

ขุททกนิกายฎกเถา อิติวุตตกวางณณา (ปรมตถทีปนี) - หน้ที่ 1
*เล่มที่ 20 หน้ 1

ปรมตถทีปนี นาม ขุททกนิกายฎกเถา
อิติวุตตกวางณณา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส ฯ

คณถารมภกเถา

มหาการุณิกิ นาคิ	เณยยสาครปารคิ
วนุเท นิปฺปนคฺคมิถิร-	วิจิตรนยเทสนิ ฯ
วิษาจรณสมปฺนนา	เณ นิยฺยนฺติ โลกโต
วนุเท ตมุตตมมิ ฐมมิ	สมมาสมพุทฺธปฺปชิติ ฯ
สีลาทิกุณสมปฺนโน	จิตฺ มกฺกผลเสฏฺ โย
วนุเท อริยสงฆมิ ติ	ปฺปญฺญกฺเขตฺตติ อนฺุตฺตริ ฯ
วนุทนาชนิติ ปฺปญฺญมิ	อิติ ยิ รตนตฺตเย
หตฺตุนฺตราโย สพุทฺตถ	หุตฺตวาหิ ตสฺส เตชสา ฯ
เอกกาทิปฺปเกเทน	เทสิตานิ มहेสินา
โลภาทินิ ปหานาทิ(๑)-	ทีปนา นิ วิเสสโต ฯ
สุตฺตานิ เอกโต กตฺวา	อิติวุตฺตปทกฺขริ
ฐมฺมสงคาหกา เถรา	สงฺคายีสุ มहेสโย ฯ
อิติวุตฺตกมิจฺเจว	นาเมน วสิโน ปุเร
ยิ ขุททกนิกายสุมิ	คฺคมิถิตฺตปทกฺกมิ ฯ

๑. ม. ปหานานิ ฯ

ขุททกนิกายกฐกถา อิติวุตตกวณณา (ปรมคตทีปนี) - หน้าที่ 2
*เล่มที่ 20 อารมภกถา หน้า 2

ตสส คมภิรณาณเหหิ	โศคาเหตุพพภาวโต
กิลญาปี ทุกกรา กาคู	อตุถสัวณณา มยา ฯ
สทสัวณณัน ยสุมมา	ชเรเต สตุถุ สาสัน
ปุปุพาจริยสีหานัน	ติฏฐเตว วินิจจโย ฯ
ตสุมมา ตอ อวลมพิตวา	โศคาเหตุวาน ปญจปี
นิกาย อุปนิตสาย	โปราณกฐกถานย ฯ
นิตสิตวาจนามคต(๑)	สุวิสุทธี อนากุล
มหาวิหารวาสิน	นิปฺนตฺตวินิจจย ฯ
ปฺนปฺนาคต อตุถ	วชชยิตวาน สาธุก
ยถาพล กริสสามิ	อิติวุตตกวณณัน ฯ
อิตติ อากงขมานสส	สทฺธมฺมสส จิรภูจิติ
วิกชนุตสส ตสสตุถ	นิตสามยถ สาธโวติ ฯ

ตตุถ อิติวุตตกํ นาม เอกกนิปาโต ทุกนิปาโต ติกนิปาโต
จตุกุกนิปาโตติ จตฺตนิปาตสงฺคหํ ฯ ตมฺปิ วินยปิฏกํ สุตตฺตปิฏกํ
อภิธมฺมปิฏกนฺติ ตีสฺส ปิฏเกสุ สุตตฺตปิฏกปริยาปนฺนํ ฯ
ทีฆนิกายो มชฺฉิมนิกายो สยฺยุตฺตนิกาโย อํกุตฺตรนิกายो
ขุทฺทกนิกายोติ ปญฺจสุ นิกายेषु ขุทฺทกนิกายปริยาปนฺนํ สุตตํ
เคยฺย เวยฺยาकरणํ คาถา อุทานํ อิติวุตตกํ ชาตกํ อพฺภูตธมฺม
เวทลฺลนฺติ นวสุ สาสนงฺเกสุ อิติวุตตกงฺกภูต(๒) ฯ
๑. ม. นิตฺสิตํ วาจนามคฺคํ ฯ ๒. ม. อิติวุตตกงฺกภูตํ ฯ

*เล่มที่ 20 นิตานวณณนา หน้า 3

ทวารสีติ (๑) พุทธโต คณหี เทว สหสฺसानิ ภิกฺขุโต

จตุรสีติ สหสฺसानิ เย เม ชมฺมา ปวตฺติโนติ (๒)

เอวํ ชมฺมภณฺฑาทาการิเกน ปฏฺิณฺญาเตสุ จตุรสีติยา ชมฺมกฺขนฺธ-
สหสฺเสสุ กติปยชมฺมกฺขนฺธสงฺคหํ ฯ สุตฺโต เอกกนิปาเต ตาว
สตฺตวีสติ สุตฺตานิ ทุกนิปาเต ทฺวาวิสติ ติกนิปาเต ปญฺญาส
จตุกกนิปาเต เตรสาติ ทฺวาทสาธิกสุตฺตสงฺคหํ ฯ ตสฺส
นิปาเตสุ เอกกนิปาโต อาทิ วฺกฺเสสุ ปาฏฺิโกวฺกฺโค สุตฺเตสุ
โลภฺสุตฺตํ ฯ ตสฺสาปี วุตฺตํ เหน้ ภาวตฺตาติอาทิกํ อายสมฺตา
อานนฺเทน ปจฺมมหาสงฺคีติกาเล วุตฺตํ นิตานมาทึ ฯ สา ปนายํ
ปจฺมมหาสงฺคีติ วินยปิฎฺเเก ตนฺติมารุพฺหา เอว ฯ โย ปเนตฺถ
นิตานโกสลตฺถํ วตฺตพฺโพ กถามกฺโค โสปี สุมงฺคตฺวิลาสินิยา
ทึชฺนิกายกฐกถาย วิตุถารโต วุตฺโตยฺเววติ ตตฺถ วุตฺตนเยเนว
เวทิตพฺโพ ฯ

นิตานวณณนา

ยฺมฺปนเตํ วุตฺตํ เหน้ ภาวตฺตาติอาทิกํ นิตานํ เอกชฺมมํ
ภิกฺขเว ปชฺหาติอาทิกํ สุตฺตํ ตตฺถ วุตฺตํ ภาวตฺตาติอาทินิ
นามปทานิ ฯ อิติติ นิปาตปทํ ฯ ปชฺหาติ เอตฺถ ปอิติ
อุปสฺกคฺปทํ ฯ ชฺหาติ อาชฺยาตปทํ ฯ อิมินา นเยน สพฺพตฺถ
๑. สี. ทฺวาสีตี ฯ ๒. พ. เถร. ๒๖/๓๕๗/๔๐๖ ฯ

ปทวิภาโค เวทิตัพโพ ฯ

อตุลโต ปน วุตตสทุโท ตาว สอุปสกุโค อนุปสกุโค

จ วปเน วาปสมกรณ(๑) เกโสหารณ ชีวิตวุตติย ปวุตตภาเว (๒)

ปาวจนภาเวน ปวตติเต อชฌเนสเน กถเนติ เอวมาทิสู ทิสุตติ ฯ

ตถาหเส

กาโว ตสส ปชายนุตติ เขตเต วุตตัม วิรุหติ

วุตตานัม (๓) ผลมสนาติ โย มิตตานัม น ทพุกตติอาทิสู (๔)

วปเน อากโต ฯ โน จ โข ปฏิวุตตุนตีอาทิสู (๕) อฏฐทนตกาทีหิ

วาปสมกรณ ฯ กاپฏิกโก มาณโว ททโร วุตตสิโรตีอาทิสู (๖)

เกโสหารณ ฯ ปนุนโลโม ปรัตตวุตโต(๗) มิกกุตเตน เจตสา วิหริตี(๘)

อาทิสู ชีวิตวุตติย ฯ เสยฺยถาปี นาม ปณฺหุปลาโส พนฺธนา

ปมุตโต(๙) อภัพโพ หริตตถายาตีอาทิสู (๑๐) พนฺธนโต ปมุตตภาเว(๑๑) ฯ

เยสมิทํ เอตริหิ พุราหุมนฺนา โปราณํ มนฺตปทํ คีตํ ปวุตตัม

สมิทิตนตีอาทิสู (๑๒) ปาวจนภาเวน ปวตติเต ฯ โลเก ปน วุตโต

คฺโคณ(๑๓) วุตโต ปารายโนตีอาทิสู อชฌเนสเน ฯ วุตตัม โข ปเนตัม

ภควตา ฐมฺมทายาทา เม ภิกฺขเว ภวถ มา อามิสทายาทาตี(๑๔)-

๑. ม. วาปสมกรณ ฯ ๒. ม. ปวุตตภาเว ฯ ๓. สී. ปุตตานัม ฯ

๔. พุ. ชา. ๒๘/๔๐๑/๑๕๕ ฯ ๕. วิ. มหาวิ. ๑/๔๑๒/๒๘๓ ฯ

๖. ม. ม. ๑๓/๖๕๑/๕๕๘ ฯ ๗. ม. ปรัตตวุตโต ฯ

๘. วิ. จุล. ๗/๓๔๖/๑๖๓ ฯ ๙. ม. ปวุตโต ฯ

๑๐. ม. หริตตถายาตี ฯ ๑๑. ม. ปวุตตภาเว ฯ

๑๒. ที. สී. ๕/๑๖๕/๑๓๔ ฯ ๑๓. ม. คโคณ ฯ

๑๔. ม. มู. ๑๒/๒๒/๒๒ ฯ

*เล่มที่ 20 นิตานวณณนา หน้า 5

อาทิสฺส กถเน ฯ อิธาปี กถเน ทฏฺฐพฺโพ ฯ ตสฺมา วุตฺตํ
กถิตํ ภาสิตนฺตํ อตฺโต ฯ ทฺติโย ปน วุตฺตสทฺโท วจเน
จิณฺณภาเว จ เวทิตพฺโพ ฯ

หิอิติ ชาตุ วิพฺยตฺตนฺตํ เอตสฺมี อตฺเถ นิปาโต ฯ โส
อิทานิ วุจฺจมานสฺสตฺสส ภาควโต วิพฺยตฺตํ ภาสิตภาวํ (๑) โชเตติ ฯ
วาทสทฺทสนฺนิจานเ (๒) หิ ปฺยตฺตา นิปาตา เตหิ วตฺตพฺพมตฺถํ
โชนฺเตนฺติ ฯ

เอตนฺติ อัยฺ เอตสทฺโท

โย จ พุทฺธจฺจ ชมฺมจฺจ สํมจฺจ สรณฺจฺจคสโต
จตฺตาริ อริยสจฺจจاني สมฺมปฺปณฺณาย ปสฺสตี ฯ
ทฺกขํ ทฺกขสมฺปฺปาทำ ทฺกขสฺส จ อติกฺกมํ
อริยญฺจกฺกจฺจกํ มคฺคํ ทฺกขุปฺสมคามินิ ฯ
เอตํ โข สรณฺณํ เขมํ เอตํ สรณฺมตฺตมํ

เอตํ สรณฺมคฺคมฺม สพฺพทฺกฺขา ปมฺจฺจตีติ(๓)อาทิสฺส

ยถาวุตฺเต อาสนฺนปฺจฺจกฺเข อากโต ฯ อปฺปมตฺตํ โข ปเนตํ
ภิกฺขเว โอรมตฺตํ สีสมตฺตํ เขน ปฺนุชฺชโน ตถาคตฺสส วณฺณํ
วทฺมานโน วทฺยชาติอาทิสฺส (๔) ปน วกฺขมาเน อาสนฺนปฺจฺจกฺเข
อากโต (๕) ฯ อิธาปี วกฺขมาเนเยว ทฏฺฐพฺโพ ฯ สงฺคายนฺวเสน
๑. สี. พฺยตฺตภาสิตภาวํ ฯ ๒. สี. วาทสทฺทสนฺนิจฺจานเ ฯ

๓. พ. ฐ. ๒๕/๒๔/๔๐ ฯ ๔. ที. สี. ๕/๒/๔ ฯ

๕. ม. อัยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ

วขุขมานัน หิ สุตตัม ชมมภณฺฑาคาริเกณ วุฑฺฒิยฺ (๑) จเปตฺวา
ตทา เอตฺนฺติ วุฑฺฒิตฺ ๑

ภควาติ เอตฺถ ภควาติ คุรวจัน ๑ คุรุณฺหิ โลกฺ ภควาติ
วทฺนฺติ ตถาคโถ จ สพฺพคุณฺวิสิฏฺฐตฺยา สตฺตํ คุรุ ตสฺมา
ภควาติ เวทิตฺโป ๑ โปราณฺหิปี วุฑฺฒิตฺ

ภควาติ วจันฺ เสฏฺฐจฺ ภควาติ วจันมุตฺตมฺ

คุรุ คุรวยฺตฺโต โส ภควา เตน วุจฺจตีติ ๑

เสฏฺฐวากฺกํ หิ วจันฺ เสฏฺฐคุณฺสทฺทจฺจโรตฺ เสฏฺฐนฺติ วุฑฺฒิตฺ ๑
อถ วา วุจฺจตีติ วจันฺ อตฺโถ ๑ ตสฺมา ภควาติ วจันฺ เสฏฺฐนฺติ
ภควาติ อิมินา วจเนน วจันฺโย โย อตฺโถ โส เสฏฺฐโจติ
อตฺโถ ๑ ภควาติ วจันมุตฺตมนฺติ เอตฺถาปี เอเสว นโย ๑
คุรวยฺตฺโตติ คุรฺภาวยฺตฺโต คุรุณฺโยคโถ คุรุกรณฺ วา
สาคิสฺสํ อรหฺตีติ คุรวยฺตฺโต คุรวารโหติ อตฺโถ ๑ เอวํ
คุณฺวิสิฏฺฐสตฺตฺตฺตฺตฺมคุรฺการวาทิวจันเมตฺ ยทิตฺ ภควาติ ๑

อปัจจ

ภคฺติ ภชฺชิ ภาคฺติ วิภคฺตฺวา อิติ

อกาสฺสิ ภคฺคนฺติ คุรุติ ภาคฺชฺวา

พหฺวหิ ฌายฺหิ สฺภาวิทฺตฺตฺโน

ภวนฺตฺโค โส ภควาติ วุจฺจตีติ

๑. ม. พุฑฺธิยฺ ๑

ขุททกนิกายกฎกถา อิติวุตตกวณณา (ปรมคตที่ปณี) - หน้าที่ 7
*เล่มที่ 20 นิตานวณณา หน้า 7

นิตุเทศ (๑) อาคตเนน

ภากุยา ภคฺควา ยุตฺโต ภเกหิ จ วิภตฺตวา

ภตฺตวา วนฺตคฺมโน ภเวสุ ภควา ตโตติ

อิมิสฺสา คากาย จ วเสน ภควาติ ปทสฺส อตุโถ วตฺตพฺโพ ฯ

โส ปนายิ อตุโถ สพฺพากาเรน วิสุทฺธิมคฺเค พุทฺธานุสฺสติ-

นิตุเทศ วุตฺโตติ ตตฺถ วุตฺตเนเนนเว เวทิตฺพฺโพ ฯ

อปโร นโย ภากวาติ ภควา ภตฺวาติ ภควา ภาก

วณฺตี ภควา ภเก วณฺตี ภควา ภตฺตวาติ ภควา ภเก วณฺตี ภควา

ภากเ วณฺตี ภควา ฯ

ภากวา ภตฺวา ภากเ ภเก จ วณฺี ภตฺตวา

ภเก วณฺี ตถา ภากเ วณฺีติ ภควา ชิโน ฯ

ตตฺถ กถิ ภากวาติ ภควา เย เต สีลาทโย

ธมฺมกฺขนฺธา คฺณโกฏฺฐาสา เต อนนฺยสาธาธมา นิริตฺสยา

ตถาคตฺสฺส อตฺถิ อุปฺลพฺภนฺติ ฯ ตถา หิสฺส สีลํ สมาริปลฺยา-

วิมุตฺติ วิมุตฺติธมาทสฺสนํ หิริ โอคตฺปป์ สทฺธา วีริยํ สติ

สมฺปชฌณํ สีลวิสุทฺธิ จิตฺตวิสุทฺธิ(๒) ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ สมโถ วิปฺสฺสนา

ตีณิ กุสฺลมูลานิ ตีณิ สุจฺริตานิ ตโย สมฺมาวิทฺกกา ติสฺโส

อนวชฺชสฺสยฺวา ติสฺโส ธาตุโย จตฺตโร สติปฺภฺจนา จตฺตารो

สมฺมปฺปฺชานา จตฺตารอ อิทฺธิปาทา จตฺตารอ อริยมคฺคา

๑. ขุ. มหา. ๒๕/๓๗๕/๒๕๒ ฯ ๒. ม. อัย ปาโง นตฺถิ ฯ

จตุตถาริ อริยผลานิ จตสุโส ปฐิสุมภิทา จตุโยนิปริจเจทก-
ถานานิ จตตาริ อริยวัสสา จตุตถาริ เวสธารชชถานานิ ปญจ
ปธานิยงกานิ ปญจจุกิโก สมุมาสมาธิ ปญจถานิกิโก สมุมา-
สมาธิ ปญจจินุทริยานิ ปญจ พถานิ ปญจ นิสสารณียา
ชาตุโย ปญจ วิมุตตตายตถถานานิ ปญจ วิมุตติปริปาจนียา
ปญญา(๑) ฉ อนุสสติจฺจนานานิ ฉ การวา ฉ นิสสารณียา
ชาตุโย ฉ สตตวิหारा ฉ อนุตฺตริยานิ ฉ นิพเพชภาคิยา
ปญญา ฉ อภิญญา ฉ อสารถถถานานิ สตต อปริหานิยา
ชมฺมา สตต อริยชานานิ สตต โพชฌงกา สตต สปฺปริสชมฺมา
สตต นิชชรวตฺถุณิ สตต สญญา สตต ทกฺขิณฺเวยฺยปฺกุกถเทสนา
สตต ปิณาสวพลเทสนา อญฺจ ปญญาปฏฺธิลาภเหตุเทสนา อญฺจ
สมุมตฺตานานิ อญฺจ โลกชมฺมาติกุกโม อญฺจ อารมภวตฺถุณิ อญฺจ
อกุชฌเทสนา อญฺจ มหาปฺริสวิตกุกา อญฺจ อภิภายตถเทสนา
อญฺจ วิโมกฺขา นว โยนิโสมนสิการมฺลกา ชมฺมา นว ปาริ-
สุทฺธิปธานิยงกานิ นว สตตาวาสเทสนา นว อาฆาตปฺปฏฺธิ-
วินยา นว สญญา นว นานตฺตา นว อนุปฺพุพฺพิหारा
ทส นารถถนา ชมฺมา ทส กสิณายตถานานิ ทส กุสลกมฺมปถา
ทส สมุมตฺตานานิ ทส อริยवासา ทส อเสกฺขชมฺมา ทส
ตถาคตพถานิ เอกาทส เมตฺตานิสฺสา ทฺวาทส ชมฺมจกุกา-
๑. ม. สญญา ฯ

ปารมโยติ สมตีส ปารมโย ทานาทีนิ จตุตารี สงคหวตฺถุณี
จตุตารี อธิฏฺฐานานิ อุตฺตปริจฺจาโค นยนธรรชชปุตฺตทวาร-
ปริจฺจาโคติ ปญฺจ มหาปริจฺจาคา ปุพฺพโยโค ปุพฺพจริยา
ธมฺมกฺขานํ โลกตฺถจริยา ฌาตตฺถจริยา พุทฺธตฺถจริยาติ(๑)
เอวมาทโย สงฺเขปโต วา ปุณฺณสมฺภารณาณสมฺภารา พุทฺธกร-
ธมฺมา เต มหาภินีหารโต ปฏฺจาย กปฺปานํ สตสทฺสสาธิกานิ
จตุตารี อสงฺเขยฺยยานิ ยถา หานภากิยา สงฺกิเลสภากิยา
จิตฺติภากิยา วา น โหนฺติ อถ โข อุตฺตรตฺตฺตริวิเสสภากิยา
โหนฺติ เอวํ สกฺกจฺจํ นิรฺนตฺริ อนวเสสโต ภตา สมฺภตา
อสุส อตฺถิติ ภตฺวาติ ภควา นิรุตฺตินเขน ตการสุส คการี
กตฺวาฯ อถ วา ภควาติ เตเขว ยถาวุตฺเต พุทฺธกรธมฺเม
วุตฺตนเขน ภริ สมฺภริ ปริปุเรสีติ อตฺโถฯ เอวมปิ ภตฺวาติ
ภควาฯ

สมฺมาสมฺโพธิยา(๒) สพุเพ ทานปารมโอาทิกะ

สมฺภาระ ภตฺวานาโถ ตสมฺมาปี ภควา มโตฯ

กถํ ภาเค วนีติ ภควา เข เต จตุวีสติ-

โกฏิสตสทฺสสงฺขา เทวสิกํ วพฺพชนกสมฺมาปตฺติภาคา เต
อนวเสสโต โลกहितตฺถํ อตฺตโน ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารตฺถญจ
นิจฺจกปฺปํ วนิ ภชฺสิ เสวิ พหุลมกาสีติ ภาเค วนีติ ภควาฯ

๑. โปราณ. พุทฺธตฺถจริยาติ ทิสฺสติฯ ๒. ม. ยสมฺมา สมฺโพธิยาฯ

อถวา อภินฺนุญเยสุ ฐมฺเมสุ กุสลาทีสุ ขนฺธาทีสุ จ เย
เต ปริญฺญเยยาทิวเสน สงฺเขปโต วา จตฺตพฺพิธา อภิสมย-
ภาคา วิตุถารโต ปน จกฺขุ ปริญฺญเยยฺยึ ๗เป๗ ชรามรณํ
ปริญฺญเยยฺยุนฺตีอาทินา (๑) อนนฺกเกทา ปริญฺญเยยฺยภาคา จกฺขุสฺส
สมฺมทโย ปหาตพฺโพ ๗เป๗ ชรามรณสฺส สมฺมทโย ปหาตพฺโพติ-
อาทินา ปหาตพฺพภาคา จกฺขุสฺส นิโรธึ ๗เป๗ ชรามรณสฺส
นิโรธึ สจฺฉิกถตพฺโพติอาทินา สจฺฉิกถตพฺพภาคา จกฺขุ นิโรธ-
คามินี ปฏฺธิปทาติ(๒) ๗เป๗ จตฺตาริ สติปฏฺจจนาติ(๓)อาทินา จ
อนนฺกเกทา ภาเวตพฺพภาคา จ ฐมฺมา เต สพฺเพ วนฺติ ภชฺช
ยถารหํ โคจรภาวนาเสวนานํ วเสน เสวิ เอวมฺปิ ภาเค
วณฺตี ภควา ๗ อถ วา เย อิมํ สีลาทโย ฐมฺมกฺขนฺธา สวาทเกหิ
สาธารณา คุณโกฏฺฐาสา คุณภาคา กิณฺติ นฺ โข เต
เวเนยฺยสนฺดานสฺส ปติฏฺฐเปยฺยุนฺตี(๔) มหากรฺณาย วนฺติ อภิปตฺถยิ ๗
สา จสฺส อภิปตฺถนํ ยถาธิปฺเปตผลาวหา อโหสิ ๗ เอวมฺปิ ภาเค
วณฺตี ภควา ๗

ยสฺมา เญยฺยสมาปตฺติ- คุณภาเค ตถาคโต

ภชฺช ปตฺถยิ สตฺตทานํ หิตาย ภควา ตโต ๗

ถถ ภาเค วณฺตี ภควา สมาสโต ตาว กตปฺปญฺญเอหิ

๑. ขุ. ปฏฺ. ๓๑/๓/๖ ๗ ๒. ม. ปฏฺ. ปทา ภาเวตพฺพา ๗

๓. ม. สติปฏฺจจนา ภาเวตพฺพาติ ๗ ๔. ม. ปติฏฺฐเปยฺยุนฺตี ๗

ปโยคสมปยุเนหิ ยถาวิภวํ ภชียนุตีติ ภคา โลกียโลกุตตรา
สมปตติโยฯ ตตถ โลกีย ตาว ตถาคโต สมโพธิโต ปุพเพ
โพธิสตตภูโต ปรมุกกัสมเต วณิ ภชิ เสวิ ยตถ ปตัญญา
นิรวเสสโต พุทธรชเม สมานนโต (๑) พุทธรชเม ปริปาเจสิฯ
พุทธรภูโต ปน เต นิรวชชสุปัสสีเต(๒) อนนยสธารณ
โลกุตตเรปี วณิ ภชิ เสวิฯ วิตุถารโต ปน ปเทสรชช-
อิสสริยจกวดตติสมปตติเทวราชสมปตติอาทิวเสน ฉานวิโมกข-
สมาธิสมาปตติฉานทสสนมกถาวนาผลสจณิกิริยาที่อุตตริมนุส-
สมมวเสน จ อนนกวินิเต อนนยสธารณ ภเค วณิ ภชิ
เสวิฯ เอว ภเค วณิติ ภควาฯ

ยาตา สมปตติโย โลกเย ยา จ โลกุตตรา ปญ
สพพาตา ภชิ สมพุทโธ ตสมปิ ภควา มโตฯ
กถิ ภตตวาติ ภควา ภตตวา ทพพภคตติกา อสส

พหู อตถิติ ภตตวา(๓)ฯ ตถาคโต หิ มหากรณาสพพณต-
ณณานาที่อปริมนิรูปมปภาวณวิเสสสมงคิภาวโต สพพ-
สตตตตโม สพพานตถปรีหารปุพพงคมา ย นิรวเสสहितสุวิธาน-
ตปปราย นิรติสยาย ปโยคสมปตติยา สเทวมนุสสาย ปชาย
อจจนตูปการิตาย ทวตตีสมหาปรีสทกขณอสีตอญญชนพยามป-
ปภาที่อนนยสธารณคณวิเสสปฏิมณพิตรูปกายตาย ยถาภุจ-

๑. ม. สมณานนโตฯ ๒. ม. นิรวชชสุปัสสีเตฯ
๓. ม. ภควาฯ

เตปี ภควา วมิ ตันนิวาสิตตาวาสสมตักกมนโต ตปปฏิพุทธจ-
จนุทธารคปฺปหานเนน ปชหีติ ฯ เอวมปี ภเก วมีติ ภควา ฯ
จกุกวตฺติสิริ ยสฺมา ยสฺ อีสฺสรียํ สฺขํ
ปฺหาสี โลกจิตฺตญฺจ(๑) สฺกฺโต ภควา ตโต ฯ
กถํ ภเก วมีติ ภควา ภเก นาม โกฏฺฐาสา เต
ขนุชยตฺนธาตาทิวเสน ตตฺถาปี รูปเวทนาทิวเสน อตีตาทิว-
วเสน จ อนเนกวิธา ฯ เต จ ภควา สพฺพํ ปฺปลยจํ สพฺพํ
โยคํ สพฺพํ คนถํ สพฺพํ สโยชนํ สมฺมจฺฉินฺนิตฺตวา อมตธาตุ
สมชฺชจฺฉนฺโต วมิ อุกฺคิริ อนเปกฺโข นฺน จจฺจฺย น ปจฺจจากมิ ฯ
ตถา เหส สพฺพตฺถกเมว ปจฺจวี อापํ เตชํ วายํ จกฺขุ
โสติ ฆานํ ชิวฺหํ กายํ มนํ รุเป สทฺเท คนฺเช รเส
โฆฏฺฐพฺเพ ฐมฺเม จกฺขุวิญฺญาณํ ฯเปฯ มโนวิญฺญาณํ ฯ จกฺขุ-
สมฺมผลฺลํ ฯเปฯ มโนสมฺมผลฺลํ ฯ จกฺขุสมฺมผลฺลํ เวทนํ ฯเปฯ
มโนสมฺมผลฺลํ เวทนํ ฯ จกฺขุสมฺมผลฺลํ สลฺลํ ฯเปฯ มโนสมฺมผลฺลํ
สลฺลํ ฯ จกฺขุสมฺมผลฺลํ เจตฺนํ ฯเปฯ มโนสมฺมผลฺลํ เจตฺนํ ฯ
รูปตฺถกํ ฯเปฯ ฐมฺมตฺถกํ ฯ รูปวิตกฺกํ ฯเปฯ ฐมฺมวิตกฺกํ ฯ
รูปวิจาร์ ฯเปฯ ฐมฺมวิจาร์นฺตฺธาทีนา อนฺนปทฐมฺมวิภาควเสนปี
สพฺพเพว ฐมฺมโกฏฺฐาเส อนวเสสโต วมิ อุกฺคิริ อนเปกฺโข
ปฺริจฺจชฺ(๒) นฺน จจฺจฺย ฯ วุตฺตญฺเหหติ
๑. ม. โลกจิตฺตญฺจ ฯ ๒. ม. อนเปกฺขปฺริจฺจาเคน ฯ

ยนต์ อานนท จตุตฺ วนตฺ มุตฺตํ ปหีนํ ปฏินิสฺสญฺจํ
ตํ ตถาคโต ปุณฺ ปรุจจากมิสฺสตีติ เนตฺ ฌานํ วิชฺชตีติ ฯ (๑)
เอวมฺปิ ภาคเ วมิตฺ ภควา ฯ อถ วา ภาคเ วมิตฺ สพฺเพปิ
กุสลากุสเล สาวชฺชานวชฺเช หีนปฺปณฺเฑเต กณฺหสุกฺกสฺสปฏฺฐิภาคเ
ชฺมเม อริยมคฺคณานมฺเขน วมิ อุกฺคิรี อนเปกฺโข ปรึจฺจชิ
ปชฺหิ ปรเสณฺจ(๒) ตถตฺตตาย ชฺมมํ เทเสตี ฯ วุตฺตมฺปิ เจตฺ
ชฺมมาปี โว ภิกฺขเว ปหาตพฺพา ปเคว อชฺมมา กุลฺลุปมํ
โว ภิกฺขเว ชฺมมํ เทเสสฺสามิ นิตฺถรณฺตฺตตาย โน คหณฺตฺตยาตี(๓)-
อาที ฯ เอวํปิ ภาคเ วมิตฺ ภควา ฯ
ขณฺชยตฺนชฺาตาทิ ชฺมมเกทา มहेสีนา
กณฺหสุกฺกา(๔) ยโต วนฺตา ตโตปี ภควา มโต ฯ
เตน วุตฺตํ
ภาควา ภตฺวา ภาคเ ภเก จ วนิ ภตฺตวา
ภเก วมิ ตถา ภาคเ วมิตฺ ภควา ชิโนตี ฯ
เตน ภควตา ฯ อรหฺตาทิ กิเลเสหิ อารกตฺตา อนวเสสํ
วา กิเลสาร์นํ หตฺตฺตา สํสารจกฺกสฺส วา อรานํ หตฺตฺตา
ปรุจฺยาทีนํ อรหฺตฺตา ปาปกรณฺเระหาภาวตี อิเมหิ การณฺเห
อรหฺตา ฯ อยเมตฺถ สงฺเขโป วิตฺถาโร ปน วิสุทฺธิมคฺเค
๑. ที. มหา. ๑๐/๑๐๖/๑๓๕,๑๓๕/๑๖๗ ฯ
๒. กตฺถจฺ. ปรเสณฺจาปี ฯ ๓. ม. ม. ๑๒/๒๘๐/๒๗๑ ฯ
๔. สී. กณฺหา สุกฺกา ฯ

วุตตุนเณ เวทิตุโพ ฯ

เอตถ จ ภควตติ อิมินาสุส ภากุยวตตาทิปเนน
กปฺปานํ อนเนกสุ อสงฺเขยฺเยสุ อุปจิตฺตปฺปญฺญสมฺภารภาวโต
สตปฺปญฺญลกฺขณชรสฺส ทวตฺตีสมหาปฺริสทกฺขณอสฺตีอนุพฺพญฺชน-
พฺยามปฺปภาเกตุมาลาทิปฏิมณฺฑิตา อนญฺญสาธารณา รูปกาย-
สมฺปตฺติ ทิปิตา โหติ ฯ อรหตฺตติ อิมินาสุส อนวเสส-
กิลสฺสปฺปหานทิปเนน อาสวกฺขยปทฺฐจฺานสพฺพญฺญตฺตญฺญานาธิ-
คมปฺริทิปกโต(๑) ทสพลจตุเวสารชฺชนอสาธารณญาณอฏฺฐารสา-
เวณิกพฺพุทฺธมฺมาทิจินฺเดยฺยาปฺริเมยฺยชฺชมกายนสมฺปตฺติ ทิปิตา
โหติ ฯ ตทฺถเณปี โลกียสฺริกฺขกานํ (๒) พหุมนภาโว กทฺฐจ-
ปพฺพชิตฺติ อภิกมฺนียตฺตา (๓) ตถา อภิกตฺตานญฺจ เตสํ กายิก-
เจตสิกทฺถกฺขาปนยเณ ปฏฺิพลภาโว อามิสทานชฺชมทานเณหิ
อุปการิตา โลกียโลกุตฺตเรหิ กุณฺเณหิ สํโยชนสมตฺตตฺตา จ
ปกาสิตา โหติ ฯ

ตถา ภควตติ อิมินา จรณชฺชมเมสุ มุทฺธฏฺฐตฺตา(๔) ทิพฺพ-
วิหาราทิวหารวิเสสสมาโยคปฺริทิปเนน จรณสมฺปทา ทิปิตา
โหติ ฯ อรหตฺตติ อิมินา สพฺพวิชฺชาสุ สฺธิขาปฺปตฺตตฺตา(๕) อาสวกฺขย-
ญาณาทิคมปฺริทิปเนน วิชฺชาสมฺปทา ทิปิตา โหติ ฯ ปุริเมน

๑. ม. ...ปฺริทิปนโต ฯ ๒. ม. โลกียสฺริกฺขกานํ ฯ

๓. สฺ. อภิกมฺนียตฺตา ฯ ๔. ม. มุทฺธฏฺฐตฺติพฺพ... ฯ

๕. ม. สฺธิขาปฺปตฺตอาสวกฺขย... ฯ

วา อนนุตรานิกนียยานิกขมมานัน อวิปริตวิกตถาวทีปเนน
ปจฺฉิมเวสารชฺชทวยสมาโยโค ปจฺฉิมเนน สวาสนนिरวเสสกีเลส-
ปหานทีปเนน ปุริมเวสารชฺชทวยสมาโยโค วิภาวิทो โหติ ฯ

ตถา ปุริเนน ตถาคตสฺส ปญฺญณาสจฺจวจีสจฺจณณสจฺจ-
ปริทีปเนน กามคฺคณโลภียาธิปจฺจยสลาภสฺสการาธิปริจฺจา-
ปริทีปเนน อนวเสสกีเลสากิสงฺขารปริจฺจาปริทีปเนน จ
สจฺจาธิจฺ्ञานจาคาธิจฺ्ञานปาริปุริ ปกาสิตา โหติ ทฺติเยน
สพฺพสงฺขารูปสมสมมธิคมปริทีปเนน(๑) สมฺมาสมฺโพธิปริทีปเนน จ
อุปสมมธิจฺ्ञานปญฺญาธิจฺ्ञานปาริปุริ ปกาสิตา โหติ ฯ

ตถา หิ ภกฺวโต โพธิสฺตตฺถตฺสฺส โลภฺตฺตรกฺุณเณ กตานิ-
หารสฺส มหากรฺณาโยเคน ยถापญฺญณํ สพฺพปารมิตานุจฺ्ञาเนน
(๒)สจฺจาธิจฺ्ञานปารมิตา ปญฺปิภฺขปริจฺจาเคน จาคาธิจฺ्ञาน-
ปารมิตาคฺุณเณหิ จิตฺตฺวปสฺเมน อุปสมมธิจฺ्ञานํ ปารมิตาหิ เอว(๒)
ปรหิตฺตฺปายโกสลฺลโต ปญฺญาธิจฺ्ञานํ ปาริปุริคตํ ฯ

ตถา ยาจกขณฺ์ อวิสฺวาเทตฺวา ทสฺสามิตี ปญฺ्ञานเนน
ปญฺญณํ อวิสฺวาเทตฺวา ทาเนน จ สจฺจาธิจฺ्ञานํ เทยฺยขมฺม-
ปริจฺจาโต (๓) จาคาธิจฺ्ञานํ เทยฺยปญฺ्ञิกคาหกทานเทยฺยปrikฺขเยสฺ
โลกโทสโมหภฺยวปสฺเมน อุปสมมธิจฺ्ञานํ ยถารหํ ยถากาลํ

๑. ม. สพฺพสงฺขารูปสมสมมธิคม... ฯ ๒. ม. สจฺจาธิจฺ्ञานํ

ปารมิตापญฺปิภฺขปริจฺจาเคน จาคาธิจฺ्ञานํ ปารมิตาคฺุณเณหิ จิตฺตฺวปสฺเมน

อุปสมมธิจฺ्ञานํ ปารมิตาหิเอว ฯ ๓. ส. เทยฺยผลปริจฺจาโต ฯ

ยถาวิธจ ทาเนน ปญญตฺตรตาย จ ปญญาธิจฺจํ
ปารีปุริคตํ ฯ อิมินา นเยน เสสปรามีสุปี จตุราธิจฺจํ-
ปารีปุริ เวทิตพฺพา ฯ สพฺพา หิ ปารมีโย สจฺจปฺภาวิตา
จาคาภิปุญฺชิตา อุปสมานุพฺรุหิตา ปญญาปรีสุทฺธาติ เอว
จตุราธิจฺจํสมุทากตฺตสฺส ตถาคตฺตสฺส สจฺจาธิจฺจํ สจฺจา-
ธิจฺจํสมุทากเมน สีลวิสุทฺธิ จาคาธิจฺจํสมุทากเมน อาชีวะ-
วิสุทฺธิ อุปสมาธิจฺจํสมุทากเมน จิตฺตวิสุทฺธิ ปญญาธิจฺจํ-
สมุทากเมน ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ. ตถา สจฺจาธิจฺจํสมุทากเมนตฺต
ลํวาเสน สีลํ เวทิตพฺพํ จาคาธิจฺจํสมุทากเมน ลํโวหารเณ
โสเจยฺย เวทิตพฺพํ อุปสมาธิจฺจํสมุทากเมน อาปทาสุ ธาโม
เวทิตพฺโพ ปญญาธิจฺจํสมุทากเมน สากจฺฉาย ปญญา
เวทิตพฺพา ฯ

ตถา สจฺจาธิจฺจํสมุทากเมน อทฺฏฺโง อธิวาเสติ
จาคาธิจฺจํสมุทากเมน อลฺลฺโง ปฏฺฐิเสวติ อุปสมาธิจฺจํ-
สมุทากเมน อภีโต ปรีวชฺเชติ ปญญาธิจฺจํสมุทากเมน
อมฺโพนฺห วิโนเทติ ฯ ตถา สจฺจาธิจฺจํสมุทากเมน จตฺต
เนกฺขมฺมสุขปฺปตฺติ จาคาธิจฺจํสมุทากเมน ปวีเวกฺสุขปฺปตฺติ
อุปสมาธิจฺจํสมุทากเมน อุปสมฺสุขปฺปตฺติ ปญญาธิจฺจํ-
สมุทากเมน สมฺโพธิสุขปฺปตฺติ ทีปิตา โหติ ฯ สจฺจาธิจฺจํ-
สมุทากเมน วา วิเวกฺขปฺปิตฺติสุขปฺปตฺติ จาคาธิจฺจํสมุทากเมน
สมาธิขปฺปิตฺติสุขปฺปตฺติ อุปสมาธิจฺจํสมุทากเมน อปฺปิตฺติขกาย-

สุขปรปตติ ปรณชาธิฎฐานสมุทาคเมน สติปารีสุทธิชอุเปกษา-
สุขปรปตติ ฯ ตถา สจจาธิฎฐานสมุทาคเมน ปริวารสมปตติ-
ลกขณปจจยสุขสมาโยโค ปรיתיปีโต โหติ อวิสวาทนต์จา-
คาธิฎฐานสมุทาคเมน สนตฺตฺถจิลกขณสภาวสุขสมาโยโค อโกล-
ภาวโต (๑) อุปสมาธิฎฐานสมุทาคเมน กตปฺลยตลลกขณเหตุสุข-
สมาโยโค กิเลสเห อภิภูตภาวโต ปรณชาธิฎฐานสมุทาคเมน
วิมุตติสมปตติลกขณทุกขุปสมสุขสมาโยโค ปรיתיปีโต โหติ ฌาณ-
สมปตติยา นิพพานาธิคมนโต ฯ

ตถา สจจาธิฎฐานสมุทาคเมน อริยสฺส สิลกขณฺรสฺส
อนฺุโพชปฺปฏิเวหสิทธิ จาคาธิฎฐานสมุทาคเมน อริยสฺส สมာธิก-
ขณฺรสฺส ปรณชาธิฎฐานสมุทาคเมน อริยสฺส ปรณชากขณฺรสฺส
อุปสมาธิฎฐานสมุทาคเมน อริยสฺส วิมุตติกขณฺรสฺส อนฺุโพช-
ปฺปฏิเวหสิทธิ ทีปิตา โหติ ฯ สจจาธิฎฐานปริปฺรณเณ จตฺตฺจจย-
สิทธิ(๒) จาคาธิฎฐานปริปฺรณเณ สพฺพนิสฺสคฺคสิทธิ อุปสมา-
ธิฎฐานปริปฺรณเณ อินฺุทฺริยสํวารสิทธิ ปรณชาธิฎฐานปริปฺรณเณ
พฺพุทธิสิทธิ เตน จ นิพพานสิทธิ ฯ ตถา สจจาธิฎฐานปริ-
ปรณเณ จตฺตฺอริยสจจาภิสมยปฺปฏิลาโก จาคาธิฎฐานปริปฺรณเณ
จตฺตฺอริยวํสปฺปฏิลาโก อุปสมาธิฎฐานปริปฺรณเณ จตฺตฺอริยวิหาร-
ปฺปฏิลาโก ปรณชาธิฎฐานปริปฺรณเณ จตฺตฺอริยโวหารปฺปฏิลาโก
ทีปิตโต โหติ ฯ

๑. สี. อโกลภาวโต ฯ ๒. ม. จ ตปสิทธิ ฯ

อปโร นโย ภควตาดิ เอเตน สตุตทานิ โลภियโลกุตตร-
สมปตฺติอภิกงฺขาทีปเนน ตถาคตฺตสฺส มหากรุณา ปกาสิตา
โหติ อรหตฺตาดิ เอเตน ปหานสมปตฺติทีปเนน (๑) ปหานปญฺญา
ปกาสิตา โหติ ฯ ตตฺถ (๒)ปญฺญา ย สทุสมฺมรชฺชปตฺติ(๒) กรุณาย
ธมฺมสํวิภาโค ฯ ปญฺญา ย สํสารทุกฺขนิพฺพิทา กรุณาย
สํสารทุกฺขสหนฺ(๓) ฯ ปญฺญา ย สํสารทุกฺขปริชานนฺ(๔) กรุณาย
ปรทุกฺขปฏิการารมฺโภ ฯ ปญฺญา ย ปรินิพฺพานาภิมุขภาโว
กรุณาย ฯ ปญฺญา ย พุทฺธภาวสิทฺธิ กรุณาย พุทฺธกิจฺจสิทฺธิ ฯ
กรุณาย วา โภทิสตฺตภูมิมิยํ สํสาราภิมุขภาโว ปญฺญา ย ตตฺถ
อนภริตฺติ ฯ ตถา กรุณาย ปเรสํ อภิสापนฺ(๕) ปญฺญา ย สยํ ปเรหิ(๖)
อภายนํ ฯ กรุณาย ปริ รกฺขณฺโโต อตฺตทานิ รกฺขติ ปญฺญา
อตฺตทานิ รกฺขณฺโโต ปริ รกฺขติ ฯ ตถา กรุณาย อปรนฺตโป
ปญฺญา ย อนตฺตนฺตโป ฯ เตน อตฺตหิตาย ปฏฺธิปนฺนาทีสุ จตฺตฺต-
ปฺปุกฺคภาโว สิทฺโธ โหติ ฯ

ตถา กรุณาย โลกนาถตา ปญฺญา ย อตฺตนาถตา ฯ
กรุณาย จสฺส นิริตฺตาภาโว(๗) ปญฺญา ย อุนฺนมาภาโว (๘) ฯ ตถา
กรุณาย สพุพฺสตฺเตสฺส ชนิตานุกฺคโห ปญฺญานุกตฺตตา น

๑. กตฺถจฺจิ. ปหานภาวนาสมปตฺติทีปเนน ฯ

๒. ม. ปญฺญา ย สสฺส ธมฺมรชฺชปตฺติ ฯ ๓. กตฺถจฺจิ. สํสารทุกฺขปฺปหานํ ฯ

๔. ม. ปรทุกฺขปริชานนํ ฯ ๕. ม. อวิหีสนํ ฯ

๖. ม. สยํ ปเรหิ ฯ ๗. ม. นินฺนตฺตาภาโว ฯ ๘. ม. อุนฺนตฺตาภาโว ฯ

ปน(๑) สพุพตล วิรุตตจิตโต ๗ ปณฺญา สพุพทเมสุ วิรุตต-
จิตโต กรุณานุกตตฺตา น ปน(๑) สพุพตตฺตานุกุคฺคหฺยา ปวตฺโต ๗
ยถา หิ กรุณา ตถาคตฺตสฺส สีนฺโหโสภวิรฺหิตา เอวํ ปณฺญา
อหํการมํการวินิมฺุตตฺตาติ อญฺญมญฺญวโสธิตา(๒) ปรมวิสุทฺฐาติ
ทญฺญสพุพา ๗ ตตฺถ ปณฺญาเขตฺตํ พลาณี กรุณาเขตฺตํ
เวสฺสารชฺชานี ๗ เตสุ พลสฺมาโยเคน ปเรหิ น อภิภฺยยติ
เวสฺสารชฺชสฺมาโยเคน ปเร อภิภฺวติ ๗ พลฺเลหิ สตฺถสมฺปทาสิทฺธิ
เวสฺสารชฺเชหิ สาสนสมฺปทาสิทฺธิ ๗ ตถา พลฺเลหิ พุทฺธรตฺนสิทฺธิ
เวสฺสารชฺเชหิ ฐมฺมรตฺนสิทฺธิติ อยเมตฺถ ภควตา อรหฺตาติ
ปททวยสฺส อตฺถโยชฺชนาย มุขมตฺตทสฺสนํ ๗

กสฺมา ปเนตฺถ วุตฺตํ เหนฺตํ ภควตาติ วตฺวา ปฺน วุตฺตฺนฺติ
วุตฺตํ อนุสฺสวปฏิภฺเขเปน นิยมทสฺสนตฺถํ ๗ ยถา หิ เกนจิ
ปรโต สุตฺวา วุตฺตํ ยทฺปิ น(๑) ตฺนฺเตน(๑) วุตฺตํ นปี เตน จ
วุตฺตํ ปเรนปี วุตฺตตฺตา ๗ น จ ตฺนฺเตน วุตฺตเมว อปีจ โข
สุตฺมปี น เอวมิธ. ภควตา หิ ปรโต อสุตฺวา สยฺมญฺญาณฺน
อตฺตนา อธิคตฺเมว วุตฺตฺนฺติ อิมสฺส วิเสสทสฺสนตฺถํ ทฺวิภฺษตฺถํ
วุตฺตฺนฺติ วุตฺตํ ๗ อิหํ วุตฺตํ โหติ วุตฺตํ เหนฺตํ ภควตา ตถจ
โข ภควตา วุตฺตํ น อญฺญเณน วุตฺตเมว จ น สุตฺนฺติ ๗
อธิภฺวณํ หิ อญฺญมตฺถํ โโพเชตีติ น ปฺนรุตฺติโทโส ๗
๑. ม. น จ น ๗ ๒. กตฺถจ. วิเหจฺจिता ๗ ๓. ม. จ ชานนฺเตน ๗

เอส นโย อิตโต ปเรสุปี ฯ

ตถา ปุพฺพจรณาภาวทสฺสนตฺถํ ทฺวิกฺขตฺตํ วุตฺตนฺติ
วุตฺตํ ฯ ภควา หิ สมฺมาสมฺพุทฺธตฺยา จานฺนุปรตฺตติกปรปฺปฏิภาณน
สมปรตฺตปริสฺยา อชฺฌาสนานูรูปํ ฌมฺมํ เทเสติ น ตสฺส
การณา ทานาทินฺนํ วิย ปุพฺพจรนากิจฺจํ อตฺถิ ฯ เตเนตฺตํ ทสฺเสติ
วุตฺตํ เหน็ด ภาควตา ตลฺลจ โข น ปุพฺพจรนาวเสน ตกฺก-
ปรียาหตฺตํ วิมฺสาณจริตฺตํ ฯ อปิจ โข เวเนยฺยชฺฌาสนานูรูปํ จานฺนโส
วุตฺตเมวาทิ ฯ

อปรปฺปฏิวตฺตติยวจนภาวทสฺสนตฺถํ วา ทฺวิกฺขตฺตํ วุตฺตนฺติ
วุตฺตํ ฯ ยํ หิ ภควตา วุตฺตํ วุตฺตเมว ตํ น เกนจิ ปฺปฏิกฺขิปิตฺตํ
สกฺกา อกฺขรสมปรตฺตติยา อตฺถสมปรตฺตติยา จ ฯ วุตฺตลฺลเหตฺตํ
เอตมฺภควตา(๑) พารานฺนสฺสียํ อสิปตฺเนน มิกทาเย อนฺนตฺตรํ ฌมฺม-
จกฺกํ ปวตฺตติตํ อปรปฺปฏิวตฺตติยํ สมณฺเนน วา พุราหฺมณฺเนน วาติ(๒) ฯ
อปรมฺปิ วุตฺตํ อธิ ภิกฺขเว อากฺขญฺเยยฺย สมโณ วา พุราหฺมโณ
วา นยิทํ ทฺกฺขํ อริยสจฺจํ ยํ สมณฺเนน โคตฺเมน ปฺปลยตฺตํ
อหฺมิตํ ทฺกฺขํ อริยสจฺจํ จเปตฺวา อลฺลํ ทฺกฺขํ อริยสจฺจํ
ปฺปลยทาเปสฺสามิติ เหน็ด จานฺนํ วิชฺชตฺตีตฺถาทิ ฯ ตสฺมา อปรปฺปฏิวตฺตติย-
วจนภาวทสฺสนตฺถมฺปิ ทฺวิกฺขตฺตํ วุตฺตนฺติ วุตฺตํ ฯ

อถ วา โสตฺถนํ อตฺถนิปฺปาทกภาวทสฺสนตฺถํ ทฺวิกฺขตฺตํ
๑. ปฺปราณ. เอกํ สมยํ ภควตา ฯ ๒. วิ. มหา. ๔/๑๓/๒๒ ฯ
ส. มหา. ๑๕/๑๖๓๑/๕๓๑ ฯ

*เล่มที่ 20 อารมภกถา หน้า 24

วุตตนฺติ วุตฺตํ ฯ ยมฺหิ(๑) ปเรสฺสึ อาสยาที อชานนฺเตน อสพฺพณฺณา
 อเทเส อกาเล वा วุตฺตํ ตํ สจฺจมฺปิ สมานํ โสตฺถนํ อตฺถ-
 นิปฺพาทเน อสมตฺตตาย อวุตฺตํ นาม ลียา ปฺเคว อสจฺจํ ฯ
 ภควตา ปน สมฺมาสมฺพุทฺธภาวโต สมฺมเทว ปเรสฺสึ อาสยาที
 เทสกาถิ อตฺถลิตฺธิญฺจ ชานนฺเตน วุตฺตํ เอกนฺเตน โสตฺถนํ
 ยถาธิปฺเปตตฺถนินิปฺพาทนโต วุตฺตเมว นตฺถิ ตสฺส อวุตฺตตา
 ปริยาโย ฯ ตสฺมา โสตฺถนํ อตฺถนินิปฺพาทกภาวทสฺสนตฺถมฺปิ ทุวิกฺขตฺตํ
 วุตฺตนฺติ วุตฺตํ ฯ อปีจ ยถา น ตํ สุตฺตํ นาม ยํ น
 วิญฺญาตตฺถํ ยถจ [๒] ตถตฺตตาย ปฏฺิปนฺนํ เอวํ น ตํ วุตฺตํ
 นาม ยํ น สมฺมา ปฏฺิภุคฺคหิตํ ฯ ภควโต ปน วจฺนํ จตฺสฺโสปี
 ปริสา สมฺมเทว ปฏฺิภุคฺคเหตุวา ตถตฺตตาย ปฏฺิปชฺชนฺติ ฯ ตสฺมา
 สมฺมเทว ปฏฺิภุคฺคหิตภาวทสฺสนตฺถมฺปิ ทุวิกฺขตฺตํ วุตฺตนฺติ วุตฺตํ ฯ
 อถ वा อริเยหิ อวิรุทฺทวจนภาวทสฺสนตฺถํ ทุวิกฺขตฺตํ
 วุตฺตนฺติ วุตฺตํ ฯ ยถา หิ ภควา กุสลากุสลสาวชฺชานวชฺช-
 เกเท รมฺเม ปวตฺตนิวตฺตโย สมฺมุติปรมตฺเถ จ อวิสฺวาเทนฺโต
 วทติ เอวํ รมฺมเสนาปติปฺปฏฺุตโย อริยาปี ภควติ ธรรมานเ
 ปรีนินฺพุเต จ ตสฺเสว เทสนํ อนฺนคฺนฺตฺวา วทฺนฺติ น ตตฺถ
 นานาวาทกา ฯ ตสฺมา วุตฺตมรฺหตา ตโต ปฺรภาเค อรฺหตา
 อริยสงฺฆेณาปีติ เอวํ อริเยหิ อวิรุทฺทวจนภาวทสฺสนตฺถมฺปิ
 # ๑. ยถฺหิตี ยุตฺตตฺตรํ ฯ ๒. เอตฺถนฺตเร นสทฺโท อิจฺฉิตฺพุโป ฯ

เอวํ วุตตํ ฯ

อถ วา ปุริเมหิ สมนาสมพุทฺเธหิ วุตฺตณยภาวทสฺสนตฺถํ
ทฺวิกฺขตฺตต วุตฺตนฺติ วุตฺตํ ฯ สติปิ ชาติโคตฺตยาอุปฺปมาณาทิวเสเส
ทสพลาทิกฺุณฺเหิ วิย ฆมฺมเทสนาย พุทฺธานํ วิเสโส นตฺถิ ฯ
อณฺณมณฺณํ อตฺตนา จ เต ปุพฺพเพนาปรี อวิรุทฺธเมว วทฺนฺติ ฯ
ตสฺมา วุตฺตํ เหน้ ยถา พุทฺเธหิ อตฺตนา จ ปุพฺเพ อิทานิปี
อมฺหากํ ภกฺวตา ตเถว วุตฺตํ อรหฺตาติ เอวํ ปุริมพุทฺเธหิ
อตฺตนา จ สุตฺตนฺตเรสุ วุตฺตณยภาวทสฺสนตฺถมฺปิ ทฺวิกฺขตฺตํ
วุตฺตนฺติ วุตฺตํ ฯ เตน พุทฺธานํ เทสนาย สพฺพตฺถ อวิโรโร-
ทฺปิโต โหติ ฯ

อถ วา วุตฺตนฺติ ยเทตํ (๑)ทฺติยํ มหตฺตภาววจนํ(๑) ทฏฺฐพฺพํ ฯ
อิทํ วุตฺตํ โหติ วุตฺตํ เหน้ ภกฺวตา อรหฺตาปี วุตฺตํ เอกฆมฺมํ
ภิกฺขเวติอาทิกํ อิทานิ วุจฺจมานวจนฺนฺติ ฯ อถ วา วุตฺตนฺติ
ยเทตํ ทฺติยปทฺนตฺรวจนตฺถํ(๒) อถ โข วจนตฺถํ(๓) ทฏฺฐพฺพํ ฯ เตนวํ
ทสฺเสติ วุตฺตํ เหน้ ภกฺวตา ตถจ โข น วุตฺตมตฺถํ
น กถิตมตฺถํ อถ โข เวเนยฺยานํ กุสลมฺมํ เทสิตฺตนฺติ(๔) อตฺถโถ ฯ
อถ วา ยเทตํ วุตฺตนฺติ ทฺติยํ ปทํ ตํ วุตฺตนตฺถํ ฯ อยํ
หิสฺส อตฺถโถ วุตฺตํ เหน้ ภกฺวตา อรหฺตา ตถจ โข น
๑. ม. ทฺติยํ ปทํ ตํ อรหฺนตฺวตฺตภาววจนํ ฯ
๒. ม. ทฺติยํ ปทํ ตํ น วจนตฺถํ ฯ ๓. สී. จปนตฺถํ ฯ
ม. วปนตฺถํ ฯ ๔. สී. โรปีตฺตนฺติ ฯ ม. วปีตฺตนฺติ ฯ

*เล่มที่ 20 อารมภกถา หน้า 26

วุตฺตมคฺคํ อปีจ ตทตฺถชาตํ วุตฺตํ จริตฺตุนฺติ ฯ เตน ยถาวาที
ภควา ตถาการิตี ทสฺเสตฺติ ฯ อถ วา วุตฺตํ ภควตา วุตฺตวจนํ
อรหตา วุตฺตํ ยุตฺเตนาคี(๑) อตฺโถ ฯ อถวา วุตฺตุนฺติ สงฺเขปถํ
อุทฺทิสันํ สนฺชายาห ปฺน วุตฺตุนฺติ วิตุถารถานิทสฺสนํ ฯ
ภควา หิ สงฺเขปโต วิตุถารโต จ ฌมฺมํ เทเสตฺติ ฯ

อถวา ภควโต ทฺรุตฺตวจนากาวทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ เหน็ด
ภควตาตี วตฺวา ปฺน วุตฺตุนฺติ วุตฺตํ ฯ สพฺพทา ฌานานุ-
คตฺวจิกมฺมตฺยา หิ ภควโต สฺวาสนปฺนินฺสพฺพโทสฺส อกฺขลิต-
พฺยปฺปถสฺส กทาจีปี ทฺรุตฺตํ นาม นตฺถิ ฯ ยถา เกจิ โลเก
สตีสมฺโหมเสน วา ทวา วา รวา วา กิณฺจิจิ วตฺวา อถ ปฺนฺ-
ลทฺชสฺสณฺวา ปฺนฺพเพ วุตฺตํ [๒] วา กโรนฺติ ปฺนฺสิสงฺขโรนฺติ น
จ ปฺนฺสิสงฺขโรนฺติ วา น เหวํ ภควา ฯ ภควา ปนฺ นิจฺจ-
กาลํ สฺมาหิตํ อสมฺโหมสฺรมฺโหม อสมฺโหมหฺรมฺโหม จ สพฺพณฺต-
ณฺณานสมฺปพฺยุพฺุหาย ปฺนฺนิทานปฺนฺนิสฺมกฺิทาย อุปฺนิตฺมคฺคํ อปฺริมิต-
กาลํ สฺมภตฺตปฺนฺนสมฺภการสมฺภากเตหิ อนนฺนสาธารณฺเหหิ วิสท-
วิสุทฺเทหิ กรณฺวิญฺญูวิเสเสหิ(๓) โสตาตฺตนฺรสาตฺตนฺนตฺถํ สฺนฺนตฺตานํ
อมตฺวสฺสํ วสฺสนฺโต วิย โสตพฺพสฺสารํ สฺวานานฺตฺตริยํ จตฺตอริย-
สจฺจํ(๔) ปกาเสนฺโต กรวิกรฺตมณฺชฺนา สเรณ สภาวนิรฺตฺตฺติยา
๑. ม. พุทฺธเชนาคี ฯ ยุตฺเตนาคี ยุตฺตตฺถเจ วุตฺตุนฺติ อากตฺถฺฐาเน
วุตฺตุนฺติ ภเวยฺย ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร อวฺตฺตุนฺติ ทิสฺสตี ฯ
๓. ม. กรณฺวิเสเสหิ ฯ ๔. สී. จาตฺตริยํ ฯ

*เล่มที่ 20 นิตานวณณา หน้า 27

เวเนยชฌาสาณารูปี วณัน วทติ นตุถิ ตตุถ วาลคฺคสตุตมปี
อวกฺขลิตํ กุโธ ปน ทฺรุตฺตาวกาโส ฯ ตสฺมา ยํ ภควตา
วุตฺตํ ตํ วุตฺตเมว น อวุตฺตํ ทฺรุตฺตํ วากทาจิ โหตีติ
ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ เหนฺติ ภควตาติ วตฺวา ปฺน วุตฺตมรหตาติ
วุตฺตนฺติ น เอตฺถ ปฺนรุตฺตโทโสติ เอวเมตฺถ ปฺนรุตฺต-
สทฺทสฺส สาคฺคกตา เวทิตพฺพา ฯ

อิติ เม สฺตฺนฺติ เอตฺถ อิติติ อัย อิติสทฺโท เหตุ-
ปริสฺมาปนาทิปทคฺถวิปริยาเยปการณิทสฺสนาวธรรณาทือเนกคฺถป-
ปเกโท ฯ ตถา เหนฺติ รุปรปฺตีติ โข ภิกฺขเว ตสฺมา รุปรนฺติ
วุจฺจตีติ(๑)อาทิสฺสุ เหตุอตุเถ ทิสฺสตี ฯ ตสฺมาติห เม ภิกฺขเว
ธมฺมทายาทา ภวถ มา อามิสทายาทา ฯ อตุถิ เม ตฺมุหฺส
อนุกฺมปา กิณฺติ เม สวากา ธมฺมทายาทา ภเวยฺยํ โน อามิส-
ทายาทา(๒)ติอาทิสฺสุ ปริสฺมาปเน ฯ อิติ วา อิติ เอวรูปา นจฺจ-
คีตฺวาทิตฺวีสฺสกทสฺสนา(๓) ปฏฺวิโรตฺติอาทิสฺสุ (๔)อาทือตฺเถ ฯ มากนฺทึโยติ
วา ตสฺส พุราหฺมณฺสฺส สงฺขา สมณฺญา ปณฺณตฺติ โวหาโร นามํ
นามกมฺมํ นามเชยฺยํ นินฺรุตฺติ พุยฺยชนมภิตาโปติอาทิสฺสุ (๕)ปทคฺถ-
วิปริยาเย ฯ อิติ โข ภิกฺขเว สปรปฏฺธิโย พาลอ อปรปฏฺธิโย
ปณฺฑิโต ฯ สอฺปทฺทโว พาลอ อนฺปรทฺทโว ปณฺฑิโต สอฺปสฺสคฺโค

๑. ส. ข. ๑๓/๑๕๕/๑๐๔ ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๒๑/๒๑ ฯ

๓. ม. วิสฺสกทสฺสนา ฯ ๔. ที. ส. ๕/๓/๕ ฯ

๕. พ. มหา. ๒๕/๓๓๑,๓๔๑/๒๒๕,๒๓๑ ฯ

*เล่มที่ 20 อารมภกถา หน้า 28

พาโล อนุปสกุโค ปณฺหิโตติ(๑)อาทิสฺ ปกาเร ฯ อตุถิติ(๒) โข กจฺจาน
อยเมโก อนุโต [๓] สพฺพํ นตุถิติ โข กจฺจาน อยํ ทุตฺติโย อนุโตติ(๔)อาทิสฺ
นิทสฺสเน ฯ อตุถิ อิทฺปฺจฺจยา ชรามรณฺนติ [๕] อิติ อิติ เจ วเทยฺย
ชาติปฺจฺจยา ชรามรณฺนติ อิจฺจสฺส วณฺเณน(๖)อาทิสฺ อวธารณ
สนฺนิฏฺฐาเนติ อตุโล ฯ สุวายมิช ปการนิทสฺสनावธารณฺส
ทฏฺฐพฺโพ ฯ

ตตุถ ปการตฺเถน อิตฺสทฺเถน เอตมตฺถํ ทีเปติ นานานย-
นิปฺนมนเนกขมาสยสมฺภูจฺจัน อตุถพฺยณฺชนสมฺปนฺนํ วิวิชปาฎิหาริยํ
ธมฺมตฺถเทสนาปฏิเวรคฺคํภีริ สพฺพสตุตฺตํ สกสภกาสานุรูปโต
โสตฺตปถมากจฺจนฺตํ ตสฺส ภควโต วณฺํ สพฺพปฺปกาเรน โโก
สมตฺโต วิญฺญาตุํ สพฺพถาเมน ปน โสตุกมฺยตฺถํ ชเนตฺวาปี
อิตฺติ เม สุตฺตํ มยาปี เอเกน ปกาเรน สุตฺตฺนติ ฯ

เอตุถ เอกตฺตฺนํนตฺตอพฺยาปารเอวธมฺมตาสงฺขาตา นนฺทียา-
วฏฺฐติปฺกฺขลสิหวิภิกิพิตฺทิสาลอจฺจนองฺกุสสงฺขาตา จ วิสยาทีเกเทน
นानาวิธานยานานานยา ฯ นยา วา ปาพิคฺคิตฺติโย ตา

จ ปณฺยตฺตฺติอนุปณฺยตฺตฺติอาทิวเสน สงฺกิลเสภากิยาทีโลกิยาที-
ตทฺทญฺโวมิสฺสตาทิวเสน กุสลาทิวเสน ขนฺธาทิวเสน สงฺคหาที-

- # ๑. อจฺ. ติก. ๒๐/๔๔๐/๑๒๘ ฯ ๒. ม. สพฺพมตฺถิติ ฯ
- # ๓. ม. เอตุถนฺตฺเร สพฺพนฺติ ทิสฺสติ ฯ ๔. ส. นิ. ๑๖/๔๔/๒๑ ฯ
- # ๕. ม. เอตุถนฺตฺเร อิติ ปุฏฺฐเณ สตา อานนฺท อตุถิอิสฺส วณฺเณ
- # กิมฺปจฺจยา ชรามรณฺนติ ทิสฺสติ ฯ ๖. ที. มหา. ๑๐/๕๓/๖๕ ฯ

วเสน สมยวิมุตตาทิวเสน จปนาทิวเสน กุสลมุตตาทิวเสน ติก-
ปฏุจนาทิวเสน จ นานปการาติ นานานยา ฯ เตหิ นิปฺณั
สณฺหิ สฺขุมฺนติ นานานยนิปฺณั ฯ

อาสโยว อชฺฆาตโย โส จ สสฺสตาทิเกเทน
อปฺปรชฺกขตาทิเกเทน จ อนเนกวิโร ฯ อตฺตชฺฆาตยาทิกเอาว วา
อนเนโก อชฺฆาตโย อนเนกชฺฆาตโย โส สมฺภูจฺจัน อฺปฺปตฺติ
เหตุ เอตฺตฺสาติ อนเนกชฺฆาตยสมฺภูจฺจัน ฯ

กุสลาทิอตฺตสมฺปตฺติยา ตพฺพิภาวนพฺยลฺลชนสมฺปตฺติยา
สงฺกาสนปกาสนวิวรรณวิภชนอฺตฺตานิกรณปฺยลฺลตฺติวเสน นฺหิ
อตฺตปเทหิ อกฺขรปทพฺยลฺลชนาการนิรุตฺตนิทฺเทสวเสน นฺหิ
พฺยลฺลชนปเทหิ จ สมฺนฺนาคตฺตฺตา อตฺตพฺยลฺลชนสมฺปนฺนั

อิทฺธิอาเทศนานุสาสนิกเกเทน เตสฺสุ จ เอเกกฺสฺส
วิสยาทิกเกเทน วิวิธํ พหุวิธํ วา ปาฏิหาริยํ เอตฺตฺสาติ วิวิธ-
ปาฏิหาริยํ ฯ ตตฺถ ปฏฺธิปฺกขหฺรณโต รากาทิกิเลสาปนยนโต
ปาฏิหาริยฺนติ อตฺถ สติ ภควโต ปฏฺธิปฺกขา รากาทโย น
สนฺติ เย หริตพฺพา ปุณฺชชนานมฺปิ วิคฺคฺชปฺกกิเลเส อฏฺฐจฺจณ-
สมฺนฺนาคเต จิตฺเต หตฺตปฏฺธิปฺกขे อิทฺธิวิธํ ปวตฺตติ ฯ ตสฺมา
ตตฺถ ปวตฺตโวหารเณ จ น สกฺกา อิธ ปาฏิหาริยฺนติ
วตฺตตฺติ ฯ ยสฺมา ปน มหาการุณิกสฺส ภควโต เวนเญยฺยคตา
จ กิเลสา ปฏฺธิปฺกขา ตสฺมา เตสฺส หฺรณโต ปาฏิหาริยํ ฯ

อด วา ภควโต สาสนสฺส จ ปฏิปทฺษา ติตฺถิยา เตสํ หรณโต
ปาฏิหาริย์ ฯ เต หิ ทิฏฺฐิหฺรณวเสน ทิฏฺฐิปปกาสเน อสมตฺถ-
ภาเวน จ อิทฺธิอาเทศนानุสาสนีหิ หริตา อปนีตา โหนฺติ ฯ
ปฏฺีติ วา ปจฺจมาติ อตฺโถ ตสฺมา สมหิตเต จิตฺเต วิคฺคฺชุปกฺกิลเส
กตฺกิจฺเจน ปจฺจมา หริตพฺพิ ปวตฺเตตพฺพนฺติ ปฏฺีหาริย์ ฯ อตฺตโน
วา อุปกฺกิลเสสฺส จตฺตถฺชฺฆานมฺคฺเคหิ หริเตสฺส ปจฺจมา หรณํ
ปฏฺีหาริย์ ฯ อิทฺธิอาเทศนानุสาสนิโย จ วิคฺคฺชุปกฺกิลเสน
กตฺกิจฺเจน จ สตฺตหิตตฺถํ ปฺน ปวตฺเตตพฺพา หริเตสฺส จ
อตฺตโน อุปกฺกิลเสสฺส ปรสฺนตฺตานเ อูปกฺกิลเสหฺรณานิ โหนฺตีติ
ปฏฺีหาริยานิ ภวฺนฺติ ฯ ปฏฺีหาริยเมว ปาฏิหาริย์ ปฏฺีหาริเย
วา อิทฺธิอาเทศนानุสาสนสมฺภวาย ภวํ เอเกกํ ปาฏิหาริยนฺติ
วฺจฺจติ ฯ ปฏฺีหาริย์ วา จตฺตถฺชฺฆานํ มฺคฺโค จ ปฏิปทฺษ-
หฺรณโต ตตฺถ ชาตํ ตสฺมี วา นิमितฺตภูตํ (๑) ตโต วา อากตฺนฺติ
ปาฏิหาริย์ ฯ ยสฺมา ปน ตนฺตฺติตฺนฺตฺติอตฺถตฺนฺตฺติเทสนา(๒) ตทภิสฺมย-
สงฺฆาตา เหตุผลตฺทกฺยปฺลฺลตฺติปฏฺีเวรสงฺฆาตา วา ชฺมมตฺถ-
เทสนาปฏฺีเวธา คมฺภีรา อนุปฺจิตสมฺภวเรหิ สสาทีหิ วิย มหา-
สมฺพุทฺโท ทฺกฺโขคาพฺพา อลพฺกเนยฺยปฺปติฏฺฐา จ ตสฺมา เตหิ
จตฺตฺหิ คมฺภีรภาเวหิ ยุตฺตนฺติ ชฺมมตฺถเทสนาปฏฺีเวรคฺมฺภีริ ฯ

เอโกเอว ภควโต ชฺมมเทสนาโมโส เอกสฺมี ขณ

๑. สี่. นิमितฺตภูตโต ฯ ม. นิमितฺตภูเต ฯ

๒. ม. ตนฺตฺติอตฺถเทสนาตฺพุทฺโฑหารภิสฺมยสงฺฆาตา ฯ

ปวตฺตมาโน นานาภาสนํ สุตตํ อุตฺตโน อุตฺตโน ภาสานํ วเสน
อปฺพุพฺ อจฺริมํ กหณฺุโปโค หุตุวา อุตฺตาทิคมาย โหติ ฯ
อจินฺเตยฺโย หิ พุทฺธานํ พุทฺธานุภาโวติ(๑) สพุพฺสุตตํ สกสกภาสานุ-
รูปโต โสตปถมากจฺจตีติ เวทิตพฺพุ ฯ

นิตฺสฺสนตฺถเนน นานํ สยมฺภู น มยา อิทํ สจฺจนิกตฺตติ
อุตฺตํ ปริโมเจนฺโต อิติ เม สุตํ มยาปี เอวํ สุตฺตติ
อิทานิ วตฺตพฺพุ สกสกตฺตํ นิตฺสฺเสติ ฯ

อวชารณตฺถเนน เอตทฺคํ ภิกฺขเว มม สาวกานํ ภิกฺขุณํ
พหุสฺสุตตํ ยทิตํ อานนฺโท คติมนฺตํ สติมนฺตํ ธิติมนฺตํ
อุฏฺฐากานํ ยทิตํ อานนฺโทติ (๒) เอวํ ภควตา आयสฺมา อานนฺโท
อุตฺตกุสโล ฐมฺมกุสโล พุยฺยชนฺกุสโล นินฺตฺตติกุสโล ปุพฺพาปร-
กุสโลติ (๓) เอวํ ฐมฺมเสนาปตินา จ ปสฺตฺตภาวานุรูปํ อุตฺตโน
ชารณพลํ ทสฺเสนฺโต สุตตํ โสตฺตกมฺยตี ชเนติ อิติ เม
สุตํ ตถจ โข อุตฺตโต วา พุยฺยชนฺโต วา อญฺญมนนฺธิกํ
เอวเมว น อญฺญเถติ(๔) ทฏฺฐพฺพุติ ฯ อญฺญเถติ ภควโต สมฺมุขา
สุตฺตการโต อญฺญถา น ปน ภควตา เทสิตการโต ฯ
อจินฺเตยฺยานุภาวา หิ ภควโต เทสฺนา สาน สพุพฺพากาเรน
สกุภา วิญฺญาตฺตติ วุตฺโต วายมตฺโต สุตฺตการาวินฺชฺชนเมว
๑. ม. พุทฺธานํ พุทฺธานุภาโวติ ฯ ๒. อจฺ. เอก. ๒๐/๑๔๕/๓๒ ฯ
๓. อจฺ. ปญฺจก. ๒๒/๑๖๕/๒๒๕ ฯ ๔. ม. น อญฺญเถติ ฯ

*เล่มที่ 20 อารมภกถา หน้า 32

หิ ธารณพลี ฯ น เหตุถ อตฺถนฺตรตาปริหาโร ทฺวินฺนํมปี
 อตฺถนํ เอกวิสยตฺตา ฯ อิตฺรธา หิ เถโร ภควโต เทสนาย
 สพฺพธา ปฏิกฺคหณฺเ สมตฺโต อสมตฺโต จาติ(๑) อาปชฺเชยฺยาติ ฯ
 เมสทฺโท ตีสุ อตฺถสฺส ทิสฺสตี ฯ ตธา หิสฺส คธาภิกิตี เม
 อโกชนฺยฺยฺนฺติ(๒)อาทิสฺส มยาติ อตฺโต ฯ สาธุ เม ภนฺเต ภควา
 สงฺขิตฺเตน ฌมฺมํ เทเสตฺตฺติ(๓)อาทิสฺส มยฺหนฺติ อตฺโต ฯ ฌมฺมทายาทา
 เม ภิกฺขเว ภวธาติ(๔)อาทิสฺส มมาติ อตฺโต ฯ อิธ ปน มยา
 สฺตฺนฺติ จ มม สฺตฺนฺติ จ อตฺถทฺวเย ยฺชฺชตี ฯ เอตฺถ จ โย
 ปโร น โหติ โส อตฺตาทิ เอวํ วตฺตพฺเพ นียกชฺฌตฺตสงฺขาเต
 สกสนฺตานเ วตฺตนโต ติวโรปี เมสทฺโท ยทิปี เอกสฺมีเยว
 อตฺถे ทิสฺสตี igrณสมฺปทานาทิวเสตฺตสงฺขาโต ปนสฺส วิชฺชเตวํ
 อตฺถเภาโทติ อาห เมสทฺโท ตีสุ อตฺถสฺส ทิสฺสตีติ ฯ
 สฺตฺนฺติ อยฺม สฺตฺสทฺโท สอุปฺสกุโ อนฺอุปฺสกุโ จ คมน-
 วิสฺสฺสทฺกิลินฺนุปรจิตานุโยคโสตฺตวิญญฺเยยฺยโสตฺตทฺวารานุสสารวิญญาตาภิ-
 อเนกตฺถปฺปเกโท ฯ กิลฺยจปิ หิ กิริยาวิเสสโก อุปฺสกุโ โชตก-
 ภาวโต ปน สตีปี ตสฺมี สฺตฺสทฺโท เอว ตํ ตํ อตฺถํ วทตีติ อนฺอุป-
 สกฺคสฺส สฺตฺสทฺทสฺส อตฺถทฺฐาเร สอุปฺสกุโปิ อุทาทริยตี ฯ
 ตตฺถ เสนาย ปสฺสโตติอาทิสฺส กจฺจนฺโตติ อตฺโต ฯ

๑. วาติ ยุตฺตตรํ ฯ ๒. ตี. ส. ๑๕/๖๕๖/๒๔๕ ฯ

๓. ตี. นี. ๑๖/๕๕๕/๒๘๗ ฯ ๔. ม. ม. ๑๒/๒๑/๒๑ ฯ

*เล่มที่ 20 นิตานวณณา หน้า 33

สุตตมมุตส ปสฺสโตติ(๑)อาทิสฺสู วิสฺสูตตมมุตสตาติ อตุโถ ๑ อวสฺสูตา
 อวสฺสูตตสฺสตาติ(๒)อาทิสฺสู กิสิณฺนา กิสิณฺนสฺสตาติ อตุโถ ๑
 ตุมฺเหหิ ปุณฺณํ ปสฺสํ อนปฺปกนฺติ(๓)อาทิสฺสู อุปฺจิตนฺติ อตุโถ ๑ เย
 ฌานปฺปสฺสตา ธีรฺราติ(๔)อาทิสฺสู ฌานานุยุตฺตาติ อตุโถ ๑ ทิฏฺฐํ สฺสู
 มฺตฺนฺติ(๕)อาทิสฺสู โสตฺวิญญฺเยยฺยนฺติ อตุโถ ๑ สฺสูตฺโร สฺสูตฺสนฺนิจโยติ(๖)-
 อาทิสฺสู โสตฺทวารานุสฺสารวิญญฺยาตฺโรติ อตุโถ ๑ อิทฺ ปนสฺส
 โสตฺทวารานุสฺสารเณ อุปฺจาริตนฺติ วา อุปฺจารณฺนฺติ วา อตุโถ ๑
 เมสฺททสฺส หิ มยาติ อตุเถ สติ อิติ เม สฺสูตฺ มยา โสต-
 ทวารานุสฺสารเณ อุปฺจาริตนฺติ อตุโถ ๑ มฺมาติ อตุเถ สติ อิติ
 มม สฺสูตฺ โสตฺทวารานุสฺสารเณ อุปฺจารณฺนฺติ อตุโถ ๑

เอวเมเตสฺสู ตีสุ ปเทสฺสู ยสฺสูมา สฺสูตฺสทฺทสนฺนิชานเณ จ
 เตน(๗) อิติสทฺเทเน สวณฺกิริยาโชตเณ ภาวิตพฺพิ ๑ ตสฺสูมา อิติตี
 โสตฺวิญญฺยาณาทิวินฺญาณกิจฺจนิทสฺสูสนํ ๑ เมติ วุตฺตวิญญฺยาณ-
 สมฺจฺคิปฺุคฺคณฺนิทสฺสูสนํ ๑ สพฺพานนิปี วากุยานิ เอวการตุถ-
 สหิตานิเยว(๘) อวชารณฺผลตฺตา ๑ เตน สฺสูตฺนฺติ อสฺสูสวณภาวป-
 ปฏิกฺุเขปโต อนฺนนาวิปริตคฺคหณฺนิทสฺสูสนํ ๑ ยถา หิ สฺสูตฺ สฺสูตฺนฺติ(๙)

- # ๑. พุ. อุ. ๒๕/๕๑/๘๖ ๑ ๒. วิ. ภิกฺุขุณี. ๓/๑/๔ ๑
- # ๓. พุ. พุ. ๒๕/๘/๑๑ ๑ ๔. พุ. ฐ. ๒๕/๒๔/๓๕ ๑
- # ๕. อญ. จตุกฺก. ๒๑/๒๔/๓๒ ๑ ๖. อญ. ปญฺจก. ๒๒/๘๘/๑๓๑ ๑
- # ๗. ม. ปยุตฺเตน ๑ ๘. ม. เอวการตุถสหิตานิเยว ๑
- # ๙. ม. สฺสูตฺเมวาติ ๑

วตตพพตี อรหตี ตั สมมา สุตติ อนนคคหณั อวิปริตค-
คหณณจ โหตีตี ฯ อถ วา สทททนตฺรตฺถาโปหนวเสน(๑) สทโท
อตุถั วทตีตี ยสฺมา สุตฺนติ เอตสฺส อสุตฺติ น โหตีตี อยมตฺโถ
ตสฺมา สุตฺนติ อสฺสวนภาวปฺปฏิกฺเขปโต อนนาวิปริตคคหณ-
นิตสฺสนั ฯ อิถั วุตตติ โหตี อิติ เม สุตฺติ น ทิฏฺฐั น
สยมภุจวณเณ สจฺฉิกตฺติ น อณฺณถา วา อุลลทฺธั(๒) ตณฺจ
โฆ สมฺมเทวาทิ ฯ อวธารณตฺถเอ วา อิติสทฺเท อยมตฺถ-
โยนาติ ตทเปกฺขสฺส สุตสทฺทสฺส นียมตฺโถ สมภวตีตี อสฺสวน-
ภาวปฺปฏิกฺเขโป อนนาวิปริตคคหณนิตสฺสนตา จ เวทิตพฺพา ฯ
เอวํ สวณเหตุสวณวิเสสวเสน ปทตฺตยสฺส อตุถโยชฺนา กตาคี
ทฏฺฐพฺพิ ฯ

ตถา อิตีตี โสตทวารานุสาเรน ปวตฺตตาย วิญฺญาณวีธียา
นानตฺถพฺพยชนคคหณโต นานปฺปกาเรน อาลมฺพเน(๓) ปวตฺติ-
ภาวปฺปกาสนั อาการตฺโถ อิติสทฺโทติ กตฺวา ฯ เมติ อตุตป-
ปกาสนั ฯ สุตฺนติ ฐมฺมปฺปกาสนั ยถาวุตฺตตาย วิญฺญาณวีธียา
ปฺริยตฺติฐมฺมมณฺตฺตา ฯ อัยฺ เหตุถ สจฺเจโป นานปฺปกาเรน
อารมฺมเณ ปวตฺตตาย วิญฺญาณวีธียา การณฺญตาย มยา น
อณฺณั กตฺติ [๔] อิถั ปน กตฺติ อัยฺ ฐมฺโฆ สฺสูตฺติ ฯ

๑. ม. สทททนตฺรตฺถาโปหนวเสน ฯ ๒. ม. อุลลทฺธั อปีจ สุตฺตว ฯ

๓. ม. อารมฺมเณ ฯ ๔. ม. เอตฺถนตฺเร อิถั ปน กตฺนติ ทิสฺสตี ฯ

ตถา อิติติ นิตสุตติพพปกาสนัน นิตสุสนตุโถ อิติสทุโทธิ
กตฺวา นิตสุเสตพพสุส นิตสุตติพพภาวาทโต ฯ (๑) ตสุมา อิติ-
สทฺเทน สกกลมปิ สุตฺตํ ปจฺจามภฺจุนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เมติ ปุคฺคผลป-
ปกาสนัน ฯ สุตฺนฺติ ปุคฺคผลกิจฺจปฺปกาสนัน ฯ สุตฺสทฺเทน หิ
ลพฺภมาณา สวณฺกิริยา สวณฺวิญญาณปฺปพฺนฺชปฺปฎฺฐิทฺธา ตตฺถ
จ ปุคฺคผลโวหารรหิเต(๒) ฃมฺมปฺปพฺนฺเช สวณฺกิริยา ลพฺภติ ฯ
ตสฺสายํ สงฺเขปฺตฺโถ ยํ สุตฺตํ นิตฺทิสิตฺสามิ ตํ มยา อิติ
สุตฺนฺติ ฯ

ตถา อิติติ ยสฺส จิตฺตสนฺตฺตานสฺส นานารมฺมณสฺส
ปวตฺติยา นานตฺถพฺยณฺชนกฺกหณฺ โหติ ตสฺส นานาการนิตฺเทโส
อาการตฺโถ อิติสทฺโทธิ กตฺวา ฯ อิติติ หิ อัยฺ อาการปฺยณฺคฺติ
ฃมฺมานํ ตํ ตํ ปวตฺติอาการํ อุปาทาย ปฺยญาเปตพฺพ-
สภาวตฺตา ฯ เมติ กตฺตุนิตฺเทโส ฯ สุตฺนฺติ วิสยนิตฺเทโส ฯ
โสตพฺโพ หิ ฃมฺโม สวณฺกิริยา (๑) กตฺตฺปุคฺคผลสฺส สวณฺกิริยา-
วเสน ปวตฺติภฺจุนฺนํ โหติ ฯ เอตฺตฺวาทฺตา นานปฺปการปฺปวตฺเตน
จิตฺตสนฺตฺตานเนน ตํสมฺภฺกิโน กตฺตฺ วิสเย กหณฺสนฺนฺนิภฺจุนฺนํ ทสฺสิตฺตํ
โหติ ฯ

- อถ วา อิติติ ปุคฺคผลกิจฺจนิตฺเทโส ฯ สุตฺนํ หิ ฃมฺมานํ
๑. ม. นิตสุตติพพตฺตภาวาทโต ฯ กตฺถจฺ. นิตสุตติพพภาวาทโต ฯ
๒. ม. ปุคฺคผลโวหารโร ฯ น หิ ปุคฺคผลโวหารรหิเต ฯ
๓. กตฺถจฺ. สวณฺกิริยานํ ฯ

คหิตการสสุ นิสฺสนสฺส อวธารณสฺส วา ปกาสนภาเวน อิติ-
สทฺเทน ตทาการาทิธารณสฺส ปุคฺคลโวหารูปาทานธมฺมพฺยาปาร-
ภาวโต ปุคฺคลกิจฺจํ นาม นิตฺติกฺกํ โหตีติ ๑ สฺตฺนฺติ วิญฺญาณ-
กิจฺจนิตฺเตโส ๑ ปุคฺคลวาทินปิ หิ สฺวนกิริยา วิญฺญาณนिर-
เปกฺขาน โหตีติ ๑ เมติ อุกฺยกิจฺจยฺตฺตปุคฺคลนิตฺเตโส ๑ เมติ
หิ สทฺทปฺปวตฺติ เอกนฺเตเนว สฺตฺตวิเสสฺวิสยา(๑) วิญฺญาณกิจฺจจ
ตฺตเถว สโมทหิตพฺพนฺติ ๑ อัย ปเนตฺถ สงฺเขโป มยา
สฺวนกิจฺจวิญฺญาณสมฺภคินา ปุคฺคเลน วิญฺญาณวเสน ลทฺธสฺ-
สฺวนกิจฺจโวหารเณ สฺตฺนฺติ ๑

ตถา อิติติ จ เมติ จ สจฺจิกกฺกุจปรมุตฺตวเสน อวิชฺชมาน-
ปฺลยตฺติ ๑ สพฺพสฺส หิ สทฺทาทิคมนียสฺส อตฺถสฺส ปฺลยตฺติ-
มุขเนว ปฏฺิปตฺติปฺลยตฺตินญจ(๒) วิชฺชมานาทีสุ ฌเสวว ปฺลยตฺติสุ
อวโรโร(๓) ตสฺมา โย มายามรีจิทาทย โวย อญฺตฺตโถ
อนฺุสฺสวาทีหิ กเหตุพฺโพ โวย อนฺุตฺตมตฺโถ(๔) จ น โหติ โส
รูปสทฺทาทิโก รูปปฺนानุภวนาทีโก จ ปรมุตฺตสฺภาโว สจฺจิก-
กฺกุจปรมุตฺตวเสน วิชฺชติ ๑ โย ปน อิติติ จ เมติ จ วุจฺจมาโน
(๕) อาการาทีอตฺโถ โส อปรมุตฺตสฺภาโว(๕) สจฺจิกกฺกุจปรมุตฺตวเสน
อนฺุปลพฺกมาโน อวิชฺชมานปฺลยตฺติ นาม กิเมตฺถ ตํ
๑. ม. สฺตฺตวิเสสฺวิสยา ๑ ๒. ม. ปฏฺิปชฺชิตพฺพตฺตา
สพฺพปฺลยตฺตินญจ ๑ ๓. ม. อวโรโร ๑ ๔. ส. อนฺุมานตฺโถปี ๑
๕. ม. อาการาทีอปรมุตฺตสฺภาโว ๑

ปรมตฺถโต อตฺถิ ยํ อิตฺติ วา เมตฺติ วา นิตฺเตสํ สเถถ ๑
สฺตฺตฺตฺติ วิชฺชมาณปฺลฺลตฺตฺติ ๑ ยํ หิ ตํ โสเตน อฺปฺลทฺธํ ตํ
ปรมตฺถโต วิชฺชมานนฺตฺติ ๑

ตถา อิตฺติ โสตปถมากเต ชมฺเม อฺปาทาย เตสํ
อฺปฺจาริตาการาทีนํ ปจฺจามสนวเสน ๑ เมตฺติ สสนฺตฺติปริยาปฺนฺเน
ชนฺเช กรณาทิวีสเสตฺวิสิญฺเจ อฺปาทาย วตฺตพฺพโต อฺปาทาย-
ปฺลฺลตฺตฺติ ๑ สฺตฺตฺตฺติ ทิฏฺฐาทีนํ อฺปฺนิชาย วตฺตพฺพโต อฺปฺนิชาย-
ปฺลฺลตฺตฺติ ๑ ทิฏฺฐาทิสภาวฺรหิตฺเต สทฺททายตฺเตน ปวตฺตมาโนปี
สฺตฺตฺตฺติ วาโร ทฺตฺติยํ ตฺตฺติยนฺตฺติอาทิกโก วีย ปจฺจมาที นิสฺสาย ยํ
น ทิฏฺฐจฺมตฺตฺติวณฺณตฺตฺติรเปกฺขํ ตํ สฺตฺตฺตฺติ วิณฺณเยยฺยตฺตฺตา ทิฏฺฐาทีนํ
อฺปฺนิชาย วตฺตพฺพโท โหติ ๑ อสฺตํ น โหติ ตฺติ หิ สฺตฺตฺตฺติ ปกาสิโต-
ยมตฺตฺตฺติ ๑

เอตฺถ จ อิตฺติ วจฺเนน อสมฺโมหํ ทีเปติ ๑ ปฏฺวิวิทฺธา
หิ อตฺถสฺส ปการวิเสสา อิตฺติ อิทฺธ อายสฺมตฺตา อานนฺเทน
ปจฺจามญฺจา เตนสฺส อสมฺโมโห ทีปโต ๑ น หิ
สมฺมุโพห นานปฺปการปฺปฏฺวิเวรสมตฺตฺติ โหติ โลกปฺปหานาทิ-
วเสน นานปฺปการา ทฺตฺตฺตฺติวิทฺธา จ สฺตฺตฺตฺติ(๑) นิตฺตฺติยฺยนฺตฺติ ๑
สฺตฺตฺตฺติ วจฺเนน อสมฺโมสํ ทีเปติ สฺตฺตฺตฺติการสฺส ยถาวโต
ทสฺสียมาณตฺตฺตา ๑ ยสฺส หิ สฺตฺตํ สมฺมุพฺพํ โหติ น โส กาลนฺตฺตฺเร
๑. ม. สฺตฺตฺตฺตฺตา ๑

มยา สุตุนติ ปฏิจานาติฯ อิจจสฺส อสมฺโมเหน สมฺโมหาภาเวน
ปลฺลวาย เอว วา สวณกาลสมฺภูตยา ตตฺตตฺตริกาลปลฺลวาสีหฺริ
ตถา อสมฺโมเสน สติสฺสีหฺริฯ ตตฺถ ปลฺลวาปฺพุพฺพคมาย สติยา
พฺยลฺลชนาวธารณสมฺมุตตทาฯ พฺยลฺลชนานํ หิ ปฏฺวิวิฆฺมิตฺตํ
อากาโร นาติคมฺภีโร ยถาสฺสธารณเมว ตตฺถ กรณียนฺติ
สติยา พฺยาปาโร อธิโก ปลฺลวา ตตฺถ คุณฺฏทา(๑) โหติ
ปลฺลวาย ปฺพุพฺพคมาย กตฺวาฯ สติปฺพุพฺพคมาย ปลฺลวาย
อตฺถปฺปฏฺวิเวธสมฺมุตตทาฯ อตฺถสฺส หิ ปฏฺวิวิฆฺมิตฺตํ
อากาโร
คมฺภีโรติ ปลฺลวาย พฺยาปาโร อธิโก สติ ตตฺถ คุณฺฏทา
โหติ สติยา ปฺพุพฺพคมาย กตฺวาฯ ตทฺถสมฺมุตตทาโยเคน
อตฺถพฺยลฺลชนสมฺปนฺนสฺส ฐมฺมโกสฺส อนฺุपालนสมฺมุตตตาย ฐมฺม-
ภณฺฑาทาการิกตฺตสฺสีหฺริฯ

อปโร นโย อิติติ วจเนน โยนิโสมนสิการํ ทีเปติ
เตน วุจฺจมานานํ อากาโรนิตฺตสฺส นาวธารณตฺถานํ อฺุปริ วุจฺจมานานํ
นानปฺปการปฺปฏฺวิเวธชฺตกานํ อวิปริตฺถกานํ(๒) อวิปริตสฺส ฐมฺม-
วิสยตฺตทาฯ น หิ อโยนิโสมนสิการโธ นานปฺปการปฺปฏฺวิเวธ
สมฺภวติฯ สุตุนติ วจเนน อวิกฺเขปํ ทีเปติ นิตฺถานปฺุจฺจาวเสน
ปกรณปฺปตฺตสฺส วุจฺจมานสฺส สุตฺตสฺส สวณํ น สมာธาน-
มนฺตเรณ สมฺภวติ วิกฺขิตฺตจิตฺตสฺส สวณาทาโตฯ ตถาหิ
วิกฺขิตฺตจิตฺโต ปุคฺคโล สพฺพสมฺปตฺติยา วุจฺจมาโนปี น มยา
๑. ม. คุณฺฏทาฯ เอวมฺุปริปีฯ ๒. ม. อโย ปาโร นตฺถิฯ

สุตฺติ ปุณฺ ภาณถาติ วทติ ฯ โยนิโสมนสิกาเรณ เจตถ อตฺต-
สมฺมาปณฺธิํ ปุพฺเพทตฺตปุณฺณตฺตจฺจ สาเชติ สมฺมา อปฺปณฺธิหิตตฺตสฺส
ปุพฺเพ อตฺตปุณฺณสฺส วา ตทภาวโต ฯ อวิกฺเขเปณ สทฺธมฺมสฺสวณฺํ
สปรฺสุตฺตปุณฺณสฺส(๑) สาเชติ อสฺสวโต สปรฺสุตฺตปุณฺณสฺส(๒) จ
ตทภาวโต ฯ น หิ วิกฺขิตฺตจฺจิตฺโต สทฺธมฺมํ โสตฺต สกฺโกติ
น จ สปรฺสุตฺต อณฺุสฺสยมาณสฺส สวณฺํ อตฺถิ ฯ

อปโร นโย ยสฺส จิตฺตสนฺตานสฺส นานาการปฺ-
ปวตฺติยา นานตฺตพฺยชฺชนคฺคหณฺํ โหติ ตสฺส นานาการ-
นิตฺเตโสติ วุจฺจติ(๓) ฯ ยสฺมา จ โส ภกฺวโต วจฺนสฺส อตฺถ-
พฺยชฺชนปฺปเกทปริจฺเจทวเสน สกฺลสาสนสมฺปตฺติโสภาหณฺณ
นिरวเสสปรหิตปาริปุริการณฺภูโต เอวํภทฺทโก อากาโร น สมฺมา
อปฺปณฺธิหิตตฺตโน ปุพฺเพ อตฺตปุณฺณสฺส วา โหติ ตสฺมา อิติตี
อิมินา ภทฺทเกณ อากาเรณ ปจฺฉิมจกฺกทฺวยสมฺปตฺตี อตฺตโน
ทีเปติ ฯ สุตฺตฺตํ สวณฺโยเคน ปุริมจกฺกทฺวยสมฺปตฺตี ฯ น หิ
อปฺปติรุเป เทเส วสโต สปรฺสุตฺตปุณฺณสฺส(๒) วา สวณฺํ
อตฺถิ ฯ อิจฺจสฺส ปจฺฉิมจกฺกทฺวยสฺสิทฺธิยา อาสยสฺสทฺธิ สิทฺธา
โหติ สมฺมาปณฺธิหิตตฺโต ปุพฺเพ จ กตฺตปุณฺณโย วิสฺสุทฺธาสโย
โหติ ตทวิสฺสุทฺธิเหตุณฺํ กิเลसानฺํ ทฺวาริภาวโต ฯ เอวํ(๔) หิ วุคฺตํ

สมฺมาปณฺธิหิตฺติ จิตฺตํ เสยฺยโส นํ ตโต กเรติ (๕)

๑. ม. สปรฺสุตฺตปุณฺณสฺส(๑) ฯ ๒. ม. สปรฺสุตฺตปุณฺณสฺส(๒) ฯ
๓. ม. วุคฺตํ ฯ ๔. ม. ตถา ฯ ๕. บ. ๒๕/๑๓/๒๐ ฯ

กตปุณฺณโลสิ ตฺว อานนฺท ปธานมฺนุญฺช จิปฺป โหหิสิ
อนาสวฺติ (๑) จ ฯ ปฺริมจกุกทฺวยสิทฺธิยา ปโยคสุทฺธิ ฯ ปติรูปเทส-
วาเสน หิ สปรฺริสุปฺนิสฺสเยน(๒) จ สาธฺนํ ทิฏฺฐานุกฺติอาปชฺชเนนปิ
วิสฺทฺธปรฺโยโค โหติ ฯ ตาย จ อาสยสุทฺธิยา อธิคมพฺยตฺติสิทฺธิ
ปฺพุเพ เอว ตณฺหาทิฏฺฐิสงฺกิลฺลสถานํ วิโสธิตตฺตา ปโยคสุทฺธิยา
อาคมพฺยตฺติสิทฺธิ ฯ สฺปรฺริสุทฺธกายวจิปโยโค หิ วิปฺปฏิสารา-
ภาวโต อวิกฺขิตฺตจิตฺโต ปฺริยตฺติยํ วิสาร์โท โหติ ฯ อิติ
ปโยคาสยสุทฺธสฺส อาคมมาธิคมสมฺปนฺนสฺส วจัน อรุณฺคฺคฺมณํ
วีย สุริยสฺส อุทฺยโต โยนิโสมนสิกาโร วีย จ กุสฺลธมฺมสฺส
อรหฺติ ภควโต วจนสฺส ปฺพุพฺงกมํ ภวฺตุนฺติ จาเน นิทานํ
จเปฺนฺโต อิติ เม สฺตุนฺติอาทิมาห ฯ

อปโร นโย อิตฺติ อิมินา ปฺพุเพ วฺตฺตฺนเยน
นानปฺปการปฺปฏิเวธทีปเกน อตฺตโน อตฺถปฺปฏิภาณ-
ปฺปฏิสมฺภิทาสมฺปตฺติสพฺภาวํ ทีเปติ ฯ สฺตุนฺติ อิมินา อิตฺติสทฺท-
สฺนฺนิธานโต วกฺขมานาเปกฺขาย วา โสตพฺพเกทปฺปฏิเวธ-
ทีปเกน ธมฺมณิรุตฺติปฺปฏิสมฺภิทาสมฺปตฺติสพฺภาวํ ทีเปติ ฯ อิตฺติ จ
อิทํ วฺตฺตฺนเยเนว โยนิโสมนสิการทีปกํ วจัน ภาสฺมาโน เอเต
มยา ธมฺมา มนฺसानุเปกฺขิตา ทิฏฺฐิยา สฺปรฺปฏิวิทฺธาติ ทีเปติ ฯ
ปฺริยตฺติธมฺมา หิ อิธ สึลํ กถิตํ อิธ สมาริ อิธ ปญฺญา

๑. ที. มหา. ๑๐/๑๓๕/๑๖๗ ฯ ๒. ม. สปรฺริสุปฺนิสฺสเยน ฯ

เอตตกา เอตถ อนุสนุริโยติอาทินา นเยน มนสา อนุเปกขิตา
อนุสฺสวาการปริวิตกสหิตาย (๑) ฌมฺมนิฆฺฆมานกฺขนฺติญฺจาย
ณตปริณฺญาสงฺฆาตยา วา ทิฏฺฐิยา ตตฺถ ตตฺถ วุตฺตรูปารูป-
ฌมฺเม อิติ รูปิ เอตฺตํ รูปนฺติอาทินา นเยน สฺกฺกฺสุ ววตฺถเปตฺวา
ปฏฺวิทฺธา อตฺตโน ปเรสฺสจ หิตฺสฺขาวหา โหนฺตฺติ ๑ สฺตฺนฺติ
อิทํ สฺวนโยคปริทีปํ วจนํ ภาสฺมาโน พหุ มยา ฌมฺมา สฺตา
ธตา (๒) วจฺสา ปริจิตฺตาติ ทีเปติ โสตาจฺจานปฏฺวิทฺธา หิ
ปริยตฺติฌมฺมสฺส สฺวนธารณฺปริจยา ๑ ตฺทกฺเยนปี ฌมฺมสฺส
สฺวากฺขาตภาเวน อตฺถพฺยณฺชนปาริปุรี ทีเปนฺโต สฺวเน อาทฺริ
ชนฺเต ๑ อตฺถพฺยณฺชนปรีปฺณณฺ หิ ฌมฺมํ อาทฺเรน อสฺสณฺโต
มหฺตา หิตาย (๓) ปรีพาหิโร โหตฺติ อาทฺริ ชนฺตฺวา สกฺกจฺจ
ฌมฺโม โสตพฺโพ ๑

อิติ เม สฺตฺนฺติ อิมินา ปน สกฺเลน วจฺเนน อายสฺมา
อานนฺโท ตถาคตปฺปเวทิตํ ฌมฺมวินยํ อตฺตโน อทฺหนฺโต
อสปฺปริสฺฐมฺมี อติกฺกมฺติ สฺวากฺตฺติ ปฏฺฆานนฺโต สปฺปริสฺฐมฺมี
โอกฺกมฺติ ๑ ตถา อสทฺทฌมฺมา จิตฺตํ วุฏฺฐาเปติ สทฺทฌมฺเม จิตฺตํ
ปตฺติญฺจเปติ (๔) ๑ เกวลํ สฺตฺเมเวตํ มยา ตสฺเสว ปน ภควฺโต
วจฺนฺนฺติ ทีเปนฺโต อตฺตานํ ปรีโมเจติ สตฺถารํ อปฺทิสฺติ
ชินฺวจฺนํ อปฺเปติ ฌมฺมเนตฺตี ปฏฺฐาเปติ ๑ (๔)

๑. ม. สหิตาย ๑ ๒. ม. ธาตา ๑ ๓. ม. มหตา หิตา ๑

๔. ม. ปตฺติญฺจาเปติ ๑

อปัจ อิติ เม สุตุนติ อุตตนา อุปาติตภาว
อปฺปฏิชานนุโต ปุริมวจนฺ(๑) วิวรนุโต สมมุขา ปฏิกุคหิตมิตฺ มยา
ตสฺส ภควโต จตุเวสารชฺชวิสารทสฺส ทสพลชรสฺส อาสภณ-
จानญฺายิน(๒) สีหนาทนาทีโน สพฺพสตุตฺตมสฺส ฌมฺมิสฺสรสฺส
ฌมฺมราชสฺส ฌมฺมาชิปฺติโน ฌมฺมทีปสฺส ฌมฺมสรณสฺส สทฺธฌมฺม-
ววจกฺกวตฺติโน สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส น เอตฺถ อตฺถเ วา ฌมฺเม
วา ปเท วา พุณฺชเน วา กงฺขา วา วิมฺติ วา กตฺตพฺพาทิ
สพฺพเทวมฺนุสฺसानํ อิมสฺมี ฌมฺมวินเย อสฺสทฺธิยํ วินาสฺเสติ
สทฺธาสมฺปทํ อุปาเทติ ฯ เตนฺตํ วุจฺจติ

วินาสยติ อสฺสทฺธิ สทฺธิ วทฺฺเมติ สาสเน
เอวมฺเม (๓) สุตฺมิจฺเจวํ วทํ โคตฺมสาวโกติ ฯ

เอตฺถาห กสฺมา ปเนตฺถ ยถา อญฺเญสุ สุตฺเตสุ เอวมฺเม
สฺตํ เอกํ สมยํ ภควาติอาทินา กาลเทเส อปฺทิสิตฺวาว นิทานํ
ภาสิตํ เอวํ น ภาสิตนฺติ ฯ อปฺเร ตาว อาหุ น ปน
เถเรน ภาสิตตฺตา ฯ อิทํ หิ นิทานํ น อายสฺมตา อานนฺเทน
ปจฺมํ ภาสิตํ ขุชฺชุตฺตราย ปน ภควตา อุปาติกาสุ
พหุสฺสุตฺตาเวเน เอตฺทกฺเค จปีตาย เสกฺขปฺปฏิสมฺภิทาปฺตฺตตาย
อริยสาวิกาย สามาวตฺติปฺปมฺขานํ ปญฺจนฺนํ อิตฺถิสฺตานํ ปจฺมํ
ภาสิตํ ฯ ตฺตรายํ อนฺนุปฺพุพิกถา

๑. โปราณ. ปุริมสวานํ ฯ ม. ปุริมสฺสวานํ ฯ
๒. ม. อาสภญฺายินโน ฯ ๓. ม. อิติ เม ฯ

อิโต กิร กปฺปสตตสทสฺสมตฺถเก ปทุมุตฺตโร นาม สมมา-
สมพุทฺโธ โลก อุปฺปชฺชิตฺวา ปวตฺติตวเรทฺทมจฺกโก หํสวตฺถิ
วิหฺรติ ฯ อถกทิวสํ หํสวตฺถิ เอกา กุสฺสีตา สตฺถุ เทสนํ
โสตฺถุคจฺจนฺตํหิ อุปาสิกาหิ สทฺธิ อารามํ คตา สตฺถารํ
เอกํ อุปาสิกํ พุทฺธสฺสตาณํ เอตทคฺเค จเปนฺตํ ทิสฺวา อธิการํ
กตฺวา ตํ จานนฺตฺรํ ปตฺถเกสิ ฯ สตฺถาปี นํ พุยาภาสิ อนาคเต
โคตมสฺส นาม สมมาสมพุทฺธสฺส สาวิกานํ อุปาสิกานํ
พุทฺธสฺสตาณํ อคฺคา ภวิสฺสตีติ ฯ ตสฺสา ยาวชีวํ กุสลํ กตฺวา
เทวโลกे นิพฺพตฺติตฺวา ปุณฺ มนุสฺเสสุติ เอวํ เทวมนุสฺเสสุ
ลัสนฺดิยา (๑)กปฺปสตตสทสฺเส อติกฺกนฺเต(๑) อถ อิมสฺมี ภทฺทกปฺเป
อมฺหากํ ภควโต กाले सा เทवलोकโต जवित्वा षोडशस्रेणुजिसुस(๒)
केहे चादिया(๓) कुञ्जिसुमी प्रणिसन्धि कन्धि उदुत्तरादिसुसा नाम
अकंसु ฯ सा चात्काले बुध्था ओहोसीति बुध्थत्तरादेव
पण्णायित्तु ฯ सा अप्रभाके षोडशस्रेणिना रण्णो ओतेनसुस (๔)
सामावदिยา तिन्नुकाले तसुसा परिจารिकภาवेन तिन्नुना रण्णो
ओतेनसुस อนत्तेปุเร वสติ ฯ

เตน จ สมเยน โกสมพิยํ षोडशस्रेणुकुकुण्णेषुणिपावारिक-
เสणुणिโน ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส ตโย วิหารे कारेतฺวา ชนปทจาริกํ

๑. ม. กปฺปสตตสทสฺส อติกฺกนฺตํ ฯ

๒. ม. षोडशस्रेणुจิสฺส ฯ เอวมฺปริปี ฯ ๓. ม. ทาสिया ฯ

๔. ม. อุเตนสฺส ฯ เอวมฺปริปี ฯ

จรรนเต ตถาคเต โกสมพินคัรि สมปตเต พุทฺธปฺปมุขสุส สงฺฆสุส(๑)

วิหारे นิยุทาเตตฺวา มหาทานานิ ปวตฺเตสส ฯ มาสมตฺตปิ
อติกกมมิ ฯ อถ เนสึ เอตทโหสิ พุทฺธา นาม สพฺพโลกานู-
กมุปกา อญฺเณสมปิ โโอกาสึ ทสฺสามาติ โกสมพินคฺรวาสิโนปิ
ชนสุส โโอกาสึ อํกัสุ ฯ ตโต ปฏฺจาย นาคฺรา วิธิสฺภาเคน
คณสฺภาเคน มหาทานึ เทนฺติ ฯ อเถกทิวสึ สตุธา ภิกฺขุสงฺฆ-
ปริวูโต มาลาการเชฏฺฐกสุส เกहे นิสึทึ ตสฺมี ขณ
ขุชฺชุตฺตรา สามาวตฺติยา ปุปฺพานิ คเหตุุ อฏฺฐ กหาปเณ อาทาย
ตึ เกหึ อคฺมาสิ ฯ มาลาการเชฏฺฐโก ตึ ทิสฺวา อมฺม อุตฺตเร
อชฺช ตฺยหึ ปุปฺพานิ ทาตุ ขโณ นตฺถิ อหึ พุทฺธปฺปมุขึ ภิกฺขุ-
สงฺฆึ ปริวิสํมิ ตฺวมปิ ปริเวสฺนายน สหายิกา โหหิ เอวึ กเต
ปเรสึ เวยฺยาวจฺจกรณโต มุจฺจิสฺสึสึตี อาห ฯ ตโต ขุชฺชุตฺตรา
พุทฺธานึ ภตฺตคฺเค เวยฺยาวจฺจํ อกาสิ ฯ สว สตุถารา อุปฺนิสิทฺถน-
กถาวเสน กถิตึ สพฺพึ (๒) ฐมฺมึ อุกฺคณฺหิ อนุโมทณึ ปน สตุทฺวา
โสตาปตฺติผล ปตฺติฏฺฐาสิ ฯ

สว อญฺเณสุ ทิวเสสุ จตฺตาโรว กหาปเณ ทตฺวา
ปุปฺพานิ คเหตุวา คจฺจติ ตสฺมี ปน ทิวเส ทิฏฺฐสจฺจภาเวน
ปรสฺนตฺเท จิตฺตึ อนุปฺปาเตตฺวา อฏฺฐปี กหาปเณ ทตฺวา ปจฺฉึ
ปุเรตฺวา ปุปฺพานิ คเหตุวา สามาวตฺติยา สนฺตึกํ อคฺมาสิ ฯ
อถ นึ สว ปุจฺฉิ อมฺม อุตฺตเร ตฺวึ อญฺเณสุ ทิวเสสุ

๑. ม. ภิกฺขุสงฺฆสุส ฯ ๒. ม. สพฺพเมว ฯ

น พหุณี ปุ่ปฺพานิ อหฺรสิ อชฺช ปน พหุกันนิ กิโนฺน ราชา
อตุตฺตริตฺร ปสฺนโนติ ฯ สา มุสา วตุตฺต อภพฺพตฺตาย อตีเต
อตุตฺตนา กตฺติ อนิกฺกุหิตฺวา สพฺพํ กเถสิ ฯ อถ กสฺมา อชฺช
พหุณี อหฺริตานีติ(๑) จ วตุตฺตา อชฺชชาหํ สมนฺมาสมฺพุทฺทสฺส
ธมฺมํ สุตฺวา อมตฺตํ สจฺจนาทาสี ตสฺมา ตุมฺเห น วญฺเจมีติ
อาห ฯ ตํ สุตฺวา อเร พุทฺธทาสี เอตฺตํ กาลํ ตยา กหิตฺเต
กหาปณฺเน เทหีติ อตฺตชฺเชตฺวา ปุ่พฺพเหตุนา โจทฺยมานา อมม
ตยา ปีตํ อมตฺตํ อเมหฺปิ ปาเยหีติ วตุตฺตา เตนฺหิ มํ นฺหาเปหีติ
วตุตฺเต โสฬสฺหิ คนฺโชรทกมฺเณหิ นฺหาเปตฺวา เทว มฺภุจสาญฺเฆ
ทาเปสิ ฯ สา เอกํ นิวาเสตฺวา เอกํ เอกํ(๒) ปารุปีตฺวา อาสนํ
ปญฺญาเปตฺวา อาสเน นิสีทิตฺวา วิจิตฺตวิชนี อาทาย นิจาสนนฺสุ
นินฺนุณานิ ปญฺจ มาตุคามสฺตานิ อามนฺเตตฺวา เสกฺขปฺภิสฺมกฺิทาสฺ
จตุตฺวา สตุถารธา เทสิตนฺนิยาเมเนว ตาสํ ธมฺมํ เทเสสิ ฯ
เทสนาวसानฺเต ตา สพฺพวา โสตาปคฺติผล ปตฺติญฺจหีสุ ฯ ตา
สพฺพวาปี ขุชฺชตฺตฺร วนฺทิตฺวา อมม อชฺช ปญฺจาย ตวํ
กิลิญฺจกมฺมํ มา กริ อมฺหากํ มาตุญฺจาเน อจฺริยญฺจาเน
จ ปตฺติญฺจาหีติ ครุญฺจาเน จปยีสุ ฯ

กสฺมา ปเนสา ทาสี หุตฺวา นิพฺพตฺตาคี สา กิร
กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺทกาเล พาราณสียํ เสฏฺฐิธีตา หุตฺวา
นิพฺพตฺตา เอกาย ชีณาสวตฺเถรียา อฺปญฺจากกฺลํ กตฺตาย
๑. ม. อหฺรสิติ ฯ ๒. ม. อยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 20 อารมภกถา หน้า 46

เอตมเม อยเย ปสาชนเปพิกั เทถาติ เวยยาวจจัม กาวเรสิ ฯ
เถรีปี อเทนุติยา มยิ อาฆาตัม อุปปาเทตวา นิรเย
นิพพุตติสฺสตี เทนุติยา ปเรสํ ทาสี หุตฺวา นิพพุตติสฺสตี
นिरยสนฺดาปโต ทาสีภาโว เสยฺโยติ อนุทฺมยํ ปฏิจฺจ ตสฺสา
วณฺํ อกาสิ ฯ สว เตน กมฺเมน ปญฺจ ชาตีสตานี ปเรสํ
ทาสีเยว หุตฺวา นิพพุตติ ฯ

กสฺมา ปน ขุชฺชา อโหสิ อนุปฺปนฺเน กิร พุทฺธ
อัย พาราณสิรญฺโฆ เกเห วสนฺตี เอกั ราชกฺกุปกั ปจฺเจกพุทฺธ
โถกั ขุชฺชชาตฺกั ทิสฺวา อตฺตนา สหवासินํ มาตฺคามานํ ปฺรโต
ปริหาสิ กโรนฺตี ยถาวชฺชํ เกพิวเสน ขุชฺชาการํ ทสฺเสสิ ฯ
ตสฺมา ขุชฺชา หุตฺวา นิพพุตติ ฯ

กี ปน กตฺวา มหาปญฺญา(๑) ชาตา ฯ อนุปฺปนฺเน พุทฺธ
อัย พาราณสิรญฺโฆ เกเห วสนฺตี อญฺจ ปจฺเจกพุทฺธ ราชเกหโต
อุนฺหปายาสสฺส ปฺรู (๒) ปตฺเต ปรีวคฺคิตฺวา ปรีวคฺคิตฺวา
คณฺหนฺเต ทิสฺวา อตฺตโน สนฺตกาณิ อญฺจ ทนฺตวลยานิ อิช
จเปตฺวา คณฺหถาติ อทาสี เต ตถา กตฺวา โอลเกสส ฯ
ตฺมฺหากถฺยเเวว ตานี ปรีจฺจตฺตานี คเหตุวา คจฺจถาติ อาห ฯ
เต นนฺทมฺลทกปพฺภาริ อคมํสุ อชฺชปิ ตานี วलयานิ
อโรคาเนว ฯ สว ตสฺส นิสฺสนฺเทน ปญฺจวณฺตี ชาตา ฯ

อถ นํ สามาวตฺติปฺมุขานี ปญฺจ อิตฺถิสตานี อมม ตฺวํ

๑. ม. ปญฺจวณฺตี ฯ เอวมฺปรีปี ฯ กตฺถจฺจ. สปฺปญฺญา ฯ

๒. ม. ปฺรูเต ฯ

*เล่มที่ 20 นิตานวณณา หน้า 47

ทิวเส ทิวเส สตถุ สนฺติกั กนฺตฺวา ภควตา เทสิตั ฌมฺมํ สุตฺวา
อมฺหากั เทเสหิตี วทีสุ ฯ สา ตถา กโรนฺตี อปรภาเค
ติปิฏกธฺรา ชาตา ฯ ตสฺมา นั สตฺถา เอตทคฺคั ภิกฺขเว มม
สาวิกานั พหุสฺสฺตานั อุปาสิกานั ยทิตั ขุชฺชุตฺตราติเอตทคฺเค
จเปสิ ฯ อิติ อุปาสิกาสุ พหุสฺสฺตภาเวน สตฺถารา เอตทคฺเค
จปีตา ปฏิสมฺภิทาปฺปตฺตา ขุชฺชุตฺตรา อริยสาวิกา สตฺถริ
โกสมฺพิยั วิหรนฺเต กาลเณ กาลั สตฺถุ สนฺติกั กนฺตฺวา
ฌมฺมํ สุตฺวา อนฺเตปุริ กนฺตฺวา สามาวติปฺปมฺขานั ปณฺจนฺนั
อิตฺถิสฺตานั อริยสาวิกานั สตฺถารา เทสิตนฺิยาเมน ยถาสฺตึ
ฌมฺมํ กเถนฺตี อตฺตานั ปรีโมเจตฺวา สตฺถุ สนฺติเก สุตฺถาวั
ปกาสเนตี วุคฺตึ เหน้ ภควตา วุคฺตมฺรหฺตาติ เม สฺตฺนฺติ
นิตานั อาริเปสิ ฯ

ยสฺมา ปน ตสฺมีเยว นกฺเร ภควโต สมฺมุขา สุตฺวา
ตทเหว ตาย ตาลั ภาสิตั ตสฺมา เอกั สมยั ภควา
โกสมฺพิยั วิหรตีติ กาลเทสั อปทิสิตต ปโยชนสมฺภโวว นตฺถิ
สุปากฎภาวโต ฯ ภิกฺขุณีโยปฺสฺสา (๑) สนฺติเก อิมานิ สุตฺตานิ
คณฺหีสุ ฯ เอวํ ปรมฺปราย ภิกฺขุสุปี ตาย อาริปีตึ นิตานั
ปากฎั อโหสิ ฯ อถายสฺมา อานนฺโท ตถาคตฺสฺส ปรีนิพฺพานโต
อปรภาเค สตฺตปณฺณคฺุหายั(๒) อชาตสตฺตฺนา การาปีเต สทฺธมฺม-
มณฺฑาเป มหากสฺสฺสฺส ปฺปมฺขสฺส วสีคณฺสฺส มชฺเณ นิสีทิตฺวา ฌมฺมํ
๑. ม. ภิกฺขุณีโย จสฺสา ฯ ๒. ม. สตฺตปณฺณคฺุหายั ฯ

สงคายนุโต อิมลั สุตตานัน นิทานสส เทวธาต(๑) ปริหรนุโต
ตาย อาโรปีตนิยามเนว นิทานัน आरोपेत्ति ५ เกจิ ปเนตถ
พหู ปการเร ปปลยเจนติ ก็ เตหิ ५

อปัจจ นานานเยหิ สงคีตติการา ฌมฺมวินยํ สงคายีสุ ๫
อนุพุทฺธา หิ ฌมฺมสงคาหกมหาเถรา เต สมฺมเทว ฌมฺม-
วินยสฺส สงคายนาการี ชานนฺตา กตฺถจि เอวฺมเม สุตฺนติ-
อาทินา กตฺถจि เตน สมเยนาติอาทินา กตฺถจि คาถาพฺนฺชวเสน
นิทานัน จเปนฺตา กตฺถจि สพฺเพน สพฺพิ นิตานัน อญฺจเปนฺตา
วคฺคสงฺกหาทิวเสน ฌมฺมวินยํ สงคายีสุ ๫ ตตฺถ อิธ วุคฺคํ
เหตุนฺติอาทินา นิตานัน จเปตฺวา สงคายีสุ (กิลฺยจि(๒)) สุตฺต-
เคยฺยาทิวเสน นวํกมิตํ พุทฺชวณฺ ๫ ยถา เจตํ เอวํ สพฺเพสมฺปิ
สมฺมาสมฺพุทฺธานัน ๫ วุคฺคญฺเหตํ อปฺปกณฺจ เนลลํ อโหสิ สุตฺตํ
เคยฺยนฺติอาทิ ๫ ตตฺถ อิติวุตฺตกงฺคสฺส อณฺณํ กิลฺยจि น ปญฺญายติ
ตพฺภาวนิมิตฺตํ จเปตฺวา วุคฺคํ เหตุ ๫เป ๫ เม สุตฺนติ อิมํ(๓)
วณฺ ๫ เตนาหุ อญฺจกถาจรिया วุคฺคํ เหตุ ภาวตาติ
อาทินยปฺปวตฺตา ทฺวาทสฺสตรสฺสสุตฺตนฺตา อิติวุตฺตกนฺติ ๫ ตสฺมา
สคฺถุ อธิปฺปายํ ชานนฺเตหิ ฌมฺมสงคาหเกหิ อริยสาวิกายปี
วา อิมลั สุตฺตานัน อิติวุตฺตกงฺคภาวณาปนฺตถิ อิมินาว นเยน
นิตานัน จปีตฺนติ เวทิตพฺพิ ๫

๑. ม. เทวพหํ ๫ ๒. ลี. กิลฺยจ ๫ ๓. ม. อิทํ ๫

กิมคถึ ปน ฌมววินยสงคเห กรียมานะ(๑) นิตานวณัน
วุตตึ(๒) ภควตา ภาสิตวจนสุเสว สงคโห กาทพุโพติ
วุจเจเต เทสนาย จิตอิสุมโสมสทุเชยยาภวสมปาถนคถึ ฯ
กาลเทศเทสทปริสาปเทเสหิ อุปนินพุนริตวา จปีตา หิ เทสนา
จิริฎุจิติกา โหติ อสมโสมสมมา สทุเชยยา จ เทสกาล-
กตตุเหตุนิमितเตหิ อุปนินพุโ วิย โวหารวินิจโย ฯ เตเนว
จ อายสมตมา มหากสฺสเปเน พุรหุมชาลมูลปริยายสุตตาทินัน
เทสาทิปฺจนาสุ กตาสู ตาสึ วิสฺสชฺชนัน กโรนุเตเน ฌมม-
ภณฺฑาทคาริเกเน เอวมุเม สุตุนฺติอาทินา นิตานัน ภาสิตึ อิศ
ปน เทสกาลคฺคหณ(๓) การณัน วุตตเมว ฯ

อปีจ สตถุ สมฺปตฺติปฺปกาสนคถึ นิตานวณัน ฯ ตถาคตสฺส
หิ ภควโต ปุพฺพพฺรจนานูมานาคมตคฺคาภาวโต สมฺมาสมฺพุทฺธ-
ภาวสิทฺธิ ฯ น หิ สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปุพฺพพฺรจนาทิหิ อตุโถ
อตุถิ สพุพฺพตถ อปฺปฏิหตถาณาจารตาย เอกปฺปมาณคฺคตา จ
เลยฺยฌมเมสุ ฯ ตถา อัจริยมฺภูจิชฺมมจฺจริย [๔] สาสน-
สาวกานุรธาภาวโต จินาสวภาวสิทฺธิ ฯ น หิ สพุพฺโส
๑. ม. กยิรมานะ ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นคถึ ฯ
๓. ม. เทสกาลสฺส อคฺคหณ ฯ ๔. เอตฺถนฺตเร อภาวโตติ
ปทํ นฺภูจึ มณฺเฑ ฯ ภาวโตติ ปาจโต ปรี จสทฺโท อิจฺฉิตพุโพ ฯ
โปราณ. ปน อัจริยมฺภูจิชฺมมจฺจริยสาสนสาวกานุรธาภาวโต ทิสฺสติ ฯ

จีณาสาสุส เต สมภวนตตี สุวิสุทฺธสุส ปราณคฺคหปวตฺติ ฯ (๑)
เอวํ เทสภสฺสกุเลสญฺญานํ ทิฏฺฐิสีลสมปทาทุสกาณํ อวิชฺชา-
ตญฺหานํ อจฺจนฺตาภาวสํสฺสจเกหิ ฌาณสมปทาปหานสมปทาภิ-
พฺยญฺชเกหิ จ สมพฺพุทฺธวิสุทฺธภาเวหิ ปุริมเวสอารชฺชทฺวยสิทฺธิ ตโต
จ อนฺตรายิกนियานิกมฺเมสุ อสมฺโมหภาวสิทฺธิโต ปจฺฉิม-
เวสอารชฺชทฺวยสิทฺธิตี ภควโต จตุเวสอารชฺชสมนฺนาคโม อตฺต-
หิตปรหิตสนฺนิตฺสโย(๒) จ นีทานวจนฺน ปกาสิโต โหติ ตตฺถ
ตตฺถ สมปตฺตปริสาเย อชฺฌาสนานูรูปิ จานุปฺปตฺติกปฺปฏิภาเนน ฌมฺม-
เทสณาทีปนโต ฯ อิธ ปน อนวเสสโต กามโทสปฺปหานวิธาย
เทสณาทีปนโต จาติ โยเชตพฺพิ ฯ เตน วุตฺตํ สตฺถ สมปตฺติ-
ปฺปกาสนตฺถํ นีทานวจนฺนตี ฯ เอตฺถ จ ภควตา อรหตาติ อิมหิ
ปเทหิ ยถาวุตฺตอตฺถวิภาวนตา เหญฺจาทสฺสิตาเอว ฯ

ตถา สาสนสมปตฺติปฺปกาสนตฺถํ นีทานวจนํ ฯ นนฺ(๓)
กรุณาปริคฺคหิตสพฺพกิริยสุส หิ ภควโต นตฺถิ นีรตฺถกา
ปฺปฏิปตฺติ อตฺตหิตา วา ฯ ตสฺมา ปเรสํ เอว อตฺถาย ปวตฺต-
สพฺพกิริยสุส สมมาสมพฺพุทฺธสุส สกลมฺปี กายวจิมโนกมฺมํ
ยถापวตฺตํ วุจฺจมานํ ทิฏฺฐมฺมิกสมฺปรายิกปรมคฺคเกหิ ยถารหํ
สตฺตทานมฺนุสาสนตฺถเจน สาสนํ(๔) สพฺพพรจนากาลเทสเทสภปริสา-
๑. ม. ปราณคฺคหปวตฺติ ฯ ๒. ม. อตฺตหิตปรหิตปฺปฏิปตฺติ จ ฯ
๓. ม. ฌาณกรุณา... ฯ ๔. อีโต ปรี มรฺมมโปตฺถเก เอวํ ทิสฺสตี น
กพฺพพรจนา ฯ ตยิทํ สตฺถ จริตี กาลเทสเทสภปริสาปเทเสหิ ฯ

ปเทเสหิ ตตถ ตตถ นิตานวณเนหิ ยถารหิ ปกาสิยติ ฯ

อิธ ปน เทสกปริสาปเทเสหิติ โยเชตพุพฺ(๑) ฯ เตน วุตฺติ

สาสนสมฺปตฺติปฺปกาสนตฺถํ นิตานวณนฺติ ฯ

อปิจ สตฺถุโน ปมาณภาวปฺปกาสนเนน สาสนสฺส ปมาณ-
ภาวทสฺสนตฺถํ นิตานวณํ ฯ ตถจฺจสฺส ปมาณภาวทสฺสนํ
เหฏฺฐา วุตฺตณยานุสาเรน ภควตา อรหตาติ อิเมหิ ปเทหิ
วิภาวิตนฺติ เวทิตพุพฺ ฯ อิทมตฺถ นิตานวณปฺปโยชนสฺส
มุขมตฺตนิทสฺสนนฺติ ฯ

นิตานวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. อิหิ วากฺขํ นีรตฺถกํ เทสกปริสาปเทเสหิติ ปฺริมวากฺเย ทิสฺสนโต ฯ

เอกกนิปาตวณณา

ปรจมาคฺควณณา

โลกสุตฺตวณณา

อิทานิ เอกธมฺมํ ภิกฺขเว ปชฺหาติอาทีนา นเยน ภควตา
นิกฺขิตฺตสฺส สุตฺตสฺส วณฺณนาย โอกาโส อนฺุปรตฺโต ฯ สา
ปเนสา อตฺถวณฺณนายสฺมา สุตฺตนิกฺเขปํ วิจาเรตฺวา วุจฺจมานา
ปากฺกา โหติ ตสฺมา สุตฺตนิกฺเขปํ ตาว วิจาเรตฺสาม ฯ

จตฺตาริ หิ นิกฺเขปา(๑) อตฺตชฺฆาตโย ปรชฺฆาตโย ปุจฺจาว-
วลีโก อฏฺฐปรตฺติโกติ ฯ ยถา หิ อนेกสตอเนกสทฺสเกทานิปี(๒)
สุตฺตนฺตานิ สงฺกิลเสสภากิยาธิปฏฺจानนเยน โสฬสวิธํ นาดิ-
วตฺตนฺติ เอวํ อตฺตชฺฆาตยาธิสุตฺตนิกฺเขปวเสน จตฺพุพิชฺฉํ
นาดิวตฺตนฺตฺติ ฯ ตตฺถ ยถา อตฺตชฺฆาตยสฺส อฏฺฐปรตฺติยา
จ ปรชฺฆาตยปุจฺจาวลীগฺหิ สทฺธี สํสคฺคเกโท สมภวติ
อตฺตชฺฆาตโย จ ปรชฺฆาตโย จ อตฺตชฺฆาตโย จ ปุจฺจาวลীগो
จ อฏฺฐปรตฺติโก จ ปรชฺฆาตโย จ อฏฺฐปรตฺติโก จ
ปุจฺจาวลীগो จาติ อชฺฆาตยปุจฺจानุสนฺธิสมภวโต ฯ เอวํ ยทิ
หิ(๓) อตฺถปรตฺติยา อตฺตชฺฆาตเยนปี สํสคฺคเกโท สมภวติ
อตฺตชฺฆาตยาทีหิ ปน ปรโต จิตฺเทหิ อฏฺฐปรตฺติยา สํสคฺโค
๑. ม. สุตฺตนิกฺเขปา ฯ ๒. ม. อนेกสตอเนกสทฺสเกทานิปี ฯ
๓. ม. ยทิปี ฯ

*เล่มที่ 20 โลกสูตตวณณา หน้า 53

นคฤทธี นีรวเสโต ปฏุจันนโย น สมภวติ ฯ ตทนุโตคชตฺตา
วา สมภวนฺตํ เสสนิกฺเขปํ มฺลนิกฺเขปวเสน จตฺตารโ
สูตตนิกฺเขปํ วุตฺตติ เวทิตพฺพํ ฯ

ตฺตรายํ วจนฺตโถ นิกฺขิปปยตีติ นิกฺเขโป สูตฺตํเอว
นิกฺเขโป สูตตนิกฺเขโป ฯ อถ วา นิกฺขิปนํ นิกฺเขโป สูตตสฺส
นิกฺเขโป สูตตนิกฺเขโป สูตตเทสนาติ อตฺโถ ฯ อตฺตโน
อชฺฌาตโย อตฺตชฺฌาตโย โส อสฺส อตฺถิ การณญฺโตะติ
อตฺตชฺฌาตโย อตฺตโน อชฺฌาตโย เอตฺตสฺสาคิ วา อตฺตชฺฌา-
ตโย ฯ ปรชฺฌาตเยปิ เอเสว นโย ฯ ปุจฺฉาย วโสติ ปุจฺฉา-
วโส โส เอตฺตสฺส อตฺถิตีติ ปุจฺฉาวลโโก ฯ สูตตเทสนาย วตฺถ-
ญตสฺส อตฺตสฺส อฏฺฐปฺตติ อตฺถุปฺตติ อตฺถุปฺตติ เอว อตฺถุป-
ปฺตติกา(๑) ฯ สวา เอตฺตสฺส อตฺถิตีติ อฏฺฐุปฺตติโก ฯ อถวา
นิกฺขิปปยตีติ สูตฺตํ เอเตนาติ นิกฺเขโป อตฺตชฺฌาตยาทิ เอว ฯ
เอตฺตมฺมี ปน อตฺถวิกปฺเป อตฺตโน อชฺฌาตโย อตฺตชฺฌาตโย ฯ
ปเรสํ อชฺฌาตโย ปรชฺฌาตโย ฯ ปุจฺฉนียตีติ ปุจฺฉา ปุจฺฉิตพฺโพ
อตฺโถ ปุจฺฉาวเสน ปวตฺตํ รมมปฺปฏิกฺคาหกานํ วจันํ ปุจฺฉา-
วสํ ตทเว นิกฺเขปสทฺทาเปกฺขาย ปุจฺฉาวลโโกติ ปุลฺลิจฺฉวเสน
วตฺตํ ตถา อฏฺฐุปฺตติ เอว อฏฺฐุปฺตติโกติ เอวเมตฺถ อตฺโถ
เวทิตพฺโพ ฯ

๑. ม. อฏฺฐุปฺตติ อการสฺส จการํ กตฺวา ฯ

อปัจจ ปเรลล อญุทริยปริปากาธิการณนिरเปกขตตะ

อตุตตะชฆาตยสสุต วิสส สุตตินิกเขปภาโว ยุตโต เตเนวาห(๑)
เกวลล อตุตตโน อชฆาตยเนนาตติ(๒) ฐมมตตุนตติจปนตถัม ปวตตติต-
เทสนตตะตา ปรัชฆาตยปุจฆาตวสิกาณัน ปน ปเรลล อชฆาตย-
ปุจฆาณัน เทสนาปวตตติเหตุฏฐาณัน (๓) ออุปตตติยัม ปวตตติตตันัน กถมตถูป-
ปตตติยัม อนวโรชโช ปุจฆาตวสิกาณัน วา ปรัชฆาตยยา-
นุโรเชน ปวตตติตตันัน กถัม ปรัชฆาตยเน อนวโรชโชติ น
โจเทตพพเมตถัม ฯ ปเรลล หิ อภินิหารปริปุจฆาตววินิมุตตสเสว
สุตตเทสนาการณุปปาตสสุต อฏฐุปตตติกาเวณ กหิตตตะตา
ปรัชฆาตยปุจฆาตวสิกาณัน วิสิสิ กถณัน ฯ ตถา หิ พุทธมฆา-
ฐมมทายาทสุตตาทินัน (๔) วณณาวณณอามิสูปปาทาติเทสนา นิมิตตัม
[๕] วุจจติ ฯ ปเรลล ปุจฆา(๖) วินา อชฆาตยเมว นิมิตตัม กตวา
เทสิโต ปรัชฆาตโย ปุจฆาตเวสน เทสิโต ปุจฆาตวสิโกติ
ปากโฏยมตถุโถติ ฯ

ยานิ ภควา ปเรหิ อนชฆณิฏฐโจ เกวลล อตุตตโน

อชฆาตยเนนา กเถติ ฯ เสยยถิทัม อากงเขยยสุตตัม ตวณณุก-
สุตตตุนตติ(๗) เอวมาทินิ เตลล อตุตตะชฆาตโย นิกเขโป ฯ ยานิ ปน
๑. ม. เตเนวาหาติ นตถุติ ฯ ๒. ม. อิติสทุโท นตถุติ ฯ
๓. ม. เทสนาปวตตติเหตุฏฐาณัน ฯ ๔. ที. สී. ๕/๑/๑ ฯ
ม. มุ. ๑๒/๒๐/๒๑ ฯ ๕. ม. เอตถุนตเร อฏฐุปตตติตติ ทิสสตี ฯ
๖. ม. ปุจฆันนัม ฯ ๗. บ. ส. ๒๕/๔๒๑/๕๑๓ ฯ

*เล่มที่ 20 เอกกนิปาตวณณา หน้า 56

โมฆมณณนุติ อิตฺเตเก อภิวทนต์ติ(๑)อาทีสุ ฯ อตฺถิ เสฏฺฐเจ เจตโต
เอโกทิกาวนุติ(๒)อาทีสุ ฯ อตฺถิ อสหาเย เอโก วุปกฏฺโฐติ(๓)-
อาทีสุ ฯ อตฺถิ สงฺขายํ เอโกว โข ภิกฺขเว ขโณ จ
สมโยจ พุรฺหมจริยวาสาชาติ(๔)อาทีสุ ฯ อิธาปี สงฺขายเมว
ทฏฺฐพฺโพ ฯ

ธมฺมสทฺโท ปริยตฺติสจฺจสมาธิปฺลฺลาปคฺติปฺลฺลาปคฺติ-
สุณฺณตาณฺเวยยสทฺทวาทีสุ ทิสฺสติ ฯ ตถา หิสฺส อิทฺ ภิกฺขุ
ธมฺมํ ปริยาปฺณาตีติ(๕)อาทีสุ ปริยตฺติ อตฺโต ฯ ทิฏฺฐธมฺโมติ(๖)อาทีสุ
สจฺจานิ ฯ เอวํธมฺมา เต ภควนฺโต อหฺเสนฺติ(๗)อาทีสุ สมาธิ ฯ
สจฺจํ ธมฺโม ธิติ จาโก ส เว เปจฺจ น โสจตีติ(๘)อาทีสุ
ปฺลฺลา ฯ ชาติธมฺมานํ ภิกฺขเว สตฺถานํ เอวํ อิจฺฉา
อุปฺปชฺชตีติ(๙)อาทีสุ ปคฺติ ฯ ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารินฺติ(๑๐)อาทีสุ
ปฺลฺลํ ฯ คิณฺณํ ธมฺมานํ อณฺณตเรน วทฺथุยฺ ปาราชิเกน
วา สํมาทิสฺเสสน วา ปาจิตฺติเยน วาติ(๑๑)อาทีสุ อาปคฺติ ฯ
ตสฺมี โข ปน สมเย ธมฺมา โหนตีติ(๑๒)อาทีสุ สุณฺณตา ฯ
สพฺเพ ธมฺมา สพฺพทาเรน พุทฺธสฺส ภควโต ฌานฺนุเข

- # ๑. ม. อุ. ๑๔/๓๔/๓๓ ฯ ๒. ที. สී. ๕/๕๐/๔๘ ฯ
- # ๓. พุ. อุ. ๒๕/๖๕/๑๐๖ ฯ อัง. ปญจก. ๒๒/๕๖/๘๐ ฯ
- # ๔. อัง. อฏฺฐก. ๒๓/๑๑๕/๒๓๐ ฯ ๕. อัง. จตุกฺก. ๒๑/๑๕๑/๒๕๑ ฯ
- # ๖. ที. สී. ๕/๑๓๗/๑๔๑ ฯ ๗. ที. มหา. ๑๐/๕/๕ ฯ
- # ๘. พุ. สฺ. ๒๕/๓๑๑/๓๖๑ ฯ พุ. ชา. ๒๗/๕๗/๑๘ ฯ
- # ๙. ที. มหา. ๑๐/๒๕๕/๓๔๓ ฯ ๑๐. พุ. ชา. ๒๗/๑๓๒๐/๒๕๐ ฯ
- # ๑๑. วิ. มหาวิ. ๑/๖๓๔/๔๓๓ ฯ ๑๒. อภิ. สํ. ๓๔/๕๕/๓๓ ฯ

*เล่มที่ 20 โลกุตตวณณนา หน้า 57

อาปาถ อากจณนุตติ(๑)อาทีสุ เณโย ๑ กุสลา ชมมา อกุสลา
ชมมาติ(๒)อาทีสุ สภาโว อตุโธ ๑ อธิปาปี สภาโว ๑ ตสุมา
เอกชมนนุติ เอกัง สกุกิเลสสภาวนุติ อธิปโปโย ๑ เอโก จ โส
ชมนโม จาติ เอกชมนโม ตัง เอกชมนมัม ๑

ภิกขเวติ ภิกขุ อาลปติ ๑ กิมตถัง ปน ภควา ชมนมัม
เทเสนุโต ภิกขุ อาลปติ น ชมนเมว เทเสตติ สติชน-
นตถัง ๑ ภิกขุ หิ อณณัง จินเตนตปิ ชมนมัม ปจจเวกขนตปิ
กมมฏจัน มนสิกรอนตปิ นิสินนา โหนติ เตน(๓) ปจจมัม
อนาลปีตวา ชมนเม เทสิยมาเน อัย เทสนา กีนันทานา
กิปจจยาติ สลลกเขตต น สกโกนติ ๑ อาลปีเตน(๔) สตี อุปฏจ-
เปตวา สลลกเขตตุ สกโกนติ ตสุมา สติชนนตถัง ภิกขเวติ
อาลปติ ๑ เตน จ เตสั ภิกขน(๕) สีสตาทิกุณโยคสิทุเรน
หีนาริกชนเสวิตวตถัง ปกาเสนุโต (๖)อุทตตนินภาเว นิคคหัง
กโรติ(๖) ๑ ภิกขเวติ อิมินา กรุณาวิปหารโสम्मมหทยนยนิปาด-
ปพพุงคเมน วจเนน เต อตตโน มุขาภิมุเข กโรนุโต เตเนว
จ กเถตถกมุขตาทิปเกน วจเนน เนลั โสตถกมุขตัง ชเนติ เตเนว
จ สมุโพชนตถเถ สาธุกัง สวณมนสิกาเรปี นิโยเซติ ๑ สาธุกัง
๑. ขุ. มหา. ๒๕/๓๒๓/๔๓๒ ๑ ขุ. จุฬ. ๓๐/๔๕๒/๑๓๘ ๑
๒. อภ. สจ. ๓๔/๑/๑ ๑ ๓. ม. เต ๑ ๔. ม. อาลปีเต ปน ๑
๕. ม. ภิกขนีสตาทิกุณโยคสิทุเรน วจเนน
หีนาริกชนเสวิต วตถัง ๑ ๖. ม. อุทตตนินภาเว นิคคหัง กโรติ ๑

สวณมนสิการายตฺตา หิ สาสนสมฺปตฺติ ฯ

อณฺเณสุปี เทวมนุสฺเสสุ ปฺริสปรียาปนฺเนสุ วิชฺชมาเนสุ
กสฺมา ภิกฺขุเอว อามนฺเตสึติ เชฏฺฐเสฏฺฐาสนฺนสทาสนฺนินฺหิต-
ภาวโต ฯ สพฺพปฺริสสาธารณา หิ ภควโต ฌมฺมเทสฺนา ฯ
ปฺริสาย จ เชฏฺฐา ปจฺมูปฺปนฺนตฺตา เสฏฺฐา อนคาริย-
ภาวํ อาทิ กตฺวา สตฺถุ จริยานุวิธายกตฺตา สกฺลสฺาสนปฺ-
ปฺฏิคฺคาหกตฺตา จ อาสนฺนา ตตฺถ นิสินฺเนสุ สมฺปวฺตฺติยา ฯ
สทา สนฺนินฺหิตา สตฺถุ สนฺตีกาวจรตฺตา ฯ อปีจ เต ฌมฺม-
เทสฺนาย ภาชนํ ยถานุสฺสิญฺจํ ปฺฏิปตฺติสพฺภาวโต วิเสสโต(๑) จ
เอกจฺเจ ภิกฺขุ สนฺชาย อัยฺ เทสฺนาติ เต เอว อาลปี ฯ

ปชฺหธาติ เอตฺถ ปหฺนํ นาม ตทฺงคฺปฺปหฺนํ วิกฺขมฺภนปฺ-
ปฺหฺนํ สมฺจฺเจทปฺปหฺนํ ปฺฏิปฺปสฺสทฺธิปฺปหฺนํ นิสฺสรณปฺ-
ปฺหฺนนฺติ ปญฺจวิธํ ฯ ตตฺถ ยํ ทีปาลอเกเนว ตมฺสฺส ปฺฏิปฺกฺข-
ภาวโต อโลภาทีหิ โลภาทีกสฺส นามรูปฺปฺริจฺเจทาทีวิปฺสฺสนา-
ณฺาเนหิ ตสฺส ตสฺส อนตฺถสฺส ปหฺนํ ฯ เสยฺยถิทํ ปฺริจฺจาเคน
โลภาทีมฺลสฺส ฯ สีเลน ปาณาติปาตาทีหุสฺสึลฺยสฺส สทฺธาทีหิ
อสฺสทฺธิยาทีกสฺส นามรูปฺววตฺถาเนน สกฺกายทีญฺจิสฺยา ปจฺจย-
ปฺริคฺคเหน อเหตุวิสมเหตุทีญฺจึนํ ตสฺเสว อปรภาเคน กงฺขา-
วิตฺรเณน กถํกถิภาวสฺส กลาปสมฺมสเนน อหํ มมาติ คาสฺส
๑. ม. วิเสสโต ฯ

*เล่มที่ 20 โลกุตตวณณา หน้า 59

มคฺคามคฺควตฺถาเนน อมคฺเค มคฺคทสฺสนาย(๑) อุทฺยทสฺสเนน
อุจฺเจททีฏฺฐิยา วยทสฺสเนน สสฺสททีฏฺฐิยา ภยทสฺสเนน สภเยสุ
อภยสญฺญา ยาทินวทสฺสเนน อสฺสาทสญฺญา นิพฺพิทาณู-
ปสฺสเนน อภริตฺติสญฺญา มุจฺจิตฺกมฺยตาถาเณน อมฺุจฺจิตฺกมฺยตฺยา
อุเปกฺขาทาเณน อนุเปกฺขาย อนุโลเมเนน ฐมฺมฏฺฐิตฺติยา นิพฺพานเนน
ปฏฺฐิโลมภาวสฺส โคตรภฺญา สงฺขารนินิตฺตภาวาย(๒) ปหานํเมตฺต
ตทงฺคปฺปหานํ นาม.

ยํ ปน อุปจารปฺปนาเถเทน สมารินา ปวตฺติภาว-
นินวารณโต ฆฏฺฐปฺปหารเนน วุทฺทกปีฏฺฐเจ เสวาลสฺส เตสํ เตสํ
นินวารณาธิชฺชมานํ ปหานํ เอตํ วิภขมฺภนปฺปหานํ นาม ฯ ยํ
จตุณฺณํ อริยมคฺคานํ ภาวิตตฺตา ตํตํมคฺควโต อตฺตโน สนฺตाने
ทีฏฺฐิจิตฺตานํ ปหานายาติ(๓)อาทินา นเยเนน วุตฺตสฺส สมุทฺยปฺกขียสฺส
กิลฺเลสคณฺสฺส อจฺจนตํ อปฺปวตฺติภาเวเนน สมุจฺฉินฺนทํ อิทํ
สมุจฺเจทปฺปหานํ นาม ฯ ยํ ปน ผลกฺขเณ ปฏฺฐิปฺปสฺสทฺธตฺตํ
กิลฺเลสานํ เอตํ ปฏฺฐิปฺปสฺสทฺธปฺปหานํ นาม ฯ ยํ ปน สพฺพสงฺขตํ
นินฺสฺสภูโต(๔) ปหีนฺสพฺพสงฺขตํ นิพฺพานํ เอตํ นินฺสฺสรณปฺปหานํ
นาม ฯ เอวํ ปญฺจวิเช ปหานเน อนาคามิกภาวกรสฺส
ปหานสฺส อธิปฺเปตตฺตา อิธ สมุจฺเจทปฺปหานนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ

- # ๑. ม. มคฺคสญฺญา ฯ ๒. ม. สงฺขารนินิตฺตคฺคาหสฺส ฯ
- # ๓. อภ. สงฺ. ๓๔/๑๕๖/๘๓ ฯ อภ. วิ. ๓๕/๓๕๕/๗๒๓ ฯ
- # ๔. ม. สพฺพสงฺขตนิสฺสภูตฺตา ฯ

ตสฺมา ปชฺหถาติ ปริจฺจชถ สมฺมจฺฉินฺนุถาติ อตุโถ ฯ

อหนฺติ ภควา อตฺตानํ นิทฺทิสฺติ ฯ โวติ อัย โวสทฺโท
ปจฺจตฺตอุปโยคกรณสามิวจนปทปฺปฺรณสมฺปทานesu ทิสฺสฺติ ฯ ตถาหิ
กจฺจि ปน โว อนฺนรทฺธา สมคฺคา สมฺโมทมานาติ(๑)อาทิสฺสฺ ปจฺจตฺเต
อาคโถ ฯ คจฺจถ ภิกฺขเว ปณฺาเมมิ โวติ(๒)อาทิสฺสฺ อุปฺโยเค ฯ
น โว มม สฺนฺติเก วตฺถพฺพนฺติ(๓)อาทิสฺสฺ กรเณ ฯ สพฺเพถ
โว สาริปฺตฺต สฺภาสิตนฺติ(๔)อาทิสฺสฺ สามิวจน ฯ เย หิ โว
อริยา ปริสฺตฺทกฺายกมฺมนฺตาติ(๕)อาทิสฺสฺ ปทปฺปฺรเณ ฯ (๖)วนสณฺเฑ
ปริยายํ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิติ(๗)อาทิสฺสฺ สมฺปทานे ฯ อิธาปิ
สมฺปทานे เอว ทฏฺฐพฺโพ ฯ

ปาฏิโกโถติ ปฏฺิฏฺฐ ฯ โส หิ ธารณกํ ปฏฺิฏฺฐ ฌนิกสฺส
ฌนิกํ ปฏฺิฏฺฐ ธารณกสฺส ปฏฺิณฺธิฏฺฐโถ ฌนิกสฺนฺตกสฺส ตโถ
หรรณาทิสฺงฺขาเตน ภูชฺชนน โภโกติ ปฏฺิโกโถ ปฏฺิโกโถเอว
ปาฏิโกโถ ฯ อนาคามีตาชาติ อนาคามีภาวตฺถาย ฯ ปฏฺิ-
สฺนฺธิคฺคหณฺวเสน หิ กามภวสฺส อนาคมนโถ อนาคามี ฯ
โย ยสฺส ฌมฺมสฺสท อธิคฺเมน อนาคามีติ วุจฺจติ สฬโถ โส
ตฺติยมคฺโค อนาคามีตา นาม ฯ อิติ ภควา เวเนยฺยทมน-
กฺสโล เวเนยฺยชฺฌาสนานุกฺลํ ตฺติยมคฺคาธิคฺมํ ลหฺนฺา อฺปาเยน

- # ๑. ม. ม. ๑๒/๓๖๒/๓๘๓ ฯ ๒. ม. ม. ๑๓/๑๘๖/๑๕๔ ฯ
- # ๓. ม. ม. ๑๓/๑๘๖/๑๕๔ ฯ ๔. ม. ม. ๑๒/๓๘๒/๔๐๕ ฯ
- # ๕. ม. ม. ๑๒/๓๑/๒๕ ฯ ๖. ม. ปรมตฺถปริยายํ ฯ
- # ๗. ม. ม. ๑๒/๒๓๔/๒๑๒ ฯ วนปฺตฺถปริยายํ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ ฯ
- # ๘. ม. อนาคามีตา ฯ

*เล่มที่ 20 โลกุตตวณณา หน้า 61

เอกธมมปุรณตถิรี (๑) กตฺวา ทสฺเสสิ ยถา ตํ สมฺมาสมพุทฺโธ ๑
ภินฺนญฺมิกายํ หิ ปญฺจสํโยชนาทโย ตตฺถิมคฺควชฺฌา กิเลสา
กามราคปฺปหานํ นาดิวตฺตนฺตฺติ ๑

กสฺมา ปเนตฺถ ภควา อตฺตานํ ปาฎิโกภภาเว จเปสิ
เตสํ ภิกฺขุณฺ อนาคามิมคฺคาธคฺคมา ย อุตฺสาหชนนตฺถํ ๑ ปสฺสตี
หิ ภควา มยา เอกธมฺมํ ภิกฺขเว ปชฺหถ อหํ โว ปาฎิโกโ
อนาคามิตายาติ วุตฺเต อิมํ ภิกฺขุ อทฺธา ตํ เอกธมฺมํ
ปหาย สกฺกา ตตฺถญฺมึ สมฺธคฺคนฺตํ ยโต ธมฺมสฺสามิ ปจฺมมาห
อหํ ปาฎิโกโคติ อุตฺสาหชาตา ตทตฺถาย ปฏฺธิปชฺชิตพฺพํ
มณฺณิสฺสนฺตฺติ ๑ ตสฺมา อุตฺสาหชนนตฺถํ อนาคามิตาย เตสํ
ภิกฺขุณฺ อตฺตานํ ปาฎิโกภภาเว จเปสิ ๑

กตฺมํ เอกธมฺมนฺตฺติ เอตฺถ กตฺมนฺตฺติ ปุจฺจาวจัน ๑ ปุจฺจนา
จ นามเสา ปญฺจวิธา อทิฏฺฐชฺโชตนาปุจฺจนา ทิฏฺฐสํสฺนทฺหนา-
ปุจฺจนา วิมตฺติจฺเจทฺหนาปุจฺจนา อนุมตฺติปุจฺจนา กเถตฺถกมฺยตาปุจฺจนาติ ๑
ตตฺถ ปกตฺติยา ลกฺขณํ อณฺณตํ โหติ อทิฏฺฐํ อตฺถลิตํ อตฺถิรีตํ
อวิทิตํ(๒) อวิทิตํ อวิทิตํ ตสฺส ฌานาย ทสฺสนาย ตฺถนายน ตีรณาย
วิภูตฺตถาย วิภาวนตฺถาย ปญฺหํ ปุจฺจติ ๑ อยํ
ทิฏฺฐชฺโชตนาปุจฺจนา ๑ ปกตฺติยา ลกฺขณํ ฌานํ โหติ ทิฏฺฐํ
ตฺถลิตํ ตีริตํ วิภูตํ วิภาวิทํ โส อณฺณเวหิ ปญฺจเทเหหิ สทฺฐี
สํสฺนทฺหนตฺถาย ปญฺหํ ปุจฺจติ อยํ ทิฏฺฐสํสฺนทฺหนาปุจฺจนา ๑
๑. ม. เอกธมมปุรณตามตฺเตน ถิรี ๑
๒. ม. อยํ ปาโธ นตฺถิ ๑

*เล่มที่ 20 เอกกนิปาตวณณนา หน้า 62

ปกตिया สัสยปกฺขณฺโน(๑) โหติ วิมตฺติปกฺขณฺโท เทวพุทฺทชาโต
เอวํ นฺนุ โข น นฺนุ โข กิณฺนุ โข กถํ นฺนุ โขติ โส
วิมตฺติเจตฺนตฺถาย ปญฺหํ ปุจฺจติ อัย วิมตฺติเจตฺนาปุจฺจนา ฯ
ภควา หิ อนฺนตฺติคฺคหณตฺถํ ปญฺหํ ปุจฺจติ ตํ กิ มลฺลณ
ภิกฺขเว รุปี นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ(๒)อาทินา อัย อนฺนตฺติ-
ปุจฺจนา ฯ ภควา ภิกฺขุณฺํ กเถตฺตกมฺยตฺถาย ปญฺหํ ปุจฺจติ
จตฺตารโหเม ภิกฺขเว ออาหารา ภูตानํ วา สตฺตानํ จิตฺติยา
สมฺภเวสีนํ วา อนฺนคฺคหาย กตฺเม จตฺตารโหติ (๓) อัย กเถตฺต-
กมฺยตฺตปุจฺจนา ฯ

ตตฺถ ปรฺริมา ติสฺโส ปุจฺจนา พุทฺธานํ นตฺถิ ฯ กสฺมา
นตฺถิ(๔) ฯ ติสฺสุ หิ อทฺธาสุ กิณฺนิจิ สงฺขตํ อทฺธาวิมุคฺตํ วา
อสงฺขตํ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ อทฺธิจฺจํ อตฺถิตํ อตีริตํ อวิภูตํ อวิภาวิทํ
นาม นตฺถิ เตน เนลฺลํ อทฺธิจฺจโชนาปุจฺจนา นตฺถิ ฯ ยํ
ปน เตหิ อตฺตโน ฌาณน ปฏฺวิวิทฺธํ ตสฺส อญฺเณน สมณฺเณ
วา พฺราหฺมณฺเณน วา เทเวณ วา มาเรณ วา พฺรหฺมูนา วา
สทฺธิ สันฺนทฺนทิจฺจํ นตฺถิ เตน เนลฺลํ ทฺธิจฺจสันฺนทฺนาปุจฺจนาปี
นตฺถิ ฯ ยสฺมา ปน พุทฺธา ภควนฺโต อกถํกถิ ตินฺณ-
วิจิจฺจนา สพุทฺทมเมสฺสุ วิคตฺสัสยา เตน เนลฺลํ วิมตฺติเจตฺนา-
ปุจฺจนาปี นตฺถิ ฯ อิตฺธา ปน เทว ปุจฺจนา อตฺถิ ตาสุ
๑. ม. ...ปกฺขณฺโท ฯ เอวมฺปรฺริปี ฯ ๒. วิ. มหา. ๔/๒๑/๒๖ ฯ
ตี. ข. ๑๗/๑๒๘/๘๓ ฯ ๓. ตี. นิ. ๑๖/๓๑/๑๕ ฯ
๔. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 20 โลกุตตวณณา หน้า 63

อัย กเถตุกมยตาปจฺจชาติ เวทิตพฺพา ฯ

อิทานิ ตาย ปุจฺจาย ปุจฺจมตฺถํ สรฺูปโต ทสฺเสนฺโต
โลภํ ภิกฺขเว เอกธมฺมนฺตฺติอาทิมาย ฯ ตตฺถ ลุพฺพนฺติ เตน
สยํ วา ลุพฺภติ ลุพฺภนฺมตฺตเมว วา ตนฺติ โลภो สุวํยํ
อารมฺมณฺคฺคหณฺนลภฺขโณ มกฺกฏฺฐาเลโป วिय อภิสงฺกโร ตตฺต-
กปาเล ปกฺขิตฺตมฺสเปสสิ วिय อปฺริจฺจาคปจฺจปฺภูจฺจาโน เตลลฺชน-
ราโค วिय ตํโยชนิเยสุ ธมฺเมสุ อสฺสาททสฺสนปทฺฐจฺจาโน
ตณฺหณทิกฺภาเวน วทฺตมาโน ยตฺถ สมฺปฺปนฺโน สีมฺโสตา
นที วिय มหาสมฺพุทฺโธ อปายเมว ตํ สตฺตํ คเหตุวา กจฺจตฺตีติ
ทฺฐจฺจพฺโพ ฯ กิณฺจปิ อัย โลกสฺสทฺโท สพฺพโลภสามณฺณวจฺโน
อิธ ปน กามราควจฺโนติ เวทิตพฺโพ ฯ โส हि อนาคามิ-
มคฺควชฺโณ ฯ

ปุณฺ ภิกฺขเวติ อาลปฺนํ ธมฺมสฺส ปฏฺิกฺคาหกฺภาเวน
อภิมุขิภูตानํ ตตฺถ อาทรชนนตฺถํ ฯ ปชฺหถาติ อิมินา
ปหานาภิสมโย วิหิตฺโต โส จ ปรีณฺญาสจฺฉิกิริยาภาวนาภิ-
สมเยหิ สทฺธี เอว ปวตฺตติ น วิสฺนฺติ จตฺสจฺจาทิภูจฺจานานิ
จตฺตาริปี สมฺมาทิภูจฺฉิยา กิจฺจานิ วิหิตาเนว โหนฺติ ฯ ยถา
จ โลภํ ปชฺหถาติ วุตฺเต ปหานนภฺจฺจภาวโต โทสาทีนฺมฺปิ ปหานํ
อตุลโต วุตฺตเมว โหติ เอวํ สมฺมทฺยสจฺจวิสเย สมฺมาทิภูจฺฉิกิจฺเจ
ปหานาภิสมเย วุตฺเต ตสฺสา สหการีการณฺภูตानํ สมฺมา-
สจฺจปฺปาทีนํ เสสมคฺคจฺจกานมฺปิ สมฺมทฺยสจฺจวิสยกิจฺจํ อตุลโต

วุตตเมว โหตีติ ปริปฺณฺโณ อริยมคฺคพฺยาปารโ อธิ กถิตฺติ
ทฎฺฐพฺโพ ฯ อิมินา นเยน สติปญฺจานาทินมฺปิ โปธิปฺกฺขิยธมฺมานํ
พฺยาปารสฺส อธิ วุตตภาโว ยถารหํ วิตุถารตพฺโพ ฯ

อปีเจตฺถ โลภํ ปชฺหถาติ เอเตน ปหานปริยฺญา วุตฺตา
สา จ ตีรณปริยฺญาธิญฺจานา ตีรณปริยฺญา จ ฌาต-
ปริยฺญาธิญฺจานาติ อธิญฺจานภาเวน (๑) ติสฺโสปี ปริยฺญา โปธิตา
โหนติ ฯ เอวเมตฺถ สห สฺเลน จตฺตจจกมฺมญฺจานํ ปริปฺณฺณํ
กตฺวา ปกาตีตฺนฺติ ทฎฺฐพฺพํ ฯ อถ วา โลภํ ปชฺหถาติ สห
สฺเลน ฌาณทสฺสนวิสุทฺธิ เทสิตา สา จ ปฎิปทาฌาณ-
ทสฺสนวิสุทฺธิสนฺนิสฺสยา ฯเปฯ จิตฺตวิสุทฺธิสีลวิสุทฺธิสนฺนิสฺสยา
จาติ นานนฺตริกภาเวน สห สฺเลน สพฺพาปี สตฺต วิสุทฺธิโย
วิภาวิตาติ เวทิตพฺพํ ฯ เอวเมตฺถ วิสุทฺธิกฺกมภาวนาย ปริยฺญาตฺตยํ
สมฺปาทเนน โลภํ ปชฺหิตฺถกामเนน

อนตฺถชนโน โลโภ โลโภ จิตฺตปฺปโกปโน

ภยมนฺตรโต ชาตํ ตํ ชโน นาวพฺพชฺชติ ฯ

ลฺลทฺโธ อตฺถํ น ชานาติ ลฺลทฺโธ ธมฺมํ น ปสฺสตี

อนฺธมํ ตทา โหตี ยํ โลโภ สหเต นรํ ฯ (๒)

รตฺโต โข อาวุโส ราเคน อภิกฺกโต ปริยาทินฺนจิตฺโต

ปาลมฺปิ หนตี อทินฺนมฺปิ อาทียตี สนฺธิมฺปิ ฉินฺนตี นิลฺโลปมฺปิ

๑. ม. อวินาภาเวน ฯ ๒. พุ. อิติ. ๒๕/๒๖๘/๒๕๕ ฯ

*เล่มที่ 20 โลกุตตวณณา หน้า 65

หฺรติ เอกาการิกมฺปิ กโรติ ปริปฺนุเถปิ ตัญฺจติ ปรทารมฺปิ คจฺจติ
มุสาปิ ภณฺติ ฯ ตทปิ เตสํ ภวตี สมนพฺรหฺมณานํ อชานตี
อปฺสฺสตี อเวทตี ตณฺหานุคตานิ ปริตฺสตี วิปฺนุทิตเมว ฯ

ตณฺหาหุติโย ปรุโโส ทิมมทฺธานํ สํสรํ
อิตฺถภาวณฺณาถาภาวํ สํสารํ นาทิวตฺตติ ฯ (๑)
นตฺถิ รากสโม อคฺคิ นตฺถิ โทสสโม กถิ (๒)
กามราเคน พยฺหามิ จิตฺตํ เม ปริทยฺหติ ฯ (๓)

เย รากรตฺตานุปตฺนติ โสตี
สยํกตี มกฺกฏโกว ชาลนฺติ (๔) จ

เอวมาทิสฺสุตฺตปทานุสारेณ นานานเยหิ โลกสฺส อาทีนวิ
ปจฺจเวกฺขิตฺวา ตสฺส ปหานาย ปฏฺิปปชฺชิตพฺพิ ฯ

อปีจ ฆ ชฺมมา กามรากสฺส ปหานาย สํวตฺตนฺติ อสุภ-
นิมิตฺตสฺส อุกฺคโห อสุภภาวนานุโยโค อินฺทริเยสฺส กุตฺตทวารตา
โกชเน มตฺตณฺณตฺตา กลฺยาณมิตฺตตฺตา สปฺปายกถาติ ฯ ทสฺวิธํ
หิ อสุภนิมิตฺตํ อุกฺคณฺหนตฺตสฺสาปิ กามราโค ปหฺียติ กายคตา-
สติกวาวเสน สวิญฺญาณเก อุทฺธมาตกาทิวเสน อวิญฺญาณเก
อสุภ อสุภภาวนานุโยคมนุญฺตฺตสฺสาปิ มนจฺจฏฺเจสฺส อินฺทริเยสฺส
สํวรณฺวเสน สติกวาญฺเณ ปิหิตทวารสฺสาปิ จตฺนุนํ ปญฺจนฺนํ

๑. พุ. อิติ. ๒๕/๑๙๓/๒๓๖ ฯ ๒. พุ. ฐ. ๒๕/๒๕/๔๒ ฯ
๓. สํ. ส. ๑๕/๗๓๖/๒๗๖ ฯ ๔. พุ. ฐ. ๒๕/๓๔/๖๒ ฯ

*เล่มที่ 20 โลกุตตวณณนา หน้า 67

วิปฺปยุตฺโต วา โลโก สียา น จายํ นโย อิจฺฉิตฺติ ฯ
 วุจฺเจเต น วุตฺตเนยฺน อตีตํ นาคตฺตํ ปรุจฺจปฺปโน โลโก ปหียติ ฯ
 เสยฺยถาปี อีธ ตฺรุโณ รุกฺโข อสฺสชฺชาตฺตโธ ตํ ปุริโส กุจฺจริยา(๑)
 มุเล ฉินฺนํ เทยฺย ตสฺส รุกฺขสฺส เณเท อสฺติ ยานิ ผลานิ
 นิพฺพตฺเตยฺยํ ตานิ รุกฺขสฺส ฉินฺนํ ตฺตา อชฺาตานิ เอว น ชาเนยฺยํ
 เอวเมว อริยมคฺคชาธิคเม อสฺติ อุปฺปชฺชนารโห โลโก อริย-
 มคฺคชาธิคเมน ปรุจฺยชฺชาตสฺส กตฺตฺตา น อุปฺปชฺชติ ฯ อัย
 หิ อฏฺฐกถาสฺส ภูมิลทฺฐปฺปโนติ วุจฺจติ ฯ วิปฺสฺสนาย หิ
 อารมฺมณภูตฺตา ปฺลยฺกขณฺธา ตสฺส อุปฺปชฺชนภูจฺจานตฺยา ภูมि
 นาม ฯ ตา ภูมิตฺเตน ลทฺฐชาติ กตฺวา ภูมิลทฺฐปฺปโน ฯ
 อารมฺมณชฺคฺคหิตฺฐปฺปโน อวิกฺขมภิตฺฐปฺปโน อสมฺมุหตฺฐปฺปโนติ
 จ อยเมว วุจฺจติ ฯ

ตตฺถถาติ ตสฺมี สุตฺเต ฯ เอกํ(๒) เอตํ อตฺถชฺาตํ อิทานิ กถา-
 พนฺชวเสน วุจฺจตีติ(๒) ฯ เกน ปน วุจฺจติ ภควตาว ฯ
 อญฺเญสฺส หิ ตาทีเสสฺส จาเนสฺส สงฺคีติกาเรหิ อุปฺนิพนฺธา กถา
 โหนฺติ อีธ ปน ภควตาว กถารุจฺจิกานํ ปุคฺคถานํ
 อชฺฉมาสวเสน วุตฺตเมวตฺถํ สงฺกเหตุวา กถา ภาสีตา ฯ

ตตฺถ เยน โลเกน ลทฺฐชฺาเส สตฺตฺตา กจฺฉนฺติ ทฺคฺคตฺตินฺติ
 เยน อารมฺมณคฺคหณฺตกฺขณฺเนน ตโต เอว อภิสงฺกเรเสน โลเกน
 # ๑. ม. กุจฺจริยา ฯ ๒. ม. เอตฺนฺติ เอตํ อตฺถชฺาตํ อิทานิ
 # กถาพนฺชวเสน วุจฺจมานํ ฯ อิติ วุจฺจตีติ ฯ

*เล่มที่ 20 โทสสุตตวณณนา หน้า 69

เทศน์ นิฎจาเปสี ฯ

อยมฺปิ อตุโถติ นิตานาวสานโต ปภุติ ยาว คาลา-
ปรีโยसानา อิมินา สุตฺเตน ปกาสิโต อตุโถ ฯ อปีสทฺโท
อิทานิ วกฺขมานสุตฺตตฺถสมฺปิณฺฑโน ฯ เสถํ วุตฺตณฺยเมว ฯ

อิมสฺมี สุตฺเต สมฺททยสจฺจํ สรรูปเนว อากตฺ ปหานา-
ปเทเสน มกฺกสจฺจํ ฯ อิตรี สจฺจทฺวยณฺจ ตทฺภยเหตุตฺาย นิตฺธา-
เรตพฺพิ คาลาย ปน ทกฺขสมฺททยมกฺกสจฺจานิ ยถารุตฺวเสเนว
ณายนฺติ อิตรี นิตฺธาเรตพฺพิ ฯ เอเสว นโย อีโต ปเรสุปี
สุตฺเตสุ ฯ

ปรมตถทีปนิยา ขุททกนิกายภูจกถาย

อิติวุตตกวณณนาย ปจฺมสุตฺตวณณนา นิฎฺจิตา ฯ

โทสสุตฺตวณณนา

วุตฺตํ เหน้ ฯเปฯ โทสนฺติ ทฺุติยวุตฺตํ ฯ ตตฺรํยํ
อปฺพุพฺพทวณณนา ฯ ยถา เอกฺถ เอวํ อีโต ปเรสุปี สพฺพตฺถ
อปฺพุพฺพทวณณนํเยว กริสฺสาม ฯ ยสฺมา อิหํ สุตฺตํ โทสพฺพทวณณ-
นํคฺคณานํ อชฺฌาสยํ โอลเกตฺวา โทสวุปสมนตฺถํ เทสิตฺตํ ตสฺมา
โทสํ ภิกฺขเว เอกธมฺมํ ปชฺชถาติ อากตฺ ฯ

ตตฺถ โทสนฺติ อนตฺถํ เม อจฺริติ อามาโต ชายตีติ(๑)อาทินา
นเยน สุตฺเต วุตฺตานํ นวนนํ อตฺถํ เม นาจฺริติอาทินณฺจ

๑. อภ. วิ. ๓๕/๑๐๒๐/๕๒๖ ฯ

ตปฺปฏิปกฺขโต สิทฺธานํ นวนฺเมวาทิ อฏฺฐารสนนํ ขาณ-
กณฺฎกาทินา อฏฺฐาเนน สทฺธี เอณฺนวิสติยา อณฺณตราฆาต-
วตฺตฺตสมภฺวํ อาฆาตํ ฯ โส หิ ทฺตฺสนฺตฺติ เตน สยํ วา ทฺตฺสตี
ทฺตฺสนมตฺตเมว วา ตนฺตฺติ โทโสตี วุจฺจตี ฯ โส จณฺฑิกฺกกลกฺขโณ
ปหฺฐาสีวิโส วีย วิสปฺปนฺโร วิสนิปาโต วีย อคฺคฺตโน นิสฺสย-
ทหนฺโร วา ทาวคฺคิ วีย ทฺตฺสนปจฺจุปฏฺฐาโน ลทฺโธกาโส
วีย สปตฺโต ยถาวตฺตอาฆาตวตฺตฺตปฏฺฐาโน วิสสฺสฏฺฐปฺตฺติมตฺตํ
วีย ทฏฺฐพฺโพ ฯ ปชฺหธาติ สมฺมจฺฉินฺนฺท ฯ

ตตฺต
ภิกฺขุโน อุปฺปนฺโน อาฆาโต สพฺพโส ปฏฺฐิเนตฺตพฺโพ ฯ กตเม
ปณฺจ ยสฺมี ภิกฺขเว ปุคฺคเล อาฆาโต ชาเยถ เมตฺตา
ตสฺมี ปุคฺคเล ภาเวตฺตพฺพา ฯเปฯ กรุณา ฯเปฯ อุเปกฺขา
อสฺตติมฺนสิกาโร(๑) ตสฺมี ปุคฺคเล อาปชฺชิตฺตพฺโพ เอวํ ตสฺมี ปุคฺคเล
อาฆาโต ปฏฺฐิเนตฺตพฺโพ ฯ ยสฺมี ภิกฺขเว ปุคฺคเล อาฆาโต ชาเยถ
กมฺมสฺสกตา ตสฺมี ปุคฺคเลฯ อธิฏฺฐาตพฺพา กมฺมสฺสโก
อยมายสฺมา กมฺมทายาโท ฯเปฯ ภวิสฺสตีติ ฯ (๒) เอวํ ปณฺจ
อาฆาตปฏฺฐิเนตฺตวฺจ วุคฺคา เอว ฯ ปณฺจเม อาวุโส อาฆา-
ตปฏฺฐิเนตฺต ยตฺต
ปฏฺฐิเนตฺตพฺโพ ฯ กตเม ปณฺจ อธิวฺจ โส เอกจฺจ ปุคฺคโต
๑. ม. อสฺตติมฺนสิกาโร ฯ ๒. อจฺ. ปณฺจก. ๒๒/๑๖๑/๒๐๓ ฯ

*เล่มที่ 20 โทสสุตตวณณา หน้า 71

อปริสฺสุทฺทกายสมาจาโร โหติ ปริสฺสุทฺทวจีสมาจาโร เอวรฺูเปปี
อาวุโส ปุคฺคเต อาฆาโต ปฏฺิวินตพฺุโพติ(๑) ฯ เอวมาทินาปี
นเยน ปญฺจ อาฆาตปฏฺิวินยา วุตฺตา เตสุ เยน เกนจิ
อาฆาตปฏฺิวินยวิธินา ปจฺจเวกฺขิตา(๒) ฯ อปีจ โย อุกฺโกโต-
ทณฺฑเกน เจปี ภิกฺขเว กกเจเน โจรา โอจรกา อํคมงฺคานี
โอกนฺเตยฺยํ ตตราปี โย มโน ปทฺุเสยฺย น เม โส เตน
สาสนกโรติ (๓) สตฺถุ โอวาโท ฯ

ตฺสฺเสว เตน ปาปีโย โย กุทฺธํ ปฏฺิกุชฺฌติ
กุทฺธํ อปฺปฏฺิกุชฺฌนฺโต สงฺคามํ เซติ ทุชฺชยํ ฯ
อุภินฺนมตฺถํ จรติ อตฺตโน จ ปรสฺส จ
ปรํ สงฺกุปิตํ ฌตฺวา โย สโต อุปสมฺมตฺติ(๔) ฯ
สตฺติเม ภิกฺขเว ฐมา สปตฺตกนฺตา สปตฺตกรณฺา

โกธนํ อากฺขณฺฺติ อิตฺถิ วา ปุริสํ วา ฯ กตเม สตฺต
อิช ภิกฺขเว สปตฺโต สปตฺตสฺส เอวํ อิจฺฉติ อโห วตายํ
ทพฺุพฺุณฺโณ อสฺสาติ ฯ ตํ กิสฺส เหตุ น ภิกฺขเว สปตฺโต
สปตฺตสฺส วณฺณวตาย นนฺฺทติ ฯ โกธนายนํ(๕) ภิกฺขเว ปุริสปุคฺคโต
โกธาภิกฺภูโต โกธปเรโต กิณฺจาปี โส โหติ สุนฺหาโต สุวิสิตฺโต
กปฺปิตเกสมฺสฺสุ โอทาทวตฺถวสโน อถ โข โส ทพฺุพฺุณฺโณว โหติ

๑. อ.จ. ปญฺจก. ๒๒/๑๖๒/๒๐๘ ฯ ๒. ม. ปจฺจเวกฺขิตฺวา ฯ
๓. ม. ม. ๑๒/๒๗๒/๒๖๐ ฯ ๔. ตี. ตี. ๑๕/๖๓๓/๒๓๘ ฯ
๕. ม. โกธโนยํ ฯ

โกธาภิภูโต ฯ อัย ภิกขเว ปจโม ฐโม สปัตตกนุโต
สปัตตกรโณ โกรชนมากจุนติ อิตถี วา ปุริสั วา ฯ

ปุณ จปรี ภิกขเว สปัตโต สปัตตสฺส เอวํ อิจฺจติ อโ
วตายํ ทุกขํ สยฺเยยฺยาติ(๑) ฯเปฯ น ปจฺรตฺโต อสฺสาติ ฯเปฯ น
โภควา อสฺสาติ ฯเปฯ น ยสฺวา อสฺสาติ ฯเปฯ น มิตฺตฺวา
อสฺสาติ ฯเปฯ กายสฺส เกทา ปรี มรณา อปยํ ทุกฺคตี
วินิปาตํ นิริยํ อุปฺปชฺเชยฺยาติ ฯ ตํ กิสฺส เหตุ น ภิกขเว
สปัตโต สปัตตสฺส สุกฺคิมเนน นนฺทติ ฯ โกรโณยํ ภิกขเว
ปุริสฺปกฺคโล โกรธาภิภูโต โกรชฺเปรโต กาเยน ทฺวจฺจริตํ จรติ
วาทาย ทฺวจฺจริตํ จรติ มนฺสา ทฺวจฺจริตํ จรติ ฯ โส กาเยน
ทฺวจฺจริตํ จริตฺวา วาทาย ทฺวจฺจริตํ จริตฺวา มนฺสา ทฺวจฺจริตํ
จริตฺวา กายสฺส เกทา ปรี มรณา ฯเปฯ นิริยํ อุปฺปชฺชติ
โกธาภิภูโตติ ฯ (๒)

กฺุทฺโธ อตฺถํ น ชานาติ กฺุทฺโธ ฐมฺมํ น ปสฺสตี ฯเปฯ (๓)

โกธึ ชเห วิปฺปชฺเหยยฺ มานํ

สํโยชนํ สพฺพมตฺติกฺกเมยฺย ฯ เป(๔) ฯ

อนตฺถชนโน โโกโธ โโกโธ จิตฺตฺปฺปโกปโน ฯเปฯ (๓)

โกธึ ฆตฺวา (๕) สฺขํ เสตี โโกธึ ฆตฺวา (๕) น โสจติ

โกธสฺส วิสฺมุลสฺส มชฺฐรฺกฺคสฺส พฺราหฺมณาติ ฯ (๖)

๑. โปราณ. ปสฺสเสยฺยาติ ฯ ๒. อจฺ. สตฺตฺก. ๒๓/๖๑/๕๖-๕๘ ฯ

๓. อจฺ. สตฺตฺก. ๒๓/๖๑/๕๕ ฯ ๔. พุ. ฐ. ๒๕/๒๗/๔๕ ฯ

๕. ม. เณตฺวา ฯ ๖. สฺ. ส. ๑๕/๑๕๕/๕๗ ฯ

*เล่มที่ 20 โมหุตตถาณณา หน้า 73

เอกาปราธ ขม ฐริปลณ

น ปณฐิตา โภชพลา ภานฐิตี(๑)

เอวมาทินา นเยน โทเส อาทินเว วุตตปฏิกุขโต โทสปปหान
อานิสเสจ ปจจเวกขิตวา ปุพพภาเค โทสํ ตทงคปปหानาทิ-
วเสน ปชหิตวา วิปสสนํ อุตฺตูกาเปตวา ตติยมกฺเคน สพฺพโส
โทสํ สมุจฺฉินฺทต ปชหตฺติ เตสํ ภิกฺขุณฺํ ตตฺถ นีโยชนํ ฯ
เตน วุตฺตํ โทสํ ภิกฺขเว เอกธมฺมํ ปชหตฺติ ฯ

ทฏฺฐาเสติ อาฆาเตน ทฺฐิตจิตฺตตาย ปทฏฺฐา ฯ

เสสเมตฺถ ยํ วุตฺตพฺพิํ ตํ ปรมุตฺตถาณณายํ วุตฺตณยมเว ฯ

ทฺฐิตยฺสุตฺตถาณณา นิฏฺฐิตา ฯ

โมหุตฺตถาณณา

ตติเย โมหนฺติ อญฺญาณํ ฯ ตํ หิ ทฺกฺเข อญฺญาณํ

ทฺกฺขสมฺมุทฺเต อญฺญาณํ ทฺกฺขนิโรธฺเต อญฺญาณํ ทฺกฺกนิโรธคามินิยา
ปฏฺธิปทาย อญฺญาณฺณฺติอาทินา นเยน วิภาเคน (๒) อนนฺกเกทํปี ฯ

มยฺหนฺติ เตน สยํ วา มยฺหติ มยฺहनฺมตฺตเมว วา ตนฺติ

โมโหติ วุจฺจติ ฯ โส จิตฺตสฺส อนฺธภาวลฺกฺขโณ อญฺญาณ-
ลฺกฺขโณ วา อสมฺปฏฺฐิเวรฺโร อารมฺมณสภาวจฺฉาทนฺโร

วา อสมฺมาปฏฺฐิตฺติปจฺจุปฏฺฐาโน(๓) อนฺธการปจฺจุปฏฺฐาโน วา
อโยนิโสมนสิการปทฏฺฐาโน สพฺพากุสลานํ มุลนฺติ ทฏฺฐพฺโพ ฯ

๑. ขุ. ชา. ๒๓/๑๕๓๕/๓๘๑ ฯ ๒. สී. วิภงฺเก ฯ

๓. ม. อสมฺมาปฏฺฐิตฺติปจฺจุปฏฺฐาโน ฯ

อิฐปปี ปชหถติ ปทสฺส

มูโฬห อตถัน ชานาติ มูโฬห ฐมมํ น ปสฺสติ

อนุฐตมํ ตทา โหติ ยํ โมโห สหเต นรํ ฯ (๑)

อนตถชนโน โมโห ฯเปฯ (๑)

อวิฐชา ภิกขเว ปุพฺพงฺกมา อกฺุสลนํ ฐมฺมานํ สฺมาปตฺติยา ฯ (๒)

โมหสฺมพฺนฺชนโน โลโก ภพฺพรูโปว ทิสฺสติ ฯ (๓)

โมโห นินฺทานํ กมฺมานํ สฺมูทยาฯ (๔) มูโฬห โข พฺราหฺมณ

โมเหณ อภิกฺุโต ปรียาทินฺนจิตฺโต ทิกฺุฐฐมฺมิกมฺปิ ภยํ เวรํ ปสวติ

สฺมฺปรายิกมฺปิ ภยํ เวรํ ปสวตีติ จ อาทินา นเยน โย โกจิ

กามจฺจนฺทาทีสงฺกิลสฺสฐมฺเมหิ นินฺพตฺเตตฺตพฺโพอตฺถโต(๕) สพฺโพอ โส

โมหเหตุโกติ จ โมเห อาทินวํ ตปฺปฏิปกฺขโต โมหปฺปหาน

อานิสฺสจฺจ ปจฺจเวกฺขิตฺวา กามจฺจนฺทาทีปฺปหานกฺกเมเนว

ปุพฺพภากะ ตทงฺกาทิวเสน โมหํ ปชฺชนฺตา ตติยมกฺเคน

ยถาวุตฺตโลโกทสฺสทฺถจฺจ โมหํ สฺมฺจฺเจทวเสน ปชฺหถติ อตฺถโต

ทฺถฐพฺโพอ ฯ อนาคามิมกฺควชฺโฆ เอว หิ โมโห อิฐาธิปฺเปโตติ ฯ

มูพฺุหาเสติ กุสลากุสลสวาชฺชานวชฺชาทิภะเท อตฺถโน

หิตาหิตะ สฺมฺมูพฺุหา ฯ เสสํ วุตฺตนยเมว ฯ

ตติยสุตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. พุ. อิติ. ๒๕/๓๖๘/๒๕๖ ฯ ๒. พุ. อิติ. ๒๕/๒๑๘/๒๕๕ ฯ

๓. พุ. อู. ๒๕/๑๕๗/๒๐๕ ฯ ๔. อัง. ติก. ๒๐/๔๗๓/๑๗๑ ฯ

๕. ม. อตฺถโต ฯ

*เล่มที่ 20 เอกกนิပါတถา หน้า 76

ปวตฺโต โทมนสฺสสหคจิตฺตูปปาโทติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ ปชหถาติ ตตฺถ
วุตฺตูปฺเปทญฺจ(๑) โทสํ จ วุตฺตณฺยํ อาทินํ อาทินวปฺปหาน-
เนวสฺส อนินฺถํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปุพฺพภาเค ตทฺงคาทิวเสน
ปชหนฺตา วิปสฺสนํ อุตฺตูกาเปตฺวา (วา) ตติยมกฺเคน อนวเสถํ
สมฺมุจฺฉินฺทถาติ อตฺถโ ๑

มกฺขาสติ(๒) มกฺขิตา มกฺขิตปรคฺคณา ปเรถํ กุณานํ มกฺขิตาโร
ตโต เอว อตฺตโนปิ ธฺติตฺถคฺคณาติ อตฺถโ ๑ เสถํ วุตฺตณฺยเมว ๑
ปณฺจมสฺสุตฺตถาณณา นิฏฺฐิตา ๑

มานสฺสุตฺตถาณณา

นฏฺฐเจ มานนฺติ ชาติอาทิวตฺตํ เจตโส อุนฺนมนํ ๑
โส หิ เสยฺโยหฺมสมฺมิตฺติอาทินา นเยน มณฺณนฺติ เตน สยํ วา
มณฺณนํ สมฺปคฺคโหติ วา มาโนติ วุจฺจติ ๑ สุวายํ
เสยฺโยหฺมสมฺมิตฺติ มาโน สทิสฺสอหฺมสมฺมิตฺติ มาโน หิโนหฺมสมฺมิตฺติ มาโนติ
เอวํ ติวโร ๑ ปุณฺ เสยฺยสฺส เสยฺโยหฺมสมฺมิตฺติ มาโน เสยฺยสฺส
สทิสฺสอ หิโน สทิสฺสอ เสยฺโย สทิสฺสอ สทิสฺสอ
สทิสฺสอ หิโน หินฺนสฺส เสยฺโย หินฺนสฺส สทิสฺสอ หินฺนสฺส
หิโนหฺมสมฺมิตฺติ มาโนติ เอวํ นววิโรปิ อุนฺนตฺถิลกฺขโณ อหฺการ-
โรโส สมฺปคฺคหโรโส วา อุตฺตฺตมาตภาวปจฺจูปฺปฏฺฐาโน เกตฺถกมฺยตา-
๑. ม. วุตฺตูปฺเปทํ โทสํ ๑ ๒. ม. มกฺขาสติ มกฺขิตา ๑

*เล่มที่ 20 มานสูตตวณณนา หน้า 77

ปัจจุปัจจุจโน วา ทิฏฐิวิปยุตตโลกปทญฺจโน อุมมาโท วียาติ
ทญฺจพโพ ๑ ปชหถาติ ตสฺส สพฺพสฺสปี อตฺตูกํสนปรวมฺภน-
นินิตตฺตา ครุญฺจานินเยสุ อภิวาทนปัจจุญฺจานอณฺชลิกมฺมสามิจิ-
กมฺมาทินํ อกรณฺเ การณฺตา ชาติมทปฺริสมทาทิกาวเณ ปมาทา-
ปตฺติเหตุภาโวติ เอวมาทิกเกทํ อาทินวํ ตปฺปฏิปกฺขโต นิริกิ-
มานตาย(๑) อานิตฺตสณฺจ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ราชสภํ อนุปฺปตฺตจณฺฑาทาโล
วีย สพฺรหฺมจารีสุ นิจฺจิตตํ ปจฺจปฺญฺจเปตฺวา ปุพฺพภาเค
ตทงฺกาทิวเสน ตํ ปชหนฺตา วิปฺสฺสนํ วทฺเฒตฺวา อนาคตฺวา อนาคตฺวา
มกฺเคน สมฺมุจฺฉินฺทถาติ อตฺโถ ๑ อนาคตฺวา อนาคตฺวา อนาคตฺวา อนาคตฺวา
อิธาทิปฺเปโต ๑ มตฺตาเสติ ชาติมทปฺริสมทาทิวเสน มาเนน
ปมาทาปตฺติเหตุญฺเจเตน มตฺตา อตฺตานํ ปคฺคเหตุวา มทฺนตา ๑ (๒)
เสสํ วุตฺตนยเมว ๑

อิเมสุ ปน ปฏฺิปาญฺเีย นสุ สุตฺเตสุ คธาสุ วา
อนาคตฺวา เทสนา นิฏฺฐาปีตา ๑ ตตฺถ เย
อิเม อวิหา อตฺปฺปา สฺทสฺสา สฺทสฺสี อกฺนิฏฺฐาติ อุปฺปตฺติ-
ภวเสน ปญฺจ อนาคตฺวาโน เตสุ อวิเห(๑) อุปฺปนฺนา อวิหา
นาม ๑ เต อนุตฺตราปฺรินิพฺพายี อุปฺพจฺจปฺรินิพฺพายี อสงฺขาร-
ปฺรินิพฺพายี สสงฺขารปฺรินิพฺพายี อุตฺทฺโสโต อกฺนิฏฺฐคามิตี ปญฺจ-
วิธา ๑ ตถา อตฺปฺปา สฺทสฺสา สฺทสฺสีโน ๑ อกฺนิฏฺฐเจสุ ปน
๑. ม. นิริตฺมานตาย ๑ ๒. ม. จรฺนฺตา ๑ ๓. ม. อวิเหสุ ๑

*เล่มที่ 20 เอกกนิปาตวรรณา หน้า 78

อุทฺธัโสโต อกนิฏฺฐคามิ ปริหายติ ฯ ตตฺถ โย อวิหาทีสุ
 อุปฺปชฺชิตฺวา อายุเวมฺชฌิ อนตฺตักฺกมิตฺวา อรหตฺตปฺปตฺติยา กิเลส-
 ปรินิพฺพานน ปรินิพฺพายติ อัยฺ อนฺตฺราปรินิพฺพายี นาม ฯ
 โย ปน อวิหาทีสุ อาทิโต ปญฺจกปฺปสตาภิเกทํ อายุเวมฺชฌิ
 อตฺตักฺกมิตฺวา ปรินิพฺพายติ อัยฺ อุปฺพหฺจปรินิพฺพายี นาม ฯ
 โย อสงฺขารน อธิมตฺตปฺปโยคิ อกตฺวา อปฺปทุกฺเคน กิเลส-
 ปรินิพฺพเนน(๑) อัยฺ อสงฺขารปรินิพฺพายี นาม ฯ
 โย ปน สสงฺขารน อธิมตฺตปฺปโยคิ กตฺวา ทุกฺเคน กิจฺเจน
 กสิเรน ปรินิพฺพายติ อัยฺ สสงฺขารปรินิพฺพายี นาม ฯ อิตโร
 ปน อวิหาทีสุ อุทฺธั คหิตภาเวน(๒) อุทฺธมสฺส ตณฺหาโสติ [๓]
 วฏฺฏโสติ มคฺคโสตเมว วาติ อุทฺธัโสโต ฯ อวิหาทีสุ อุปฺปชฺชิตฺวา
 อรหตฺตํ ปตฺตํ อสฺสโกนฺโต ตตฺถ ตตฺถ ยาวตฺยาถํ จตฺวา
 ปฏฺฐิสฺนุชฺชคฺคหฺมวเสน อกนิฏฺฐํ คจฺจตฺติ อกนิฏฺฐคามิ ฯ

เอตฺถ จ อุทฺธัโสโต อกนิฏฺฐคามิ อุทฺธัโสโต น
 อกนิฏฺฐคามิ น อุทฺธัโสโต อกนิฏฺฐคามิ น อุทฺธัโสโต น
 อกนิฏฺฐคามิติ จตฺถกํ เวทิตพฺพํ ฯ ถลํ โย อวิหาโต ปฏฺฐาย
 จตฺตาโร เทวโลเก โสเชตฺวา อกนิฏฺฐํ คนฺตฺวา ปรินิพฺพายติ
 อัยฺ อุทฺธัโสโต อกนิฏฺฐคามิ นาม ฯ โย ปน เหนฺจฺจา ตโย
 เทวโลเก โสเชตฺวา สฺสทฺสสีเทวโลเก จตฺวา ปรินิพฺพายติ อัยฺ
 อุทฺธัโสโต น อกนิฏฺฐคามิ นาม ฯ โย อิตฺโต อกนิฏฺฐเมว

๑. ม. อกสิเรน ฯ ๒. ม. อุทฺธัวาหิตภาเวน ฯ
 # ๓. ม. เอตฺถนฺตฺเร วฏฺฏโสตนฺติ ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 20 มานสูตตวณณา หน้า 79

คนุตวา ปรินิพพายติ อัย น อุทฺธฺโสโต อกนิฏฺฐคามิ นาม ฯ

โย ปน เภฏฺฐา จตุสฺส เทวโลเกสฺส จตฺวา (๑) ตตฺถ ตตฺถเว

ปรินิพพายติ อัย น อุทฺธฺโสโต น อกนิฏฺฐคามิ นามาติ ฯ

ตตฺถ อวิหเส อูปฺชชิตฺวา กปฺปสโต โอรฺ(๒) ปรินิพพายิก

ทวินฺนํ กปฺปสตันนํ มตฺถเก ปรินิพพายิก ปรณฺจกปฺปสเต

อสมฺปตฺตมตฺเต (๓) ปรินิพพายิกติ ตโย อนตฺตราปรินิพพายิน ฯ

วุตฺติ เหนฺติ อูปฺนํ ภา สมนนตฺตรา อปฺปตฺติ ภา เวมชฺฌนฺติ ฯ (๔)

วาสทฺเทน หิ ปตฺตมคฺโคปิ(๕) สงฺกหิตฺติ ฯ

เอวํ ตโย อนตฺตราปรินิพพายิน เอโก อูปฺหจฺจปรินิพพายิ

เอโก อุทฺธฺโสโต ฯ เตสฺส อสงฺขารปรินิพพายิน ปรณฺจ สสงฺขาร-

ปรินิพพายิน ปรณฺจติ ทส โหนฺติ ฯ ตถา อตฺปฺปาสฺส สุตฺตสฺสาสฺ

ทสฺสีสูติ จตฺตาริ ทสกา จตฺตาริสี ฯ อกนิฏฺฐเจ ปน อุทฺธ-

โสตฺตสฺส อภาวโต ตโย อนตฺตราปรินิพพายิน เอโก อูปฺหจฺจ-

ปรินิพพายิ(๖) อสงฺขารปรินิพพายิน จตฺตาริ สสงฺขาร-

ปรินิพพายิน จตฺตาริติ อญฺจ เอวเมเต อญฺจจตฺตาริสี

อนากามิน ฯ เต สพฺเพปิ อิมेषฺส สุตฺเตตฺต อวิเสสวจเนน

คหิตาติ ทญฺจพฺพํ ฯ

นญฺจสูตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. อุทฺธฺ ฯ ๓. สී. อปฺปตฺตมตฺเต ฯ

ม. อสมฺปตฺเต ฯ ๔. อภิ. ปุ. ๓๖/๕๒/๑๔๘ ฯ

๕. ม. ปตฺตมคฺโคปิ ฯ ๖. ม. อิตฺสทฺโท ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 20 หน้า 80

สพพปริณาสุตตวณณา

สตุตเม สพพนติ อนวเสสํ ๑ อนวเสสวาจโก หิ อัย
 สพพสทโท โส เยน เยน สพพตถิ(๑) กจจติ ตสฺส ตสฺส
 อนวเสสํ ทีเปติ ยถา สพพํ รูปํ สพพา เวทนา สพพสทกกาย-
 ปริยาปนเนสฺส ฐมเมสุติ ๑ โส ปนายํ สพพสทโท สปปเทส-
 นิปปเทสวิสยตาย ทูวิโร ๑ ตถา เหส สพพสพพํ ปเทสสพพํ
 อายตฺนสพพํ สทกกายสพพนติ จตฺตฺส วิสเยสฺส ทิฏฺฐปโปโยโค ๑
 ตตฺถ สพเพ ฐมมา สพพากาเรน พุทฺธสฺส ภควโต ญาณมฺเข
 อาปาถมากจฺจนฺตี(๒)อาทิสฺส สพพสพพสฺมี อากโต ๑ สพเพสํ โว
 สารีปฺตฺตา สุภาสิตํ ปริยาเยนาติ(๓)อาทิสฺส ปเทสสพพสฺมี ๑ สพพํ
 โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ จกฺขุญฺเจว รูปญฺจ ๑เป ๑ มนญฺเจว
 ฐมเม จาติ เอตฺถ(๔) อายตฺนสพพสฺมี ๑ สพพฐมมฺมูลปริยาโย โว
 ภิกฺขเว เทเสสฺสามิติ(๕)อาทิสฺส สทกกายสพพสฺมี ๑ ตตฺถ สพพ-
 สพพสฺมี อากโต นิปปเทสวิสโย อิตเรสฺส ติสฺสุปิ อากโต
 สปปเทสวิสโย ๑ อิธ ปน สทกกายสพพสฺมี เวทิตพฺโพ ๑
 วิปฺสฺสนาย อารมฺมณฺฏตา เตญฺจมกฐมมา หิ อิธ สพพนติ
 อนวเสสโต คหิตา ๑

อนภิขานนฺติ อิเม ฐมมา กุสลา อิเม อกุสลา อิเม

๑. ม. สมพนธิ ๑ ๒. พุ. ปฎิ. ๓๑/๖๖๕/๕๗๔ ๑

๓. ม. ม. ๑๒/๓๘๒/๔๐๕ ๑ ๔. ส. สฟา. ๑๘/๒๔/๑๕ ๑

๕. ม. ม. ๑๒/๑/๑ ๑

*เล่มที่ 20 สัพพปริยญาสูตตวณณนา หน้า 81

สาวชชา อิเม อนวชชาติอาทีนา อิเม ปญจกษนุชา อิมานี
ทวาทสายตนาณิ อีมา อญฺจารส ธาตุโย อิทํ ทุกขํ อริยสจฺจํ
อัยํ ทุกขสมุทโย อริยสจฺจนฺติ จ อาทีนา สพฺเพ อภิญฺเญเย-
ธมฺเม อวิปริตสภาวะโต อนภิกขานนฺโต อภิวิตฺติญฺเฐน ญาเณน
น ชานนฺโต ฯ

อปริชานนฺติ น ปริชานนฺโต ฯ โย หิ สพฺพํ เต
ภุมภมฺมชาตํ ปริชานาติ โส ตีหิ ปริยญาหิ ปริชานาติ
ฌาตปริยญาเย ตีรณปริยญาเย ปหานปริยญาเย ฯ ตตฺถ กตมา
ฌาตปริยญา สพฺพํ เตภุมภํ(๑) นามรูปํ อิทํ รูปํ เอตตฺถํ รูปํ
น อิตฺโต ภิกฺขโย ฯ อิทํ นามํ เอตตฺถํ นามํ น อิตฺโต ภิกฺขโยติ
ภุตฺตปฺปสาทาทีปฺปเกทํ รูปํ ผสฺสาทีปฺปเกทํ นามญฺจ ลกฺขณฺรส-
ปฺปจฺจปฺปญฺจานปทฺทฺจานโต ววตฺถเปติ ตสฺส อวิชฺชาทีกญฺจ ปฺปจฺจยํ
ปฺปริกฺคณฺหาติ อัยํ ฌาตปริยญา ฯ กตมา ตีรณปริยญา เอวํ
ฌาตํ กตฺวา ตํ สพฺพํ ตีเรติ อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคฺโตติ
ทวาจตฺตาลีสาย อากาเรหิ อัยํ ตีรณปริยญา ฯ กตมา ปหาน-
ปริยญา เอวํ ตีรยิตฺวา อภุมภุเคน สพฺพสมฺมึ ฉนฺทฺราคํ ปชฺหติ
อัยํ ปหานปริยญา ฯ

ทิจฺฉิวิตฺตฺทฺธิกฺขวาตีรณวิตฺตฺทฺธิโยปี ฌาตปริยญา ฯ
มคฺคามคฺคปฺปทฺทฺทวณฺทสฺสนวิตฺตฺทฺธิโย กลาปสมฺมสนาทีอนุโลม-
๑. ม. เตภุมภํ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

ปริโยसानา วา ปญญา ตีรณปริญญาฯ อริยมกุเคน ปชหนั
ปหานปริญญาฯ โย สพุพฺ ปริขานาติ โส อิมahi ตีหิ
ปริญญาหิ ปริขานาติฯ อิช ปน วิราคปฺปหานานํ ปฏิกุเขป-
วเสน วิสฺสุ คหิตตฺตา ฅาตปริญญาเย ตีรณปริญญาเย จ วเสน
ปริขานนา เวทิตพุพาฯ โย ปเนวํ น ปริขานาติ ตํ สนุชาย
วุตฺตํ อปริขานนฺติฯ

ตตฺถ จิตฺตํ อวิราชยนฺติ ตสฺมี อภิญญเยเย วิเสเส
ปริญญเยเย อตฺตโน จิตฺตสนฺตานํ น วิราชยํ น วิรชชฺนฺโต
ยถา ตตฺถ ราโค น โหติ เอวํ วิราคานุปฺสสนํ น
อุปฺปาเทนฺโตติ อตฺถ โย อปฺปชฺหนฺติ วิปฺสสนาปญฺญาสหิตาย
มกุคฺคปญฺญาเย ตตฺถ ปหาตพุพฺยุตฺตํ กิลเสวภูฏํ อนวเสสโต
น ปชฺหนฺโตฯ ยถา เจตํ เอวํ อภิชานนาทโยปิ มิสฺส-
กฺควเสน เวทิตพุพาฯ ปุพฺพภาเค หิ นานาจิตฺตวเสนฯ
ฅาตตีรณปหานปริญญาหิ กเมน อภิชานนาทีนํ สมฺปาเทตฺวา
มกุคฺคาเล เอกกฺขณฺเนว กิจฺจวเสน ตํ สพุพฺ นปฺปมาเทนฺตํ
เอกเมว ฅาณํ ปวตฺตตีติฯ อภฺพุโพ ทฺกฺขกฺขยาติ นิพฺพานาย
สกลสฺส วฏฺฏทฺกฺขสฺส เขปนายน ภฺพุโพ นาลํ น สมฺคฺโถติ
อตฺถ โย

สพุพฺญจ โขติ เอตฺถ จสฺสุทฺโต พฺยติเรเก โขสฺสุทฺโต
อวชารณฺฯ ตทฺถเยน อภิชานนาทีโต ลทฺฐพฺพิ วิเสสํ

ทุกขกขยสุส(๑) เอกนุตการณิ ทีเปติ ฯ

อภิขานนาทีสุ ยิ วุตตพพิ ตั วุตตเมว ฯ ตตถ ปน
ปฏิกเขปวเสน วุตตติ อธิ วิชานวเสน เวทิตพพิ ฯ อยเมว
วิเสโส ฯ อปิจ อภิขานนุติ อุปาทานกขนุชปลยจกสงฆาติ
สทุกายสพพิ สรูปโต ปจจยโต จ ฌานสุส อภิมุชิตกรณวเสน
อภิขานนุโต หุตวา อภาวการาติปริกคเหน ตั อนิจจาติ-
ลกขณเหติ ปริจฉิขฆมานวเสน ปริขานนุโต ฯ วิราชยนุติ สมม-
เทวสุส อนิจจตาทีอวโพชนเนน อุปปนุณภยาทีนนวนิพพิทาที-
ฌานานุภาเวน อตตโน จิตตติ วิรตติ กโรนุโต ตตถ อณ-
มตตมปิ รากิ อนุปปาเทนุโต ฯ ปชหนุติ วุฏจานคามินิวิปสุสนา-
สहितาย มคคปลยวาย สมุททยปกขิยิ กิเลสวภูฏิ ปชหนุโต
สมุจฉินุทนุโต ฯ ภพโพ ทุกขกขยายาติ เอว กิเลสมลปฺปหานเนน
สพพสุส กมฺมวภูฏสุส ปริกขิณตฺตา อนวเสสวิปากวภูฏ-
เขปนาย สกลสํสวารวภูฏทุกขปริกขยภูฏตาย วา อนุปาทีเสสสาย
นิพพานธาตฺวา ภพโพ เอกนุเตเนตติ ปาปฺณิตฺตุนุติ เอวเมตถ
อตุโถ ทฏฺจพฺโพ ฯ

โย สพพิ สพพโต ฌตฺวาติ โย ยุตตโยโค อารทฺช-
วิปสุสโก สพพิ เตฏฺมกธมฺมฆาติ สพพโต สพพภาเคน กุสลา-
ทิกฺขนุชธาทีวิภาคโต ทุกฺขาทีปฺพนาทีวิภาคโต จ ฯ อถวา

๑. สี่. ทุกขกขยาย จสุส ฯ ม. ทุกขกขยสุส จ ฯ

กตฺถจ. ทุกขกขยสุส จสุส ฯ

สพฺพโตติ สพฺพสุมา กกฺขพฺพสุนาทิลกฺขณาทิตฺโต อนิจฺจาทิตฺโต
จาทิ สพฺพการโธ ชานิตฺวา วิปฺสฺสนาปฺพพฺกเมณ มคฺค-
ณาณน ปฏฺวิวิษฺณิตฺวา วิปฺสฺสนาณาณเนว วา ชานนเหตุ ๑
สพฺพตฺเตสุ น รชฺชตีติ สพฺพเพสุ อตีตาทิวเสน อนนฺกเกท-
ภินฺนํสุ สกฺกายธมฺเมสุ น รชฺชติ อริยมคฺคาธิกเมณ รากํ
น ชเนติ ๑ อิมินาสฺส ตณฺหาภาหสฺส อภาวํ ทสฺเสนโต
ตณฺนิमितฺตตฺตา ทิฏฺฐิमानคฺคาหานํ เอตํ มม เอโสหฺมสมฺมิ เอโส
เม อตฺตาทิ มิจฺฉาภาหตฺตยสฺสปี(๑) อภาวํ ทสฺเสติ ๑
สเวติ เอตถ สอิตฺติ นิปาตมตฺตํ เวติ พฺยตฺตํ เอกํเสนาติ วา
เอตสฺมี อตฺถ นิปาโต ๑ สพฺพํ ปริณฺญาติ สพฺพปริชานนโต
ยถาวุตฺตสฺส สพฺพสฺส อภิสมยวเสน ปริชานนโต ๑ โสติ
ยถาวุตฺโต โยคาวจโร อริโย เอว วา ๑ สพฺพํ ทกฺขํ อุปฺจฺจกาติ
สพฺพํ วฏฺฏทกฺขํ อุจฺจกา อติกฺกมิ สมตฺติกฺกโตติ(๒) อตฺถโธ ๑

สคฺคตมฺสคฺคตวณณา นิฏฺฐิตา ๑

๑. ม. มิจฺฉาภาหตฺตยสฺสปี ๑ ๒. ม. สมตฺติกฺกมิตฺติ ๑

มานปริณยาสุตตวณณนา

อฏฐเม อปุพพิ นตฺถิ เกวลํ มานวเสน เทสฺนา ปวตฺตา ฯ
คาถาสฺ ปน มานุเปตา อัยฺ ปชาติ กมฺมกิลเสหิ ปชายตีติ
ปชาติ ลทฺธฺนามา อิมํ สตฺตา มนฺนลกฺขณฺน(๑) มาเนน
อุเปตา อุปคฺตา มานคฺตา(๒) ฯ มานคฺนฺธา ภเว รตฺตํ กิมิกิฏฺ-
ปฏฺงฺกาทีอตฺตภาเวปี มาเนน คฺนฺถิตา มานสํโยชเนน สํยฺตฺตา
ตโตเอว ทีฆรตฺตํ ปรีภาวิตา อหํการวเสน เอตํ มมาตี
สงฺขารสฺ อชฺโฆसानพฺหุลตฺตาตตฺถ นิจฺจสุขอตฺตาทีวิปฺลฺลาส-
วเสน จ กามาทีภเว รตฺตา ฯ มานํ อปริชานนฺตฺตาตี ตสฺมา(๓) ตํ(๔) ตีหิ
ปริณฺยาหิ น ปรีชานนฺตา อรหตฺตมคฺคณาณฺน วา อนตฺถิก-
มนฺตา มานํ อปริณฺยาयाตี เกจि ปจฺนติ ฯ อากนฺตาโร
ปฺนพฺทวฺนฺติ ปฺน อายตี อุปคฺตฺติภวํ ปฺนปฺปฺนํ ภวโต วา
ปฺนพฺทวสงฺขาตํ สํสาริ อปฺราปฺริ ปรีวตฺตฺนวเสน คฺนฺตาโร
อุปคฺนฺตาโร โหนฺติ ภวโต น ปรีมุจฺจนฺตีตี อตฺถโถ ฯ เย
จ มานํ ปฺหนตฺวาน วิมฺุตฺตา มานสงฺขเยตี เย ปน อรหตฺต-
มคฺเคน สพฺพโส มานํ ปชฺหิตฺวา มานสฺส อจฺจนฺตสงฺขยฺภูเต
อรหตฺตผลे นีพฺพาเน วา ตเทกฺกุสฺสพฺพกิลเสวิมฺุตฺติยา วิมฺุตฺตา
๑. ม. มณฺณนลกฺขณฺน ฯ ๒. ม. อัยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ
๓. ม. อัยฺ ปาโจ นตฺถิ ฯ ๔. ม. มานํ ฯ

สุกฺขุ มุตฺตา ฯ เต มานคนฺธาภิกฺขตา(๑) สพุพฺ คณฺถิ(๒) อุปฺจฺจกฺขฺติ
เต ปริกฺขิณภวสํโยชนา อรหนฺโต สพุพฺโส มานคนฺถิ มานสํโยชนํ
สมฺมุจฺเจทปฺปหาเนน อภิภวิตฺวา จิตฺตา อนวเสสํ วัณฺณทุกฺขํ
อติกฺกมํสูติ อตุโถ ฯ

เอวเมตสฺมี สตฺตมฺสฺตฺเต จ อรหฺตํ กถิตฺนฺติ ฯ

อภฺจฺมสฺตฺตวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

โลภโทสปริยฺวาสุตฺตทฺวยวณฺณา

นวมทสเมสุ อุปฺพุพฺ นตฺถิ เทสนาวิลาสวเสน(๓) ตถา
พฺชฺฉณกานํ เวเนยฺยานํ อชฺฉมาสยวเสน วา ตถา เทสิตานิตี ทฏฺฐพฺพํ ฯ

นวมทสมฺสฺตฺตวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปรจฺมวคฺควณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. สุขา. ม. มานคนฺธาภิกฺขโน ฯ ๒. ม. ทุกฺขํ ฯ

๓. ม. เทสนาวิลาสวเสน ฯ

ทุตियวคควณณา

โมหปริณยาทิสุตตควณณา

ทุตियวคเคปี ปจมาทีนิ ตีณิ สุตตานิ วุตตนยาเนา ฯ
ตถา เทสนาการณมุปี วุตตเมว ฯ

อวิชขานีวรรณสูตตควณณา

จตุตเถ นาทิ ภิกขเวติอาทิสู นกาโร ปฎิเสศตโต ฯ
อหนติ ภควา อุตตานิ นินทิตติ ฯ อณณนติ อิทานิ วตตพพิ
อวิชขานีวรรณโต อณณิ ฯ เอกนีวรรณมุปีติ เอกิ นีวารกธมมิ ฯ (๑)
สมนุปลสูสามิติ เทว สมนุปลสูสนา ทิฎฐิสมนุปลสูสนา จ ฅาณ-
สมนุปลสูสนา จ ฯ ตตถ รุปี อตตโต สมนุปลสูตติ(๒)อาทินา
อาคตา อัย ทิฎฐิสมนุปลสูสนา นาม อนิจจโต สมนุปลสูตติ
โน นิจจโตติ(๓)อาทินา ปน อาคตา อัย ฅาณสมนุปลสูสนา
นาม ฯ อิทาปี ฅาณสมนุปลสูสนาว อธิปเปตา ฯ สมนุปลสูสามิติ
จ ปทสูส นกาเรน สมุพนุโร ฯ อิทิ วุตตติ โหติ นาทิ ภิกขเว
สพพณณตถฅาณสงฆาเตน สมนุตจกขุณา สพพธมเม หตถามล็กิ
วिय โอลเณนโตปี อณณิ เอกนีวรรณมุปี น สมนุปลสูสามิติ ฯ
๑. ม. นีวารกธมมิ ฯ ๒. อัง. จตุกก. ๒๑/๒๐๐/๒๕๓ ฯ
ข. ปฎิ. ๓๑/๓๑๒/๒๐๗ ฯ ๓. ข. ปฎิ. ๓๑/๑๑๒/๘๓ อนิจจโต
อนุปลสูตติ โน นิจจโต ฯ

เยน นีวรณน นิวุตา ปชา ที่มรตตํ สนฺชวานฺติ

ลัสนฺตึติ เยน นีวรณสภาวตฺตา(๑) นีวรณน ชมฺมสภาวํ ชานิตฺตํ
ปสฺสิตฺตํ ปฏฺวิษณฺตํ อทฺตวา ฉาเทตฺวา ปรีโยนนฺชิตฺวา จาเนน
อนฺชกาเรน นิวุตา สตฺตา อนาติมตลัสนฺเร (๒) อปริมาเณ กปฺเป
มหนฺเตสฺส เจว ขุทฺทเกสฺส จ ภวาทิสฺส อปราปรุปรตฺติวเสน
สพฺพโต ชวานฺติ เจว ลัสนฺตึ จ ฯ อารมฺมณฺตรสงฺกมฺน-
วเสน วา สนฺชวานํ ภวณฺตรสงฺกมฺนวเสน ลัสนฺตึ ฯ กิเลสนํ
พลวภาเวน วา สนฺชวานํ ทพฺพลภาเวน ลัสนฺตึ ฯ ขณฺนิกรมณ-
วเสน วา เอกชาติยํ สนฺชวานํ โวหารมรณฺวเสน อนเกาสุ
ชาติสฺส ลัสนฺตึ ฯ จิตฺตวเสน วา สนฺชวานํ จิตฺตมสฺส วิชวตฺติ
หิ วุตฺตํ กมฺมวเสน ลัสนฺตึ ฯ เหวํ สนฺชวานลัสนฺตฺวานํ วิเสโส
เวทิตพฺโพ ฯ

ยถยิทฺตึ ยถา อิทํ ยกาโร ปทสนฺชริโกโร สนฺชิวเสน
รสฺสสฺสํ ฯ อวิชฺชานีวรณฺตึ เอตฺถ ปฺนเรตฺตํ อยฺยตฺตญฺจานเณ กาย-
ทฺวจฺริตาหิ อวิญฺชียํ นาม อลทฺทพฺพนฺตึ อตฺถโล ฯ ตํ อวิญฺชียํ
วิญฺชิตฺติ อวิชฺชาน ฯ วิปรีตโต กายสฺวจฺริตาหิ วิญฺชียํ นาม ฯ
ตํ วิญฺชียํ น วิญฺชิตฺติ อวิชฺชาน ฯ ขนฺธานํ ราสญฺจํ อายตฺนํ
อายตฺนญฺจํ ธาตฺตํ สฺสณฺญญฺจํ อินฺทฺริยานํ อาริปเตยฺยญฺจํ สจฺจานํ
ตถญฺจํ ทฺกฺขาหิณํ ปิพฺพนาทิวเสน วุตฺตํ จตฺตพฺพิธํ อตฺถํ อวิทิตํ
๑. ม. นีวรณกสภาวตฺตา ฯ ๒. ลี. อนาติมตลัสนฺเร ฯ
ม. อนาติมตลัสนฺเร ฯ

*เล่มที่ 20 อวิชชาเนีวณสุตตวณณา หน้า 89

กโรตีติปี อวิชชา ฯ อนุตวิริหิตะ สัสาเร สตุเต ชวาเปตีติ
วา อวิชชา ปรมุตโตโต วา อวิชชมานะสุ อิตฺติปริสาทีสุ
ชวติ ปวตฺตติ วิชชมานะสุ ขนฺธาทีสุ น ชวติ นปฺวตฺตติติ
อวิชชา ฯ อปีจ จกฺขุวิญญาณาทีนํ วตฺตารมฺมณปฺปิจฺจ-
สมุปฺปนฺนชฺมมานํ(๑) ฉาปนโตปี อวิชชา ฯ อวิชชาว เนีวณนฺติ
อวิชชานีวณฺณํ ฯ

อวิชชานีวณเณน หิ ภิกฺขเว นิวุตา ปชา ทีฆรตฺตํ
สนฺธาวนฺติ สัสรนฺตีติ อิทํ ปุริมสุเสว ทฬหีกรณตฺถํ วุตฺตํ ฯ
ปุริมํ วา ยถยิทํ ภิกฺขเว อวิชชานีวณนฺติ เอวํ โอปมฺม-
ทสฺสนวเสน วุตฺตํ อิทํ เนีวณนฺทาวทสฺสนวเสน ฯ กสฺมา
ปเนตฺถ อวิชชาว เอวํ วุตฺตา น อญฺเฐ ชฺมมาติ อาทีนวปฺ-
ปฺปิจฺจฉาทเนน กามจฺจนฺทาทีนํ วิเสสปจฺจยภาวโต ฯ ตถา หิ ตาย
ปฺปิจฺจฉาทิตินเว วิสเย กามจฺจนฺทาทยो ปวตฺตนฺติ ฯ

นตฺถลฺลโยติ อาทิกา คาถา วุตฺตสฺส อวุตฺตสฺส จ อตฺถสฺส
สฺงคณฺหนวเสน ภาสีตา ฯ ตตฺถ นิวุตาติ นิวาริตา ปฺปิกฺขณฺจิตา
ปฺปิจฺจฉาทิตาติ อตฺถโต ฯ อโหฺรตฺตนฺติ ทิวา เจว รตฺตติญฺจ
สพฺพกาลนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ ยถา โมเหน อาวุตาติ เยน
ปกาเรน อวิชชานีวณสฺงขาเตน โมเหน อวาริตา(๒) ปฺปิจฺจฉาทิตา
สุวิญญฺเยยฺยมปี อชานนฺติโย ปชา สัสาเร สัสรนฺติ ตถารูโป

๑. ม. วตฺตารมฺมณนํ ปฺปิจฺจสมุปฺปาทปฺปิจฺจสมุปฺปนฺนชฺมมานญฺจ

ชฺมมานํ ฯ ๒. ม. อาวตา ฯ

*เล่มที่ 20 เอกกนิปาตวณณา หน้า 90

อญโธ เอกธมฺโมปี เอกนีวรณฺมปี นคฺถิตฺติ โยเชตพฺพํ ฯ เย
จ โมหํ ปหนฺตฺวาน ตโมกฺขนฺธํ ปทาลยฺนฺติ เย ปน อริย-
สาวกา ปุพฺพภาเค ตทฺงฺกาทีปฺปหานวเสน เหนฺจิมฺมคฺเคหิ [๑]
วา ตํตํมคฺควชฺฌํ โมหํ ปชฺหิตฺวาน อคฺคฺมคฺเคน วชิรฺูปมฺวาณน
โมหสฺงฺขาทเมว (๒) ตโมราสี ปทาลยฺสิ อนวเสสโต สมฺจฺฉินฺนํทิสฺสุ ฯ
น เต ปฺน สํสรนฺตฺติเต เต อรหนฺโต

ขนฺธานญจ ปฏฺิปาฏฺิ ธาตุอายตนาณ จ
อพฺโพจฺฉินฺนํ วตฺตมาณา สํสํโรติ ปวฺจฺจตฺติ
เอวํ วุตฺเต อิมสฺมี สํสํเร น สํสรนฺติ น ปริพฺภกฺมฺนฺติ ฯ
กึการณาเหตุ เตสํ น วิชฺชตฺติ(๓) ยสฺมา สํสํรสฺส เหตุ
มฺลการณํ อวิชฺชา สํ เตสํ น วิชฺชติ สพฺพโส นตฺถิ
สมฺจฺฉินฺนตฺตาทิ ฯ

จตุตฺถสฺตฺตวณณา นิฏฺจिता ฯ

ตณฺหาสํโยชนสฺตฺตวณณา

ปญฺจเม ยสฺส วิชฺชติ ตํ ปุคฺคํ ทุกฺเขหิ กมฺมํ-
วิปาเกหิ (๔) ภวโยนิคฺติวิญฺญาณญฺจิตฺตตฺตาวาเส วา ภวนฺตฺราทีหิ
สํโยเชตฺติ สํโยชนํ ฯ ตณฺหาณญฺเจน ตณฺหา ฯ (๕)ตสฺนฺติ สยํ ปริตสฺติ
วา ตายาติ ตณฺหา(๕) ฯ สยฺตฺตาทิ จกฺขฺวาทีสฺสุ อภินิเวสวตฺถุสฺสุ
๑. ม. เอตฺถนฺตฺเร วาสทฺโท อตฺถิ ฯ ๒. สී. ตโมกฺขนฺธสฺงฺขาทเมว ฯ
๓. ม. อิตฺิสทฺโท นตฺถิ ฯ ๔. ม. กมฺมํ วา วิปาเกหิ ฯ
๕. ม. ตสฺติ สยํ ปริตสฺติ ตสฺนฺติ วา เอตฺตาทิ ตณฺหา ฯ

*เล่มที่ 20 ตณหาสัโยชนสูตตวณณา หน้า 91

พทฐาฯ เสถิ วุตตนยเมว ฯ

กามณเจตถ อวิชชายปี สัโยชนภาโว ตณหาย จ
นีวณภาโว อคฺคิเยว ตถาปี อวิชชาย ปฏิจฺฉาทีตาทีนเวหิ
ภเวหิ ตณหา สตฺเต สัโยเชตีติ อิมสฺส วิเสสสฺส ทสฺสนตฺถิ
ปุริมสูตเต อวิชชา นีวณภาเวเนว อิทฺ จ ตณหา สัโยชน-
ภาเวเนว วุตตาฯ กิณฺจ นีวณสัโยชนปฺปชานทสฺสนตฺถิ ฯ
ยถา หิ นีวณภาเวเน อวิชชา สงฺกิลเสชฺชมฺมานํ ปชานญฺตา
ปฺพพฺงคฺมา จ เอวํ สัโยชนภาเวเน เนถฺ ตณฺหาตี ตทธีน-
ปชานภาวํ ทสฺเสตฺถิ สุตฺตทฺวเย เอวเมเต ชมฺมา วุตตาฯ อปีจ
วิเสเสน อวิชชา นิพฺพานสุขํ (๑) นีวาเรตีติ นีวณนฺติ วุตตา
ตณฺหา สัสารทฺกฺเขเน สตฺเต สัโยเชตีติ สัโยชนนฺติ ฯ

ทสฺสนกมฺนนฺตฺรายนฺโต วา วิชชจรรณวิปฺกฺขโต ทฺวยํ
ทฺวิธา วุตฺตํ ฯ วิชชาย หิ อฺขฺวิปฺจจฺนิกฺกฺฐตา อวิชชา นิพฺพาน-
ทสฺสนสฺส อวิปริตทสฺสนสฺส จ วิเสสโต อนฺตฺรายนฺตรา
จรรณชฺมฺมานํ อฺขฺวิปฺจจฺนิกฺกฺฐตา ตณฺหา กมฺนสฺส สมฺมาปฺฏิ-
ปตฺติยา อนฺตฺรายนฺตราตี เอวมยํ อวิชชาย นินฺวโต อนฺธิกโต
ตณฺหาย (๒)สพฺพโส พทฺโธ(๒) อสุตฺวา ปุณฺชชโน อนฺโธ วีย
พทฺโธ มหากนฺตารํ สัสารกนฺตารํ นาตีวตฺตตี ฯ อนตฺถชน-
นเหตุทฺวยสฺส ทสฺสนตฺถิ(๓) ทฺวยํ ทฺวิธา วุตฺตํ ฯ อวิชชากโต
หิ ปุคฺคโล พาลภาเวเน อตฺถิ ปรีหาเปตี อนตฺถญฺจ อตฺตโน
๑. สี. นิพฺพานมฺขํ ฯ ๒. ม. สัวฺโต พทฺโธ ฯ
๓. ม. อนตฺถปฺปตฺติ เหตุทฺวยทสฺสนตฺถิมปี ฯ

กโรติ อกุสโล วีย อาคโร อสปรายกิริยาย ฯ (๑)ชานนุโต วีย
กโรติ(๑) อสปรายเสวี ฯ มกุกฎาเลโปปมสตุตตญเจตสฺส อตฺถสฺส
สาธกั ฯ

ปฏิจจสมุปปาตสฺส มุลการณทสฺสนตฺถเมตฺถ ทวยั ทฺวิธา
วุตฺตั ฯ วิเสเสน หิ สมฺโมหสฺส พลวภาวโต อวิชฺชาเขตฺต
อตีโต อทฺธา ปตฺถนาย พลวภาวโต ตณฺหาเขตฺต อนาคโต
อทฺธา ฯ ตถา หิ พาลชโน สมฺโมหพฺหุโล อตีตมฺนุโสจติ ตสฺส
อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ สพฺพํ เนตพฺพํ ฯ ปตฺถนาพฺหุโล
อนาคตํ ปชฺชปฺปติ ตสฺส ตณฺหาปจฺจยา อฺปาทานนฺติอาทิ สพฺพํ
เนตพฺพํ ฯ (๒) เอเตเนว วา ปุพฺพนฺดาปรโต(๒) อปรนตปฏิสนฺธา-
เนน จสฺส ยถากมฺม มุลการณตา ทสฺสिताติ เวทิตพฺพนฺติ ฯ

กาธาสฺส ตณฺหาทฺติโยติ ตณฺหาสหาโย ฯ ตณฺหา หิ
นิริทกนฺตารเ มริจิกาย อฺทกสณฺญา วีย ปิปาสาภิกฺขุ
อปฺปฏิการทฺทฺขาภิกฺขุตมฺปิ สตฺตํ อสฺสาทสนฺทสฺสนวเสน สหายกิจฺจ
กโรนฺตี(๓) ภาวทีสุ อนิพฺพินฺทํ กตฺวา ปริพฺภมาเปติ ตสฺมา ตณฺหา
ปุริสสฺส ทฺติยาติ วุตฺตา ฯ นนฺ จ อณฺเณปี กิเลสาทโย
ภาวภินิพฺพตฺติยา ปจฺจยว สจฺจเมตฺตํ น ปนฺ ตถา
วิเสสปจฺจโย ยถา ตณฺหา ฯ หิ(๔) กุสเลหิ วินา อกุสเลหิ
๑. ม. ชานนุโตปี พาโล พาลภาเวน อตฺถํ ปรีหาเปติ อนตฺถญจ
กโรติ ชานนุโต วีย โรตี ฯ ๒. ม. เตเนว ตาสํ ปุพฺพนฺดาหเรณ ฯ
๓. ม. กโรนฺตี ฯ ๔. ม. ตถา หิ สา ฯ

*เล่มที่ 20 ตณหาสัโยชนสูตตวณณา หน้า 93

กามาวจราทิกุสเลหิ จ วินารูปาวจราทิกุสเลหิ ภวนิพพตติยา
วิเสสปัจจโย ยโต สมุททยสจจนฺติ วุจจตีติ ฯ

อิตฺถภาวณฺณณากาวันฺติ อิตฺถภาโว จ อณฺณณากาโว จ
อิตฺถภาวณฺณณากาโว โส เอตสฺส อตฺถีติ อิตฺถภาวณฺณณากาโว
สัสาโรติ(๑) ฯ ตตฺถ อิตฺถภาโว มนุสฺสตฺถิ อณฺณณากาโว ตโต
อวสิญฺจสฺสตาวาสา ฯ อิตฺถภาโว วา เตสั เตสั สตฺตานั
ปัจจุปปนุโน อตฺถภาโว อณฺณณากาโว อนาคตตฺถภาโว ฯ
เอวรูปุ วา อณฺโณปี อตฺถภาโว อิตฺถภาโว น เอวรูปุ
อณฺณณากาโว ฯ ตั อิตฺถภาวณฺณณากาวั สัสารั ขนฺธชาตุ-
อายตนปฏีปาณั นาคิวตฺตติ น อติกฺกมฺติ ฯ

เอตมาทึนวั ลตฺวา ตณฺหิ ทฺกฺขสฺส สมฺภวนฺติ เอตฺติ
สกลวณฺฺทฺทฺกฺขสฺส สมฺภวั สมุทฺยั ตณฺหิ อาทึนวั อาทึนวั ลตฺวา
เอตมาทึนวั ลตฺวาติ อตฺโถ ฯ อถวา ฯ เอตมาทึนวั ลตฺวาติ
เอตฺติ ยถาวุตฺตึ สัสารนาทิวตฺตณั อาทึนวั โทสั ลตฺวา ฯ
ตณฺหิ ทฺกฺขสฺส สมฺภวนฺติ ตณฺหณฺจ วุตฺตนเยน วณฺฺทฺทฺกฺขสฺส
ปธานการณฺณติ ลตฺวา ฯ

วิทตโณห อนาทานโน สโต ภิกฺขุ ปริพฺพเชติ เอวั ตีหิ
ปริณฺณหาหิ ปรีชานนฺโต วิปสฺสนั วฑฺฒเตตฺวา มคฺคปฏีปาณียา
ตณฺหิ วิคเมนฺโต อคฺคมคฺเคน สพฺพโส วิตตโณห วิคตตโณห
๑. ม. สัสาโร ตั ฯ

*เล่มที่ 20 เอกกนิปาตวณณา หน้า 94

ตโต เอว จตุสฺ อูปาทานสฺ กสฺสจปี อภาเวน อายตี ปฏิสนฺธิ-
สงฺขาตสฺส วา อาทานสฺส อภาเวน อนาทาโน สติเวปฺพลฺ-
ปตฺติยา สพฺพตฺถ สโตการิตาย สโต ภินฺนิกเลโส ภิกฺขุ
ปริพฺพเช จเรยฺย ขนฺธปรินิพฺพานน วา สงฺขารปฺปตฺติโต
อปคจฺเจยฺยาตี อตฺถโต ฯ

ปณฺจมสฺสุตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปรจฺมเสขสฺสุตฺตวณณา

นภฺภูเจ เสขสฺสาตี เอตฺถ เกนภฺภูเจเน เสกฺโข
เสกฺขชฺมมฺปฏฺฐิลาภโต เสโข ฯ วุตฺตญฺเฬหตี กิตฺตาวตฺตา นฺ โข
ภนฺเต เสโข โหตีตี อธิ ภิกฺขุ เสขาย สมฺมาทิฏฺฐิยา สมฺนฺนาคโต
โหตี ฯเปฯ เสขเน สมฺมาสมาธินา สมฺนฺนาคโต โหตี ฯ เอตฺตาวตฺตา
โข ภิกฺขุ เสโข โหตีตี ฯ (๑) อปฺจ สิกฺขตีตี เสโข ฯ
วุตฺตมฺปิ เจตี สิกฺขตีตี โข ภิกฺขุ ตสฺมา เสโขตี วุจฺจตี ฯ
กิลฺยจ สิกฺขตี อธิสึลฺมฺปิ สิกฺขตี อธิจิตฺตมฺปิ สิกฺขตี อธิปฺลฺลฺมฺปิ
สิกฺขตี สิกฺขตีตี โข ภิกฺขุ ตสฺมา เสโขตี วุจฺจตีตี ฯ (๒) โยยฺปิ
กฺลฺยาณปฺลฺลฺชฺชโน อนฺุโลมปฏฺฐิปทาย ปริปฺรการี สึลฺสมฺปนฺโน
อินฺทฺริเยสฺส กุตฺตทฺวาโร โภชเน มตฺตตฺถญฺญ ชาคริยานฺุโยคฺมนฺุยฺตุโต
ปฺพพฺรตฺตฺตาปรรตฺตี โพธิปฺกฺขิยานํ ชฺมฺมานํ ภาวนानฺุโยคฺมนฺุยฺตุโต
วิหฺรตี อชฺช วา เสว วา อญฺญตฺริ สามญฺญผลํ อธิคฺมิสฺสามีตี
๑. ส. มหา. ๑๕/๕๑/๑๘ ฯ ๒. อ.จ. ต.ก. ๒๐/๕๒๕/๒๕๗ ฯ

*เล่มที่ 20 ปรมเสขสุตตวณณา หน้า 95

โสปี วุจจติ สิกขตีติ เสโชติ ฯ อิมสมิ อตุเถ น ปฏิวิฆณฺโฑว(๑)
เสโช อธิปฺเปโต อถ โข กถฺยณฺนปฺนุชฺชโนปี ฯ อปฺปตฺตํ มานสิ
เอเตนาติ อปฺปตฺตมานโส ฯ

มานสนฺติ อนฺตลิกฺขจโร ปาโส ยวายิ จรติ มานโสติ ฯ (๒)
เอตถ ราโก มานสนฺติ วุตฺโต ฯ จิตฺตํ มโน มานสนฺติ (๓) เอตถ
จิตฺตํ ฯ อปฺปตฺตมานโส เสโช กาลิ กยิรา ชเนสุตาติ (๔) เอตถ
อรหตฺตํ ฯ อธิปฺปี อรหตฺตเมว อธิปฺเปติ ฯ เตน อปฺปตฺตาร-
หตฺตสฺสาติ วุตฺติ โหติ ฯ

อนฺุตฺตรนฺติ เสฏฺฐิ อสทิสนฺติ อตุโธ ฯ จตฺุหิ โยเคหิ
เขมิ อนฺุทฺทนฺติ โยคกฺเขมิ อรหตฺตเมว อธิปฺเปติ ฯ

ปตฺถยมานสฺสาติ เทว ปตฺถนา ตณฺหาปตฺถนา จ
กุสลจฺจนฺทปตฺถนา จ ฯ

ปตฺถยมานสฺส (๕)ปชปฺปีตานิ
ปเวทิตฺ(๕) วาปี ปกปฺปีเตสุติ(๖)

เอตถ ตณฺหาปตฺถนา ฯ

ฉินฺนํ ปาปีมโต โสติ วิทฺธสฺสุติ วินพิกตํ
ปาโมชฺชพฺพุลา โหถ เขมิ ปตฺถุํ ภิกฺขโวติ (๗)

เอตถ กตฺตุกมฺยตากุสลจฺจนฺทปตฺถนา อยเมว อธิปฺเปตา ฯ

- # ๑. ม. ปฏิวิฆณฺโฑว ฯ ๒. ส. ส. ๑๕/๔๕๕/๑๖๔ ฯ
- # วิ. มหา. ๔/๓๓/๔๐ ฯ ๓. อภิ. สจ. ๓๔/๕๒/๓๒ ฯ
- # ๔. ส. ส. ๑๕/๔๕๐/๑๓๓ ฯ ๕. สฺยา. ม. หิ ชปฺปีตานิ ปเวทิตฺ ฯ
- # ๖. พุ. สฺ. ๒๕/๔๒๐/๕๐๑ ฯ พุ. มหา. ๒๕/๖๓๕/๓๘๐ ฯ
- # ๗. ม. มฺ. ๑๒/๓๕๑/๔๒๑ ฯ

เตน ปตถยมานสุสาติ ตั โยคกเขมัม กตตุคามสุสั(๑) ตนุณินนสุส
ตปโปณสุส ตปุปุการสุสาติ อตุโถ ๑ วิหโรตติ เอกัม อิริยา-
ปถทุกขัม อญเณน อิริยาปเณน วิจฺฉินฺนิตฺตวา อปริปตฺนตัม อตฺตภาว
หโรโต ๑ อถ วา สพุเพ สงฺขารวา อนิจฺจาติ อธิมฺจฺจนฺโต สทฺธาย
วิหโรตฺติอาทินา นิตฺตเสสนเยน เจตฺถ อตุโถ ทฏฺฐพุโพ ๑
อชฺชตฺติกนฺติ นิชฺชตฺตตฺตสงฺขาเต อชฺชตฺเต ภาวํ อชฺชตฺติกัม ๑
องฺคนฺติ การณํ ๑ อิติ กริตฺวาติ เอวํ กตฺวา ๑ น อญฺณํ
เอกํกมฺปิ สมฺนุสฺสามีติ เอตฺถ อยํ สงฺเขปฺตฺโต ภิกฺขเว อชฺชตฺต
อตฺตโน สนนฺตเน สมฺภูจิตฺ การณนฺติ กตฺวา อญฺณํ เอกการณมฺปิ
น สมฺนุสฺสามีติ(๒) เอวํ พหุปรการี ยถยิทํ โยนิโส มนสิกาโรติ
อุบายมนสิกาโร ปถมนสิกาโร อนิจฺจาทีสุ อนิจฺจาทีนเยเนว
มนสิกาโร อนิจฺจานุโลมิเกน วา จิตฺตสุส อวชฺชนาอนว
วชฺชนา อาโภโค สมฺนุนาหาโร มนสิกาโร อยํ โยนิโส -
มนสิกาโร ๑

อิทานิ โยนิโส มนสิการสุส อานุภาวํ ทสฺเสตฺถุ โยนิโส
ภิกฺขเว ภิกฺขุ มนสิ กโรนฺโต อกฺขลํ ปชฺหติ กฺขลํ ภาเวตฺติ
วุตฺตํ ๑ ตตฺถ โยนิโส มนสิ กโรนฺโตติ อิทํ ทุกขํ อริยสจฺจ
อัยํ ทุกฺขสมฺมทโย อริยสจฺจ อัยํ ทุกฺขนิโรธอ อริยสจฺจ อัย
ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏฺฐิปทา อริยสจฺจจฺจนฺติ จตฺตสุ อริยสจฺจเจสุ
โยนิโสมนสิการี ปวตฺเตนฺโต ๑

๑. ม. คนฺตุคามสุส ๑ ๒. ม. สมฺนุสฺสามีติ ๑

*เล่มที่ 20 ปฐมเสขสุตตวณณา หน้า 97

ตตุรายั อตถวิภาวณา ยทีปี อิทั สุตตัม อวิเสเสน
เสกขปุกคตวเสน อาคตัม (๑)จตุมคคผลวเสน สาธารณวเสน(๑) ปน
สงฺเขเปเนว กมฺมฏฺฐานัน กถยิสฺสาม ฯ โย จตุสจฺจกมฺมฏฺฐานินิโก
โยคาวจโร ตณฺหาวชฺชา เตฏฺมกา ขนฺธา ทุกฺขั ตณฺหา
ทุกฺขสมฺทโย อุภินฺนํ อปฺปวตฺตติ นิโรโร นิโรธสมฺปาปโก
มคฺโคติ เอวํ ปุพฺเพ เอว อจฺริยสนฺติเก อุกฺคหิตจตุสจฺจกมฺมฏฺฐานโน
โส อปฺเรน สมเยน วิปฺสฺสนามคฺคํ สมารุโพฺห สมานิ เตฏฺมเก
ขนฺธเ อิทั ทุกฺขนฺติ โยนิโส มนสิกโรติ อุปาเยน ปเถน
สมนฺนนาหฺรติ เจว วิปฺสฺสติ จ วิปฺสฺสนา หิ อิท มนสิการ-
สีเสน วุตฺตา ฯ ยา ปนายนฺตสฺส ทุกฺขสฺส สมฺมฏฺจาปีกา
สภาวตา(๒) ตณฺหา อัย ทุกฺขสมฺทโยติ โยนิโส มนสิกโรติ ฯ
ยสฺมา ปน อิทั ทุกฺขั อยลฺลจ สมฺทโย อิทั จานัน ปตฺวา
นินฺรุชฺฌนฺติ นปฺปวตฺตตฺนติ ตสฺมา ยทีทํ นินฺพุพานัน นาม อัย
ทุกฺขนิโรโรติ โยนิโส มนสิกโรติ ฯ นิโรธสมฺปาปกั อฏฺฐจฺจกิกั
มคฺคั อัย ทุกฺขนิโรธคามินิ ปฏฺธิปทาติ โยนิโส มนสิกโรติ
อุปาเยน ปเถน สมนฺนนาหฺรติเจว วิปฺสฺสติ จ ฯ

ตตุรายั อุปาโย อภินิเวโส นาม ขนฺธเ โหติ น
วิภูญฺเ ตสฺมา อยมตฺโถ อิมสฺมี กายे ปจฺวีธาตุ อาโปธาตุติ(๓)-
อาทีนา นเยน จตุตาริ มหาฏฺฏานิ ตทฺนุสาเรณ อุปาหารูปานิ
จ ปรีคคเหตฺวา อัย รูปฺกฺขนฺโรติ ววตฺถเปติ ตํ ววตฺถาปยโต
๑. ม. จตุมคคสาธารณวเสน ฯ ๒. ม. ปุริมภวิกา ฯ
๓. ที. มหา. ๑๐/๒๗๘/๓๒๕ ฯ

*เล่มที่ 20 เอกกนิปาตวณณา หน้า 98

อุปปนเน ตทารมมณ จิตตเจตสิกขมเม อิเม จตฺตารโ อรูปก-
ขนฺธาติ ววตฺตเปติ ตโต อิเม ปญฺจกฺขนฺธา ทุกฺขนฺติ
ววตฺตเปติ เต ปน สงฺเขปโต นามญจ รูปญฺเจติ เทว
ภากา โหนฺติ อิทฺถจ นามรูปํ สเหตุ สปปจฺจยํ อุปปชฺชติ
ตสฺส อยํ อวิชฺชาภวตฺตมหาทิกโก เหตุ อยํ อหาราทิกโก ปจฺจโยติ
เหตุปจฺจเย ววตฺตเปติ ฯ โส เตสํ ปจฺจยानญจ ปจฺจยฺอุปฺปนฺนानญจ
ยถาวสฺสสทกฺขณํ ววตฺตเปตฺวา อิเม ฆมฺมา อหุตฺวา ภวนฺติ
หุตฺวา นิรฺขณฺนติ ตสฺมา อนิจฺจาติ อนิจฺจลกฺขณํ อารोเปติ
อุทฺยพฺพยปฺปิปิตตฺตา ทุกฺขาติ ทุกฺขลกฺขณํ อารोเปติ
อวสวตฺตนโต อนตฺตาทิ อนตฺตลกฺขณํ อารोเปติ ฯ

เอวํ ติลกฺขณานิ อารोเปตฺวา วิปสฺสนฺโต อุทฺยพฺพย-
ญาณฺอุปฺตติยา อุปปนฺเน โสภาสาทิกเก วิปสฺสนฺนฺปกฺกิลเส
อมกฺโขติ อุทฺยพฺพยญาณเมว อริยมกฺกสฺส อุปายญฺโต ปุพฺพ-
ภากมกฺโขติ มกฺคามกฺคํ ววตฺตเปตฺวา ปฺน อุทฺยพฺพยญาณํ
ปฺปิปาฏิยา ภงฺคณานาทินิ จ อุปปาเทนฺโต โสตาปตฺติ-
มกฺคาทโย ปาปฺณาติ ฯ ตสฺมี ขณฺ จตฺตาริ สจฺจานิ เอกปฺปฺปฺ-
เวเชเนว ปฺปฺปฺวิชฺชติ เอกาภิสสมเยน อภิสเมติ ฯ ตตฺถ ทุกฺขํ
ปฺริยฺวาปฺปฺเวเชน (๑)ปฺปฺวิชฺชเมติ เอกาภิสสมเยน อภิสเมติ ฯ ตตฺถ
ทุกฺขํ ปฺริยฺวาปฺปฺเวเชน(๑) ปฺปฺวิชฺชนฺโต สมุทฺยํ ปฺหानปฺปฺปฺเวเชน
โยนิโส (๒) ปฺปฺวิชฺชนฺโต สพฺพํ อกฺุสฺสํ ปฺชหติ ฯ นิโรธํ สจฺฉนฺทิกิริยา-
๑. ม. อิเม ปาจา นตฺถิ ฯ ๒. ม. อยํ ปาโธ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 20 ปฐมเสขสูตรวณณา หน้า 99

ปฏิเวชน ปฏิวิชฌนโต มคฺคํ ภาวนาปฏิเวชน ปฏิวิชฌนโต
 สพฺพํ กุสลํ ภาวเต อริยมคฺโค หิ นิปฺปรียายโต กุจฺฉิต-
 สลนาทิตฺถเตน กุสโล ตสฺมี จ ภาวิตे สพฺเพปี กุสลา
 อนวชฺชโพธิปฺกขิยธฺมา ภาวนาปาริปุรี กจฺฉนฺตฺติ ฯ เอวํ โยนิโส
 มนสิกาโรนฺโต อกุสลํ ปชฺหติ กุสลํ ภาวเต ฯ ตถา หิ วุตฺตํ
 อิทํ ทุกฺขนฺตํ โยนิโส มนสิกาโรติ อิมํ ทุกฺขสมุทโยติ โยนิโส
 มนสิกาโรตฺติ(๑)อาทิ ฯ อปรมปี วุตฺตํ โยนิโสมนสิการสมฺปนฺนสฺเสตํ
 ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ อริยํ อฏฺฐงฺกิกํ มคฺคํ ภาวสฺสตี
 อริยํ อฏฺฐงฺกิกํ มคฺคํ พหุสฺสตี(๒) ฯ

โยนิโส มนสิกาโรติ คาถาย อิมํ สงฺเขปตฺถโถ สิกฺขติ
 สิกฺขาปทานิ ตสฺส อตฺถิ สิกฺขนฺตฺติโลติ วา เสโฆ ฯ สํสारे
 ภยํ อิกฺขตฺติ ภิกฺขุ ฯ ตสฺส เสขสฺส ภิกฺขุโน อุตฺตมตฺถสฺส
 อรหตฺตสฺส ปตฺติยา อธิคฺมาย ยถา โยนิโส มนสิกาโร เอวํ
 พหุกาโร [๑] อณฺโณ โภจิ ธมฺโม นตฺถิ ฯ กสฺมา ยสฺมา
 โยนิโส อูปาเยน มนสิการํ ปุรฺกขตฺวา ปทหิ จตฺตพฺพิชฺสมมฺป-
 ปชานวเสน ปทหนฺโต ขยํ ทุกฺขสฺส ปาปฺเณ สงฺกิลเสวณฺณ-
 ทุกฺขสฺส ปริกฺขยํ ปรีโยสานํ นิพฺพานํ ปาปฺเณ อธิจฺเจยฺย
 ตสฺมา โยนิโส มนสิกาโร พหุกาโรติ ฯ

ภุจสูตรวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. ม. ๑๒/๑๒/๑๖ ฯ ๒. ตี. มหา. ๑๕/๑๔๕/๓๘ ฯ

๓. ม. เขตฺถนฺตเร พหุปกาโรติ ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 20 ทุติยเสขสุตตวณณา หน้า 101

คตฺติโย สมเนวสนฺโต ปณฺณาย สตฺตทานํ หิตฺตํ ยถาภูตํ
ชานิตฺวา สมาธินา ตตฺถ อพฺยคฺคจิตฺโต หุตฺวา วิริเยน สตฺเต
อหิตฺโต นิเสเชตฺวา เอกนฺตหิตे นโยเชติ ๑ เตเนวาท
    ปิโย ครุ ภาวนีโย   วตฺตาท จ วจนกฺขโม
    คฺมภีรณฺจ กถํ กตฺตาท   โน จฏฺฐาเน นโยเชติ(๑) ๑
    กฺลฺยาณมิตฺโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ อกฺุสฺสํ ปชหติ กุสฺสํ
ภาเวตีติ กฺลฺยาณมิตฺโต ปุคฺคโล กฺลฺยาณมิตฺตํ นิสฺสาย
กมฺมสฺสกตาณณํ อุปฺปาเทติ อุปฺปนฺนํ สทฺธํ ชาติ(๒) กโรติ
สทฺธราชาโต อุปฺสงฺกมฺติ อุปฺสงฺกมิตฺวา ฌมฺมํ สฺสมาติ ตํ ฌมฺมํ
สุตฺวา ตถาคเต สทฺธํ ปฏฺิภติ เตเน สทฺธปาฏฺิลาเณน ฌราวาสํ
ปทาย ปพฺพชฺชํ อนุตฺติฏฺฐติ จตฺตปาริสฺสทฺธิสฺสํ สมฺปาเทติ ยถาพลํ
ชฺตฺตฌมฺเม สมายาย วตฺตติ ทสฺสกถาวตฺตฺถลาภี โหติ อารทฺธวิริโย
วิหริติ อุปฺภูจิตฺตสฺสติ สมฺปชาโน ปุพฺพชฺตฺตปรรตฺตํ โพธิ-
ปฺกฺขิยานํ ฌมฺมานํ ภาวนามนฺยุตฺโต นจิริสฺเสว วิปฺสฺสนํ
อุสฺสูกฺกาเปตฺวา อริยมคฺคชาธิคฺเมเน สพฺพํ อกฺุสฺสํ สมฺจฺฉินฺนหติ
สพฺพญจ กุสฺสํ ภาวนาปาริปุรี คฺเมเน โต วทฺเตติ ๑ วตฺตญฺเหดํ
กฺลฺยาณมิตฺตสฺเสว เมฉฺยิ ภิกฺขุโน ปาฏฺิกงฺขํ กฺลฺยาณสหายกฺุสฺส
กฺลฺยาณสมฺปวํกฺุสฺส ยํ สีสฺวา ภวิสฺสติ ปาติโมกฺขสฺวารสฺวโต
วิหริสฺสติ อจฺจารโคจรสมฺปฺนโน อณฺมตฺเตสฺสุ วชฺเชสฺสุ ภยทฺสฺสาวิ
๑. อ.ง. สตฺตค. ๒๓/๓๔/๓๓ ๑ ม. นโยชโกติ ๑
๒. ม. ผาตี ๑ ชาตินฺติปิ ปาโล ๑

สปรปติสุโส กลุยามมิตตสุส โอวาทํ สิริสา สมปฏิจจโก
สุพฺพโจติ อตุโธ ๑ อถ วา หิตสุเข ปติฏฺฐาปนเนน ปติอเสตีติ
ปติสุโส โอวาททายโก ๑ ครุอาทรโยเคน เตน ปติสุเสน สห
วตฺตตีติ สปรปติสุโส ครุสุ ครุจิตตีการพหุโล ๑ สการโวติ
จพฺพิเชนปี การเวน ยุตฺโต ๑ กรํ มิตฺตานํ วจนนฺติ กลุยาม-
มิตฺตานํ โอวาทํ กโรนฺโต ยโธวาทํ ปฏฺฐิพฺชชนฺโต ๑
สมปฺชานนฺติ สตฺตฏฺฐานเยน สมปฺชณเณน สมมฺนนาโกโต ๑
ปติสุสโตติ กมฺมฏฺฐานํ ชาติ(๑) คเมตุ สมตฺถาย สติยา
ปติสุสโต สโตการี ๑ อนฺุพฺพเพนาติ สีลาทิวิสฺสุทฺธิปฏฺฐิปาฏฺฐิยา ตตฺถ
จ วิปฺสสนาปฏฺฐิปาฏฺฐิยา เจว มคฺคปฏฺฐิปาฏฺฐิยา จ ๑ สพฺพ-
ลัโชนกฺขยนฺติ กามราคัลลโชนาทินิ สพฺเพสํ ลัโชนานํ
เขปนโต สพฺพลัโชนกฺขยสงฺฆาตฺตสฺส (๒)ปริโยสานภูตอรหตฺตตฺตสฺส
อารมฺมณฺฏฺตํ นิพฺพานเมว ปาปฺเณ(๒) อธิคฺจฺเจยฺยาติ อตุโธ ๑
อิติ อิเมสุ ทฺวิสุ สุตฺเตสุ อริยมคฺคาธิกมฺสฺส สตฺถารา ปธานงฺกํ
นาม คหิตนฺติ เวทิตพฺพิ ๑

สตุตมฺสฺสุตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ๑

- # ๑. ม. กมฺมฏฺฐานํ ชาติ ๑ ๒. ม. อริยมคฺคสฺส ปริโยสานภูตํ
- # อรหตฺตํ ตฺตสฺส อารมฺมณฺฏฺตํ นิพฺพานเมว วา ปาปฺเณ ๑

ปรกุกมนุตสส ลทฐี โรเจตวา ตเถว ปกคยห จิตา สงเม
ภิชชุนเต เกทิต(๑) จ สมณญญา อเหตุ เตสั ตั ที่มรตต
อหิตาย ทุกขาย อโหสิ ฯ

เทวทตโตปิ นจรสเสว โรคาภิกุโต พาทุหคิตาโน มรณ-
กาลे สตุถารั วนุทิสสามิติ มลจกสิวิกาย नियमानो เขตวเน
โปกขรณตีเร จปีโต ปจวียา วิวเร ทินเน ปติตวา อวิจิมหิ
นิพพตติ โยชนสดีโก จสส อตตภาโว อโหสิ กปฺปฏิจโย (๒)
तालकण्ठप्रिमाणेहि อยสุเลหิ วินวิทุโธ ฯ เทวทตตปฏิกานิ
จ ปณจมตตานิ กุลสตานิ ตสส ลทฐิย จิตานิ สห พนุชเวหิ
นिरये นิพพตตานิ ฯ

เอกทิวสั ภิกขุ ชมมสภายั กถั สมภูจจาเปสั อาวุโส
เทวทตเตน สงมัม ภินุทนเตน ภารियั กมมัม กตनुติ ฯ อถ
สตุถา ชมมสภั อุปกนตวา กาย นุตถ ภิกขเว เอตริหิ กถาย
สนุนิสินุนาติ ปุจจิตวา อิมาย นามาติ วุตเต สัมภเท
อาทีนั ทสเสนโต อิมั สุตตัม อภาสิ ฯ เกจิ ปน ภณนติ
เทวทตตสส ตปฏิกานัน จ ตถา นირये นิพพตตภาวํ ทิสวา
สัมภเท อาทีนั ทสเสนโต ภควา อตตโน อชฌาสเยเนว
อิมั สุตตัม เทเสสตีติ ฯ

ตตถ เอกชมโมติ เอโก อกฺสโล มหาสาวชชชมโม ฯ

๑. ม. ภินุเน จ ฯ ๒. ม. กปฺปฏิจโย ฯ

*เล่มที่ 20 สงมเภทสุตตวณณา หน้า 107

อสุขตถาย ทูวิททุกขตถายาติ อตุโถ อนตถายาติ ปรมคต-
ปฏิกุเขปาย ๑ นิพพานํ หิ ปรมคโต ตโต อุตฺตริ อตุโถ
นคฺติ ๑ อหิตายาติ มคฺคปฏิกุเขปาย(๑) ๑ นิพพานสมฺปาปก-
มคฺคโต(๒) หิ อุตฺตริ หิตํ นาม นคฺติ ๑ ทุกขายาติ อริยสุข-
วिरาชนน วฏฺฐทูกขตถาย(๓) ๑ เย หิ อริยสุขโต วิรทฺธาติ
อธฺคินฺตํ อภพฺพา เต วฏฺฐทูกฺเข ปริณามนฺติ(๔) อริยสุขโต จ
อตุตฺตริ สฺขํ นาม นคฺติ ๑ วุตฺตญฺเหหํ อโย สมมาธิ ปจฺจุปปนฺน-
สุโข เจว อายตฺติจฺจ สฺขวิปาโกติ ๑ (๕)

อิทานิ สัมภเวโทติ สรูปโต ทสฺเสตฺวา ตสฺส อหิตาทินํ
เอกนตฺเตตฺถาวํ ปกาเสตฺถํ สงฺฆเม โข ปน ภิกฺขเว ภินฺเนติ-
อาทิมานํ ๑ ตตฺถ ภินฺเนติ นิมิตฺตตฺเต ภูมํมํ ยถา อชนานํ
ชนน อนนฺนุปรปฺதியมานนฺติ (๖) ๑ เกทเหตุติ อตุโถ อญฺญมญฺญ-
ภณฺฑานานํติ จตฺตุนํ ปริสานํ ตปฺปภิกฺขิกานญจ เอโส ฐมฺโม
เนโส ฐมฺโมติ อญฺญมญฺญวिवทฺทานิ ๑ ภณฺฑานํ หิ กลหฺสฺส
ปฺพพฺภาโค ๑ ปริภาสชาติ อิทญฺจิทญจ โว อนตฺถํ กริสฺสามาติ
ภยฺยุปฺปาทวเสน ตชฺชชนา ๑ ปริกฺเขปาดิ ชาติอาทิวเสน ปรีโต
๑. โมกฺขมคฺคปฏิกุเขปายาติ อุตฺตตฺตริ ปรวาเกยนปี สมมติ ๑
ม. มคฺคปฏิกุเขปาย ๑ ๒. ม. นิพพานสมฺปาปกมคฺคโต ๑
๓. ม. วฏฺฐทูกขตถาย ๑ ๔. ม. ปรีพุกมฺนฺติ ๑
๕. ที. ปา. ๑๑/๔๑๘/๒๕๕ ๑ อญ. ปญจก. ๒๒/๒๗/๒๕ ๑
๖. ที. ปา. ๑๑/๓๕/๗๐ ๑ ม. อนนฺนุปรปฺதியมานนฺติ ๑

สังฆเมเทน ภินุทิตวา ฯ กปฺปนฺติ อายุกปฺปี ฯ โส ปเนตถ
อนฺตรกปฺโปว ฯ นีรยฺมฺหิตี อวิจิมหานีรยฺมฺหิ ฯ
อภฺจฺมสุตตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สงฆสามคฺคีสฺตวณณา

นวเม เอกธฺมโมติ เอโก กุสลธฺมโม อนวชฺชธฺมโม
อโย ธฺมโม นโย ธฺมโมติอาทินา สเจ สงฆเม วิวาโท
อุปฺปชฺเชยฺย ตตถ ธฺมมกามเน วิญญฺนา อิติ ปฏฺฐิสลฺลจิกฺขิตพฺพิ
จํานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ ยทิตํ วิวาโท วฑฺฒมาโน สงฆ-
ราชิยา วา สังฆเมทาย วา สํวตฺเตยฺยาติ ฯ สเจ ตํ อธิกรณํ
อตฺตนา ปกฺกเหตุวา จิโต(๑) อคฺคิ อกฺกนฺเตน วิย สหสา
ตโต โอรมิตพฺพิ ฯ อถ ปเรหิ ตํ ปกฺกहितํ สยํ เจ ตํ
สกุโกติ วุปลเมตฺตุ อุตฺตสาหชาโต หุตฺวา ทูรมฺปิ กนฺตฺวา ตถา
ปฏฺฐิพฺพิชิตพฺพิ ยถา ตํ วุปลสมฺมตฺติ ฯ สเจ ปน สยํ น สกุโกติ
โส จ วิวาโท อุปรูปริ วฑฺฒเตว น วุปลสมฺมตฺติ ฯ เย ตตถ
ปติรฺูปา สิกฺขาการมา สพฺรหฺมจารีโน เต อุตฺตสาเหตุวา เยน
ธฺมเมเน เยน วินเยน เยน สตฺถุสสาสเนน ตํ อธิกรณํ(๒) วุปลสมฺมตฺติ
ตถา วุปลเมตพฺพิ เอวํ วุปลเมเนตฺตส โย สังฆสามคฺคิกโร
กุสลธฺมโม อยเมตถ เอกธฺมโมติ อธิปฺเปโต ฯ โส หิ
๑. จิเตนาติปิ ปาโง ฯ ๒. ม. อธิกรณํ ยถา ฯ

อุกโตปกิจิยานัน ทเวพฺพหกษาดานัน ภิกฺขุณฺโณ เตสํ อนฺวตฺตุนวเสน
จิตานัน ภิกฺขุณฺโณ อุปาสกานัน อุปาสิกานัน เตสํ อารกฺขเทวดานัน
ยาว เทวพฺพรหฺมานมฺปิ อุปฺปชฺชนารหิ อหิตํ ทุกฺขาวหิ สงฺกิเลศมฺมมํ
อปเนตฺวามหโต ปุณฺณราสีสุตฺต กุสลาภิสนฺทสุตฺต เหตุภาวโต
สเทวกสุตฺต โลกสุตฺต หิตสุขาวโห โหติ ฯ เตน วุตฺตํ เอกมฺโม
ภิกฺขเว โลเก อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ พหุชนหิตายาติอาทิ ฯ

ตฺตสุตฺตโต อนนฺตรสุตฺเต วุตฺตวิปริยาเยน เวทิตพฺโพ ฯ
สังฆสุตฺต สามกฺคิตีติ สังฆสุตฺต สมกฺคภาโว เกทาภาโว เอก-
มฺมตา เอกทฺเทศตา จ ฯ

กาถายํ สุขา สังฆสุตฺต สามกฺคิตีติ สุขสุตฺต ปจฺจยภาวโต
สามกฺคิตี สุขาตี วุตฺตตา ยถา สุโข พุทฺธานัน อุปฺปาโทติ (๑)
สมกฺคานณฺจนฺนุคฺคโหติ สมกฺคานัน สามกฺคิอนฺนุโมทเนน อนฺนุคฺคณฺหนัน
สามกฺคิอนฺนุรูปํ ยถา เต สามกฺคิ น วิชฺชนฺติ ตถา คหณฺ
จปฺนํ อนฺนุพลฺปทานนฺติ อตฺตโต ฯ สงฺฆมฺ สมนฺคํ กตฺวานาติ
ภินฺนํ สงฺฆมฺ ราชิปตฺตํ วา สมนฺคํ สหิตํ กตฺวา ฯ กปฺปนฺติ
อาชฺชกปฺปเมว ฯ สกฺคมฺหิ โมทตีติ กามาวจรเทวโลเก อณฺเณ
เทเว ทสฺหิ จาเนหิ อภิกฺกวิตฺวา ทิพฺพสุขํ อนฺนุภวมาโน
อิจฺฉิตนฺิปตฺตติยาว โมทติ ปโมทติ ลลติ กิพฺตีติ ฯ

นวมสุตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

*เล่มที่ 20 หน้า 111

ปทุฏจิจิตตสุตตวณณา

ทสมสฺส กา อูปฺปตฺติ อฏฺฐูปฺปตฺติเยว ฯ เอกทิวสั
กิริ ภิက္ขุ ฌมฺมสภายั สนนฺนินฺนา กถั สมนฺุจจาเปสฺสุ อาวุโส
อิเชจฺโจ พหุํ ปุณฺณกมฺมํ กโรติ เอกจฺโจ พหุํ ปาปกมฺมํ
เอกจฺโจ อุกฺขโวมิสฺสทํ กโรติ ตตฺถ โวมิสฺสการิโน กิทธิโส
อภิสมฺปฺราโยติ ฯ อถ สตฺถา ฌมฺมสภํ อูปกนฺตุวา ปณฺณตฺต-
วรพุทฺธาสเน นินฺนโน ตํ กถั สุตฺวา ภิက္ขเว มรณา-
สन्नกาเล สงฺกิลิฏฺฐจิจิตตฺส ทฺถคฺติ ปาฏิกงฺขาติ ทสฺเสนฺโต
อิมาย อฏฺฐูปฺปตฺติยา อิหํ สุตฺตํ เทเสสิ ฯ

ตตฺถ อิธาติ เทสาปเทเส นิปาโต ฯ สุวายั กตฺถจิ ปเทสั
อฺปาทาย วุจฺจติ

อิเชว ติฏฺฐมานสฺส เทวภูตสฺส เม สโตติ(๑)อาทิสฺสุ ฯ
กตฺถจิ สาสนั อฺปาทาย อิเชว ภิက္ขเว สมโณ อิธ พุติโย
สมโณติ(๒)อาทิสฺสุ ฯ กตฺถจิ ปทปฺรณมตฺเต อิธาหิ ภิက္ขเว ภูตฺตาวิ
อสุสั ปวาริโตติ(๓)อาทิสฺสุ ฯ กตฺถจิ โลกั อฺปาทาย วุจฺจติ อิธ
ตถาคโต โลกเ อูปฺปชฺชตีติ(๔)อาทิสฺสุ ฯ อิธาปิ โลกเ เอว ทฏฺฐพฺโพ ฯ

เอกจฺจนฺติ เอกํ อณฺณตฺรณฺติ อตฺถโถ ฯ ปุคฺคณฺติ สุตฺตํ ฯ
โส หิ ยถาปจฺจยั กุสลากุสลานันํ ตพฺพิปากานณฺจ ปฺรณโต
๑. ที. มหา. ๑๐/๒๖๔/๓๒๑ ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๑๕๔/๑๒๘ ฯ
๓. จตฺตฺก. ๒๑/๒๔๑/๓๒๓ ฯ ๓. ม. ม. ๑๒/๒๒/๒๑ ฯ
๔. อจฺ. ติก. ๒๐/๕๐๐/๒๑๕ ฯ

มรณวเสน คณโต จ ปุคฺคโลติ วุจฺจติ ฯ ปทฺฐจฺจิตฺตฺนฺติ
ปโทเสน อามาเตน ปทฺฐจฺจิตฺตํ ฯ อถ วา ปทฺฐจฺจิตฺตฺนฺติ
โทเสน ราคาทินา ปทฺฐิตฺตฺจฺจิตฺตํ ฯ เอตฺถ จ เอกจฺจนฺติ อิทํ
ปทฺฐจฺจิตฺตสฺส ปุคฺคลสฺส วิเสสนํ ฯ ยสฺส हि ปฏฺฐิสฺสฺสทฺทายกมมํ
โอภาสมกาสิ โส ตถา วุตฺโต ฯ ยสฺส จ อกฺุสฺสลปฺปวตฺติโต
จิตฺตํ นีวตฺเตตฺวา กุสฺลวเสน โอตาเรตฺถ น สกฺกา เอวํ
อาสนฺนฺมรโณ ฯ เอวฺนฺติ อิทานิ วตฺตพฺพาการิ ทสฺเสติ ฯ
เจตฺตาสติ อตฺตโน จิตฺเตน เจโตปริยฺยาณเณน ฯ เจโตติ ตสฺส
ปุคฺคลสฺส จิตฺตํ ฯ ปริจฺจาติ ปริจฺฉินฺนํทิตฺวา ปชานามิ ฯ
นनु จ ยถากมฺมุปกฺกณาสฺสายํ วิสโยติ (๑) สจฺจเมตํ ตทา
ปวตฺตมานอกฺุสฺสจฺจิตฺตวเสน ปเนตํ วุตฺตํ ฯ

อิมฺมฺหิ จายํ สมฺเขติ อิมฺสฺมี กาลे อิมายํ วา ปจฺจย-
สามกฺคิยํ อयํ ปุคฺคโล ชวนวិธิยา ปรภาเค กาลิํ กรเยย
เจติ อตฺถโธ ฯ น हि ชวนกฺุขเณ กาลกิริยา อตฺถิ ฯ ยถากตํ
นิกฺุจฺจิตฺโต เอวํ นีรฺเขติ ยถา อากตํ กิณฺุจิจิ อหริตฺวา จปีตํ
เอวํ อตฺตโน กมฺมุณา นิกฺุจฺจิตฺโต นีรฺเข จปีโต เอวาติ อตฺถโธ ฯ
กายสฺส เกทาติ อุปาทินฺนกฺุขนฺุชฺชปริจฺจาตา ฯ ปริ มรณฺาติ
ตทนนฺุตรํ อภินิพฺพตฺตกฺุขนฺุชฺชกฺุคฺคหเณ ฯ อถ วา กายสฺส เกทาติ
ชีวิตฺนฺุทฺริยสฺส อุปจฺเจทา ฯ ปริ มรณฺาติ จุตฺตฺจฺจิตฺโต (๒) อุทฺธิ ฯ
๑. สี. วิเสโสติ ฯ ๒. จุตฺโตติ ฯ

*เล่มที่ 20 ปุฏฐจิตตสุตตวณณา หน้า 113

อปาณุตติอาทิ สพพิ นริยเวจจนเมว(๑) ฯ นริโย หิ
อยสงฆาตา สุขา อเปโตติ อปาโย สกุกโมกขเหตุภูตา วา
ปุลลสมมตา อยา อเปโตติปิ อปาโย ฯ ทุกขสฺส คติ
ปฏิสรณนฺติ ทุกคฺติ โทสพหุลตฺตา วา ทุกฺเจน กมฺมฺนา
นิพฺพตฺตา คตฺติปิ ทุกคฺติ ฯ วิวสา นิปตฺนฺติ เอตฺถ ทุกกฏ-
กมฺมการิโน วินสฺสนฺตา วา เอตฺถ นิปตฺนฺติ สมฺภิชฺชมานงฺก-
ปจฺจฺจฺกาติ วินิปาโต ฯ น หิ เอตฺถ(๒) อสฺสาทสณฺณิโต อโยติ
(นริโย) นริสฺสาทฺทฺเจน นริโย ฯ อถ วา อปาณคฺคหณฺณ
ติรจฺฉานโยนิ วุจฺจติ ฯ ติรจฺฉานโยนิ หิ อปาโย สุกฺติโต
อเปตตฺตา น ทุกคฺติ มฺhesกขานํ นาคราชาทินํ สมภวโต ฯ
ทุกคฺติคฺคหณฺณ เปตฺติวิสโย ฯ โส หิ อปาโย เจว ทุกคฺติ
จ สุกฺติโต อเปตตฺตา ทุกขสฺส จ คติภูตตฺตา น วินิปาโต
อสุรสทิสฺ อวินิปาตตฺตา ฯ วินิปาตคฺคหณฺณ อสุรกาโย ฯ โส
หิ ยถาวุตฺเตนตฺเถน อปาโย เจว ทุกคฺติ จ สมฺสฺสเยหิ(๓)
วินิปิตตฺตา วินิปาโตติ จ วุจฺจติ ฯ นริยคฺคหณฺณ อวิจฺจอาทิ-
อเนกปฺปกาโร นริโยว วุจฺจติ ฯ อธิ ปน สพฺพปเทหิปี นริโยว
วุตฺโต ฯ อุปฺปชฺชนฺตฺติ ปฏิสฺนฺธี คณฺหนฺติ ฯ

คาถาสฺ ปจฺมคาถา สงฺคีติกาเล ฐมฺมสงฺคาหคฺคเถเรหิ

๑. สี. นริยสฺส เวจจนเมว ฯ ม. นริยสฺเสว เวจจัน ฯ

๒. ม. นตฺถิ เอตฺถ ฯ ๓. ม. สพฺพสมฺปตฺติสมฺสฺสเยหิ ฯ

*เล่มที่ 20 เอกกนิปาตวณณา หน้า 114

จปีตา ฯ ฌตฺวานาติ ปุพฺพกาลกิริยา ฯ ฌาณปุพฺพกัมฺ หิ
พฺยากรณฺ์ ฯ เหตุอตุโธ วา ตฺวาสทฺโท(๑) ยถาสีหํ ทิสฺวา
ภยํ โหตีติ ชานนเหตุติ อตุโธ ฯ พุทฺโธ ภิกฺขุณฺ สนฺติเกติ
พุทฺโธ ภควา อตฺตโน สนฺติเก ภิกฺขุณฺ เอตํ ปฺรโต(๒) ทฺวีหิ
กาถาหิ วุจฺจมานํ อตฺถํ พฺยาภาสี ฯ เสถํ วุตฺตนยเมว ฯ

ทสมฺมุตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ทตฺติยวคฺควณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ตตฺติยวคฺควณณา

ปสฺนฺนจิตฺตสฺตวณณา

ตตฺติยวคฺคสฺส ปจฺเม ปสฺนฺนจิตฺตคฺคณฺติ รตนตฺตยสทฺธา
กมฺมผลสทฺธา จ ปสฺนฺนมานสิ ฯ สฺสคฺคินฺนฺติ สฺนฺนทฺริ คตฺตี สฺสขสฺส
วา คคฺคินฺนฺติ สฺสคฺคี ฯ สคฺคกฺคณฺติ รุปาทิสฺมปตฺตีหิ สฺสจฺจ อคฺคกฺคณฺติ
สคฺคํ ฯ โลกนฺนฺติ โลกียนฺนฺติ เอตถ ปุณฺณปาปผลานิ ลุชฺชนญฺเจเนว
วา โลกํ ฯ เอตถ จ สคฺคคฺคกฺคณฺเนน มนุสฺสคคฺคิปี สจฺจกฺคหฺติ ฯ
สคฺคคคฺคกฺคณฺเนน เทวคคฺคิ เอว ฯ เสถํ เหนฺจ วุตฺตนยเมวาติ ฯ

ปจฺมสฺมุตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. ตฺวาสทฺโท ฯ ๒. ม. ปฺรโต ฯ

เมตตสุตตวณฺณา

ทฺติเย มา ภิกฺขเว ปุณฺณานนฺติ เอตฺถ มาติ ปฏฺิเสช
นิปาโต ๑ ปุณฺณสทฺโท กุสลานํ ภิกฺขเว ฌมฺมานํ สมากานเหตฺ
เอวมิทํ ปุณฺณํ ปวทฺตตีติ(๑)อาทิสฺส ปุณฺณผล อากโต ๑ อวิชฺชาคโตยํ
ภิกฺขเว ปุริสปุคฺคโล ปุณฺณลฺย (กตฺวา) สงฺขารํ อภิสงฺขโรตีติ(๒)-
อาทิสฺส กามรูปาจรสฺสจฺริเต ๑ ปุณฺณูปคํ ภาวติ วิญฺญาณนฺติ(๒)-
อาทิสฺส สุกฺตวิเสสญฺเต อุปฺปตฺติภเว ๑ ตีณฺนิมานิ ภิกฺขเว ปุณฺณ-
กิริยาวตฺถุนิ ทานมยํ ปุณฺณกิริยาวตฺถุ สीलมยํ ปุณฺณกิริยาวตฺถุ
ภาวนามยํ ปุณฺณกิริยาวตฺถุติ(๓)อาทิสฺส กุสลเจตฺนายํ ๑ อิธ ปน
เตญฺมกกุสลฌมฺเม เวทิตพฺโพ ๑

ภายิตฺถาติ เอตฺถ ทฺวิธํ ภยํ ฌานภยํ สารชฺชภยนฺติ ๑
ตตฺถ เยปี เต ภิกฺขเว เทวา ทีฆายุกา วณฺณวณฺโโต สุขพฺพลา [๔]
เตปี ตถาคตฺสส ฌมฺมเทสนํ สุตฺวา เขญฺญเยน ภยํ สนฺตาสํ
สํเวกํ อापชฺชนฺตีติ(๕)อาทิสฺส อากตํ ฌานภยํ ๑ อหุเทว ภยํ อหุ
โลมหํโสติ(๖)อาทิสฺส อากตํ สารชฺชภยํ ๑ อิธปิ
สารชฺชภยเมว ๑

- อยลฺเจตฺถ อตฺถโถ ภิกฺขเว ทีฆมฺรตฺตํ กายวจีสํยโม
๑. ที. ปา. ๑๑/๓๓/๖๒ ๑ ๒. สํ. นี. ๑๖/๑๕๑/๕๕ ๑
๓. บ. อิติ. ๒๕/๒๓๘/๒๗๐ ๑ อ. อ. อ. ๒๓/๑๒๖/๒๔๕ ๑
๔. ม. เอตฺถนฺตเร อฺจฺเจสฺสุ วิมานิสฺสุ จิรญฺจิตฺติกาติ ทิสฺสตี ๑
๕. อ. จตฺถก. ๒๑/๓๓/๔๒ ๑ ๖. ที. มหา. ๑๐/๒๒๔/๒๗๓ ๑

วตตปฏิปตติปุรณั เอกาสนั เอกเสยั อินทริยทโม รุตธมเมหิ
จิตตสส นิคโคโห สติ สมปชณณั กम्मฏจันนानุโยควเสน
วีริยารมโภติ เอวมาทินี ยานี ภิกขุณา นีรนตริ ปวตเตตพพานิ
ปุลญานิ เตหิ มา ภายิตถ มา ภยั สนตาสั อापชชิตถ
เอกจสส ทิฏฐธมมสุขสส อุปโรธภเยน สมปราช(๑)นิพพาน-
สุขทายเกหิ ปุลญเอหิ มา ภายิตถาติ ฯ นิสสเก หิ อิทั
สามิวจัน ฯ

อิทานิ ตโต อภายิตพพภาเว การณั ทสเสนโต
สุขสเสตตนิอาทิมาท ฯ ตตถ สุขสทโท สุโข พุทธานั
อุปปาโท สุขา วิราคตา โลกเถติ(๒)อาทิสุ สุขมูเล อากโต ฯ
ยสฺมา จ โข มหาสิ รุปี สขั สุขานุปตติ สุขาวกุกนตตติ(๓)-
อาทิสุ สุขารมมเณ ฯ ยาวญจิทั ภิกขเว น สุกริ อุกขานเนน
ปาปณิตุ ยาว สุขา สกคาคติ(๔)อาทิสุ สุขปจยญจันเน ฯ สุขो
ปุลญสส อจโยติ(๕)อาทิสุ สุขเหตุมฺหิ ฯ ทิฏฐธมมสุขวิหาราเอเต
ธมฺมาติ(๖)อาทิสุ อพฺยาปชเณ ฯ นิพพานั ปรมั สุขนตติ(๗)อาทิสุ
นิพพานे ฯ สุขสส จ ปหานาติ(๘)อาทิสุ สุขเวทนายั ฯ

- # ๑. ม. สมปราชิก... ฯ ๒. พุ. ฐ. ๒๕/๒๔/๔๑ ฯ
- # ๓. สั. ข. ๑๓/๑๓๑/๘๖ ฯ ๔. ม. อุ. ๑๔/๔๘๘/๓๒๔ ยาวญจิทั
- # ภิกขเว อุปมาปี น สุกรา ยาว สุขา สกคาคติ ฯ
- # ๕. พุ. ฐ. ๒๕/๑๙/๓๐ ฯ ๖. ม. มุ. ๑๒/๑๐๒/๗๓ ฯ
- # ๗. พุ. ฐ. ๒๕/๒๕/๔๒ ฯ ม. ม. ๑๓/๒๘๘/๒๘๓ ฯ
- # ๘. พุ. จุฬ. ๓๐/๖๘๐/๓๓๙ ฯ

*เล่มที่ 20 เมตตสุตตทวณณา หน้า 117

อทุกขมสุขัม สนุดั สุขมิจเจอร์ ภาสิตนุติ(๑)อาทิสุ

อุเปกฺขาเวทนายัม ฯ เทวปี มยา อานนุท เวทนา วุตตา

ปริยาเยน สุขฺาเวทนา ทุกฺขาเวทนาติ(๒)อาทิสุ อิกฺกุสฺสุเข ฯ

สุโข วิปาโก ปุณฺณานนฺติอาทิสุ อิทฺธิวิปาเก ฯ อิทฺธาปี อิกฺกุส-

วิปาเกเอว ทฏฺฐพฺโพ ฯ

อิกฺกุสฺสชาติอาทิสุ เอสิตพฺพโต อนิกฺกุสฺสปฏิกฺเขปโต จ อิกฺกุสฺสส
กมนียโต มนฺสรมิ จ กมนโต ปวิสฺสนโต(๓) กนฺตสฺส ฯ ปิยาเยตพฺพโต
สนฺตปฺปนโต จ ปิยสฺส มานนียโต มนฺสส วทฺตมนโต จ

มฺนาปสฺสชาติ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ ยทิตํ ปุณฺณานีติ ปุณฺณานีติ

ยทิตํ วจัน เอตํ สุขสฺส อิกฺกุสฺส วิปากสฺส อธิวจัน นามํ สุขเมเวตฺ(๔)

ยทิตํ ปุณฺณนฺติ ผลน การณสฺส อเกทูปจาริ วทติ ฯ

เตน กตฺตูปจิตานํ ปุณฺณานํ อวสฺสํภาวิผลิ สุตฺวา อปฺปมตฺเตน

สทฺกจฺจํ ปุณฺณานิ กาทพฺพานีติ ปุณฺณกิริยาเย นิโยเชติ

อาทรณจ เนลลิตฺต อูปฺปาเทติ ฯ

อิทานิ อตฺตนา สฺนเนตฺตกาเล กเตน ปุณฺณกมฺเมน

ทิมฺรตฺตํ ปจฺจนฺนุคฺติ กวณฺตรปฏิกฺกณฺนํ อูพารตมํ ปุณฺณ-

วิปากํ อูทาทริตฺวา ตมตฺถํ ปากฺกํ กโรนฺโต อภิขานามิ โข

ปนาหนฺติอาทิมฺหา ฯ

๑. ส. สฟา. ๑๘/๓๖๘/๒๕๖ ฯ พ. อิติ. ๒๕/๒๓๑/๒๖๖ ฯ

๒. ม. ม. ๑๓/๕๕/๕๖ ฯ ๓. ส. ปฏิสฺสธมฺโต ฯ ๔. ม. สุขเมเวตํ ฯ

*เล่มที่ 20 เอกกนิปาตวณณนา หน้า 118

ตตฺถ อภิชานามิตฺติ อภิวิสฺสุเจณ ฌาเณน ชานามิ
 ปจฺจกฺขโต พุชฺฌามิ ทีฆมรตฺตุนฺติ จิรกาลํ ฯ ปุณฺณานนฺติ
 ทานาทิกุสลธมฺมานํ ฯ สตฺต วสฺตฺตานีติ สตฺต สํวจฺจฺรานิ ฯ
 เมตฺตจิตฺตุนฺติ มิชฺชตีติ เมตฺตา สินฺยหตีติ อตุโถ ฯ
 มิตฺเต ภาว มิตฺตสฺส วา เอสา ปวตฺตีติปิ เมตฺตา ฯ ลกฺขณาทีโต
 ปน หิตาการปฺปวตฺติลกฺขณา หิตฺุปลํหารรสา อาฆาตวินยปฺจฺจ-
 ปญฺจานา สตฺตานิ มนาปภาวทสฺสนปทฺจฺจานา ฯ พฺยาปาทุ-
 ปลโม เอตฺสสา สมฺปตฺติ สินฺหาสมภโว วิปตฺติ ฯ สว เอตฺส
 อตฺถิติ เมตฺตํ จิตฺตํ ฯ

ภาเวตฺวาติ เมตฺตาสหคฺตจิตฺตจิตฺตสีเสน(๑) สมาริ วุตฺโตติ เมตฺตา-
 สมาริ เมตฺตาพฺรหฺมวิหาริ อฺปฺปาเทตฺวา เจว วทฺฺเมตฺวา จ ฯ
 สตฺต สํวญฺญวิวญฺญกฺปเปติ สตฺต มหากฺปเป ฯ สํวญฺญวิวญฺญกฺค-
 หเณเนว หิ สํวญฺญจฺยาวิวญฺญจฺยาโนปิ กหิตา ฯ อิมํ โลกนฺติ
 กามโลกํ ฯ สํวญฺญมาเน สฺทนฺติ สํวญฺญมาเน ฯ สฺทนฺติ
 นิปาตมตฺตํ(๒) วินสฺสมานติ อตุโถ ฯ สํวญฺญมาเน สฺทนฺติ จ
 ปจฺนฺติ ฯ กปฺเปติ โลเก(๓) ฯ กปฺปสีเสน หิ โลโก(๔) วุตฺโต ฯ
 กालปี วา จิยมาเน(๕) กปฺโปปี(๖) จิยเตว ฯ ยถาห

กาโล ฆสฺติ ภูตานิ สพฺพาเนว สหคฺตนาติ ฯ (๗)

- # ๑. ม. เมตฺตาสหคฺตํ จิตฺตํ จิตฺตสีเสน ฯ
- # ๒. อิทํ วากฺยํ อุกฺขมฺนตฺเร อญฺจานปฺปยุตฺตํ ฯ
- # ๓. ม. กาลे ฯ ๔. ม. กาลो ฯ ๕. ม. กาลे จิยมาเน ฯ
- # ๖. กตฺถจฺจิ. สพฺโโปปี ฯ ๗. พุ. ชา. ๒๗/๓๔๐/๕๕ ฯ

อาภสฺสรูปโค โหมีติ วุตตตฺตา เตโชสํวภูฏวเสเนตฺถ กปฺปวภูจฺจัน
เวทิตพฺพ ๙ อาภสฺสรูปโคติ ตตฺถ ปฏิสนฺธิคฺคหณวเสน อาภสฺสร-
พฺรหฺมโลกํ อุปกจฺจามีติ อาภสฺสรูปโค โหมี ๙ วิวภูฏมานนฺติ
สณฺจหมานนฺ ชายมานนฺติ อตฺถโธ ๙ สุลลํ พฺรหฺมวิมานํ
อุปฺปชฺชามีติ กสฺสจि สตฺตสฺส ตตฺถ นิพฺพตฺตสฺส อภาวโต
สุลลํ ยํ ปจฺจชฺชานนฺภูมิจฺจวาทํ พฺรหฺมวิมานํ อาทิตฺตํ นิพฺพตฺตํ
ตํ ปฏิสนฺธิคฺคหณวเสน อุปฺปชฺชามี อุเปมี ๙ พฺรหฺมมาติ กามาวจร-
สจฺจเตหิ เสฏฺฐจฺจเนน ตถา ตถา พฺรหฺมิตฺตคฺคตฺตยา พฺรหฺมวิหารโต
นิพฺพตฺตจฺจเน(๑) จ พฺรหฺมา ๙ พฺรหฺมปาริสชฺชพฺรหฺมปุโรหิตฺเทหิ
มหนฺโต พฺรหฺมาติ มหาพฺรหฺมา ๙ ตโต เอว เต อภิภวิตฺวา
จิตฺตตฺตา อภิภู ๙ เตหิ เกนจि กุณฺเณ น อภิภูโตติ อนภิภูโต ๙
อณฺณทตฺตฺตฺติ เอกํสวเจเน นิปาโต ๙ ทโสติ ทสฺสนสีโล โส
อตีตฺตนาทคปฺจฺจูปฺปนฺนํ ทสฺสนสมตฺถโธ อภิณฺณวณฺเณ
ปสฺสิตพฺพํ ปสฺสामीติ อตฺถโธ ๙ เสสพฺรหฺมานํ อิทฺธิปาทภาวนา-
พเลน อตฺตโน จิตฺตลฺลจ มม วเส วตฺเตมีติ วสวตฺติ โหมีติ
โยเชตพฺพ ๙

ตทา กิร โฟทิสฺสโต อภูจฺจสมาปตฺติตฺถาภีปี สมานน
ตถา สจฺจตฺตํ อตฺตโน ปารมิจฺจปฺปฺรณฺณจ โอลเณโต (๒)
ตาสฺ เอว ทฺวิสุ ฆานนฺภูมิจฺจ นิกนฺตี อุปฺปาเทตฺวา เมตฺตวา-
พฺรหฺมวิหารวเสน อปฺราปรี สฺสริ ๙ เตน วุตฺตํ สจฺจ
๑. ม. นิพฺพตฺตจฺจเน ๙ ๒. กตฺถจิ. โอลเณโต ๙

ปตุโต อนุตฺตโก(๑) สกมฺมนิรโต อจโล (อสตฺเถน) อสมฺปเวธิตี
ชนปทตฺถาวริยปฺตฺโต ฯ

จกฺกรตฺนํ หตฺถิรตฺนํ อสุสฺรตฺนํ มณฺธิรตฺนํ อิตฺถิรตฺนํ
คหปฺติรตฺนํ ปรินายกฺรตฺนนฺตฺติ อิมฺเห สตฺตฺทฺทฺทฺ รัตฺเนหิ สมฺเปโตติ
สตฺตฺรตฺนสมฺนฺนาคโต ฯ เตสุ หิ ราชฺว จกฺกวตฺตฺติ จกฺกรตฺเนน
อชิตฺตํ ชินาติ หตฺถิอสุสฺรตฺเนหิ วิชิตฺเต สฺวเขเนว อนุวิจฺรติ
ปรินายกฺรตฺเนน วิชิตฺตมฺนุรฺกฺขติ เสเสหิ อฺปฺโปกฺสุขมฺนุภวติ ฯ
ปจฺจเมน จสฺส อฺสุสฺสาหสฺตฺติโยโก ปจฺจนิเมน มนฺตฺสตฺติโยโก
หตฺถิอสุสฺสคหปฺติรตฺเนหิ ปภฺวสฺตฺติโยโก สฺวปฺริปฺนฺโณ โหติ
อิตฺถิมณฺธิรตฺเนหิ ตฺวิธสฺตฺติโยคผลํ ฯ โส อิตฺถิมณฺธิรตฺเนหิ
โปกฺสุขมฺนุภวติ(๒) ฯ เสเสหิ อฺสุสฺริยสฺสุํ(๓) วิเสสโต จสฺส ปฺริมาณี
ตีณิ อโทสฺกฺสฺลมูลชนิตกมฺมานุภวเณ สมฺปชฺชนฺตฺติ มชฺฌิมานี
อโลภฺกฺสฺลมูลชนิตกมฺมานุภวเณ ปจฺจนิเมกํ อโมหฺกฺสฺลมูลชนิต-
กมฺมานุภวเณนาติ เวทิตพฺพํ ฯ

ปเทสฺรชฺชสฺสาติ ขุทฺทกฺรชฺชสฺส ฯ เอตทโหสีติ อตฺตโน
สมฺปตฺติโย ปจฺจเวกฺขนฺตฺสฺส ปจฺจนิเม จกฺกวตฺตฺติกาเล เอตํ กิสฺส
นฺนุ โข เม อิทํ กมฺมสฺส ผลนฺตฺติอาทิกํ อโหสี ฯ สพฺพตฺถกเมว
ตสฺมี ตสฺมีมฺปิ ภเว เอตทโหสีเยว ฯ ตตฺถายํ จกฺกวตฺตฺติกาล-
วเสน โยชนา ฯ เอวํหิทฺธิโกติ มณฺธิรตฺนหตฺถิรตฺนาทฺธิปฺปมฺุขาย

๑. ม. อนุตฺตโต ฯ ๒. ม. ปรีโปกฺสุขมฺนุภวติ ฯ

๓. ม. อฺปฺโปกฺสุขํ ฯ

โกสวาหนสมฺปตฺติยา(๑) ชนปตฺตถาวริยปฺปตฺติยา จ เอวํ
มหิทฺธิโก ๑ เอวํหานุภาโวติ จกฺกรตนาทิสมนฺนาคเมน กสฺสจิปิ
ปีฬํ อกโรนุโตว สพฺพราชาหิ สิริสา สมฺปฏฺิจฺฉิตฺตาสนเวหา-
สคฺคมนาทีหิ เอวํหานุภาโว ๑ ทานสฺสชาติ อนฺนนาทิตฺเตยฺยธมฺมปริจฺจา-
กสฺส ๑ ทมสฺสชาติ จกฺขฺวาทีอินฺทฺริยทมนสฺส เจว สมฺมาทานวเสน
ราชาทิกิเลสทมนสฺส จ ๑ สลฺลณฺมสฺสชาติ กายวีสํยมสฺส ๑
ตตฺถ ยํ สมฺมาทานวเสน กิเลสทมนํ ตํ ภวานามยํ
ปฺลฺลณฺํ ตลจ โข เมตฺตตฺวาพฺรหฺมวิหารกฺกฺติ อิทฺธาธิปฺเปตํ ๑ ตสฺมี
จ อฺปฺจารปฺปนาเกเทน ทฺวิเช ยํ อปฺปนาปตฺติ เตนสฺส
ยถาวตฺตาสฺ ทฺวิสฺ ฌานกฺกฺมีสฺ อฺปฺปตฺติ อโหสิ ๑ อิตฺเรน
ติวฺริเณนาปิ ยถารหํ ปตฺตจกฺกฺวตฺติอาทิกฺภาโวติ(๒) เวทิตฺตพฺพิ ๑

อิตฺติ ภควา อตฺตทานํ กายสกฺขี กตฺวา ปฺลฺลณฺานํ
วิปากมฺहनฺตํ ปกาเสตฺวา อิทานิ ตเมวตฺถํ คาลาพฺนฺเรน
ทสฺเสนฺโต ปฺลฺลณฺเมวาทิอาทิมฺหา ๑

ตตฺถ ปฺลฺลณฺเมว โส สิกฺขเยยฺยติ โย อตฺถกาโม กฺกุลปฺตฺโต
โส (๓)ปฺุชฺชผลนฺิพฺพตฺตนโต (๓)อตฺตโน สนฺตทานํ ปฺนฺนโต จ
ปฺลฺลณฺนฺติ ลทฺธนามํ ติวฺริ กฺกุสฺลเมว สิกฺขเยยฺย (๔)นิเวเสยฺย
อฺปฺจฺเญยฺย อตฺถโถ ๑ อายตฺตคฺคฺนฺติ วิปฺลผลตฺาย อฺพารผลตฺาย

๑. ม. โกสวาหนสมฺปตฺติยา ๑ ๒. ม. ปตฺตจกฺกฺวตฺติ... ๑

๓. ม. ปฺุชฺชผลนฺิพฺพตฺตนโต ๑ ๔. ม. นิเวเสยฺย อฺปฺจฺเญยฺย ปสเวยฺยติ ๑

*เล่มที่ 20 เมตตสุตตวณณา หน้า 123

อายตคัคคิ ปิยมนนาปผลตาย วา อายตี (๑) อุตตมมุนตี อายตคัคคิ ฯ
อายน วา โยนิโสมนสิการาทีปจฺเจน อุพารตเมน(๒) อุกฺกนฺตี
อายตคัคคิ ฯ ตกาโร ปทสนฺธิโกโร ฯ อถ วา อายน มนฺดฺย-
ผลน อคฺคิ ปชานนฺตี อายตคัคคิ ฯ ตโต เอว สุขุทฺธํ
สุขวิปากนฺตี อตุโถ ฯ

กตมํ ปน ตํ ปุณฺณํ กถญจ นํ สิกฺขเยยฺยตี อาท

ทานญจ สมจฺริยญจ เมตตจิตฺตญจ ภาวเยตี ฯ

ตตฺถ สมจฺริยนฺตี กายวิสมาทีนํ วชฺเชตฺวา กายสมาทีจฺริตํ

สุทฺธํ(๓) สีนฺตี อตุโถ ฯ ภาวเยตี อตฺตโน สนฺตฺตานํ อุปฺปาเทยฺย

วทฺธเมยฺย ฯ เอเต ฐมฺเมตี เอเต ทานาทีเก สุจฺริตฐมฺเม ฯ

สุขสมฺมุตฺตเยตี(๔) สุขานิสฺเส อานิสฺสผลมฺปิ เนสฺสิ สุขเมวาทิ

ทสฺเสตี ฯ อพฺยาปชฺฉมํ สุขํ โลกนฺตี กามจฺจนฺทาทีพฺยาปาท-

วิริทิตฺตฺตา อพฺยาปชฺฉมํ นิตฺทุกฺกํ ปรปีฟาภาเว ปน วตฺตพฺพิ

นตฺถิ ฯ ฌานสมาปตฺติวเสน สุขพฺหุลตฺตฺตา สุขํ เอกนฺตสุขญจ

พฺรหฺมโลกํ ฌานปุณฺณานํ อิตฺรปุณฺณานํ ปน ตทญฺญํ สมฺปตฺติ-

ภวสงฺขาตํ สุขํ โลกํ ปณฺหิโต สปฺปญฺโย อุปฺปชฺชตี อุเปตี ฯ

อิติ อิมสฺมี สุตฺเต คาทาสฺ จ วฏฺฏสมฺปตฺติ เอว กถิตาตี(๕) ฯ

ทฺติยสุตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. สี่. อายตี ฯ ๒. ม. อุพารตเมน ฯ ๓. ม. สุจิตฺตํ ฯ

๔. สุขา. ม. สุขสมฺมุตฺตเย ฯ ๕. ม. กถิตา ฯ

อุภยตฺถสฺสวณณา

ตฺติเย ภาวิตฺติ อฺปฺปาทีตฺติ จ วทฺตฺติ จ ฯ พหุสฺสีกตฺติ
ปฺนปฺนํ กตฺติ ฯ อตฺถโถติ หิตฺติ ฯ ตํ หิ อรณฺเฑยตฺติ อฺปนฺนตฺตพฺพตฺติ
อตฺถโถติ วุจฺจติ ฯ สมธฺมคฺคยฺห ตฺถุจฺจตีติ สมฺมา ปฺริคฺคเหตุวา
วตฺตตี ฯ ทฺถุจฺจธฺมมิกนฺตฺติ ทฺถุจฺจธฺมโม วุจฺจติ ปจฺจกฺข-
ภฺวตฺติ อตฺตภาโว ทฺถุจฺจธฺมเม ภวํ ทฺถุจฺจธฺมมิกํ อธิโลกปฺริยา-
ปฺนฺนนฺตฺติ อตฺถโถ ฯ สมฺปฺรายิกนฺตฺติ ธฺมมวเสน สมฺปฺเรตฺตพฺพตฺติ
สมฺปฺปฺราโย ปฺรโลโก สมฺปฺปฺราเย ภวํ สมฺปฺปฺรายิกํ ปฺรโลก-
ปฺริยาปฺนฺนนฺตฺติ วุจฺจตี โหตี ฯ

โก ปเนส ทฺถุจฺจธฺมมิกโก นาม อตฺถโถ โโก วา
สมฺปฺปฺรายิกโกติ สงฺเขเปน ตาว ยํ อธิโลกสฺสํ ยญฺเจตฺรหิ
อธิโลกสฺสขาวหํ อยํ ทฺถุจฺจธฺมมิกโก อตฺถโถ ฯ เสยฺยถิํ คหฺนฺนํ
ตาว อธิ ยงฺกิลฺลิจิ วิตฺตฺตฺตปฺกรณํ อนากุลกมฺมนฺตฺตวา อาโรคฺยสํวิธานํ
วตฺถุวิสทฺทิกิริยาโยคฺวิหิตานํ สิปฺปายตฺนวิชฺชกฺกานานํ สงฺคหิต-
ปฺริชนตฺตตี เอวมาทฺติ ฯ ปพฺพชิตานํ ปนฺนเย อิมเ ชีวิต-
ปฺริกฺขาราทฺจิวรปฺนิญฺจปาทเสนาสนคิลานปฺจฺจยเกสฺสชฺชปฺริกฺขาราท
เตสํ อกฺกิลฺลาโก ตตฺถ จ สงฺขาย ปฺปฏิเสวนา สงฺขาย
ปฺริวชฺชนา วตฺถุวิสทฺทิกิริยา อปฺปิจฺจตฺตา สนฺตฺตฺตฺตฺตา ปวิเวโก
อสฺสคฺคโคติ เอวมาทฺติ ฯ ปตฺติรูปเทสวาสสปฺปฺริสฺสฺสฺสยสทฺทธฺมมสฺสวณ-
โยนิสฺสมนสิการาทโย ปนฺน อุกฺเขสํ สาธารณา อุกฺขานฺนฺรฺรฺรปา

จาติ เวทิตพพา ฯ

อปุปมาโทติ เอตถ อปุปมาโท ปมาทปปฏิปกขโต
เวทิตพโพ ฯ โก ปเนส ปมาโท นาม ปมชชนากาโร ฯ
วุตตญเหตุ ตตถ กตโม ปมาโท กายทวจจรีเต वा वीज्ज्वरीते
वा म्निท्वจरीते वा पलजसु कामकुण्डसु जित्तसु वोस्सकुโก
वोस्सकคานุปปาหนं कुस्तानं वा चम्ममानं भावनाय อสกุจจ-
กิริยตา อสาดจจกิริยตา อนญจित्तกิริยตา (๑) โอตีนวุตติตา นิกขิต-
ตจจนนทตา นิกขิตตจจจตา อนาเสวนา อภาวนา อพหุสิกกมมं
อนธิญจानं อนนุโยโค ปมาโท โย เอวรूपो ปมาโท ปมชชนา
ปมชชิตตตติ อัย วุจจติ ปมาโทติ ฯ (๒)

ตสุมมา วุตตปปฏิปกขโต อปุปมาโท เวทิตพโพ ฯ อตถโต
หิ โส สติยา อวิปฺปวาโส นิจจं อุปญจิตาย(๑) สติยาเอว
เจตํ นามं ฯ อปเร ปน สติสมฺปชฌญโยเคน ปวตฺตา จตฺตาโร
อรูปีโน ขนฺธา อปุปมาโทติ วทฺนฺติ ฯ

ภาวโต พหุสิกโตติ วุตตํ ถถ ปนายํ อปุปมาโท
ภาเวตพโพติ น อปุปมาทภาวนา นาม วิสุํ เอกา ภาวนา
อตุถิ ฯ ยา หิ กาจิ ปุญญกิริยา กุสลกิริยา สพฺพา सा
อปุปมาทภาวนาเตว เวทิตพพา ฯ วิเสสโต ปน วิวญญูปนิสฺสยํ
สธณคมนํ กายิกวาจสิกสัวรรณจ อุปาทาย สพฺพา สีลภาวนา
๑. กตถจิจิ. อนญจित्तกิริยตา ฯ ๒. อภि. วิ. ๓๕/๘๖๓/๔๗๒-๓ ฯ
ม. อุปญจิตตฺสติยาเอตํ ฯ

สพฺพทา สมาริภาวนา สพฺพทา ปญฺญาภาวนา สพฺพทา กุสล-
ภาวนา อนวชฺชภาวนา อปฺปมาทภาวนาติ เวทิตพฺพทา ฯ

อปฺปมาโทติ हि อิทํ มหนฺตํ อตฺถํ ทีเปติ มหนฺตํ อตฺถํ
ปริกฺคเหตฺวา ตिฏฺฐติ ฯ สกถมฺปิ เตปิฏฺกํ พุทฺธวณฺํ อหริตฺวา
อปฺปมาทปทสฺส อตฺถํ กตฺวา กถเณโต ฐมฺมกถิโก อติฏฺฐเณ
ปุกฺขนฺโตติ(๑) น วตฺตพฺโพ ฯ กสฺมา อปฺปมาทสฺส(๒) มหนฺต-
ภาวโต ฯ ตถา हि สมฺมาสมฺพุทฺโธ กุสินารายํ ยมกศาลาน-
มนฺตเร ปรีนิพฺพานสมเย นิปนฺโน อภิสมฺโพชิโต ปฏฺจาย
ปญฺจตฺตาลีสา ยสฺเสสฺส อตฺตนา ภาสิตี ฐมฺมํ เอเกน ปเทน
สงฺกเหตฺวา ทสฺเสนฺโต อปฺปมาเทน สมฺปาเทถาติ ภิกฺขุณฺ
โิวาทมทาสิ ฯ ตถา จ วุตฺตํ เสยฺยถาปี ภิกฺขเว ยานิ
กานิจิ ชงฺกลานํ ปาณานํ ปทชาตานิ สพฺพทานิ ตานิ หตฺถิปเท
สโมธานํ กจฺจนฺติ หตฺถิปทํ เตสํ อकुคมกฺขา ยติ ยทิทํ
มหนฺตฏฺฐเณ ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว ये เกจิ กุสลา ฐมฺมา
สพฺเพ เต อปฺปมาทมูลกา อปฺปมาทสโมสรณา อปฺปมาโท
เตสํ อकुคมกฺขา ยตีติ ฯ (๓)

คาถาสฺส อปฺปมาทํ ปสฺสันตีติ ทานาทีปฺญญกิริยาสุ
อปฺปมาทํ อปฺปมชฺชนํ ปญฺชิตา สปฺปญฺญา พุทฺธาทโย ปสฺสนฺติ
วณฺเณนฺติ โถเมนฺติ ฯ กสฺมา ยสฺมา

๑. ม. ปุกฺขนฺโตติ ฯ ๒. ม. อปฺปมาทปทสฺส ฯ

๓. ส. มหา. ๑๕/๒๕๓/๖๕ ฯ

อปปมคุดโต อุโก อคุดเถ อธิคณหาติ ปณฺฑิตโต ฯ

เถ ปน เต อุโก อคุดถาติ อาห

ทิกฺกุเจ ฌมฺเม จ โย อคุดโถ โย จคุดโถ สมฺปรายิกอติ
เอวเมคุด ปทโยชณา เวทิตพฺพา ฯ อธิธาปี ทิกฺกุเจ ฌมฺเม จ
โย อคุดโถติ คหฺกุสฺส ตาว อนวชฺชานี กมฺมานิ อนากุลา
จ กมฺมนตฺตาติอาทินา นเยน วคุดโต กสิโครกฺขาทิวินาโน
ลทฺทพฺโพ อคุดโถ ฯ ปพฺพชิตคฺส ปน อวิปฺปฏิสาราทือคุดโถ
เวทิตพฺโพ ฯ โย จคุดโถ สมฺปรายิกอติ ปน อุภเยสมฺปิ ฌมฺมจริยา
วคุดตฺตาติ เวทิตพฺพา ฯ อคุดถาภิสมฺยาติ ทฺวิธคฺสปี อคุดคฺส หิตคฺส
ปฏฺฐิตาภา ลทฺทพฺเพน สมิติ สงฺคฺติ สโมชานนฺติ สมโย
ลาโก ฯ สมโย เอว อภิสมโย อภิมฺขภาเวน วา สมโย
อภิสมโย(๑) เอวเมคุด ปทคุดโถ(๒) เวทิตพฺโพ ฯ ฐิติสมฺปนฺนคุดตา
ธีโร ฯ ตติเยน เอคุดถ อคุดสทฺเทน ปรมคุดคฺส นินฺพพานคฺสาปี
สงฺคโห เวทิตพฺโพ ฯ เสสํ สุวิญญฺเยยฺยเมว ฯ

อิติ อิมฺสมิมฺปิ คฺสคฺเต วคฺกุสฺสมฺปคฺติ เอว กถิตา ฯ คาลายํ
ปน วิวคฺกุสฺสปี สงฺคโห ทคฺกุสฺพโพ ฯ ตถา หิ วคฺคํ

อปฺปมาโท อมคฺคํ ปมาโท มจฺจุโน ปทํ

อปฺปมคฺคตา น มียนฺติ เย ปมคฺคตา ยถา มตา ฯ

เอคฺค(๑) วิเสสโต ฌคฺวา อปฺปมาทฺมฺหิ ปณฺฑิตา

๑. ม. อภิสมโยติ ฯ ๒. ม. อภิสมโย ฯ ๓. ม. เอว ฯ

*เล่มที่ 20 เอกกนิปาตวณณา หน้า 128

อปปมาเท ปโมทนต์ อริยานํ โคจเร รตา ฯ
เต ฌายีโน สาทติกา นิจฺจํ ทพฺพปรุกกมา
มุสนฺติ ธีรา นีพฺพานํ โยคกฺเขมํ อนุตฺตรนฺติ ฯ (๑)

ตสฺมา อตฺถาภิสฺมยาติ เอตฺถ โลกุตฺตรตฺถวเสนปี อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ
ตติยสฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อฏฺฐิปลฺลชฺสฺตวณณา

จตฺตเถ เอกปลฺลคฺคสฺสาติ เอตฺถ ปลฺลคฺคโลติ อญฺ โวหาร-
กถา ฯ

พฺพทฺชสฺส หิ ภควโต ทฺวิธา เทสฺนา สมฺมุติเทสฺนา(๒) จ
ปรมตฺถเทสฺนา จาติ ฯ ตตฺถ ปลฺลคฺคโล สตฺโต อิตฺถิ ปฺริโส
ขตฺติโย พฺราหฺมโณ เทโว มาโรติเอวรฺูปา สมฺมุติเทสฺนา ฯ
อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนุตฺตา ขนฺธา ธาตุ อายตฺนา สติปฺญฺจานาติ
เอวรฺูปา ปรมตฺถเทสฺนา ฯ ตตฺถ ภควา เย สมฺมุติวเสน
เทสนํ สฺตฺวา วิเสสมชฺคินฺตุํ สมตฺถา เนสฺสิ สมฺมุติเทสนํ
เทเสติ ฯ เย ปน ปรมตฺถวเสน เทสนํ สฺตฺวา วิเสสมชฺคินฺตุํ
สมตฺถา เตสฺสิ ปรมตฺถเทสนํ เทเสติ ฯ

ตตฺถายํ อฺุปมา ยถา หิ เทสฺภาสากฺุสโล ตินฺณํ

๑. ขุ. ฐ. ๒๕/๑๒/๑๘ ฯ ๒. ม. สมฺมุติเทสฺนา ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

*เล่มที่ 20 อฎฐิปุณชศตวณณา หน้า 129

เวทานิ อตุลลัสนณโก อจริโย เย ทมิฬภาสาย วุคเต
อตุลลั ชานนุติ เตลลั ทมิฬภาสาย อจิกขติ ฯ เย อนุชก-
ภาสาทีสุ อณฺญตราย เตลลั ดาย ดาย ภาสาย ฯ เอว เต
มาณวา เณกั พุยตุตติ อจริยมาคมม ชิปฺปเมว สิปปิ
อुकคณฺหนติ ฯ ตตุต อจริโย วิย พุทฺโธ ภควา ตโย เวทา
วีย กเถตพุพภาเว จิตานิ ตีณิ ปิฎกานิ เทสภาสาโกสลลมิว
สมมุติปรมตถโกสลลั นานาเทสภาสา มาณวกา วิย สมมุติ-
ปรมตถวเสน ปฎิวิชฺฌนสมตถา เวเนยฺยา อจริยสฺส ทมิฬก-
ภาสาที่อจิกขณั วิย ภควโต สมมุติปรมตถวเสน เทสนา
เวทิตพุพา ฯ อหา เจตถ

ทฺเว สจฺจานิ อกฺขาสิ สมฺพุทฺโธ วทตฺ วโร
สมมุติ ปรมตถณฺจ ตติยั นฺุปลพุทฺติ ฯ
สจฺเจตวณฺ์ สจฺจั โลกสมมุติการณฺ์(๑)
ปรมตถวณฺ์ สจฺจั ฐมฺมานั ตถลกฺขณฺ์(๒) ฯ
ตสฺมา โวหารกฺุสลสฺส โลกนาถสฺส สตถฺโน
สมมุติ โวหรนฺุตสฺส (๓)โวหาโร อริโย ว โสติ(๓) ฯ

อปิจ อฎฐหิ การณฺเหทิ ภควา ปุคฺคลลถั กเถติ
หิโรตฺตปฺปที่ปนตถั กมฺมสฺสกตาที่ปนตถั ปจฺจตฺตปฺริสการที่ปนตถั
อานนฺุตริยที่ปนตถั พุรหฺมวิหารที่ปนตถั ปุพฺเพนิวาสที่ปนตถั
๑. ม. โลกสมมุติการณา ฯ ๒. ม. ฎฐการณา ฯ
๓. ม. มุสาวาทโท น ชายตีติ ฯ

ทกฺขินาวิสฺสุทฺธิทีปนฺตํ โลกสมมุติยา อปฺปหานตฺถญฺจาติ ฯ
ขนฺธธาตฺถายตฺนานิ หิริยนฺติ โอตฺตปฺปนฺตฺติ หิ วฺตุเต มหาชน
น ชานาติ สมฺโมหํ อปฺปชฺชติ ปฏฺฐิตฺตฺตฺ วา โหติ กิมีทํ
ขนฺธธาตฺถายตฺนานิ หิริยนฺติ โอตฺตปฺปนฺตฺติ นามาติ ฯ อิตฺถิ
หิริยติ โอตฺตปฺปติ ปฺริโส ขตฺติโย พฺราหฺมโณติ(๑) ปน วฺตุเต
ชานาติ น สมฺโมหํ อปฺปชฺชติ น ปฏฺฐิตฺตฺตฺ วา โหติ ฯ
ตฺสฺมา ภควา หิโรตฺตปฺปทีปนฺตํ ปุคฺคกถํ กเถติ ฯ

ขนฺธา กมฺมสฺสกา ธาตุโย อายตฺนานิติ วฺตุเตปี เอเสว
นโย ฯ ตฺสฺมา กมฺมสฺสกาทีปนฺตฺถมฺปิ ปุคฺคกถํ กเถติ ฯ

เวพฺพนาทโย มหาวิหารา ขนฺธเหติ การापิตา ธาตุหิ
อายตฺเนหิติ วฺตุเตปี เอเสว นโย ฯ ตถา ขนฺธา มาตฺริ
ชีวิตา โวโรปฺนติ ปิตฺริ อรหนฺตํ รุหิรูปฺปาทกมฺมํ สัมภท-
กมฺมํ กโรนฺติ ธาตุโย อายตฺนานิติ วฺตุเตปี เอเสว นโย ฯ
ขนฺธา เมตฺตายนฺติ ธาตุโย อายตฺนานิติ วฺตุเตปี เอเสว
นโย ฯ ขนฺธา ปุพฺเพนิวาสํ อานุสฺสรนฺติ ธาตุโย อายตฺนานิติ
วฺตุเตปี เอเสว นโย ฯ ตฺสฺมา ภควา ปจฺจตฺตปฺริสการทีปนฺตํ
อานนฺตฺริยทีปนฺตํ พฺรหฺมวิหารทีปนฺตํ ปุพฺเพนิวาสทีปนฺตฺถญ
ปุคฺคกถํ กเถติ ฯ

ขนฺธา ทานํ ปฏฺฐิกฺกณฺหนฺติ ธาตุโย อายตฺนานิติ วฺตุเตปี
๑. ม. พฺราหฺมโณ เทโว มาโรติ ฯ

*เล่มที่ 20 อฎุจิปุญชสุตตวณณา หน้า 131

มหาชน น ชานาติ สมุโห อปชชติ ปฎิสตตุ วา โหติ
กิมิถุ ขนุชา ธาตุโย อายตนาณิ ปฎิกุณฺหนฺติ นามาติ ฯ
ปุคฺคลา ปฎิกุณฺหนฺตีติ ปน วุคฺเต ชานาติ น สมุโห
อปชชติ น ปฎิสตตุ วา โหติ ฯ ตสฺมา ภควา ทกฺขิณา-
วิสุทฺธิที่ปนตถํ ปุคฺคลกถํ กเถติ ฯ

โลกสมมุติญจ พุทฺธา ภควนฺโต น ปชหนฺติ โลก-
สมณญาย โลกนिरุตฺติยา โลกาทิลาเส(๑) จิตาเยว ชมมํ เทเสนฺติ
ตสฺมา ภควา โลกสมมุติยา อปฺปหานตถมฺปิ ปุคฺคลกถํ กเถติ ฯ
โส อธิราปี โลกโวหารวเสน เทเสตพฺพมตถํ ทสฺเสนฺโต เอก-
ปุคฺคลสฺสาตีอาทิมาห ฯ

ตตฺถ เอกปุคฺคลสฺสาตี เอกสฺส สตตฺสส ฯ กปฺปนฺติ
มหากปฺปํ ฯ ยทิปี อจฺจนตสฺสโยเค อิทํ อุปโยควณฺณํ ยตฺถ
ปน สตฺตานํ สนฺชวณฺณํ สฺสรณํ สมภวติ ตสฺส วเสน
คเหตุพฺพํ ฯ อฎุจิกงฺกโลติ(๒) อฎุจิกาโก ฯ อฎุจิชโลติปี (๓) ปจฺนฺติ
อฎุจิสณฺจโยติ อตฺถโธ ฯ อฎุจิปุญฺชโรติ อฎุจิสมุโห ฯ อฎุจิสราสีติ
ตสฺเสว เววณฺณํ ฯ เกจิ ปน กฎฺธิปฺปมาณฺโต เหฎฺฐา สมฺมุโห
กกโล(๔) นาม ตโต อุปฺริ ยาว ตาลปฺปมาณํ ปุญฺชโร ตโต
อุปฺริ ราสีติ วทฺนฺติ ฯ ตํ เตสํ มตฺติมตฺตํ ฯ สพฺพเมตํ สมฺมุสฺเสว
๑. ม. โลกาทิลาเป ฯ ๒. ม. อฎุจิกงฺกโลติ ฯ ๓. ส. อฎุจิชโลติปี ฯ
๔. ม. กงฺกโล ฯ

ปริยายวณัน เวปุลลสุต วาติ (๑) อุปมาภาเวน อาหุตุตา ฯ
สเจ สัหารโก อสุสาติ อวิปฺปกรณวเสน สัหริตฺวา
จเปตา โกจิ ยทิ สียาติ ปริกฺปฺปนวเสน วทติ ฯ สมภตฺตญ
น วินฺสเสยฺยาติ ตถา เกนจิ สมภตฺตํ จ ตํ อฏฺฐิกกถํ(๒) อนฺตร-
ชานาภาเวน ปุติภฺตํ จุณฺณวิจฺจณฺณญจ อหุตฺวา สเจ น
วินฺสเสยฺยาติ ปริกฺปฺปนวเสนว วทติ ฯ อัยฺ เหตุถ อตุโถ
ภิกฺขเว เอกสุส สตฺตสุส กมฺมกิลเสสฺสี อปฺราปรุปฺตฺติวเสน
เอกํ มหาภปฺปํ สนฺชานฺตสุส สัสรนฺตสุส เอวํ มหาอฏฺฐิ-
สญฺจโย ภเวยฺย อาโรหปฺริณาเหหิ ยตฺตโกยฺย เวปุลลปฺพฺพโต ฯ
สเจ ปนฺสสุส โกจิ สัหริตฺวา จเปตา ภเวยฺย สมภตฺตญ ตํ
สเจ อวินฺสสนฺตํ ติฏฺฐเสยฺยาติ ฯ อยฺยจ นโย นิพฺพุตปฺทีโป(๓)
วिय ภิชฺชนสภาวะ กเพวรนิกฺเขปรหิตะ โอปปาติกตฺตภาเว
สพฺเพน สพฺพํ อนฏฺฐิกเก จ ขุทฺทกตฺตภาเว วชฺเชตฺวา วุตฺโต ฯ
เกจิ ปน ปริกฺปฺปนวเสน อิมสุส นยสุส อาหุตุตา
เตสมฺปิ ยทิ สียา อฏฺฐิกงฺกโล เตนาปี ปฺพพตฺสโมว(๔) อัย
อฏฺฐิปฺญชฺพริมาโณ นาวุตฺโตติ(๕) วทนฺติ ฯ อปเร ปน นยิทเมว
ลพฺภมานสฺเสว อฏฺฐิปฺญชฺสุส วเสน สพฺพญฺตฺตญฺญาเนน
ปฺริจฺฉินฺนิตฺวา อิมสุส ปฺริมาณสุส วุตฺตตฺตา ฯ ตสฺมา
๑. ปาลียฺยถายฺย เวปุลลปฺพฺพโตติ ฯ สามิวจฺนโยเค ปน วาตีติ
นิปาตทวฺยฺย อติเรกั'ขายฺยติ เวปุลลปฺพฺพโตติ ภวิตฺตพฺพํ ฯ
ม. เวปุลลสุเสว ฯ ๒. ม. ตํ อฏฺฐิกงฺกถํ ฯ
๓. ม. นิพฺพุตปฺทีเป ฯ ๔. ม. สหเว ฯ ๕. ม. วุตฺโตติ ฯ

วุตตนเยเนว อตุโถ คเหตุพโพติ ฯ

คาถาสุ มहेสินาคี มหนเต สีลกษนุชาทโย เอสี คเวสีติ (๑)
มहेสี สมมาสมพุทโธ ฯ อิติ วุตตัม มहेสินาคี จ ภควา
ทสพลสมนุณาคโต ภิกขเว ตถาคโตติอาทิสฺสู วีย อตุตานิ อณฺณํ
วีย กตฺวา ทสฺเสสี ฯ เวปฺลุโลติ ราชคหํ ปรีวาเรตฺวา จิตฺตํ
ปลฺลจฺจํ ปพฺพเตสฺสู วิปฺลภาวโต เวปฺลุโลติ ลทฺธนาโม ตโตเอว
มหา จิตฺทิสภาควเสน อตุตโร กิขณฺณุสฺส ฯ กิริพฺพเชติ
กิริพฺพชฺชปรนามกสฺส ราชคหสฺส สมเป ฯ

เอตฺตาวตฺตา ภควา เอตฺตเคนปี กาเลน อณุปจฺฉินฺน-
กวมฺลสฺส อปริณฺณวตฺตกสฺส ปุณฺณชนสฺส อยมิตีสี กณฺฐิ-
วฑฺฒนาติ วณฺเณ อาทินวํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ เยสํ อริยสจฺจานํ
อนนุโพธา อปฺปฏิวธา อนฺธปุณฺณชนสฺส เอวํ กณฺฐิวฑฺฒนา
ตานิ อริยสจฺจานิ ทิฏฺฐจวโต อริยปุคฺคสฺส อัย นคฺคิตฺติ
ทสฺเสนุโต ยโต จ อริยสจฺจานีติอาทิมาย ฯ

ตคฺคถ ยโตติ ยทา ฯ อริยสจฺจานีติ อรณฺเียโต อริยานิ
อวิตถภาเวน สจฺจานิ จาติ อริยสจฺจานิ อริยภาวกรานิ วา
สจฺจานิ อริยสจฺจานิ อริเยหิ วา พุทฺธาทีหิ ปฏฺฐิวฑฺฒิตพฺพานิ
สจฺจานิ อริยสจฺจานิ ฯ อถ วา อริยสฺส สจฺจานิ อริย-
สจฺจานิ ฯ สเทวเคน หิ โลเคน สรณฺนติ อรณฺเียโต อริโย
ภควา เตน สมฺมกฺกณฺณน ทิฏฺฐจตฺตา ตสฺส สจฺจานีติ

๑. ม. เอสตี คเวสตีติ ฯ

*เล่มที่ 20 มุสาวาทสุตตวณณา หน้า 135

วิตุวานาติ ฯ ทุกุขสุสนุตกโร โหตีติ ฎฎทุกุขสุส อนุตกโร
ปริโยสานกโร โหติ ฯ กถิ สพุพสญโยชนกุขยาติ(๑) อนุปุพเพน
อคุคมคฺคิ อธิคนตุวา นีรวเสสานิ สโยชนานิ เขปนาติ

อรหตฺตผลเนว เทสนาย กุฎฺฐิ คณฺหิ ฯ

จตุตฺตสุตตวณณา นิฎฺฐิตา ฯ

มุสาวาทสุตตวณณา

ปลญจเม เอกธมฺมํ อตีตสฺสาติ กา อุปฺปตฺติ ฯ

ภควโต ภิกฺขุสํฆสฺส จ มหาลาภสฺสกกาโร อุปฺปชฺชติ(๒)

ติตฺถิยานิ ปรีหาธิ ฯ เต หตฺตลาภสฺสกการา นิปฺปภา นิตฺเตชา
อิสฺสาปกฺตา จิณฺจมาณฺวิกิ นาม ปรีพฺพาชิกิ อุยฺโยเชตฺถิ(๓) เอหิ
ตฺวํ ภคินิ สมณฺสิ โภตมฺมิ อญฺเฏน อพฺภากิจฺกขสฺสูติ ฯ สา
ภควนฺตํ จตฺปรีสมชฺเฒ ธมฺมํ เทเสนฺตํ อุปฺคนตุวา อญฺเฏน
อพฺภากิจฺกขิตฺวา สกฺเกนสฺสา อญฺตภาเว ปกาสิเต มหาชนเนน
ธิ(๔) กาทกณฺณตี วิหารโต นิภกฺกตฺตมาปีตา ปจฺวิยา วิวเร ทินฺเน
อวิจฺชาลาณิ อินฺธนํ หุตฺตวาว อวิจฺนिरเย นิพฺพตฺติ ภฺยโยโส
มตฺตาย ติตฺถิยานิ ลาภสฺสกกาโร ปรีหาธิ ฯ

ภิกฺขุ ธมฺมสภายิ กถิ สมฺภูจฺจาเปสส อาวุโส จิณฺจ-
มาณฺวิกา เอวํ อุพฺวารคฺคณิ อคฺคทกฺขิณฺเอยฺยิ สมฺมาสมฺพุทฺธิ

๑. ม. อิติสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. อุปฺปชฺชติ ฯ

๓. ม. อุยฺโยเชตฺถิ ฯ ๔. ม. ธิ ฯ

*เล่มที่ 20 เอกกนิปตวณณา หน้ 136

อฏเตน อุกุโกสิตฺวา มหาวินาสํ ปตฺตตติ ฯ (๑)ภควา ตํ การณํ
นิสฺสาย(๑) น ภิกฺขเว อิทาเนว ปุพฺเพปิ สว มํ อฏเตน
อุกุโกสิตฺวา มหาวินาสํ ปตฺตตเววติ มหาปทุมชาตกมฺปิ กเถตฺวา(๒)
อุปริ ฐมฺมํ เทเสนฺโต อิมิสฺสา อฏฺฐุปฺปตฺติยา เอกฐมฺมมตฺติสฺสาติ
อิมํ สุตฺตํ เทเสสิ ฯ

ตตฺถ เอกฐมฺมนฺติ เอกํ วจีสจฺจสฺงฺขาตํ ฐมฺมํ ฯ อตฺติสฺสาติ
ยา สว อฏฺฐ อนุริยโวหารเ วชฺเชตฺวา อฏฺฐอนุริยโวหารเสุ
ปตฺติฏฺฐาปนวเสน(๓) สจฺจํ ภเณ น อตฺถิกนฺติ อริเยหิ จปิตา
มริยาทา ตํ อตฺถิกมิตฺวา จิตฺตฺส ฯ ปุริโส เอว ปุคฺคโลติ
ปุริสปุคฺคโล ตตฺส ฯ อกรณียนฺติ กาคู อสกฺกญเญยฺยํ ฯ
สมฺปชานมฺสาวาที หิ ปุคฺคโล กิณฺจิ ปาปกมฺมํ กตฺวา อิทํ
นาม ตยา กตฺนฺติ วุตฺเต น มยา กตฺนฺติ มฺสาวาเทเนว
ปริหริสฺสตี(๔) ฯ เอวญฺจ ปฏฺฐิพฺชชฺชฺนฺโต กิณฺจิ ปาปกมฺมํ กโรติเยว
น ตตฺถ ลชฺชติ สจฺจมริยาทาย สมตฺถิกนฺตตฺตา ฯ เตน วุตฺตํ
กตฺมํ เอกฐมฺมํ ยทิตํ(๕) ภิกฺขเว สมฺปชานมฺสาวาโทติ ฯ

คากายํ มฺสาวาทิสฺสาติ มฺสา อฏฺฐํ อตฺถจฺจํ ปเรสํ
วิญฺญาปนวเสน วทนสึลลสฺส ฯ ยสฺส ทสฺสุ วจเนสุ เอกํปี

- # ๑. ม. สตุถา อากนฺตฺวา กาย นฺตฺถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย
- # สนนินฺนินาติ ปุจฺฉิตฺวา อิมาย นามาทิ วุตฺเต ฯ
- # ๒. ม. มหาปทุมชาตกมฺปิ วิตฺถาเรตฺวา ฯ
- # ๓. ม. ปตฺติฏฺฐาปนตฺถํ ฯ ๔. ส. ปรีหาเปติ ฯ
- # ๕. ปาลีย. ชลยิทนฺติ ปาโห ฯ

*เล่มที่ 20 ทานสุตตวณณา หน้า 137

สจจํ นคฺฉิ เอวรฺฐเป วตฺตพฺพเมว นคฺฉิ ฯ ชนฺตฺโนติ สตฺตสฺส ฯ
สจฺจโต หิ ชายนฺนุเจน ชนฺตฺตติ วุจฺจติ ฯ วิตฺติณฺณปรโลกสฺสชาติ
วิสฺสญฺจปรโลกสฺส ฯ อีทิสฺส หิ มนุสฺสสมฺปตฺติ เทวโลกสมฺปตฺติ
อวสานเ นินฺพฺพานสมฺปตฺตีติ อิมา ติสฺสโตปี สมฺปตฺติโย น
ปสฺสตี ฯ นคฺฉิ ปาปนฺนติ ตสฺส ตาทิสฺส อิทํ นาม ปาปํ
น กตฺตพฺพนฺติ นคฺฉีติ ฯ

ปลงฺจมสุตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ทานสุตฺตวณณา

นญฺเจ เอวณฺเจติ เอตฺถ เอวณฺติ อุปมาภาเว(๑) ฯ เจติ
ปริกปฺปนเ ฯ นิปาโต ฯ สจฺจตาติ รุปาทีสุ สจฺจตา วิสจฺจตา ฯ
ชานเณยฺยณฺติ พุชฺฌเณยฺย ฯ ทานสํวิภาคสฺสชาติ ยาย หิ เจตนา
อนฺนาทิตฺยฺยชรมํ สํหริตฺวา อนฺนํปฺปาปฺชาสุ อณฺณตฺรวเสน
ปเรสํ ทิยฺยติ ตํ ทานํ ฯ ยาย ปน อตฺตนา ปริญฺญชิตพฺพ-
ภาเวน คหิตวตฺตสฺส เอกเทโส สํวิภชิตฺวา ทิยฺยติ อัย
สํวิภาโค ฯ วิปากนฺติ ผลํ ฯ ยถาหํ ชานามิติ ยถา อหํ
ชานามิ ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ ติริจฺจานคตฺสสปี ทานํ ทตฺวา
อตฺตภาวสเต ปวตฺตสฺสขวิปฺจจนวเสน สจฺจคฺคณา ทกฺขินา โหตีติ
เอวมาทินา ภิกฺขเว เณ ปกาเรน อหํ ทานิ(๒) ทานสํวิภาคสฺส
๑. ม. อุปมากาเร ฯ ๒. ม. ทานสฺส ฯ

*เล่มที่ 20 เอกกนิปาตวณณนา หน้า 138

ปริปากัง(๑) กมฺมวิปากถาณพเลน ปจฺจกฺขโต ชานามิ เอวํ อิม
สตฺตยาทิ ชานเยยฺยุนฺติ ฯ น อทฺตฺวา ภูณฺเชยฺยุนฺติ ยํ
ภูณฺชิตฺตพฺพยุตฺตํ อตฺตโน อตฺถิ ตโต ปเรสํ น อทฺตฺวา[๒]
ภูณฺเชยฺยํ ทตฺตวาว ภูณฺเชยฺย ฯ น จ เนสํ มจฺจนฺรรมลํ จิตฺตํ
ปริยาทาย ติฏฺฐเยยฺยติ อตฺตโน สมฺปตฺตํ ปเรหิ สาธารณ-
ภาวาทนลกฺขณํ จิตฺตสฺส ปภสฺสรภาวทฺตฺกานํ อูปกฺกิลเสฏฺฐานํ
กณฺหมมฺมานํ อณฺณตริ มจฺจนฺรริยมลํ ฯ อถ วา ยถาวุตฺตํ
มจฺจนฺรณฺเจว อณฺณมฺปิ ทานนฺตฺรยการิ อิสฺสาโลกโทสาทิมลฺลจ
เนสํ สตฺตानํ จิตฺตํ ยถา ทานเจตนา นปฺปวตฺตติ น
วา สุปริสุทฺธา โหติ เอวํ ปริยาทาย ปริโต คเหตุวา
อภิภวิตฺวา น ติฏฺฐเยยฺยํ โก หิ สมฺมเทว ทานผลํ ชานนฺโต
อตฺตโน จิตฺตํ(๑) มจฺจนฺรรมลสฺส โอกาสํ ทเพยฺย ฯ

โยปี เนสํ อสฺส จริโม อาโลโปติ เนสํ สตฺตानํ โย
สพฺพปจฺจิมโก อาโลโป สียา ฯ จริมํ กพฺพนฺติ ตสฺเสว
เววจนํ ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ อิม สตฺตยา ปกตฺติยา ยตฺตเกหิ
อาโลเปหิ สยํ ยาเปยฺยํ เตสฺ เอกเมว อาโลโป อตฺตโน อตฺถาย
จเปตฺวา ตทณฺเณ สพฺเพ อาโลเป อากตาคตानํ อตฺถิกานํ
ทตฺตวา โย จปีโต อาโลโป อสฺส โส อธิ จริโม อาโลโป

๑. ม. อหํ ทานสฺส สํวิภาคสฺส จ วิปากัง ฯ

๒. ม. เอตฺถนฺตเร มจฺจนฺรริยจิตฺเตน ฯ ตณฺหาโลภวเสน

จาติ ทิสฺสตี ฯ ๑. ม. จิตฺเต ฯ

*เล่มที่ 20 ทานสูตรวณณา หน้า 139

นาม(๑) ๑ ตโตปี น อสิวิภชิตวา ภูณเชยฺยฺ สเจ เนสิ ปฏิกุคาหกา
อสุตฺติ เนสิ สตุตานิ ปฏิกุคาหกา ยทิ สियฺ ตโตปี ยถาวุตฺต-
ปริมาณอาโลปโตปี(๒) สวิภชิตวาว เอกเทสิ ทตุวาว ภูณเชยฺยฺ
ยถาหิ ทานสิวิภคสุส วิปากํ ปจฺจกฺขโต ชานามิเอวํ ยทิ
ชานะยฺยฺนฺติ ๑ ยสุมา จ โขติอาทินา กมฺมผลสุส อปจฺจกฺขภาวโต
เอวมเต (๓) สตุตา ทานสิวิภคสุส นปฺปวตฺตุนฺตีติ ยถาธิปฺเปตมตฺถิ
การณน สมฺปฏฺธิปาเทติ ๑ เอเตเนว เนสิ ตทณฺณปฺปญฺเณสุ จ
อปฺปฏฺธิปฺตติยา อปฺปญฺเณสุ จ ปฏฺธิปฺตติยา การณํ ทสฺสิตนฺติ
ทฏฺฐพฺพิ ๑

กาธาสฺย ยถาวุตฺตํ มหะสิเนาติ มหะสิเนา ภกวตา
ติรจฺจฺจฺนคตานิ(๔) ทานํ ทตุวา สตุคฺคฺคา ทกฺขิณฺนา ปาฏฺธิ-
กจฺจิตฺตพฺพาทิอาทิ อีเชว วา เอวญฺเจ สตุตา ชานะยฺยฺนฺติ-
อาทินา ยถาวุตฺตํ ฌาณน(๕) ตํ ยถาวุตฺตํ จิตฺตํ ฌาตฺนฺติ
อตุโล ๑ วิปากํ สวิภคสุสาคิ สวิภคสุสปี วิปากํ โโก
ปน วาโท ทานสุส ๑ ยถา โหติ มหฺปฺผลนฺติ ยถา โส
วิปาโก มหฺนฺตํ ผลํ โหติ เอวํ อีเม สตุตา ยทิ ชานะยฺยฺนฺติ
สมฺพฺนฺ โธ ๑ วินะยฺยฺมจฺเจรฺมณฺนฺติ มจฺจฺริยฺมลํ อปฺเนตฺวา
กมฺมผลสฺสทฺธา ยรตฺนตฺตยสฺสทฺธา ย จ วิเสสโต ปสฺนฺเนน จิตฺเตน
๑. อีช อิติสทฺโท อิจฺฉิตฺตพฺโพ ๑ ๒. ม. ยถาวุตฺตจฺริมาโลปโตปี ๑
๓. สี. เอว เต ๑ ๔. ม.ติรจฺจฺจฺนคเต ๑ ๕. ม.ฌาณจาเรน ๑

เยสุ กิเลเสหิ อารกตุตา อริเยสุ สีลาทิกุณสมปนฺเนสุ ทินฺนํ
อปฺปกมฺปิ ทานํ มหฺปผลํ โหติ เตสุ ยุตฺตกาเลน ทชฺฐํ ทเทยฺย ๑

มหฺปผลภาวกรณโต ทกฺขิณํ อรหนฺตීติ ทกฺขิณฺเวยฺยา
สมฺมาปฏิปนฺนา เตสุ ทกฺขิณฺเวยฺเยสุ ๑ ทกฺขิณํ ปรโลกํ
สทฺทหิตฺวา ทาทพฺพิ เทยฺยชมฺมํ ยถา ตํ ทานํ โหติ มหาทานํ
เอวํ ทตฺวา ๑ อถ วา พหุโน อนฺนํ ทตฺวา กถํ ปน ทานํ
ทาทพฺพนฺติ อหา ทกฺขิณฺเวยฺเยสุ ทกฺขิณฺนฺติ ๑ อิโต จ(๒)
มนุสฺสตุตา จูตา ปฏิสนฺธิวเสน สกฺกํ กจฺจนฺติ ทายกา ๑
กามกามิโนติ กามตพฺพานํ อุพารานํ เทวโกคานํ ปฏิลทฺธ-
รูปวิภเวณ กมฺมฺนา อุปคมเน สาธฺกการิตาย กามกามิโน
สพฺพกามสมฺงฺกิโน โมทนฺติ ยถารุจิ ปรึจาเรณฺตීติ อตุโถ ๑

นฺนฺจสุตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ๑

๑. ม. อิทิ วากฺขํ มรฺมฺมโปตฺถเก เอวํ ทิสฺสตี พหุโน

อนฺนํ ทตฺวา กถํ ปน อนฺนํ ทาทพฺพนฺติ ๑ ตํ ปาลิยาปี สเมติ ๑

๒. ม. อิโต มนุสฺสตุตา ๑

เมตตาทาวนาสุตตวณณา

สตตเม ยานี กานิจิตี อนวเสสปรียาทานํ โอปธิกานี
ปฺลฺลฺลฺกิริยาวตฺถนิตี เตสํ นิยมนํ ฯ ตตฺถ อุปฺธิ วุจฺจติ
ขนฺธา อุปฺธิสฺส การณํ(๑) สีสํ เอเตสํ อุปฺธิปฺปโยชนานี วา
โอปฺธิกานี ฯ สมฺปตฺติภเว อตฺตทาวชนกานี ปฺฐิสฺสนฺธิปวตฺติ-
วิปากทายกานี ฯ ปฺลฺลฺลฺกิริยาวตฺถนิตี ปฺลฺลฺลฺกิริยา จ ตา
เตสํ เตสํ ผลานิสฺสํ วตฺถนิตี จาติ ปฺลฺลฺลฺกิริยาวตฺถนิตี ฯ
ตานี ปน สงฺเขปโต ทานมยํ สีสมยํ ทาวนามยฺนติ ติวิธานี
โหนติ ฯ ตตฺถ ยํ วตฺตพฺพํ ตํ ปฺรโต ติกนิปาตวณณาย
อาวิภวิสฺสตี ฯ

เมตฺตตาย เจโตวิมุตฺตียาติ เมตฺตาทาวนาเวสน ปฺฐิลทฺธ-
ติจจฺจกฺกชฺชมานสมฺปาตฺตียา ฯ เมตฺตาทาติ หิ วุตฺเต อุปฺจาโรปี
ลพฺภติ อปฺปนาปี เจโตวิมุตฺติตี ปน วุตฺเต อปฺปนาฆานเมว
ลพฺภติ ฯ ตํ หิ นีวรณาทีปฺจฺจนีกธมฺมโต จิตฺตสฺส สฺสฺสฺส
วิมุตฺตีกาเวน เจโตวิมุตฺติตี วุจฺจติ ฯ กถํ นากฺขณฺนติ โสพฺสสินฺต
เมตฺตาทพฺรหฺมวิหารสฺส โสพฺสภากํ โอปฺธิกานี ปฺลฺลฺลฺกิริยาวตฺถนิตี
น อภฺษณฺนติ ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ เมตฺตตาย เจโตวิมุตฺตียา โย
วิปาโก ตํ โสพฺส(๒) โสพฺสโกฏฺฐาเส กตฺวา ตโต เอกํ ปฺน
โสพฺสโกฏฺฐาเส กตฺวา ตตฺถ โย เอกโกฏฺฐาโส น ตํ
๑. ม. กรณํ ฯ ๒. ม. อัย ปาโธ นตฺถิ ฯ

อณณานิ โอปธิกานิ ปุณณกิริยาวคณฺณิ อคฺคณฺตีติ ฯ

อธิคฺคเหตุวาทิ อภิภวิตฺวา ฯ ภาสเตติ อุปกฺกิลเสวิสฺสุทฺธิยา
ทิปฺปติ ฯ ตปเตติ ตโต เอว อนนฺวเสเส ปฏฺธิปกฺกขมฺเม สนฺตปฺติ ฯ
วิโรจเตติ(๑) อุกฺกยสมฺปตฺติยา วิโรจติ ฯ เมตฺตา หิ เจโตวิมฺมุตฺติ
จฺนฺทาลอกสงฺฆาตา วิคตฺตูปกฺกิลเสสา ชฺฌนฺหา วิย ทิปฺปติ อาตโป
วีย อนฺนการฺ ปรจฺจณีกขมฺเม วิชมนฺตี ตปฺติ โอสธิตารกา
วีย วิชฺโชตฺมานา วิราชติ(๒) วิโรจติ ฯ

เสยฺยถาปีติ โอปมฺมทสฺสนตฺเถ นิปาโต ฯ ตารกรูปานนฺติ
โชตีนิ ฯ จฺนฺทียาติ(๓) จฺนฺทสฺส อยฺนฺติ จฺนฺที ตสฺสา จฺนฺทียา
ปฺกาย ชฺฌนฺหยาติ อตฺโถ ฯ วสฺसानนฺติ (๔) วสฺसानีติ พหฺวจฺนฺวเสน(๕)
ลทฺทชฺวหารสฺส อุตฺโน ฯ ปรจฺจิเม มาเสติ กตฺติกมาเส ฯ
สรทสมฺเยติ สรทกาเล ฯ อสฺสยฺชกตฺติกมาสา หิ โลเก สรทอฺคฺคฺติ
วฺจฺจนฺติ ฯ วิทฺเชติ อฺพพิทฺเช เมฆวิกเมน ทฺริฏฺเทติ อตฺโถ ฯ
เตเนวาท วิคตฺวลาหเถติ ฯ เทเวติ อากาเส ฯ นภํ อพฺภุสฺสทฺก-
มาโนติ อุกฺกยฺจฺจานโต อากาสํ อฺลฺลงฺฆนฺโต(๕) ฯ ตมคตฺนฺติ ตมํ ฯ
อภิวิทฺจฺจาทิ อภิหนฺตฺวา วิชฺมิตฺวา ฯ โอสธิตารกาติ อฺลฺลสฺสนฺนา
ปภา เอตาย ธียติ โอสธีนํ วา อนฺุพลปฺปทายิตฺตฺตา โอสธีติ
ลทฺทชฺชานมา ตารกา ฯ

๑. ม. วิโรจตีติ ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตีติ ฯ

๓. สฺยา. จฺนฺทปฺปทียาติ ฯ ๔. ม. วสฺसानํ พหฺวเสน ฯ

๕. ม. อฺลฺลงฺฆนฺโต ฯ

*เล่มที่ 20 เมตตาทาวนาสูตตวณณา หน้า 143

เอตตถาห กสฺมา ปน ภควตา สมานเปี สาสวภาเว(๑)
เมตตาทิตเรหิ โอปธิกปฺญเณหิ วิเสเสตฺวา วุตฺตาติ วุจฺเจ
เสฏฺฐญฺเณน นิทฺโทสภาวเณ จ สตฺเตสุ สุปฺปฏิปตฺติภาวโต ฯ
เสฏฺฐา หิ เอเต วิหารา สพฺพสตฺเตสุ สมฺมาปฺปฏิปตฺติภูตานิ
ยทิตฺถ เมตฺตาทานานิ ฯ ยถา จ พุรฺหุมาโน นิทฺโทสจิตฺตา
วิหรนฺติ เอวฺ เอเตหิ สมฺนุนาคตา โยคิโน พุรฺหุสมาว หุตฺวา
วิหรนฺติ ฯ ตถาเมตฺตา(๒) พุรฺหุวิหาราติ วุจฺจนฺติ(๓) ฯ อิติ
เสฏฺฐญฺเณน นิทฺโทสภาวเณ จ สตฺเตสุ สุปฺปฏิปตฺติภาวโต
เมตฺตาว อิตเรหิ โอปธิกปฺญเณหิ วิเสเสตฺวา วุตฺตา ฯ

เอวมปิ กสฺมา เมตฺตาว เอวฺ วิเสเสตฺวา วุตฺตา อิตเรสํ
พุรฺหุวิหารานํ อธิญฺจानภาวโต ทานาทินํ สพฺเพสํ กฺลฺยาณ-
ธมฺมานํ ปริปริกตฺตา จ ฯ อัยฺ หิ สตฺเตสุ หิตาการปฺปวตฺติ-
ลกฺขณา เมตฺตา หิตฺุปลํหารรสา(๔) อาฆาตวินยฺปจฺจุปฺญฺจานา(๕)
ยทิตฺถ อโนธิสฺส ภาวิตา พหุสฺสีกตา อถ สฺุเขเนว กรุณาทิกาวนา
สมฺปฺชฺชนฺตฺติ เมตฺตา อิตเรสํ พุรฺหุวิหารานํ อธิญฺจานํ ฯ
ตถา หิ สตฺเตสุ หิตฺุชฺฌาทยตาย สติ เนสํ ทฺุฆาสนตา (๖)
สมฺปตฺติวิเสสานํ จิรฺญฺจิตฺติกาเมตา(๗) ปกฺขปาตาภาเวเน สพฺพคฺค
๑. ม. โอปธิกภาเว ฯ ๒. ม. ตถา หิเม ฯ ๓. อธิ เอกวจนวเสน
กตฺตพฺพิ ฯ ๔. ม. หิตฺุปลํหารรสา ฯ ๕. ม. อาฆาตวินยฺปจฺจุปฺญฺจานา ฯ
๖. กตฺถจฺ. ทฺุฆาปนยนตา ฯ ๗. กตฺถจฺ. จิรฺญฺจิตฺติกา ฯ

สมปฺปวตฺตจิตฺตตา จ สุเขเนว อิชฺฌนฺติ ฯ เอวญฺจ สกฺลโลก-
หิตฺสูขวิธานาธิมุตฺตา มหาโพธิสฺตฺตา อิมฺสฺส ทาทพฺพํ อิมฺสฺส
น ทาทพฺพนฺติ อุตฺตมวិยวเสน(๑) วิภาคํ อกฺตฺวา สพฺพสฺตฺตํ
นिरวเสสฺสูขนิทานํ (๒) ทานํ เทนฺติ หิตฺสูขตฺถเมว เนถํ สีลํ
สมาทฺยนฺติ สีลปริปฺรณตฺถํ เนกฺขมมํ ภชฺชนฺติ เตถํ หิตฺสูเขสุ
อสมฺโมหตฺถาย ปญฺญํ ปรีโยทเปนฺติ หิตฺสูขาภิวทฺถนตฺถเมว
ทพฺพํ วีริยมารภฺนฺติ อุตฺตมวีริยวเสน วิรทาวปตฺตฺตํ(๓) สตฺตํ
นนานปฺปการหิตฺชฺฌาสเยเนว อปราริขฺมณฺติ อิทํ เต(๔) ทสฺสาม
กริสฺสามาติอาทินา กตํ ปฏฺิณฺณตํ น วิสฺวาเทนฺติ เตถํ
หิตฺสูขาเยว อจฺลาธิญฺจํ (๕) โหนฺติ ฯ เตสุ อวิจฺลาเย(๖) เมตฺตฺตฺต
ปฺพพฺพการิโน หิตฺชฺฌาสเยเนว เนถํ วิปฺปการเ อฺทาสินา โหนฺติ
ปฺพพฺพการิตายปี น ปจฺจูปการมาสิสนฺติติ ฯ เอวญฺจ ปารมิโย
ปฺพเรตฺวา ยาว ทสฺพลจฺจเวสฺสารชฺชนอสฺสธารณณณณญฺจารส-
อาเวณฺนิกพฺพทฺถมฺมปฺปเกเท สพฺเพปิ กลฺยาณชฺชเม ปรีปฺุเรนฺติ
เอวํ ทานาทินํ สพฺเพถํ กลฺยาณชฺชมานํ ปารีปฺุริกา เมตฺตฺตติ
จ อิมฺสฺส วิเสสฺสฺส ทสฺสนตฺถํ สว อิตเรหิ วิเสสฺเสตฺวา วุตฺตา ฯ

อปิจ เมตฺตฺตฺต อิตเรหิ โอปธิกปฺุญฺญเหหิ มหฺนุภาวตา
เวลามสฺสฺส เตน ทีเปตพฺพทา ฯ ตตฺถ หิ ยถา นาม มหฺตา
เวลามสฺสฺส ทานโต เอกสฺสฺส โสตาปฺนฺนสฺส ทานํ มหฺปฺผลตฺริ
๑. ม. อุตฺตมวิยวเสน ฯ ๒. กตฺถจฺ. นีรวเสสฺสมฺเขน ฯ
๓. ม. วิรทาว ปตฺตฺตํ ฯ ๔. ม. โว ฯ ๕. ม. อจฺลาธิญฺจํ ฯ
๖. ม. อจฺลาเย ฯ

*เล่มที่ 20 เมตตาทาวนาสุตตวรรณา หน้ 145

วุตตํ เอวํ โสตาปนุนสโต เอกสุส สกทาคามิสฺส ทานํ ๑เป๑
ปจเจกพุทฺธสโต ภควโต ตโตปี พุทฺธปฺปมุขสุส สัมมสุส ทานํ
ตโตปี จาคุทฺทิสสุส สัมมสุส วิหารทานํ ตโตปี สรรณคมนํ
ตโตปี สีลสมาทานํ ตโตปี คทฺฐหนมตฺตปี(๑) กาลิ เมตตาทา-
ทาวนา มหปฺผลตรา วุตฺตา ๑ ยถาห ยํ คหปติ เวลาโม
พฺร่าหุมนโณ ทานํ อทาสี มหาทานํ ๑ โย เจกํ ทิฏฺฐิสมฺปนฺนํ
โกเชยฺย อิทํ ตโต มหปฺผลตรํ ๑ โย จ สติ ทิฏฺฐิสมฺปนฺนํ(๒)
โกเชยฺย ๑เป๑ สุร่าเมรยมชฺชปมาทฺฐจํจํนา เวรณณิ ๑ โย จ
อนุตมโส คทฺฐหนมตฺตมฺปี เมตตจิจฺจํ ภาเวยฺย อิทํ ตโต
มหปฺผลตรนติ ๑ (๓) มหคฺคตปฺญญภาเวน ปนฺสฺสา ปรีตฺตปฺญญโต
สาตีสยตาย วตฺตพฺพเมว นตฺถิ ๑ วุตฺตญฺเหตฺถิ

ยํ ปมาณกตํ กมฺมํ น ตํ ตตฺร่าวสิสุสตี
..... น ตํ ตตฺร่าวติฏฺฐตีติ ๑ (๔)

กามาจรกมฺมํ หิ ปมาณกตํ นาม มหคฺคตกมฺมํ ปน
ปมาณํ อติกมิตฺวา โอิทิสกาโนทิสกพฺรณวเสน วฑฺฒิตฺวา
กตตฺตา อปฺปมาณกตํ นาม ๑ กามาจรกมฺมํ ตสุส มหคฺคต-
กมฺมสุส อนฺตรา ลคฺคิตฺถุ วา ตํ กมฺมํ อภิภวิตฺวา อตฺตโน
วิปากสุส โอกาสิ คเหตุวา จาคุ วา น สกโกติ ๑ อถโย
๑. สี. คทฺฐหนมตฺตมฺปี ๑ ม. คทฺฐหนมตฺตํ ๑
๒. ม. ทิฏฺฐิสมฺปนฺนํ ๑ ๓. อจ. อฏฺฐก. ๒๓/๒๒๔/๔๐๘ ๑
๔. ที. สี. ๕/๓๘๓/๓๑๐ ๑ สี. สฟา. ๑๘/๖๑๕/๓๕๖ ๑
๕. ม. โอิทิสกาโนทิสกพฺรณวเสน ๑

มหคคตกมมเมว ตํ ปรีตคกมมํ มโหโฆ วีย ปรีตคํ อุทกํ
อภิวิตวา อคตโน โอกาสํ กเหตุวา ตีฏฐติ ตสฺส วิปากํ
ปฏิพาหิตวา สยเมว พุรหุสพหุติ อุปเนตตีติ อัยํ หิ ตสฺส
อคฺโถติ ฯ

กาถาสฺ โยติ โย โกจิ กหฺนุโจะ วา ปพฺพชิตฺโต วา ฯ
เมตฺตุนฺตี เมตฺตตามานํ ฯ อปฺปมาณฺตี ภาวนาวเสน อารมฺมณ-
วเสน จ อปฺปมาณํ ฯ อสุภภาวนาทโย วีย หิ อารมฺมณ
เอกเทศคฺคหณํ อคฺตวา อนวเสสพฺรณวเสน อนนฺธิโส พฺรณวเสน
จ อปฺปมาณารมฺมณตาย ปคฺคณภาวนาวเสน (๑) อปฺปมาณํ ฯ ตนฺนุ
ลํโยชนา โหนฺตีติ เมตฺตตามานํ ปาทกํ กคฺตวา สมฺมสฺสิตวา
เหฏฺฐิเม อริยมคฺเค อธิคจฺจนฺตสฺส สุขเขเนว ปฏิฆลํโยชนาทโย
ปหฺยิมานา ตนฺนุ โหนฺติ ฯ เตนานฺท ปสฺสโต อุปธิกฺขยฺนฺติ ฯ
อุปธิกฺขโยติ หิ นิพฺพานํ วุจฺจติ ตณฺจสฺส สจฺฉิกิริยาภิสมย-
วเสน มคฺคถาเนน ปสฺสตี ฯ อถ วา ตนฺนุ ลํโยชนา โหนฺตีติ
เมตฺตตามานปทฺฐจฺานาย วิปสฺสณาย อนุกฺกเมน อุปธิกฺขยสงฺขาทํ
อรหฺตํ ปตฺตคฺตวา(๒) ปสฺสโต ปเกว ทสฺปี ลํโยชนา ตนฺนุ
โหนฺติ ปหฺยีนฺตีติ อคฺโถ อถ วา ตนฺนุ ลํโยชนา โหนฺตีติ
ปฏฺิโฆ เจว ปฏิฆสมฺปยุตฺตลํโยชนา จ ตนฺนุกา โหนฺติ ฯ ปสฺสโต
อุปธิกฺขยฺนฺติ เตลํเยว กิเลสฺอุปธิกฺขยสงฺขาทํ(๓) เมตฺตํ อธิคมวเสน
๑. กคฺคจฺ. พฺรณภาวนาวเสน ฯ ๒. ม. ปคฺตวา ฯ
๓. ม. กิเลสฺปรีนํ ขยสงฺขาทํ ฯ

ปัสสนุตสฺสาติ เอวเมตฺถ อตฺถ โท ฏฺฐพฺโพ ฯ

เอวํ กิเลสปรุพฺพานํ นิพฺพานาธิคฺคณฺจ เมตตาทาวนาย
สิขาปรุพฺตตมานิสฺสํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ อญฺเญปิ อานิสฺเส ทสฺเสตฺ
เอกมฺปิ เจตฺตาทิมาย ฯ ตตฺถ อทฺฐจฺจิตฺโตติ เมตตาทาเลน สฺกฺข
วิกฺขมฺภิตฺตพฺยาปาตตาย พฺยาปาเทน อทฺฐจฺจิตฺโต ฯ เมตตาทยตีติ
หิตฺตพฺรณฺวเสน เมตฺตํ กโรติ ฯ กุสโลติ อติสฺเยน กุสลว
มหาปฺญฺโถ ปฏฺิฆาติอนตฺถวิกฺกเมน วา เขมิ ฯ เตนาคิ เตน
เมตตาทยิตฺเตน ฯ สพฺเพ จ ปาณฺเต จ สทฺโท พฺยติเรเก ฯ
มนฺसानุกมฺปิตฺติ(๑) จิตฺเตน อนุกมฺปฺนฺโต ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ
เอกสฺตฺตวิสยาปิ ตาว เมตฺตา มหากุสฺลราสี สพฺเพ ปน
ปาณฺเ อตฺตโน ปิยปรุตฺตํ วิย หิตฺตพฺรณฺน มนฺสา อนุกมฺปฺนฺโต
ปฺหุตฺตํ พหฺห อนปรุปกํ อปรियนฺตํ จตฺตสฺกฺขจิมหากปรุเปปิ อตฺตโน
วิปากปรุพฺนฺธํ ปวตฺเตตต สมตฺถิ อพฺวารปฺญฺณํ อริโย ปริสฺสทฺธ-
จิตฺโต ปุคฺคโล ปกโรติ นิปฺพาเทติ(๒) ฯ สตฺตสณฺฑนฺติ สตฺต-
สขฺขาเตน สณฺฑเณน สมฺนฺนาคตฺตํ ภริตฺตํ สตฺเตหิ อวิรพฺ อากิณฺณ-
มนฺุสฺสนฺติ อตฺถ โท ฯ วิชิตฺวาติ อทฺฐเณน อสฺตฺเถน ฐมฺเมเนว
วิชิณฺตีวา ฯ ราชิสฺโยติ อีสฺสทิสฺสา ฐมฺมิกฺราชาโน ฯ ยชฺมานาคิ
ทานาทินิ(๓) ททฺมานา ฯ อนฺุปรियคาคิ วิจฺรึสุ ฯ

อสุสเมธฺนฺติอาทิสฺสุ โปราณฺกราชกาลเ กิร สสุสเมธฺ

๑. ปาลิยฺ. มนฺसानุกมฺปฺนฺติ ปาโธ ฯ

๒. อธิ อติสทฺโท อิจฺฉิตฺตพฺโพ ฯ ๓. ม. ทานานิ ฯ

ปฐริสมธั สมมปาสิ วาจาเปยฺยนุติ จตุตถริ สงฺกหฺวตฺถุณี อเหตุสิ
เยหิ ราชาโน โลกั สงฺกณฺหีสุ ๑ ตตฺถ นิปฺพนฺนสฺสโต
ทสมภากคฺคหณั สฺสสมธั นาม สฺสสมปาทเนเมธาวิตาติ
อตฺโต ๑ มหาโยธานั จมาสิกั ภตฺตเวตฺนนานุปฺปทานั ปฐริสมธั
นาม ปฐริสสงฺกหณฺเ เมธาวิตาติ อตฺโต ๑ ทลิตฺทมนุสฺसानั
หตฺถ(๑) เลขั กเหตุวา ตีณิ วสุทานิ วินา วทฺธิยา สหสฺส-
ทฺวิสสฺสมตฺตชฺชานานุปฺปทานั สมมปาสิ นาม ๑ ตั หิ สมมา
มนุสฺเส ปาเสติ ททเย พนฺธิตฺวา วีย จเปติ ตสฺมา สมมา-
ปาสนฺติ วุจฺจติ ๑ ตาต มาตฺลาติอาทินา ปน สณฺหฺวาจาย
สงฺกณฺหณั วาจาเปยฺยั นาม เปยฺยวชฺชั ปิยวาจตาติ อตฺโต ๑
เอวั จตุหิ สงฺกเหหิ(๒) สงฺกหิตั รกฺขั อิทฺทณฺเจว โหติ สิตฺถจ
หฺวตฺตอนฺนปानั เขมฺมิ นิพฺภยฺ(๓) ๑ มนุสฺสา มุทา โมทนา(๔) อฺเร
ปฺคฺเต นจฺเจนฺตา อปารุตฺตมฺรา วิหรนฺติ อิทั มฺรทฺวาเรสุ
อคฺคพานั อภาวโต นิริคฺคพฺนฺติ วุจฺจติ ๑ อยั โปราณิกา
ปเวณิ อยั โปราณิกา ปกฺติ ๑

อปรภาค ปน โอกฺกากรากาเล พฺราหฺมณา อิมานิ
จตุตถริ สงฺกหฺวตฺถุณี อิมณฺจ รกฺขสฺมปฺคฺตี ปรีวตฺเตนฺตา
อฺทฺทมฺมุลลั กตฺวา อสฺสเมธั ปฐริสมธฺนฺติอาทิกเ ปณฺจ ยณฺเ
นาม อกัสุ ๑ วุตฺตเเวหฺตั ภควตา พฺราหฺมณฺชฺมมียสุตฺเต
๑. ม. โปตฺถเก ๑ ๒. ม. สงฺกหฺวตฺถุหิ ๑
๓. ม. นิริพฺพุทฺ ๑ ๔. ม. โมทมานา ๑

*เล่มที่ 20 เมตตาทาวนาสูตตวณณนา หน้า 149

เตส อาสี วิปลลาโส ทิสวาน อญโต อญฺ(๑)

เต ตตฺถ มนฺเต คนฺเถตฺวา โอกฺกาคํ ตฺทฺปาคนฺติ ฯ

ตตฺถ อสฺสเมตฺถ เมชนฺตีติ(๒) อสฺสเมโ ช ทฺวีหิ ปริยฺเยหิ

ยชิตฺพฺพสฺส เอกฺวิสตียฺอุปสฺส เอกฺสุมี (๓)มชฺฉิมทิวเสเอว สตฺต(๓) นว

วา ปรฺยจฺปสฺสตฺมาตฺถีสนฺสฺส จเปตฺวา ภูมี จ ปรฺยเส จ

อวเสตฺสพฺพิวาทกฺขินฺสฺส ยลฺลยสฺเสตฺถ อธิวจฺนํ ฯ ปรฺยเสตฺถ

เมชนฺติ พาเชนฺตีติ ปรฺยเสเมโ ช จตฺถหิ ปริยฺเยหิ ยชิตฺพฺพสฺส สทฺธิ

ภูมียา อสฺสเมเช วุตฺตวิวาทกฺขินฺสฺส ยลฺลยสฺเสตฺถ อธิวจฺนํ ฯ

สมฺมเมตฺถ ปาสนฺติ ชินฺตีติ สมฺมาปาโส ยฺกจฺนิกฺคเพ ปรฺยเสน-

ทณฺทกสงฺขาตฺ สมฺมํ จิปิตฺวา ตสฺส ปติโตกาเส เวที กตฺวา

ลํหาริเมหิ ยฺฐาทีหิ สรฺสฺสวตฺนินฺทียา(๔) นิมนฺนุคฺโคกาสโต ปญฺจติ

ปญฺจโลมํ คจฺจนฺเตน ยชิตฺพฺพสฺส ยลฺลยยาคฺสฺเสตฺถ(๕) อธิวจฺนํ ฯ

วาชเมตฺถ ปิวณฺตีติ วาชเปยฺโย ฯ เอเกน ปรฺยยฺเยเนน สตฺตรสฺหิ

ปสฺสูหิ ยชิตฺพฺพสฺส เวพฺพวยฺอุปสฺส สตฺตรสฺกสตฺตรสฺกทกฺขินฺสฺส(๖)

ยลฺลยสฺเสตฺถ อธิวจฺนํ ฯ นตฺถิเอตฺถ อคฺคโปกฺติ นิรคฺคโปกฺติ ฯ

นวหิ ปรฺยยฺเยหิ ยชิตฺพฺพสฺส สทฺธิ ภูมียา ปรฺยเสหิ

จ อสฺสเมเช วุตฺตวิวาทกฺขินฺสฺส สพฺพเมว ปรฺยยานามสฺส

๑. บ. ส. ๒๕/๓๒๓/๓๘๓ ฯ อทฺตเตยฺยคาถา ปากฏา ฯ

อิติ ปรฺย เปยฺยาเลน ภาวิตฺพฺพิ ฯ ๒. ม. เมชนฺติ พาเชนฺตีติ ฯ

เอวมฺปรฺยปี ฯ ๓. ม. ปจฺฉิมทิวเสเอว สตฺตฺนวุติ ฯ

๔. ม. สรฺสฺสวตฺนินฺทียา ฯ ๕. ม. สตฺตรยาคฺสฺเสตฺถ ฯ

๖. ม. สตฺตรสฺกทกฺขินฺสฺส ฯ

น เกนจิติ อุกุสลเวริ์ ตสฺส เกนจิปิ การณน นคฺถิ
ปุกุคคเวรสงฺขาโต วิโรโธ เกนจि ปุริเสน สทฺธิ์ ตสฺส
เมตตาวิหารสฺส นคฺถิติ ฯ

เอวเมตสฺมิ์ เอกกนิปาเต ปฎิปาฎิยา เตรสฺสฺ สุตเตสฺ
สิกฺขาสุตตทวเย จาติ ปณฺณรสฺสฺ สุตเตสฺ วิวญฺญุ์ กถิติ์ ฯ
นีวรณฺสฺสฺ ตึโยชนฺสฺสฺ อปฺปมาทสฺสฺ อญฺจิสณฺจยสฺสฺตฺนฺติ
เอเตสฺ จตฺตฺ สุตเตสฺ วญฺญวิวญฺญุ์ กถิติ์ อิตเรสฺ ปน วญฺญเมว
กถิตฺนฺติ ฯ

สคฺคตมฺสฺสฺตวณณา นิฎฺฐิตา ฯ

ปรมคถที่ปนียา ขุททกนิกายกุกกถาย อิติวุตตกสฺส

เอกกนิปาตวณณา นิฎฺฐิตา ฯ

ทุกนิปาตวณณา

ปรหมคฤทวณณา

ทุกขวิหารสุตวณณา

ทุกนิปาตสุส ปรหม ทูวิทิตี คณนปริจเจโท ๑ ฐมเมหิตี
ปริจจินนนิทสสนั(๑) ๑ ทูวิทิตี ฐมเมหิตี ทูวิทิตี อกุสธฐมเมหิตี ๑
สมนุนาคโตติ ยุตโต ๑ ทิกฺกุเจว ฐมเมหิตี อิมสมึเยว อตตภาเว ๑
ทูกขั วัหระติตี จตฺตูปี อิริยาปเถสุ กิเลสทูกเขน เจว กายิก-
เจตสิกทูกเขน จ ทูกขั วัหระติตี ๑ สวิฆาตุนติ จิตฺตูปมาเตน
เจว กายูปมาเตน จ สวิฆาตึ ๑ สอุปายาสุนติ กิเลสูปายาเสน
เจว สรีเรเขเทน จ พลวอayasaเสน สอุปายาสึ ๑ สปริพา-
หุนติ กิเลสสนฺดาเปน(๒) เจว กิเลสปริพาเหณ จ กายปริพาเหณ
จ สปริพาหึ ๑ กายสุส เกทาติ อุปาทินนทูกเขนปริจจาคา ๑
ปริ มรณาคติ ตทนนฺตรึ อภินิพฺพตตทูกเขนทูกกหณ ๑ อถวา ๑
กายสุส เกทาติ ชีวิตินฺทูกเขนทูกเขน ๑ ปริ มรณาคติ จุตโต
อุทฺธึ ๑ ทูกคตติ ปาฏิกงฺขาติ ทูกคตติสงฺขาตานิ จตฺตุนัน อปายานัน
อณฺณตฺตรา คตติ อิจฺฉิตทูกเขน อวสฺสั ภาคินีติ(๓) อตฺตโถ ๑

อกุตฺตทฺวาโรติ อปีหิตทฺวาโร ๑ กตฺถ ปน อกุตฺต-
ทฺวาโรติ อาห อินฺทูกเขนยสุติ ๑ เตน มนจฺจจฺจานัน(๔) อินฺทูกเขน
๑. ม. ปริจจินนฐมเมหิตินิทสสนั ๑ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑
๓. ม. ภาวินีติ ๑ ๔. ม. มนจฺจจฺจานัน ๑

*เล่มที่ 20 ทุกขวิหารสุตตวณณา หน้า 153

อสิวรมาห ๆ ปฏิกุคหณปริโกควเสน โภชเน น มคต
น ชานาตีติ โภชเน อมตตณณู ๆ อินุทริเยสุ อคตตทวารตาย
โภชเน อมตตณณูตยาติปี ปจุนติ ๆ

กถิ อินุทริเยสุ อคตตทวารตา กถิ วา คตตทวารตาติ ๆ
กิลจายปี หิ จกขุนุทริเย สิวโร วา อสิวโร วา นตติ ๆ
น หิ จกขุปสาทำ นิสสาय สติ วา มกุจสสจจि วา
อุป্পชชติ อปีจ ยทา รุปารมมณิ จกขุสส อาปาถิ อากจจติ
ตทา ภวญเก ทวิภขตตุ อุป্পชชิตวา นินุทเท กิริยามโนธาตุ
อวชชนกิจจि สาชยมานา อุป্পชชิตวา นินุชจติ ตโต จกขุ-
วิญญาณิ ทสสนกิจจि ตโต วิปากมโนธาตุ สมปฏิจจณน-
กิจจि ตโต วิปากาเหตุกมโนวิญญาณธาตุ สนตีรณกิจจि ตโต
กิริยาเหตุกมโนวิญญาณธาตุ ไวกุจพพนกิจจิ สาชยมานา
อุป্পชชิตวา นินุชจติ ตทนนตริ ชวนิ ชวติ ๆ ตถาปี เนว
ภวญคสมเย น อวชชนาทีนินิ อญจตรสมเย สิวโร วา อสิวโร
วา อตติ ชวนุกุชเณ ปน สเจ ทสสิลยิ วา มกุจสสจจि
วา อญญาณิ วา อกขนติ วา โกสชชि วา อุป্পชชติ อสิวโร
โหติ ๆ เอว โหนโตปี โส จกขุทวารอ อสิวโรติ วุจจติ ๆ
กสมา ยสมา ตสมิ สติ ทวารมปี อคตต โหติ ภวญคมปี
อวชชนาทีนินิ วิถิจิตตานปี ๆ ยถา กิ ยถา นคร จตุสุ
ทวารesu อสิวเตสุ กิลจายปี อนโตมรทวารโกกุจกคพภาทโย
สุสิวตา ตถาปี อนโตนคร สพพิ ภณนํ อรกุจติ อโคปีตเมว

*เล่มที่ 20 ทุกนิปาตวณณา หน้า 154

โหติ ฯ นครทวารเหที ปวิสิตวา โจรา ยทิจญนติ ตํ
กรเยยฺย(๑) ฯ เอวเมว ชวเน ทุสสีถยาทีสุ อุปฺปนฺเนสุ ตสฺมี
อสิวเร สติทวารมฺปี อคฺคตฺโต โหติ ภาวฺกมฺปี อวชฺชนาทีนึ
วึถิจิตฺตานิปี ฯ ตสฺมี ปน อสตี ชวเน สีลาทีสุ อุปฺปนฺเนสุ
ทวารมฺปี คฺคตฺโต โหติ ภาวฺกมฺปี อวชฺชนาทีนึ วึถิจิตฺตานิปี ฯ
ยถา ที ยถา นครทวารेषु สํวเตสุ กิณฺจาปี อนฺโต
จทรทวารทโย อสิวตฺตาตถาปี อนฺโตนฺนเร สพฺพิ ภาณํ
สุรกฺขิตํ สุโกปิตเมว โหติ ฯ นครทวารेषु ที ปิหิตेषु โจรานํ
ปเวโส นตฺถิ ฯ เอวเมว ชวเน สีลาทีสุ อุปฺปนฺเนสุ ทวารมฺปี
คฺคตฺโต โหติ ภาวฺกมฺปี อวชฺชนาทีนึ วึถิจิตฺตานิปี ฯ ตสฺมา
ชวณกฺขณเ อุปฺปชฺชมาโนปี จกฺขุทวารे สํวโรตี วุจฺจตี ฯ
เสสทวารेषुปี เอเสว นโย ฯ เอวํ อินฺทริเยสุ อคฺคตฺตทวารตา
จ คฺคตฺตทวารตา จ เวทิตพฺพา ฯ

กถํ ปน โภชเน อมตฺตณฺญ กถํ วา มตฺตณฺญตี โย
ที ปุคฺคโล มหิจฺฉิ หุตฺวา ปฏิกฺกหณเ มตฺตํ น ชานาตี ฯ
มหิจฺฉปฺคฺคโล ที ยถา นาม กจฺฉปฺภวณฺนิโช ปิพฺนฺชนภณฺทกํ
หตฺถเณ กเหตุวา อุจฺจงฺเกปี(๒) ปกฺขิปิตพฺพยุตฺตํ ปกฺขิปิตฺวา
มหาชนฺสฺส ปสฺสนฺตฺสเสว อสุกํ คณฺหถ อสุกํ คณฺหถาตี
มุเชน อุกฺโขเสตี เอวเมว อุปฺปนฺมตฺตกมฺปี อตฺตโน สึลํ วา
๑. ม. หเรยฺยฺย ฯ ๒. ม. อุจฺจงฺเกปี ฯ

คณฺถิ วา ชฺตงฺกคฺคณฺถิ วา อนฺตมโส อรณฺณวาสมตฺตกมฺปิ
มหาชนสฺส ชานนฺตสฺเสว สมฺภาเวติ สมฺภาเวตฺวา จ ปน
สกฺกฺเหหิปี อุปนีเต ปจฺจเย อตฺตุนฺติ อวตฺตวา ปฏิกฺคณฺหาติ ฯ
ตโย หิ ปุเรตฺตุน สกฺกา อคฺคิ อุปาทานน สมฺพุทฺโท อุทเทน
มหิจฺจโน ปจฺจเยหิตี ฯ

อคฺคิกฺกขนฺุโร สมฺพุทฺโท จ มหิจฺจโน จาปี ปุคฺคโล
พหุเก ปจฺจเยหิ ตโย เปเต น ปุเรยตี(๑) ฯ

มหิจฺจนฺปุคฺคโล หิ วิชาตมาตฺยาปี มนฺนิ กณฺหิตฺตุน
สกุโถติ ฯ เอรูโป หิ อนฺุปฺปนฺนํ ตาภํ น อุปฺปาเทติ
อุปฺปนฺนตาภโต จ ปรีหายตีติ(๒) ฯ เอวํ ตาว ปฏิกฺคณฺเณ
อมตฺตณฺณ โหติ ฯ โย ปน ฐมฺเมน สเมน ลทฺฐมฺปิ อาหารี
คธิโต มุจฺฉิโต อชฺฌาปนฺโน(๓) อนาทีนวทสฺสาวิ อนิสฺสรณฺพลฺโย
อาหารหตฺถกอลฺสาฎกตฺตถวณฺณกกาภมาสกฺกตฺตวมิถฺตพฺราหฺมณานํ(๔)
อณฺณตโร วีย อโยนิโส อนฺุปาเยน ยาวทตฺถิ อุทราวเทหํ
ปรีกฺขชิตฺวา เสยฺยสฺสํ ปสฺสสฺสํ มิทฺฐสฺสํ อนฺุยฺยตฺโต วิหริตี
อโย ปรีโกเค อมตฺตณฺณ นาม ฯ โย ปน สเจปี เทยฺยฐมฺโม
พหุ โหติ ทายโก อปฺปี ทาตฺกาโม ทายกสฺส วเสน

- # ๑. ปปฺยจ. ๒/๒๓๕ ฯ ม. พหุเก ปจฺจเย ทินฺเน ตโยเปเต น
- # ปุเรยตี ฯ กตฺถจ. พหุเก ปจฺจเย เทนฺเต ตโยเปเต น ปุริยาตี ฯ
- # ๒. ม. อิตฺตพุทฺโท นตีติ ฯ ๓. ม. อชฺโฌปนฺโน ฯ
- # ๔. ม. ...วมิตฺตพฺราหฺมณานํ ฯ

อปฺปํ คณฺหาติ ฯ เทยฺยธมฺโม อปฺโป ทายโก พหุ ทาทูกาโม
 เทยฺยธมฺมสฺส วเสน อปฺปํ คณฺหาติ ฯ เทยฺยธมฺโม พหุ ทายโกปิ
 พหุ ทาทูกาโม อตฺตโน ถามํ ญตฺวา ปมาณยฺยตฺตเมว คณฺหาตีติ
 เอวํ วุตฺตสฺส ปฏิกุคฺคเณ ปมาณชานนสฺส เจว ปฏิสงฺขา
 โยนิโส อาหารํ อหารเถติ เนว ทวาย น มทายาติ(๑)อาทีนา
 ลทฺธา(๒) ปิณฺฑปาตํ อคฺธิโต อมฺจฺฉิตฺโต อนชฺโฆปนฺโน อาทีนว-
 ทสฺสาวิ นิสฺสรณปฺลโย ปรีกฺขชฺตีติ จ อาทีนา นเยน
 วุตฺตสฺส ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปฏิสงฺขานปฺลยาชฺช ชานิตฺวา อาหาร-
 ปรีกฺขชฺนสงฺขาตสฺส ปรีโกเค ปมาณชานนสฺส จ วเสน โภชเน
 มตฺตลฺลญฺ โหติ อัย โภชเน มตฺตลฺลญฺ นาม ฯ เอวํ โภชเน
 อมตฺตลฺลญฺตา จ มตฺตลฺลญฺตา จ โหตีติ เวทิตพฺพํ ฯ

กาถาสฺ ปน จกฺขฺนฺตฺวาทีสุ จกฺขฺตีติ จกฺขฺ รุปํ
 อสฺสาเทติ สมวิสम्मํ อจฺจกฺขฺนฺตํ วีย โหตีติ วา อตฺโถ ฯ
 สฺสณฺตีติ สโต ฯ ฆายตีติ ฆานํ ฯ ชีวิตฺตนิมิตฺตํ อาหารรโส
 ชีวิตฺตํ อวฺหาชฺตีติ ชีวฺหา ฯ กุจฺฉิตานํ อาโยติ กาโย ฯ
 มนเต วิชานาตีติ มโน ฯ โปราณา ปนาหุ มฺนาตีติ มโน(๓) ฯ
 นาฬิยา มินฺมาโน วีย มหาตุลยาชฺช ธารยมาโน วีย จ อารมฺมณํ
 วิชานาตีติ อตฺโถ ฯ เอวํ ตาเวตฺถ ปทตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ

ภาวตฺถโต ปน ทฺวริชฺ จกฺขฺ มํสจกฺขฺ จ ปญฺญาจกฺขฺ
 จ ฯ เตสุ พุทฺธจกฺขฺ สมมฺนตฺจกฺขฺ ฌานจกฺขฺ ทิปฺพจกฺขฺ ฐมฺม-
 # ๑. อภิ. สจ. ๓๔/๘๖๓/๓๓๕ ฯ ๒. ม. ลทฺธญจ ฯ
 # ๓. อธิ อติสทฺโท อิจฺฉิตพฺโพ ฯ

*เล่มที่ 20 ทุภขวิหารสูตตวณณา หน้า 157

จกขุติ ปณจวิธึ ปณณาจกขุ ฯ ตตถ อททลั โข อหึ ภิกขเว
พุทฺธจกขุณา โลกั โวลเณนุโตติ (๑) อิทั พุทฺธจกขุ นาม ฯ สมณุต-
จกขุ วุจจติ สพุพณณุตตณณณติ (๒) อิทั สมณุตจกขุ นาม ฯ
จกขุ อทปาทีติ (๓) อิทั ณาณจกขุ นาม ฯ อททลั โข อหึ
ภิกขเว ทิพเพน จกขุณา วิสุทฺธเณนาติ (๔) อิทั ทิพพจกขุ นาม ฯ
วิรัชั วิตมถั ชมมจกขุข อทปาทีติ (๕) อิทั เหฏฺฐิมมคคตตยสงขชาติ
ชมมจกขุ นาม ฯ

มัสจกขุปี ทูวิธึ สสมภารจกขุ ปสาทจกขุติ ฯ ตตถ
ยวายั อกขิกูปเก ปตฺธิฏฺฐิตเเต เหฏฺฐา อกขิกูปกฏฺฐิเกน อูปริ
ภมุกฏฺฐิเกน อุกโต อกขิกูเปหิ(๖) อนนโต มตฺถลฺลฺกเณน พหิทฺธา
อกขิลเเมหิ ปริจฺฉินฺโน มัสปิณฺโฑ สงฺเขปโต จตฺสโส ธาตุโย
วณฺโณ คนฺโธ รโส โອชา สมภโว สณฺจานันฺน ชีวิตฺตํ ภาโว
กายปสาโท จกขุปสาโทติ จุทฺทสสมภวโร(๗) ฯ วิตถารโต จตฺสโส
ธาตุโย ตันนิสฺสิตา วณฺณคนฺธรสโອชาสณฺจานสมภโว อิติ
อิมานิ ทส จตฺสสมภฺจานิกตฺตา จตฺตาลีสํ โหนฺติ ชีวิตฺตํ ภาโว
กายปสาโท จกขุปสาโทติ จตฺตารี เอกนตฺกมฺมสมภฺจานา-
เนวาทิ อิมลั จตฺจตฺตาลีสาย รูปานันฺน วเสน จตฺจตฺตาลีส-
สมภวารา ยั โลโก เสตฺติ วฏฺฐุํ ปุถฺถลั วิสตํ(๘) วิปฺลลั วิตฺถิณฺณ(๙)
๑. ม. มุ. ๑๒/๓๒๓/๓๒๕ ฯ ๒. ปุ. จุฬ. ๓๐/๒๑๖/๑๑๓ ฯ
๓. ตี. มหา. ๑๕/๑๖๖๖/๕๒๕ ฯ วิ. มหา. ๔/๑๕/๑๕ ฯ
๔. ม. มุ. ๑๒/๓๒๓/๓๒๕ ฯ ๕. ม. ม. ๑๓/๕๕๕/๕๔๕ ฯ
๖. ม. อกขิกูฏฺเฐหิ ฯ ๗. ม. ...สมภวารา ฯ ๘. ม. วิสฏฺฐุํ ฯ
๙. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

จกฺขุณฺติ(๑) สยฺฆานนฺโต น จกฺขุํ สยฺฆานาติ วตฺถุํ จกฺขุโต
สยฺฆานาติ โย มํสปีณฺโฑ อกฺขิณฺนปเก ปตฺติณฺจฺจโต นฺหารุสฺสุตฺตเกน
มตฺตลฺลฺลฺกเณ อาพนฺโธ(๒) ยตฺถ เสตมฺปิ อตฺถิ กณฺหมฺปิ โลหิตกมฺปิ
ปจฺวีปฺปิ อาโปปฺปิ เตโชปฺปิ วาโยปฺปิ ยํเสมฺหุสฺสทตฺตา เสตํ
ปีตฺตฺสฺสทตฺตา กณฺ्हํ รุหิรฺสฺสทตฺตา โลหิตกํ ปจฺวฺสฺสทตฺตา
ปตฺถทฺธํ อาปฺสฺสทตฺตา ปคฺฆรฺติ เตชฺสฺสทตฺตา ปรีทฺยฺหติ
วายุสฺสทตฺตา สมฺภมฺติ อิทํ สสมฺภารจกฺขุ นาม ฯ โย ปน
เอตฺถ ลีโต เอตฺถ ปฏฺิพนฺโธ(๓) จตฺนฺนํ มหาณฺฏานํ อุปาทาย
ปสาโท อิทํ ปสาทจกฺขุ นาม ฯ อิทํ หิ จกฺขุวิญญาณาทีนํ
ยถารํ วตฺถุทวารภาเวน ปวตฺตติ ฯ

โสตาทีสุปี โสตํ ทิพฺพโสตํ มํสโสตนฺติ ทฺวิริํ ฯ เอตฺถ
ทิพฺพาย โสตราตุยา วิสุทฺธาย อตฺถิ กณฺตฺมานุสึกาย อุโภ สทฺเท
สุณาตีติ อิทํ ทิพฺพโสตํ นาม ฯ มํสโสตํ ปน สสมฺภารโสตํ
ปสาทโสตนฺติ ทฺวิริณฺติอาทิ สทฺพํ จกฺขุ มฺหิ วตฺตฺนเยเนว
เวทิตฺพํ ฯ ตถา ฆานชิวฺหา ฯ กาโย ปน โจปนกาโย
กรชกาโย สมฺภกาโย ปสาทกาโยติอาทีนา พหฺวิโร ฯ ตตฺถ

กาเยน ลํวฺตา ธีรา อโธ วาจาเย ลํวฺตาติ(๔)

อโย โจปนกาโย นาม ฯ อิมฺมหา กายา อณฺณํ กายํ

๑. ม. จกฺขุติ ฯ ๒. ม. อาพนฺโธ ฯ เอวมฺปรีปฺปิ ฯ ๓. ม. ปฏฺิพนฺโธ ฯ

๔. พ. ฐ. ๒๕/๒๓/๔๖ ฯ

*เล่มที่ 20 ทุกขวิหารสูตตถา หน้าที่ 159

อภิณมมินาตีติ (๑) อัย กรชกาโย นาม ๑ สมุหกาโย ปน วิญญาณ-
สมุหเสน อนเนกวิโร อากโต ๑ ตถา หิ น อิเม อาวุโส
วิญญาณกาชาติ(๒)อาทีสุ วิญญาณสมุโห วุตโต ๑ น ผสสุกาชาติ(๓)-
อาทีสุ ผสสุกาตีสมุโห ๑ ตถา กายปสสุทฐิ กายลหุตาติ(๔)อาทีสุ
เวทนาขุณฐาโท ๑ อีเชกัจโจ ปจวีกายั อนิจจโต อนุปสสุติ
อาโปกายั เตชอกายั วาโยกายั เกสกายั โลมกายนติ(๕)อาทีสุ
ปจวาทิสมุโห ๑ กาเยน โผฏฐพัพ พุสตีวาติ (๖) อัย ปสาทกาโย ๑
อิชาปี ปสาทกาโย เวทิตพโพ ๑ โส หิ กายวิญญาณาทีน
ยถารหิ วตถุทวารภาเวน ปวตตติ ๑ มโนติ ปน กิณจาปี
สพัพ วิญญาณ วุจจติ ตถาปี ทวารภาวสสุ อิชาธิปเปตตตา
ทวารภูต สวาชชนัน ภวงคิ เวทิตพัพ ๑

เอตานิ ยสสุ ทวารานิ อคฺคตตานิ จ ภิกฺขุโนติ ยสสุ
ภิกฺขุโน เอตานิ มนญฺญญฺจานิ ทวารานิ สติไวสสุคฺเคน ปมาท
อาปนฺนตฺตา สติกวาญฺเณ อปีหิตานิ ๑ โภชนมฺหิ ๑เป ๑ อธิคฺจฺจตีติ
โส ภิกฺขุ วุตฺตนเยน โภชเน อมตฺตลฺลญฺญ อินฺทฺริเยสุ จ สัวรรหิโต
ทิฏฺฐธมฺมิกิลฺลจ โรคาทิวเสน สมฺปฺรายิกิลฺลจ ทฺถคฺคตีปฺริยาปนฺน
กายทฺถกฺขํ ราคาทิกิเลสสุ ปตาปวเสน (๗) อิจฺฉาวิฆาตวเสน จ
๑. ที. สී. ๕/๑๓๒/๑๐๒ ๑ พุ. ปฎิ. ๓๑/๖๘๗/๕๕๗ ๑
๒. ม. ม. ๑๒/๑๒๖/๕๘ ๑ ๓. ที. ปา. ๑๑/๓๐๗/๒๕๕ ๑
ม. ม. ๑๒/๑๒๓/๕๕ ๑ ๔. อภิ. สจ. ๓๔/๕๑/๓๑ ๑
๕. พุ. ปฎิ. ๓๑/๗๒๗/๖๒๒ ๑ ๖. อจ. ติก. ๒๐/๔๕๕/๑๔๓ ๑
๗. ม. ราคาทิกิเลสสนฺตาปวเสน ๑

*เล่มที่ 20 ทุกนิปาตวณณา หน้า 160

เจโตทุกขนุติ สพุทถาปี ทุกขเมว อธิคจจติ ปาปุณาติ ฯ ยสุมา
เจตเทวํ ตสุมา ทูวิเรนปี ทุกขคคินา อธิโลเก จ ปรโลเก
จ ทายุหมานน กายน ทายุหมานน เจตสา ทิวา วา ยทิ
วา รตตี นิจจกาลเมว ตาทิส อคคโล ทุกขเมว วิหริ
น ตสส สุขวิหารสส สมภโว วญญทุกขานตักกเม ปน
วตตพพเมว นตถิติ ฯ

ปรหมคถวณณา นิฏจिता ฯ

สุขวิหารสสวณณา

ทุดิเย วุตตวิปริยาเยน อตโต เวทิตพุโพ ฯ

ทุดิยสสวณณา นิฏจिता ฯ

ตปนียสสวณณา

ตติเย ตปนียาติ อธิ เจว สมปราเย จ ตปนุติ

วิพาเชนุติ วิเหเจนุติติ ตปนียา ฯ ตปนี วา ทุกขํ ทิฏเจ

เจว ฐมเม อธิสมปราเย จ ตสส อูปาทนเนน เจว อนุ-

พลปาทนเนน จ หิตาติ ตปนียา ฯ อถ วา ตปนุติ เตนาติ

ตปนี ปจจนาตาโป วิปปฏิสาโรติ อตโต ตสส เหตุภาวโต หิตาติ

ตปนียา ฯ อกตกลยาโณติ อกตํ กลยาณํ ภาททกํ ปุณณํ

เอเตนาติ อกตกลยาโณ ฯ เสสพททวยํ ตสเสว เววจนํ ฯ ปุณณํ

*เล่มที่ 20 ตปนียสุตตวณณา หน้ 161

หิ ปวตติหิตตาย อายตี สุขตย จ ภททกฏเฐน กถยณนติ จ
 กุจฉิตตลนทิตถุเถน กุสลนติ จ ทุกขภีรูนํ สัสารภีรูนํ จ
 รกขณกฏเฐน ภีรุตถาณนติ จ วุจจติ ๑ กตปาโปติ กตํ อุปจิตํ
 ปาปี เอเตนาคิ กตปาโป ๑ เสสปรททวยํ ตสเสว เวจจัน ๑
 อกุสลกมมํ หิ ลามกฏเฐน ปาปนติ จ อตตโน ปวตติกขณ
 วิปากกขณ จ โฆรสภวตย ลุททนติ จ กิเลสหิ ทูสิตภวณ
 กิพพิสนติ จ วุจจติ ๑ อิติ ภควาเทว ฐมมา ตปนียาคิ
 ฐมมาธิฐจณน อททิสิตวา อกตํ กุสลฐมมํ กตถจ อกุสลฐมมํ
 ปุคคลาธิฐจณน นิตทิสิ ๑ อิทานิ เตสํ ตปนียภาวํ ทสเสนุโต
 โส อกตํ เม กถยณนติปี ตปปติ กตํ เม ปาปนติปี
 ตปปตีติ อห ๑ จิตตสนตเสน ตปปติ อนุตปปติ อนุโสจตีติ
 อตุโถ ๑

กาธาสุ ทุกุจ จริตํ กิเลสปรตติกตตว วา ทุกุจ จริตนติ
 ทุกุจริตํ กายน ทุกุจริตํ กายโต วา ปวตติ ทุกุจริตํ
 กายทุกุจริตํ ๑ เอว วจิมโนทุกุจริตานิปี ทุกุจพพานิ ๑ อิมานิ
 จ กายทุกุจริตาทินิ กมมปถปตตทานิ อธิปเปตานิติ ๑ ยํ
 น กมมปถปตตํ อกุสลชาตํ ตํ สนุชทายาห ยถจถถถ
 โทสสทหิตนติ ๑ ตสสตุโถ ยมปิ จ อถถถ กมมปถภาวํ
 อปปตตตตตานิ ปิปริยาเยน กายกมมาทิสงขุยํ น ลกติ รากาทิ-
 กิเลสสัสมุจจตตว โทสสทหิตํ อกุสลํ ตปี กตวาคิ ๑ นิริยนติ

นิริตฺตอเถน นิริสฺสาทญฺเฐน วา นิริยนฺตฺติ ลทฺธนามํ สพฺพปี
ทฺคคฺคิ(๑) อยสฺงฺขาตสฺขปฺปฏิกุเขเปน วา สพฺพคฺคฺล สฺคคฺคิ-
ทฺคคฺคิสี นิริยทฺคคฺคิ สฺโส ตาทิสฺโส ปุคฺคโล อฺปคฺคจฺจตีติ เอวเมตฺถ
อตฺถ โถ ทญฺจพฺโพ ๑

เอตฺถ จ กายทฺจจฺริตฺตสฺส ตปฺนียภาเว นนฺโท ยกุโย
นนฺโท มาณวโก นนฺโท โคฆาตโก เทว ภาตีกาติ เอเตสํ
วตฺถุณี กเถตพฺพานิ

เต กิรฺ คาวี วริตฺวา มํสํ เทว โภจฺจาเส อํกํสฺ ๑ ตโต
กนิญฺโจ เชญฺจํ อห มยฺหํ ทารกา พหุ อิมานิ เม อนฺตานิ
เทหิตี ๑ อถ นํ เชญฺจํ สพฺพํ มํสํ เทวธา วิภคฺตํ ปุณ
กิมคฺคเหสีติ ปหริตฺวา ซีวิตกฺขยํ ปาเปสิ ๑ นินฺตติตฺวา จ
นํ โอลเณนฺโต มตํ ทิสฺวา ภาริยํ วต มยา กตํ สฺวาหํ
อการณฺเนว นํ มาเรสินฺติ จิตฺตํ อฺปฺปาเทสิ ๑ อถสฺส พลวา
วิปฺปฏิสฺสโร อฺปฺปชฺชิ ๑ สฺโส จิตฺตฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
กมฺมํ อวชฺเชติ จิตฺตปฺปสฺสํ(๒) น ลภติ อสิตํ ปิตํ ขาทิตฺ-
ปฺปสฺส สฺริเร โอชํ น ผรติ อญฺจิจมฺมตฺตเมว อโหสิ ๑ อถ
นํ เอโก เถโร ปุจฺฉิ อฺปาสกํ ตฺวํ อติวีย กิโส อญฺจิจมฺม-
มตฺโต ชาโต กิทิโส เต โรโค อฺทาทุ อตฺถิ กิณฺจิ ตปฺนีย-
กมฺมํ กตฺตฺติ ๑ สฺโส อาม ภาเนตฺติ สพฺพํ อโรเจสิ ๑ อถสฺส

๑. ม. ทฺคคฺคิ อยสฺงฺขาตสฺขปฺปฏิกุเขเปน ๑

๒. ม. จิตฺตปฺปสฺสํ ๑

โส ภาริยนเต อุปาสก กมมํ กติ อนปราธภูจाने अपरुत्तुदि
อาห ๑ โส เตเนว กมมุนา กาลิ กตุวา นิรये นิพพุत्ति ๑

วจิตุจจริตสส ปน สุปปพุत्ตสกุโกกาลิกจิจญจมาณ-
วีกาทีนํ วตถุณี กเถตพพานิ มโนตุจจริตสส ปน อุกกณ-
วสสคคณณาทีน(๑) ๑

ตติยสุตตวณณา นิฏจिता ๑

อตปนียสุตตวณณา

จตุตเถ ตติเย วุตตวิปริยาเยน อตุโธ เวทิตพโพ ๑

จตุตถสุตตวณณา นิฏจिता ๑

ปรมสืลสุตตวณณา

ปญจเม ปาปกเณ จ สึเลนาติ ปาปกํ สึลํ นาม สึล-
เกทกโร อสัวโรติ วทนุติ ๑ ตตุถ ยทิ อสัวโร สึลเมว(๒) ตํ
ทุสสิลยภาวโต กถิ สึลนุติ วุจจติ ตตุถายมธิปาโย สिया ๑
ยถา นาม โลก อทิฏจํ ทิฏจนุติ วุจจติ อสึลวา สึลวาติ
เอวมิธาปี อสึลมปี อสัวโรปี สึลนุติ โวหริยติ ๑ อถ วา กตเม
จ ถปติ อกุสลา สึลา อกุสลํ กายกมมํ อกุสลํ วจิกมมํ
ปาปโก อาชีโวติ(๓) วจนโต อกุสตรมเมสุปี อตุเถว สึลสมณญา

๑. ม. อุกกถชยภณณาทีน ๑ ๒. ม.อสิลเมว ๑

๓. ม. ม. ๑๓/๓๖๒/๓๔๖ ๑

*เล่มที่ 20 หน้ 165

หุตยสีตตตวณณนา

ณฏเจ ภททเกน จ สีเลนาติ กายสุจริตาทิจตปาริสุทธิ-
สีเลน ๗ ตํ หิ ขณทาทิสีลภาเวน สยณจ กุลยาณํ สมถ-
วิปัสสนาทิกุลยาณคณาพหจจาติ ภททกนุติ วุจจติ ๗ ภททิกาย
จ ทิฏฐิจยาติ กมมสสทคตนาณน เจว กมมปถสมมาทิกุจिया จ ๗
ตตต ภททเกน สีเลน ปโยคสมปนโน โหติ ภททิกาย ทิฏฐิจยา
อาสยสมปนโน โหติ(๑) อิติ ปโยคาสยสมปนโน ปุคคโล สกค-
ปโค โหติ ๗ เตน วุตตํ อิมหิ โข ภิกขเว ทวีหิ ฐมเมหิ
สมนนานาคโต ปุคคโล ยถาทํ นิกขิตโต เอวํ สกคเคติ ๗

สปปยโลติ ปณณวา ๗ เสสิ สุวิณเณยเมว ๗

ณฏฐตตวณณนา นิฏฐิตา ๗

อาตาลีตตวณณนา

สคตเม อนาตาลีติ กิเลสานํ อาตาลีณฏฐเณ อาตาลีโป
วีริยํ โส เอตสส อตถิติ อาตาลี น อาตาลี อนาตาลี ๗
สมมปปรานวิริโต กุสิโตติ วุตตํ โหติ ๗ โอตตปปี(๒) วุจจติ
ปาปุตตาโส โส เอตสส อตถิติ โอตตปปี(๑) ๗ น โอตตาลี
อนอตาลี โอตตาลีปรหิโต ๗ อถวา ๗ อาตาลีปปฏิปกุโข
๑. ม. อัย ปาโจ นติถิ ๗ ๒. ม. โอตตาลีโป ๗
๓. ปุราณโปตถเกสุ โอตตาลี อนอตาลีติ ทิสสติ
ปาลียมปน อนอตาลีปปีติ ๗

อนาตาโป โกสขุชฺโฌ อสส อตฺถิติ อนาตาปี ฯ ยํ น
โอดตฺตปติ โอดตฺตปิตฺตพฺเพน น โอดตฺตปติ ปาปกานํ อกฺุสลานํ
ชฺมฺมานํ สฺมาปตฺติยาติ เอวํ วุคฺคํ ตํ อโนตฺตปฺปํ อโนตฺตาโป ฯ
โส อสส อตฺถิติ อโนตฺตาปี(๑) เอวเมตฺถ อตฺถิโก เวทิตฺตพฺโพ ฯ
อภฺพฺโพติ อนรโห ฯ สฺมฺโพชฺชาติ อริยมคฺคตฺถาย ฯ
นิพฺพานายาติ กิเลสานํ อจฺจนตฺวุปสฺมา ย อมตฺมหานิพฺพานาย ฯ
อนุตฺตรสฺส โยคกฺุเขมสฺสาติ อรหตฺตผลสฺส ฯ ตํ หิ อุตฺตริตฺตรสฺส
อภาวโต อนุตฺตรํ จตฺถุหิ โยเกหิ อนฺุปทฺทตฺตฺตา เขมํ นิพฺพานนฺฺติ(๒)
โยคกฺุเขมนฺฺติ จ วุจฺจติ ฯ อธิคฺมายาติ ปตฺติยา ฯ อาตาปีติ
วีริยา ฯ โส หิ อารทฺทวិโร วิหฺรติ อกฺุสลานํ ชฺมฺมานํ
ปหานาย กุสลานํ ชฺมฺมานํ อฺุปสฺมฺปทาย ภาววา ทพฺุหปรกฺกโม
อนิกฺุชิตฺตทฺุโร กุสเลสฺส ชฺมฺเมสฺสุติ (๓) เอวํ วุคฺคเตน วีริยารมฺเณน
สมนฺุณนาคโต กิเลสานํ อจฺจนตฺเมว อาตาปนสีโลติ อาตาปี ฯ
โอดตฺตปฺปิตฺติ(๔) ยํ โอดตฺตปติ โอดตฺตปิตฺตพฺเพน โอดตฺตปติ ปาปกานํ
อกฺุสลานํ ชฺมฺมานํ สฺมาปตฺติยาติ (๕) เอวํ วุคฺคเตน โอดตฺตปฺเปน
สมนฺุณนาคตฺตฺตา โอดตฺตปนสีโลติ โอดตฺตปฺปิ ฯ อยํ หิ โอดตฺตาปีติ
วุคฺคโต ฯ ตทวินาภาวโต หิริยา จ โอดตฺตปฺเปน(๖) จ สมนฺุณนาคโตเอว
โหตีติ หิโรตฺตปฺปสฺมฺปนฺุโน อณฺุมตฺเตปี วชฺเช ภวทฺุสฺสาวิ
๑. ม. อิตฺติสทฺุโท อตฺถิ ฯ ๒. ม. นิพฺภยนฺฺติ ฯ
๓. ที. ปา. ๑๑/๓๕๗/๒๘๓ ฯ ๔. โปราณ. โอดตฺตาปีติ ฯ
๕. อภฺ. สจฺ. ๓๔/๔๖/๑๕ ฯ ๖. ม. อยํ ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 20 อาตาลีสุตตวณณา หน้า 167

สีเลสุ ปริปุรการี โหติ ฯ อิจฺจสุส สีลมฺปทา ทสฺสีตา ฯ
อาตาลีติ อิมินา นเยนสุส กิเลสปริตาลีตาทีปเนน สมถวิปฺสุสนา-
ภาวนานุยุตฺตตา ทสฺสีตา ฯ ยถาวุตฺตลฺลจ วีสฺย สทฺธาตติสมาธิ-
ปฺลฺลณาลี วินา น โหตีติ วิมฺลฺลติปริปาลกานี สทฺธาปฺลฺลจมานี
อินฺทฺรียานี อตฺถโต วุตฺตानเว โหนติ ฯ เตสุ จ สิทฺเชสุ
อนิจฺเจ อนิจฺจสฺลฺลณา อนิจฺเจ ทฺกฺขสฺลฺลณา ทฺกฺখে อนตฺตสฺลฺลณา
ปฺหानสฺลฺลณา วิราคสฺลฺลณา นิโรธสฺลฺลณาติ จ นิพฺเพช-
ภากิยา สฺลฺลณา สิทฺธา เอวาลี ฯ เอว อิมิหิ ทฺวีหิ ฐมฺเมหิ
สมนฺนาคตฺสฺส โลกียานํ สีลสมาธิปฺลฺลณานํ สีขฺณนโต มคฺค-
ผลนิพฺพานาธิคมสฺส ภาพฺพตี ทสฺเสนโต สตฺถา(๑) อาตาลี จ
โฆ ฯเปฯ อธิคมายาติ อาห ฯ

กาถาสฺ กุสีโตติ มิจฺฉาวิตกฺกพฺพหุลตาย กามพฺยาปาท-
วิหีสาวิตกฺกสงฺขาเตหิ กุจฺฉิตฺเตหิ ปาปฐมฺเมหิ สีโต สมพฺนุโธ
ยุตฺโตติ กุสีโต กุจฺฉิตฺตํ วา สีทตี สมมาปฺปฏิปตฺติโต อวสีทตีติ
กุสีโต ทการสฺส ตการํ กตฺวา ฯ หินวีสฺโยติ นิพฺพิริโย จตฺตฺสฺปิ
อิริยาปฺลฺลสุ วีสฺยกรณฺรหิโต ฯ อนุสฺสาหปฺถินนสภาวสฺส(๒) จิตฺตาล-
ลิสฺสฺส ถินสฺส อสฺตฺติวิฆาตสภาวสฺส กายาลลิสฺสฺส มิตฺทฺสฺส
จ อภินฺหปฺปวตฺติยา ถินมิตฺทฺพหฺโล ฯ ปาปฺชิจฺฉนฺนลกฺขณาย
หิริยา อภาเวน ตปฺปฺปฏิปฺกฺเขน อหิริเกน สมนฺนาคตฺตฺตา จ
๑. ม. อัย ปาลีจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. อนุสฺสาหลฺลนฺนสภาวสฺส ฯ

อหิริโก ๑ หิโรตฺตปฺปวีรียานํ อภาเวเนว สมฺมาปฏฺฐิตฺติย นตฺถิ
เอตฺตสฺส อาทโรติ อนาทโร ๑ อุภยถาปี ตถา ฌมฺมปฺกฺคเลน
ทฺวิธกิริยากรณฺเณ อนาทโร ๑ ภูฏจฺจนฺติ ผุสฺสิตต ๑ สมฺโพธิมฺตฺตมฺนฺติ
สมฺโพธิสฺสงฺขาตํ อุตฺตมํ อรหตฺตํ อธิคฺนตฺตํ อภพฺโพติ อตฺถโถ ๑

สตฺติมาติ จิรกตฺจิรภาสิตานํ อนุสฺสรณฺเณ สมตฺตสฺส สติ-
เนปฺกกสฺส สพฺภาเวณ(๑) จตฺตสฺติปฏฺจฺจานโยเคน สตฺติมา ๑ นิปโกติ
สตฺตฏฺจฺจานียสมฺปชฺชณฺสฺสงฺขาเตน เจว กมฺมฏฺจฺจานปฺริหรณฺสฺสยฺยา(๒)-
สฺสงฺขาเตน จ เนปฺกเกณ สมฺนฺนาคตฺตฺตา นิปโก ๑ ฌายีติ
อารมฺมณฺณปฺนิชฺฌาเนน ลกฺขณฺณปฺนิชฺฌาเนน จาติ ทฺวีหิปี ฌาเนหิ
ฌายี ๑ อปฺปมตฺโตติ ทิวสํ จงฺกเมณ นิสฺชชฺชาย อวารณฺนิเยหิ
ฌมฺเมหิ จิตฺตํ ปฺริโสเชตฺติ(๓)อาทินา นเยน กมฺมฏฺจฺจานภาวนาย
อปฺปมตฺโต ๑ สํโยชนํ ชาติชฺชราย เณตฺวาติ ชาติยา เจว ชฺชราย
จ สตฺเต สํโยเชตฺติ สํโยชนนฺติ ลทฺฐนํ กามราคาทิกํ
ทสฺวิธมฺปี กิเลสฺขาตํ อนุสยสมฺมุคฺคาตวเสน มฺูลโต ฉินฺนฺทิตฺวา ๑
อถ วา สํโยชนํ ชาติชฺชราย เณตฺวาติ ชาติชฺชราย สํโยชนํ
ฉินฺนฺทิตฺวา ๑ ยสฺส หิ สํโยชนานิ อจฺฉินฺนฺทานิ ตสฺส ชาติชฺชราย
อจฺฉเโท อสมฺมุคฺคาโตว ๑ ยสฺส ปน ตานิ ฉินฺนฺทานิ ตสฺส
ชาติชฺชรายิ ฉินฺนาว เตสํ(๔) สมฺมุคฺคาติตฺตฺตา ตสฺมา สํโยชนํ
ฉินฺนฺทฺโตเอว ชาติชฺชรายิ ฉินฺนฺทิตฺ ๑ เตน วุตฺตํ สํโยชนํ

๑. ม. ภาเวณ ๑ ๒. ม. ...ปญญา... ๑

๓. อภ. วิ. ๓๕/๖๐๕/๓๓๕ ๑ ๔. ม. การณฺสฺส ๑

*เล่มที่ 20 ปจมนกฺहनสฺตฺตวณณา หน้า 169

ชาติชราย เณฺวาทิ ฯ อิเชว สมโพธิมฺนุคฺตฺริ สฺเสติ อิมสฺมีเยว
อตุตฺตภาเว อุกฺคมคฺคิ อรหฺตฺติ วา สฺเส ปาปฺุณเณยฺ ฯ
สฺตฺตมสฺตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปจมนกฺहनสฺตฺตวณณา

อฏฺฐเม นยิทนฺติ เอตฺถ นอิติ ปฏฺฐิเสเช นิปาโต ฯ
ตสฺส วุสฺสตีติ อิมินา สมฺพนฺโธ ยกาโร ปทสนฺธิกโร ฯ
อิทฺสทฺโท เอกมิตาหิ ภิกฺขเว สมยํ อุกฺกฏฺจายํ วิหฺรามิ
สฺสกฺวเน สาลราชมฺูเลติ(๑)อาทิสฺสู นิปาตมฺตฺติ ฯ อิทฺ โข ตํ ภิกฺขเว
อปฺปมฺตฺตํ โอรมฺตฺตํ สีลมฺตฺตกนฺติ(๒)อาทิสฺสู ยถาวุตฺเต อาสนฺน-
ปจฺจกฺเข อากโต ฯ

อิทฺ หิ ตํ เขตฺวานํ อิติสฺสนิเสวิตํ

อาวฺตฺถิ ฆมฺมฺราเชน ปีติสฺสนนํ มมาติ-

อาทิสฺสู(๓) วกฺขมานเ อาสนฺนปจฺจกฺเข ฯ อิธาปี วกฺขมานเเยว
อาสนฺนปจฺจกฺเข ทฏฺฐพฺุโพ ฯ

พฺุรหฺมจฺริยสฺทฺโท

กิณฺเต วตฺ กิ ปน พฺุรหฺมจฺริย

กิสฺส สฺจฉิณฺณสฺส อยํ วิปาโก

อิทฺธิ ชฺฐตี พลวีริยฺูปปฺตฺติ

๑. ม. ม. ๑๒/๕๕๒/๕๕๐ ฯ ๒. ที. ที. ๘/๒๕/๑๕ ฯ

๓. ที. ที. ๑๕/๑๔๓/๔๖ ฯ

*เล่มที่ 20 ทุกนิป้ตวณณา หน้ 170

อิทญจ เม(๑) นาค มหาวิมาน ๑

อหญจ ภริยา จ มนุสสโลก

สทฐา อุโก ทานปตี อหุมหา

โอปานภูตฺ เม ฆริ ตทาสี

สนตปปีตา สมณพฐาหุมณา จ ๑

ตฺ เม วตฺ ตฺ ปน พฐหุมจริย

ตสฺส สฺจิจฺฉณสฺส อยฺ วิปาโก

อิทฐี ชฺฐตี พลวีริยูปตฺติ

อิทฺ จ เม ฐีร มหาวิมานนฺติ (๒)

อิมสฺมี ปุณฺณกชาตเก ทานเ อาคโต ๑

เกน ปาณิ กามทโท เกน ปาณิ มฐฺสสโว

เกน เต พฐหุมจริเยน ปุณฺณํ ปาณิมฺหิ อิชฺฉติ ๑

เตน ปาณิ กามทโท เตน ปาณิ มฐฺสสโว

เตน เม พฐหุมจริเยน ปุณฺณํ ปาณิมฺหิ อิชฺฉตีติ (๓)

อิมสฺมี องฺกฐเปตวคฺคสฺมี เวยฺยาวจฺเจ ๑ อิทฺ โข ตฺ ภิกฺขเว

ติตฺติริยํ นาม พฐหุมจริยํ อโหสีติ (๔) อิมสฺมี ติตฺติริชาตเก

ปญฺจสิกฺขาปทสี่เล ๑ ตฺ โข ปน ปญฺจสิข พฐหุมจริยํ เนว

นิพฺพิทาย น วิราคาย ๑เป ๑ ยาวเทว พฐหุม โลกูปตฺติยาติ

๑. สฺยา. ม. อิทญจ เต ๑ ๒. บฺ. ชา. ๒๘/๑๐๑๐-๑๐๑๑/๓๕๓ ๑

๓. บฺ. เปต. ๒๖/๑๐๖/๑๕๐ ๑ ๔. วิ. จุถ. ๗/๒๖๒/๑๑๗ ๑

๕. ที. มหา. ๑๐/๒๓๔/๒๘๕ ๑

*เล่มที่ 20 ปจมนกฤษตวณณา หน้า 171

อิมสมิ มหาโควินทสุตเต พุรหุมวิหารเ ฯ ปเร อพุรหุมจาริโน
ภวิสฺสนติ มยเมตฺถ พุรหุมจาริโน ภวิสฺสสามาติ (๑) สลฺเลขสุตเต
เมถุนวิริตฺติ ฯ

มยญจ ภริยา นาติกกุมาม

อเมห จ ภริยา นาติกกมนฺติ

อณฺตร ตาหิ พุรหุมจริยิ จราม

ตสฺมาติหฺมฺหิ(๒) ทหราน มียเรติ(๓)

มหาธมฺपालชาตเก สทารสนฺโตเส ฯ อภิชานามิ โข ปนาหิ
สارىปฺตฺต จตฺรงฺกสมนฺนาคติ พุรหุมจริยิ จริตฺวา(๔) ตปฺสฺสี สฺกํ
โหมีติ (๕) โลมหฺสฺสฺตฺเต วิริเย ฯ

หิเนน พุรหุมจริเยน ขคฺติเย อฺปปชฺชติ

มชฺฉิเมน จ เทวตฺติ อุตฺตเมน วิสฺซุณฺตีติ (๖)

นิมิชาตเก อตฺตทมนวเสน กเต อญฺจํกิกอฺโปสเถ ฯ อิํ โข ปน
ปฺลจฺสิข พุรหุมจริยิ เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย ฯเปฯ อยเมว
อริโย อญฺจํกิกโก มคฺโคติ(๗) มหาโควินทสุตเตเยว อริยมคฺเค ฯ
ตยิทํ พุรหุมจริยิ อิทฺทญฺเจว ฝิตฺถจ วิตฺถาริกํ พหุชฺฉณฺ(๘)
ปฺลฺลฺกฺตํ ยาว เทวมนฺุสฺเสหิ สฺปฺปกาสิตฺนฺติ (๙) ปาสาทิกสุตเต

๑. ม. มุ. ๑๒/๑๐๔/๗๕ ฯ ๒. ม. ตสฺมา หิ อมฺหิ ฯ

๓. พุ. ชา. ๒๗/๑๔๑๕/๒๘๕ ฯ ๔. ม. จริตา ฯ

๕. ม. มุ. ๑๒/๑๗๗/๑๕๕ ฯ ๖. พุ. ชา. ๒๗/๑๑๖๖/๒๔๕-๒๕๐ ฯ

๗. ที. มหา. ๑๐/๒๓๔/๒๘๕ ฯ ๘. ม. พหุชฺฉณฺ ฯ

๙. ที. ปา. ๑๑/๑๐๔/๑๓๖ ฯ

สีกขตตยสงคเห สกลสมึ สาสเน ๑ อธิปปี อริยมคฺเค สาสเน
จ วตตติ ๑

วุสฺสตีติ วสียติ จริยตีติ อตุโถ ๑ ชนุกุหนตฺถนฺติ อโห
อยโย สึลวาวตตสมปฺนโน อปฺปิจโถ สนฺตคฺคฺจโ สหิตฺธิโก
มหานุกาโวติอาทินา ชนฺสฺส สตฺตโลกสฺส วิมฺหาปนตฺถํ ๑
ชนลปนตฺถนฺติ เอวรฺฐปสฺส นาม อยฺยสฺส ทินฺนํ มหปฺผลิ
ภวิสฺสตีติ ปสฺนุนจิตฺเตหิ เกนตุโถ ก็ อหริยฺตฺติ มนฺสฺเสหิ
วทาปนตฺถํ ๑ ลากสฺกการสิโลกานิสฺสตฺถนฺติ ยายิ(๑) อากงฺเขยฺย เจ
ภิกฺขเว ภิกฺขุ ลากิ อสฺสํ จิวรปฺนฺทปตเสนาสนคิลานปจฺจย-
เกสชฺชปrikขารานนฺติ สึเลเสววสฺส ปรีปฺริการีติ (๒) สึลานิสฺส-
ภาเวน วุตฺโต จตฺตปจฺจยลาโก โย จ จตฺตุนฺนํ ปจฺจยानํ
สกกจฺจทานสงฺขาโต อาทรพหฺมานครุกรรมสงฺขาโต จ สกฺกาโร
โย จ สึลสมปฺนโน พหุสฺสฺสฺโต สุตฺตโร อารทฺธิวโรติอาทินา
นเขน อุกคจฺจนนคฺคฺติโฆสสงฺขาโต(๓) สึโลโก พุรหฺมจริยิ จรฺนฺตานํ
ทิกฺขุชฺชมมิโก อานิสฺสโ สทตฺถํ ๑ อิติ มํ ชโน ชานาคฺคฺติ
เอวํ พุรหฺมจริยวาเส สติ อยิ สึลวาว กฺลฺยาณชฺชมโมติอาทินา
มํ ชโน ชานาคฺคฺติ สมฺภาเวตฺติ อตฺตโน สนฺตคฺคฺนวเสน สมฺภาว-
นตฺถมปี น อิทํ พุรหฺมจริยิ วุสฺสตีติ สมฺพนฺโร ๑

เกจิ ปน ชนุกุหนตฺถนฺติ ปาปิจฺจสฺส อิจฺฉापคตฺสฺส สโต

๑. ม. ยวายิ ๑ ๒. ม. ม. ๑๒/๗๕/๕๘ ๑

๓. ม. อุกคตฺถนฺติโฆสสงฺขาโต ๑

*เล่มที่ 20 ปจมนกุหนสุตตวณณา หน้า 173

สามนุตชปปนอิริยาปณิสฺสิตปจฺจยปฺปฏฺธิเสวนสงฺขาเตน ติวิเรน
กุหนวตฺตุนา กุหนภาเวน ชนฺสฺส วิมาหปนตฺถํ ฯ ชนลปนตฺถนฺติ
ปาปิจฺจสฺเสว สโต ปจฺจยตฺถํ ปริกโกภาสาทิวเสน ลปนภาเวน
อุปลาปนภาเวน วา ชนฺสฺส ลปนตฺถํ ฯ ลากสกุการสิโลกานิสฺ-
สฺตถนฺติ ปาปิจฺจสฺเสว สโต ลากาทิครุทาย (๑) ลากสกุการ-
สิโลกสงฺขาตสฺส อานิสฺสอุทยสฺส นิปฺพาทนตฺถํ ฯ อิติ มํ ชโน
ชานาตฺตฺติ ปาปิจฺจสฺเสว สโต อสนตฺถคณฺสมภวานาธิปฺปาเยน อิติ
เอวํ มํ ชโน ชานาตฺตฺติ น อิทํ พุรหฺมจฺริยํ วุสฺสตีติ เอวเมตฺถ
อตฺถํ วทนฺติ ฯ ปฺริโมเยว ปน อตฺถโถ สารตโร ฯ

อถโขติ เอตฺถ อถาติ อญฺญตฺถเถ นิปาโต โขติ
อวธารณฺ ฯ เตน กุหนาทิโต อญฺญตฺถเถว ปน อิทํ
ภิกฺขเว พุรหฺมจฺริยํ วุสฺสตีติ ทสฺเสติ ฯ ตํ ปโยคํ(๒) ทสฺเสนฺโต
สํวรตฺถญฺเจว ปหานตฺถญฺจาติ อห ฯ ตตฺถ ปญฺจวิโร สํวโร
ปาติโมกฺขสํวโร สติสํวโร ฌานสํวโร ขนฺติสํวโร วีริยสํวโรติ ฯ

ตตฺถ อิมินา ปาติโมกฺขสํวเรน อุปฺเปโต โหติ สมฺเปโตติ
หิ อาทินา(๓) นเยน อากโต อัย ปาติโมกฺขสํวโร นาม โย
สีลสํวโรติ จ ปวฺจจติ ฯ รกฺขติ จกฺขุณฺทฺริยํ จกฺขุณฺทฺริเย สํวโร
อาปชฺชตีติ (๔) อากโต อัย สติสํวโร ฯ

๑. กตฺถจฺ. ลากาทิวเสน ครุทาย ฯ ๒. ม. ปโยชนํ ฯ

๓. อภฺ. วิ. ๓๕/๖๐๒/๓๓๑ ฯ ๔. ที. สී. ๕/๑๒๒/๕๓ ฯ

ม. มุ. ๑๒/๓๓๓/๓๔๔ ฯ

ยานิ โสทานิ โลกสุมี (อชิตาติ ภควา) สติ เตสํ นิวารณํ

โสทานํ สํวรํ พุริมิ ปญญาเยเต ปิธียเรติ (๑)

อาคโต อัย ฅาณสํวโร ๑ ขโม โหติ สีตสุส อุนฺหสุสาติ-
อาทินา (๒) นเยน อาคโต อัย ขนฺติสํวโร ๑ อุปฺปนฺนํ กามวิตกฺกํ
นาธิวาเสตีติ(๑)อาทินา นเยน อาคโต อัย วิริยสํวโร ๑ อตฺถโต
ปน ปาณาติปาตาทินํ ปชหนวเสน วตฺตปฺปฏิวตฺตทานํ ฅรณ-
วเสน จ ปวตฺตา เจตนา เจว วิริติโย จ ๑ สงฺเขปโต สพุโพ
กายวีสัยโม วิตฺถารโต สตฺตุนฺนํ อาปตฺติกฺขนฺธานํ อวิติกฺกโม
สีลสํวโร ๑ สติ เอว สติสํวโร สติปฺปชานา วา กุสลา ขนฺธา ๑
ฅาณเมว ฅาณสํวโร ๑ อธิวาสนวเสน อโทโส อโทสปฺปชานา จ(๔)
ปวตฺตา กุสลา ขนฺธาขนฺติสํวโร ปญญาติ เอเก ๑
กามวิตกฺกาทินํ อธิวาสนวเสน(๕) ปวตฺตํ วิริยเมว วิริยสํวโร ๑
เตสุ ปจฺจโม กายทฺวจริตาทิสฺสึลฺยสุส สํวรณโต สํวโร ทฺติโย
มฺภูจฺจสุสจฺจสุส ตฺติโย อญฺฅาณสุส จตฺตุโถ อกฺขนฺติยา ปญจโม
โกสชฺชสุส สํวรณโต ปิทหนโต สํวโรติ เวทิตพุโพ เอวเมตฺตสุส
สํวรสุส อตฺถาย สํวรตฺถํ สํวรนิปฺพาทนตฺถนฺติ อตฺถโถ ๑

ปหานมฺปิ ปญจวิธิ ตทฺงคปฺปหานํ วิกขมฺภนปฺปหานํ
สมฺมุจฺเจทปฺปหานํ ปฺฏิปฺปสฺสทฺธิปฺปหานํ นิสฺสรณปฺปหานนฺติ ๑
๑. บ. ส. ๒๕/๒๕๒/๕๓๐ ๑ ม. ปิธียเรติ ๑ ๒. ม. ม. ๑๒/๑๕/๑๘ ๑
๓. ม. ม. ๑๒/๑๗/๑๘ ๑ อจ. ทสก. ๒๔/๖๐/๑๑๘ ๑
๔. ม. อโทโส อโทสปฺปชานา วา ตถา ๑ ๕. ม. อนธิวาสนวเสน ๑

*เล่มที่ 20 ปจมนกฺहनสฺตฺตวณณา หน้า 175

ตฺตถ ยํ วตฺตพฺพํ ตํ เหฏฺฐา เอกกนิปาเต ปจมนสฺตฺตวณณายํ
วตฺตเมว ๑ ตสฺส ปน ปญฺจวิธสฺสปี ตถา ตถา ราคาทิกิเลสานํ
ปฏินิสฺสชฺชนญฺเฐน สมตฺติกมณญฺเฐน วา ปหฺนสฺส อตฺถาย
ปหฺนตฺถํ ปหฺนสาธนตฺถนฺตํ อตฺถโถ ๑

ตฺตถ สํวเรน กิเลสานํ จิตฺตสนฺดานे ปเวสนนิวารณํ
ปหฺนเนน ปเวสนนิวารณญฺเจะว สมฺมุขมาโตะ จาติ วทฺนฺติ ๑
อุภเยนาปี ปน ยถารหํ อุภยํ สมฺปชฺชตีติ ทฏฺฐพฺพํ ๑
สีลาทิสฺสมมา เอว हि สํวเรนโตะ สํวโร ปชฺชนโตะ
ปหฺนนฺตํ ๑

กาธาสฺ อนีติหนฺติ อีติโย วุจฺจนฺติ อุปทฺทวา ทิฏฺฐ-
ชฺมุภิกา จ สมฺปฺรายิกา จ อีติโย หนฺติ วินาเสตี ปชฺชตีติ
อีติหํ อนฺนุอีติหนฺติ อนีติหํ สาสนพฺรหฺมจฺริยํ มคฺคพฺรหฺม-
จฺริยญฺจ ๑ อถ วา อีติหิ อนตฺถเอहि สทฺธี หนฺนฺติ กจฺจนฺติ
ปวตฺตนฺตตีติ อีติหา ตณฺหาทิวุปกฺกิเลสา ๑ นตฺถิ เอตฺถ อีติหาตี
อนีติหํ ๑ อีติหา วา ยถาวตฺเตนตฺถเนน ติตฺถิยสมฺมา
ตปฺปฏฺธิปฺกขโตะ อิทํ อนีติหํ ๑ อนีติหนฺตีปี ปาโฐ ๑ ตสฺสตฺถโ
อีติหาย(๑) ชฺมเมสฺส อนेกสฺภาวโตะ(๒) วิจิกิจฺจนา อีติหํ นาม สมฺมา-
สมฺพุทฺธปฺปเวทิตตฺตา ยถานุสฺสิฏฺฐํ ปฏฺธิปชฺชนฺตานํ นิกฺกงฺขภาวสฺส
สาธนโตะ นตฺถิ เอตฺถ อีติหนฺติ อนีติหํ(๓) ๑ อปรปฺจฺจนฺติ

๑. ม. อีติหายนฺติ ๑ กตฺถจ. อีติหนฺติ ๑

๒. ม. อนेกํสฺสคฺคาหภาวโตะ ๑ ๑. อีธ อีติสทฺโท อิจฺฉิตพฺโพ ๑

อตุโธ ๑ วุตตญหัต ปจจตุต เวทิตพุโพ วิญญูหิตติ อตถกาวจโรติ
จ ๑ คากาสุขตุถึ ปน อนินฺติหนุตติ ทิมฺ กตฺวา ปจฺนติ ๑

นิพพานสงฺฆาตํ โอคธํ ปติฏฺจํ ปาริ คจฺจตีติ นิพพา-
โนคฺชคามิ วิมุตฺตรสตุตา รสตุตา(๑) เอกนฺเตเนว นิพพาน-
สมฺปาปโกติ อตุโธ ๑ ตํ นิพพานโนคฺชคามินํ พุรหฺมจฺริยํ ๑
โสติ โย โส สมตีสปารมิโย ปุเรตฺวา สพุทฺธิเลเส ภินฺทิตฺวา
อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺพุทฺธี อภิสมฺพุทฺโธ โส ภควา อเทสยิ
เทเสติ ๑ นิพพานโนคฺชิตฺวา อริยมคฺโค วุจฺจติ เตน วนา
นิพพานโนคฺชานสฺส อสมฺภวโต ตสฺส จ นิพพานํ อนาลมฺพิตฺวา
อปฺปวตฺตนโต ตถจ ตํ เอกนฺตํ ปาปฺยติ(๒) คจฺจตีติ นิพพา-
โนคฺชคามิ ๑ อถ วา นิพพานโนคฺชคามินฺนติ นิพพานสฺส
อนฺโตคามินํ มคฺคพุรหฺมจฺริยํ นิพพานํ อารมฺมณฺณํ กริตฺวา
ตสฺส อนฺโต เอว วตฺตติ ปวตฺตตีติ ๑

มหตฺเตหิตติ (๓) มหาอาคฺเมหิ อุพารชฺฆาตเยหิ ๑ มหฺนตํ
นิพพานํ มหฺนเต วา สิลกฺขนฺธาภิเก เอสนฺติ คเวสนฺตีติ
มहेสิโน พุทฺธาภิโย อริยา ๑ เตหิ อนฺยาโต ปฏฺิปปนฺโน ๑ ยถา
พุทฺเธน เทสิตฺนติ ยถา อภิญฺญเยยฺยาภิธมฺเม อภิญฺญเยยฺยาภิ-
ภาเวเนว สมฺมาสมฺพุทฺเธน มยา เทสิตํ เอวฺ เย เอตํ

๑. ม. วิมุตฺตฺรฺสตุตา ๑ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑

๓. พุ. อติ. ๒๕/๒๑๓/๒๕๑ ๑ ม. มหตฺเตติ ๑

มคคพหุหจริยิ ตทตถิ สาสนพหุหจริยจ ปฎิพชชนติ เต
ทิกุชหมมิคสมปรายิกตเถหิ ยถารหิ อนุสาสนุตสส สตุถุ มยหิ
สาสนการिन โอวาทปฎิกกรา สกตสส วฎุททุกขสส อนุตติ
ปรियนตติ อปปรวตติ กริสสนติ ททุกขสส วา อนุตติ นิพพาน
สจจิกกริสสนตติ ๑

อฎุจหมसुतถา หนีฎุจिता ๑

ทุตินกहनसुतถา

นวม อภินถตถนติ กุสลาทวิภาเคน ขนุชาทวิภาเคน
จ สพพหมเม อภिवิสฎุเจน ณาณน อวิปริตโต ชานนตถิ ๑
ปรินถตถนติ เตฎุหมกหมเม อิทิ ททุกขนติอาทินา ปรินชานนตถิ
สมตีกกมตถิ จ ๑

ตตุถ อภินถยยอภินชานนา จตุสจจวิสยา ๑ ปรินถนา ปน
ปรินชานนา(๑) ๑ ยทิปิ ททุกขสจจวิสยา ปหานสจจิกกรियाภานา-
ภิสหมยหิ ปน วินา นปรวตตติติ ปหานาทโยปิ อธิ คหิตาติ
เวทิตพพิ ๑ เสสิ อนุตตรสुते วุตตตุถเมว ๑

นวมसुतถา หนีฎุจिता ๑

๑. ม. ปรินถยยปรินชานนา ปน ๑

โสมนสฺสสุตฺตวณณา

ทสเม สุขโสมนสฺสพหุโลติ เอตถ สุขนฺติ กายิกสุขํ
โสมนสฺสนฺติ เจตสิกํ ฯ ตสฺมา ยสฺส กายิกํ เจตสิกญจ สุขํ
อภิณฺ्हํ ปวตฺตติ โส ทสุขโสมนสฺสพหุโลติ วุตฺโต ฯ โยนินฺติ
จตฺสฺโส โข อีมา สารีปุตฺต โยนินฺติ(๑)อาทิสฺส ขนฺธโกฏฺฐาโส
โยนินฺติ อากฺโข ฯ โยนิ เหา ภูมิจ (๒) ผลสฺส อธิคมายาติ(๓)-
อาทิสฺส (๒) การณํ ฯ

น จาหํ พุราหุณฺณํ พุริมิ โยนินฺชํ มตฺตติสมภวานฺติ(๔) จ ฯ
ตเมณํ กมฺมชวาตา นิพพตฺติตฺวา (๕) อุทฺธปาหํ อโหสิริ สมฺปริ-
วตฺเตตฺตวา มาตุ โยนิมุเข สมฺปฏฺฐิปาเทนฺติตฺติ จ อาทิสฺส ปสฺสวา-
มฺกุโล ฯ อิธปน การณํ อิธปฺเปตฺติ ฯ อสฺสาติ อนเนน ฯ
อารทฺธาติ(๖) ปฏฺฐปีตา ปกฺกณฺ्हิตา ปริปฺนฺณณํ สมฺปาทิตา วา ฯ

อาสวานํ ขยายาติ เอตถ อาสวานฺตฺติ อาสวา จกฺขุโตปี
มนโตปี สวานฺติ ปวตฺตนฺตฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ ฐมฺมโต ยาว โกตุรภู
โโอกาสโต ยาว ภวคฺคา สวานฺตฺติ วา อาสวา เอเต ฐมฺเม
เอตํ จ โโอกาสํ อนฺโต กริตฺวา ปวตฺตนฺตฺติ อตฺถโก ฯ อนฺโตกรณฺตฺถโก
หิ อัย อากาโร ฯ จิรปาริวาสียญฺเจเนน มฐวาทโย(๗) อาสวา

- # ๑. ม. มู. ๑๒/๑๖๘/๑๔๗ ฯ ๒. สී. ภูมิชา ฯ ม. ภูมิช ฯ
- # ๓. ม. อุ. ๑๔/๔๑๕-๔๑๖/๒๘๐-๒๘๒ ฯ ๔. พุ. ฐ. ๒๕/๓๖/๖๘ ฯ
- # พุ. สฺ. ๒๕/๓๘๒/๔๕๔ ฯ ๕. สී. อุพฺพตฺเตตฺตวา ฯ
- # ๖. ปาลิย โยนิโส อารทฺโห โหตฺติติ ฯ อตฺถวณฺณนาวิจารณเนน ปน
- # โยนิสฺส อารทฺธาติ ภวิตพฺพํ ฯ ๗. ม. มทฺธาทโย ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ

*เล่มที่ 20 โสมนสสุตตวณณา หน้า 179

วิทยาตีปี อาสวา ฯ โลเกหิ จิรปาริวาสิกา มทิวาโย อาสวาติ
 วุจจนฺติ ฯ ยทิ จ จิรปาริวาสียญฺเฐน อาสวา เอเต เอว ภวิตฺ
 อรหนฺติ ฯ วุตฺตญฺเฐหิตํ ปุริมา ภิกฺขเว โภจฺจि น ปญฺญาติ
 อวิชฺชา ย อิโต ปุพฺเพ อวิชฺชา นาโหสีตีอาทิ ฯ (๕) อายตํ วา
 ลัสนารทฺกขํ สวณฺติ ปวตฺตณฺตีติ อาสวา ฯ ปุริมานิ เจตฺถ
 นิพฺพจนานิ ยตฺถ กิเลสา อาสวาติ อากตา ตตฺถ ยฺชฺชนฺติ
 ปจฺจิมิ กมฺเมปี ฯ น เภวตฺถจ กมฺมกิเลสา เอว อาสวา
 อปีจ โข นานปฺปการา อุปทฺทวาปี ฯ อภิธมฺเม หิ จตฺตารโ
 อาสวา กามาสโว ภวาสโว ทิฏฺฐาสาโว อวิชฺชาสาโวติ (๖) กาม-
 ราคาทโย กิเลสา อาสวาติ อากตา ฯ สุตฺเตปี นานํ จุนฺท
 ทิฏฺฐธมฺมิกานํยว อาสวานํ ลักราย ธมฺมํ เทเสมีติ (๗) เอตฺถ
 วิวาทมฺลลฺกฺตา กิเลสา อาสวาติ อากตา ฯ สุตฺเตปี นานํ จุนฺท
 ทิฏฺฐธมฺมิกานํ อาสวานํ ลักราย ธมฺมํ เทเสมีติ(๗) [๔] เอตฺถ
 เตญฺมิกกมฺมํ อวเสสา จ อกฺุสลา ธมฺมา ฯ ทิฏฺฐธมฺมิกานํ
 อาสวานํ ลักราย สมฺปรายิกานํ อาสวานํ ปฏฺิฆาตาयाติ(๕)
 เอตฺถ ปฺรฺุฆาตวิปฺปฏิสارวธพฺนฺธาทโย เจว อปายทฺกขญฺกตา
 นานปฺปการอุปทฺทวา จ ฯ

๑. อัง. ทศก. ๒๔/๖๑/๑๒๐ ฯ ๒. อภิ. สั. ๓๔/๓๐๘/๒๘๑ ฯ

๓. ที. ปา. ๑๑/๑๑๓/๑๔๒ ฯ ๔. อัง. จตุกฺก. ๒๑/๓๖/๕๐ ฯ

ม. เอตฺถนฺตเร เอตฺถ วิวาทมฺลลฺกฺตา กิเลสา อาสวาติ

อากตา ฯ

เยน เทวูปตฺยสุส	คนฺธพฺุโพ วา วิหฺงฺคโม
ยกฺขคฺคฺติ เยน กจฺเจยฺย	มนฺุสสุตฺตตฺถจ อพฺพเช

เด มยห้ อสวา ชีณา วิฑฐตุตา วินพีกตาคิ ทิสฺสนฺติ ฯ
๕. วิ. มหาวิ. ๑/๒๐/๓๓ ฯ

เต ปเนเต อาสวา วินเย ทิฏฐมมิกานัน อาสวานัน
สั้วราย สมุปรายิกานัน อาสวานัน ปฎิฆาตายาติ (๑) เทวธา
อาคตาฯ สพุพาสวสุตเต(๒) ตโยเม อาวุโส อาสวา กามาสโว
ภวาสโว อวิขุชาสโวติ (๓) ติธา อาคตาฯ ตถา อญญเสสุ
สุตตุนเตสุฯ อภิธมเม เตเยว ทิฏฐาสเวน สพุธิ จตุธา
อาคตาฯ นิพุเพธิกปริยาเย ปน อตุถิ ทิฏฐเว อาสวา นิรย-
คมนียา อตุถิ อาสวา ติรจจنانโยนิกมนียา อตุถิ อาสวา
เปตติวิสยคมนียา อตุถิ อาสวา มนุสสุโลกคมนียา อตุถิ
อาสวา เทวโลกคมนียาติ (๔) ปญจธา อาคตาฯ กम्मเมว เจตถ
อาสโวติ(๕) อธิปเปตติฯ นกุกนึป้าเต อตุถิ ทิฏฐเว อาสวา สั้วราย
ปหาดพุพาคติ(๖)อาทินา นเยน นธา อาคตาฯ สพุพาสวสั้วร-
ปริยาเยน(๗) เตเยว ทสุสนปหาดพุเพหิ ธมเมหิ สพุธิ สตุตธา
อาคตาฯ อธิ ปน อภิธมมปริยาเยน จตุตาโร อาสวา
อธิปเปตติ เวทิตพุพาฯ

ขยาयाติ เอตุถ ปน โย อาสวานัน ขโย วโย เกโท
ปริเกโท อนิจจตา อนุตธานนุติ อาสวานัน สรสเกโท อาสวานัน
ขโยติ วุตุโตฯ ชานโต อหิ ทิฏฐเว ปสสุโต อาสวานัน ขยิ

๑. วิ. มหาวี. ๑/๒๐/๓๗ ฯ ๒. ม. ลพายตเน ฯ

๓. สั. สฟา. ๑๘/๕๐๔/๓๑๕ ฯ ๔. อัง. นกุก. ๒๒/๓๓๔/๔๖๓-๔๖๔ ฯ

๕. ม. อาสวาติ ฯ ๖. อัง. นกุก. ๒๒/๓๒๕/๔๓๔ ฯ

๗. ม. สพุพาสวปริยาเย ฯ

*เล่มที่ 20 โสมนสฺสสุตตวณณา หน้า 181

วทามิติ (๑) เอตฺถ อาสวานํ ชีณาการโ นตฺถิกาโว อจฺจนฺตํ

อสมฺปฺปาโท อาสวฺกฺขโยติ วุตฺโต ๑

เสกฺขสฺส สิกฺขมานสฺส อฺชฺมคฺคานฺนฺสวาริโน

ขยสฺมี ปจฺมํ ฌาณํ ตโต อณฺณา อนนฺตรชาติ (๒)

เอตฺถ อริยมคฺโค อาสวฺกฺขโยติ วุตฺโต ๑ อาสวานํ ขยา สมฺโณ

โหตีติ (๓) เอตฺถ ผลํ ๑

ปรวชฺชานฺนุสฺสิสฺส นิจฺจํ อฺชฺชมานสฺสณฺโน

อาสวา ตสฺส วทฺธมนฺติ อารา โส อาสวฺกฺขชาติ (๔)

เอตฺถ นิพฺพานํ ๑ อิธ ปน ผลํ สนฺชาย อาสวานํ ขยายาติ

วุตฺตํ อรหตฺตผลคฺคทายาติ อตฺถโ ๑

สํเวชนิเยสฺส จาเนสฺสุติ สํเวชนเกสฺส ชาติอาทิสฺส สํเวค-

วตฺถุสฺส ๑ ชาติ ชรา พฺยาธิ มรณํ อปายคฺคณิยํ (๕) อตีเต วฏฺฏมฺมูลกํ

ทฺกขํ อนาคเต วฏฺฏมฺมูลกํ ทฺกขํ ปจฺจุปฺปนฺเน ออาหารปริเยฏฺฐิ-

มฺมูลกํ ทฺกขนฺนํ อิมานิ หิ สํเวควตฺถุณี สํเวชนิเยจฺจานานิ

นาม ๑ อปีจฺ อาทิตฺโต โลกสนฺนินฺวาโส อฺยฺยตฺโต ปยาโต

กฺมฺมคฺคปฺปฏิปฺนฺโน อฺปนฺนิตฺติ โลโก อทฺฐโว อตาณฺ โลโก

อนภิสฺสโร อสฺสโก โลโก สพฺพิ ปหาย คฺคณิยํ อฺโน โลโก

อติตฺโต ตณฺหาทาโสติ (๖) เอวมาทีนํ เจตฺถ สํเวชนิเยจฺจานานิตฺติ

๑. ม. ม. ๑๒/๑๑/๑๒ ๑ ๒. พ. อิติ. ๒๕/๒๘๒/๓๑๐ ๑

๓. ม. ม. ๑๒/๔๘๒/๕๑๘ ๑ ๔. พ. ฐ. ๒๕/๒๘/๔๕ ๑

๕. ม. อปายทฺกขํ ๑ ๖. พ. ปฏิ. ๓๑/๒๘๕/๑๘๔ ๑

เวทิตพพานิ ฯ

สัเวชนเนาติ ชาติอาทิสัเวควตถุณี ปฏิจจ อูปปนุณภย-
สงฺขาเตน สัเวชนเนน ฯ อตฺถโต ปน สโหตฺตปฺปณณัณ สัเวโค
นาม ฯ

สัวิกุสฺสชาติ คพฺโภกุกนฺตีกาทิวเสน อนเนกวิเรหิ ชาติ-
อาทิตุกฺเขหิ สัเวลชาตฺสฺส ฯ สัเวชิตาติ(๑) จ ปจฺจนฺติ ฯ โยนิโส
ปฺรชานเนาติ อูปายปฺรชานเนน สมฺมาวายาเมเนาติ อตฺถโต ฯ โส
หิ ยถา อุกฺสลา ฐมฺมา ปหิยฺนฺติ กุสลา ฐมฺมา ภาวนา-
ปฺริปฺรึ กจฺจนฺติ เอว ปทหนฺโต อุตฺตมภาวนาสาธนฺโต(๒) จ
ปฺรชานนฺติ วุจฺจติ ฯ ตตฺถ สัเวเคน ภวาทิสฺส กิณฺจิ ตาณั
เลณั ปฏิสฺรณั อปฺสฺสนฺโต ตตฺถ อโนลียนฺโต อลคฺคมาณโส
ตปฺปฏิกฺเขน จ วินิวตฺติตวิสยฺณโต อณฺณทคฺคฺช นินฺพพานนินฺโน
โหติ นินฺพพานโปโณ นินฺพพานปฺพภาโร ฯ โส กลฺยาณมิตฺต-
สนฺนินิสฺสเยน โยนิโสมนสิการพฺหุโล วิสุทฺธาสาชฺชปฺปโยโค สมถ-
วิปฺสฺสนาสุ ยุตฺตปฺปยุตฺโต สพฺพสมฺมิปฺปิ สงฺขารคเต นินฺพินฺนฺติ
วิรัชชติ วิปฺสฺสนั อุตฺตฺสูกกาเปติ ฯ ตตฺถ ยทิตฺถ โยนิโสมนสิ-
การพฺหุโล วิสุทฺธาสาชฺชปฺปโยโค สมถวิปฺสฺสนาสุ ยุตฺตปฺปยุตฺโต
เตนสฺส ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม สุขโสมนสฺสพฺพหุลตา เวทิตพฺพา ฯ ยั
ปนายั สมถे ปตฺติฏฺฐิตโถ วิปฺสฺสนาย ยุตฺตปฺปยุตฺโต สพฺพสมฺมิปฺปิ
๑. ม. สัเวชิตวาติ ฯ ๒. ม. ปทหนฺโต อุตฺตภาวนาสาธนฺโต ฯ

หุติยวคฺควณณา

วิตกฺกสฺตฺตวณณา

หุติยวคฺคสฺส ปจเม ตถาคตฺ ภิภฺขเวติ เอตฺถ ตถาคต-
สทฺโท ตาว สตฺตวโหหารสมฺมาสมฺพุทฺธาทีสุ ทิสฺสติ ฯ ตถาเสส
โหติ ตถาคโต ปรหมมรณฺตฺ(๑)อาทีสุ สตฺตวโหหารเ ฯ

ตถาคตฺ เทวมนุสฺสปฺุชิตฺ

พุทฺธํ นมสฺสาม สฺวคฺคิ โหตฺตฺติ (๒) อาทีสุ สมฺมาสมฺพุทฺเ ฯ

ตถาคตฺ เทวมนุสฺสปฺุชิตฺ

ชมฺมํ นมสฺสาม สฺวคฺคิ โหตฺตฺติ (๒) อาทีสุ ชมฺเม ฯ

ตถาคตฺ เทวมนุสฺสปฺุชิตฺ

สงฺฆํ นมสฺสาม สฺวคฺคิ โหตฺตฺติ (๒) อาทีสุ สงฺเ ฯ

อิช ปน สมฺมาสมฺพุทฺเ ฯ ตสฺมา ตถาคตฺนฺติ เอตฺถ อญฺุหิ
การณฺเห ภิภฺควา ตถาคโตติ วุจฺจติ ฯ กตเมหิ อญฺุหิ ตถา
อากโตติ ตถาคโต ตถาคโตติ ตถาคโต ตถลฺกฺขณฺณํ อากโตติ
ตถาคโต ตถชมฺเม ยถาวโต อภิสมฺพุทฺโหติ ตถาคโต ฯ
ตถทสฺสิตาย ตถาคโต ตถวาทีตาย ตถาคโต ตถาการิตาย
ตถาคโต อภิภฺวณฺุเจน ตถาคโตติ ฯ

กถิ ภิภฺควา ตถา อากโตติ ตถาคโต ยถา เยน

อภินิหารเณ ทานปารมี ปุเรตฺวา สีสเนกฺขมฺมปญฺุญฺาวิริยขฺนฺติ-

๑. ที. สี. ๕/๔๒/๓๓ ฯ ๒. พ. พ. ๒๕/๓/๕ ฯ

สจจจธัญจนเมตตาทูเปกขาปารมิโย ปุเรตวา อีมา ทส ปารมิโย
ทส อุปปารมิโย ทส ปรมคตปารมิโยติ สมตีสปารมิโย ปุเรตวา
องคปริจจาคัม อตตปริจจาคัม ธนปริจจาคัม ทารปริจจาคัม รชช-
ปริจจาคนฺติ อีมานิ ปญจ มหาปริจจาคานิ ปริจจชิตฺวา ยถา
วิปสฺสีอาทโย สมฺมาสมฺพุทฺธา อาคตา ตถา อมฺหากัม ภควาปี
อากโตติ ตถาคโต ฯ ยถาห

ยถเว โลกมฺหิ วิปสฺสีอาทโย
สพฺพญญญภาวํ มุนโย อิธาคตา
ตถา อัย สกฺขมฺนีปี อากโต
ตถาคโต วุจฺจติ เตน จกฺขุมาทิ ฯ

เอวํ ตถา อากโตติ ตถาคโต ฯ

กถํ ตถา คโตติ ตถาคโต ยถา สมฺปติชตา
วิปสฺสีอาทโย สเมหิ ปาทเหหิ ปจฺวิยํ ปติญฺจาย อุตฺตรากิम्ขา
สคฺตปทวิดีหาเรณ คตา ตถา อมฺหากัม ภควาปี คโตติ
ตถาคโต ฯ ยถาห (๑)

มฺหุตฺตชาโต จ(๒) ควมฺปติ ยถา
สเมหิ ปาทเหหิ สฺสึ วสุณฺธริ
โส วิกกมฺหิ สคฺต ปทานิ โคตโม
เสตํ ว(๓) ฉตฺตํ อนุชารยฺมฺ รุ ฯ

๑. ม. ยถาหุ ฯ ๒. ม. มฺหุตฺตชาโตว ฯ ๓. ม. เสตญจ ฯ

*เล่มที่ 20 ทุกนิปาตวณณา หน้า 186

คนุตวาน โส สตุต ปทานิ โคตโม

ทิสา วิโลเกสิ สมา สมนุตโต

อฏฺฐงฺกุเปตํ คิริมพฺพุทฺธิริยิ

สีโห ยถา ปพฺพตมฺพุทฺธิญฺจิสฺสโตติ ฯ

เอวํ ตถา คโตติ ตถาคโต ฯ

ถถํ ตถลภฺขณํ อากโตติ ตถาคโต สพฺเพสํ ฐปา-
รูปชฺรมฺมานํ สลภฺขณํ สามณฺณลภฺขณํ ตถํ อวิตถํ ฅาณคฺคิยา
อากโต อวิรัชฺฌิตฺวา ปตฺโต อนฺุพฺพุทฺธิโรติ ตถาคโต ฯ ยถาห ฯ

สพฺเพสํ ปน ชฺรมฺมานํ สกสามณฺณลภฺขณํ

ตถเมวาคโต ยสฺมา ตสฺมา นาโถ ตถาคโตติ ฯ

เอวํ ตถลภฺขณํ อากโตติ ตถาคโต ฯ

ถถํ ตถชฺรมฺเม ยถาวโต อภิสมฺพุทฺธิโรติ ตถาคโต ฯ
ตถชฺรมฺมา นาม จตฺตาริ อริยสฺจจฺานิ ฯ ยถาห จตฺตาริมานิ
ภิกฺขเว ตถานิ อวิตถานิ อนณฺณถานิ กตมานิ จตฺตาริ อิทํ
ทูกุขํ อริยสจฺจจฺนฺติ ภิกฺขเว ตถเมตํ อวิตถเมตํ อนณฺณถ-
เมตฺนฺติ (๑) วิตุถาโร ฯ ตานิ จ ภควา อภิสมฺพุทฺธิโร ตสฺมาปี
ตถานํ อภิสมฺพุทฺธิโร ตถาคโต ฯ อภิสมฺพุทฺธิโร(๒) หิ
เอตถ คตสทฺโท ฯ เอวํ ตถชฺรมฺเม ยถาวโต อภิสมฺพุทฺธิโรติ
ตถาคโต ฯ

ถถํ ตถทสฺสิตาย ตถาคโต ยํ สเทวเก โลเก ฯเปฯ

๑. ส. มหา. ๑๕/๑๖๕๗/๕๓๕-๕๔๐ ฯ ๒. ม. อภิสมฺพุทฺธิโรติ ฯ

*เล่มที่ 20 วิตกกฤตวณณา หน้า 187

สเทวมนุสฺสาย ปชาย อปริมาณาสฺ โลกธาดุสฺ อปริมาณัน
สตุตถานัน จกขุทฺวารเอ อาปาถํ อากจฺจนฺตํ รูปารมฺมณํ นาม
อตุถิ ตํ ภควา สพฺพการโตะ ชานาติ ปสฺสตี ฯ เอวํ ชานตา
ปสฺสตา จาเนน ตํ อิกฺขฺชาทิวเสน วา ทิกฺขฺสฺสฺตมฺตวិณฺญาเตสฺ
ลพฺภมานปทวเสน วา กตมํ ตํ รูปํ รูปายตฺนํ ยํ รูปํ
จตฺนุนํ มหาภูตानัน อุปาทาย วณฺณนิกา สนิทสฺสนัน สปฺปฏิกฺขํ
นึลํ ปิตกนฺตฺติ(๑)อาทินา นเยน อนเนเกหิ นามะหิ เตรสฺหิ วาเรหิ
เทวปฺลฺญาสาย วา นเยหิ วิภชฺชมานัน ตถเมว โหติ วิตถํ
นตุถิ ฯ เอส นโย โสตทฺวาราทิสฺ อุปาทมกจฺจนฺเตสฺ
สทฺทาทิสฺ ฯ วุตฺตญฺเเหตุ ภาควตา ยํ ภิกฺขเว สเทวกสฺส
โลกสฺส ฯ เปฯ สเทวมนุสฺสาย ทิกฺขฺจํ สฺตํ มุตํ วิณฺญาตํ ปตฺตํ
ปริเยสฺสิตํ อนุวิจฺจิตํ มนสา ตมหํ ชานามิ ฯ เปฯ ตมหํ
อพฺภกฺญาสึ ตํ ตถาคตสฺส วิทิตํ ตถาคตสฺส(๒) อุปฺภฺจาสีตฺติ ฯ (๒)
เอวํ ตถทสฺสิตาย ตถาคโต ฯ เอตุถ ตถทสฺสิตอตุถเ ตถาคโตติ
ปทสฺส สมฺภโว เวทิตพฺโพ ฯ

กถิ ตถวาทิตาย ตถาคโต ยํ รตฺตี ภาควา อนุตฺตรํ
สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺโธ ยญจ รตฺตี อนุปาทิสฺสาย นิพฺพาน-
ธาดุยา ปรีนิพฺพายิ เอตุถนฺตเร ปญจจตุตทาสฺสวสฺสปริมาณ
กาเล ยํ ภควตา ภาสิตํ สุตฺตเคยฺยาทิสฺ สพฺพนฺตํ ปรีสุทฺธํ
๑. อภ. วิ. ๓๕/๑๐๐/๘๖ ฯ ๒. อญ. จตุกฺก. ๒๑/๒๔/๓๑-๓๒ ฯ
สฺยา. ม. ตํ ตถาคโต น อุปฺภฺจาสีตฺติ ฯ

ปริปฺลณฺ์ รากมทาทีนํมทนํ เอกสทิสํ ตถํ อวิตถํ ฯ เตนาห
ยณฺจ จุนฺท รตฺตี ตถาคโต อนฺตุตฺรํ สมฺมาสมฺโพธิํ อภิสมฺพุชฺฌติ
ยณฺจ รตฺตี อนฺุปาทีเสสาย นีพฺพานธาตฺยา ปรีนึพฺพายติ ยํ
เอตสฺมี อนฺุตเร ภาสติ ลปฺติ นีทฺทิสติ สพฺพํ ตํ ตเถว โหติ
น อณฺุณฺา ฯ ตสฺมา ตถาคโตติ วุจฺจตีติ ฯ (๑) กทอตุโถ หิ
เอตฺถ คตสทฺโท ฯ เอวํ ตถวาทีตาย ตถาคโต ฯ อปีจ อากทนํ
อากโท วจนฺนฺติ อตุโถ ฯ ตโถ อวิปรีโต อากโท อสฺสาติ
ทการสฺส ตการํ กตฺวา ตถาคโตติ เอวเมตฺถ ปทสึทฺธิ
เวทิตพฺพา ฯ

กถํ ตถาการิตาย ตถาคโต ภควโต หิ วาจา ย กาโย
อนฺุโลเมติ กายสฺสปี วาจา ฯ ตสฺมา ยถาวาที ตถาการิ
ยถาการิ ตถาวาที จ โหติ ฯ เอวํ ภูตสฺส จสฺส ยถา
วาจา กาโยปี ตถา คโต ปวตุโต ฯ ยถา จ กาโย วาจาปี
ตถา คโตติ ตถาคโต ฯ เตนาห ยถาวาที ภิกฺขเว ตถาคโต
ตถาการิ ยถาการิ ตถาวาที ฯ อิติ ยถาวาที ตถาการิ ยถาการิ
ตถาวาที ฯ ตสฺมา ตถาคโตติ วุจฺจตีติ ฯ (๑) เอวํ
ตถาการิตาย ตถาคโต ฯ

กถํ อภิภวนฺภูเจน ตถาคโต ยสฺมา ภควา อูปริ
ภวคฺคํ เหนฺจฺจา อวีจี ปรียมนฺต์ กริตฺวา ติริยํ อปริมาณาสฺ
๑. ที. ปา. ๑๑/๑๒๐/๑๔๘ ฯ อญฺ. จตุกฺก. ๒๑/๒๓/๓๐ ฯ

โลกธาตฺสู สพฺพสฺส เต อภิภวติ สีเลนปี สมารินาปี ปณฺญาปิ
วิมุตฺติยาปี วิมุตฺติธามาตฺสฺสเนนปี น ตสฺส ตฺถา วา ปมาณํ
วา อตฺถิ อถ โข อตฺถิลอ อปฺปเมยฺโย อนฺนตฺตโร เทวา อติเทโว
สกุณานํ อติสกุโก พุรหุमानํ อติพุรหุมา สพฺพสฺสตฺตฺตโม
ตสฺมา ตถาคโต ๑ เตนานห สเทวเก ภิกฺขเว โลเก ๑เป ๑
สเทวมนุสฺสาย ตถาคโต อภิภู อนภิภูโต อณฺณทตฺถุ ทโส
วสวตฺตี ตสฺมา ตถาคโตติ วุจฺจตีติ ๑ (๑) ตตฺรารํ ปทสฺสิทฺธิ
อคฺโท วีย อคฺโท เทสนาวิลาโส เจว ปุณฺณสฺสโย จ ๑
เตน เหน มหานุภาโว ภิสกุโก วีย ทิพฺพาคเทน สปฺเป
สพฺพปรปฺปวาทีโน สเทวณฺจ โลกํ อภิภวติ ๑ อิติ สพฺพ-
โลกาภิภวเน ตโต อวิปริโต ยถาวุตฺโต อคฺโท เอตฺสฺสาติ
ทการสฺส ตการํ กตฺวา ตถาคโตติ เวทิตฺตฺโพ ๑ เอว
อภิภวณฺนฺเจเน ตถาคโต ๑

อปัจจ ตถาย (๒)คโต อวคโตติ ตถาคโต(๒) ๑ ตตฺถ สกลโลกํ
ตีรณปริณฺญาเย ตถาย คโต อวคโตติ ตถาคโต โลกสมุทฺถํ
ปหานปริณฺญาเย ตถาย คโต อตีโตติ ตถาคโต โลกนิโรธํ
สจฺฉิกริยาย ตถาย คโต อธิคโตติ ตถาคโต ๑ โลกนิโรธคามินี
คามินีปฺปฏิปทํ ภาวนาย(๓) ตถาย(๔) คโต ปฺปฏิปนฺโนติ ตถาคโต ๑
๑. อญฺ. จตฺตฺก. ๒๑/๒๓/๓๑ ๑ ๒. ม. คโตติ ตถาคโต ตถ
คโตติ ตถาคโต ๑ ๓. ม. อัย ปาโง นตฺถิ ๑ ๔. ม. ตถ ๑

วุตตเยหติ ภควตา โลโก ภิกฺขเว ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺโธ
โลกสฺมา ตถาคโต วิสฺขุโต ๑ โลกสมฺทโย ภิกฺขเว ตถาคเตน
อภิสมฺพุทฺโธ โลกสมฺทโย ตถาคตฺสฺส ปหีนโน ๑ โลกนโรโร
ภิกฺขเว ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺโธ โลกนโรโรโร ตถาคตฺสฺส
สจฺฉิกโต ๑ โลกนโรโรคามินี ปฏฺฐิปทา ภิกฺขเว ตถาคเตน อภิ-
สมฺพุทฺธา โลกนโรโรคามินี ปฏฺฐิปทา ตถาคตฺสฺส ภาวิตา ๑
ยํ ภิกฺขเว สเทวกสฺส ๑เป๑ สพฺพิ ตํ ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธํ ๑
ตสฺมา ตถาคโตติ วุจฺจตีติ ๑ (๑)

อปฺเรหิปี อฏฺฐหิ การเณหิ ภควา ตถาคโต ตถาย
อาคโตติ ตถาคโต ตถาย คโตติ ตถาคโต ตถานิ อาคโตติ
ตถาคโต ตถา คโตติ ตถาคโต ตถาวิโรติ ตถาคโต ๑
ตถापวตฺติโกติ ตถาคโต ตเถหิ อคโตติ ตถาคโต ๑
ตถา คตภาเวน ตถาคโตติ ๑

กถิ ตถาย อาคโตติ ตถาคโต ยา สา ภควตา
สุเมธฺวเตน ทีปงฺกรทสพลสฺส ปาทมฺเเล
มนุสฺสคฺคตํ ลิงฺกสมฺปตฺติ เหตุ สตถารทสฺสนํ
ปพฺพชฺชา คุณสมฺปตฺติ อธิกาโร จ ฉนฺนทตา
อฏฺฐธมฺมสโมธานา อภินิหารो สมิชฺฌตีติ (๒)

เอวํ วุตฺตํ อฏฺฐงฺกสมฺนุณาคตํ(๓) อภินิหารํ สมฺปาเทนฺเตน อหํ
๑. อ.จ. จตุกก. ๒๑/๒๓/๓๐ ๑ ๒. พ. พุทฺธ. ๓๓/๒/๔๒๒ ๑
๓. ม. อฏฺฐงฺกสมฺนุณาคตํ ๑

*เล่มที่ 20 วิตกกุสุตถา หน้า 191

สเทวกัม โลกั ตินุโณ ตาเรสุสามิ มุตโต โมเจสุสามิ ทนุโต
ทเมสุสามิ อสุสโต อสุสาเสสุสามิ ปรีนิพพุโต ปรีนิพพา-
เปสุสามิ สุทุโธ โสเชสุสามิ พุทุโธ โพเชสุสามิติ โวหาร-
ปฏิญญา(๑) ปวตติตา ฯ วุตตเถหัต

กิมเม เอเกน ตินุเณน ปรีเสน ถามทสุสิณา

สพพญญัตติ ปาปฺณิตฺวา สนฺตารุสฺสํ สเทวกัม ฯ

อิมินา เม อธิกาเรณ ปรีเสน ถามทสุสิณา(๒)

สพพญญัตติ ปาปฺณิตฺวา ตาเรมิ ชนตํ พหฺห ฯ

ถัสสารุสฺสํ นินฺทิตฺวา วิทฺธเสตฺวา ตโย ภเว

ชมฺมนาวํ สมารุญฺห สนฺตารุสฺสํ สเทวกัม ฯ

กิมเม อญฺญาตเวเสน ชมฺมํ สจฺจิกเตนิจ

สพพญญัตติ ปาปฺณิตฺวา พุทุโธ เหสุสํ สเทเวเกติ ฯ (๑)

ตํ ปเนตํ มหาปฏิญญํ สกฺลสุสฺปิ พุทฺธกรรมฺมสมุทฺยสุส ปวีจย-
ปจฺจเวกฺขณสมาทานานํ การณญฺจํ อวิสฺวาเทนุโต โลกนาโถ
ยสุมา มหากปฺปานํ สตสฺสหาสิกาณิ จตฺตาริ อสงฺเขยฺยุยานิ
สกุทจฺจํ นีรฺนตฺรํ นีรวเสสโต ทานปารมิอาทโย สมตีสปารมิโย
ปฺุเรตฺวา องฺคปรีจฺจาคาทโย ปญฺจ มหาปรีจฺจาคเ ปรีจฺจชิตฺวา
สจฺจาธิญฺจานาทีนิ จตฺตาริ อธิญฺจานานิ ปรีพฺรุเหตฺวาปฺุญฺญ-

๑. ส. โวหารปฏิญญา ฯ ม. มหาปฏิญญา ฯ

๒. ทุตฺยคาถาย ทุตฺยปาโท มรฺมมโปตฺถเก เอวํ ทิสฺสติ

กเตน ปรีสุตฺตเมติ ฯ ๑. ขุ. พุทฺธ. ๓๓/๒/๔๒๒ ฯ สเทเวเก ฯ

ณาสมฺภาเร สมฺภริตฺวา ปุพฺพโยคปุพฺพจริยธมฺมกฺขานณาคตฺถ-
จริยาทโย อุกฺกัสาเปตฺวา พุทฺธิจริยํ ปรมโกฏี ปาเปตฺวา อนุตฺตรํ
สมฺมาสมฺโพธิํ อภิสมฺพุชฺฌิ ตสฺมา ตสฺเสว สฺมา มหาปฺฏิญฺญา
ตถา อวิตถา อนนฺถณฺธา น ตสฺส วาลคฺคฺมตฺตมฺปี วิตถํ
อตฺถิ ฯ ตถา หิ ทีปํกุโร ทสฺพล โภณฺทญฺโย สุมงฺคโล (๑) ฯเปฯ
กสฺสโป ภควาติ อิมํ จตฺวีตฺติสมฺมาสมฺพุทฺธา ปฏฺิปาฏฺิยา
อุปฺปนฺนา พุทฺโธ ภวิสฺสตีติ นํ พุยากรีสฺสุ ฯ เอวํ จตฺวีตฺติยา
พุทฺธานํ สนฺติเก ลทฺธพฺยากรโณ เย เต กตฺถาภินิหารเหติ
โพธิสฺสตฺเตหิ ลทฺธพฺพา อานิสฺสา เต ลภิตฺวา ว อากโตติ ตาย
ยถาวุตฺตาย มหาปฺฏิญฺญา ย ตถาย อภิสมฺพุทฺธภาวํ อากโต
อธฺคโตติ ตถากโต ฯ เอวํ ตถาย อากโตติ ตถากโต ฯ

กถํ ตถาย คโตติ ตถากโต ยายํ มหากรฺณา
โลกนาถสฺส ยาย มหาทฺถกฺขสมฺพาธปฺปฏิปนฺนํ สตฺตนิกาโย
ทิสฺวา ตสฺส นตฺถญฺโย โภจิ ปฏฺิสสรณํ อหเมว นํ อิตฺ
สํสารทฺถกฺขโต(๒) โมเจสฺสามิติ สมฺมุสฺสาหิตทฺทโย (๓) มหาภินิหารํ
อกาสิ ฯ กตฺวา จ ยถาปณฺธิธานํ สกฺลโลกहितสมฺปาทนาย
อุสฺสูกฺกมาปฺนโน อตฺตโน กายชีวิเต นีรเปกฺโข ปเรสํ โสต-
ปถคฺมนมตฺเตนปี จิตฺตฺตฺตราสสมฺปฺปาทิกา อติทฺถกฺกรา ทฺถกฺกรจริยา
สมฺมาจรนฺโต ยถา มหาโพธิสฺสตฺตานํ ปฏฺิปปตฺติ หานภากิยา
๑. ม. มงฺคโล ฯ ๒. ม. อหเมว นํ อิตฺ สํสารทฺถกฺขโต มฺมุตฺโต ฯ
๓. ม.สมฺมุสฺสาหิตมานโส ฯ

สงฺกิลเสภาคิยา จิตฺติภาคิยา วา น โหติ อถ โข อุตฺตริ
วิเสสภาคิยาว โหติ ตถา ปฏิปชฺชมาโน อนุปฺพุเพน นีรวเสเส
โพธิสมฺภारे สมนेतฺวา อภิสมฺโพธิ ปาปุณฺนิ ฯ ตโต ปรณฺจ
ตายะ มหากรุณาย สลฺยจิตฺตมานโส ปวิเวกรตี ปรมณฺจ
สนฺตํ วิโมกฺขสุขํ ปหาย พาลชนพหุเล โลเก เตหิ สมฺปปาทิต्त
สมฺมานาวมานวิปฺปการิ อคฺเณตฺวา เวเนยฺยชนวินยเนน นีรวเสตํ
พุทฺธกิจฺจํ นิฏฺฐเปตี ฯ ตตฺร โย ภควโต สत्ตเตสุ มหากรุณาย
สโมกฺกมฺนากาโร โส ปรโต อาวิ ภวิสฺสตี ฯ ยถา พุทฺธ-
ภูตฺสฺส โลกนาถสฺส สत्ตเตสุ มหากรุณาเอวํ โพธิสत्ตภูตฺสฺสปี
มหาภินิหารกาลาทีสูติ สพฺพตฺถ สพฺพทา จ เอกสฺทิสตาย ตถา(๑)
สา อวิตถา อนณฺณถา ฯ ตสฺมา तीสุปี อวตฺถาสฺ สพฺพสत्ตเตสุ
สมานรสาย ตถาย มหากรุณาย สกลโลกहितาย คโต
ปฏิปฺนโนติ ตถาคโต ฯ เอวํ ตถาย คโตติ ตถาคโต ฯ

กถํ ตถานิ อากโตติ ตถาคโต ตถานิ นาม จตฺตารี
อริยมคฺคณานิ ฯ ตานิ หิ อิทํ ทุภํ อัย ทุภฺสมฺมุทโย
อัย ทุภฺนิโรโร อัย ทุภฺนิโรธคามินี ปฏิปทาติ เอวํ สพฺพ-
เณยฺยสงฺคาหกานํ ปวตฺตตินิวตฺติตทุภฺยเหตุภูตานิ จตฺนํ อริย-
สจฺจานํ ทุภฺสฺส ปิพนฺภูโจ สงฺขตฺภูโจ สนฺตาปฺภูโจ วิปริ-
ณามฺภูโจ สมฺมุทยสฺส आयฺหนฺภูโจ นินฺทานฺภูโจ ตํโยคฺภูโจ
ปฺลิวฺทฺภูโจ นิโรธสฺส นิสฺสรณฺภูโจ ปวิเวกฺภูโจ อสงฺขตฺภูโจ
๑. ม. ตถาว สา ฯ

*เล่มที่ 20 ทุกนิป้ตวณณนา หน้ 194

อมตญุโ จ มคคสุส นียยานญุโ เจตวญุโ ทสุสนญุโ อธิปติ
ญุโติอาทินัน ตพพิภคานญจ ยถาญคตภาววโปทวิพนุชคสุส
ตงกิลตสปกขสุส สมุจจินุทเนน ปฏิลทุชย ตตถ อสมุโมหากิ-
สมยสงขตาย อวิปริตการป่วคตียา ฐมม้าน สภาวสรส-
ลคขณสุส อวิส้วทนโต ตถานี อวิตถานี อนญถถานี ตานี
ภควา อนญถเนยโย สยเมว อากโต อธิคโต ตสุมา ตถานี
อากโตติ ตถาคโต ฯ

ยถา จ มคคณณานี เอวิ ภควโต ตีสุ กาลสุ
อปปฏิทถณณานี จตูปฏิสมภิทถณณานี จตเวสารชชณณานี
ปญจคติปริจเจทถณณานี จอสาธารณณณานี สตตโปชณงค-
วิภาวณณานี อญุสมคกุงควิภาวณณานี นวานุพุพิหาร-
สมาปคตียถณณานี ทสพลถณณานี จ วิภาวเวตพุพานี ฯ ตตริ(๑)
ยั หี กิลจิจ อปริมาณสุ โลทธาตสุ อปริมาณัน(๒) หีนาทิ-
เกททินุนานัน หีนาทิเกททินุนาสุ อตีตาสุ ขนุชยตทฐาตสุ
สภากิจจาทิจ อวคถาวิเสสชาติ ขนุชปฏิพทฐนามโคคตชาติ จ
ชานิตพุพิ ฯ อนินุทฐิยพทฐเสสุ จ อติสุขุมติโรหิตวิทฐเทเสสุ
รูปฐมเมสุ โย ตัม(๓) ปจยยวิเสเสหี วณณสณจทานคณฐรส-
ผสุสชาติวิเสโส ตตถ สพุทคถเวว หคถตเล จปิตอามลโก วิย
ปจยจขโต อสงคมปฏิทติ ภควโต ถาณัน ป่วคตติ ตถา
๑. ม. ตตริยั วิภาวนา ฯ ๒. ม. อปริมาณัน สตถานัน ฯ
๓. ม. ตัมปจยยวิเสเสหี สทฐี ฯ

อนาคตาสุ ปจฺจุปฺปนฺนาสุ จาติ อิมานิ ตีสุ กาลेषु
อปฺปฏิหิตถาณานิ นาม ฯ ยถาห อตีตฺเตเส พุทฺธสฺส ภควโต
อปฺปฏิหิตฺถาณํ อนาคตฺเตเส พุทฺธสฺส ภควโต อปฺปฏิหิตถาณํ
ปจฺจุปฺปนฺนํเส พุทฺธสฺส ภควโต อปฺปฏิหิตถาณนฺติ(๑) ฯ ตานิ
ปเนตานิ ตตฺถ ตตฺถ ชมฺมานํ สภาวสฺสสทกฺขณสฺส อวิสฺ-
วาทนโต ตถานิ อวิตถานิ อนนฺตถานิ ตานิ ภควา
สยมฺภุจฺจาณน อธิคณฺนิ ฯ เอวํ ตถานิ อากโตติ ตถาคโต ฯ

ตถา อตฺถปฺปฏิสฺมฺภิทา ชมฺมปฺปฏิสฺมฺภิทา นินฺรุตฺติปฺปฏิสฺมฺภิทา
ปฺปฏิภานปฺปฏิสฺมฺภิทาติ จตฺสฺโส ปฺปฏิสฺมฺภิทา ฯ ตตฺถ อตฺถปฺ-
ปฺเภทสฺส สทกฺขณวิภาวนวตฺถถานกรณสมตฺถํ อตฺถ ปฺเภทคตฺ-
ถาณํ อตฺถปฺปฏิสฺมฺภิทา ฯ ชมฺมปฺเภทสฺส สทกฺขณวิภาวน-
วตฺถถานกรณสมตฺถํ ชมฺเม ปฺเภทคตฺถาณํ ชมฺมปฺปฏิสฺมฺภิทา ฯ
นินฺรุตฺติปฺเภทสฺส สทกฺขณวิภาวนวตฺถถานกรณสมตฺถํ นินฺรุตฺตา-
ภิทาเป ปฺเภทคตฺถาณํ นินฺรุตฺติปฺปฏิสฺมฺภิทา ฯ ปฺปฏิภานปฺเภทสฺส
สทกฺขณวิภาวนวตฺถถานกรณสมตฺถํ ปฺปฏิภาน ปฺเภทคตฺถาณํ
ปฺปฏิภานปฺปฏิสฺมฺภิทา ฯ วุตฺตถาณํ อตฺถถาณํ อตฺถปฺปฏิสฺมฺภิทา
شمฺเม ถาณํ ชมฺมปฺปฏิสฺมฺภิทา อตฺถشمฺมนินฺรุตฺตาภิทาเป(๒) ถาณํ
นินฺรุตฺติปฺปฏิสฺมฺภิทา ถาณํ ปฺปฏิภานปฺปฏิสฺมฺภิทาติ ฯ (๓)

๑. พุ. ปฺปฏิ. ๓๑/๖๖๕/๕๗๗ ฯ ๒. สฺยา. ม. ตตฺถ ชมฺมนินฺรุตฺตาภิทาเป ฯ

๓. อภิ. วิ. ๓๕/๗๗๘/๓๕๘ ฯ

เอตถ จ เหตุอนุสาเรณ อรณียโต อธิคนุตพุทโต จ
สงเขปโต เหตุผลํ อตฺโต นาม ปเภทโต ปน ยงฺกิญฺจิ
ปจฺจยุปฺปนํ นิพฺพานํ ภาสิตตฺโต วิปาโก กิริยาติ อิเม ปญฺจ
ชฺมมา อตฺโต ตํ อตฺถํ ปจฺจเวกฺขนุตฺตสฺส ตสฺมี อตฺเถ ปเภทคตฺ
ถาณํ อตฺถปฏฺฐิสฺมฺภิทา ฯ ชฺมโมติ สงฺเขปโต ปจฺจโย ฯ โส
หิ ยสฺมา ตํ ตํ อตฺถํ วิทหติ ปวตฺเตติ เจว ปาเปติ จ
ตสฺมา ชฺมโมติ วุจฺจติ ฯ ปเภทโต ปน โย โกจิ ผลนิพฺพตฺตโก
เหตุ อริยมคฺโค ภาสิตํ กุสลํ อกุสลนฺติ อิเม ปญฺจ ชฺมมา
ชฺมโม ตํ ชฺมมํ ปจฺจเวกฺขนุตฺตสฺส ตสฺมี ชฺมเม ปเภทคตฺ
ถาณํ ชฺมมปฏฺฐิสฺมฺภิทา ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ ทุกฺเข ถาณํ อตฺถ-
ปฏฺฐิสฺมฺภิทา ทุกฺขสมฺมุตฺเต ถาณํ ชฺมมปฏฺฐิสฺมฺภิทา ทุกฺขนิโรธ
ถาณํ อตฺถปฏฺฐิสฺมฺภิทา ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏฺฐิปาย ถาณํ
ชฺมมปฏฺฐิสฺมฺภิทา ฯ (๑) เหตุมฺหิ ถาณํ ชฺมมปฏฺฐิสฺมฺภิทา เหตุผล
ถาณํ อตฺถปฏฺฐิสฺมฺภิทา ฯ เอ ชฺมมา ชาตา ญฺตา สลฺยชาตา
นิพฺพตฺตา อภินิพฺพตฺตา ปาตุญฺตา อิเมสุ ชฺมเมสุ ถาณํ อตฺถ-
ปฏฺฐิสฺมฺภิทา ฯ ยมฺหา ชฺมมา เต ชฺมมา ชาตา ญฺตา สลฺยชาตา
นิพฺพตฺตา อภินิพฺพตฺตา ปาตุญฺตา เตสุ ชฺมเมสุ ถาณํ ชฺมม-
ปฏฺฐิสฺมฺภิทา ฯ ชฺรามรณฺ ถาณํ อตฺถปฏฺฐิสฺมฺภิทา ชฺรามรณ-
สมฺมุตฺเต ถาณํ ชฺมมปฏฺฐิสฺมฺภิทา ฯ ชฺรามรณฺนิโรธฺ ถาณํ อตฺถ-
๑. อภ. วิ. ๓๕/๓๓๘/๓๕๘ ฯ ม. ชฺมมปฏฺฐิสฺมฺภิทาติ อถวา ฯ

ปฏิสมุภิตา ชรามรณนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ฌาณั ฌมม-
ปฏิสมุภิตาฯ ชาติยา ภเว อุปาทานเน ตณฺหาย เวทนาย ผสฺเส
สพายตเน นามรูเป วิญญาณเ สงฺขารesu ฌาณั อตฺถ-
ปฏิสมุภิตา สงฺขารสมุทฺথে ฌาณั ฌมมปฏิสมุภิตาฯ สงฺขาร-
นิโรเ ฌาณั อตฺถปฏิสมุภิตา สงฺขารนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย
ฌาณั ฌมมปฏิสมุภิตาฯ

อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฌมมํ ชานาติ สุตฺตํ เคยฺยํ ฯเปฯ
เวทลลํ ฯ อัยฺ วุจฺจติ ฌมมปฏิสมุภิตาฯ โส ตสฺส ตสฺเสว
ภาสิตสฺส อตฺถํ ชานาติ อัยฺ อิมสฺส ภาสิตสฺส อตฺถโถติ(๑) อัยฺ
วุจฺจติ อตฺถปฏิสมุภิตาฯ กตฺเม ฌมฺมา กุสลา ยสฺมี สมฺเย
กามาวัจโร กุสลํ จิตฺตํ อุปฺปนฺนํ โหติ โสมนสฺสสทฺทํ ฌาณ-
สมฺปยุตฺตํ รูปารมฺมณํ วา ฯเปฯ ฌมฺมารมฺมณํ วา ยํ ยํ วา
ปนารพฺภ ตสฺมี สมฺเย ผสฺโส โหติ ฯเปฯ อวิกฺเขโป โหติ
อิม ฌมฺมา กุสลาฯ อิมesu ฌมฺเมsu ฌาณั ฌมมปฏิสมุภิตา
เตสํ วิปาเก ฌาณั อตฺถปฏิสมุภิตาติ(๒)อาทิ วิตุลาโร ฯ

ตสฺมี อตฺถเ จ ฌมฺเม จ สภาวนิรุตฺติ อพฺยภิจาร-
โวหาโร อภิตาโป ตสฺมี สภาวนิรุตฺตาภิตาเป มากธิกาย
สพฺพสตุตฺตานํ มุลภาสาย อัยฺ สภาวนิรุตฺติ อัยฺ น สภาว-
นิรุตฺตีติ ปเภทตํ ฌาณั นิรุตฺติปฏิสมุภิตาฯ ยถาวุตฺเตsu เตsu
๑. ม. อตฺถโถ ฯ อัยฺ อิมสฺส ภาสิตสฺส อตฺถโถติ ฯ

๒. อภ. วิ. ๓๕/๓๘๔/๔๐๐ ฯ

ฉาณสุ โจรกัจจาทิวเสน วิตุถารโต ปวตุตฺ สพฺพมฺปิ ฉาณํ
อารมฺมณํ กตฺวา ปจฺจเวกฺขณฺตสฺส ตสฺมี ฉาณ ปเภทคตฺ
ฉาณํ ปฏฺฐิกานปฏฺฐิสฺมฺภิทาฯ อิติ อิมานิ จตฺตาริ ปฏฺฐิสฺมฺภิทา-
ฉาณานิ สยเมว ภควตา อธิคตานิ อตฺถธมฺมาทิกเก ตสฺมี
ตสฺมี อตฺตโน วิสเย อวิสฺวาทนวเสน อวิปริตการปฺปวตฺติยา
ตถานิ อวิตถานิ อนนฺถฉาณานิ ฯ เอวมฺปิ ภควา ตถานิ อากโตติ
ตถาคโต ฯ

ตถา ยงฺกิลฺลิจิ เนยฺยํ(๑) นาม สพฺพนฺตํ ภควตา
สพฺพากาเรน ฉาตํ ทิฏฺฐิ อธิคตํ อภิสมฺพุทฺธํ ฯ ตถาหิสฺส
อภิลฺลเยยฺยา ธมฺมา อภิลฺลเยยฺยโต พุทฺธา ปริลฺลเยยฺยา ธมฺมา
ปฺริลฺลเยยฺยโต พุทฺธา ปหาตพฺพา ธมฺมา ปหาตพฺพโต พุทฺธา
สจฺฉิกาทพฺพา ธมฺมา สจฺฉิกาทพฺพโต พุทฺธา ภาเวตพฺพา
ธมฺมา ภาเวตพฺพโต พุทฺธา ยโต นํ โภจิ สมฺโณ วา
พฺรหฺมาสมฺโณ วา เทโว วา มาโร วา พฺรหฺมา วา อิเม
นาม เต ธมฺมา อนภิสมฺพุทฺธาติ สห ธมฺเมน อนฺนฺยฺลฺลิจิตฺตุ
สมตฺถโต นตฺถิ ฯ

ยงฺกิลฺลิจิ ปหาตพฺพิ นาม สพฺพนฺตํ ภควตา อนนฺวเสสโต
โพธิมฺลเยว ปหีนํ อนฺนฺปฺปตฺติธมฺมํ น ตสฺส ปหานาย อุตฺตรี
ภรณียํ อตฺถิ ฯ ตถา หิสฺส โลกโทสโมหวิปริตมนสิการอหิริกา-
๑. ม. เวยฺยํ ฯ

โนตตปปลินมิทฐโกธูปนาหมกขปลาตอิสสามจฺญริยมายาสาเจย-
 ถมุตสารมฺภมานาติมานมทปมาทติวิชากุสลมุตทจฺจริตวิสมสณฺญา-
 มล(๑)วิตกกถปปลจฺเจสนาตณฺหาจตุพฺพิชวิปริเยสอาสวคณฺจโอมโยคาคติ-
 ตณฺหุปาทานปลจฺจาภินนุทนนีวรมเจโตจิลเจตโสวินิพนฺชณฺวิวาท-
 มุลสฺตตานุสยอฏฺฐมิจฺจตตนวอามาตวตฺตตณฺหามุลกทสอฏฺฐลกมม-
 ปลเอกวิสตฺโตเนสนทวาสฏฺฐิจิฏฺฐจิตอฏฺฐสตตณฺหาวิจริตา(๒)ทีปฺเปทํ
 ทิยพฺพทกิเลสสทสฺสํ สห วาสนาย ปหีนํ สมฺมุจฺฉินฺนํ สมฺมุหํ ยโต
 นํ โภจิ สมฺโณ วา ๗เป๗ พุรหฺมา วา อิม นาม เต
 กิเลสา อปฺปหีนาคิ สห ชมฺเมน อนฺนุยฺยชิตฺตุ สมตฺโถ นตฺถิ ๗

เย ปิเม(๓) ภควตา กมฺมวิปากกิเลสฺสูปวาทอาณาวีตีกมมป-
 ปเกทา อนฺตรายิกา ชมฺมา วุตฺตา อลเมว เต เอกนฺเตน
 อนฺตรายาย ยโต นํ โภจิ สมฺโณ วา ๗เป๗ พุรหฺมา วา
 นาลํ เต ปฏฺฐิสฺสวโต อนฺตรายายาคิ สห ชมฺเมน อนฺนุยฺยชิตฺตุ
 สมตฺโถ นตฺถิ ๗

โย จ ภควตา นีรวเสสวฏฺฐทฺทุกฺขนิสฺสรณาย สีลสมาธิ-
 ปลณฺหาสงฺคโห สตฺตโกฏฺฐาส(๔)สตฺตตตฺตีสปฺเปทโท อริยมคฺคปฺพุพฺงคโม
 อนฺตฺตโร นียฺยานชฺมโม เทสิโต โส เอกนฺเตเนว นียฺยาคิ
 ปฏฺฐิปนฺนสฺส วฏฺฐทฺทุกฺขโต (๕) ยโต นํ โภจิ สมฺโณ วา ๗เป๗
 # ๑. กตฺถจฺจि. ...วิสมวิปริตฺตสณฺญามล... ๗ ๒. ม. ...วิจริตา... ๗
 # ๓. ม. จิเม ๗ ๔. ม. สตฺตโกฏฺฐาสิโก ๗ ๕. ปรมคตฺที่ปนี ๑/๒๐๕ ๗
 # ปฏฺฐิปนฺนสฺส วฏฺฐทฺทุกฺขโต โมกฺขาย โหติ ๗

*เล่มที่ 20 วิตกกถาตถา หน้าที่ 201

มนุสฺสคตฺติ ฯ จาคุมหาราชิกโต ปฏฺจาย ยาว เนวสณฺญา-
นาสณฺญาตฺนุปลาคติ อิม ญพฺพิสฺติ เทวณิกายา ทิพฺพนฺติ
อตุตฺโน อิทฺธานุภาเวน กิพฺนฺติ โชเตนฺติ จาติ เทวาเตเฮว
คตฺติ เทวคตฺติ ฯ

ตา ปเนตา คติโย ยสฺมา ตตฺตํมมวฏฺฏณิพฺพตฺโต(๑)
อุปฺตติภววิเสโส ตสฺมา อตุตฺโต วิปากกฺขนฺธา กฏฺตฺตา จ
รูปํ ฯ ตตฺถ อัย นาม คติ อิมินา นาม กมฺมฺนา ชายติ
ตสฺส กมฺมฺสฺส ปจฺจยวิเสสฺหิ เอว วิภาคณินฺนตฺตา วิสุํ เอเต(๒)
สตุตฺตนิคายา เอว วิภาคณินฺนาติ ยถาสกํ เหตุผลวิภาคปริจ-
ฉินฺนทวนฺเสน จานฺโส เหตุโส ภควโต ฅาณํ ปวตฺตติ ฯ เตนาห
ภควา ปณฺจ โข อิมา สารีปฺตฺต คติโย กตฺมา ปณฺจ
นิริโย ติริจฺจานฺโยนิ เปตฺติวิสโย มนุสฺสตา เทวา ฯ นิริยญฺจํา
สารีปฺตฺต ปชานามิ นิริยคามิณฺจ มคฺคํ นิริยคามินิณฺจ ปฏฺิปปํ
ยถา ปฏฺิปปนฺโน จ กายสฺส เกทา ปรี มรณา อปายํ ทุคฺคตฺติ
วินิปาตํ นิริยํ (๓)อุปฺคโต โหติ(๓) ตณฺจ ปชานามิ(๔)อาทิ ฯ

ตานิ ปเนตานิ ภควโต ฅาณานิ ตสฺมี ตสฺมี วิสเย
อวิปริตการปฺวตฺติยา อวิสฺวาทนโต ตถานิ อวิตถานิ
อนนฺถถานิ ฯ เอวมฺปิ ภควา ตถานิ อากโตติ ตถาคโต ฯ

๑. ม. ตตฺตํมมวฏฺฏณิพฺพตฺโต ฯ ๒. กตฺถจ. เอตาสุ ฯ

๓. ม. อุปฺปชฺชติ ฯ ๔. ม. ม. ๑๒/๑๗๐/๑๔๘ ฯ

ตถา ยํ สตุตถานํ สทุธาทีโยควิกถภาวาวโพเชน อปฺป-
รชกฺขมหารชกฺขตาทีวิเสสวิภาวนํ ปญฺญาสาช อากาเรหิ ปวตฺตํ
ภควโต อินฺทฺริยปโรปรียตฺตวณฺณํ ๑ วุตฺตญฺเหดํ สทุโธ ปุคฺคโล
อปฺปฺรชกฺโข อสฺสทุโธ ปุคฺคโล มหารชกฺโขติ วิตุถาโร ๑ (๑)

ยญจ อຍံ ปุคฺคโล อปฺปฺรชกฺโข อຍံ สสฺสတ္ထိฏฺฐိโก อຍံ
อฺจุເမတ္ထိฏฺฐိโก อຍံ อนุโลมิกาย ขนฺตိຍံ จိโต อຍံ ยถာภูต-
วณฺเณ จิโต อຍံ กามาສโย น เนกฺขมฺมาทိอาສโย อຍံ
เนกฺขมฺมาສโย น กามาทိอาສโยติอาທိနာ อิมສုສ กามရာโค
อติวีย ถามคโต น ปฏိဏ္ဍာတိโก อิมສုສ ปฏိဏ္ဍိ အတိဝိယ
ถามคโต น กามရာကာတိโกတိအທိနာ อิมສုສ ပုညဏာဂိສံဃာဝိ
ອစိโก န အပုညဏာဂိສံဃာဝိ န အာဏေဇ္ဇာဂိສံဃာဝိ အိမ္ສုສ
အပုညဏာဂိສံဃာဝိ အစိကို န ပုညဏာဂိສံဃာဝိ န အာဏေဇ္ဇာဂိ-
ສံဃာဝိ အိမ္ສုສ အာဏေဇ္ဇာဂိສံဃာဝိ အစိကို န ပုညဏာဂိ-
ສံဃာဝိ န အပုညဏာဂိສံဃာဝိ ๑ အိမ္ສုສ ကာယສုຈရိတံ အစိကံ
အိမ္ສုສ ဝါရိအုရိတံ ๑ အိမ္ສုສ မာနိအုရိတံ ๑ အຍံ ဖိနာဏိမုတ္တိကို
အຍံ ပဏိဏာဏိမုတ္တိကို အຍံ ကမ္မာဘာရဏေဏ ဓမ္မာနာကတိ အຍံ
ဂိလေဘာရဏေဏ ဓမ္မာနာကတိ အຍံ ဝိပါကာဘာရဏေဏ ဓမ္မာနာကတိ
အຍံ န ကမ္မာဘာရဏေဏ ဓမ္မာနာကတိ န ဂိလေဘာရဏေဏ န
ဝိပါကာဘာရဏေဏ ဓမ္မာနာကတိတိအທိနာ ခ ဓตุတထာနံ အာສယာတိ(၂)
ယထာဏ္ဍိ ဝိဂါယနာကာရပပဝတံ ဝိပဿနာနုပုဏ္ဏာနံ ၁
၁. ပု. ပုဂ္ဂိ. ၁၁/၂၁၁၀/၁၁၁၁ ၁ ၂. မ. အာယာတိနံ ၁

ยี่ สนุชย วุตต์

อิธ ตถาคโต สตุตทานิ อาสยิ ชานาติ อนุสยิ ชานาติ
จริตติ ชานาติ อธิมุตตี ชานาติ ภพพาภพเพ สตุเต ชานาตีติ-
อาทิ ฯ (๑) ยลจ อูปริมเหตุจิมปรตุติมปจจิมกาเยหิ ทกขิณวามอกขิ-
กณณโสตนาสิกาโสตองสุกฏปสฺสहतฺตปาเทหิ องฺกุลองฺกุลนฺตเรหิ
โลมโลมกูปฺเปหิ จ อคฺคิกฺขนฺธทกขาราวตฺตณิ อนนฺตสาธาเรณิ
วิวิธวิกฺขพฺพนิตฺธินฺมมาปนํ กวโต ยมกปาณฺฑิหาริยณานิ ฯ

ยี่ สนุชย วุตต์

อิธ ตถาคโต ยมกปาณฺฑิหาริยิ กโรติ อสาธาเรณิ สวาเกหิ
อูปริมกายโต อคฺคิกฺขนฺธ ปวตฺตติ เหตุจิมกายโต อุตทขาร
ปวตฺตติ ฯ เหตุจิมกายโต อคฺคิกฺขนฺธ ปวตฺตติ อูปริมกายโต
อุตทขาร ปวตฺตตีติอาทิ ฯ (๒) ยลจ ราคาทีหิ ชาตีอาทีหิ จ
อนนเกหิ ทกขมเมหิ อูปทุตฺต สตุตฺตนิกาเย ตโต นีหริตฺตกาเมตา-
วเสน นานานเยหิ ปวตฺตสฺส กวโต มหากรฺโณกฺกมนสฺสปจฺจย-
กฺกตฺติ มหากรฺณาสมาปตฺติณานิ ฯ ยถาห กตมํ ตถาคตฺสฺส
มหากรฺณาสมาปตฺติณานิ พหุเกหิ อากาเรหิ ปสฺสนฺตานิ
พฺพุธานิ ภควนฺตานิ สตุเตสฺส มหากรฺณา[๓] โอกฺกมตี(๔)อาทีนา
เอกฺกนฺนวุตฺติยา อากาเรหิ วิภชนิ กตฺติ ฯ ยี่ ปน ยาวตา
๑. พุ. ปฎิ. ๓๑/๒๗๐/๑๗๗ ฯ ๒. พุ. ปฎิ. ๓๑/๒๘๔/๑๘๒ ฯ
๓. ม. เขตฺตณฺตเร โอกฺกมตี อาทีตฺโต โลกสนฺนิวาโสติ
ปสฺสนฺตานิ พฺพุธานิ ภควนฺตานิ สตุเตสฺส มหากรฺณาติ
ทิสฺสตี ฯ ๔. พุ. ปฎิ. ๓๑/๒๘๕/๑๘๔ ฯ

ธมมธาคู ยตฺตกั ฌาตพฺพั สงฺขตาสงฺขตาหิ ตสฺส สพฺพสฺส
ปโรปเทเสณ วินา สพฺพาการโต ปฏฺวีชานนสมตฺถั อากฺขา-
มตฺตปฏฺวีทฺฐวตฺตติ อนนฺยสธารณั ภาควโต ฌาณั สพฺพทา
อนวเสสสงฺขตาสงฺขตสมฺมุติสจฺจาวโพธโต สพฺพนฺยตฺตฌาณั ตตฺถา-
วธนาภาวโตว นิสฺสสงฺกปฺปวตฺตตี อูปาทาย อนาวธณณานนฺติ
จ วุจฺจติ ฯ อยมตฺตถ สงฺเขโป วิตฺถาโร ปน ปฺรโต อาวี-
ภวิสฺสตี ฯ

เอวมตฺตานิ ภาควโต จ อสธารณณณานิ อวิปฺรีตา-
การปฺปวตฺตติยา ยถาสกัวิสยสฺส อวิสฺวาทนโต ตถานิ อวิตถานิ
อนนฺยตฺถานิ ฯ เอวมปฺปี ภควา ตถานิ อากโตติ ตถาคโต ฯ

ตถา สตฺตติเม ภิกฺขเว โพชฺฌงฺกา สติสมฺโพชฺฌงฺโก ธมฺม-
วิจยสมฺโพชฺฌงฺโก วิริยสมฺโพชฺฌงฺโก ปิตฺติสมฺโพชฺฌงฺโก ปสฺสทฺฐิ-
สมฺโพชฺฌงฺโก สมาริสมฺโพชฺฌงฺโก อูปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโกติ (๑) เอวํ
สรูปโต ยายั โลกุตฺตรมคฺคกฺขณฺเณ อูปฺปชฺชมานา ลีณฺทฺฐจ-
ปตฺติจฺจนานายุหนกามสุขตฺตกิลมถานุโยคอุจฺเจทสฺสตาภินิเวสาทินั
อนนฺเถสั อูปฺททวานัน ปฏฺวีปกฺขณฺฐตา สติอาทิภททา ธมฺมสามคฺคิ
ยาย อริยสาวโก พุชฺฌตฺติ กิเลสณิฑุทาย อุกฺกุจฺหติ จตฺตาริ วา
สจฺจานิ ปฏฺวีชฺฌตฺติ นินฺพพานเมว วา สจฺจณิกโรติ สา ธมฺม-
สามคฺคิ โพธิตี วุจฺจติ ตสฺสา โพธิยา องฺคาติ โพชฺฌงฺกา
๑. สั. มหา. ๑๕/๓๘๓/๑๐๒ ฯ พุ. ปฏฺวี. ๓๑/๕๕๗/๔๖๒ ฯ

อริยสาวโก วา ยถาวุตตตาย ฌมมสามคฺคิยา พุชฺฌตฺติ กตฺวา
โพธิตฺติ วุจฺจติ ตสฺส โพธิสฺส องฺคาคิ โปชฺฌงฺคาคิ เอว
สามณฺณลกฺขณโต อุปฺปฏฺจานลกฺขโณ สติสมฺโพชฺฌงฺโก ปวิจย-
ลกฺขโณ ฌมฺมวិจยสมฺโพชฺฌงฺโก ปคฺคหฺลลกฺขโณ วิริยสมฺโพชฺฌงฺโก
ผรณลกฺขโณ ปฺปติสมฺโพชฺฌงฺโก อุปสมฺลลกฺขโณ ปสฺสทฺธิ-
สมฺโพชฺฌงฺโก อวิกฺเขปลลกฺขโณ สมาริสมฺโพชฺฌงฺโก ปฏฺฐิสงฺขาน-
ลกฺขโณ อุปฺเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโกติ เอว วิเสสลกฺขณโต ตตฺถ
กตโม สติสมฺโพชฺฌงฺโก อิธ ภิกฺขุ สติมา โหติ ปรเมน
สติเนปฺกเกน สมฺนฺนาคโต จิรคตมฺปี จิรภาสิตมฺปี สริตา
โหติ อนุสฺสริตฺตาคิ(๑)อาทินา สตฺตณฺนํ โปชฺฌงฺกานํ อณฺณมณฺณญฺปการ-
วเสน เอกกฺขณฺเน ปวตฺตติทสฺสนโต ตตฺถ กตโม สติสมฺโพชฺฌงฺโก
อตุถิ อชฺฌมฺคตํ ฌมฺเมสฺสุ สติ อตุถิ พหิทฺฐา ฌมฺเมสฺสุ สติตฺติ(๑)อาทินา
เตสํ วิสยวิภาวนาปวตฺตติทสฺสนโต ตตฺถ กตโม สติสมฺโพชฺฌงฺโก
อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺกํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ
วिरากนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ ไวสฺสคฺคปริณามนฺตฺติ(๒)อาทินา ภาวนา-
วิริทสฺสนโต ตตฺถ กตเม สตฺตต โปชฺฌงฺกา อิธ ภิกฺขุ ยสฺมี
สมเย โลกุตฺตรํ ฌานํ ภาเวติ ฯเปฯ ตสฺมี สมเย สตฺต
โปชฺฌงฺกา โหณฺติ สติสมฺโพชฺฌงฺโก ฯเปฯ อุปฺเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโก ฯ
ตตฺถ กตโม สติสมฺโพชฺฌงฺโก ยา สติ อนุสฺสริตฺติ(๓)อาทินา

๑. อภ. วิ. ๓๕/๕๔๕/๓๐๓ ฯ

๒. อภ. วิ. ๓๕/๕๕๒/๓๐๔ ฯ ๓. อภ. วิ. ๓๕/๕๕๔/๓๐๕ ฯ

ฉนฺนวุติยา นยสทฺสสวิภาเคหิ(๑)เอวํ นานาการโต ปวตฺตานิ
ภควโต โพชฅงฺกวิภาวณณานิ ตสฺส ตสฺส อตฺตสฺส
อวิสฺวาทนโต ตถานิ อวิตถานิ อนนฺยถถานิ ฯ เอวมุปี ภควา
ตถานิ อากโตติ ตถาคโต ฯ

ตถา ตตฺถ กตมํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฎิปทา อริยสจฺจํ
อยเมว อริโย อฏฺฐงฺกโก มคฺโค เสยฺยถิทํ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ
สมฺมาสมาธิติ (๒) เอวํ สรฺูปโต สพฺพกิเลสฺส อารกตฺตา อริย-
ภาวกรตฺตา อริยผลปฎิลาภกรตฺตา จ อริโย อริยานํ อฏฺฐ-
วิชตฺตา นิพฺพานาธิคฺมาย เอกนฺตการณตฺตา จ อฏฺฐงฺกโก
กิเลสฺส มารณฺโต กจฺจติ อตฺถิเกหิ มคฺคิยติ สยํ วา นิพฺพานํ
มคฺคยตีติ มคฺคโลติ เอวํ สามนฺยถถกฺขณโต สมฺมาทสฺสนลฺกฺขณา
สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาอภินิโรปนลฺกฺขโณ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมา-
ปริคฺคหณลฺกฺขณา สมฺมาวาจา สมฺมาสมฺภูจฺจาปนลฺกฺขโณ สมฺมา-
กมฺมฺนโต สมฺมาไวทานลฺกฺขโณ สมฺมาอาชีโว สมฺมาปกฺคหณ-
ลฺกฺขโณ สมฺมาวายาโม สมฺมาอุปฏฺฐานลฺกฺขณา สมฺมาสติ
สมฺมาอวิกุเขปนลฺกฺขโณ สมฺมาสมาธิติ เอวํ วิเสสลฺกฺขณโต
สมฺมาทิฏฺฐิ ดาว อณฺเณหิปี อตฺตโน ปจฺจนิกกิเลสฺส สทฺธี มิจฺฉาทิฏฺฐิ
ปชฺหติ นิพฺพานํ อารมฺมณํ กโรติ ตปฺปฎิจุจฺจาทกโมหวิธมเนน
อสมฺโมหโต สมฺปยุตฺตชฺรเม จ ปสฺสติ ตถา สมฺมาสงฺกปฺปาทยปี
๑. ม. อิตฺิสทฺโท อตฺถิ ฯ ๒. อภิ. วิ. ๓๕/๑๖๒/๑๓๖ ฯ

มิจฺจาสงฺกปฺปาทีนึ ปชฺชนฺติ นิโรธญจ อารมฺมณฺ์ กโรนฺติ
สหชาตฺตมฺมานํ สมนฺมาอภิโรปนปริคฺคหณสมฺภูจฺาปนโวิทาน-
ปคฺคหณอุปฺภูจฺานสมาทหนานึ จ กโรนฺตีติเอวํ กิจฺจวิภาคโต
สมฺมาทิฏฺฐึ ปุพฺพภาเค นานกฺขณา วิสฺสุ ทฺุกฺขาทีอารมฺมณา
หฺตุวฺวา มคฺคกาเล เอกกฺขณา นิพฺพานเมว อารมฺมณฺ์ กตฺวา
กิจฺจโต ทฺุกฺเข ฉาณนฺตืออาทีนึ จตฺตารี นามานึ ลภตี ฯ
สมฺมาสงฺกปฺปาทยปี ปุพฺพภาเค นานกฺขณา นานารมฺมณา
หฺตุวฺวา มคฺคกาเล เอกกฺขณา เอการมฺมณา เตสฺสุ สมฺมาสงฺกปฺโป
กิจฺจโต เนกขมฺมสงฺกปฺโปติอาทีนึ ตีณึ นามานึ ลภตี สมฺมา-
วาทโย ตโย ปุพฺพภาเค มุสวาทา เวรมณฺีติอาทีนา วิภาคา
วิริติโยปี เจตนาโยปี หฺตุวฺวา มคฺคกฺขณฺเ วิริติโยว สมฺมาวายาม-
สตีโย กิจฺจโต สมฺมปฺปฺชานสตีปฺภูจฺานวเสน จตฺตารี นามานึ
ลภนฺติ สมฺมาสมาธิ ปน มคฺคกฺขณฺปี ปจฺมชฺฌานาทิวเสน
นानา เอวาทึ เอวํ ปุพฺพภาคาปรภาเคสฺสุ ปวตฺตติวิภาคโต อีช
ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมาทิฏฺฐึ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตนฺตืออาทีนา (๑)
ภาวนาวิริโต ตตฺถ กตโม อฏฺฐจฺงฺคโก มคฺโค อีช ภิกฺขุ
ยสฺมี สมฺเมโย โลกุตฺตรํ ฌานํ ภาเวติ ฯเปฯ ทฺุกฺขปฺปฏิปทํ
ทฺนฺธาภินฺถํ ตสฺมี สมฺเมโย อฏฺฐจฺงฺคโก มคฺโค โหตี สมฺมา-
ทิฏฺฐึ สมฺมาสงฺกปฺโปติอาทีนา (๒) จตฺตราสึตียา นยสฺสทฺสฺวิภาเคหีตี
๑. อภึ. วิ. ๓๕/๕๕๒/๓๐๕ ฯ ๒. อภึ. วิ. ๓๕/๕๕๐/๓๑๕ ฯ

เอว้ อนนการโ้ต ปวตตานิ ภควโ้ต อริยมคควิภาวณณานิ
อตุตตส อวิสวาทนโ้ต สพพานปี ตถานิ อวิตถานิ[๑] ๗
เอวมปี ภควา ตถานิ อากโ้ตติ ตถากโ้ต ๗

ตถา ปจมชฎานสมปตติยา จ นิโรธสมปตติติ เอตาสุ
อนุปปีป้าฎิยา วิหริตพพฎเจณ สมปชชิตพพฎเจณ จ อนุ-
ปพพวิหารสมปตติสสุ สมปาทนปจจเวกขณาทิวเสน ยถารห้
สมปโยควเสน จ ปวตตานิ ภควโ้ต ถาณานิ ตตตถตติทฐิยา
ตถานิ อวิตถานิ อนนถถถานิ ๗ เอวมปี ภควา ตถานิ
อากโ้ตติ ตถากโ้ต ตถา อิท้ อิมสส จาน้ อิท้ อฎจानนติ
อวิปริต้ ตสส ตสส ผลสส การณการณชานน้ เตล้ เตล้
สตุตถาน้ อติคาคิเกทกนินสส กมมสมปาทนสส อนนเวสโ้ต ๗ ยถาฎต้
วิปากนตฺรชานน้ อายูหนกขณนเวยว ตสส ตสส สตุตสส อัย
นิริยคามินี ปฎิปทา ๗เป๗ อัย นิพพานคามินี ปฎิปทาคิ
ยถาวโ้ต สาสวานาสวกมมวิภากชานน้ ขนุชยตถานน้ อุปา-
ทินนนานุปาทินนนาทือนนคสภาว้ นานาสภาว้ จ ตสส โลกสส
อิมาย นาม ธาคุยา อุตสนนตถา อิมสมิ ฐมมปพพนุเช อัย
วิเสโส ชยตติอาทินา นนยณ ยถาฎต้ ธาตุนานตตชานน้
สทฐาทินุทฐิยานน้ ติกขมมุตถาชานน้ สกเกเสสาคิหิ สทฐี ถาน-
วิโมกขาทิชานน้ สตุตถานน้ อปปริมาณาสู ชาคิสู ตปฎิพนุเชน
๑. ม. เอตุถนตฺเร อนนถถถานีติ ทิสสติ ๗

วุตตปการิ สพุพพุทตเหตุ สุมปาเทตวา ตุสติปุเร จิโต
พุทฐโกลาหลิ สุตวา ทสทสจกุกกวาพเทวตาหิ เอกโต
สนุนิปิตตาหิ อุปสงกมิตวา

กาโล โข (๑) เต มหาวิร อุปปชช มาตุกุกุณิย

สเทวกั ตารยनुโต พุชฌสสุ อมตั ปทนต์ (๒)

อายาจิโต อุปปนนุพุพนิมิตโต ปลจ มหาวิโลกนานิ วิโลเกตวา

อิทานาหิ มนุสสโยนिय อุปปชชิตวา อภิสมพุชฌิตสสามิติ

อาสาพุหิปลุณณมายิ สกยราชกุกเล มหามายาย เทเวีย กุกุณิย

ปฏิสนุธิ คเหตุวา ทส มาเส เทวมนุสเสหิ มหตา ปรีหารเรน

ปรีหริยมาโน วิสาชปลุณณมายิ ปลจusstมเย อภิชาติ ปาปฺณิ ฯ

อภิชาติกุกขณ ปนสฺส ปฏิสนุธิคคณกุกขณ วิย ทวตตีส-

พุพพนิมิตตานิ ปาตฺรเหตุ อัย ทสทสสิโลกธาตุ สงกมปิ

สมปคมปิ สมปเวธิ ทสสุ จกุกวาพสทสเสสุ อุปปมาโณ (๓)

โอภาโส ฝริ ฯ อุปปมาณ(๔) สิริ ทฏฐกามา วิย อนฺธา จกุกุณิ

ปฏิลภิสฺ พริธา สททำ สฺณิสฺ มุกา สมาลปิสฺ ชุชฺชา

อุชुकตฺตาอเหตุ ปงฺกุลา ปทสา คมนั ปฏิลภิสฺ พนฺชนคตา

สพุพสตฺตา อนฺพุพพฺชนาหิหิ มุจฺจิสฺ สพุพนเรสุ อคฺติ

นิพุพายิ เปตฺติวิสเย ชุปฺปิปาสา วุปสมิ ตีรจฺจนานัน ภย

๑. สฺยา. สิ. กาโลยิ ฯ ๒. ชุ. พุทฺธ. ๓๓/๑/๔๑๓ ฯ

๓. ม. อปฺริมาโณ ฯ ๔. ม. ตสฺส ตั ฯ

*เล่มที่ 20 วิตกกสุตตวณณา หน้า 211

นาโหสิ สพพสตุตตานํ โรโค วูปสมิ สพพสตุตตปิยวาจา(๑)
อหเสส มฐเรนาการณ อสุสา หสีสุ วารณา กชชี่สุ ฯ
สพพตूरियานิ สกสกนินฺนาทํ มุญจี่สุ อมฺภูฏิตานิ เอว มนุสฺसानํ
หตุฏฺปะคาทีนินิ อากรณานิ มฐเรนาการณ สทฺทํ มุญจี่สุ ฯ
สพพทิสสา วิปฺปสนฺนา อहेสิ สตุตตานํ สุขํ อุปฺปาทยมาโน
มุทฺตีตลวาโต วายิ อกาลเมโฆ วสุสิ ปจฺวิโตปิ อุทกํ
อุพฺภิขชิตฺวา วิสฺสนฺทิ ปกฺขินิ อากาสกมณํ วิชหี่สุ นทโย
อสนฺทमानา อญฺจี่สุ มหาสมฺมุทเท มฐริ อุทกํ อโหสิ ฯ
อุปกฺกิลเสวินิมุตฺเต สุริเย ทิปฺปมานเ เอว อากาสกตา สพฺพา
โชติโย โชติสีสุ จเปตฺวา อรูปาวจเร เทเว อวเสสา สพฺเพ
เทวา สพฺเพ จ เนรยิกา ทิสฺสमानรูปา อहेสิ ตฺรูกฺกท-
กวาฏฺฐาทิสฺเสลาทโย(๒) อนาวรณฺภูตา อหเสส สตุตตานํ จุตฺตูปปาตา
นาहेสิ สพฺพิ อนิฏฺจกนฺธิ อภิภวิตฺวา ทิปฺพกนฺโธ ปวายิ ฯ
สพฺเพ ผลุปะคา รุกฺขา ผลธฺรา สมฺปชชี่สุ มหาสมฺมุทโท
สพฺพตฺตกเมว ปญฺจวณฺเณหิ ปทุเมหิ สยฺจนฺนตโล อโหสิ ฯ
ถลชชฺลชาทีนินิ สพฺพปฺปฺพานินิ ปุปฺพีสุ รุกฺขานํ ขนฺเชสุ
ขนฺธปทุมานินิ สาขาสุ สาขาปทุมานินิ ลตาสุ ลตาปทุมานินิ
ปุปฺพีสุ มหীตลลิตาตลानินิ ภินฺทิตฺวา อุปรูปริ สตุตตฺตา(๓) หุตฺวา
ทณฺฑปทุมานินิ นาม นิกฺขมี่สุ อากาเส โอลมฺพกปทุมานินิ
๑. ม. ปิยฺวทา ฯ ๒. ม. ...กวาฏฺฐเสลาทโย ฯ
๓. ม. สตุต สตุต ฯ

นิพพตฺตีสุ สมนตโต ปุโปฬสฺสํ วสุสิ อากาเส ทิพพตฺตริยานิ
วชฺชิสฺสํ สกทสสทสฺสสิโลกชาตุ วฏฺเฏตฺวา วิสฏฺฐมาลาकुळि विय
उप्रीपेतुवा पवत्तमालागलापो विय ओलङ्गकत्पण्णियत्तं मालासनं विय
ज ओकमालामालिनी विपुञ्जनत्वापिञ्चनी पुप्फरूपकन्छपवासिता
प्रमोसोककत्पत्तदा ओहोसि(१) ५ तानि ज पुप्फणिमित्तानि उप्रि
ओत्तिकानं ओनेकेत्तं विसेसओत्तिकमानं निमित्तत्तुत्तानि ओव ओहेत्तु ५
ओव ओनेकजुञ्जियपत्तुक्कावा ओय ओत्तिओत्ति यत्तत्तं तेन ओत्तिपत्तुत्ति
त्तत्तुत्त ओत्तिสมत्तिओत्तिओत्ति ओकन्छत्तिओत्तिओत्ति तत्तव ओहोसि ओवत्त
ओनत्तत्त ५

ตถा ये पुत्तवेनेयया पोत्तवेनेयपन्छवा ते सप्पेपि
ओनवเสत्तโต सยमेव กวत्ता วินิต्तเว(๒)น สวาทะ(๓) ๫ สวาทะ-
เวเนยยา(๔) ชุมมเวเนยยา จ เตปิ สวาทะทีหิ วินิต्तเว วินย
กจฺจนฺตติ คมิสฺสจฺจติ จาติ ยत्तत्तं กวत्ता ओत्ติสมत्तिओत्ติ
ओत्तिปत्तुत्ติ ตत्तत्तत्तत्ต ओกन्छत्ติओत्ติओत्ติ ओत्ติสมत्तिओत्ติ ตถา ओวत्त
ओนत्तत्त ५

ओปิจ ยत्तย ยत्तย เณยยจฺจจฺจยत्ต โย โย สภาโว
พุत्ตติพโพ สโ สโ หत्तत्तเต จปิತ್ತओम्मत्तं विय ओवञ्जन-
มत्तत्तत्तिपत्तत्तेन ओत्तโน णาणेन ओवป्रीत्तं ओनवเสत्तโต กวत्ता

๑. โอत्तत्तกเมว เกत्तจि โปत्तत्तเกत्त ओคत्त ๫

๒. ม. วินิต्तเว ๫ ๓. ม. โอย ปาโจ นत्ติ ๫

๔. ม. เย จ สวาทะเวเนยยา ๫

*เล่มที่ 20 วิตกกุสตุตวณณา หน้า 213

อภิสมพุทฺโธติ เอวมปิ อภิสมโพธิ ตถา อวิตถา อนนฺตถา ฯ

ตถา เตสํ เตสํ ชมฺมานํ ตถา ตถา เทเสตพฺพปฺการํ
เตสํ เตสญฺจ สตุตถานํ อาสยานุสยจริยาธิมุตฺตี สมฺมเทว
โธโลเกตฺวา ชมฺมตํ อวิขหนฺเตเนว ปวตฺตียิ(๑) โวหารมคฺตํ อนติธา-
วณฺเตเนว จ ชมฺมตํ วิภาเวณฺเตน ยถาปราริยํ ยถาชฺฌาสยํ
ยถาชมฺมญฺจ อนุสาสนฺเตน ภควตา เวเนยฺยา วินิตฺตา อริยญฺมึ
สมฺปาปีตาทิ ชมฺมวินยฺปญฺญาปนาปีสุส ตทตฺถลสิทฺธิยา ยถา-
ญฺตวตฺตียา จ ตถา อวิตถา อนนฺตถา ฯ

ตถา ยา สา ภควตา อนุปฺปตฺตา (๒) สอุปฺปาทีอาทิกา
ผลฺลสเวทนาทิสฺสวาทิสฺสวาทินิมุตฺตา(๒) ลุชฺชนปฺลชฺชนภาวาทาทิต
โลกสภาวาทิตา ตมสา วิสฺสญฺจตุตฺตา เกนจิ อโนภาสณียา
โลกสภาวาทิต เอว คติอาทิกาวรหิตา อปฺปติญฺจา อนารมฺมณา
อมตฺมทานิพฺพานธาตฺว ขนฺธสฺสงฺขาตानํ อุปาทาทินํ กิเลส-
มคฺตสุสฺสาปี (๑) อภาวาทิต อนุปฺปาทีเสสชาติปี วุจฺจติ ฯ ยํ สนฺธาย วุตฺตํ

อตุลฺลิกิขเว ตทายตฺนํ ยตฺถ เนว ปจฺวี น อาโป น
เตโช น วาโย น อากาसानนฺตฺตญฺจายตฺนํ น วิญฺญาณนฺตฺตญฺจายตฺนํ
น อากิณฺณจฺญายตฺนํ น เนวสณฺณานาสณฺณายตฺนํ นานํ โลโก
น ปโร โลโก น จ อุกฺโก จนฺทิมสุริยา ฯ ตมํหิ กิขเว
๑. ม. ปญฺญตฺตฺนินยํ ฯ ๒. สී. โสปาทีอาทิกา ปถวิผลฺลสเวทนาทิต... ฯ
ม. ปถวิยาทิลผลฺลสเวทนาทิต... ฯ ๑. ม. เลสมคฺตสุสฺสาปี ฯ

เนว อาคตี วทามิ น คตี น จิตี น จูตี น อุปตตี

อุปตตีจฺ อุปปวตฺตํ อนารมมณเมเวตฺตํ เอเสวนฺโต ทุกขสฺสาตี ฯ (๑)

สา สพฺเพสมฺปิ อุปาทานกฺขนฺธานํ อตฺตงฺคโม สพฺเพสฺส
สงฺขารานํ สมโธ สพฺพุปฺปรีนํ ปฏฺฐินิสฺสคฺโค สพฺพุทฺถกฺขานํ วุปลโม
สพฺพพาลยานํ สมุคฺขมาโต สพฺพพวฏฺฏานํ อุปฺจฺเจโท อจฺจนตฺสนฺติ-
ลกฺขณชาติ ยถาวุตฺตสฺภาวสฺส กทาจิปิ อวิสฺวาทฺนโต ตถา
อวิตถา อนนฺถถา ฯ เอวเมตธา อภิชฺชาติอาทิกา ตถา คโต
อุปคโต อธิคโต ปฏฺฐินฺโน ปตฺโตติ ตถาคโต ฯ เอวํ ภควา
ตถา คโตติ ตถาคโต ฯ

กถํ ตถาวิโรตี ตถาคโต ยถาวิธา ปฺริมกา สมฺมา-
สมฺพุทฺธา อยมฺปิ ภควา ตถาวิโร ฯ ที วุคฺตํ โหตี ยถาวิธา
เต ภควนฺโต มคฺคสีเลน ผลสีเลน สพฺเพนปิ โลกฺยโลกุตฺตรสีเลน
มคฺคสมฺมาธินา ผลสมฺมาธินา สพฺเพนปิ โลกฺยโลกุตฺตรสมฺมาธินา
มคฺคปฺลนฺถาย ผลปฺลนฺถาย สพฺพายปิ โลกฺยโลกุตฺตรปฺลนฺถาย
เทวสิกํ วพฺพชิตฺตพฺเพหิ จตฺตวีสติโกฏฺฐิตฺตสฺสสมฺมาปตฺตตีวหาเรหิ
ตทงฺควิมุตฺตียา วิกฺขมฺภนวิมุตฺตียา สมฺมุจฺเจทวิมุตฺตียา ปฏฺฐปฺปสฺสทฺธิ-
วิมุตฺตียา นิสฺสรณวิมุตฺตียาตี สงฺเขปโต วิตฺถารโต ปน อนนฺตา-
ปฺริมาณเกเทหิ อจฺฉินฺเตยฺยานุภาเวหิ สกฺลสพฺพณฺณคฺคณฺเหิ อยมฺปิ
อมฺหากํ ภควา ตถาวิโร ฯ สพฺเพสฺส หิ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ

๑. พุ. อ. ๒๕/๑๕๘/๒๐๖ ฯ

*เล่มที่ 20 วิตกกฤตวณณา หน้า 215

อายุเวมคตฺ สรีรปุพฺพมาณเวมคตฺ กุลเวมคตฺ ทุกกรจริยาเวมคตฺ
รสุมิเวมคตฺนฺติ อิมหิ ปญฺจหิ เวมคตฺเทหิ สียา เวมคตฺ ฯ
น ปน สีสฺวีสฺวาทิสฺ วีสฺวาทิสฺ สมถวิปฺสฺสนาปฏิปฺตฺติย
อตุตฺตนา ปฏิวิทฺทฺทฺคฺณฺสฺ จ กิลฺลิจิ นานากรณฺ อตุติ อถฺโข
มชฺชเณ กิณฺนฺสฺวณฺณํ วิย อลฺลณฺมณฺณํ นิพฺพิเสสา เต พุทฺธา
ภควนฺโต ฯ ตสฺมา ยถาวิธา ปุริมกา สมฺมาสมฺพุทฺธา ฯ อยมฺปี
ภควา ตถาวิโร ฯ เอวํ ตถาวิโรติ ตถาคโต ฯ วิชฺตุโถ
เจตฺถ คตฺสทฺโท ฯ ตถา หิ โลกิยา วิชฺยุตฺตคตฺสทฺเท ปการตฺถ
วทฺนฺติ ฯ

กถิ ตถา ปวตฺติโกติ (๑) ตถาคโต อนลฺลณฺสฺวาทฺเรณ
อิทฺธานุภาเวน สมฺนฺนาคตฺตฺตา อตุตฺตปฏิสมฺภิทาทีนํ อุกฺกัสม-
ปารมิปฺตฺติยา อนาวรณฺณณฺปฏิลาเกณ จ ภควโต กายป-
ปวตฺติยาทีนํ กตฺถจิจิ ปฏิฆาตาภาวโต ยถารุจิจิ ตถา คตฺ คติ
คณฺนํ กายวจิจิตฺตฺปวตฺติ เอตฺสฺสชาติ ตถาคโต ฯ เอวํ ตถา
ปวตฺติโกติ ตถาคโต ฯ

กถิ ตเถหิ อคโตติ ตถาคโต โพธิสมฺภารสาธเน
ตปฺปฏิปฺกขปฺปวตฺติสฺงฺขาตํ นตฺถิ เอตฺสฺส คตฺนฺติ อคโต ฯ
โส ปนสฺส อคตภาโว มจฺเจรทานปารมิอาทิสฺ อวิปริตฺ
อาทีนฺวานิสฺสฺสฺปจฺจเวกฺขณาทินยปฺปวตฺเตหิ ฌาณฺเหตีติ ฯ ตเถหิ
๑. ม. ตถापวตฺติโกติ ฯ กตฺถจิจิ. ตถา ปวตฺติโตติ ฯ

ณานะหิ อคโตติ ตถาคโต ฯ

อถ วา กิเลสากิสงฺขารปฺปวตฺติสงฺขาตํ ขนฺธปฺปวตฺติ-
สงฺขาตเมว วา ปญฺจสุปฺปี คตฺตีสุ คตฺติ คมนํ เอตฺตสุ นตฺถิตฺติ
อคโต ฯ สอฺปาทิสฺเสสนุปาทิสฺเสสนิพฺพานปฺปตฺติยา สุวายมฺมสฺส
อคตภาโว ตเถหิ อริยมคฺคณานะหิตฺติ เอมฺปิ ภควา ตเถหิ
อคโตติ ตถาคโต ฯ

กถํ ตถาคตภาเวน ตถาคโต ตถาคตภาเวนาคิ จ
ตถาคตสฺส สพฺภาเวน อตฺถิตายาคิ อตฺถิโต ฯ โกปเนส ตถาคโต
ยสฺส อตฺถิตาย ภควา ตถาคโตติ วุจฺจตีติ สทฺธมฺโม ฯ
สทฺธมฺโม หิ อริยมคฺโค ตาว ยถา ยุกนทฺธสมถวิปฺสฺสนา-
พเลน อนวเสสสิเลสปกฺขํ สมุหนนฺเตน สมฺจุเจทฺตปฺปหานวเสน
คนฺตพฺพิ ตถา คโต ฯ ผลธมฺโม ยถา อตฺตโน มคฺคานุรูป
ปฺฏิปฺปสฺสทฺธิปฺปหานวเสน คนฺตพฺพิ ตถา คโต ปวตฺโตติ ฯ
นิพฺพานธมฺโม ปน ยถา คโต ปญฺญา ยปฏิวิทฺโธ สกถ-
วณฺณทฺถกฺขวปฺสมา ย สมฺปชฺชติ พุทฺธาทีหิ ตถา คโต สจฺจิกโตติ
ตถาคโต ฯ ปริยตฺติธมฺโมปิ ยถา ปฺริมฺพุทฺเธหิ สุตฺตเคยฺยาทิ-
วเสน ปวตฺติอาทิปฺปกาสนวเสน จ เวเนยฺยานํ อาสยาทิอนุรูป
ปวตฺติโต ตถา อมฺหากมฺปิ (๑)ภควตา ตถา คโต คทิตฺโต (๑)
ปวตฺติโตติ วา ตถาคโต ฯ ยถา ภควตา เทสิโต ตถา
๑. กตฺถจฺจ. คทิตฺโต อวคโต ฯ

ภควโต สาวเกหิ คโต อวคโตติ ตถาคโต ฯ เอวํ สพุโพปี

สทุขมโม ตถาคโต ฯ เตนาห สกุโก เทวานมินุโท

ตถาคคํ เทวมนุสสุปุชิตํ

ขมมํ นมสฺสาม สฺวตฺถิ โหตุติ ฯ (๑)

สุวาสฺส อตฺถิตี ภควา ตถาคโต ฯ

ยถา จ ขมโม เอวํ อริยสงฺฆโมปี ยถา อตฺตหิตาย

ปรหิตาย จ ปฏฺิปนฺเนหิ สุวิสุทฺธํ ปุพฺพภากสมถวิปฺสฺสนาปฏฺิปปํ

ปรุกฺขตฺวา เตน เตน มกฺเคน คนฺตพฺพิํ ตํ ตํ ตถา

คโตติ ตถาคโต ฯ ยถา วา ภควตา ปฏฺิจฺจสมุปฺปาทาหิโนโย(๒)

เทสิโต ตถา จ พุทฺธตฺตา ตถา กทนโต จ ตถาคโต ฯ

เตนาห สกุโก เทวราชา

ตถาคคํ เทวมนุสสุปุชิตํ

สงฺฆมํ นมสฺสาม สฺวตฺถิ โหตุติ ฯ

สุวาสฺส สาวกฺภูโต อตฺถิตี ภควา ตถาคโต ฯ เอวํ ตถา-

คตภาเวน ตถาคโต ฯ

อิทฺมปี ตถาคตฺสฺส ตถาคตภาวทีปเน มุขมตฺตกเมว ฯ

สพฺพภาการเน ปน ตถาคโตว ตถาคตฺสฺส ตถาคตภาวํ

วณฺเณยฺย ฯ อิํ หิ ตถาคตปํ มหนตฺ(๓) มหาคตฺกํ มหาวิสยํ

๑. พุ. พุ. ๒๕/๓/๕ ฯ พุ. สฺ. ๒๕/๓๑๔/๓๗๑ ฯ

๒. ม. สจฺจปฏฺิจฺจสมุปฺปาทาหิโนโย ฯ ๓. ม. มหตฺถํ ฯ

ตสฺส อปฺปมาทปทสฺส วีย เตปปีฏกมฺปิ พุทฺทวจนฺํ ยุตฺติโต
อตุถภาเวน (๑) อานรฺนุโต อตฺตเตน ชมฺมกถโก ปกฺขนุโทติ(๒) น
วตฺตพฺโพติ ฯ ตตฺถเตตํ วุจฺจติ

ยเถว โลเก ปุริมา มหสิโน
สพฺพณฺณภาวํ มฺนโย อีธาตตา
ตถา อัย สกฺยมนฺีปี อากโต
ตถากโต วุจฺจติ เตน จกฺขุมา ฯ
ปฺหาย กามาติมเล อเสสโต
สมาธิวณฺเณี ยถา คตา ชินา
ปฺราตนา สกฺยมนฺี ชฺตินฺุโร
ตถา คโต เตน ตถากโต มโต ฯ
ตถญจ ธาตายนานาทิลกฺขณํ
สภาวสามณฺณวิภาคเกทโต
สยมนฺุณณน ชิโน ตถา คโต(๓)
ตถากโต วุจฺจติ สกฺยปฺงฺคโว ฯ
ตถานี สจฺจานี สมนฺฺตจกฺขุนา
ตถา อิทปฺปจฺจยตา จ สพฺพโส
อนณฺณเนยฺยานยโต วิภาวิตา
ตถา คโต เตน ชิโน ตถากโต ฯ

๑. สี่. อตุถภาเวน ฯ ๒. ม. ปกฺขนุโทติ ฯ

๓. ม. ชิโนยมาคโต ฯ

อเนกเกทาสูปี โลกธาตु
ชินสุส รุบายตนาทโคจเร
วิทุตเทเท ตถเมว ทสุสน
ตถาคโต เตน สมनुตโลจโน ๑
ยโต จ ฆมม ตถเมว ภาสตี
กโรตี วาจาญนุโลปมตตโน(๑)
कुณही โลก อภิภูยธีรียตี
ตถาคโต เตนปี โลกนายโก ๑
ตถา ปริณาย ตถาย สพุพโส
อเวท โลก ปภว อติกมิ
กโต จ ปจจกขกรियาย นิพพุตี
อริยมकुณज (๒) กโต ตถาคโต ๑
ตถา ปฎิณาย ตถาย สพุพโส
หิตาย โลกสุส ยโต ยมาคโต
ตถาย นาโถ กรุณาย สพุพทา
กโต จ เตนปี ชिन ตถาคโต ๑
ตถานี ฌานานี ยโต ยมาคโต
ยถาสภาว วิสยวโพธโต
ยถาภิชาตีปฏตี ตถาคโต

๑. ม. วาจาญนุรูปมตตโน ๑ ๒. ส. สทาริยมकुณज ๑

*เล่มที่ 20 ทุกนิปาตวณณา หน้า 220

ตทตถสมปาทนโต ตถาคโต ฯ

ยถาวิชา ปุริมกา(๑) มहेสิน

ตถาวิโรชยมปี ตถา ยถารุจิ

ปวตฺตวาจา ตนฺจิจฺตภาวโต

ตถาคโต วุจฺจติ อคฺคปฺคฺคโล ฯถ

น(๒) โพธิสมภารวิปกฺขโต ปุเร(๒)

คตฺ นํ สํสารคตฺ ตถาย(๓)

น จตฺถิ นาทสฺส ภาวนตทสฺสีโน(๔)

ตเถหิ ตสฺมา อคฺโต ตถาคโต ฯ

ตถาคโต ฐมฺมชโร มहेสินา

ยถา ปหาตพฺพมถิ ปหิยติ

ตถา คโต อริยคฺโน วินายโก

ตถาคโต เตน สมงฺคิภาวโตติ ฯ

อรหนตฺ สมฺมาสมฺพุทฺทชนฺติ เอตฺถ อรหาคิ ปทสฺส อตุโถ

हेญฺจา วุตฺโตเยว ฯ สมฺมา สามณฺจ สพฺพฐมฺมานํ พุทฺธตฺตา

สมฺมาสมฺพุทฺธํ ฯ ยงฺกิญฺจิเนยฺยํ(๕) นาม ตสฺส สพฺพสฺสปี

สพฺพภาการโต อวิปริตโต สยเมว อภิสมฺพุทฺธตฺตาติ วุตฺตํ โหติ ฯ

อิมินาสฺส ปโรปเทสฺรหิตสฺส สพฺพภาการเณ สพฺพฐมฺมาวโพชน-

๑. ม. ปุริมา ฯ ๒. ม. สมฺโพธิสมภารวิปกฺขโต ปุเร ฯ

๓. ม. สํสารคตมฺปี ตสฺส วา ฯ ๔. ม. น จตฺถิ นาทสฺส

๕. ม. เถยฺย ฯ

*เล่มที่ 20 วิตกกุสตุตทวณณา หน้ 223

จริ สมหิติ นาคิ คัญจุนุติปี สมหิติติ

อิทมิปี วจัน สุวตุตติ โหตีติ วทนุติ เตสมปี วุตตโทสา-
นาตีวตุติ(๑) ฯ จิตลกุขณารมุนตตาย จ อตีตนาคตสมมุติธมมานัน
ตททาวโต เอกเทสวีสยเมว ภควโต ฉาณัน สียา ฯ ตสุมา
สกีเยว ฉาณัน ปวตุตตีติ น ยุชชติ ฯ

อถ กเมน สพุพสมิ วิสเย ฉาณัน ปวตุตตีติ เอวมปี
น ยุชชติ ฯ น หิ ซาติญมิสทาวาทิวเสน ทิสาทเสกาลาทิ-
วเสน จ อนนเกภททินเน เณยเย กเมน กยหมานเน ตสุส
อนนเวสสปฎิเวโร สมุภวติ อปริยนตทาวโต เณยยสุส ฯ เย ปน
อตุตสุส อวิสีวาทนโต เณยยสุส เอกเทส ปจจกขัน กตุวา เสเสปี
เอวนุติ อธิมจจิติวา ววตุถาปนเนน สพุพณญ ภควา ตณจ
ฉาณัน น อนุมานิกัง สัสยาทาวโต ฯ สัสยานุพนุช หิ โลเก
อนุมานฉาณนุติ วทนุติ เตสมปี น ยุตติ สพุพสุส หิ
อปัจจกขทาว อตุตสุส อวิสีวาทเนน เณยยสุส เอกเทส ปจจกขัน
กตุวา เสเสปี เอวนุติ อธิมจจิติวา ววตุถาปนสุส อสมภวโต ฯ
ยิ หิ ตัง เสส ตัง อปัจจกขนุติ อถ ตมิปี ปจจกขัน ตสุส
เสสทาว ปน น สียาคิ สพุพเมตัง อการณัน ฯ กสุมา ฯ
อวิสยวิจาททาวโต ฯ (๒) วุตตญเหตัง ภควตา

- พุทฐวิสโย ภิกขเว อจินเตยโย น จินเตตพุโพ โย
๑. วุตตโทสา น โหนตีติ วุตตุนุติปี ปาโจ ฯ
๒. กตุถจิ. อวิสยวิจาททาวโต ฯ

*เล่มที่ 20 ทุกนปาทวณณา หน้า 224

จันเตยย อุมมาทสฺส วิฆาตสฺส ภาที อสฺสาคี ฯ (๑)

อิทมฺปนฺเตถ สนนินฺจฺจํ ยงฺกิลฺลิจิ ภควตา ฌาคฺ์
อิจฺฉิตฺตํ สกถเมกเทโส วา ตตฺถ อปฺปฏิหตฺวตฺติตาย ปจฺจกฺขโต
ฌาณํ ปวตฺตตี นิจฺจสมารานญจ วิกฺเขปภาวโต ฌาคฺ์
อิจฺฉิตสฺส สกถสฺส อวิสยภาวโต (๒) ตสฺส อากฺงฺขาปฺปฏิพทฺชวตฺติตา
น สียา เอกนฺเตเนว สํ อิจฺฉิตพฺพา สพฺเพ ฌมฺมา พุทฺธสฺส
ภควโต อวชฺชนปฺปฏิพทฺธา อากฺงฺขาปฺปฏิพทฺธา มนสิการปฺปฏิพทฺธา
จิตฺตฺตฺปาทปฺปฏิพทฺธาติ (๓) วจนโต ฯ อตีตนาทคตวิสยมฺปี ภควโต
ฌาณํ อนฺนุमानาทกมตกุกคฺคหณวิริหิตตฺตฺตา ปจฺจกฺขเมว ฯ

นनु จ เอกสมิมฺปี ปกฺเข ยทา สกถิ ฌาคฺ์ อิจฺฉิตฺตํ ตทา
สกีเยว สกถวิสย(๔) อนิรฺูปิตฺรฺูปน ภควโต ฌาณํ ปวตฺเตยฺยาตี
วตฺตโตทานาตีวตฺตีเยวาคี น ตสฺส วิโสธิตตฺตฺตา ฯ วิโสธิตโต หิ
โส พุทฺธวิสโย อจันเตยฺโยตี ฯ อญฺญถา วา ปจฺจรชนฌาณ-
สมวตฺติตาย พุทฺธานํ ภควนฺตํ ฌาณสฺส อจันเตยฺยตา น
สียา ตสฺมา สกถมฺมารมฺมณมฺปี ตํ เอกมฺมารมฺมณํ วิย
สฺววตฺถาปีเตเยว เต ฌมฺเม กตฺวา ปวตฺตตีตี อิทเมตฺถ
อจันเตยฺยํ ฯ ยวตฺกํ ฌเยยฺยํ ตาวตฺกํ ฌาณํ ยวตฺกํ ฌาณํ
ตาวตฺกํ ฌเยยฺยํ ฌเยยฺยปฺริยนฺตีกํ ฌาณํ ฌาณปฺริยนฺตีกํ ฌเยยฺยนฺตี
เอวเมกชฺฉณํ วิสฺสุ วิสฺสุ สกี กเมน จ อิจฺฉานฺนฺรูปํ สมฺมา
๑. อ. จ. จตฺก. ๒๑/๓๓/๑๐๔ ฯ ๒. ส. อวิสยภาเว ฯ
๓. พ. มหา. ๒๕/๓๒๐/๒๑๘ ฯ พ. จุฬ. ๓๐/๔๕๒/๒๓๕ ฯ
๔. ม. สกถวิสยตาย ฯ

*เล่มที่ 20 วิตกกสุตวณณา หน้า 225

สามณจ สพฺพธมฺมานํ พุทฺธตฺตา สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา ฯ

ตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ฯ

เทว วิตกกถิติ เทว สมฺมา วิตกกา ฯ ตตฺถ วิตกฺเกนฺติ
เอเตน สยฺ วา วิตกฺเกติ วิตกฺกนเมว วาติ วิตกฺโก ฯ สุวายํ
อารมฺมณานิโรปนลกฺขโณ อาหนนปริยาหนนโรโส อารมฺมณ
จิตฺตสฺส อานยฺนปจฺจุปฺภุจฺจาโน ฯ วิสยเกเทน ปน ตํ ทูริชา
กตฺวา วุตฺตํ เทว วิตกกถิติ ฯ สมฺมาจรนฺตฺติติ สมฺม สมฺมา จ
อุทฺธมฺพุทฺธํ มริยาทา ย จรนฺติ ฯ มริยาทตฺโถ หิ อยฺมากาโร ฯ
เตน ปโยเคน ตถาคตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธนฺติ อิทํ สาม-
อตุเถ อุปโยคจฺฉนํ ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ ตถาคตสฺส อรหโต
สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อตฺตโน อตฺตโน วิสเย สามํ สมฺมา จ
อณฺณมณฺณํ มริยาทํ อนตฺติกมฺนตา อุทฺธมฺพุทฺธํ พหุลํ อภินฺทํ
จรนฺติ ปวตฺตนฺตฺติติ ฯ

โก ปน เนสํ วิสโย กา วา มริยาทา กถณฺจ
ตํ อนตฺติกมิตฺวา เต อุทฺธมฺพุทฺธํ พหุลํ อภินฺทํ นิจฺจํ
ปวตฺตนฺตฺติติ วุจฺเจเต เขมวิตกฺโก ปวิเวกวิตกฺโกติ อิเม เทว
วิตกกาเยว ฯ เตสุ เขมวิตกฺโก ตาว ภควโต วิเสเสน
กรุณาสมฺปยุตฺโต เมตฺตามูทิตาสมฺปยุตฺโตปี ลพฺภเตว ฯ ตสฺมา
โส มหากรุณาสมฺปาตฺติยา เมตฺตาทิสฺมาปฺตฺติยา จ ปุพฺพํคโม
สมฺปยุตฺโต จ เวทิตฺพุโพ ฯ ปวิเวกวิตกฺโก ปน ผลสมฺปาตฺติยา
ปุพฺพํคโม สมฺปยุตฺโต จ ทิพฺพวิหาราทิวเสนาปี ลพฺภเตว ฯ

อิติ เนสมปี วิตกุโก วิสโย ตสุมา เอกสุมี สนนตाने พหุล
ปวตตमानานมปี กालेन कालं स्विस्यस्मिंश्वेव ज्ञानतो ननुति
मरियातान संगरेण वृत्ति ५

ตตुถ เขมวิทกุโก ภควโต กรุโณกมณาทินา วิภาเวตพุโพ
ปวิเวกวิทกุโก समाप्ततिहि ५ ตตถายं วิภาวนา อัย โลโก
สนุนตาปชาโต ทุกขปรโตติอาทินา รากคฺคิอาทิตี โลกสนุนิวาสสุส
อาทิตฺตาทิกาการทสุสเนหิ มหากรุณาสมাপตฺติยา ปุพฺพภาเค
สมापตฺติยมปี ปจฺมชฺฌมานวเสน วตตพุโพ ๕

วุตตญฺเหตฺ (๑) พหุหิ อากาเรหิ ปสฺสนุนตानํ พุทฺธานํ
ภควนุนตानํ สตฺเตสุ มหากรุณา โอกกมฺติ อาทิตฺโต โลก-
สนุนิวาโสติ ปสฺสนุนตानํ พุทฺธานํ ภควนุนตानํ สตฺเตสุ มหา-
กรุณา โอกกมฺติ ๕ อฺย
โลโก อทฺฐว อตาโณ โลโก อนภิสฺสโร อสฺสโก โลโก
สพฺพํ ปหาย คมนียํ อฺโน โลโก อตฺติโต ตณฺหาทาโส ๕

อตุตาโณ (๒) โลกสนุนิวาโส อเลโณ อสรโณ อสรณฺญฺโต
อฺทฺฐโต โลโก อวฺปสนฺโต สสฺสโล โลกสนุนิวาโส วิทฺโธ ปฺลฺ-
สฺสเลหิ อวิชฺชนฺชการาวโร โณ กิเลสฺปญฺชรปฺริกฺขิตฺโต อวิชฺชากโต
โลกสนุนิวาโส อณฺฑทฺโต ปฺริโยนทฺโธ ตนฺตาทฺกฺลทฺธาโต คฺลา-
คฺณจิกฺษาโต(๓) มฺลชฺปพฺพชฺญฺโต อปายํ ทฺคฺคฺติ วินิปาตํ สํสารํ

๑. บ. ปฏฺ. ๓๑/๒๘๕/๑๘๔ ๕ ๒. ม. อตฺยโน ๕

๓. ม. กฺลาคฺณจิกฺษาโต ๕

นาติวตตตีติ ปสสนตานิ อวิชชาวิสโทสสลิตโต(๑) กิเลสกลลิตโต(๒)
ราคโทสโมหฆาชฎิตโต ฯ

ตณฺหาสิฆาฏปฏิมุโก ตณฺหาชาเลน โอตถโฏ ตณฺหา-
โสเตน วุขฺหิต ตณฺหาสิโยชเนน สยฺตโต ตณฺหานุสเยน อนุสโฏ
ตณฺหาสนฺตาเปน สนฺตปฺปติ ตณฺหาปริพาเหณ ปริทฺยฺหิตี ฯ

ทิกฺขิตฺติฆาฏปฏิมุโก ทิกฺขิตฺติชาเลน โอตถโฏ ทิกฺขิตฺติโสเตน
วุขฺหิต ทิกฺขิตฺติโยชเนน สยฺตโต ทิกฺขิตฺติฐานุสเยน อนุสโฏ ทิกฺขิตฺติ-
สนฺตาเปน สนฺตปฺปติ ทิกฺขิตฺติปริพาเหณ ปริทฺยฺหิตี ฯ

ชาติยา อนุคฺโต ชราย อนุสโฏ พฺยารินา อภิภูโต
มรณฺเนน อพฺภาทโต ทุกฺขปฺปติโต(๓) ฯ

ตณฺหาเย โอตฺทฺทิตโต ชรปาการปริกฺขิตโต มจฺจุปาเสน ปริกฺขิตโต
มหาพนฺชพนฺทฺโร โลกสนฺนิวาโส ราคพนฺชเนน โทส-
โมหพนฺชเนน มานทิกฺขิตฺติกิเลสทฺวจริตพนฺชเนน พฺทฺโร มหา-
สมฺพารชฎิปฺนุโน มหาปฺปติโพเชน ปฺปติพฺทฺโร มหาปฺปาเตว
ปฺปติโต มหาคณฺดารชฎิปฺนุโน มหาสิสสารชฎิปฺนุโน มหาวิทฺตฺเต
สมฺปฺริวตตตี มหาปฺปติเป ปฺปติปฺนุโน ฯ

อพฺภาทโต โลกสนฺนิวาโส อาทิตฺโต โลกสนฺนิวาโส
ราคคฺคินา โทสคฺคินา โมหคฺคินา ชาติยา ฯเปฯ อุปาเยเสหิ
อุนฺนิตโก โลกสนฺนิวาโส หนฺตฺติ นิจฺจมตาโณ ปตฺตทณฺโฑ

๑. ม. ...สลิตโต ฯ ๒. ปฏฺธิสมฺภิตาย กิเลสกลลิตโตติ

ปาโจ ฯ ๓. ม. ทุกฺเข ปตฺติฏฺฐิตโต ฯ

*เล่มที่ 20 วิตกกสุตวณณา หน้า 229

สมนฺนาคโต อฏฺฐสตตณฺหาปฺปญฺเจหิ ปฺปญฺจโต ทฺวาสนฺนุจฺฉิยา
ทิกฺกุจฺฉิเตหิ ปฺริยฺกฺกุจฺฉิตโต โลกสนฺนินฺวาโสติ สมฺปสฺสนฺตานิ พุทฺธานํ
ภควนฺตานิ สตฺเตสฺสุ มหากรฺณา โอกฺกมฺติ ฯ

อหฺลฺลจฺมฺหิ ตินฺนฺโณ โลโก จ อติณฺนฺโณ ฯ อหฺลฺลจฺมฺหิ
มฺตุโต โลโก จ อมฺตุโต ฯ อหฺลฺลจฺมฺหิ ทนฺโต โลโก จ
อทนฺโต ฯ อหฺลฺลจฺมฺหิ สนฺโต โลโก จ อสนฺโต ฯ อหฺลฺลจฺมฺหิ
อสฺสฺสโต โลโก จ อนสฺสฺสโต ฯ อหฺลฺลจฺมฺหิ ปฺรินิพฺพุโต โลโก
จ อปฺรินิพฺพุโต ฯ ปโหมมิ ขฺวาทํ ตินฺนฺโณ ตาเรตฺถํ มฺตุโต
โมเจตฺถํ ทนฺโต ทเมตฺถํ สนฺโต สเมตฺถํ อสฺสฺสโต อสฺสาเสตฺถํ
ปฺรินิพฺพุโต ปเร จ ปฺรินิพฺพปาเปตฺถนฺติ ปสฺสนฺตานิ พุทฺธานํ
ภควนฺตานิ สตฺเตสฺสุ มหากรฺณา โอกฺกมฺตฺติ ฯ

อิมินาว นยฺน ภควโต สตฺเตสฺสุ เมตฺตาโอกฺกมฺนญจ
วิภาเวตฺถํ ฯ กรฺณาวิสยสฺส หิ ทฺกฺขสฺส ปฺฏิปกฺขญฺตํ สฺขํ
สตฺเตสฺสุ อฺปสฺสฺหรนฺตํ เมตฺตาปี วตฺตตีติ อิทฺธ อพฺยาปาทอวิหีสฺสา-
วิตกฺกา เขมวิตกฺโก ฯ ปวิเวกวิตกฺโก ปน เนกฺขมฺมวิตกฺโกเยว ฯ
ตสฺส ทิพฺพวิหารอริยวิหาเรสฺสุ ปุพฺพภากสฺส ปจฺมชฺฌานสฺส
ปจฺจเวกฺขณาย จ วเสน ปวตฺติ เวทิตฺถํ ฯ ตตฺถ เย ภควโต
เทวสิกฺกํ วพฺพชนกฺวเสน จตฺตฺวิสตีโกฏฺฐิตสฺสสฺสสงฺขา สมฺปาตฺติ-
วิหารา เยสํ ปุเร จรณภาเวน ปวตฺตํ สมฺมจฺริยณฺณ-
จฺริยานุคฺตํ ฌานํ จตฺตฺวิสตีโกฏฺฐิตสฺสสฺสสมฺปาตฺติปฺปญฺญา จ

มหาวชิรณณนติ วุจติ เตสั วเสน ภควโต ปวิเวกวิตกุกสุส
พหุลั ปวตติ เวทิตพพาฯ อยณจ อตุโถ มหาสจจกสุตเตนปี
เวทิตพโพฯ วุตตถหิ ตตถ ภควตา

โส โข อหัง อคฺคิเวสฺสน ตสฺมีเยว ปุริมสฺมี สมารินิมิตฺเต
อชฺมตฺตเมว จิตฺตํ สนนีสีเทมิ(๑) เยน สุขั(๒) นิจฺจกปฺปํ วิหรามิตีฯ (๓)
อิทํ หิ ภควา สมโณ โคตโม อภิรุโป ปาสาทิกโก สุสุสิตํ
ทนฺตาวรณํ ชิวหา ตนฺกกา มธุริ วจันฺ เตน ปริสํ รณฺเขนฺโต
มณฺเณ วิจฺรติ จิตฺเต ปนฺสฺส เอกกฺคตา นตฺถิ โย เอวํ
สณฺณตฺติพฺหุโล จรตีติ สจฺจเกน นิกณฺจปฺตเตนปี วิตกฺกิตฺเต อวสฺสํ
สโหณํ โจริ คณฺหนฺโต วิย น อคฺคิเวสฺสน ตถาคโต ปริสํ
रणฺเขนฺโต สณฺณตฺติพฺหุโล วิจฺรติ จกฺกวาพปริยนฺตายนปี ปริสายน
ธมฺมํ เทเสนฺโต(๖) อนฺพุลํ เทนฺโต(๗) อสฺลฺลิโน อนฺพฺลิตฺโต เอตเมว(๘)
เอกวิหริสฺสณฺณตฺตา ผลสฺมาปตฺติผลํ อนฺนุยฺตฺโตติ ทสฺเสตฺถุ อหาริฯ

ภควา หิ ยสฺมี ขณฺเณ ปริสตา สาธุการิ เทติ ธมฺมํ
วา ปจฺจเวกฺขติ ตสฺมี ขณฺเณ ปุพฺพภาเคน กาลิ ปฺริจฺฉินฺนิตฺตวา
ผลสฺมาปตฺติ อสฺสาสวารเ ปสฺสาสวารเ(๕) สฺมาปชฺชติ สาธุการ-
สทฺทนิกฺโขเส อวิจฺฉินฺเนเยว ธมฺมปจฺจเวกฺขณายจ ปฺริโยसानเ

๑. ม. สณฺจเปมิ สนนีสาทะมิฯ ๒. ม. สุทํฯ

๓. ม. มุ. ๑๒/๔๓๐/๔๖๑ฯ ๔. ม. จรตีติฯ ๕. ม. วิตกฺกิตฺเตฯ

๖. ม. เทเสติฯ ๗. ม. อัย ปาโธ นตฺถิฯ ๘. มง เอกตฺตํฯ

๕. เกสุจิ โปตฺถเกสุ อสฺสาสวารเเตวว ขายติฯ

หิ วูปกฏุกายจิตตทานมนุตเรน เมตตาวีหาราทโย สมภวนติ
พญาปาทาทีปฺพานน จ วินา จิตฺตวิเวกาทีนํ อสมภโวเยวาทิ(๑)
อณฺณมณฺณสฺส พหุปลการา เอเต ชมฺมา ทฏฺฐพฺพา ฯ ภควโต
ปน สพฺพโส ปหีนสฺสภิกฺเลสสฺส โลกहितตฺถาย เอวํ เขมวิตฺกโก
จ ปวีเวกวิตฺกโก จ อสฺสาสวารมตฺเตปี หิตฺสุขมาวหนฺติเยวาทิ ฯ
เขโม จ วิตฺกโก ปวีเวโก จ วิตฺกโกติ สมฺพนฺชิตฺตพฺพํ ฯ

เอวํ อุทฺทิฏฺฐเจ เทว วิตฺกเก นินฺทิตฺตํ อพฺยาปชฺฌาราโมติ-
อาทิมานํ ฯ ตตฺถ อพฺยาปชฺฌนํ กสฺสจि อทุกฺขนํ อพฺยาปชฺโฆ ฯ
โส อารมิตพฺพโต อาราโม เอตสฺสาติ อพฺยาปชฺฌาราโม ฯ
ลอพฺยาปชฺฌเ รโต เสวนวเสน นีโรตติ อพฺยาปชฺฌรโต ฯ เอเสวาทิ
เอโส เอวํ อิริยาชาติ กิริยาย กายวชิปโยเคนาติ อตุโธ ฯ
น กิณฺจิ พฺยาพาเชมิติ หินาทีสุ กิณฺจิปิ สตฺตํ ตณฺหาตสาทิ-
โยคโต ตลํ วา ตทภาวโต ปหีนสพฺพภิกฺเลสวิปฺสนุทิตตฺตา
ถาวรํ วา น พาเชมิ น ทุกฺขาเปมิ ฯ กรุณฺชฺฌาสโย ภควา
มหากรุณฺหาสมาปตฺติพฺพโต อตฺตโน ปรมรฺุจิตกรุณฺชฺฌาสยานุ-
รูปเมวมาห ฯ เตน อวิหีสาวิตฺกกํ อพฺยาปาทวิตฺกถฺจ ทสฺเสติ ฯ
อิทํ วุตฺตํ โหติ อหํ อิมาย อิริยาย อิมาย ปฏฺิปปตฺติยา เอวํ
สมฺมา ปฏฺิปปชฺชนฺโต เอวํ สมาปตฺติวิหารี วิหรนฺโต เอวํ ปุณฺณตฺติเกหิ
กตานี สกฺการครุการมานนฺนทนฺนปฺุชฺชนานี อธิวาเสนฺโต สตฺเตสฺ
๑. ม. อสมภโวเยวาทิ ฯ

น กณจิ พุยาพาธมิ อปัจ โข ทิฏฐมมิกสมปรายิกปรมคต-
เกท(๑) หิตสุขเมว เนลั ปริพฐูเหมมีติ ฯ

ยั อกุกถั ตั ปหีนนุติ ยั ทิยทุฏกเกเลสสหัสสเกทั อณณณ
ตัมมยุตตุตติ อนนตปุปเกทั อกุกถั ตั สพพิ โพธิมูเลเยว
มยหิ ปหีนั สมุหตุนติ ฯ อิมินา ปวิเวเกสุ มุทฐฎเต (๒) สทฐี
นิตุสรณวิเวเกน สมุจเจทปปฏิปปลสทฐีวิเวเก (๓) ทสเสติ ฯ
เกจิ ปเนตถ ตทงกวิกขมภนวิเวเกปิ อุทฐรณติ ฯ อากมนีย-
ปปฏิปทาย หิ สทฐี ภควตา อตตโน กิเลสกขโย อิธ วุตโตติ ฯ

อิติ ภควา อปริमितกปปริจิตั อตตโน ปวิเวกชฎาสยั
สทฐี นิตุสรณชฎาสเยน อิทานิ มตถกั ปาเปตวา จิตโต
ตมชฎาสยั ผลสมาปตติ สสมาปชชิตวา อตตโน กิเลสปหาน-
ปจจเวกขณมูเขน วิภาเวติ ฯ ยทถถั ปเนตถ สตถา อิเม
เทว วิตกเก อุทฐริ อิทานิ ตมตถั ทสเสนโต ตสุมาทิห
ภิกขเวติอาทิมาห ฯ ภควา หิ อิมสส วิตกกททวยสส อตตโน
พหุลสมุทาจารทสสนมูเขน ตตถ ภิกขุ นิเวเสตุ อิมิ ฐมมเทสนั
อารภิ ฯ

ตตถ ตสุมาทิ ยสุมมา อพยาปชฎปวิเวกาภิตสส เม
เขมปวิเวกวิตกกาเยว พหุลั ปวตตุนติ ตสุมมา ฯ ติहाติ
๑. ม. ...ปรมคตปุปเกทั ฯ ๒. ส. ปวิเวเก สมิทฐฎเตน ฯ
ม. ปวิเวเกสุ มุทฐฎเตน ฯ ๓. ม. สมุจเจทปปฏิปปลสทฐีวิเวเก ฯ

*เล่มที่ 20 วิตกกถา 235

ปริยญานานุสเยสุ กิวิภาคํ อกุสลํ อิทานิ มยํ ปชหามาติ
อตุโธ ๑ เกจิ ปน กิ อปฺปหีนฺนติ ปจฺนติ เตสํ ทิฏฺฐิ-
ลํ โยชนาทิวเสน อนนฺกเกเทสุ อกุสเลสุ กิ กตมํ อกุสลํ เกน
กตเมน ปกาเรน กตเมน วา มคฺเคน อมหากํ อปฺปหีนฺนติ
วุตฺตํ โหติ ๑ เสสํ วุตฺตนยเมว ๑

กาถาสฺ พุทฺชนฺติ จตฺนุนํ อริยสจฺจานํ อวิปริตฺติ
สยมภฺญาณน พุทฺชตฺตา ปฏฺวิทฺชตฺตา พุทฺธํ สจฺจวินิมุตฺตสฺส
เณยฺยสฺส อภาวโต ๑ ตถา हि วุตฺตํ

อภิณฺเณยฺยํ อภิณฺเณตํ ภาเวตฺตพฺพญจ ภาวิตํ

ปฺหาคพฺพิ ปหีนํ เม ตสฺมา พุทฺโธสมิ พฺราหฺมณาติ ๑ (๑)

จเปตฺวา มหาโพธิสฺสตฺติ อณฺเณหิ สหิตฺตุํ วหิตฺตุํ อสกุ-
เณยฺยตฺตา อสยฺหสฺส สกฺลสฺส โพธิสฺมภาเรสฺส มหากรฺณาธิ-
การสฺส จ สหนโต วหนโต ตถา อณฺเณหิ สหิตฺตุํ อภิภวิตฺตุํ
ทูกกรตฺตา อสยฺหานํ ปณฺจณฺนํ มารานํ สหนโต อภิภวนโต
อาสยานุสยจริยาธิมุตฺติอาทิวภาวาวโพเชน ยถารหํ เวเนยฺยานํ
ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปราชิกปรหมคฺเถหิ อณฺสาสนสงฺฆาตฺส อณฺเณหิ
อสยฺหสฺส พุทฺชกิจฺจสฺส สหนโต วหนโต ตตฺถ วา สาธฺการ-
วิภาวโต อสยฺหสาหิณํ ๑ อสยฺหสาหิณํ(๒) ๑ สมฺทาจรนฺติ นนฺติ เอตฺถ
นนฺติ นิปาตมตฺตํ นํ ตถาคตฺนฺติ วา อตุโธ ๑

๑. พุ. สฺ. ๒๕/๓๗๗/๔๔๔ ๑ ม. ม. ๑๓/๖๐๕/๕๕๔ ๑

๒. ไปฺราณ. อสยฺหวหิตํ อสยฺหสาหิตํ ๑ ปาลียมฺปน เอวํ ทิสฺสตี ๑

สกปรสนฺดาเนสุ ตมสงฺขาคํ โมหนฺธการํ นฺทึ จิปีติ
ตโมนุโท ๑ ปาริ นิพฺพานํ คโตติ ปารคโต ๑ อถ วา มุตฺโต
โมเจยฺยนฺตืออาทินา นเยน ปวตฺติตฺตฺส มหาภินิหารสฺส สกตฺส
วา สํสารทฺกฺขสฺส สพฺพญฺญคฺคณานํ ปาริ ปริยนฺตํ คโตติ
ปารคโต ตํ ตโมนุทํ ปารคตํ ๑ ตโต เอว ปตฺติปตฺตํ พุทฺธ
สีลาที ทสพลณาณาทีญจ สมฺมาสมฺพุทฺเธหิ ปตฺตพฺพํ สพฺพํ
ปตฺตนฺตึ อตฺโถ ๑ วสิมฺนฺตึ ฌานาทีสุ อากงฺขาปฏฺิพฺพฺุโธ ปรโม
อวชฺชนาทิวสิภาโว อริยทฺธิสงฺขาโต อนนฺยสาธาโรณ จิตฺต-
วสิภาโว จ อสฺส อตฺถิติ วสิมา ตํ วสิมํ วสิมฺนฺตึ
อตฺโถ ๑ ยถา(๑) สพฺเพสํ กามาสวาทีนํ อภาเวน อนาสวํ ๑
กายวิสมาทิกสฺส วิสมสฺส วนฺตตฺตา วา วิสสงฺขาคํ สพฺพํ
กิลฺลสมลํ ตริตฺวา วา วิสํ สกตฺวณฺณทฺกฺขํ สยํ ตริตฺวา ตารณโต
วิสนฺตโร (๒) ตํ วิสนฺตโร ๑ ตณฺหทฺกฺขเย อรหตฺตผลे นิพฺพานे
วา วิมุตฺตํ อุกฺขณฺทึ คมนโต โมนสงฺขาเตน ญาเณน
กายโมเนยฺยาทีหิ วา สาทิสยสมนฺนาคตฺตฺตา มฺณี ๑ มฺณีติ หิ
อการิยมฺณี อนการิยมฺณี เสกฺขมฺณี อเสกฺขมฺณี ปจฺเจกมฺณี
มฺณีมฺณีติ อเนกวิธา มฺนโย ๑ ตตฺถ คิหิ (๓) อากตฺผลโต วิญญาต-
สาสโน อการิยมฺณี ตถารูโป ปพฺพชฺชิตฺ อเนการิยมฺณี(๔) ๑
สตฺต เสกฺขา เสกฺขมฺณี จิณฺสาสโว อเสกฺขมฺณี ปจฺเจกพฺพฺุโธ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑ ๒. ส. เวสฺสนฺตโร ๑
๓. ม. คิหิ ๑ ๔. ม. อเนการิยมฺณี ๑

*เล่มที่ 20 วิตกกสูตรวณณา หน้า 237

ปัจเจกมุณี สมนาสมพุทฺโธ มุณินิบัติ ฯ อยเมว อิธาริปุเปโต ฯ
อายุตี ปุณพุทฺทวาทโต อนุติมํ ปจฺฉิมํ เทหิ กายิ ธาเรตีติ
อนุติมเทหธาริ ตํ อนุติมเทหธาริ ฯ กิเลสमारาทินิ สมนเทว
ปริจฺจตฺตตฺตา มารชหิ(๑) ฯ ตโต เอว ชราเหตุสมฺมุจฺเจทโต अनु-
ปาทิสเสนิปุพานปฺปตฺติวเสน ปากฺกชราทิสพุทฺทชราย ปารคฺคํ ฯ
ชราสีเสน เจตฺต ชาติมรณโสกาทินิ ปารคฺคณิ วุตฺตनुติ
ทฏฺฐพฺพิ ฯ ตํ เอวฺภูตํ ตถาคตํ ทูเว วิตกฺกา สมฺทาจรฺนตีติ
พฺฐูมีติ สมนพุทฺโธ ฯ

อิติ ภควา ปจฺมคฺคทาย วิตกฺกทฺวยิ อฺุทฺทิสิตฺวา ตโต
ทฺุคฺคิยคฺคทาย ปวิเวกวิตกฺกํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ เขมวิตกฺกํ ทสฺเสตฺตุ
เสเล ยถาติ ตติยิ คากฺมาห ฯ ตตฺถ เสเล ยถา ปพุทฺตมฺพุทฺธ-
นิฏฺฐิจิโตติ เสเล สิตามเย เอกคฺคณปพุทฺตมฺพุทฺธนิ(๒) ยถา จิโต ว ฯ
น हि ตตฺถ จิตฺตสฺส อฺุทฺธํ คีวฺกฺกขิปนปสฺสارณาทิกิจฺจํ อตฺถิ ฯ
ตฏฺฐปมฺมุติ ตปฺปฏิภากํ เสลปพุทฺตมฺพุทฺธํ ฯ อยิ ปเนตฺถ สงฺเขปตฺโต
ยถา เสเล ปพุทฺตมฺพุทฺธนิฏฺฐิจิโต ว(๓) จกฺขมา ปฺริโส สมนฺตโต
ชนตํ ปสฺเสยฺย เอวเมว สฺมุเมโธ สฺนุทฺรปฺลฺโย สพุทฺทญฺจ-
ญฺญาเนน สมนฺตจกฺขุ ภควา ฐมฺมมยิ ปญฺญาณมยิ ปาสาท-
มารุยฺห สยิ อเปตโสโก โสกาवตฺตณฺณิ ชาติชราภิกฺกตฺถจฺจ ชนตํ
๑. ม. มารชหิ ฯ ๒. ม. เอกคฺคณปพุทฺตมฺพุทฺธนิ ฯ
๓. ม. ยถา เสลปพุทฺตมฺพุทฺธนิ จิโต ฯ

สตตถกัฏ(๑) อเวกขติ อุปชารยติ อุปปริกขติ ฯ อัย ปเนตถ
อธิปฺปาโย ยถา หิ ปพฺพตปาเท สมฺนตา มหนฺตํ เขตฺตํ
กตฺวา ตตฺถ เกทารปาฬิสุ กุฎฺฐิโย กตฺวา รตฺตี อคฺคิ ชาเลยฺย
จตุรํคสมฺนนาคตฺถจฺจ อนุชการิ ภาเวยฺย อตฺตสฺส ปพฺพตมตฺถเก(๒)
จตฺวา จกฺขุมโต ปุริสสฺส ภูมิปฺปเทสํ โอลกยโต เนว เขตฺตํ
น เกทารปาฬิโย น กุฎฺฐิโย น ตตฺถ สยิตมฺนุสฺสา ปณฺญาเยยฺย
กุฎฺฐิสุ ปน อคฺคิชาลมตฺตเมว ปณฺญาเยยฺย เอวํ ฆมฺมมยิ
ปาสาทมารุหฺ สตตถกัฏ โอลกยโต ตถาคตฺตสฺส ยะ เต
อกตกลฺยาณา สตฺตา เต เอกวิหาระ ทกฺขินปฺตฺเส นิสินฺนาปี
พฺพุชฌาณสฺส อาปาถิ นาคจฺจนฺติ รตฺตี จิตฺตสฺราวิย
โหนติ ฯ ยะ ปน กตกลฺยาณา เวเนยฺยปฺกุกฺลา เต เอวสฺส
ทฺูเรปี จิตฺตา อาปาถิ จจฺจนฺติ โส อคฺคิ วิย หิมวณฺตปพฺพโต
วีย(๓) ฯ วุตฺตมฺปิ เจตฺติ

ทฺูเร สนฺโต ปกาเสนฺติ หิมวณฺโตว ปพฺพโต
อสนฺเตตฺถ น ทิสฺสนฺติ รตฺตี จิตฺตา ยถา สฺราติ ฯ (๔)
เอวเมตฺสฺมี สุตฺเต คาทาสฺ จ ภกฺวา อตฺตานํ ปริ

วีย กตฺวา ทสฺเสสิ ฯ

ปรจฺมสตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. สตตถกัฏ ฯ เอวมฺปฺริปี ฯ ๒. ม. ปพฺพตสฺส มตฺถเก ฯ

๓. ม. วีย จ ฯ ๔. ขุ. ฐ. ๒๕/๓๑/๕๕ ฯ

ลามกโต ปสฺสธ ๑ ตตฺถ นินฺพินฺทถาติ ตสฺมี ปาปชฺรมเม
อจฺจนฺตภาวโต ลามกฏฺเฐน ปาปํ อโกสลฺลสมฺภูตฏฺเฐน อกฺขลํ
ปกฺติปกฺสฺสรสฺส ปสฺนฺนสฺส จ จิตฺตสฺส ปกฺสฺสราทิกาวินา-
สนโต สงฺกิลสิํกํ ปุณฺปฺปุณฺ ภาวทุกฺขนิพฺพตฺตนโต โปโนพฺภวิกํ
สเหว ทรฺเถหิ ปริพาเหหิ สํวตฺตนโต สทฺธํ ทุกฺขสฺเสว
วิปจฺจนโต ทุกฺขวิปากํ อปริมาณฺมปี กาลํ อนาคเต ชาตฺชรา-
มรณฺนิพฺพตฺตนโต อายตี ชาตฺชรามรณฺนียํ สพฺพหิตฺตฺสฺขวิทฺธฺสน-
สมตฺถนฺตฺติอาทินา นเยน นานาวิเช อาทินเว ตสฺส จ ปหาน
อานิสฺเส สมฺมปฺลฺลญาเย ปสฺสนฺตา นินฺพินฺทถ นินฺพเพทํ
อาปชฺชธ ๑ นินฺพินฺทถา จ วิปสฺสนํ วทฺฒฺเตตฺวา อริย-
มกฺคาธิกเมน ปาปโต วิรชฺชธ เจว วิมฺจุจฺจ จ ๑ มกฺเคน
วา สมฺมุจฺเจทวิราควเสน วิรชฺชธ ตโต คฺเสน ปฏฺิปปสฺสทฺธิ-
วิมฺุตฺติวเสน วิมฺจุจฺจ ๑ อถ วา ปาปนฺติ ลามกโต ปาปํ ๑
กึ วุตฺตํ โหติ ยํ อนิจฺจทุกฺขาทิกาวเณ กฺจฺจนิตฺตํ อริเยหิ
ชฺิจฺจจฺฉนฺนียํ วฏฺฏทุกฺขํ ปาเปตีติ ปาปํ ๑ กึ ปนฺ ตํ ๑
เตฏฺมกฺชฺรมฺชาตํ ๑ ยถาวุตฺเตน อตฺถเณน ปาปกโต ทิสฺวา ตตฺถ
อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคฺโต คณฺนฺทโต สลฺลโต อมฺโต อาพาธโตติ-
อาทินา วิปสฺสนํ วทฺฒฺเตนฺตา (๑) นินฺพินฺทถ ๑ อยมฺปี ทฺติยาติ
ยถาวโต อหิตานตฺถวิภาวนํ ปจฺมํ อุปาทาย ตโต วิเวจฺนํ
๑. กตฺถจฺิ. ปวตฺเตนฺตา ๑

*เล่มที่ 20 วิชาสูตตวณณา หน้า 241

อัย ทุตติยา ฐมมเทสนา ฯ

คากาสุ พุทฐสูตติ สพุพณณพุทฐสูต ฯ สพุพ-
ภูตานุกมปิโนติ สพุเพปี สตุเต มหากรุณาย อนุกมปนส-
ภาวสูต ฯ ปริยาวยจันนุติ ปริยาเยน กตฺ(๑)เทสนํ ฯ ปสูตติ
ปริสํ อาลปติ ปริสเชฏฺจกํ วา สนุชาย วุตฺติ ฯ เกจิ
ปนาหุ อุตตานเมว สนุชาย ภควา ปสูตติ อโวจติ ฯ
ตตุถาติ ตสฺมี ปापเก ฯ วิรัชชถาติ(๒) รากํ ปชถาติ อตุโถ ฯ
เสถํ วุตฺตณนยเมว ฯ

ทุตติยสูตตวณณา นิฏฺจิตา ฯ

วิชาสูตตวณณา

ตติเย ปุพุพงฺกมาติ สหชาตวเสน อุปนีสุสยวเสน จาติ
ทวิหิ อากาเรหิ ปุพุพงฺกมา ปุรสูตฺตรา วา(๓) ปธานการณํ ฯ
น หิ อวิชฺชขาย วินา อกฺุสลฺปฺปฺตฺติ อตุถิ ฯ สมาเป็นตุติยาติ
สมาเป็นชฺชนาย สภาวปฏิลาภาย ปวตุติยาติ อตุโถ ตตุถ
อกฺุสลฺปฺปวตุติยา อาทินวปฏิจฺฉาทเนน อโยนิโสมนสิการสูต
ปจฺจยภาเวน อปฺปหีนภาเวน จ อกฺุสตรมฺมานํ อุปนีสุสยภาโว
ทิสฺสติ [๔] ฯ

๑. ม. วา ฯ ๒. ม. วิรัชชถ ฯ ๓. ม. ปุรสูตฺตรา ฯ

๔. เอตฺถนฺตเร วากฺุยานิ นฏฺจานิปี ภวิสฺสนฺติ ฯ

เอวํ พุยาธิมรณาทีทุกขสฺส อธิฏฺฐานภาวโต สพฺพปาปี
คฺติโย อิทฺ ทฺถคฺติโย ๑ อถ วา รากาทีกิลเสหิ ทฺฐิตา คฺติโย
กายวจิจิตฺตานํ ปวตฺติโยติ ทฺถคฺติโย กายวจิมโนทฺถจฺริตานิ ๑
อสุมี โลกฺติ อิทฺ โลกฺ มนุสฺสคฺติยํ วา ๑ ปรมฺหิ จาติ
ตโต อณฺวาสุ คฺตีสฺ ๑ อวิชฺชามฺมฺลิกา สพฺพชาติ ตา สพฺพปาปี
ทฺถจฺริตสฺส วิปตฺติโย วุตฺตนเยน อวิชฺชาปฺพุพฺพคมตฺตา อวิชฺชา-
มฺมฺลิกา เอว ๑ อิจฺฉาโลกสมฺมฺสฺสยาติ อสมฺปตฺตวิสยปริเยสนลกฺขณาย
อิจฺฉาย สมฺปตฺตวิสยลฺภนลกฺขณน โลกฺเณ จ สมฺมฺสฺสิตา
อุปฺจิตาติ อิจฺฉาโลกสมฺมฺสฺสยา ๑

ยโตติ ยสฺมา อวิชฺชาเหตุ อวิชฺชาย นินฺวโต หุตฺวา ๑
ปาปีจฺโชนฺติ อวิชฺชาย ปฏิจฺฉาทิตตฺตา ปาปีจฺนตฺยา อาทินเว
อปฺสฺสนฺโต อสนฺตคฺคณสมฺภาวนวเสน โภหณฺวาทินิ กโรนฺโต
ปาปีจฺโณ โลกฺเณว อตฺริจฺนตฺตาปี กหิตาติ ทฺถจฺพฺพา ๑
อนาทรฺโรติ โลกฺาธิปฺติโน โอคฺตปฺปสฺส อภาเวน สพฺรหฺมจฺารีสฺ
อาทรรหิโต ๑ ตโตติ ตสฺมา อวิชฺชาปาปีจฺนตฺตาอหิริกาโนตฺตปฺป-
เหตุ ๑ ปสฺวตฺตีติ กายทฺถจฺริตาทิเกทํ ปาปี อุปฺจินาติ ๑ อปายํ
เตน คจฺจตฺตีติ เตน ตถาปฺสฺเตน ปาเปน นิริยาทีเกทํ อปายํ
คจฺจติ อุปฺปชฺชติ ๑

ตสฺมาติ ยสฺมา เอเต เอวํ สพฺพทฺถจฺริตมฺมฺลภูตา
สพฺพทฺถคฺติปริกฺกิลเสเหตุภูตา(๑) จ อวิชฺชาทโย ตสฺมา
๑. ม. สพฺพทฺถคฺติ ปริกฺกิลเสเหตุภูตา ๑

*เล่มที่ 20 ปณณาปริหีนสูตตวณณา หน้า 243

อิจณญ โลกณญ อวิชชณญ (จสทเทน(๑)) อหิริกาโนตตปฺปณญ
วิราชยฺ สมุจเจทวเสน ปชหํ ฯ กถํ วิราชเตตีติ อห วิชชํ
อุปฺปายนฺติ วิปสฺสนาปฏิปาฏิยา จ มคฺคปปฏิปาฏิยา จ
อุสฺสกฺกิตฺวา อรหตฺตมคฺควิชชํ อตฺตโน สนฺตाने อุปฺปาทนฺโต ฯ
สพฺพา ทฺคคฺติโยติ สพฺวาปี ทฺจจฺริตสฺงฆาตา ทฺคคฺติโย
วณฺณทฺคขสฺส วา อธิฏฺฐานภาวโต ทฺคฆา สพฺวา ปณญปี
คฺติโย ชเห ปชฺเหยยฺ สมตฺกิกเมยฺย ฯ กิเลสวณฺณปฺปหานเนว
หิ กมฺมวณฺณํ วิปាកวณฺณญจ ปฺหีนํ โหตีติ ฯ

ตติยสูตตวณณา นิฏฺจिता ฯ

ปรจฺมภาณวารวณณา นิฏฺจिता ฯ

ปณณาปริหีนสูตตวณณา

จตฺตเถ สุปริหีนาคิ สฺมฺมจฺจฺ ปริหีนา ฯ เย อริยาย
ปณฺณาย ปริหีนาคิ ये สตฺตา ปณฺจณฺนํ ขนฺธานํ อุทฺย-
วยปฺปฏิวิชฺฌเนน จตฺตจฺจปฺปฏิวิชฺฌเนน จ กิเลสเห อารกา
จิตฺตตา อริยาย ปริสฺททฺธาย วิปสฺสนาปณฺณาย จ มคฺค-
ปณฺณายจ ปริหีนา เต โลกียโลกุตฺตราหิ สมฺปตฺตีหิ
อติวีย ปริหีนา มหาชานิกา ฯ เก ปนฺ เตติ ฯ ये
กมฺมวารเณน สมฺนฺนาคตา ฯ เต หิ มิจฺจตฺตนิยตภาวโต
เอกนฺเตน ปริหีนา อปฺริปฺณณา มหาชานิกา ฯ เตนาหฺ ทฺคคฺติ
๑. อิทํ อฏฺฐานปฺปยุตฺตํ น วา ภาเวยฺย ฯ

ปาฏิกงฺขาติ ฯ วิปាកาวรณสมงฺคิโนปี ปริหีนา ฯ อถวา ฯ
สูกฺกปกฺเข อปริหีนา นาม ติวิชาวรณวิริหิตา สมฺมาทิฏฺฐิกกา
กมฺมสุสฺสกตถาณน จ สมฺนุนาคตา ฯ เสถี วุตฺตณยานุสาเรณ
เวทิตพฺพํ ฯ

กาถาสฺว ปญฺญาชาติ นิสฺสกกวจนํ วิปสฺสนาถาณโต
มกฺกถาณโต จ ปริหานเนาติ ฯ สามิวจนํ วา เอตํ ฯ
ยถาวุตฺตถาณสฺส ปริหานเนาติ อุปฺปาตตพฺพสฺส อนุป-
ปาทนมเว เจตฺถ ปริหานํ ฯ นิวิฏฺฐํ นามรูปสฺมฺินฺติ นามรูป
อุปาทานกฺขนฺธปญฺจเก เอตํ มฺมาติอาทินา ตณฺหาทิฏฺฐิจิวเสณ
อภินิวิฏฺฐํ อชฺโฆสฺสิตํ ตโต เอว อิํ สจฺจนฺติ มณฺณตฺติ อิทมเว
สจฺจํ โมฆมณฺณนฺติ มณฺณตฺติ ฯ สเทวเก โลเกติ วิกตฺติ
ปริณาเมตพฺพา ฯ

เอวํ ปจฺมกาถาย สงฺกิเลสปกฺขํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ
ยสฺสา อนุปฺปตฺติยา นามรูปสฺมฺี มณฺณนาภินิเวเสหิ กิเลสวณฺณํ
วตฺตติ ตสฺสา อุปฺปตฺติยา วณฺณสฺส อุปฺจเจโทติ ปญฺญา
อานุภาวํ ปกาเสณโต ปญฺญา หิ เสฏฺฐา โลกสฺมฺินฺติ คาถมาห ฯ

ตตฺถ โลกสฺมฺินฺติ สงฺขารโลกสฺมฺี ฯ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิย
สत्เตสฺส สงฺขารสฺส ปญฺญาสทิสฺส ฆมฺโม นตฺติ ฯ ปญฺญตฺตรา
หิ กุสลา ฆมฺมา ปญฺญา จ สิทฺธา ยสฺส อนวชฺชฆมฺมา
สิทฺธา เอว โหนฺติ ฯ ตถา หิ วุตฺตํ สมฺมาทิฏฺฐิสฺส สมฺมาสงฺกปโป

*เล่มที่ 20 ปณฺญาปริหีนสูตตวณฺณา หน้า 245

โหตีติ(๑)อาทิ ฯ ยา ปเนตถ ปณฺญา อธิปฺเปตา สาสฏฺฐาติ
โถมิตา ฯ ยถา จ สา ปวตฺตติ ตํ ทสฺเสตฺถุ ยายํ นิพฺเพช-
คามินีอาทิ วุตฺตํ ฯ ตสฺสสตฺถุโย ยา อยํ ปณฺญา อนิพ-
พิทฺธปฺพุพฺพํ อปทาลิตปฺพุพฺพํ โลกกฺขนฺธาที นิพฺพิชฺฌนฺตี ปทาเลนฺตี
กจฺจติ ปวตฺตตีตี นิพฺเพชคามินี ยาย จ ตสฺมี ตสฺมี กวโยนิคฺติ-
วิญฺญาณญฺจิสฺตตาวาเสสฺส สตฺตนิกาเยสฺส ขนฺธานํ ปจฺมาภิ-
นิพฺพตฺติสงฺฆาตาย ชาตียา ตํนิมิตฺตสฺส จ กมฺมกฺวสฺส ปริกฺขยํ
ปริโยसानํ นิพฺพานํ อรหตฺตยจฺ สมฺมา อวิปริตฺติ ชานาติ
สจฺฉิกโรติ อยํ สหวิปฺสฺสนา มคฺคปณฺญาเสฏฺฐา โลกสฺมินฺติ ฯ

อิทานิ ยถาวุตฺตปณฺญานุกาวสมฺปนฺเน ชิณฺสาสเว อภิกฺคฺตวฺนฺโต
เตสํ เทวา มนฺุสฺสา จาติ โอสานคาถมาห ฯ ตสฺสสตฺถุโย
เตสํ จตฺตฺส อริยสจฺเจสฺส ปรีณฺยาทีนํ โสพสนฺนํ กิจฺจานํ
นิญฺจิตฺตตฺตา จตฺตฺสจฺจสมฺโพเชน สมฺพุทฺธานํ สติเวปฺปุลลปฺปตฺติยา
สตีมตํ วุตฺตนฺเยน สมฺกฺขมาติตสมฺโมหตฺตา ปณฺญาเวปฺปุลลปฺปตฺติยา
หาสปณฺญานํ ปุพฺพภาเถ วา สีลาทีปรีปฺปณฺณโต(๒) ปญฺจาย ยาว
นิพฺพานสจฺฉิกิริยา ยหาสเวทตฺตฺจิปาโมชฺชพฺพหฺลตฺตาย หาสปณฺญานํ
สพฺพโส ปริกฺขีณกฺวสฺสโยชนตฺตา อนฺติมสรีรธาเรณํ ชิณฺสาสวานํ
เทวา มนฺุสฺสา จ ปิหยนฺติ ปิยายนฺติ(๓) โหนฺติ ตพฺภาวํ อธิคฺนตฺถุ

๑. ม. อ. ๑๔/๒๗๕/๑๘๗ ฯ ส. มหา. ๑๕/๓/๒ ฯ
๒. ม. สีลาทีปารีปรีโต ฯ ๓. ม. ปิยา โหนตีติ ฯ

อิจนฺตติ อโห ปณฺณานุกาโว อโห วัต มยฺมปี เอทิสฺสา เอว

นิตฺตินฺณสพฺพทูกฺขา ภเวยฺยามาติ ฯ

จตุตฺตสุตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สุกฺกชฺมมสุตฺตวณณา

ปณฺจเม สุกฺกาติ น วณฺณสุกฺกตฺตาย สุกฺกา สุกฺกภาวาย
ปน ปรมโวทานาย สํวตฺตนฺตฺติ นิปฺผตฺติสุกฺกตฺตาย สุกฺกา ฯ
สรเสนปี สพฺเพ กุสลา ชฺมมา สุกฺกา เอว กณฺหภาว-
ปฏฺฐิปกฺขโต ฯ เตสํ หิ อุปฺปตฺติยา จิตฺตํ ปภสฺสรํ โหติ
ปริสฺพุทฺธํ ฯ ชฺมมาติ กุสลา ชฺมมา ฯ โลกนฺติ สตฺตโลกํ ฯ
ปาเลนฺตฺติ อาจารสนฺธารณฺน (๑) มรียาํ ฐเปฺนตา รกฺขณฺติ ฯ
หิริ จ โอตฺตปฺปญฺจาติ เอตฺถ หิริยฺตฺติ(๒) หิริ ยิตฺพุเพน หิริยฺนฺติ
เอเตนาติ วา หิริ ฯ วุตฺตมฺปิ เจตฺ ยํ หิริยฺติ หิริยิตฺพุเพน
หิริยฺติ ปาปกานํ อกุสลานํ ชฺมมานํ สฺมาปฺตฺติยา อโย วุจฺจติ
หิริยฺติ (๓) โอตฺตปฺปตฺติ(๔) โอตฺตปฺปิตฺพุเพน โอตฺตปฺปนฺติ เอเตนาติ วา
โอตฺตปฺปํ ฯ วุตฺตมฺปิ เจตฺ ยํ โอตฺตปฺปติ โอตฺตปฺปิตฺพุเพน
โอตฺตปฺปติ ปาปกานํ อกุสลานํ ชฺมมานํ สฺมาปฺตฺติยา อิทํ
วุจฺจติ โอตฺตปฺปนฺติ ฯ

๑. กตฺถจฺ. อาจารสนฺธารณฺน ฯ ๒. ม. หิริยฺติ หิริยิตฺพุเพน ฯ

๓. อภฺ. สจฺ. ๓๔/๔๕/๑๕ ฯ ๔. ม. โอตฺตปฺปติ โอตฺตปฺปิตฺพุเพน ฯ

ตตถ อชฌตตสมุจจนา หิริ พหิทฐาสมุจจัน
โอดตปป์ ๑ อตตาทิปเตยยา หิริ โลกาทิปเตยย โอดตปป์ ๑
ลชฐาตทวณณจिता หิริ ทยตทวณณจิตฺ โอดตปป์ ๑
สปปตีสสวลกขณนา หิริ วชฐกรุกทยทสวาลกขณณ โอดตปป์ ๑
ตตถ อชฌตตสมุจจนา หิริ จตุหิ การณหิ สมุจจาเปติ
ชาติ ปจจเวกขิตฺวา วยฺ ปจจเวกขิตฺวา สฺรทวํ ปจจเวกขิตฺวา
พาหุสจจํ ปจจเวกขิตฺวา ๑ กถํ ปาปกรณณํ นามตํ น
ชาติสมปนนานํ กมมํ หินชจจัน กเวกฏฐาทินํ กมมํ มาทิสสฺส(๑)
ชาติสมปนนสฺส อิทํ กมมํ กาคฺตุํ น ยุตตฺนติ เอวํ ตาว
ชาติ ปจจเวกขิตฺวา ปาณชาติปาตาทิปาปกมมํ อกโรนฺโต หิริ
สมุจจาเปติ ๑ ตถา ปาปกรณณํ นามตํ ทนเรหิ กตฺตพพกมมํ
มาทิสสฺส วเย จิตฺสฺส อิทํ กมมํ กาคฺตุํ น ยุตตฺนติ เอวํ
วยฺ ปจจเวกขิตฺวา ปาณชาติปาตาทิปาปกมมํ อกโรนฺโต หิริ
สมุจจาเปติ ๑ ตถา ปาปกรณณํ นามตํ พุพพลชาติกานํ กมมํ
มาทิสสฺส สฺรทวสมปนนสฺส อิทํ กมมํ กาคฺตุํ น ยุตตฺนติ
เอวํ สฺรทวํ ปจจเวกขิตฺวา ปาณชาติปาตาทิปาปกมมํ อกโรนฺโต
หิริ สมุจจาเปติ ๑ ตถา ปาปกรณณํ นามตํ อนฺธพาลานํ
กมมํ น ปณฺฑิตานํ ตาทิสสฺส(๑) ปณฺฑิตสฺส พหุสฺสฺส
อิทํ กมมํ กาคฺตุํ น ยุตตฺนติ เอวํ พาหุสจจํ ปจจเวกขิตฺวา
๑. ม. มาทิสสฺส ๑

*เล่มที่ 20 ทุกนิปาตวณณา หน้า 248

ปาณาติปาตาหิ ปาปกมฺมํ อภิโรนุโต หิริ สมฺภูจฺจาเปติ ฯ เอวํ
อชฺฌตฺตสมฺภูจฺจํ หิริ จตุหิ การณฺเหหิ สมฺภูจฺจาเปติ ฯ สมฺภูจฺจา-
เปตฺวา จ ปน อตฺตโน จิตฺเต หิริ ปจฺจเวกฺขิตฺวา(๑) ปาปกมฺมํ
น กโรติ ฯ เอวํ หิริ อชฺฌตฺตสมฺภูจฺจํ นาม โหติ ฯ

กถํ โอตฺตปฺปํ พหิทฺธาสมฺภูจฺจํ นาม สเจ ตํ
ปาปกมฺมํ กริสฺสตี จตุสฺส ปรีสาสฺส ครหฺปฺตฺโต ภวิสฺสตี ฯ
กรหิสฺสนฺติ ตํ วิญญู อสุจึ นาคริโก ยถา
วชฺชิตฺโต สีสฺวานฺเตหิ กถํ ภิกฺขุ กริสฺสตีติ
ปจฺจเวกฺขนฺโต หิ พหิทฺธา สมฺภูจฺเจเน โอตฺตปฺเปเน ปาปกมฺมํ
น กโรติ ฯ เอวํ โอตฺตปฺปํ พหิทฺธาสมฺภูจฺจํ นาม โหติ ฯ

กถํ หิริ อตฺตาริพฺเตยฺยา นาม อิเชกฺจฺโจ กุลปฺตฺโต
อตฺตํ อธิปตี เชฏฺฐกํ กตฺวา มาทิสฺสสฺส สทฺธาปพฺพิตฺสส
พหุสฺสสฺสสฺส ชฺชวาทิสฺส น ยุตฺตํ ปาปกมฺมํ กาคฺคฺคฺติ ปาปกมฺมํ
น กโรติ ฯ เอวํ หิริ อตฺตาริพฺเตยฺยา นาม โหติ ฯ เตนาห
ภควา โส อตฺตํ อธิปตี กริตฺวา อกฺคฺคฺลํ ปชฺหตี กุสฺลํ
ภาเวติ สวชฺชํ ปชฺหตี อนวชฺชํ ภาเวติ สุตฺตมฺมตฺตํ
ปรีหริตีติ ฯ

กถํ โอตฺตปฺปํ โลการิพฺเตยฺยํ นาม อิเชกฺจฺโจ กุล-
ปฺตฺโต โลกํ อธิปตี เชฏฺฐกํ กตฺวา ปาปกมฺมํ น กโรติ ฯ
๑. ม. ปเวเสตฺวา ฯ

ยถาห มหา โข ปนาย โลกสนุนิวาโส มหนตสมิ โข
ปน โลกสนุนิวาเส สนฺติ สมณพฺราหฺมณา อิทฺธิมนฺโต ทิพฺพ-
จกฺขุกา ปรจิตฺตวิทฺโธ เต ทูโรโตปี ปสฺสนฺติ อาสนฺนาปี น
ทิสฺสนฺติ เจตสาปี จิตฺตํ ปชานนฺติ เตปี มํ เอวํ ชานิสฺสนฺติ
ปสฺสส โภ อิมํ กุลปฺตํ สทฺโธ อการสฺมา อนการิยํ
ปพฺพชิตฺต สฺมาโน โวภิกฺขุโณ วิหฺรติ ปาปเกหิ อกฺุสเลหิ
ธมฺเมหิตี ฯ สนฺติ เทวตา อิทฺธิมนฺตินิโย ทิพฺพจกฺขุกา ปรจิตฺต-
วิทฺธิโย ตา ทูโรโตปี ปสฺสนฺติ อาสนฺนาปี น ทิสฺสนฺติ
เจตสาปี จิตฺตํ ปชานนฺติ ตาปี มํ เอวํ ชานิสฺสนฺติ ปสฺสส
โภ อิมํ กุลปฺตํ สทฺธา อการสฺมา อนการิยํ ปพฺพชิตฺต
สฺมาโน โวภิกฺขุโณ วิหฺรติ ปาปเกหิ อกฺุสเลหิ ธมฺเมหิตี ฯ โส
โลกิเยว อธิปตี กริตฺวา อกฺุสลํ ปชหตีติ(๒) ฯ เอวํ โลกาทิปเตยฺย
โธตฺตปฺปํ ฯ

ลชฺชาสภาวสณฺจิตาติ เอตฺถ ลชฺชาติ ลชฺชานากาโร ฯ
เตน สภาเวน สณฺจิตา หิริ ฯ ภยฺนฺติ อปายภยํ เตน
สภาเวน สณฺจิตํ โธตฺตปฺปํ ฯ ตทฺภยํ ปาปปริวชฺชเน ปากฺกํ
โหติ ฯ ตตฺถ ยถา ทฺวิสุ อโยคฺุเพสฺสุ เอโก สีตโลปี ภเวยฺย
คฺุณฺมกฺุชิตฺต เอโก อฺุโณห อาทิตฺตโต ฯ เตสฺสุ ยถา สีตลํ คฺุณ-
มกฺุชิตฺตตฺตา ชิกฺุจฺจนฺโต วิญญฺชาติโก น คณฺหาติ อิตฺริ
๑. อจฺ. ติก. ๒๐/๔๗๕/๑๘๘ ฯ อาสนฺนาปี ฯ
๒. อจฺ. ติก. ๒๐/๔๗๕/๑๘๗-๘ ฯ

ทาหทยเณ เอวํ ปณฺหิตโต ลชฺชชย ชิกฺขจฺจนฺโต ปาปํ น
กโรติ โอตฺตปฺเปน อปายภีโต ปาปํ น กโรติ ฯ เอวํ ลชฺชช-
สภาวสณฺจिता หิริ ภัยสภาวสณฺจิตํ โอตฺตปฺปํ ฯ

กถํ สปปตีสฺสวลกฺขณา หิริ วชฺชภีรูกภยทสฺสาวิลกฺขณํ
โอตฺตปฺปํ เอกจฺโจ หิ ชาติมหตฺตปฺจจเวกฺขณา สตฺถุมหตฺต-
ปฺจจเวกฺขณา ทายชฺชวมหตฺตปฺจจเวกฺขณา สพฺรหฺมจาริมหตฺต-
ปฺจจเวกฺขณาติ จตฺตฺติ การณฺเหติ ตตฺถ การเวณ สปปตีสฺสว-
ลกฺขณํ หิริ สมฺภูจฺจาเปตฺวา ปาปํ น กโรติ เอกจฺโจ
อตุตฺตานวาทภยํ ปรานวาทภยํ ทณฺฑภยํ ทุกฺคตฺติภยนฺติ จตฺตฺติ
การณฺเหติ วชฺชโต ภายนฺโต วชฺชภีรูกภยทสฺสาวิลกฺขณํ โอตฺตปฺปํ
สมฺภูจฺจาเปตฺวา ปาปกมฺมํ น กโรติ ฯ เอตฺถ จ อชฺฌตฺต-
สมฺภูจฺจานาติกา หิโรตฺตปฺปानํ ตตฺถ ตตฺถ ปากฺกฺภาเวณ วุตฺตानํ(๑)
ปน เนสํ กทาจิ อณฺณมณฺณํ วิปฺปโยโค ฯ น(๒) หิ ลชฺชนํ
นิพฺภยํ ปาปภยํ วา อลชฺชนํ อตฺถิติ(๒) ฯ

อิม เจ ภิกฺขเว เทว สุกฺกา ฐมฺมา โลกํ น ปาเลยฺยุนฺติ
ภิกฺขเว อิม เทว อนวชฺชฐมฺมา ยทิ โลกํ น รุกฺเขยฺยํ
โลกปาลกา ยทิ น ภเวยฺย ฯ นยิธ ปญฺญาเยถ มาตาติ อิท
อิมสฺมึ โลเก ชนิกา มาตา อัย เม มาตาติ ครุจิตฺตีการ-
วเสน น ปญฺญาเยถ อัย มาตาติ น ลพฺเภยฺย ฯ เสสฺสเปเตสฺสปี
๑. ม. วุตฺตา ฯ ๒. สී. น หิ ลชฺชช น ภยํ นิพฺภยํ อลชฺชนํ อตฺถิติ ฯ

*เล่มที่ 20 สุกกมมุตตวณณา หน้า 251

เอเสว นโย ฯ มาตุจณาติ มาตุกิกินี ฯ มาตุลานีติ มาตุล-
ภริยา ฯ กรูนนุติ มหาปีตจูปิตุเชฏฐภาตอาทีนั กรุญญานิยานัน ฯ
สมุภทนต์ิ สงฺกรั มริยาทเกทำ วา ฯ ยถา อเชพกาติอาทีหิ
โอปมัม(๑) ทสฺเสตี ฯ เอเต หิ สตฺตา อัย เม มาตาติ วา
มาตุจณาติ วา กรุจิติการวเสน น ชานนุติ ยั วตฺถุ
นิสฺสาย อุปฺปนฺนา ตตฺถปิ วิปฺปฏิษชฺชนติ ฯ ตสฺมา อุปฺม
อาหฺรนฺโต อเชพกาทโย อาหฺริ ฯ อยฺเยหฺตฺถ สงฺเขปฺตฺโต ฯ
ยถา อเชพกาทโย ติรจฺจนา หิโรตฺตปฺปรหิตา มาตาทิสฺสณฺณ
อกฺควา กิณฺณมริยาทา สพฺพตฺถ สมฺภเทน วตฺตฺนติ เอวมย
มนุสฺสโลโก ยทิ โลกปาลกมฺมา น ภเวยฺยํ สพฺพตฺถ
สมฺภเทน วตฺเตยฺย ฯ ยสฺมา ปนิเม โลกปาลกมฺมาโลก
ปาเลนฺติ ตสฺมา นตฺถิ สมฺภเทโทติ ฯ

กาถาสฺ เยสํ เว(๒) หิริโอดตฺตปฺปนฺติ เจติ นิปาตมตฺตํ ฯ
เยสํ สตฺตฺตํ หิริ จ โอดตฺตปฺปญฺจ สพฺพทาว สพฺพกาลเมว
น วิชฺชติ น อุปฺลพฺภติ ฯ โวกฺกนฺตา สุกฺกมฺมฺลา เตติ เต
สตฺตา กุสฺลมฺมูลฺปะเจทวหฺสฺสาปี กมฺมฺสฺส กรณฺโต กุสฺลกมฺม-
ปฺติญฺจานญฺจานัน หิโรตฺตปฺปานเมว วา อภาวโต กุสฺลโต
โวกฺกมิตฺวา อปฺสกฺกิตฺวา วิคตา(๓) โวกฺกนฺตา สุกฺกมฺมฺลา ปุณฺปุณฺ
ชายนมียนสฺภาวตฺตา ชาติมรณคามิโน สํสาร์ นาดิวตฺตฺนตีติ
๑. ม. อุปฺม ฯ ๒. ม. สฺยา. เจ ฯ ๓. ม. จิตฺตฺตา ฯ

*เล่มที่ 20 ทุกนิปาตวณณา หน้า 252

อตุโถ ๑ เยสญจ หิริโธตตปฺปนฺติ เยสํ ปน ปริสุทฺทมตีนํ
สตฺตานํ หิริ จ โธตตปฺปญฺจาติ อิม ฐมฺมา สทา สพฺพกาลํ
รตฺตินฺทิวํ นวมชฺฉิมเถรกาเลสุ สมฺมา อุปกมฺม จิตา ปาปา
ชฺฉิคุจฺจนฺตา ภายนฺตา ตทงฺคาทิวเสน ปาปํ ปชฺชนฺตา ๑
วิรูพฺพหฺมจฺริยาติ สาสนฺพหฺมจฺริเย มคฺคพหฺมจฺริเย จ
วิรูพฺหํ อาปนฺนา อคฺคมคฺคาธิคฺเมน สพฺพโส สนฺตฺกิลฺลสฺตาย
สนฺตฺกฺคณฺตฺตาย วา สนฺโต ปุณฺพภวสฺส เขปิตตฺตา จิณฺปนฺพภวา (๑)
โหนตฺตีติ ๑

ปฺลยจฺมสฺสฺตวณณา นิฏฺฐิตา ๑

อชาตสฺสฺตวณณา

นฏฺฐเ อตฺถิ ภิกฺขเวติ กา อุปฺปตฺติ เอกทิวสํ
กิริ ภควตา อนนฺกปริยาเยน สํสारे อาทินฺวํ ปกาเสตฺวา
สนฺทสฺสฺนาทิวเสน (๒) นิพฺพานปฺภิสฺสฺยตฺตาย ฐมฺมเทสฺนายน กตฺตาย
ภิกฺขุณฺ อตฺทโทสิ อโย สํสโร ภควตา อวิชฺชาทึหิ การเณหิ
สเหตุโก วุตฺโต นิพฺพานสฺส ปน ตพฺปสมสฺส น กิลฺลิจิ การณํ
วุตฺตํ ตยิทํ อเหตุกํ กถํ สจฺฉนิกฺกฺจปรมคฺเถน อุปลพฺภตฺตีติ ๑
อถ ภควา เตสํ ภิกฺขุณฺ วิมตีวิธมนตฺถญฺเจว อิชฺ สมณ-
พฺราหฺมณานํ นิพฺพานํ นิพฺพานนฺติ ตถา วุตฺตมตฺตเมว (๓) นตฺถิ
๑. สී. จิณฺา อปุณฺพภวา ๑ ๒. ม. ตพฺปสมนนาทิวเสน ๑
๓. สී. วาจามตฺตเมว ๑ ม. วาจาวตฺถมตฺตเมว ๑

*เล่มที่ 20 อชาตสูตตวณณา หน้า 253

หิ ปรมคตโต นิพพานัน นาม อนุปลพภมานสภาวตตาดิ
โลกยติกาทโย วิย วิปปฏิปนุนานัน พหิทุชา จ ปุถุทธิจจติกัน
มิจฉาวาทภณชนตถลจ อิม(๑) อมตมทานิพพานสส ปรมคตโต
อตุถิภาวทีปนตถ (๒) ตสส จ นิสสรณภาวาทิอานุภาววณตตาดิ
ทีปนตถ (๓) ปิติเวเคน อุทานวเสน อิม สุตต อภาสิ ตถาหิ
สูตต อุทานปี สงกิต(๔) ฯ

ตตถ อตุถิติ วิชชติ ปรมคตโต อุปลพภติ ฯ อชาต อภูต
อกต อสงขตตติ สพพานปี ปทานิ อณณมณณเวจจนาณิ ฯ
อถ วา เวทนาทโย วิย เหตุปัจจยสมวายสงขตตาย การณ-
สามกคิยา น ชาต น นิพพตตติ อชาต ฯ การณ
วินา สยเมว น ภูต น ปาตภูต น อุปปนุนนติ อภูต ฯ
เอว อชาตตตอ อภูตตตอ จ เยน เกนจि การณน น
กตตติ อกต ฯ ชาตภูตสภาวो จ นามรูปาทีนัง สงขตตมมานัน
โหติ น อสงขตสภาวสส นิพพานสสชาติ ทสสนตถ อสงขตตติ
วคตติ ฯ ปฎิโถมโต วา สมจจ สมภุชย ปัจจเยหิ กตตติ
สงขต ตถา น สงขต สงขตลภขณรहितตติ จ อสงขตตติ ฯ
เอว อนนเกหิ การณหิ นิพพตตติภาเว ปฎิสิทุเช สिया น
โฆ เอเกเนว การณน กตตติ อาสงกาย น เกนจि กตตติ
๑. ม. อัย ปาโจ นตติ ฯ ๒. กตถจ. อตุถิภาวทีปน ฯ
๓. สี. ...อานุภาววณตตติ ฯ ปุราณโปตถเกสุ หิ
นิสสรณภาวาทิอานุภาวสนุเต จิตตติ ทิสตติ ฯ อิท ปน อมูหากัน
ขนตติยา วิจาริตติ ฯ กตถจ. ...อานุภาวสัเตชิตติ ฯ
๔. พ. อ. ๒๕/๑๖๐/๒๐๗ ฯ

*เล่มที่ 20 ทุกนิปาตวณณา หน้า 254

ทสฺสนคฺคํ อกตฺตฺนํ วุตฺตํ ๑ เอวํ อปฺปจฺจยฺมปี สฺมานํ สยเมว
นุ โข อิทํ ภูตํ ปาตฺตฺกตฺตฺนํ สํสยสฺเสว(๑) ตฺนนีวตฺตฺนคฺคํ อฏฺตฺนคฺคํ
วุตฺตํ ๑ อยญฺจ เอตฺตฺส อสฺงฺขตาทกตฺตฺนภาโว สพฺเพน สพฺพํ
อชาตฺตฺมมตฺตฺตฺตํ ทสฺเสตฺตํ อชาตฺตฺนํ วุตฺตฺนํ ๑ เอวเมเตสํ จตฺตฺนํมปี
ปทานํ สาทฺตฺกภาโว เวทิตฺตฺตฺนํ ๑

อิตฺติ ภควา อตฺตฺติ ภิกฺขเว อชาตํ อฏฺตํ อกตํ อสฺงฺขตฺตฺนคฺคํ
ปรมคตฺโต นีพฺพานสฺส อตฺตฺติภาวํ วตฺวา ตตฺถ เหน้ํ ทสฺเสนฺโต
โน เจตํ ภิกฺขเวตฺติอาทิมาย ๑ ตสฺสํยํ สงฺเขโป ภิกฺขเว
ยทฺติ อชาตาทิสภาวา อสฺงฺขตา ธาตฺตํ น อภวิสฺส น สฺยยา
อิธ โลกํ ชาตาทิสภาวสฺส รุปาภิกฺขนฺนฺรปญฺจกสฺงฺขาทสฺส
สฺงฺขารคตสฺส นิสฺสรณํ อนนฺวเสสวฏฺฏปฺสโม น ปญฺญาเยยฺย
น อฺปฺลพฺเพยฺย น สฺมภเวยฺย ๑ นีพฺพานํ ทิ อารมฺมณํ กตฺวา
ปวตฺตมาณา สฺมมาทฺตฺตฺนํ อทโย อริยมคฺคธมฺมา อนนฺวเสสโต
กิลเส สฺมจฺจินฺนํทฺตฺติ เตเนตฺถ สพฺพสฺสปี วฏฺฏทฺตฺนํสฺส อปฺปวตฺตติ
อปคโม(๒) นิสฺสรณํ ปญฺญาเยยฺย ๑

เอวํ พุยฺติเรกเวสฺน นีพฺพานสฺส อตฺตฺติภาวํ ทสฺเสตฺตฺวา อิทานิ
อนฺวยเวสฺนปีตํ ทสฺเสตฺตํ ยสฺมา จ โขตฺติอาทิ วุตฺตํ ตํ
วุตฺตคฺคตฺตฺนเมว ๑ เอตฺถ จ ยสฺมา อปฺปจฺจยา ธมฺมา อสฺงฺขตา
ธมฺมา(๓) ๑ อตฺตฺติ ภิกฺขเว ตทายตฺนํ ยตฺถ เนว ปจฺวี(๔) ๑ อิทมปี โข

๑. ม. อาสฺงฺกายํ ๑ ๒. อสฺงฺกโมตฺติปี ปาโจ ๑
๓. อภ. สํ ๓๔/๓, ๕๐๖/๒, ๓๕๔ ๑
๔. พ. อ. ๒๕/๑๕๘/๒๐๖ ๑

จัน ทุททลั ยททำ สพพสงขารสมโถ สพพฐิปฏินิสศุโค(๑) ฯ
อสงขตณจ โว ภิกขเว ฐมมึ เทเสสสามิ อสงขตคามินิณจ
ปฏิปทนุติ(๒)อาทึหิ อนเนเกหิ สุตตปเทหิ อตถิ ภิกขเว อชาตินุติ
อิมินาปี สุตเตน นิพพานชาติยา ปรมคตโต สพภาโว
สพพโลกั ออนุกมฺปมานเนน สมมาสมพฺพุเชน เทสิโต ตสฺมา
น ปฏิภจิปิตพฺพั ฯ ตตถ อปจฺจกฺขการีนมฺปิ วิณฺญนั กงฺขา
วา วิมตี วา นตฺถิ เอว ฯ เย ปน อพฺพุทธิปฺกฺกคฺลา เตลั
วิมตีวินทนตถั อยเมตถ อธิปฺปายนิทฺฐารณมฺเขน(๓) ยุตฺติวิจฺจารณา ฯ
ยถา ปริณฺเวยยตาย สอฺตฺตรานั กามานั รุปฺปานณจ ปฏิ-
ปกฺขณฺตํ ตพฺพิทฺฐรสาวิ(๔) นิสฺสรณั ปณฺณายตี เอวึ ตัสมฺภาวานั
สพเพลั สงฺขตฐมฺมานั ปฏิปกฺขณฺเตน ตพฺพิทฺฐรสาเวเน นิสฺสรณเณ
ภวิตพฺพั ฯ ยณจ ตั นิสฺสรณั สภา อสงฺขตา ชาติ ฯ กิณฺจ(๕)
ภิกฺขุโย สงฺขตฐมฺมารมฺมณั วิปฺสฺสนาณานั อปี อณุโลมณานั
กิเลสฺ สมฺมุจฺเจทวเสเนน ปชฺหิตต น สกฺโกติ ตถา
สมฺมุติสจฺจารมฺมณั ปจฺมชฺฌานาทีสุ ฌานั วิกฺขมฺภนฺวเสเนน
กิเลสฺ ปชฺหตี น สมฺมุจฺเจทวเสเนน ฯ อติ สงฺขตฐมฺมารมฺมณฺสฺส
สมฺมุติสจฺจารมฺมณฺสฺส จ ฌานฺสฺส กิเลสานั สมฺมุจฺเจทปฺปหานเ
อสมตฺถภาวโต เตลั สมฺมุจฺเจทปฺปหานกรฺสฺส อริยมคฺคฌานฺสฺส
ตทฺภยวิปริตฺสภาเวเน อารมฺมณเณ ภวิตพฺพั สภา อสงฺขตา
๑. วิ. มหา. ๔/๗/๘ ฯ ม. ม. ๑๒/๓๒๑/๓๒๓ ฯ
๒. สั. สฟา. ๑๘/๖๗๔/๔๔๑ ฯ ๓. ม. อธิปฺปายนิทฺฐารณมฺเขน ฯ
๔. ม. ตพฺพิทฺฐรสภั ฯ ๕. ม. กิณฺจ ฯ

*เล่มที่ 20 ทุกนิปาตวณณา หน้า 256

ชาตุ ๑ ตถา อตุถิ ภิกขเว อชาตํ อฏฺฐํ อกตํ อสงฺขตฺตฺติ
อิทํ นิพฺพานสฺส ปรมคฺตโต อตุถิภาวโฆตกฺวณฺณํ อวิปริตฺตํ
ภควตา ภาสีตฺตฺตา ๑ ยํ หิ ภควตา ภาสีตํ ตํ อวิปริตฺตํ
ปรมคฺตฺตฺติ ยถา ตํ สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา สพฺเพ สงฺขารา
ทุกฺขา สพฺเพ ชฺมฺมา อนตฺตฺตาติ(๑) ๑ ตถา นิพฺพานสทฺโท
กตฺตฺติ วิสเย ยถาภูตปรมคฺตวิสโย อุปจฺจารวฺตฺติสพฺภาวโต
เสยฺยถาปี สีหสทฺโท ๑ [๒]อตุเถว ปรมคฺตโต อสงฺขตา ชาตุ
อิตรตฺตฺพิปริตฺตฺวินิมุตฺตสภาวตฺตฺตาเสยฺยถาปี ปจฺจวิธาตุ เวทนาติ ๑
เอวมาทฺธิ นเยหิ ยุตฺติโตปี อสงฺขตฺตฺยา ชาตุยา ปรมคฺตโต
อตุถิภาโว เวทิตฺตฺโป ๑

กาถาสฺว ชาตฺตฺติ ชายนฺนฺเจเน ชาตํ ชาตฺติลภฺชนป-
ปตฺตฺตฺติ อตุโถ ๑ ภูตฺตฺติ ภาวนฺนฺเจเน ภูตํ อหฺตฺวา สมฺภูตฺตฺติ
อตุโถ ๑ สมฺปฺปนฺนฺตฺติ สหิตฺภาเวน อุปฺปนฺนํ สหิตฺเทหิ ชฺมฺเมหิ จ
อุปฺปนฺนฺตฺติ อตุโถ ๑ กตฺตฺติ การณฺภูเตหิ ปจฺจเยหิ นิพฺพตฺตฺติ ๑
สงฺขตฺตฺติ เตหิเยว สเมจฺจ สมฺภุชฺช กตฺตฺติ สงฺขตํ สพฺพเมตํ
ปจฺจยนิพฺพตฺตฺส อธิวณฺณํ ๑ นิจฺจสาราทิวริทฺโต อทฺฐวํ ๑
ชฺราย มรณฺเนน จ เอกนฺเตเนว สงฺฆภูตํ สํสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
สงฺฆาตํ(๓) ๑ ชฺรายนฺนฺสงฺฆภูตฺตฺติปี(๔) ปจฺจตฺติ ชฺรายนฺนฺ มรณฺเนน จ
๑. พุ. ฐ. ๒๕/๓๐/๕๑ ๑ พุ. มหา. ๒๕/๑๓๑/๑๑๑ ๑
พุ. จุฬ. ๓๐/๓๔๒/๑๖๖-๑๖๗ ๑ ๒. ม. เอตฺตฺตฺตฺเร อถวาติ ทิสฺสฺสฺสฺสฺส
๓. สฺสุยา. ชฺรายนฺนฺสงฺขตํ ๑ โส อตุถวณฺณนฺนํ น สเมติ ๑
๔. ม. ชฺรายนฺนฺสงฺฆภูตฺตฺติ ๑

อุปทุตฺตํ ปิพิตนฺติ อตุโถ ฯ อุกฺขิโรคาทีนํ อเนเกสํ โรคาณํ

(๑)นีทุธิ์ กุลาวกนฺติ โรคนิทุธิ์ (๑) ฯ สรสโต อุปกุกมโต จ ปกงฺคุ-
ปรมสึตตาย (๒) ปกงฺคุณฺ(๑) ฯ

จตุพฺพิโร อหาโร จ ตณฺหาสงฺฆาตา เนตฺติ จ ปกโว
สมฺภูจฺจํ เอตฺสชาติ อหารเนตฺติปฺปกวํ สพุโปปี วา ปจฺจโย
อหาโร อิธ ปน ตณฺหาเย เนตฺติคฺคหณฺน คหิตตฺตา ตณฺหา
วชฺชา เวทิตพฺพา ฯ ตสฺมา อหาโร จ เนตฺติ จ ปกโว
เอตฺสชาติ อหารเนตฺติปฺปกวํ ฯ อหาโร เอว วา นยฺนญฺเจน
ปวตฺตณฺญฺเจน เนตฺติติ เอวมฺปิ อหารเนตฺติปฺปกวํ ฯ นาลํ
ตทฺทินนฺทิตฺตํ ตํ อุปาทานกฺขนฺธปฺลจกํ เอวํ ปจฺจยาริณฺวตฺติกํ
ตโต เอว อนิจฺจํ กุขลฺลจ ตณฺหาทิจฺฉิหิ อภินนฺทิตฺตํ อสฺสาเทตฺตํ
น ยุตฺตํ ฯ

ตสฺส นิสฺสรณฺนฺติ ชาตํ ภูตฺตนาทินา วุตฺตสฺส ตสฺส
สทฺกยสฺส นิสฺสรณฺนํ นิกฺกโม (๔) อนฺุปสนฺตสทฺทวสฺส ราคาทิ-
กิลฺลสฺส สพุพฺสงฺฆารสฺส จ อภาเวน ตพฺุปสมภาเวน จ
ปสฺตถภาเวน จ สนฺตํ ตกฺกณฺณสฺส อโศจรภาวโต อตฺกกา-
วจริ นิจฺจญฺเจน ชฺวํ ตโต เอว อชาตํ อสมฺุปฺปนฺนํ โสภฺเหตุณฺ
อภาวโต อโศกํ วิคฺตฺราคมทฺริชฺชตฺตา วิรัชํ สํสาร์ทฺกฺขาตีเตหิ(๕)
ปฺฏิปชฺชิตพฺุพฺตฺตา ปทํ ชาตฺติอาทิกฺกขมฺมานํ นิโรธเหตุตาย

๑. สึ. โรคนิทุธิ์ ฯ ม. นีพิ์ โรคนิพิ์ ฯ

๒. สึ. ปกงฺคุปคฺมณฺสึตตาย ฯ ๓. ม. ปกงฺคุริ์ ฯ

๔. ม. นิกฺกโม ฯ ๕. ม. สํสาร์ทฺกฺขญฺญิตฺเตหิ ฯ

*เล่มที่ 20 ทุกนปีตวณณา หน้า 258

นิโรโธ ทุกขมมานัน สพุทสงขารานัน อุปสมเหตุตย สงขา-
รูปสโม ตโต เอว อจจนตสุขตย สุโขติ สพุทปะเทหิ อมตมหา-
นิพุพานเมว โถเมติ ฯ

เอวํ ภควา ปจมคถาย พุติเรกวเสน ทุติยคถาย
อนุวยวเสน จ นิพุพานัน วิภาเวสิ ฯ

ณฏฐตฺตวณณา นิฏฐิตา ฯ

นิพุพานชาตฺตวณณา

สตุตเม เทวมาติ เทว อีมา ฯ วานัน วุจจติ ตณหา
นิกขนตฺตํ วานโต นตฺถิ วา วา เอตถ วานัน อิมสฺมี วา อธิคเต
วานสฺส อภาโวติ นิพุพานัน ตเทว นิสฺสตุตนิขชีวญฺเณ
สภาวชารณญฺเณ จ ชาตฺติ นิพุพานชาตฺ ฯ ยทิปี ตสฺสา
ปรมตฺถโต เกโท นตฺถิ ปรียาเยน ปน ปญฺญาตฺติ ตํ
ปรียาเยทํ สนฺชาย เทวมา ภิกฺขเว นิพุพานชาตฺโยติ
วตฺวา ยถาธิปฺเปตํ ปเกทํ ทสฺเสตฺถํ สอุปาทิเสสชาติอาทิ วุตฺตํ
ตตฺถ ตณหาทีหิ ผลภาเวน อุปาทิยตฺติ อุปาทิ ขนฺธ-
ปญฺจกํ ฯ อุปาทิเยว เสโสติ อุปาทิเสโส สห อุปาทิเสเสนาคี
สอุปาทิเสสา ฯ ตทภาวโต อนุปาทิเสสา ฯ

อรหนฺติ อารกาลีเส โส ทุริกาลีเสติ อตฺถโธ ฯ วุตฺตญฺเหดํ
ภควตา กถญจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรหํ โหติ อารกาสฺส โหนฺติ
ปาปกา อกุสลา ฆมฺมา สงฺกิลเสสา โปโนพุทฺทวิกา สทรา

โหติ ฯ ปริกฺขิณภวสัโยชโนติ กามราคสัโยชนํ ปฏิกฺขสัโยชนํ มาน-
ทิกฺขวิจิกิจฺจาสิตพฺพตปรามาสภวราคอิสฺสามจฺจริยอวิชฺชาสัโยชนนฺติ
อิมานิ สตฺเต ภาเวสุ ภาวํ วา ภาเวน สัโยเชนฺติ อุปนิพฺพนฺตฺติ
ภวสัโยชนานิ นาม ตานิ อรหโต ปริกฺขิณานิ ปหีนานิ
ฉาณคฺคินา ททฺตามนิตฺติ ปริกฺขิณภวสัโยชโน ฯ สมฺมทลฺลยา
วิมฺตฺโตติ เอตฺถ สมฺมทลฺลยาติ สมฺมา อลฺลยา อิทํ วุตฺตํ
โหติ ขนฺธานํ ขนฺธกฺขํ อายตฺนํ อายตฺนกฺขํ ธาตฺตํ
สฺลลฺลกฺขํ กุขสฺส ปิพฺพกฺขํ สมฺมทลฺลยาติ ปภวฺกฺขํ นิโรธสฺส
สฺนตฺกฺขํ มคฺคสฺส ทสฺสสฺนกฺขํ สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ
เอวมาทิเกทํ วา สมฺมา ยถากฺขํ อลฺลยา ชานิตฺวา
ตฺริยิตฺวา ตฺลยิตฺวา วิภาเวตฺวา วิภูตํ กตฺวา ฯ วิมฺตฺโตติ เทว
วิมฺตฺติโย จิตฺตสฺส จ วิมฺตฺติ นิพฺพานญจ ฯ อรหา หิ
สพฺพกิลฺเสหิ วิมฺตฺตตฺตา จิตฺตวิมฺตฺติยาปิ วิมฺตฺโต นิพฺพานปิ
วิมฺตฺโต(๑) ฯ เตน วุตฺตํ สมฺมทลฺลยา วิมฺตฺโตติ ฯ

ตสฺส ติกฺขจฺนฺเตว ปฺลยจฺนฺตฺริยานิตฺติ ตสฺส อรหโต จริมภว-
เหตฺกฺขํ กมฺมํ ยาว น จียติ ตาว ติกฺขจฺนฺตฺริเยว จกฺขวาทีนํ
ปฺลยจฺนฺตฺริยานิ ฯ อวิกตฺตตฺตาติ(๒) อนุปฺปาทนิโรธวเสน อนิรฺทฺตตฺตา ฯ
มนนาปามนาปนฺติ อิกฺขจฺนฺตฺติ รุปาทีโกจฺริ ฯ ปจฺจฺนฺโกตฺติ วินฺทติ
ปฏิลภติ ฯ สุขทุกฺขํ ปฏิสัเวเทตฺติ วิปากกฺขํ สุขญจ ทุกฺขญจ
๑. ม. วิมฺตฺโตติ ฯ ๒. สฺยา. อวิฆาตตฺตาติ ฯ

*เล่มที่ 20 นิพพานธาตุสูตตวณณา หน้า 261

ปฏิสัเวเทติ เตหิ ทฺวารเหหิ ปฏิลภติ ฯ

เอตตวาทา อุปาทีเสสํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ สอฺปาทีเสสํ
นิพฺพานธาตุํ ทสฺเสตตฺต สสฺส โยติอาที วุตฺตํ ฯ ตตฺถ ตสฺสาติ
ตสฺส สอฺปาทีเสสสฺส สโต อรหโต ฯ โย รากกฺขโยติ รากสฺส
ขโย จีณาการโ อภาโว อจฺจนตฺมณฺุปาโท ฯ เอส นโย
เสเสสฺสปี ฯ เอตตวาทา รากาทิกฺขโย สอฺปาทีเสสา นิพฺพาน-
ธาตุติ ทสฺสํติ โหติ ฯ

อิเชวติ อิมสฺมีเยว อตฺตภาเว ฯ สพฺพเวทยิตานีติ สุขาทโย
สพฺพาอพฺยาทเวทนา กุสลากุสลเวทนา ปน ปุพฺเพเยว
ปหีนาคี ฯ อนภินนฺุทิตานีติ ตณฺหาทีหิ น อภินนฺุทิตานี ฯ
ลิตฺติภวิสฺสนฺุตีติ อจฺจนตฺวูปสฺเมน สงฺขารทรธปฏิบัติปฺปสฺสทฺฐิยา
ลิตฺตี ภวิสฺสนฺุติ อปฺปฏิสฺนฺุทิกนิโรเชน นิสฺขมฺมิสฺสนฺุตีติ อตฺโถ ฯ
น เกวลํ เวทยิตานีเยว สพฺเพปิ ปน จีณาสวสฺนฺุตาเน
ปญฺจกฺขนฺุธา นิสฺขมฺมิสฺสนฺุติ เวทยิตลีสฺเสน เทสฺนา กตา ฯ

คาถาสฺ จกฺขุมคาคี พุทฺธจกฺขุ ฐมฺมจกฺขุ ทิพฺพจกฺขุ
ปญฺญาจกฺขุ สมนฺุตจกฺขุติ ปญฺจหิ จกฺขุหิ จกฺขุมคาคา ฯ
อนิสฺสฺสิตฺเตนาติ ตณฺหาทีญฺุจนิสฺสยวเสน กิณฺุจ ฐมฺมํ อนิสฺสฺสิตฺเตน
รากพนฺุชฺณาทีหิ วา อพนฺุเชน ฯ ตาทินาคี ฉพฺงฺคุเปกฺขา-
วเสน สพฺพตฺถ อญฺุจาทิสฺส อเอกสฺภาวตาสงฺขาเตน ตาทิลกฺขณฺเณ
ตาทินา ฯ ทิฏฺฐฐมฺมิกาติ อิมสฺมี อตฺตภาเว ภวา วตฺตมานา ฯ

ภวเนตฺตีสงฺขยาติ ภวเนตฺตียา ตณฺหยา ปริกฺขยา ฯ สมฺปฺรายิกาติ
สมฺปฺปฺรายเ ชนฺชเกทโต ปฺรภาเค ภวา ฯ ยมฺหีติ ยสฺมี
อนฺุปาทีเสตฺตนิพฺพานเ ฯ ภวานีติ ลิงฺควิปฺลลาเสน วุตฺตํ ฯ
อุปฺตฺตติภวา สพฺพโส อนวเสสา นินฺรุชฺฌนฺติ น ปวตฺตนฺติ ฯ
เตติ เต เหว วิมุตฺตจิตฺตา ฯ ชมฺมสํสํราธิกาติ วิมุตฺติ-
สํสํรตฺตา อิมสฺส ชมฺมวินยสฺส ชมฺเมสฺส สํสํรตฺตสฺส อรหตฺตสฺส
อธิกมฺโต ฯ ขยฺยติ รากาทีกฺขยฺยเก นินฺพฺพานเ รตา อภิรตา ฯ
อถ วา นิจฺจภาวโต เสฏฺฐภาวโต จ ชมฺเมสฺส (๑) สํสํรนฺติ ชมฺมสํริ
นินฺพฺพานํ ฯ วุตฺตญฺเหตํ วิราโค เสฏฺฐโจ ชมฺมานํ (๒) วิราโค เตตํ
อคฺคฺมกฺขาเยตีติ (๓) จ ฯ ตสฺส ชมฺมสํสํรตฺส อธิกมฺเหตุ ขยฺย สพฺพ-
สงฺขารปฺริกฺขเย อนฺุปาทีเสตฺตนิพฺพานเ รตา ฯ ปหิสฺสูติ ปชหีสฺสู ฯ
เตติ นินฺปาตมตฺตํ (๔) ฯ เสตํ วุตฺตนยเมว ฯ
สฺตตฺตมสฺสฺตวณณา นินฺภูจิตฺตา ฯ

ปฏิสลฺลานสฺตวณณา

อภฺุจเม ปฏิสลฺลานรํมาติ เตหิ เตหิ สฺตตฺตสงฺขารเหหิ
ปฏินิวตฺตติตฺวา สลฺลานํ ปฏิสลฺลานํ เอกวิหาโร เอกมคฺค-
เสวิตา(๕) กายวิเวโกติ อตฺโต ฯ ตํ ปฏิสลฺลานํ รมนฺติ โรจนฺตีติ
๑. กตฺถจฺ. สภาวชฺมเมสฺส ฯ ๒. พุ. ธ. ๒๕/๓๐/๕๑ ฯ
๓. พุ. อิติ. ๒๕/๒๗๐/๒๙๘ ฯ ๔. องฺ. จตฺตฺก. ๒๑/๓๔/๔๔ ฯ
กตฺถจฺ. นินฺพฺพานปฺปตฺตา ฯ ๕. ม.เอกมฺนตฺเสวิตา ฯ

*เล่มที่ 20 ปฏิสตุลลนสตุตวณณา หน้า 263

ปฏิสตุลลนรามา ฯ ปฏิสตุลลนารามาติปี ปาโธ ยถาวุคฺติ ปฏิ-
สตุลลนํ อารมิตพฺพโต อาราโม เอเตสนฺติ ปฏิสตุลลนารามา ฯ
วิหฺรธาติ เอวํฐตา หุคฺวา วิหฺรธาติ อตุโธ ฯ ปฏิสตุลลนเ รตา
นิริตา สมมุทิตาติ ปฏิสตุลลนรตา ฯ เอตฺตาวตา ชาครियานูโยโค
ตสฺส นิมิตฺตภูตา วูปกฏฺสกายตา จ ทสฺสिता ฯ ชาครियานูโยโค
สีลสํวโร อินฺทฺริเยสุ กุคฺตทวารตา โภชเน มตฺตณฺณตา สติ-
สมฺปชฺฌณฺติ อิมหิ ฌมเมหิ วินา น วคฺตตีติ เตปี อิท
อตุโต วุคฺตา เอวาติ เวทิตพฺพา ฯ

อชฺฉตฺตํ เจโตสมถมนุยุคฺตาติ อตุตโน จิตฺตํ สมถ
อนุยุคฺตา ฯ อชฺฉตฺตํ อตุตโนติ จ เอตํ เอกคฺถํ พุชฺฌชนเมว
นानํ ฯ ภูมฺมตฺถ เจตํ สมถนฺติ อนุสทฺทโยเคน อูปโยควจันํ ฯ
อนิรากตชฺฌานาติ พหิ อนิหตชฺฌานา อวินาสิตชฺฌานา วา ฯ
นีหฺรณํ วินาสา(๑) วาติ อิทํ นิรากตํ นาม ถมฺภํ นีรคฺวา
นิวาทวคฺตตีติ(๒)อาทิสฺสู วีย ฯ วิปสฺสนาย สมฺนฺนาคตาติ สตุตฺตวิชฺยา
อนุปสฺสนาย ยุคฺตา ฯ สตุตฺตวิชฺยา อนุปสฺสนา นาม อนิจฺจานุ-
ปสฺสนา ทุกฺขานุปสฺสนา อนตฺตานุปสฺสนา นิพฺพิทานุปสฺสนา
วิรคฺคานุปสฺสนา นิโรธานุปสฺสนา ปฏฺนิสฺสคฺคานุปสฺสนา จ ฯ
ตา วิสฺสุทฺธิมคฺเค วิตุถาริตาว ฯ

พฺรูเหตาโร สฺสณฺณาคารานนฺติ วทฺเตตาโร สฺสณฺณาคารานํ ฯ

๑. ม. วินาโส ฯ ๒. บ. ส. ๒๕/๓๒๖/๓๘๘ ฯ

เอตถ จ สุลลาคารานนฺติ ยงฺกิญฺจิ วิวิตฺตํ ภาวนानุโยคสฺส
อนุจฺจนวีกิ ฺจํ ๑ สมถวิปัสสนาวเสน กम्मฏฺจํ คเหตุวา
รตฺตินฺทิวํ สุลลาคาริํ ปวิสิตฺวา ภาวนानุโยควเสน นิสิตฺมานา
ภิกฺขุ พุรฺุเหตาโร สุลลาคารานนฺติ เวทิตพฺพา ๑ เอกภุมิกาทิ-
ปาสาทเปปี ปน วาสิํ กุรฺุमानา ฉายิโน สุลลาคารานํ
พุรฺุเหตาโรเตว เวทิตพฺพา

เอตถ จ ยา ปฏิสลฺลานารามา ภิกฺขเว วิหรต
ปฏิสลฺลานรตฺตติ วุปกฏฺจกายตา วิหิตา สว ปรีสุทฺธสีลสฺส
น อสีลสฺส อวิสุทฺธสีลสฺส วาตสฺส รุปรามมณาทิโต จิตฺต-
วินิวตฺตนสฺเสว อภาวโตติ อตฺถโต สีลวิสุทฺธิ ทสฺสิตาติ วุตฺโต
วายนฺตฺโต ๑ อชฺฉตฺตํ เจโตสมถมนฺนุยฺยตฺตา อนิรอกตชฺชฎานาติ
ปทพฺพวเสน สมာธิภาวนา วิปัสสนาย สมนฺนาคตฺตติ อิมินา
ปญฺญาภาวนา วิหิตาติ โลภียา ติสฺโส สิกฺขา ทสฺสิตา ๑

อิทานิ ตาสุ ปตฺติฏฺจิตฺตสฺส อวสฺสํภาวิผลํ ทสฺเสตฺถุ ปฏิสลฺลาน-
รามานนฺติอาทิ วุตฺตํ ๑ ตตฺถ พุรฺุเหตानนฺติ วจฺพเมตฺตานํ ๑
ทฺวินนํ ผลานนฺติ ตตฺถยจฺจตฺถผลานํ ๑ ปาฏิกงฺขนฺติ อิจฺฉิตพฺพํ
อวสฺสํภาวี ๑ อญฺญาติ อรหตฺตํ ๑ ตํ หิ เภฏฺจิมมกฺคณาเนหิ
ฌาตมรียาทำ อนตฺติกมิตฺวา ชานนโต ปรีปฺญณชานนตฺตา
อุปรีชานนกิจฺจาภาวโต จ อญฺญาติ วุจฺจติ ๑ สติ วา
อุปาติเสเสติ สติ วา กิเลสุปาติเสเส ปหาตุํ อสกฺกุณฺเณยฺเย

*เล่มที่ 20 ปฏิสตุถานสุตตวณณนา หน้า 265

สตี ๑ ฌาณเ หิ อปริปกเก เย เตน ปรีปกเกน ปหาตพพ-
กิลเสตา เต นปฺปหีนฺตติ ๑ ตํ สนฺชยาห สตี วา อุปาที-
เสเสตี ๑ สตี จ กิลเสส ขนฺชากิสฺสงฺขารา ติฏฺฐนฺตติ เอว ๑ อิติ
อิมสฺมึ สุตฺเต อนาคามีผลํ อรหตฺตนฺตติ เทว ชมฺมา ทสฺสีตา ๑
ยถา เจตถ เอวํ อิติโต ปเรสุ ทวีสุ สุตฺเตสุ ๑

กาถาสฺส เย สนฺตจิตฺตาคี เย โยคาวจรา ตทงฺควเสน
จ [๑] สมิตฺกิลเสตตาย สนฺตจิตฺตาคี เนปฺกํ วุจฺจติ ปญฺญา
ตาย สมนฺนาคตฺตตฺตา นิปกา ๑ อิมินา เตสํ กมฺมฏฺฐาน-
ปรีหฺรณณานํ ทสฺเสตี ๑ สตีมนฺโต จ ฉายีโนติ จาน-
นีสขฺชาทีสุ กมฺมฏฺฐานาวิขหนเหตุฏฺฐตาย สตียา สตีมนฺโต
อารมฺมณฺุปนิชฺฌานลกฺขณฺเณ ฉานฺเนน ฉายีโน ๑ สมฺมา ชมฺมํ
วิปฺสฺสนฺตติ กามฺเสฺ อนเปกฺขิโนติ ปุพฺพเพยว อฏฺฐจิงฺขลฺุปมา
กามาติ(๒)อาทีนา วตฺตุกามฺเสฺ กิลเสกามฺเสฺ จ อาทีนวปฺจเวก-
ขณฺเณ อนเปกฺขิโน อนตฺถิกา เต ปหาย อธิคตํ อุปจารสมาริ
อุปฺปนาสมาริ วา ปาทกํ กตฺวา นามรูปํ ตสฺส ปฺจฺเจย จ
ปรีคฺคเหตุวา กลาปสมฺมสนาทีกฺกเมน สมฺมา อวิปรีตํ ปญฺจก-
ขนฺธชมฺมํ อนิจฺจาทีโต วิปฺสฺสนฺตติ ๑

อุปฺปมาทฺรตาคี วุตฺตปฺปการาย สมถวิปฺสฺสนาภาวนาย

๑. ม. เอตฺถนฺตเร วิกฺขมฺภนฺวเสน จาติ ทีสุสตี ๑

๒. ม. อฏฺฐจิงฺกฺลฺุปมา ๑ วิ. มหาวิ. ๒/๖๖๒/๔๓๓ ๑

ม. มุ. ๑๒/๒๗๔/๒๖๒ ๑

อปรฺมชฺชเนรตา อภิรตา ตตฺถ อปรฺมาเทเนว รตฺตินฺทิว
วีดินาเมนฺตาฯ สนนฺตาคี สมานาฯ สตฺตาคีปี ปาโง ปุคฺคลาติ
อตุโถฯ ปมาเท ภยทสฺสโนติ นิริยฺอุปตฺตืออาทิกํ ปมาเท ภย
ปฺสฺสนฺตาฯ อภพฺพา ปรีหานายาคี เต เอวรฺฐปา สมถ-
วิปฺสฺสนาธมฺเมหิ มคฺคผลเอหิ วา ปรีหานาย อภพฺพาฯ
สมถวิปฺสฺสนาโต หิ สมปฺตฺตโต น ปรีหายนฺติ อิตฺรานิ จ
อปรฺตฺตานิ ปาปฺณนฺติฯ นิพฺพานสฺเสว สนนฺติเกติ นิพฺพานสฺส
จ อนฺุปาทาปรีนิพฺพานสฺส จ สนนฺติเก เอว นจิริสฺเสว น
อธฺคิมิสฺสนฺตฺติติฯ

อภฺจมฺสฺตฺตวณณา นิฏฺจिताฯ

สิกฺขานิสฺสสฺตฺตวณณา

นวมฺ สิขฺขานิสฺสาคี เอกฺถ สิขฺขิตฺตพฺพาติ สิขฺขาฯ
สา ติวีธา อธิสฺสสิขฺขา อธิจิตฺตสิขฺขา อธิปฺญญาสิขฺขาติฯ
ติวีธาปี เจสา สิขฺขา อานิสฺสา เอเตสํ น ลากสฺกการสิโลกาติ
สิขฺขานิสฺสาฯ วิหรธาคี สิขฺขานิสฺสา หุตฺวา วิหรธ ตีสฺ
สิขฺขาสฺ อานิสฺสทสฺสาวิโน หุตฺวา ตาหิ สิขฺขาหิ ลทฺฐพฺพ-
มานิสฺสเมว สมปฺสฺสนฺตา วิหรธาคี อตุโถฯ ปญฺญตฺตราติ ตาสฺ
สิขฺขาสฺ ยา อธิปฺญญาสิขฺขาสงฺขาตา ปญฺญา सा อุตฺตรา
ปธานา วิสิฏฺฐา เอเตสนฺติ ปญฺญตฺตราฯ เย หิ สิขฺขานิสฺสา

*เล่มที่ 20 สิกขานิสัสตวุตตวณณา หน้า 267

วิหรนุติ เต ปญญตตรา ภวนุติติ ฯ วิมุตตีสาราติ อรหตตผล-
สงฆาตา วิมุตติ สารี เอเตสนุติ วิมุตตีสารา ยถาวุตต-
วิมุตตีเยว สารโต กเหตุวา จิตาติ อตุโถ ฯ เย หิ สิกขานิสสา
ปญญตตราจ น เต ภววิเสสํ ปตฺถเนนติ อปิจ โข วิภว
อากงฺขนุตา วิมุตตีเยว สารโต ปตฺถเนนติ(๑) ฯ สตาธิปเตยยาติ
เชฏฺฐจกรณญฺเณ สติ อธิปเตยฺยํ เอเตสนุติ สตาธิปเตยฺยา
อธิปติ เหว อธิปเตยฺยนุติ กตฺวา จตฺตฺส สติปญฺจนาเนสุ สุปฺติญฺจิต-
จิตฺตา กายานุปฺสฺสนาติมฺมุขเณ สมถวิปฺสฺสนาภาวานานุยฺยตฺตาติ
อตุโถ ฯ

อถวา สิกขานิสฺสาติ ภิกฺขเว เอวฺรฺเป พุทฺธภกฺขณ-
ปฏฺฐิตาเถ ติวฺธิสิกฺขาสิกฺขณเมว อานิสฺสํ กตฺวา วิหรธ เอว
วิหรนุตา จ ปญญตตรา ปญฺญา ย อุตฺตรา โลกุตฺตรปญฺญา
สมนฺนาคตา พุทฺธา วิหรธ เอวฺกฺตา จ วิมุตตีสารา นิพฺพาน-
สारा อนนฺยสारा วิหรธ ตถาภาวสุส จายํ อฺปาโย
ยํ สตาธิปเตยฺยา วิหรธ สติปญฺจนาภาวนาย ยุตฺตปฺปยุตฺตา
โหด สพฺพตฺถ วา สตารกฺขเณ เจตฺสา วิหรธติ เอวเมตฺถ
อตุโถ เวทิตพฺโพ ฯ อิติ ภควา ติสฺส สิกฺขาสฺ ภิกฺขุ นโยเชนฺโต
ยถา ตา สิกฺขิตพฺพา เชน จ ปารีปฺวี คจฺจนฺติ ตํ
สงฺเขเปเนว ทสฺเสตฺวา อิทานิ ยถานุสฺสิญฺจํ ปฏฺธิปชฺชมานานํ
๑. ม. ปจฺเจนฺติ ฯ

ผลวิเสสทสฺสเนน ตสฺสา ปฏิปตฺติยา อโมฆภาวํ ปกาเสนุโต
สิกฺขานิสฺसानนฺตืออาทิมหา ฯ ตํ วุตฺตตฺถเมว ฯ

กาถาสฺส ปริปฺปนฺณสิกฺขนฺตือ อคฺคผลปฺปตฺติยา ปริสฺสุทฺธ-
สิกฺขํ อเสกฺขนฺตือ อตฺถโถ ฯ อปฺพานชฺมมฺนฺตือ เอตฺถ หานชฺมมา(๑)
วฺจฺจนฺตือ กุปฺปา วิมฺตฺติโย ฯ ปฺพานชฺมโมติ หิ หานชฺมโม
กุปฺปชฺมโม น ปฺพานชฺมโมติ อปฺพานชฺมโม อกุปฺปชฺมโม ฯ
อปฺปฺพานชฺมโมติปิ ปาฬิ โส เอวตฺถโถ ฯ ขโย เอว อนฺโตติ
ขยฺนุโต ชาตฺติยา ขยฺนุโต ชาตฺติขยฺนุโต [๒] นิพฺพานเมว ฯ
ตสฺส ทิฏฺฐตฺตา ชาตฺติขยฺนุตฺตสฺสี ฯ

ตสฺมาติ ยสฺมา สิกฺขาปาริปุริยา อัยฺ ชฺราปารํกมฺน-
ปริโยसानอ อานิสฺโส ตสฺมา ฯ สทาติ สพฺพกาลํ ฯ ฌานรตฺตาติ
ลกฺขณฺณปฺนิชฺฌานเ อารมฺมณฺณปฺนิชฺฌานเติ ทฺวิเชปี ฌานเ รตฺตา
ตโต เอว สฺมาหิตา ฯ มารี สเสนํ อภิภูยฺยาติ กิเลสเสนาย
อนตฺถเสนาย (๓) จ สเสนํ อนวสิฏฺฐํ จตฺตฺพิชฺมปิ มารี อภิภฺวิตฺวา ฯ
เทวปฺตฺตมฺมารสฺสาปิ หิ คฺคณฺมารเณ สหายภาวฺอุปคฺมฺนโต กิเลส
เสนาติ วฺจฺจนฺตือ ฯ ตถา โรคาทโย อนตฺถา (๔) มจฺจุมารสฺส ฯ
ยถาห

กามาเต ปจฺมาเสนา ทฺติยา อรฺติ วฺจฺจติ

ตฺติยา ขุปฺปิปาสาเต จตฺตฺถิ ตณฺหา ปวฺจฺจติ ฯ

๑. ม. ปฺพานชฺมมา ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตฺเร นิพฺพานํ ขโย วา

มรณํ ชาตฺติขยฺนุโตติ ทิสฺสติ ฯ ๓. สฺสี. อนนฺตเสนาย ฯ

ม. อนนฺตเสนาย ฯ ๔. สฺสี. อนนฺตา ฯ ม. อนนฺตฺตา ฯ

*เล่มที่ 20 ชาคริยสุตตวณณา หน้า 269

ปณจมี ถินมิทชนเต ฌฐา ภีรุ ปวจจติ
สตุตมี วิจิจจนา เต มกุโข ฌมโภ จ อฏฐโม.
ลาโก(๑) สีโลโก สกกาโร มิจฉา ลทุโร จ โย โยโส
โย จตุตถัน สมุกกัโส(๒) ปเร จ อวชานติ ฯ
เอสา นมุจ เต เสนา กณหสุสาภิปปหาริณี
น น อสูโร ชินาติ เขตฺวา จ ลภเต สุขนฺติ(๓) ฯ

ยถาห(๔)

อชฺเชว กิจจมาตปปี โโก ชญญา มรณฺ์ สุเว
น หิ โน สงฺกรนฺเตน มหาเสเนน มจฺจนาติ(๕) ฯ
ภวถ ชาติมรณฺสฺส ปารคาติ ชาติยา มรณฺสฺส จ
ปารคามิโน นิพฺพานคามิโน ภวถาติ ฯ

นวมสุตตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ชาคริยสุตตวณณา

ทสเม ชาครโรติ ชาครโก วิคตนิทฺโท ชาคริยํ อนฺนุยฺตุโต
รตุตฺตินฺทิวํ กมฺมฏฺฐานมนสิกาเร ยุตฺตปฺปยุตฺโตติ อตุโถ ฯ วุตฺตญฺเหตฺ(๖)

กถญจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปุพฺพพรตฺตาปรรตฺตํ ชาคริยา-
นฺนุโยคมนฺนุยฺตุโต โหติ อธิ ภิกฺขุ ทิวสํ จงฺกเมน นิสชฺชาย

๑. ม. ลาโก ฯ ๒. ม. สมุกกัโส ฯ ๓. พ. ส. ๒๕/๓๕๕/๔๐๕ ฯ

พ. มหา. ๒๕/๑๓๔/๑๑๔ ฯ ๔. ม. ยถาจาห ฯ

๕. ม. อ. ๑๔/๕๕๒/๓๖๐ ฯ พ. ชา. ๒๘/๑๒๑/๑๓๓ ฯ

๖. ม. วุตฺตญฺเหตฺ ฯ

อวารณียะหิ ฌมเมหิ จิตฺตํ ปรีโสเชติ รตฺติยา ปจฺมํ ยามํ
จกฺกเมน นิสฺชชาย อวารณียะหิ ฌมเมหิ จิตฺตํ ปรีโสเชติ
รตฺติยา มชฺฌิมํ ยามํ ทกฺขิณเณน ปสฺเสน สีสฺเสยฺยํ กปฺเปติ
ปาเท ปาํ อจฺจาชาเย สโต สมฺปชาโน อญฺ्ञานสณฺณํ
มนสิกริตฺวา รตฺติยา ปจฺจิมํ ยามํ ปจฺจกฺกชาย จกฺกเมน
นิสฺชชาย อวารณียะหิ ฌมเมหิ จิตฺตํ ปรีโสเชติ ฯ เอวํ ภิกฺขุ
ปฺพุพฺพรตฺตาปรรตฺตํ ชากริยานุโยคมนฺนุคฺคโต โหตีติ (๑) ฯ

จสทฺโท สมฺปิณฺฑนตฺโต เตน วกฺขมาเน สตาทีภาเว
สมฺปิณฺฑเทติ ฯ อสฺสาตี สียา ภเวยฺยาตี อตฺโต ฯ ชาโคร จ
ภิกฺขุ วิหเรยฺยาตี จ ปจฺนตี ฯ สพฺพตฺถ สพฺพทา จ
กมฺมญฺ्ञานาวิหนฺนวเสน สติอวิปฺปวาเสน สโต ฯ สมฺปชาโนตี
สคฺคตฺตญฺ्ञานียสฺส จตฺตพฺพิชฺสสปี สมฺปชฌณฺณสฺส วเสน สมฺปชาโน ฯ
สมาหิโตตี อฺปจารสมาธินา อปฺปนาสมาธินา จ สมาหิโต
เอกคฺคจิตฺโต ฯ ปมฺุทิตฺตี ปฏฺิปปตฺติยา อานิสฺสทสฺสเนน อุตฺตรตฺ-
ตริวิเสสชาติคเมน วีริยารมฺภสฺส จ อโมฆภาวทสฺสเนน ปมฺุทิตฺโต
ปาโมชฺชพฺพหุโล ฯ วิปฺปสนฺโนตี ตโต เอว ปฏฺิปปตฺติญฺ्ञตาสุ ตีสุ
สิกฺขาสู ปฏฺิปปตฺติเทสเก จ สคฺคตฺติ สทฺธาพฺพหุตฺตาย สฺกฺกจฺ
ปสนฺโน ฯ สพฺพตฺถ อสฺสาตี สมฺพนฺโร วิหเรยฺยาตี วา ฯ

ตตฺถ กาลวิปฺสสี จ กุสเลสุ ฌมเมสุตี ตสฺมี กาล

๑. อภ. วิ. ๓๕/๖๐๕/๓๓๕ ฯ

*เล่มที่ 20 ชาครียสุตถกถา หน้า 271

วิปสสุโก ตตถ วา กมฺมญฺจานานุโยเค กาลวิปสฺสี กาลานุรูป
วิปสสุโก ฯ กิ วุตฺตํ โหติ วิปสฺสนํ ปญฺจเปตฺวา กลาป-
สมฺมสนาทิวเสน สมฺมสนุโต อาวาสาทิกเก สตฺต อสฺปฺปาเย
วชฺเชตฺวา สฺปฺปาเย เสวนุโต อนฺตรา โวสานํ อนาปชฺชิตฺวา
ปหิตตฺโต จิตฺตสฺส สฺมาหิตาการิ สลฺลภฺเขนุโต สกฺกจฺจํ นีรฺนตฺริ
อนิจฺจานุปสฺสนาที ปวตฺเตนุโต ยสฺมี กาลे วิปสฺสนาจิตฺตํ
ลีนํ โหติ ตสฺมี ฃมฺมวិยวิริยปีติสงฺขาเตสฺส ยสฺมี ปน กาลे
จิตฺตํ อุทฺธตํ โหติ ตสฺมี ปสฺสทฺธิสฺมาธิอุเปกฺขาสงฺขาเตสฺส
กฺุสเลสฺส อนวชฺเชสฺส โปชฺฃณฺกฃมฺเมสฺสุติ เอวํ ตตถ ตสฺมี ตสฺมี
กาลे ตสฺมี วา กมฺมญฺจานานุโยเค กาลานุรูป วิปสฺสี(๑) วิปสฺสโก
อสฺสาติ ฯ สติสฺมโปชฺฃณฺโก ปน สพฺพตฺถิเก อิจฺฉิตฺพุโป ฯ
วุตฺตญฺเหตํ สติญฺจ ขฺวาทิ ภิกฺขเว สพฺพตฺถิกิ(๒) วทามิตี
เอตฺตาวตฺตา ปุคฺคลาธิญฺจานาย เทสฺนายน ชาครียํ ทสฺเสตฺวา
เยหิ ฃมฺเมหิ ชาครียานุโยเค สมฺปชฺชติ เต ปกาเสติ ฯ

เอวํ ภควา อารทฺธวิปสฺสกสฺส ภิกฺขุโน สงฺเขเปเนว
สทฺธิ อุปการกฃมฺเมหิ สมฺมสนวาริ(๓) ทสฺเสตฺวา อิทานิ ตถา
ปฏฺิพชฺชนตฺสส ปฏฺิพตฺติยา อวณฺณาภาวํ ทสฺเสนุโต ชาครสฺส
ภิกฺขเว ภิกฺขุโนติอาทิมาย ฯ

ตตถ ชาครียานุโยเค สติสฺมปชฺฃณฺสมาทานานิ สพฺพตฺถิกานิ

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ม. สพฺพตฺถิกิ ฯ

๓. ส. สมฺมสนชฺฃณานิ ฯ ม. สมฺมสนจฺริ ฯ

สมุโหมทปสาทาวหานิ ตตฺถ กาลวิปสฺสนา นาม วิปสฺสนาย
คพฺภคฺคหณฺ์ ปริปากคตฺ์ ๑ อุปกฺกิลเสวินิมฺตเต หิ วิถีปฺฏิปนฺเน
วิปสฺสนาณาณฺเ ติกฺขเ สุเร วหนเต โยคิโน อุพาริ ปาโมชฺช
ปสาโท จ โหติ เตหิ จ วิเสสธิกมฺสฺส สนฺติเกเยว ๑
วุตฺตญฺเหตฺ์

ยโต ยโต สมมฺสตี   ขนฺธานํ อุทฺยพฺพยํ
ลภตี ปิตีปาโมชฺช   อมตํ ตํ วิชานตี ๑
ปาโมชฺชพฺพุโล ภิกฺขุ   ปสนฺโน พุทฺธสาสเน
อธิกฺจฺเญ ปทํ สนฺตี   สงฺขารูปสมํ สุขนฺตี ๑

กาธาสฺว ชาครนฺดา สุณฺนาเถตฺนฺตี เอตํ มม วจฺนํ
เอกนฺเตเนว ปมาทนิทฺทาย อวิชฺชานิทฺทาย ปโปชนตฺถํ
ชาครนฺดา สติสมฺปชฺฌณฺาภิธมฺสมาโยเคน ชาคริยํ อนุยฺยตฺตา
สุณฺนาถ ๑ เย สุตฺตา เต ปพฺพชฺฌณฺาติ เย ยถาวุตฺตนิทฺทาย
สุตฺตา สุปฺนํ อุปคฺตา เต ตฺมุเมห ชาคริยานุโยคฺวเสน อินฺทฺริย-
พลโพชฺฌนฺเก สงฺกทฺตฺติเตวา วิปสฺสนํ อุตฺตฺกกาเปนฺตา อปฺปมาท-
ปฺฏิปตฺติยา ตโต ปพฺพชฺฌณฺ ๑ อถ วา ชาครนฺดาติ ชาคร-
นิมิตฺตํ(๑) ๑ สุณฺนาเถตฺนฺตี เอตฺถ เอตฺนฺตี วุตฺตํ ก็ ตํ วจฺนนฺตี
อาห เย สุตฺตา เต ปพฺพชฺฌณฺาติอาที ๑

ตตฺถ เย สุตฺตาติ เย กิเลสฺนิทฺทาย สุตฺตา เต ตฺมุเมห
อริยมคฺคปฺฏิโพเชน ปพฺพชฺฌณฺ ๑ สุตฺตา ชาคริตํ เสยฺโยติ อิทํ
๑. ม. ชาครนิมิตฺตา ๑

*เล่มที่ 20 ชาครियสูตตวณฺณา หน้า 273

ปโปทฺสส การณวณฺ ๑ ยสฺมา ยถาวุตฺตสฺปโต วุตฺตปฺปการิ
ชาคริตฺ ชาครณฺ อตฺตกามสฺส กุลปฺตฺตสฺส เสยฺโย ปาสฺสตรโ
หิตฺสูขาวโ หตฺสฺมา ปพฺพชฺฌณ ๑ นตฺถิ ชาครโต ภยฺนตฺติ
อิทฺ ติตฺถ อานิสฺสทฺสสนฺ ๑ โย หิ สทฺธาทีหิ ชาครณชฺมเมหิ
สมนฺนาคเมน ชาครโ ชคฺคตฺติ ปมาทนิทฺทํ น อุปฺกจฺจตฺติ ตสฺส
อตฺตานฺวาทภยํ ปฺรานฺวาทภยํ ทณฺฑทภยํ ทุคฺคตฺติภยํ ชาตฺติอาทิตฺ-
นิตฺตํ สพฺพมฺปิ วฏฺฏภยํ นตฺถิ ๑

กาเลนาคี อาวาสสฺปปายาทินิ ลทฺฐกาเลน ๑ โสติ
นิปาตมตฺตํ ๑ สมฺมา ชฺมมํ ปรีวิมฺสมาโนติ วิปฺสฺสนาย
อารมฺมณฺภูตฺ เตฏฺฐมกฺชฺมมํ สมฺมา ฉาเยน ยถา นิพฺพิณฺทน-
วิรัชฺชนาทโย สมฺภวฺนตฺติ เอวํ ปรีโต วิมฺสนฺโต สพฺพากาเรน
วิปฺสฺสนฺโตติ อตฺถโ ๑ เอโกทฺธิภูโตติ เอโก เสฏฺฐโ จ หุตฺวา อุเทตฺติ
เอโกทฺธิ สมาริ ๑ โส เอโกทฺธิภูโต ชาโต อุปฺปนฺโน เอตฺตฺสชาติ
เอโกทฺธิภูโต ๑ อคฺคิอาทิตาทิสทฺทานํ วิยฺ เอตฺถ ภูตฺสทฺทสฺส
ปทวณฺ ๑ ทฏฺฐพฺพ ๑ เอโกทฺธิ(๑) วา ภูโต ปตฺโตติ เอโกทฺธิภูโต ๑
เอตฺถ จ เอโกทฺธิติ มคฺคสมาริ อธิปฺเปโต สมาริโตติ เอตฺถ
ปนฺ ปาทกชฺฌานสมารินา สทฺธี วิปฺสฺสนาสมาริ ๑ อถวา ๑
กาเลนาคี มคฺคปฏฺฐิเวรฺกกาเลน ๑ สมฺมา ชฺมมํ ปรีวิมฺสมาโนติ
สมฺมเทว จตฺตจฺจชฺมมํ ปรีณฺณภิสฺมยาทิวเสน วิมฺสนฺโต
๑. ทุติยชฺฌานนินฺทเทเส ปนฺ เอโกทฺธิภวฺนตฺติ เอวฺนตฺติ อาคโต ๑
ม. เอโกทฺธิ ๑

เอกาภิสมเขน อภิสเมนุโต ฯ เอโกทิกุโตติ เอโก เสฏโฐ อสหาโย
วา หุตวา อุเทตีติ เอโกทิจตักกจสาธโก สมมุปปชาโน ฯ
โส เอโกทิกุโต ชาโตติ สพุพ ปริมสทิสเมว ฯ วิหเน ตม
โตติ โส เอวักุโต อริยสาวโก อรหตตมคเคน อวิชชาตม
อนวเสสโต วิหเนยย สมุจจันนุเทยย ฯ

อิติ ภควา ปฎิปตติยา อโมฆภาวํ ทสเสตฺวา อิทานิ
ตตฺถ ทพฺหํ นิโยเชนฺโต ตสฺมา หเวติ โอสานคากมาห ฯ
ตตฺถ ตสฺมาติ ยสฺมา ชาครโต สติอวิปฺปวาสาทินา สมถ-
วิปฺสสนากาวนา ปาริปุรี คจฺจติ อนุกกเมน อริยมคฺโค
ปาตฺถวติ ตโต จสฺส สพุพ วกฺกฏภยํ นตฺถิ ตสฺมา ฯ
หเวติ เอกํเสน ทพฺหํ วา ฯ ภเชถาติ ภเชยย ฯ เอวํ ชาครिय
ภชนฺโต จ อาตาปีภาวาทิกุณฺยุตฺโต ภิกฺขุ สํโยชนานิ ภินฺทิตฺวา
อคฺคผลฅาณสงฺขาทิ อนุตฺตริ อุตฺตรรหิตํ สมฺโพธิํ สมฺมุเส
สมฺปาปุณฺเณยฺย ฯ เสสํ วุตฺตคณฺยเมว ฯ

ทสมฺมุตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อาปายิกสูตตวณณา

เอกาทสเม อาปายิกาติ อปาเย นิพพตติสูสนตีติ
อาปายิกา ฯ ตตฺถาปี นิรเย นิพพตติสูสนตีติ เนรยิกา ฯ
อิทมปฺปหายาติ อิหํ อิทานิ วกฺขมานันํ ทูริหํ ปาปสมาจารี
อปฺปชหิตฺวา ตถาปฏิปตฺติตถาปกคณฺหณวเสน ปวตฺตํ วาจํ
จิตฺตํ ทิฏฺฐิจฺฉนฺจ อปฺปปฏินิสฺสชฺชิตฺวาติ อตฺถโธ ฯ อพฺรหฺมจารีติ
พฺรหฺมํ เสฏฺฐํ จรตีติ พฺรหฺมา วา เสฏฺฐโ จ อาจาโร
เอตสฺส อตฺถีติ พฺรหฺมจารี น พฺรหฺมจารีติ อพฺรหฺมจารี
พฺรหฺมจาริปติรูปโก ทุสฺสีโลติ อตฺถโธ ฯ พฺรหฺมจาริปฺปฏิญฺโลติ
พฺรหฺมจารี อหนฺติ เอวํปฏิญฺโล ฯ ปริปฺณณฺนติ อชฺฉนฺทาทิภาเวน
อวิกัลลํ ฯ ปริสฺพุทฺถนฺติ อุกฺกเกเสสาภาเวน ปริสฺพุทฺธํ ฯ อมฺูลเกนาติ
ทิฏฺฐาติมฺูลวิริเตน ทิฏฺฐํ สุตฺตํ ปริสํกิตนฺติ อิมฺเหิ โจทนา-
มฺูลเกหิ วชฺชิตฺเตน อพฺรหฺมจิริเยน อเสฏฺฐจิริเยน ฯ อนฺนุทฺธ-
เสตีติ ปริสฺพุทฺโธ อยนฺติ ชานนฺโตว ปาราชิกวตฺถุนา ฐเสตี
ปฐเสตี โจเทติ อุกฺโกสตี วา ฯ

คาถาสฺ อฏฺฐวาทีติ ปฺรสุสฺ โทสฺ อทิสฺวาอว อฏฺฐเตน
ตฺถุเจเน มฺุสฺวาทํ กตฺวา ปรี อพฺุทฺทิจฺกฺขนฺโต ฯ กตฺวาติ โย
วา ปน ปาปกมฺมํ กตฺวา นานํ เอตํ กโรมีติ อาห ฯ
อุโภปี เต เปจฺจ สฺมา ภวณฺตีติ เต อุโภปี ชนา อิตฺ
ปฺรโลกํ คนฺตฺวา นิรยํ อฺุปกมฺนโต คตฺติยา สฺมานา ภวณฺตี ฯ

ตตถ คติเยว เนลั ปริจฺฉินฺนา น ปน (๑)อายุ เนลั ฯ น
ปริจฺฉินฺน(๑) ฯ พหุ หิ ปาปึ กตฺวา จิรึ นิรเย ปจฺจติ
ปริตฺตึ กตฺวา อปฺปมตฺตกเมว กาลึ ฯ ยสฺมา ปน เตลั อฺภินฺนํปิ
กมฺมึ ลามกเมว ฯ เตน วุตฺตึ นิหีนกมฺมา มนฺชา ปฺรตฺถาติ ฯ
ปฺรตฺถาติ ปน ปทสฺส ปุรโธ เปจฺจาติ ปเทน สมฺพนฺโธ ฯ
ปฺรตฺถ เปจฺจ อีโต คนฺตฺวาเต นิหีนกมฺมา ปฺรโลเก สฺมา
ภวณฺตีติ ฯ

เอวึ ภควา อพฺภูตพุกฺขานวเสน ภูตโทสปฏฺิจฺฉาทน-
วเสน จ ปวตฺตสฺส มุสวาทสฺส วิปากึ ทสฺเสตฺวา อิทานิ
ตสฺมี จานเ นิสิณฺนํ พหุณฺนํ ปาปิกฺขุณฺนํ ทฺวจริตกมฺมสฺส
วิปากทสฺสเนน สํเวชนตฺถึ เทว คาลา อภาสิ ฯ ตตฺถ กา
สวากณฺจาติ กสวรสฺปีตตฺตา กาสาเวน วตฺถเณน ปฺลิเวจิต-
กณฺจา ฯ ปาปฺรมาติ ลามกมฺมา ฯ อสญฺญตาติ กายาทีหิ
สญฺญมรหิตา ฯ ปาปาติ ตถารูปา ปาปปฺคฺคฺลา ปาเปหิ กมฺเมหิ
อฺปฺปชฺชิตฺวา (๒) ตสฺส กาโยปี อาทิตฺโต สมฺปชฺชลิโต สฺชิตฺวิภูโต
สงฺฆาฎิปี อาทิตฺตาทิอาทินา (๓) ลกฺขณสํยฺตฺเต วุตฺตนเยน มหาทฺถกํ
อนฺภวณฺติเยว ฯ

ตติยคาลา อัยฺ สงฺเขปฺตฺโต ยญฺเจ ภูชเยยฺย ทฺสฺสีโล

๑. ม. น ปน อายุ ฯ ๒. สี. อฺปฺปชฺชิตฺวา ฯ ๓. วิ. มหา. ๑/๒๕๕/๒๑๖ ฯ

สี. นิ. ๑๖/๖๕๖/๓๐๔ ฯ

*เล่มที่ 20 ทิฏฐิกตสุตตวณณา หน้า 277

นิสสีลปุกคโธ กายาทิหิ อสณนโต รฎฐวาสีหิ สทฐาทินนํ
ยํ รฎฐปีณนํ สมโณมเหตี ปฎิชานนโต คเหตุวา ฎณเชยย
ตโต อาทิตโต อคคิวนโณ อโยคูปโ ว ฎตโต เสยโย
สุนทรตโร กิการณา ตปฺปจยยา หิสส เอโกว อตตภาโว
ณายยย ทุสสีโล ปน หุตฺวา สทฐาทายยํ ฎณชิตฺวา อนกานิปิ
ชาติสทานิ นิริเย อุปฺปชเชยฺยติ(๑) ฯ

เอกาทสมสุตตวณณา นิฎฐิตา ฯ

ทิฏฐิกตสุตตวณณา

ทวาทสม ทวิหิ ทิฎฐิกเตหีติ เอตฺถ ทิฎฐิโยว ทิฎฐิกตานิ
กุกคตํ มุตตคตฺนติ(๒)อาทิสฺ วีย ฯ คหิตาการสุณนตยา ยถา(๓) ทิฎฐินิ
กตมตฺตานีติ ทิฎฐิฎฐานานิ(๔) ทิฎฐิกตานิ ฯ เตหิ ทิฎฐิกเตหิ ฯ
ปริยฎฐิตาติ อภิฎฐตา ปลิพุทฺธา วา ฯ ปลิโพทฺตโธ วาปี หิ
ปริยฎฐานสทฺโท โจรา มกฺเค ปริยฎฐิสฺสูติ(๕)อาทิสฺ วีย ฯ เทวาติ
อุปฺปตฺติเทวา ฯ เต หิ ทิพฺพนฺติ อุพารตเมหิ กามกฺเณหิ
ณานาทิหิ จ กิพฺพนฺติ อิทฺธานุภาเวน วา ยถิจนิตมตฺถํ
คจฺจนฺติ อธิคจฺจนฺตีติ จ เทวาติ วุจฺจนฺติ ฯ มนฺสฺส อฺสุสนฺนตฺตา
มนฺสฺสา อุกกฏฺจนิทฺเทสวเสน เจตํ วุตฺตํ ยถา สตฺถา
๑. ม. อุปฺปชเชยฺยติ ฯ ๒. อจ. นวก. ๒๓/๒๑๕/๓๘๘ ฯ
๓. ม. วา ฯ ๔. ม. อยํ ปาโจ นตฺถิ ฯ ๕. วิ. จุถ. ๓/๕๕๕/๓๖๕ ฯ

เทวมนุสสานนุติ ฯ ไอถียนุติ เอเกติ สสุสโต อตุตา จ โลโก
จาติ ภเวสุ ไอถียนาภินิเวสภูเตน สสุสตาภาเวน เอกจเจ เทวา
มนุสสา จ อวถียนุติ อถถียนุติ สงโกจ อปชชุนุติ น ตโต
นิสฺสรนุติ ฯ อถิชาวนุติติ ปรมคตโต ภินฺนสภาวานมปิ สภาว-
ชมฺมานํ ยวายํ เหตุผลภาเวน สมฺพนุโร ตํ อคฺคเหตุวา
นานตฺตนยสฺสปี คหณฺน ตตฺถ ตตฺถเว ชวานุติ ตสฺมา
อุจฺฉิขฺชติ อตุตา จ โลโก จ น โหติ ปรมฺมรณฺนาติ
อุจฺฉเเท วา ภวณฺโรชปฏิปฺตติยา ปฏิกฺเขปชฺมมตํ อภิชาวนุติ
อติกฺกมนุติ ฯ จกฺขุมฺนุโต จ ปสฺสนฺติติ จสทฺโท พุยฺติเรเก ฯ
ปฺพุพฺโยคสมฺปตฺติยา ฌาณปรีปาเกน ปญฺญาจกฺขุมฺนุโต ปน
เทวมนุสสาเตเนว ปญฺญาจกฺขุณา สสุสตี อุจฺฉเทยจ อนฺตทวํ
อนฺุปกมฺม มชฺฉิมปฏิปฺตติทสฺสเนน ปจฺจกฺขํ กโรนฺติ ฯ เต हि
นามรฺูปมตฺตมิทํ ปฏิจฺจ สมฺปฺปนฺนํ ตสฺมา น สสุสตี นاپิ
อุจฺฉิขฺชตีติ อวิปรีตโต ปสฺสนฺติ ฯ

เอว ไอถียนาภิกे ปุคฺคลาธิฏฺฐาเนน อุทฺทิสิตุํ กถญจ
ภิกฺขเวติอาทิ วุคฺคตํ ฯ ตตฺถ ภวาติ กามภโว รูปภโว อรูป-
ภโว อปเรปี ตโย ภวา สญฺญีภโว อสญฺญีภโว เนวสญฺญี-
นาสญฺญีภโว อปเรปี ตโย ภวา เอกโวการภโว จตุโวการภโว
ปญฺจโวการภโวติ ฯ เอเตहि ภเวहि อารมฺนุติ อภินฺนทฺนฺตีติ
ภวารามา ฯ ภเวสุ รตา อภिरตาติ ภวรตา ฯ ภเวสุ สฺกุสุ
มฺุทิตาติ ภวสมฺมุทิตา ฯ ภวณฺโรชยาติ เตสํ ภวานํ อจฺจนฺต-

*เล่มที่ 20 ทิฏฐิกตฺตฺตฺตวณณา หน้า 279

นิโรธาย อนุปปาทนตฺถาย ฐมฺเม เทลียมานนฺติ ตถาคตฺต-
ปเวทิตฺเต นียยานิกฐมฺเม วุจฺจมานนฺ ๑ น ปกฺขนฺนทตฺตติ สสฺสตาภิ-
นินฺวิฏฺฐตฺตฺตา สจฺจิตฺตฐมฺมตฺตฺตา น ปวิสฺติ น โอคาทิตฺ ๑ น
ปสฺสทตฺตติ(๑) ปสฺสทํ นานปชฺชตฺติ น ตํ สทฺททตฺติ น สนฺตฺติฏฺฐตฺตติ
ตสฺสํ เทสนายํ น ติฏฺฐตฺติ น ปตฺติฏฺฐตฺติ(๒) นาริฏฺฐจฺจตฺติ ๑ เอวํ
สสฺสตาภินิเวสเนน ภเวสุ โอลิยนฺติ ๑

อฏฺฐฎิยฺมานนฺติ ภเว ชฺรารโคมรณนฺทีนินิ วชฺพนฺนชฺนจฺเจ-
ทนฺทีนินิ จ ทิสฺวา สํวิชฺชเนน เตหิ สมนฺจิกิภาเวน ภเวน
ปปียมานนฺา ทุกฺขาปปียมานนฺา ๑ หรายมานนฺติ ลชฺชมานนฺา ๑
ชิจฺจจฺจมานนฺติ ปฏฺิฏฺฐโต ททฺนตฺตา ๑ วิภวฺนฺติ อฺจฺเจทํ ๑
อภินนฺทนฺตฺตติ ตณฺหาทิกฺฐจฺจภินนฺทนฺาหิ อชฺโฆสาย นนฺทนฺติ ๑
ยโต กิร โภตฺติอาทิตฺเต สํ อภินนฺทนฺาการทสฺสนํ ๑ ตตฺถ
ยโตตฺติ ยทา ๑ โภตฺติ อาลปนํ ๑ อยํ อตฺตฺตาคิตฺติ การกาทิกิภาเวน
อตฺตฺตนา ปริกปฺปิตํ สนฺชราย วทตฺติ ๑ อฺจฺจนิชฺชตฺตติ อฺจฺจนิชฺชตฺติ ๑
วินสฺสตฺตติ น ทิสฺสตฺติ วินาสํ อภาวํ คจฺจตฺติ ๑ น โหตฺติ
ปรี มรณนฺติ มรณฺเนน อฺทฺทํ น ภวตฺติ ๑ เอตํ สนฺตฺตฺตติ
ยเทตํ อตฺตฺตโน อฺจฺจเจทาทิตฺติ เอตํ สพฺพภวฺวปฺสมโต(๓) สพฺพ-
สนฺตฺตฺตปฺวปฺสมโต จ สนฺตํ สนฺตฺตฺตฺตา เอว ปณฺนิตํ ตจฺจนา-
วิปริตฺตภาวโต ยถาวํ ๑ ตตฺถ สนฺตํ ปณฺนิตนฺติ อิทํ ทวฺยํ
ตณฺหาภินนฺทนฺาย วทนฺติ ยถาวนฺติ ทิกฺฐจฺจภินนฺทนฺาย ๑
๑. สฺยา. น สมนฺปสฺสทตฺตติ ๑ ๒. ม. น ปตฺติฏฺฐตฺตติ นตฺถิ ๑
๓. ม. สพฺพภวฺวปฺสมโต ๑

เอวนติ เอว ยถาวุตตอจฺเจทาภินิเวสเนน ฯ

ภูตฺนติ ขนฺธฺปญฺจกั ฯ ตั หิ ปจฺจยสมภูตฺตฺตา ปรมตฺถโต
วิขฺชฺมานตฺตฺตา จ ภูตฺนติ วุจฺจติ ฯ เตนาห ภูตฺมิตฺถ ภิกฺขเว
สมนฺุสฺสเถติ ฯ (๑) ภูตฺโต อวิปริตฺสภาวโต สลฺกฺขณโต สามณฺณ-
ลฺกฺขณโต จ ปสฺสตี ฯ อิทฺถ หิ ขนฺธฺปญฺจกั นามรฺูปมตฺตํ ฯ ตตฺถ
อิมํ ปจฺจวีอาทโย ชมฺมา รฺูปํ อิมํ ผสฺสทาทยํ ชมฺมา นามํ
อิมานิ เนลฺลํ ลฺกฺขณาทินิ อิมํ เนลฺลํ อวิขฺชาทโย ปจฺจยติ เอวํ
สปฺปจฺจยนามรฺูปทสฺสนวเสน เจว สพฺเพปิเม ชมฺมา อหฺตุวา
สมฺโภณติ หฺตุวา ปฏฺิเวเนติ ตสฺมา อนิจฺจา อนิจฺจตฺตา ทฺกฺขา
ทฺกฺขตฺตา อนตฺตาติ เอวํ อนิจฺจานุสฺสนาทิวเสน จ ปสฺสตีติ
อตฺถโถ ฯ เอตฺตฺตาวตา ตฺรณฺวิปฺสฺสนาปริโยसानา วิปฺสฺสนาญฺมิ
ทสฺสีตา ฯ นิพฺพิทายาติ ภูตฺสงฺขาตสฺส เตญฺมกฺกมฺมชาตสฺส
นิพฺพิทฺนทฺนตฺถาย เอเตน พลววิปฺสฺสนํ ทสฺเสตี ฯ วิราคายาติ
วิราคตฺถํ วิรฺชฺชนตฺถํ อิมินา มคฺคํ ทสฺเสตี ฯ นิโรธายาติ
นิรฺุชฺชนตฺถํ อิมินาปิ มคฺคเมว ทสฺเสตี ฯ นิโรธายาติ วา
ปฏฺิปปสฺสทฺธินิโรเธน สทฺธิ อฺนุปาทิสฺเสสนิพฺพานํ ทสฺเสตี ฯ เอวํ(๒)
จกฺขมฺนโต ปสฺสนฺตีติ เอวํ ปณฺณาจกฺขมฺนโต สปฺพุพฺภาเคน
มคฺคปณฺณาจกฺขุณา จตฺตฺสจฺจชฺมมํ ปสฺสนฺติ ฯ

คาถาสฺ โย(๓) ภูตํ ภูตฺโต ทิสฺวาติ เย อริยสาวกา
ภูตํ ขนฺธฺปญฺจกั ภูตฺโต อวิปริตฺสภาวโต วิปฺสฺสนาปณฺณาสหิตาย
๑. ม. ม. ๑๒/๔๔๕/๔๗๘ ฯ ๒. ม. เอวํ โข ภิกฺขเว ฯ
๓. ม. เย ฯ

*เล่มที่ 20 ทิฏฐิกตตตตวณณา หน้า 281

มคคปณณาย ทิสฺวา ฯ เอเตน ปริณณาสกสมมํ ทสฺเสติ ฯ กุตฺตส
จ อติกกมฺนฺติ ภาวนาสกสมมํ ฯ อริยมคฺโค ทิ กุตฺติ อติกกมฺติ
เอเตนาคิ กุตฺตส อติกกมฺติ วุคฺโต ฯ ยถากุเตติ อวิปริตฺตจ-
สภาวะ นิพฺพานะ ฯ วิมฺจฺจนฺติ อธิมฺจฺจนฺติ เอเตน สจฺฉิกิริยาภิ-
สมมํ ทสฺเสติ ฯ ภาตฺตนาปริกฺขยาติ ภาตฺตนาหยา สพฺพโส เขปนา
สมฺมจฺฉินฺนฺโต เอเตน สมฺมทฺยปฺปหานํ ทสฺเสติ ฯ

สจ (๑) กุตฺติ ปริณฺโณ โสติ เอตฺถ ปน สจฺฉิ (๑) นิปาต-
มตฺตํ ฯ โส กุตฺติปริณฺโณ กุตฺตส อติกกมฺนฺปาเยน มคฺเคน
ภาตฺตนาปริกฺขยา ปริณฺณาสกฺขนฺโธ ตโต เอว ยถากุเต นิพฺพานะ
อธิมฺคฺโต ฯ ภาวาวะติ ขุทฺทเก เจว มหนฺเต จ อจฺเจทาทีทสฺสเน
วา วิตฺตโมหะ ภินฺนํกิเลโส ภิกฺขุ กุตฺตส อฺปาทานกฺขนฺธ-
สจฺจาสฺส อตฺตภาวสฺส วิทฺวา आयตี อฺนุปฺปาทา ปฺนพฺภวํ
นาคจฺฉติ อปฺณตฺตติกาเมว คจฺฉตีติ อฺนุปาทิสฺสาย
นิพฺพานธาคฺยา เทสนํ นิฏฺฐาเปสิ ฯ

อิตฺติ อิมสฺมี วคฺเค เอกาทสฺเม วฏฺฐํ กถิตํ ตติย-
จตฺตคฺคปฺณจเมสฺสุ ปริโยสานสฺสฺเต จ วฏฺฐวิวฏฺฐํ กถิตํ เสเสสฺสุปี
วิวฏฺฐเมวาคิ เวทิตพฺพิ ฯ

ทฺวาทสมสฺตตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปรมคตที่ปนียา ขุทฺทกนิกายกุกกถาย อิติวุตตกสฺส

ทุกนิปาตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. สเว สเวติ ฯ

ตักนิปาตวณณา

ปรหมวคควณณา

มุลศตตวณณา

ตักนิปาตศส ปรหม เตณิตี คณนปริจเจโท ๗ อิมานิตี
 อภิมุขีกรณ ๗ อกุสลมุลานิตี ปริจจินนชมมุนิทศสน ๗ ตตถ
 อกุสลานี จ ตานี มุลานี จาติ อกุสลมุลานี ๗ อถวา ๗
 อกุสลาน ๗ เหตุปรจยปรภวชนกสมญจาปกนิพพตตกญเจณ มุลานี
 จาติ อกุสลมุลานี อกุสลชมมาน ๗ การณานิตี อตโต ๗ การณ
 หิ ยถา หิโนติ เอตสมา ผล ปรตตตตีติ เหตุ ปรจิจเจ เอตสมา
 เอตตีติ ปรจโย ปรภวติ เอตสมาติ ปรภโว อตตโน ผล ชเนตีติ
 ชนกัน สมญจาเปตีติ สมญจาปกนิ พพตเตตีติ นิพพตตกนุติ จ
 วุจติ เอว ปรตัญญเจณ มุลนุติ ตสมา อกุสลมุลานิตี
 อกุสลาน ๗ สุปตัญญิตภวสาชานานี การณานิตี วุคต ๗ โหติ ๗

เกจิ ปน สาลิอาทีน ๗ สาลิพีชาทีน ๗ วิย มณิปุภาทีน
 มณินณนาทโย วิย จ อกุสลาน ๗ อกุสลภวสาชโก โลโก
 โลภาทีน ๗ มุลญจติ ๗ วทนุติ เอว ๗ สนเต อกุสลจิตตสมญจาน-
 ๗ รุเปส เนล ๗ เหตุปรจยภาโว ๗ น สिया ๗ น หิ ตานี ๗ เตล
 อกุสลภาว ๗ สาเชนุติ ๗ จ ปรจยยาน ๗ โหนุติ ๗ ๗ วุคตญเหตุ

เหตุ เหตุสมปรยตตกาน ๗ ชมมาน ๗ ตสมญจานานญจ ๗ รูปาน

เหตุปัจเจน ปัจโยติ ฯ (๑)

อเหตุกสู จ โมหสู อกสูภาโว น สียา อกสู-
ภาวสาธกสู มุลนตรสู อภาวโต ฯ อถาปี สียา โลภาทีน
สภาวสีทุโ อกสูลาทีภาโว ตัมปยุตต่าน ปน โลภาทีปฏี-
พทุโติ ฯ เอวมปี ยถา โลภาทีน เอว อโลภาทีนมี สภาวสีทุโ
กสูลาทีภาโวติ อโลภาทโย กสูลา เอว สียึ น อพุยาถา น
จ โหนติ ฯ ตสุมา ยถา สมปยุตเตสุ เอว มุลสูปี กสูลาที-
ภาโว ปรีเยสตีพโพ ฯ โยนิโสมนสีการาทีโก วีย หี กสูล-
ภาวสู อโยนิโสมนสีการาทีโก อกสูลภาวสู การณนติ
คเหตุพพิ ฯ เอว อกสูลภาวสาธนวเสน โลภาทีน มุลสู
อกुकเหตุวา สุปตีสูจิตภาวสาธนวเสน คยหมานน น โกจิ
โทโส ฯ ลททเหตุปัจเจยา หี ชมมา วิรุพหมูลา วีย ปาทปา
ถิรา โหนติ สุปตีสูจิตา เหตุรหิตา ปน ติลพีชกาทีเสวลา
วีย น สุปตีสูจิตาติ เหตุอาทีอตุเถน อกสูล่าน อุปการกตุตา
มุลานีติ อกสูลมูลานี ฯ ยสุมา ปน มุลน มุตุโต อกสูล-
จิตตุปาโท นตติ ตสุมา ตีหี มุลฮี สพโพ อกสูลราสี
ปรียาทียิตวา ทสูตีโตติ ทสูพพิ ฯ

ตานี อกสูลมูลานี สรูปโต ทสูเสตุ โลโก อกสูลมูลนติอาที
วุตตี ฯ ตตุถ โลภาทีสู ยั วตุตพพิ ตั เหฎฐา วตุตเมว ฯ

๑. อภ. ป. ๔๐/๒/๑ ฯ

ตตุถ ปน ตติยมคฺควชฺฌา โลกาทโย อากตา อธิ ปน

อนวเสสาติ อยเมว วิเสโส ฯ

กาลายิ ปาปเจตสนฺติ อุกฺสตรมฺมสมาโยคโต ลามก-
จิตฺตํ ฯ หีสฺนฺตฺติ อตฺตโน ปวตฺติกฺขณฺเ อายตี วิปากกฺขณฺเ จ
วิพาเชนฺติ ฯ อตฺตสมฺภูตฺติ อตฺตนิ ชาตา ฯ ตจฺจสารนฺติ กณฺฏกั(๑)
เวพฺพุนฺติ อตฺโถ ฯ สมฺผลนฺติ อตฺตโน ผลํ ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ
ขทฺริสฺสีปาทโย วิย อนฺโตสฺสโร(๒) อหุตฺวา พหิสารตฺยา ตจฺจสารนฺติ
ลทฺฐนํ เวพฺพอาที ยถา อตฺตสมฺภูตเมว ผลํ หีสฺติ วินาสฺติ
เอวเมว อนฺโต สีสฺสโร(๓) ลามกจิตฺตํ ปุคฺคํ อตฺตสมฺภูตฺยา
โลกาทโย วินาสนฺตฺติ ฯ

ปรหมสฺตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ชาตฺสฺตฺตวณณา

พฺุติเย ชาตฺสฺโยติ อตฺตโน ผลสฺส สภาวสฺส จ
ชารณฺญเจเน ชาตฺสฺโย ฯ ยญฺเจตฺถ ผลนฺิพฺพตฺตํ ตํ อตฺตโน
ผลสฺส สภาวสฺส จ อิตฺริ สภาวสฺเสว ชารณฺญเจเน ชาตฺสฺ ฯ
รูปชาตฺติ รูปภโว ฯ ชาตฺยา อากตฺฏจฺานั(๓) ภเวเน ปริจฺฉินฺทิต-
ตพฺพิ ภวสฺส อากตฺฏจฺานั(๓) ชาตฺยา ปริจฺฉินฺทิตพฺพนฺติ อธิ
๑. ม. คณฺฐิตํ ฯ ๒. นปฺิสกฺลิ่งควเสเน กตฺตพฺพิ อุปฺโยควจฺนวเสเน วา ฯ
๓. ม. อากตฺฏจฺานเ ฯ

ภเวณ ปริจเฉโท กถิตโต ฯ ตสฺมา

กตเม ชมฺมา รูปาวจรา เหฏฺฐโต พุรหฺมโลกํ ปริยन्दํ
กริตฺวา อุปริโต อกนิฏฺเฐ เทเว อนฺโต กริตฺวา เอตฺถาวจรา
เอตฺถ ปริยาปนฺนา ขนฺธชาตฺถายตนา ฯ อิม ชมฺมา รูปาวจราติ (๑)
เอวํ วุตฺตา รูปาวจรชฺมฺมา รูปชาตฺถํ อรูปชาตฺถิตฺ อรูปภโว ฯ
อิทาปี ภเวณ ปริจเฉโท กถิตฺติ

กตเม ชมฺมา อรูปาวจรา เหฏฺฐโต อากาสา-
นญฺจายตฺตฺนุปกฺ เทเว อนฺโต กริตฺวา อุปริโต เนวสญฺญานา-
สญฺญายตฺตฺนุปกฺ เทเว อนฺโต กริตฺวา เอตฺถาวจรา เอตฺถ
ปริยาปนฺนา ขนฺธชาตฺถายตนา อิม ชมฺมา อรูปาวจราติ (๒)
เอวํ วุตฺตา อรูปาวจรชฺมฺมา อรูปชาตฺถํ นิโรธชาตฺถิตฺ
นิพฺพานํ เวทิตฺตฺพํ ฯ

อปโร นโย รูปสหิตา รูปปฏิพฺพชฺชา ชมฺมปฺปวตฺติ รูปชาตฺถ
ปญฺจโวการภโว เอกโวการภโว จ เตน สกโล กามภโว
รูปภโว จ สงฺคหิตโต ฯ รูปรหิตา ชมฺมปฺปวตฺติ อรูปชาตฺถ
จตุโวการภโว เตน อรูปภโว สงฺคหิตโต ฯ อิติ ทฺวิหิ ปเทหิ
ตโย ภวา สพฺพา สํสารปฺปวตฺติ ทสฺสิตา ฯ ตติยปเทน ปน
อสงฺขตชาตฺถเยว สงฺคหิตาติ มคฺคผลานิ อิธ ติกฺวินิมุตฺต
นาม ชาตา ฯ เกจิ ปน รูปชาตฺถิตฺ รูปสภาวา ชมฺมา

๑. อภ. สจ. ๓๔/๘๒๕/๓๒๔ ฯ ๒. อภ. สจ. ๓๔/๘๓๐/๓๒๕ ฯ

อรุปรชาตฺติ อรุปรสภาวา ฐมฺมาติ ปททฺวเยน อนวเสสโต
ปลฺยจกฺขนฺธา ทสฺสีตฺตติ(๑) รุปรตฺตฺนฺหยา วิสยฺภูตา ฐมฺมา รุปรชาตฺ
อรุปรตฺตฺนฺหยา วิสยฺภูตา อรุปรชาตฺติ จ วทฺนฺตฺติ ตํ สพฺพํ
อิธ นาธิปฺเปตฺติ ฯ ตสฺมา วุตฺตฺนเยเนว อตฺโถ เวทิตฺพุโพ ฯ

กาถาสฺ รุปรชาตฺ ปรฺริณฺญาตฺติ รุปรปฺปฏิพทฺฐมฺมปฺปวตฺตี
ณฺตปรฺริณฺญาทฺตี ทฺตี ปรฺริณฺญาทฺตี ปรฺริชานฺตีวาทฺ ฯ อรุเปสฺ
อสณฺจิตฺตติ อรุปาวจรรฐมฺเมสฺ ภาวราควเสน ภาวทฺธิภูจิวเสน จ
นปฺปติภูจิตฺตา อนลฺลีนฺนา ฯ อรุเปสฺ อสณฺจิตฺตติ จ ปจฺนฺตฺติ ฯ
โส เอวตฺโถ ฯ เอตฺตวาทฺตา เตภฺมกฐมฺมานํ ปรฺริณฺญา วุตฺตฺตา ฯ
นิโรเช เย วิมฺจฺจนฺตฺติติ เย นิพฺพาเน อารมฺมณฺญเต อคฺคฺคก-
ผลวเสน สมฺมจฺเจทปฺปฏิปฺปสฺสทฺธิทฺธิ อนวเสสทฺธิเสสโต วิมฺจฺจนฺตฺติ ฯ เต
ชนา มจฺจุหาโยโนติ เต ชีณาสวชนา มรณฺํ สมตฺตีตา ฯ

เอวํ ชาติตฺตฺตฺยสมตฺติกฺกเมน อมตฺตาทิคมํ ทสฺเสตฺตฺวา อยฺลจ
ปฺปฏิปทา มยา คตฺตมกฺโข จ ตฺตฺมฺหากํ เทสฺสโตตฺติ(๒) ตตฺถ เนถฺ
อุสฺสสาทฺ ฆเนนฺโต ทฺตฺติยฺ คาทฺมาทฺ ฯ ตตฺถ กายเณตฺติ นามกายน
มกฺคผลทฺ(๓) ฯ สฺสยิตฺตวาทฺติ ปตฺวา ฯ นิรุปรินฺตฺติ ขนฺธาทิสพฺพุปฺธิ-
รทฺติ ฯ อุปฺธิปฺปฺนิสฺสคฺคณฺตฺติ เตสฺสเยว อุปฺธินํ ปฺปฺนิสฺสชฺชน-
การณฺํ ฯ นิพฺพานสฺส ทฺธิ มกฺคณฺวาณเณ สจฺฉิกิริยาย สพฺเพ
อุปฺชโย ปฺปฺนิสฺสทฺฐา โหนฺตฺติตฺติ ตํ เตสฺส ปฺปฺนิสฺสชฺชนการณฺํ ฯ
๑. ม. คทิตฺตติ ฯ ๒. ม. ทสฺสโตตฺติ ฯ ๓. อิธ วาสทฺโท อิจฺฉิตฺพุโพ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 288

น ทุกขา น สุขชาติ อทุกขมสุขา มกาโร ปทสนธิวเสน
วตุโต ฯ ตาส อัญญานุกวนลกขณา สุขา อนัญญานุกวน-
ลกขณา ทุกขา อุภยวิปริตานุภวนลกขณา อทุกขมสุขา ฯ
ตสฺมา สุขทุกขเวทนานํ อุปฺปตฺติ ปากฎา น อทุกขมสุขาย ฯ
ยทา หิ สุขํ อุปฺปชฺชติ สกตสรีโร โขเภนุตฺ มทฺทนต์ ฝรमानํ
สตโรตสฺปปี ขาทาเปนุตฺ วีย สตปากเตลฺลํ มกฺเขนุตฺ วีย
จฺฆสฺสทสฺเสน ปริพาหํ นิพฺพปาปยमानํ วีย จ อโห สุขํ
อโห สุขนฺติ วาจํ นิจฺฉารยमानเมว อุปฺปชฺชติ ฯ ยทา ทุกฺขํ
อุปฺปชฺชติ สกตสรีโร โขเภนุตฺ มทฺทนต์ ฝรमानํ ตตฺตกปาถํ(๑)
ปเวเสนุตฺ วีย วิลีนตมฺพโลหํ อาสิณฺจนุตฺ วีย จ อโห ทุกฺขํ
อโห ทุกฺขนฺติ วิปลาเปนุตเมว อุปฺปชฺชติ ฯ อิติ สุขทุกข-
เวทนานํ อุปฺปตฺติ ปากฎา ฯ

อทุกขมสุขา ปน ทฺพพิชานา ทฺพทีปนา อนุทธการา
อวิภูตา สา สุขทุกฺขานํ อปคเม สาคาสตปฏิกฺเขปวเสน
มชฺชตฺตการภูตา นยโต คณฺหนุตฺสเสว ปากฎา โหติ ฯ
ยถา ก็ ยถา ปุพฺพปาปรี (๒) สปฺสฺสเก ปเทเส อุปฺริ หริต-
มคฺควเสน ปิฏฺฐิปาสาณเณ มิเคน คตมคฺโค เอวํ อัญฺญานัญฺจา-
รम्मณฺเสสุ สุขทุกฺขานุกวนเนนปี มชฺชตฺตารมฺมณานุกวนภาเวณ (๓)
วิญฺญาตฺติ ฯ มชฺชตฺตารมฺมณคฺคหณฺ ปิฏฺฐิปาสาณคมนํ วีย

๑. ม. ตตฺตผาลํ ฯ ๒. กตฺถจฺ. ปุพฺพปาปเร ฯ

๓. ม. มชฺชตฺตารมฺมณานุกวนภาโว ฯ

*เล่มที่ 20 ปฐมเวทนาสูตรวณณา หน้า 289

อิฏฺฐานิฏฺฐารมมณคฺคหณากาวโต ฯ ยถจ ตตฺรานุภวนํ สา
อทุกฺขมสุขาติ ฯ

เอวเมตฺถ สุขทุกฺขาทุกฺขมสุขภาเวน ติธา วุตฺตาปี กตฺถจ
สุขทุกฺขภาเวน ทฺวิธา วุตฺตา ฯ ยถาห เทวปี มยา อานนฺท
เวทนา วุตฺตา ปรียาเยน สุขเวทนา ทุกฺขา เวทนาติ(๑) ฯ
กตฺถจ ติสฺโสปี วิสฺสุ วิสฺสุ สุขทุกฺขอทุกฺขมสุขภาเวน สุขเวทนา
จิตฺติสุขา วิปริณามทุกฺขา ทุกฺขา เวทนา จิตฺติทุกฺขา วิปริณาม-
สุขา ฯ อทุกฺขมสุขา เวทนา ฌานสุขา อญฺฌานทุกฺขาติ(๒) ฯ
กตฺถจ สพฺพปิ ทุกฺขภาเวน ฯ วุตฺตญฺเหหํ ยงฺกิลฺลจ เวทยิตํ
สพฺพนฺตํ ทุกฺขสมฺมินฺติ วทามิตฺติ(๓) ฯ

ตตฺถ สียา ยถิ ติสฺโส เวทนา ยถา อิธ วุตฺตา
อญฺญเสสุ จ อธิเสสุ สุตฺเตสุ อภิชมฺเม จ เอวํ อวตฺวา อถ(๔)
กสมฺมา เอวํ วุตฺตํ ยงฺกิลฺลจ เวทยิตํ สพฺพนฺตํ ทุกฺขสมฺมินฺติ
วทามิตฺติ เทวปี มยา อานนฺท เวทนา วุตฺตาติ จ สนฺธาย
ภาสิตเมตํ ตสมฺมา สา ปรียายเทสนา ฯ วุตฺตญฺเหหํ ภควตา

สงฺขารานิจฺจํ อานนฺท มยา สนฺธาย ภาสิตํ สงฺขาร-
วิปริณามตํ ยงฺกิลฺลจ เวทยิตํ สพฺพนฺตํ ทุกฺขสมฺมินฺติ ฯ เทวปี
มยา อานนฺท เวทนา วุตฺตา ปรียาเยนาติ (๖) จ ฯ

๑. ม. ม. ๑๓/๕๕/๕๖ ฯ ถี. สฟา. ๑๘/๔๑๒/๒๓๘ ฯ

๒. ม. ม. ๑๒/๕๑๑/๕๕๓ ฯ ๓. ถี. สฟา. ๑๘/๓๕๑/๒๖๘ ฯ

๔. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 290

เอตถ หิ สุขา อทุกขมสุชาติ อิมาสฺ ทฺวินฺนํ เวทนानํ
นิปฺปริยาเยน ทฺกฺขภาโว นตฺถิ เวเนยฺยชฺฌาสเยน ปน ตตฺถ
นิจฺจนฺตทสฺสนตฺถํ ปฺริยาเยน ทฺกฺขภาโว วุตฺโตติ สา ตาทิสี
ปฺริยาเยเตสฺนา อยํ ปน เวทนตฺตยเตสฺนา สภาวกถาติ กตฺวา
นิปฺปริยาเยเตสฺนาติ อยเมตฺถ อจฺริยานํ สฺमानตฺถกถา ฯ (๑)

วิตฺตทฺวาที ปนาห ทฺกฺขตาทฺวยวจนโต ปฺริยาเยเตสฺनाव
เวทนตฺตยเตสฺนาติ ฯ โส มา เหวณฺติสฺส วจฺนีโย ยสฺมา
ภควตา สพฺพาสํ เวทนानํ ทฺกฺขภาโว อธิปฺปายวเสน วุตฺโต
สงฺขารานิจฺจํ อานนฺท มยา สนฺธาย ภาสิตํ สงฺขาร-
วิปริณามตํ ยงฺกิลฺลิจิ เวทยิตํ สพฺพนตํ ทฺกฺขสฺมินฺติ ยถิ
ปเนตฺถ เวทนตฺตยเตสฺนา ปฺริยาเยเตสฺนา สียา อิทํ มยา
สนฺธาย ภาสิตํ ติสฺโส เวทนาติ วตฺตพฺพํ สียาน ปเนตํ
วตฺตํ ฯ

อปีจ อยเมว วตฺตพฺโพ โโก ปนาวุโส เวทนตฺตยเตสฺนาย
อธิปฺปายิตี ฯ สเจ วเทยฺย มฺกฺกกา ทฺกฺขา เวทนา สุขา
อธิมตฺตา ทฺกฺขา มชฺฌิมา อทุกขมสุชาติ เวเนยฺยชฺฌาสเยน
วตฺตา ฯ ตาสฺ หิ น สตฺตานํ สุขาที วทฺตีติ ฯ โส วตฺตพฺโพ
โก ปนาวุโส ทฺกฺขเวทนาย สภาโว เยน สพฺพา เวทนา
ทฺกฺขาติ วุจฺเจยฺย ฯ ยถิ ยาย อฺปฺปนฺนายน สตฺตา วิโยคเมว
อิจฺจนฺติ โส ทฺกฺขเวทนาย สภาโว ฯ ยาย จ ปน อฺปฺปนฺนายน
๑. ม. สฺมานกถา ฯ

*เล่มที่ 20 ปจมเวทนาสุตตวณณา หน้า 291

สตตทา อวิโยคเมว อิจฺจนฺติ ยาย น อุกฺขํ อิจฺจนฺติ สทา
กถํ ทุกฺขเวทนา สียา ฯ อถ ยา อตฺตโน นิสฺสยสุชฺชูปฆาตการี (๑)
สทา ทุกฺขา ฯ ยา อนฺนคฺคหการี สทา กถํ ทุกฺขา สียา ฯ อถ
ปน ยทริยา ทุกฺขโต ปสฺสนฺติ โส ทุกฺขเวทนาย สภาโว
สงฺขารทุกฺขตาย เวทนี อริยา ทุกฺขโต ปสฺสนฺติ สทา จ
อภิณฺหสภาวาติ กถํ ตาสี เวทนานํ มุทุมชฺฉิมามิสมตฺต-
ทุกฺขภาโว สียา ฯ ยทิ จ สงฺขารทุกฺขตาย เอว เวทนานํ
ทุกฺขภาโว สียา ติสฺโส อิมา ภิกฺขเว ทุกฺขตايอ ทุกฺข-
ทุกฺขตา วิปริณามทุกฺขตา สงฺขารทุกฺขตาติ (๒) อัย ทุกฺขตานํ
วิภาคเทสนา นิปฺปโยชนา สียา ฯ ตถา จ สติ สุตฺตเมว
ปฏฺิพาหิตํ สียา ปฺริเมสุ จ ตีสุ รุปาจจรชฺชมานesu มุทูกา
ทุกฺขา เวทนาติ อาปชฺชติ สุขเวทนาวจนโต ฯ จตฺตถชฺชมาน
อรุชฺชมานesu จ มชฺฉิมมา อทุกฺขมสุขเวทนาวจนโต ฯ เอวํ สนฺเต
ปฺริมา ติสฺโส รุปาจจรสมาปตฺติโย จตฺตถชฺชมานสมาปตฺติยา
อรุชฺชสมาปตฺติหิ จ สนฺตตราติ อาปชฺชติ กถํ วา สนฺตตร-
ปฺปณฺิตตราสุ สมาปตฺติสุ ทุกฺขเวทนาย อธิกาโว ชุชฺชติ ฯ
ตสฺมา เวทนตฺตยเทสนาย ปฺริยายเทสนาภาโว น ยุตฺโตติ ฯ

(๓)ปฺริเมสุ ตีสุ(๓) ยํ ปน วุตฺตํ ทุกฺเข สุขนฺติ สญฺญา-
วิปลลาโสติ (๔) ตํ กถนฺติ วิปริณามทุกฺขตาย สงฺขารทุกฺขตาย
๑. ม. นิสฺสยสุชฺช อูปฆาตการี ฯ ๒. ที. ปา. ๑๑/๒๒๘/๒๒๘ ฯ
๓. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ ๔. อจฺ. จตฺกถ. ๒๑/๔๕/๖๗ ฯ
ขุ. ปฏฺิ. ๓๑/๕๒๕/๔๑๗ ฯ

จ ยถาภูตानวโพเชน ยา เอกนุโต

สุขสณฺญา ยา จ ทุกฺขนิमितฺเต สุขนิमितฺตสณฺญา ตํ สนฺชาย วุตฺตํ ๑ เอวมฺปิ
สุขา ภิกฺขเว เวทนา ทุกฺขโต ทฺฐจฺพฺพาติ (๒) อิทํ ปน กถนฺติ อิทํ ปน
วิปริณามทสฺสเน (๓) สนนฺิโยชนตฺถํ วุตฺตํ ตสฺส ตตฺถ วิราคุปฺตติยา อุบายภาวโต
สุขเวทนาย พหุทุกฺขานุกตภาวโต จ ๑ ตถาหิ ทุกฺขสฺส เหตุภาวโต อนเเกหิ
ทุกฺขชมฺเมหิ อนุพทฺชตฺตา จ ปณฺฑิตา สุขมฺปิ ทุกฺขมิจฺเจว ปฏิปนฺนา ๑

เอวมฺปิ นตฺถเว สุขเวทนา สุขเหตุณฺ์ นิยมภาวโต ๑ เย หิ สุขเวทนาย
เหตุสมฺมตา มาสจฺฉาตนาทโย เต เอว อธิมตฺตํ อกาเล จ ปฏิเสวียมานา
ทุกฺขเวทนาย เหตุภาวมาปฺชชฺชนฺติ ๑ น จ येเนว เหตุนา สุขํ เตเนว ทุกฺขนฺติ
ยุตฺตํ วตฺตต ๑ ตสฺมา น เต สุขเหตุ ทุกฺขนฺตราปกเม ปน อวิญฺญัน สุขสณฺญา ยถา
จิริตรํ จานาทีอิริยาปถสมงฺคี หุตฺวา ตทญฺญอิริยาปถสมาโยเค มหนฺตญฺจ ภารี
วโโต ภาเรนิกฺเขเป เจว วฺปสเม จ ตสฺมา นตฺถเว สุขนฺติ ตยิทํ สมฺมเทว
สุขเหตุํ อปริณาย ตสฺส นิยมภาวปริกฺปฺปนํ ๑ อารมฺมณมตฺตเมว หิ เกวลํ
สุขเหตุํ มนสิกตฺวา เอวํ วุตฺตํ อชฺฉตฺตคิกริรฺรสฺส อวตฺถาวิเสสํ สมฺมทิตํ ปน
เอกชฺฉํ ตทญฺยํ สุขาทีเหตุติ เวทิตพฺพิ ๑ ยาทีสญฺจ ตทญฺยํ สุขเวทนาย เหตุ
ตาทิสํ น กทาจีปี ทุกฺขเวทนาย เหตุ โหตีติ ววตฺถิตา สุขาทีเหตุ ๑

๑. ขุ. อิติ. ๒๕/๒๓๑/๒๖๖ ๑ ๒. ส. วิปริณามทสฺสเนน ๑

*เล่มที่ 20 ปฐมเวทนาสูตรวณณา หน้า 293

ยถา นาม เตโชธาตุ สาลียวาทกสสุธาทีนํ ยาทิสมวตฺถนฺตรํ
ปตฺวา สาตมธฺรภาวเหตุ โหติ น ตาทิสเมว ปตฺวา กทาจิปี
อสาตอมธฺรภาวเหตุ โหติ เอวํ สมฺปทมิทํ ทฎฺฐพฺพํ ฯ

ทุกฺขาปคเมว กทาจิ(๑) สุขเวทนนฺตรํ อุปลพฺภติ ฯ ตตฺถ
สุขเขยว สุขสฺสณฺวาน ทุกฺขาปคมตฺเต ยถา อทฺธานคฺม-
นปรีสุสมกิลนฺตสฺส สมฺพาหเน อิริยาปถปรีวตฺตเน จ อณฺณถา
กาลนฺตเรปี ปรีสุสมาปคเม ตาทิสี สุขสฺสณฺวา ลียา ฯ ทุกฺขา-
ปคมมตฺเต ปน สุขนฺติ ปรีกปฺปนา เวทนาวิเสสสฺส อณฺุ-
ลพฺภมานตฺตา ฯ เอกนฺเตเนว เจตํ เอวํ สมฺปฏฺิจฺฉิตพฺพํ ยโต
ปณฺธิตปฺปณฺธิตานีเยว อารมฺมณฺยานิ มหตา อายาเสน สตฺตา
อภิปตฺถยนฺติ ฯ น จ เนสํ เยน เกนจิ ยถาลทฺฐมตฺเตน
ปจฺจเยน ปฏฺิการิ กาคุํ สกฺกา ตณฺหุปฺปาเทนาคี เจ(๒)

เวทนาปจฺจยา หิ ตณฺหา อุปาที ตถาภาเว จ(๓) สุกฺนธฺมธฺร-
สุขสมฺพสฺสทิวตฺถนํ อิตรีตฺรภาเวน สุขวิเสสสฺสณฺวา ชายมานา
กตมสฺส ทุกฺขวิเสสสฺส อปคฺมเน ฆานชิวฺหากายทฺวารे จ(๔)
ทิพฺพสฺงคิตฺสทิสปญฺจกิกคฺคฺริยสทฺทาวธารणे ฯ ตสฺมา น ทุกฺข-
เวทนายเมว (๕) ทุกฺขนฺตฺราปคเม สุขสฺสณฺวา นาปี เกวเล
ทุกฺขปคมมตฺเตติ อากมโต ยุตฺติโตปี ววตฺถิตา ติสฺโส เวทนาติ

๑. ม. กทาจิ ฯ ๒. ม. เจติ วิกปฺปตฺโต นตฺถิ ฯ ๓. ม. ตถาภาเว จ ฯ

กตฺถจฺจิ. ตณฺหา ทุกฺขาธิกภาเว จ ฯ ๔. ม. ฆานชิวฺหากายทฺวารेสุ

โสิตทฺวารे จ ฯ ๕. กตฺถจฺจิ. สุขเวทนายเมว ฯ ๖. ม. สุขสฺสณฺวา นาปี ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนินิปาตวณณา หน้า 294

ภควโต เวทนตุตยเทศนา นิตตถาเยว นเนยตุตถาติ สณฺญา-
เปตพุทฺ ๑ เอว เจ ตํ อุเปติ อิจฺเจตํ กุสลํ โน เจ
กมฺมํ กตฺวา อุโยเชตพุทฺ คจฺฉ ยถาสุขนฺติ ๑

เอวเมตธา อณฺณมณฺณปฏิปกฺขสภาววตฺถิตลกฺขณาเอว ติสฺโส
เวทนา ภควตา เทสิตา ตลฺลจ โข วิปฺสฺสนากมฺมิกานํ
โยคาวจรานํ เวทนามุขเณ อรูปกมฺมกฺขจฺจาทสฺสนตฺถํ ๑ ทฺวริทฺ หนี
กมฺมกฺขจฺจานํ รูปกมฺมกฺขจฺจานํ อรูปกมฺมกฺขจฺจานนฺติ ๑ ตตฺถ ภควา
รูปกมฺมกฺขจฺจานํ กเถนฺโต สงฺเขปมนสิการวเสน วา วิตุถารมนสิ-
การวเสน วา ตถา จตุธาตฺวตฺถานาทิวเสน วา กเถสิ ๑
อรูปกมฺมกฺขจฺจานํ ปน กเถนฺโต ผสฺสวเสน วา เวทनावเสน
วา จิตฺตวเสน วา กเถสิ ๑ เอกจฺจสฺส หนี อาปาถคเต อารมฺมณ
อวหฺชโต ตตฺถ จิตฺตเจตสิกานํ ปจฺจมาภินิปาโต ผสฺสโต ตํ
อารมฺมณํ สฺสนฺโต อุปฺปชฺชมานโน ปากโณ โหติ เอกจฺจสฺส
ตํ อารมฺมณํ อนฺุภวณฺติ อุปฺปชฺชมานา เวทนา ปากฺภา โหติ ๑
เอกจฺจสฺส ตํ อารมฺมณํ วิชานนฺติ อุปฺปชฺชมานํ วิญฺญาณํ
ปากฺภู โหติ ๑ อิติ เตสํ เตสํ ปุคฺคสถานํ อชฺฉาสเขน ยถापากฺภู
ผสฺสชาติมุขเณ ติธา อรูปกมฺมกฺขจฺจานํ กเถติ(๑) ๑

ตตฺถ ยสฺส ผสฺสโต ปากโณ โหติ โสปี น เกวลํ
ผสฺสโต อุปฺปชฺชติ เตน สทฺธิ ตเทว อารมฺมณํ อนฺุภวมานา
๑. ม. กเถติ ๑

เวทนาปี อุปฺปชฺชติ สลฺยชานมานา สลฺยฉาปี เจตยมานา
เจตนาปี วิชานมานํ วิญฺญาณมฺปิ อุปฺปชฺชตีติ ผสฺสปลฺยจฺมเกเยว
ปริกฺคณฺหาติ ฯ ยสฺส เวทนา ปากฺกฺวา โหติ โสปี น เกวลํ
เวทनाव อุปฺปชฺชติ ตาย สทฺธี ผฺสฺมาโน ผสฺโสปี อุปฺปชฺชติ
สลฺยชานมานา สลฺยฉาปี เจตยมานา เจตนาปี วิชานมานํ
วิญฺญาณมฺปิ อุปฺปชฺชตีติ ผสฺสปลฺยจฺมเกเยว ปริกฺคณฺหาติ ฯ

ยสฺส วิญฺญาณํ ปากฺกฺว โหติ โสปี น เกวลํ
วิญฺญาณเมว อุปฺปชฺชติ เตน สทฺธี ตเทวารมฺมณํ ผฺสฺมาโน
ผสฺโสปี อุปฺปชฺชติ อนุกฺวมานา เวทนาปี สลฺยชานมานา
สลฺยฉาปี เจตยมานา เจตนาปี อุปฺปชฺชตีติ ผสฺสปลฺยจฺมเกเยว
ปริกฺคณฺหาติ ฯ

โส อิมे ผสฺสปลฺยจฺมกา ชมฺมา กีนิสฺสิตาติ อุปฺชาเรนฺโต
วตฺถุนิสฺสิตาติ ปชานาติ ฯ วตฺถุ นาม กรชกาโย ฯ ยํ
สนฺธาย วุตฺตํ อิทํ จ ปน เม วิญฺญาณํ เอตฺถ สิตํ
เอตฺถ ปฏฺิพฺพทฺธนฺติ (๑) ฯ โส อตฺถโต ภูตา เจว อุปฺปาทาฐปานิ
จ ฯ เอวเมตฺถ วตฺถุ รูปํ ผสฺสปลฺยจฺมกา นามนฺติ นามรูป-
มตฺตเมว ปสฺสติ ฯ รูปฺยเจตฺถ รูปฺกฺขนฺโธ นามํ จตฺตาโร
อรูปีโน ขนฺธาติ ปฺยจฺกฺขนฺธมตฺตํ โหติ ฯ นามรูปฺวินิมุตฺตา
หิ ปฺยจฺกฺขนฺธา ปฺยจฺกฺขนฺธวินิมุตฺตํ วา นามรูปํ นตฺถิ ฯ
๑. ที. สี. ๕/๑๓๐/๑๐๑ ฯ ม. ม. ๑๓/๓๔๗/๓๓๓ ฯ

โส อิมะ ปญจกษนุชา ก็เหตุกาติ อุปรักษนุโต อวิชชาติ-
เหตุกาติ ตโต ปจโย เจว ปจยอุปฺปนฺนญจ อิทํ อญฺโธ
สตุโต วา ปุคฺคโล วา นตฺถิ สฺพุทฺธสงฺขารปฺญชฺมตฺตเมวาทิ
สฺปฺปจฺยนา มรฺุปวเสน ติลกฺขณํ อารोเปตฺวา วิปฺสฺสนา ปฏฺิ-
ปาฏฺิยา อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตาติ สมฺมสนฺโต วิจฺรติ ฯ โส
อชฺช อชฺชชาติ ปฏฺิเวธํ อากงฺขมาโน ตถารูเป สมเย อุตฺ-
สฺปฺปายํ ปุคฺคสฺปฺปายํ โภชนสฺปฺปายํ ฆมฺมสฺสวณสฺปฺปายํ วา
ลภิตฺวา เอกปฺลลงฺเกน นิสินฺโนว วา วิปฺสฺสนํ มตฺถกํ ปาเปตฺวา
อรหตฺเต ปตฺติฏฺฐาติ ฯ เอวํ อิมสํ ตินฺณํ ชนानํ ยาว อรหตฺตา
กมฺมฏฺฐานํ เวทิตพฺพิ ฯ อิธ ปน ภควา เวทनावเสน
พฺุชฺฌณกานํ อชฺฌมาสเยน อรฺุปกมฺมฏฺฐานํ กเถนฺโต เวทนา-
วเสน กเถสิ ฯ

ตตฺถ

ลกฺขณญจ อธิฏฺฐานํ อุปฺปตฺติ อนฺุสโย ตถา
จานํ ปวตฺติกาโล จ อินฺุทฺริยญจ ทฺุวิธาติตาติ

ตตฺถ ลกฺขณํ เหฏฺฐา วุตฺตเมว ฯ อธิฏฺฐานนฺุติ ผลฺุโส ฯ
ผลฺุสฺสฺปจฺยยา เวทนาติ หิ วจนฺโต ผลฺุโส เวทนาย
อธิฏฺฐานํ ฯ ตถา หิ โส เวทนาธิฏฺฐานภาวโต นิจฺจมฺมคาวี-
อุปฺมาย อุปฺมิโต ฯ ตตฺถ สุขเวทนีโย ผลฺุโส สุขาย เวทนาย
อธิฏฺฐานํ ทุกฺขเวทนีโย ผลฺุโส ทุกฺขาย เวทนาย อทุกฺขม-

*เล่มที่ 20 ปรมเวทนาสุตตวณณา หน้า 297

สุขเวทนีโย ผสุโส อทุกขมสุขาย เวทนาย อธิฎฐานัน ฯ
อาสนุนการณนติ อตุโธ ฯ เวทนา กสฺส ปทฎฐานัน เวทนา-
ปจฺจยา ตณฺหาติ วจนโต ตณฺหาเย ปทฎฐานัน อภิปรตฺถนีย-
ภาวโต ฯ สุขยา เวทนา ตาว ตณฺหาเย ปทฎฐานัน โหตุ อิตรา
ปน กถนติ วุจฺเจเต สุขสมงฺคีปี ตาว ตํสทิสฺส ตโต วา
อตุตฺตริตฺรํ สุขํ อภิปรตฺถนติ กิมงฺคํ ปน ทุกฺขาภิภูโต(๑) ฯ อทุกขม-
สุขยา จ สนนฺตภาเวน สุขมิจฺเจว วุจฺจตีติ ติสฺโสปี เวทนา
ตณฺหาเย ปทฎฐานัน ฯ

อุปรตฺตตีติ อุปรตฺตติการณัน ฯ อธิฎจารมฺมณฺฏตา หิ สตต-
สงฺขารา สุขเวทนาย อุปรตฺตติการณัน เต เอว อนิฎจารมฺมณ-
ณฺฏตา ทุกฺขเวทนาย มชฺฌตฺตารมฺมณฺฏตา อทุกขมสุขาย ฯ
วิปากโต ตทาการกฺคหณโต เจตฺถ อธิฎฐานิฎฺฐตา เวทิตพฺพา ฯ

อนุสโยติ อิมาสฺว ติสฺว เวทนาสุ สุขาย เวทนาย รากา-
นุสโย อนุเสติ ทุกฺขาย เวทนาย ปฎิฆมานุสโย อทุกขมสุขาย
เวทนาย อวิชฺชานุสโย อนุเสติ ฯ วุคฺคตฺถเฬหตี

สุขาย โข อาวุโส วิสาข เวทนาย รากานุสโย อนุเสตีติ(๒)อาทิ ฯ

ทิจฺฐิมานานุสยา เจตฺถ รากปฺกขียา กาทพฺพา ฯ

สุขาภินนฺทเนน หิ ทิจฺฐิจฺจิตฺตา สสฺสตนฺตืออาทินา สกฺกาเย

๑. ม. ทุกฺขสมงฺคีภูโต ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๕๑๑/๕๕๒ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 298

อภินิวิสนติ มานชาติกา จ มานํ ชปเปนติ เสโยหมสมิติ-
อาทินา ฯ วิจิจฺจนุสโย ปน อวิชฺชาปกุชโก กาทพุโพ ฯ
ตถา หิ วุตฺตํ ปฏิจฺจสมุปฺปาทวิภงฺเก (๑) เวทนาปจฺจยา วิจิจฺจณาติ ฯ
อนุสยานํ จ ตตฺถ ตตฺถ สนฺตानเณ อปฺปหีนภาเวน ถาม-
กมนํ ฯ ตสฺมา สุขาย เวทนาย รากานุสโย อนุเสตฺติติ มกฺเคน
อปฺปหีนตฺตา อนุรูปการณลาเภ อุปฺปชฺชนารโห ราโค ตตฺถ
สยฺโต วิย โหตฺติติ อตุโถ ฯ เอส นโย เสเสสุปี ฯ

จानนฺติ กาโย จิตฺตญจ เวทนาย จานํ ฯ วุตฺตญฺเหหํ
ยํ ตสฺมี สมเย กายิกํ สุขํ กายสมฺมสฺสขํ สาคํ สุข-
เวทยิตํ ยํ ตสฺมี สมเย เจตสิกํ สุขํ เจโตสมฺมสฺสขํ สาคํ
สุขเวทยิตนฺติ (๒) จ ฯ

ปวตฺติกาโลติ ปวตฺติกุขโณ ปวตฺตนาถนญจ ฯ ปวตฺติกุ-
ขณฺเณ หิ สุขทุกฺขเวทนานํ สุขทุกฺขภาโว ววตฺติโต ฯ ยถาห ฯ
สุขา โข อาวุโส วิสาข เวทนา จิตฺติสุขา วิปริณามทุกฺขา
ทุกฺขา โข อาวุโส วิสาข เวทนา จิตฺติทุกฺขา วิปริณาม-
สุขาติ ฯ (๓) สุขาย เวทนาย อตฺถิภาโว สุขํ นตฺถิภาโว ทุกฺขํ ฯ
ทุกฺขาย เวทนาย อตฺถิภาโว ทุกฺขํ นตฺถิภาโว สุขนฺติ อตุโถ ฯ
อทุกฺขมสุขาย เวทนาย ปวตฺตนาถนํ ปวตฺติยา อากถนํ

๑. อภ. วิ. ๓๕/๒๕๑/๑๕๒ ฯ

๒. อภ. สง. ๓๔/๓๖๑/๑๓๒-๓๕๑/๑๓๘ ฯ

๓. ม. ม. ๑๒/๕๑๑/๕๕๒-๕๕๓ ฯ

*เล่มที่ 20 ปรหมเวทนาสุตตวณณา หน้ 299

อนากลน(๑) ชานน อชานนญ สุขทุกขภาววตถาน ๑ วุตตมปี
เจต อทุกขมสุขา โข อาวุโส วิสาข เวทนา ฅณสุขา
อฅณทุกขาคี (๒) ๑

อินุทริยนุติ เอตา หิ สุขาทโย ติสุโส เวทนา สุขินุทริย
ทุกขินุทริย โสมนสฺสินุทริย โทมณสฺสินุทริย อูเปกขินุทริยนุติ
อชิปเตยฺยญฺเณน อินุทริยโต ปณจธา วิภตฺตา ๑ กายิกํ หิ สาค
สุขินุทริยนุติ วุตตํ อสาคํ ทุกขินุทริยนุติ ๑ มานสํ ปน
สาคํ โสมนสฺสินุทริยนุติ วุตตํ อสาคํ โทมณสฺสินุทริยนุติ ๑
ทวิธมปี เนว สาคํ นาสาคํ อูเปกขินุทริยนุติ ๑ กิ ปเนตถ
การณํ ยถา กายิกเจตสิกกา สุขทุกขเวทนา สุขินุทริย
โสมนสฺสินุทริย ทุกขินุทริย โทมณสฺสินุทริยนุติ วิภชิตฺวา วุตตา
น เอวมทุกขมสุขาคี เกทาภาวโต ๑ ยเถว หิ อนุกฺคหสภาวา
พาธกสภาวา จ สุขทุกขเวทนา อณฺณถา กายสฺส อนุกฺคห
ปาทญจ(๔) กโรนุติ จิตฺตสฺส จ อณฺณถา น เอวมทุกขม-
สุขา ๑ ตสฺมา เกทาภาวโต วิภชิตฺวา น วุตตา ๑

ทวิธาทิตาคี สพฺพาปี หิ เวทนา เวทยิตญฺเณน เอกวิธาปี
นีสฺสยเกเทน ทวิธา กายิกา เจตสิกาคี สุขา ทุกขา อทุกขม-
สุขาคี ตวิธา จตุโยนิวเสน จตุพฺพิธา อินุทริยวเสน คติวเสน
๑. ม. อากลน ๑ ๒. ม. ม. ๑๒/๕๑๑/๕๕๕-๕๕๓ ๑
๓. ม. พาธกสภาวา ๑ ๔. ม. พาธกญจ ๑

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 300

จ ปณจวิธา ทวารวเสน จ อารมมณวเสน จ นพพิธา สตุต-
วิณณธาตโยเคน สตุตวิธา อฏฺจโลกธมมปจฺจยตาย อฏฺจวิธา
สุขาทีนํ ปจฺเจกํ อตีตาทิวิภาเคน นววิธา ตา เอว อชฺฌตฺต-
พหิทฺธาเกเทน อฏฺจารสฺวิธา ตถา รูปาทีสุ จตฺส อารมมณฺเสสุ
เอเกกสฺมี สุขาทิวเสน ติสฺโส ติสฺโส กตฺวา ฯ รูปรามมณฺสฺมี
หิ สุขาปี อุปฺปชฺชติ ทุกฺขาปี อทุกฺขมฺสุขาปี เอวมิตเรสุปี ฯ
อถวา อฏฺจารสมโนปฺวิจารวเสน อฏฺจารส ฯ วุตฺตํ หิ

จกฺขุณา รูปรํ ทิสฺวา โสมนสฺสฏฺจานียํ(๑) รูปรํ อุปฺวิจรติ
โทมนสฺสฏฺจานียํ อุเปกฺขาฏฺจานียํ รูปรํ อุปฺวิจรติ โสเคน สทฺทํ
สุตฺวา ฯเปฯ มนสา ฌมฺมํ วิณฺณาย โสมนสฺสฏฺจานียํ ฌมฺมํ
อุปฺวิจรติ โทมนสฺสฏฺจานียํ อุเปกฺขาฏฺจานียํ ฌมฺมํ อุปฺวิจรติติ ฯ (๒)
เอวมฏฺจารสฺวิธา ภาวนฺติ ฯ ตถา จ เกหฺสฺสิตานิ โสมนสฺसानิ
จ เกหฺสฺสิตานิ โทมนสฺसानิ จ เกหฺสฺสิตา อุเปกฺขา ตถา
เนกฺขมฺมสฺสิตา โสมนสฺสาทโยติ เอวํ จตฺตีสฺวิธา ฯ อตีเต จตฺตีส
อนาคเต จตฺตีส ปจฺจุปฺปนฺเน จตฺตีสํติ อฏฺจฺจตฺตรสฺตมฺปิ ภาวนฺติ ฯ
เอวเมตฺถ ทฺวิธาทีตา เวทิตฺพุพาติ ฯ

ปภินฺณกฺกถา นิฏฺฐิตา ฯ

คาถาสฺ สุมาหิโตติ อุปฺจารปฺปนาเกเทน สมารินา
สมาริโต ฯ เตน สมถภาวนานุโยคํ ทสฺเสติ ฯ สมฺปชาโนติ
สาตฺถกสมฺปชฺฌณฺทินา จตฺพุพิเชน สมฺปชฺฌณฺเณน สมฺมา-
๑. ม. ...จานียํ ฯ เอวมุปริปิ ฯ ๒. อจฺ. ติก. ๒๐/๕๐๑/๒๒๖ ฯ

*เล่มที่ 20 ทุติยเวทนาสุตฺตวณณา หน้า 301

ปชานนุโต ๑ เตน วิปสฺสนานุโยคํ ทสฺเสติ ๑ สโตติ สโต-
การี ๑ เตน สมถวิปสฺสนานเยน ธมฺมา ภาวนาปาริปุรี
คจฺจนฺติ ๑ เตน สมนฺนาคตฺตํ ทสฺเสติ ๑ เวทนา จ ปชานาตีติ
อิมา เวทนา เอตฺตกา เวทนาติ สภาวโต อนิจฺจา
ทุกฺขา วิปริณามธมฺมาติ อนิจฺจาทิลกฺขณโต จ ปุพฺพภาเค
ตีหิ ปริยฺวาหิ ปรีชานนุโต วิปสฺสนํ วทฺเตตฺวา อริย-
มกฺเคน ปริยฺวาปฺปฏิเวเชน ปชานาติ ๑ เวทนานนฺจ สมภฺวานฺติ
สมุทฺยสจฺจํ ๑ ยตฺถ เจตา นีรฺชฺฉนฺตีติ เอตฺตาวตา เวทนา
ยตฺถ นีรฺชฺฉนฺติ ตํ นีโรธสจฺจํ ๑ ขยคามินฺนฺติ เวทนานํ
ขยคามินํ อริยมกฺคณฺจ ปชานาตีติ สมฺพนฺโร ๑ เวทนานํ ขยาติ
เอวํ จตฺตาริ สจฺจานิ ปฺปฏิวิชฺฉนฺเตน อริยมกฺเคน เวทนานํ
อนุปฺปาทนิโรธา ๑ นิจฺฉาโต ปรีนิพฺพุโตติ นิตฺตโณห ปหีน-
ตโณห กิเลสปรีนิพฺพานนฺ จ ขนฺธปรีนิพฺพานนฺ จ ปรีนิพฺพุโต
โหติ ๑

ตติยสุตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ๑

ตุติยเวทนาสุตฺตวณณา

จตฺตเถ ทุกฺขโต ทฺฐพฺพาทิ สุขเวทนา วิปริณามทุกฺขเวสน
ทุกฺขาติ ฅาณจกฺขุณา ปสฺสิตพฺพา ๑ สลฺลโต ทฺฐพฺพาทิ
ทฺฐนฺนีหฺรณฺณฺเจเน อนฺโต ตฺถนฺณฺเจเน ปีพฺพนฺณฺเจเน ทุกฺขทุกฺขตา-
ภาเวน ทุกฺขเวทนา สลฺลนฺติ ปสฺสิตพฺพา ๑ อนิจฺจโตติ หุตฺวา

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 302

อภาวโต อุทฺทพฺพยวฺนฺตโต ตาวกาทิกโต นิจฺจปฺปฏิปกฺขโต จ
อทุกฺขมสุขา เวทนา อนิจฺจาติ ปสฺสิตพฺพาฯ กามณฺเฑตฺถ
สพฺพาปี เวทนา อนิจฺจโต ปสฺสิตพฺพา อนิจฺจทสฺสนโต ปน
สาคีสยมนิจฺเจน(๑) วิราคนิมิตฺตทุกฺขทสฺสนนฺติ อิมมตฺถํ ทสฺเสนฺโต
สตุถา สุขา ภิกฺขเว เวทนา ทุกฺขโต ทฏฺฐพฺพา ทุกฺขา
เวทนา สลฺลโต ทฏฺฐพฺพาติ อาทฯ อถ วา ยตฺถ ปุณฺณชฺชนา
สุขาภินิเวสีโน ตตฺถ นินฺนพฺเพชฺชนนตฺถํ ตถา วุตฺตํฯ เตนฺสฺสา
สงฺขารทุกฺขตฺยา ทุกฺขภาโว ทสฺสโตฯ ยทฺนิจฺจํ ตํ ทุกฺขนฺติ
วิปริณามทุกฺขตฺยา สุขา ภิกฺขเว เวทนา ทุกฺขโต ทฏฺฐพฺพาติ
วตฺวา สุขาปี ตาว เอทิสี ทุกฺขา นฺ โข กิทิสีติ จินฺนเตนฺตานิ
ทุกฺขทุกฺขตฺยา ทุกฺขา เวทนา สลฺลโต ทฏฺฐพฺพาติ อาทฯ
อิตฺรา ปน สงฺขารทุกฺขตฺยา เอว ทุกฺขาติ ทสฺเสนฺโต อทุกฺขม-
สุขา เวทนา อนิจฺจโต ทฏฺฐพฺพาติ อโวจฯ

ตตฺถํ(๒) จ สุขา เวทนา ทุกฺขโต ทฏฺฐพฺพาติ เอเตน
ราคสฺส สมฺกฺขมาตฺนุปาโย ทสฺสโตฯ สุขเวทนาย หิ รากานุสโย
อนุเสติฯ ทุกฺขา เวทนา สลฺลโต ทฏฺฐพฺพาติ เอเตน โทสฺส
สมฺกฺขมาตฺนุปาโย ทสฺสโตฯ ทุกฺขเวทนาย หิ ปฏฺธิมานุสโย
อนุเสติฯ อทุกฺขมสุขา เวทนา อนิจฺจโต ทฏฺฐพฺพาติ เอเตน
โมหสฺส สมฺกฺขมาตฺนุปาโย ทสฺสโตฯ อทุกฺขมสุขเวทนาย หิ
๑. ม. สาคีสยํฯ ๒. ม. เฑตฺถฯ

อวิชชานุสโย อนุเสติ ฯ

ตถา ปจเมน ตณฺหาสงฺกิเลสฺส ปหานํ ทสฺสิตํ ตสฺส
สุขฺสฺสาทเหตุกตฺตา ทุติเยน ทุจฺจริตฺสงฺกิเลสฺส ปหานํ ฯ
ยถาภูตํ หิ ทุกฺขํ อปฺริชานนฺตฺตา ตสฺส ปฺริหฺรณฺตํ ทุจฺจริตํ
จฺรณฺติ ฯ ตติเยน ทิฏฺฐิสงฺกิเลสฺส ปหานํ อนิจฺจโต ปสฺสนนฺตสฺส
ทิฏฺฐิสงฺกิเลสฺสทวโต อวิชชานิมิตฺตตฺตา ทิฏฺฐิสงฺกิเลสฺส
อวิชชานิมิตฺตลฺลจ อทุกขมสุขา เวทนา ฯ ปจเมน วา วิปริณาม-
ทุกฺขปริณฺดา ทุติเยน ทุกฺขทุกฺขปริณฺดา ตติเยน สงฺขาร-
ทุกฺขปริณฺดา ฯ ปจเมน วา อิกฺุจฺจารมฺมณฺปริณฺดา ทุติเยน
อนิฏฺฐารมฺมณฺปริณฺดา ตติเยน มชฺฌตฺตารมฺมณฺปริณฺดา ฯ
วิรตฺเตสฺส หิ ตทารมฺมณฺชฺมเมสฺส อารมฺมณฺนิปี วิรตฺตานว
โหนตฺตีติ ฯ ปจเมน วา รากปฺปหานปฺริกิตฺตเนน ทุกฺขานุ-
ปสฺสนาย อปฺปณฺหิตฺวิโมกฺโข ทิปฺโต โหติ ทุติเยน โทสป-
ปหานปฺริกิตฺตเนน อนิจฺจานุปสฺสนาย อนิมิตฺตฺวิโมกฺโข ตติเยน
โมหปฺปหานปฺริกิตฺตเนน อนตฺตานุปสฺสนาย สุลฺลตฺวิโมกฺโข
ทิปฺโต โหตฺตีติ เวทิตพฺพํ ฯ

ยโตติ ยทา ยสฺมา วา ฯ อริโยติ กิเลสฺสเห อารกา
จฺโต ปฺริสฺสุทฺโร ฯ สมฺมทฺทโสติ สพฺพทาสํ เวทนानํ จตฺนฺนํปี
วา สจฺจจันํ อวิปฺริตทสฺสาวิ ฯ อจฺเจจฺฉิ ตณฺหนฺติ เวทนามลฺกํ
ตณฺหํ อกฺคฺมคฺเคน ฉินฺหิ อนวเสสโต สมฺจฺฉินฺหิ ฯ วิวตฺตยิ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 304

สัโยชนนฺติ ทสวริ สัโยชนํ ปริวตฺตยิ นิมฺมุลมกาสี ฯ สมฺมาติ
เหตุนา การณน ฯ มานาภิสมยาติ มานสฺส ทสฺสนาภิสมยา
ปหานาภิสมยา วา ฯ อรหตฺตมคฺโค หิ กิจฺจวเสน มานํ ปสฺสตี
อยมสฺส ทสฺสนาภิสมโย ฯ เตน ทิฏฺฐโ จ ปน โส ดาวเทว
ปหียตี ทิฏฺฐวิเสน ทิฏฺฐสฺสตาณํ จีวิตํ วิย อยมสฺส ปหานาภิ-
สมโย ฯ อนตฺตมกาสี ทฺกขสฺสตี เอวํ อรหตฺตมคฺเคน มานสฺส
ทิฏฺฐตฺตา ปหีนตฺตา จ สพฺพสฺเสว วฏฺฏทฺกขสฺส โกฏฺฐิสงฺขาตี
อนตํ ปริจฺเฉทํ ปริวฏฺฐมํ อกาสี อนตฺติมสมฺมตฺตวเสตํ
ทฺกขมกาสีตี วุตฺตํ โหตี ฯ

กาธาสฺ โยตี โย อริยสาวโก ฯ อทฺทาตี(๑) อทฺทส
สุขเวทณํ ทฺกขโต ปสฺสตีตี อตฺโถ ฯ สุขเวทนา หิ วิสมิสฺสํ
วิย โภชนํ ปรีโภคกาเล อสฺสาทํ ททมานา วิปริณามกาเล
ทฺกขายเววตี ฯ ทฺกขมทฺกขิ สลฺลโตตี ยถา สลฺลํ สรีริ อนฺ-
ปวิสฺนตฺตํปี จิตฺตํ(๒) อทฺทริยมานมฺปี ปีพเมว ชเนตี เอวํ ทฺกขเวทนา
อฺปฺปชฺชมานาปี จิตฺตํปฺปตฺตาปี ภิชฺชมานาปี วิพาตตีเยวตี ตํ
สลฺลโต วิปสฺสตีตี วุตฺตํ ฯ อทฺททฺกขิ นํ อนิจฺจโตตี สุขทฺกขโต
สนตฺตภาวตฺตา อนิจฺจโต ปสฺสตี ฯ

สเว สมฺมทฺทโสตี โส เอวํ ติสฺสนนํ เวทนานํ สมฺมเทว
๑. สฺยา. อทฺททฺกขีตี ฯ ๒. ม. ปวิฏฺฐมฺปี ฯ

*เล่มที่ 20 ปรมเอสนาสุตฺตวณฺณา หน้า 305

ทุกฺขาทีโธ ทสฺสาวี ฯ ยโตติ ยสฺมา ฯ ตตฺถาติ เวทนายํ ฯ
 วิมุจฺจตีติ สมุจฺเจทวิมุตฺติวเสณ วิมุจฺจตี ฯ อิํ ฐตฺตํ โหติ
 ยสฺมา สฺขาทินี ทุกฺขาทีโธ อทฺทส ตสฺมา ตตฺถ เวทนาย
 ตปฺปฏิพทฺชจฺจนฺทรากปฺปหานเณ สมุจฺเจทวเสณ วิมุจฺจตีติ(๑) ฯ
 ยํสทฺเทหิ ฐตฺเต ตํสทฺโท อahrti วา วตฺตพฺโพ ฯ อถวา ฯ
 ยโตติ กายวาจจิตฺเตหิ สยโต ยตฺตโต ยตฺติ ปทหตีติ วา
 ยโต อายตตีติ อตฺโถ ฯ อภิญญาโวสีโตติ เวทนามุขเณ จตฺ-
 สจฺจกมฺมกฺุจฺจํ ภาเวตฺวา ฉพฺภาภิญญา(๒) ปรีโยสีโต กตฺกจิโจ ฯ
 สนฺโตติ รากาทิกิเลสวฺปสเมน สนฺโต ฯ โยคาคีโตติ(๓) กามโยคาคี
 จตฺตพฺพิชฺมปี โยคํ อติกฺกนฺโต ฯ อุกฺขยิตฺมุนนโต มุนีติ ฯ
 จตฺตตฺตสุตฺตวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปรมเอสนาสุตฺตวณฺณา

ปญฺจเม เอสนาติ คเวสณา ปรีเยสณา มคฺคณา ฯ ตา
 วิภาคโต ทสฺเสตฺถุ กามเสนาติอาทิ ฐตฺตํ ฯ ตตฺถ กามเสนาติ
 กามานํ เอสนา กามสงฺฆาตา วา เอสนา กามเสนา ฯ
 ฐตฺตญฺเหดํ

ตตฺถ กตฺมา กามเสนา โย กามเสสุ กามจฺจนฺโท
 กามราโค กามนฺนุที กามเสฺนโห กามปีปาสา กามมูจฺจา
 # ๑. ม. อิติสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. ฉพฺภาภิญญา น
 # ๓. ม. โยคาคีโตติ ฯ

*เล่มที่ 20 ดิกนิปาตวณณา หน้า 306

กามชฺโฆसानัน อัย วุจฺจติ กามเสนาติ ฯ (๑)

ตสฺมา กามราโค กามเสนาติ เวทิตพุโพ ฯ ภาเวสนายปี
เอเสว นโย ฯ วุตฺตมปิ เจตฺติ

ตตฺถ กตฺมา ภาเวสนา โย ภาเวสุ ภาวฺจฺจนฺโท ฯ เปฯ

กามชฺโฆसानัน อัย วุจฺจติ ภาเวสนาติ(๒) ฯ

ตสฺมา ภาเวสนราโค รูปรูปรภาวปฺตฺถนา ภาเวสนาติ
เวทิตพุพา ฯ พฺรหฺมจฺริยสฺส เอสนา พฺรหฺมจฺริเยสนา ฯ ยถาห

ตตฺถ กตฺมา พฺรหฺมจฺริเยสนา สสฺสโต โลโกติ วา
อสสฺสโต โลโกติ วา อนฺตฺวา โลโกติ วา อนนฺตฺวา โลโกติ

วา ตํ ชีวํ ตํ สรรินฺติ วา อณฺณํ ชีวํ อณฺณํ สรรินฺติ

วา โหติ ตถาคโต ปรี มรณาติ วา น โหติ ตถาคโต

ปรี มรณาติ วา โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรีมรณาติ

วา เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรี มรณาติ วา

ยา เอวรูปา ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิกตํ ทิฏฺฐิกหณฺณํ ทิฏฺฐิกนฺตาริ(๓)

ทิฏฺฐิวิสุกายิกํ ทิฏฺฐิวิปฺสนฺทิตํ ทิฏฺฐิสํโยชนํ คาโห ปฏิกฺคาโห (๔)

อภินิเวโส ปฺรามาสฺส กุมฺมคฺโค มิจฺฉาปโถ มิจฺฉตฺตํ ติตฺถายตฺนํ

วิปริเยสคฺคาโห อัย วุจฺจติ พฺรหฺมจฺริเยสนาติ ฯ

ตสฺมา ทิฏฺฐิกตสฺมมตฺสฺส พฺรหฺมจฺริยสฺส ภาเวสนา ทิฏฺฐิ-

๑. อภ. วิ. ๓๕/๕๓๖/๔๕๕ ฯ ๒. อภ. วิ. ๓๕/๕๓๖/๔๕๕ ฯ

๓. สฺยา. ม. ทิฏฺฐิกนฺตาริ ฯ ๔. ม. ปตฺติจฺจาโห ฯ

*เล่มที่ 20 ปฐมเอสนาสูตตวณณา หน้า 307

พฺรหฺมจฺริเยสฺนาติ เวทิตพฺพา(๑) ฯ เอตฺตาวตฺตา รากทิกฺกุจฺโง โย เอสนา(๒)
ทสฺสีตา โหนฺติ ฯ

น เกวลณฺจ รากทิกฺกุจฺโง โย เอสนา ตเททกฺกุจฺจํ กมฺมํปี ฯ
วุตฺตมฺปี เจตฺ

ตตฺถ กตฺมา กามเสนา กามราโค ตเททกฺกุจฺจํ อฺกุสฺสํ
กายกมฺมํ วจีกมฺมํ มโนกมฺมํ อโย วุจฺจติ กามเสนา ฯ ตตฺถ
กตฺมา ภเวสฺนา ภวราโค ตเททกฺกุจฺจํ อฺกุสฺสํ กายกมฺมํ วจีกมฺมํ
มโนกมฺมํ อโย วุจฺจติ ภเวสฺนา ฯ ตตฺถ กตฺมา พฺรหฺมจฺริเยสฺนา
อนฺตคฺคาหิกา ทิกฺกุจฺจํ ตเททกฺกุจฺจํ อฺกุสฺสํ กายกมฺมํ วจีกมฺมํ
มโนกมฺมํ อโย วุจฺจติ พฺรหฺมจฺริเยสฺนาติ ฯ (๓) เอวเมตฺตา ติสฺโส
เอสนา เวทิตพฺพา ฯ

คาถาสฺส สมฺภวนฺติ เอตฺถ เอสนानํ อฺปฺปคฺคิตฺเตตฺถุตา
อวิชฺชาทโย ตณฺหา จาติ สมฺภโว สมฺทโยติ อตฺโถ ฯ ยตฺถ เจตา
นिरุชฺฌนฺตํ พฺรหฺมจฺริเยสฺนา ปจฺมมคฺเคน นිරุชฺฌนฺติ กามเสนา
อนาคามิมคฺเคน ภเวสฺนา อรหฺตฺตมคฺเคน นිරุชฺฌนฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ
เสสํ วุตฺตนยเมว ฯ

ปญฺจมฺสูตตวณณา นิกฺกุจฺจิตา ฯ

๑. ม. เวทิตพฺพาติ ฯ ๒. ม. เอสนาติ ฯ

๓. อภิ. วิ. ๓๕/๕๓๖/๔๕๕ ฯ ๔. ม. เอสนानํ ฯ

หุติยเอสนาสูตตวณณา

ณฺฐเจ พุรหุมาจริเยสนา สหาติ พุรหุมาจริเยสนาย สหุธิ ๑
 วิภคฺติโลเปน หิ อัย นิหุเทโส กรณตฺเถ วา เอตํ ปจฺจตฺต-
 วณฺํ ๑ อิทํ วุตฺตํ โหติ พุรหุมาจริเยสนาย สหุธิ กามเสนา
 ภเวสนาติ ติสฺโส เอสนาติ ๑ ตาสฺ พุรหุมาจริเยสนํ สรูปโต
 ทสฺเสตฺถ อิติสจฺจปรามาโส ทิฏฺฐิจฺ्ञานา สมฺสฺสยาติ วุตฺตํ ๑
 ตสฺสตฺโถ อิติ เอวํ สจฺจนฺติ ปฺรามาสฺ อิติสจฺจปรามาโส ๑
 อิทเมว สจฺจํ โมฆมณฺณนฺติ ทิฏฺฐิจฺ्ञา ปวตฺติอาการํ ทสฺเสติ ๑
 ทิฏฺฐิจฺ्ञโย เอว สพฺพานตฺถเหตุภาวโต ทิฏฺฐิจฺ्ञานา ๑ วุตฺตณฺเฑหฺตํ
 มิจฺฉาทิฏฺฐิจฺ्ञปรมาหํ ภิกฺขเว วชฺชานํ วทามิติ ๑ (๑) ตาเอว จ อฺปรูปริ
 วทฺธมมานา โลภาทิกิเลสสมฺสฺสเยน จ สมฺสฺสยา อิทเมว
 สจฺจํ โมฆมณฺณนฺติ มิจฺฉาภินิวิสฺमानา สพฺพานตฺถเหตุภูตา
 กิเลสทฺกฺขุบฺจยเหตุภูตา จ ทิฏฺฐิจฺ्ञโย พุรหุมาจริเยสนาติ วุตฺตํ
 โหติ ๑ เอเตน ปวตฺติอาการโต นิปฺฝตฺติโต จ พุรหุมาจริเยสนา
 ทสฺสิตาติ เวทิตพฺพา ๑

สพฺพปราควิรตฺตสฺสาติ สพฺเพหิ กามราคะวราเคหิ
 วิรตฺตสฺส ๑ ตโต เอว ตณฺหกฺขยสงฺขาเต นิพฺพานे วิมุตฺตตฺตา
 ตณฺหกฺขยวิมุตฺติโน อรหฺโต ๑ เอสนา ปฏฺินิสฺสญฺจาติ กามเสนา
 ภเวสนา จ สพฺพโส นิสฺสญฺจา ปหีนา ๑ ทิฏฺฐิจฺ्ञานา สมฺหตาติ
 พุรหุมาจริเยสนาสงฺขาตา ทิฏฺฐิจฺ्ञานา จ ปจฺมมคฺเคนเว

๑. อัง. เอก. ๒๐/๑๕๓/๔๔ ๑

*เล่มที่ 20 อาสวสุตตทวณณา หน้า 309

สมุคฺฆาติตา ฯ เอสนानิ ขยาติ เอตาสิ ติสฺสนุนิ เอสนानิ
ขยา อนุปฺปาทนิโรธา ภินฺนภิเสตฺตทา ภิกฺขุติ จ สพฺพโส
อาสาภาวา นิราโสติ จ ติฏฺเฐกฺกุสฺส วิจิกิจฺจกถํกถาสลฺลาปฺสฺส(๑)
ปหีนฺตฺตา อกถํกถิตฺติ จ วุจฺจตีติ ฯ

นฺกุสฺสฺตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อาสวสุตตทวณณา

สฺตฺตมเม กามาสโวติ กามสฺส อาสโว กามสงฺฆาโต วา
อาสาโว กามาสโว อตฺถโต ปน กามราโค รุปาทีอภิรติ จ
กามาสโว ฯ รูปรูปกเวสฺส นนฺทราโค ฉานนิกนฺติ
สฺสฺสททิฏฺฐิสทฺทโต ราโค ภวปฺตฺตนา จ ภวาสโว ฯ อวิชฺชาว
อวิชฺชาวสโว ฯ

อาสวานนฺจ สมฺภวณฺติ เอตฺถ อโยนิโสมนสิกาโร
อวิชฺชาทโย จ กิเลสา อาสวานิ สมฺภโว ฯ วุตฺตญฺเหดํ

อโยนิโส ภิกฺขเว มนสิกาโรโต อนุปฺปนฺนา เจว อาสวา
อุปฺปชฺชนฺติ อุปฺปนฺนา จ อาสวา ปวทฺตมฺนตีติ(๒) ฯ อวิชฺชา ภิกฺขเว
ปฺพพฺงคฺมา อกฺุสฺถานิ ฃมฺมานิ สฺมาปฺตฺติยา อนฺวทฺทว อหิริกํ
อโนตฺตปฺปนฺติ (๓) จ ฯ

มคฺคณฺจ ขยคามินฺนฺติ อาสวานิ ขยคามินิ อริยมคฺคณฺจ ฯ

๑. ม. ติฏฺเฐกฺกุสฺส วิจิกิจฺจกถํกถาสลฺลสฺส ฯ

๒. ม. ม. ๑๒/๑๑/๑๒ ฯ ๓. พ. อิติ. ๒๕/๒๑๘/๒๕๕ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปทวณณา หน้ท 310

ตคฤท กทมสโว อนทคทมิคเคน ปหียติ ภวสโว อวิขซทสโว
จ อรหตตมคเคน ๙ กทมปททน วิย กทมสโวปี อคคคค-
วษโณติ จ วทนติ ๙ เสสิ วุคตนยเมว ๙ อฏฐเม อปพพิ
นคฤท ๙

สคตมอฏฐมสคตวณณา นิฏฐิตท ๙

ตณหทสคตวณณา

นวม ตณหทยนฏฐเณ ตณหท รุปททวิสย ตสตีติ
วท ตณหท ๙ อิทนนิ ต วิภชิตวท ทสเสคิ กทมตณหทอิทท
วุคคิ ๙ ตคฤท ปณจกทคคณโก รทคิ กทมตณหท ๙ รุปารูป-
ภเวส นนทรทคิ ฉนทนิกนติ สสสคททฎฐิสหคโต รทคิ
ภวรทคเณ(๑) ปคฤทนท จ ภวตณหท ๙ อจเจททฎฐิสหคโต รทคิ
วิภวตณหท ๙ อปีจ ปจณิมตณหททวย รเปควท เสสท สพพทปี
ตณหท กทมตณหท เอว ๙ ยถท

ตคฤท กคทมท ภวตณหท สสสคททฎฐิสหคโต (๒) รทคิ สรทคิ
จิตคคสส สรทคิ อัย วุจจติ ภวตณหท ๙ ตคฤท กคทมท วิภว-
ตณหท อจเจททฎฐิสหคโต รทคิ สรทคิ จิตคคสส สรทคิ
อัย วุจจติ วิภวตณหท อวเสสท ตณหท กทมตณหทอิ ๙ (๓)

อิมท จ คิสุโส ตณหท รูปตณหท ๙เป ๙ ฐมมตณหทอิ
วิสยภทโต ปจเจกั ฉพพิชทอิ กควท อฏฐรทส โหนติ ๙

๑. ม. ภวเวณ ๙ ๒. สยท. ภวทฎฐิสหคโต ๙

๓. อภิ. วิ. ๓๕/๕๓๓/๔๕๔ ๙

*เล่มที่ 20 ตณหาสุตตวณณา หน้า 311

ตา อชฺมตฺตรูปาทีสุ อฏฺจารส พหิทฺธารูปาทีสุ อฏฺจารสาติ
ฉตฺตีส อิติ อตีตา ฉตฺตีส อนาคตา ฉตฺตีส ปจฺจุปฺปนฺนา
ฉตฺตีสาติ วิภาคโต อฏฺจสตี โหนฺติ ฯ ปุณฺ สงฺกเห กรียมาเน
กาลเกหิ อนามสิตฺวา คยฺหามาณา ฉตฺตีเสว โหนฺติ รูปาทีนํ
อชฺมตฺติกพาหิรวิภาเค อกรียมาเน อฏฺจารเสว รูปาที-
อารมฺมณฺวิภาคมตฺเต กรียมาเน(๑) ฉเพว อารมฺมณฺวิภาคมปี
อกตฺวา คยฺหามาณา ติสฺโสเยว โหนฺตีติ ฯ

กาถาสฺว ตณฺหาโยเคนาติ ตณฺหาสงฺขาเตน โยเคน ฯ
กามโยเคน จ ภวโยเคน จ ฯ สียุตฺตาติ สมฺพนฺธา ภวาทิสฺว
ลํโยชิตา วา ฯ เตเนวาท รัตตจิตฺตา ภวาทเวติ ฯ ขุทฺทเก เจว
มหนฺเต จ ภเว ลกฺกจิตฺตาติ อตฺโถ ฯ อถ วาภโวติ สสฺส-
ทิกฺก
ทิกฺก
ทิกฺก
ทิกฺก
ทิกฺก
ทิกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก
ทิกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก
ทิกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก
ทิกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก
ทิกฺกฺกฺกฺก
ทิกฺก
ทิก

อนฺตลิกฺขจโร ปาโส ยวายฺ จรติ มาโนโส
เตน ตํ พาทฺยิสฺสามิ น เม สมณฺ โมกฺขสึตี ฯ (๒)

จตุหิ โยเคหิ อนฺุปทฺตตฺตา โยคฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก
๑. ม. คยฺหามาเน ฯ ๒. วิ. มหา. ๔/๓๓/๔๐ ฯ
ตี. ส. ๑๕/๔๕๕/๑๖๔ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 312

ตสฺส อนธิกเมน อโยคกฺเขมิโน อุปรูปริ กิเลสากิสงฺขารานํ
ชนนโต ชนา ปาณินอ ๑ รุปาทิสฺส สตฺตา วิสฺตฺตาทิ สตฺตา ๑

ขนฺธานนฺจ ปฏฺฐิปาฏฺฐิ ชาติอายุตนาณ จ

อพฺโพจฺจินฺนํ วตฺตมานา สํสาร์โรติ ปวฺจจฺตีติ

เอวํ วุตฺตํ ขนฺธาทีนํ อปรารูปฺปตฺติสงฺขาตํ สํสาร์ คจฺจนฺติ
ตโต น มจฺจนฺติ ๑ กสฺมา ตณฺหาโยคยฺตฺตตฺตา ๑ ชาติมรณ-
คามิโน ปฺนปฺนํ ชนนมรณสฺเสว อุปกมนสิลาติ ๑

เอตฺตาวตา วฏฺฐิ ทสฺเสตฺวา อิทานิ วิวฏฺฐิ ทสฺเสตฺถึ เย
จ ตณฺหํ ปหนฺตฺวานาติ คากมาห ๑ สฺวา เหฏฺฐา วุตฺตณนยตฺตา
สุวิญญฺเยยฺยาว ๑

นวมสฺตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ๑

มารเชยฺยสฺตฺตวณณา

ทสมสฺส กา อุปฺปตฺติ เอกทิวสํ กิร สตฺถา

เสกฺขพหุลาช ปรีสาช ปรีวฺโต นิสินฺโน เตสํ อชฺฌาสยํ

โอโลเกตฺวา อุปริ วิเสสาธิกมาย อุตฺสาหํ ชเนตฺถึ อเสกฺขภุมฺมิ

โถเมนฺโต อิมํ สุตฺตํ อภาสิ ๑

ตตฺถ อตฺถิกกมฺมาติอาทีสฺส อยํ สงฺเขปตฺถึ อตฺถิกกมฺม

อตฺถิกกมิตฺวา อภิกวิทฺวา ๑ มารเชยฺยํ มารสฺส วิสยํ อิตฺถริยญฺ-
จานํ ๑ อาทิจฺโจว ยถา อาทิจฺโจ อพฺภาทิจฺโจปุกฺกิลเสวิมุตฺโต

*เล่มที่ 20 มารเชยยสุตฺตวณณา หน้า 313

อตุตโน อิทฺธิยา อานุภาเวน เตชสาติ ตีหิ กุณฺเหหิ สมฺนฺนาคโต
นํ อพฺภุสฺสกุมาโน (๑) สพฺพิ อากาสคํ ตมํ อติกกมฺม อติกก-
มิตฺวา อภิวิทฺวา วิธมิตฺวา วิโรจติ โภภาสติ ตปติ เอวเมว
ชีณาสโว ภิกฺขุ ตีหิ ฌมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต สพฺพุปกฺกิลฺลวิมฺตฺโต
มารเชยฺยสงฺฆาตํ เตภูมกฺขมฺมปฺปวตฺตํ อภิวิทฺวา วิโรจตีติ ฯ

อเสกฺเขนาติ เอตฺถ สิกฺขาสุ ชาตาติ เสกฺขา สตฺตณฺนํ
เสกฺขานํ เอเตติ วา เสกฺขา ฯ อปฺริโยสฺสิตฺตฺติกา(๒) สยเมว
สิกฺขณฺตีติ วา เสกฺขา มกฺกคฺขมฺมา เภฏฺจิมฺผลตฺตยคฺขมฺมา จ ฯ
อคฺคผลคฺขมฺมา ปน อูปริ สิกฺกิตฺตพฺพาภาเวน น เสกฺขาติ
อเสกฺขา ฯ ยตฺถ หิ เสกฺขภาวาสงฺกา อตฺถิ ตตฺถายํ
ปฺภฺสิโรติ โลกียคฺขมฺเมสุ นิพฺพานे จ อเสกฺขภาวานาปตฺติ
ทญฺจพฺพา ฯ สีสฺสมาธิปญฺญาสงฺฆาตา หิ สิกฺขาอตุตโน
ปฺภฺปิปกฺกิลฺลเสหิ วิมฺตฺตา (๑) ปฺริสุทฺธา อุกฺกิลฺลสฺยานํ อารมฺมณ-
ภาวมฺปิ อนุปกฺมณโต สาสฺสยํ สิกฺขาติ วตฺตํ ยตฺตา อญฺจสุปี
มกฺกคฺคเลสุ วิชฺชนฺติ ตสฺมา จตฺตมกฺกเภฏฺจิมฺผลตฺตยคฺขมฺมา วิย
อรหตฺตผลคฺขมฺมาปี ตาสฺสุ สิกฺขาสุ ชาตาติ จ ตํสิกฺขาสมงฺกิโน
อรหโต อิตฺเรสํ วิย เสกฺขตฺเต สติ เสกฺขสฺส เอเตติ จ
สิกฺขา สีสํ เอเตสนฺติ จ เสกฺขาติ อาสงฺกา สฺยฺนฺติ ตทา-
สงฺกานิวตฺตณฺตํ อเสกฺขาติ ยถาวตฺตเสกฺขภาวปฺปฺภฺสิเรชฺช กตฺวา
๑. สี. อพฺภุสฺสกุมาโน ฯ ๒. ม. อปฺริโยสฺสิตฺตฺติกา ฯ
๓. ม. วิปฺปยุตฺตา ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้ 314

วุตตุ์ ๑ อรหตตผล หี ปวตตมานา สิกขา ปรีนิจิต-
กัจจตุตา น สิกขา กัจจ กโรนติ เกวล สิกขาผล-
ภาเวน ปวตตุนติ ๑ ตสฺมา ตาน สิกขาจัน อรหนติ
นาปี ตํสมงฺกโน เสกขจัน น จ ตํสมฺปยุตฺตา ฌมฺมา
สิกขนสีลา ๑ สิกขาสฺ ชาติติ เอวมาทิตฺเตหิ อคฺคผลฌมฺมา
เสกขา น โหนติ ๑ เภจิมผลสฺ ปน สิกขา สกทาคามี-
มคฺควิปสฺสนาทีนํ อุปนีสสยภาวโต สิกขา กัจจ กโรนตีติ
สิกขาจัน อรหนติ ตํสมงฺกโน จ เสกขจัน ตํสมฺปยุตฺตา
ฌมฺมา จ สิกขนสีลา ๑ เสกขฌมฺมา ยถาวุตฺเตหิ อตฺเตหิ
เสกขา โหนติเยว ๑

อถวา ๑ เสกขาติ อปรีโยสิตสิกขานํ วจนนฺติ อเสกขาติ
ปทํ ปรีโยสิตสิกขานํ ทสฺสนนฺติ น โลกิชมฺมนิพฺพานานํ
อเสกขภาวาปตฺติ ๑ วุฑฺฒิปฺปตฺตาเสกขา อเสกขา จ เสกข-
ฌมฺเมสฺ เอว เกสญฺจิ วุฑฺฒิปฺปตฺตานํ อเสกขตา อาปชฺชตีติ
อรหตตมคฺคฌมฺมา วุฑฺฒิปฺปตฺตา ยถาวุตฺเตหิ จ อตฺเตหิ
เสกขาติ กถวา อเสกขา อาปนฺนาติ เจ ตํ น สทิสฺส
ตพฺโพหารโต ๑ อรหตตมคฺคโต หี นินฺนนานาจรณํ อรหตตผลํ
จเปตฺวา ปรีญญาทิกิจฺจจรณํ วิปากภาวญจ ตสฺมา เตเอว
เสกขา ฌมฺมา อรหตตผลภาวํ อาปนฺนาติ สกกา วตฺตุ์ ๑
กุสลสฺสโต จ วิปากสฺสํ สนตฺตรตาย ปณิตฺตรนฺติ วุฑฺฒิปฺปตฺตา

*เล่มที่ 20 มารเชยยสุตตวณณา หน้า 315

จ เต ฐมา โหนตตีติ อเสกขชาติ วุจจนฺติ ฯ

เต ปน อเสกขฐมาเม ขนฺธวเสน อธิ ตีธา วิภชิตฺวา
เตหิ สมฺนฺนาคเมเน ชีณาสวสุส อานุกาว่า วิภาเวนฺโต ภควา
อเสกขเณ สีสกขณฺเณนาติอาทิมาย ฯ ตตฺถ สีสททสุส อตุโถ
เหฏฺฐา วุตฺโต ฯ ขนฺธสทฺโท ปน ราสิมฺหิ ปญฺญตฺตฺติยฺ รุพฺหิยฺ กุณฺเณติ
พฺหุสฺ อตฺเตสฺ ทิฏฺฐปฺปโยโค ฯ ตถา หิ อสงฺเขยฺโย อปฺปเมยฺโย
มหาอุทกฺกขณฺโธเตวว สงฺขยฺ คจฺฉตฺตีติ(๑)อาทิสฺ ราสิมฺหิ อากฺโต ฯ
อทุทสา โข ภควา มหนฺตํ ทารุกฺขนฺธํ กงฺคายนฺทียา
โสเตน วุญฺหมานฺนฺติ(๒)อาทิสฺ ปญฺญตฺตฺติยฺ ฯ จิตฺตํ มโน มานตํ
หทยํ ปณฺฑริ มโน มนายตฺนํ มนินฺทฺริยํ วิญฺญาณํ วิญฺญาณกฺขนฺโธติ(๓)-
อาทิสฺ รุพฺหิยฺ ฯ น โข อาวุโส วิสาข อริเยน อญฺจงฺกิเกน
มกุเคน ตโย ขนฺธา สงฺกหิตา ตีหิ จ โข อาวุโส วิสาข
ขนฺเธหิ อริโย อญฺจงฺกิโก มกุโค สงฺกหิตฺตฺติ(๔)อาทิสฺ กุณฺเณ ฯ
อิชาปี กุณฺเณเวว ทฏฺฐพฺโพ ฯ ตสฺมา อเสกขเณ สีสสงฺขาเตน
กุณฺเณนาติ อตุโถ ฯ สมฺนฺนาคโตติ สมายุตฺโต(๕) สมงฺคีฏฺโต ฯ
สมาทหติ เอเตน สยฺ วา สมาทหติ สมารานเมว วาติ
สมาริ ฯ ปกาเรหิ ชานาติ ยถาสภาวํ ปฏฺวิวิฆฺฉตฺตีติ ปญฺญา ฯ
สีลเมว ขนฺโธ สีสกขณฺโธ ฯ เสเสสฺสุปี เอเสว นโย ฯ

๑. อญฺ. จตฺตก. ๒๑/๕๑/๗๒ ฯ อญฺ. นิกก. ๒๒/๓๐๘/๓๓๖ ฯ

๒. สํ. สฟา. ๑๘/๓๒๒/๒๒๓ ฯ ๓. อภิ. สงฺ. ๓๔/๕๒/๓๒ ฯ

๔. ม. มุ. ๑๒/๕๐๘/๕๔๕ ฯ ๕. ม. สมฺปยุตฺโต ฯ

ทุตยวคควณณา

ปุลณกรยวตถุสตุตวณณา

ทุตยวคคสส ปจเม ปุลณกรยวตถุณนตี ปุชชภวผล(๑) นพพตเตนตี
 อตตโน สนนานัน ปุณนตีติ วา ปุลณานี ปุลณานี จ ตานี
 เหตุปจเจเหที กตตพพโต กกรยา จาตี ปุลณกรยวตถุ ตาเอว
 จ เตลล เตลล อานีสสานัน วตถุภวโต ปุลณกรยวตถุณนตี ๗
 ทานมยนตี อนุปจจันนภวมลสส อนุคคหวเสน ปุชชวเสน วา
 อตตโน เทยขมมสส ปเรลล ปกรจจากเจตนา ทยยตี เอตยาตี
 ทานัน ทานเมว ทานมย ๗ จีวราทีส หี จตฺต ปจเจเส
 อนุนาทีส วา ทสส ทานวตถุส รุปาทีส วา นส อารมมณเส
 ตี ตี เทนตสส เตลล ออุปาทนโต ปฏจาย ปุพพภาเค
 ปกรจจากกาลे ปจจนา โสมนสสจตเตน อนุสสรณเ จาตีตีส
 ๑ กาลเส วุตตนเยเนว ปวตตเจตนา ทานมย ปุลณกรยวตถุ
 นาม ๗

สีกมยนตี นิจจสีกอุโปสถนยมาทิวเสน ปญจ อฏจ ทส
 วา สีกานี สมากยนตสส สีกปฺรณตถ ปพพชิสสามีตี วิหาร
 คจจนตสส ปพพชนตสส มโนรลล มตถกั ปาเปตฺวา ปพพชิต
 วตมเหี สารุ สฎฐตี อวชเชนตสส สทฺธาย ปาตีโมกข

๑. ม. ปุลณกรยวตถุณนตี ปุชชภวผล ๗

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 318

ปริปุเรนุตตส ปณณาย จีวราทิกเก ปจจเวกขนุตตส สติยา
อาปถคเตส รูปาทิส จกขุทวาราทินิ สัวรรณุตตส วีริเยน
อาชีวั โสเธนุตตส จ ปวตฺตา เจตนา สีลตฺติ สีลมยํ
ปฺลฺลณกิริยาวตฺถ นาม ฯ

ตถา ปฏฺฐิสมฺภิทายํ (๑) วุตฺเตน วิปฺสฺสนามกฺเคน จกฺขุ
อนิจฺจโต ทฺกขฺโต อนตฺตโต วิปฺสฺสนุตตส โสคํ ฆานํ ชิวหํ
กายํ มนํ ฯ รูปเป ฯเปฯ ฐมฺเม ฯ จกฺขุวิญฺญาณํ ฯเปฯ มโน-
วิญฺญาณํ ฯ จกฺขุสมฺมฺสฺสํ ฯเปฯ มโนสมฺมฺสฺสํ ฯ จกฺขุสมฺมฺสฺสํ
เวทณํ ฯเปฯ มโนสมฺมฺสฺสํ เวทณํ ฯ รูปสฺลยํ ฯเปฯ ฐมฺม-
สฺลยํ ฯ ชรามฺมณํ อนิจฺจโต ทฺกขฺโต อนตฺตโต วิปฺสฺสนุตตส
ยา เจตนา ยา จ ปจฺจวิกฺสิณฺนาทิสฺส อฏฺฐตฺติสฺสย อารมฺมณฺเส
ปวตฺตา ฆานเจตนา ยา จ อนวชฺเชสฺส กมฺมายตฺนสิปฺปายตฺน-
(๒) วิชฺชาภูจฺจาเนสฺส ปฺริจฺจยมนสิการาทิวเสน ปวตฺตา เจตนา สพฺพา
ภาเวติ เอตฺยาติ ภาวนามยํ วุตฺตนเยน ปฺลฺลณกิริยาวตฺถ
จาทิ ฯ

เอกเมกณฺเจตฺถ ขถารหํ ปุพฺพภากโต ปฏฺฐาย กายเณ
กโรนุตตส กายกมฺมํ โหติ ตทตฺถ วาจํ นิจฺจฺจาเรนุตตส
วจิกมฺมํ กายงฺกํ วาจงฺกณฺจ อโจเปตฺวา มนสา จินฺเตนุตตส
มโนกมฺมํ ฯ อนฺนทานิ เทนุตตส จาปี อนฺนทานาทินิ (๑) เทมีติ
๑. ขุ. ปฏฺฐ. ๓๑/๕๕/๓๖ ฯ ๒. ม. ... วิชฺชาภูจฺจาเนสฺส ฯ
๓. กตฺถจฺ. อนฺนปานาทินิ ฯ

*เล่มที่ 20 ปุณณกริยาวตุลสุตวณณา หน้ 319

วา ทานปารมี อวชเชตวา วา ทานกาเล ทานมย ปุณณ-
กริยาวตุล โหติ ฯ วตตเสเส จตวา ททโต สีมย ขยโต
วยโต กมมโต สมมสนั ปฏฐเปตวา ททโต ภวานามย ปุณณ-
กริยาวตุล โหติ ฯ

อปรานปี สตุต ปุณณกริยาวตุณิ อปจติสหคต ปุณณ-
กริยาวตุล เวยยาวจจสหคต ปตติอนุปทานั อพณฺโหมทนั
เทสนามย สวณมย ทิฏฐชुकต(๑) ปุณณกริยาวตุลติ ฯ สรณคมณปี
หิ ทิฏฐชुकเตเนว สงฺกยหติ ฯ ยมฺปนเนตถ วตตพพิ ตั ปโรโต
อาวิ ภวิสสติ ฯ

ตตุถ วุฑฒตรั ทิสวา ปจจुकมณปตตจิวรปฏิกุคหณ-
อภิวาทนมคสมฺปทานาทิวเสน อปจายนสหคต เวทิตพพิ ฯ
วุฑฒตรานั วตตปฏิปตติกรณวเสน คามั ปินฺทาย ปวิฏฐั
ภิกขุ ทิสวา ปตตั คเหตุวา คามะ ภิกขุ สมฺปาเทตวา
อุปัสัทรณวเสน คจจ ภิกขุณั ปตตั อหาราติ สุตวา เวเคน
คนตุวา ปตตาทรณาทิวเสน จ เวยยาวจจสหคต เวทิตพพิ ฯ
จตุตาโร ปจจเย ทตวา ปุปฺผคนฺธาทีหิ รตนตุคยสฺส ปุชั
กตวา อณฺณั วา ตาทิสั ปุณณั กตวา สพฺพสตุตานั ปตติ
โหตุติ ปริณามวเสน ปตติอนุปทานั เวทิตพพิ ฯ ตถา ปเรหิ
ทินฺนายน ปตติยา เกวลั วา ปเรหิ กตั ปุณณั สาธุ สุกฺกุฐติ
๑. ม. ทิฏฐิชुकตั ฯ

อนุโมทนวเสน อพฺภนุโมทนํ เวทิตพฺพํ ฯ อตฺตโน ปคฺคณมฺมํ
อปฺจาสีสนฺโต หิตชฺฆาเสน ปเรสํ เทเสตีติ(๑) ฯ อิทํ เทสนามยํ
ปฺลฺลยกิริยวตฺถุ นาม ฯ ยํ ปน เอโก เอวํ มํ ชมฺมกถิกอติ
ชานิสฺสนฺตีติ อิจฺฉาย จตฺวา ลากสฺสการสีโลกสนฺนิสฺสีโต ชมฺมํ
เทเสติ ตํ น มหปฺผลํ โหติ ฯ อทฺธาอัยํ อตฺตहितปรหิตานํ
ปฏฺธิชฺชชฺฐปาโยติ โยนิโสมนสิการปฺเรจาริกहितผเรณน มุทฺจิตฺเตน
ชมฺมํ สฺฆาติ อิทํ สวณมยํ ปฺลฺลยกิริยวตฺถุ โหติ ฯ ยํ
ปเนโก อิติ มํ สทฺโธติ ชานิสฺสนฺตีติ สฺฆาติ ตํ น มหปฺผลํ
โหติ ฯ ทิฏฺฐิจฺฉา อชฺชกมณํ ทิฏฺฐชฺชคฺคํ ฯ (๒) อตฺถิ ทินฺนนฺติ
อาทินยปฺปวตฺตสฺส สมฺมาทสฺสนสฺส เอตํ อธิวณฺํ ฯ อิทํ หิ
ปฺพุทฺทภาเค วา ปจฺฉาภาเค วา ฅาณวิปฺปยุตฺตมฺปิ อชฺชกรณ-
กาเล ฅาณสมฺปยุตฺตเมว โหติ ฯ

อปเร ปนาหุ วิชานปฺชานวเสน ทสฺสนํ ทิฏฺฐิ
กุสลญฺจ วิญฺญาณํ กมฺมสฺสกตฅาณาที จ สมฺมาทสฺสนํ(๓) ฯ
ตตฺถ กุสเลน วิญฺญาเณน ฅาณสฺส อนุปฺปาเทปิ อตฺตนา
กตปฺลฺลยชานิสฺสรณวณฺณารหวณฺณาทีนํ สงฺคโห กมฺมสฺสกตา-
ฅาเณน กมฺมปฺลสมฺมาทิจฺฉิยา ฯ อิตฺริ ปน ทิฏฺฐชฺชคฺคํ สพฺเพสํ
นियมลกฺขณํ ฯ ยํ หิ กิณฺจิจิ ปฺลฺลยํ กโรนฺตสฺส ทิฏฺฐิจฺฉา
อชฺชภาเวเนว ตํ มหปฺผลํ โหติ ฯ

๑. ม. อติสทฺโโท นตฺถิ ฯ ๒. สී. ทิฏฺฐชฺชคฺคํ ฯ

ม. ทิฏฺฐิจฺฉคฺคํ ฯ ๓. ม. อติสทฺโโท ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 20 จกขุสฺสตวณณา หน้า 321

อิมสํ ปน สตฺตุนํ ปุณฺณกิริยวตฺตุนํ ปุริเมหิ ตีหิ
ทานมยาทีหิ ปุณฺณกิริยวตฺตุนิ สงฺคโห ๑ ตตฺถ หิ อป-
จายนเวยฺยาวจฺจานิ สีสฺมเย ปตฺติอนุปฺปทานอพฺภนฺนโมทนานิ
ทานมเย ฌมฺมเทสนาสวนานิ ภวานามเย ทิฏฺฐชฺชคตฺตํ ตีสฺสุปี ๑
เตนาห ภควา ตีณฺณมานิ ภิกฺขเว ปุณฺณกิริยวตฺตุนิ กตฺมานิ
ตีณฺณิ ทานมยํ ๑เป ๑ ภวานามยํ ปุณฺณกิริยวตฺตุนฺติ(๑) ๑

เอตฺถ จ อฏฺฐนํ กามาวจรกฺุสฺสเจตฺตานํ วเสน ตินฺณมฺปิ
ปุณฺณกิริยวตฺตุนํ ปวตฺตปิ โหติ ๑ ยถา หิ ปคฺคณํ ฌมฺมํ
ปรีวชฺเชนตฺตฺส(๒) เอกจฺเจ อนุสฺสนฺธิ อสฺสทกฺเขนตฺตฺเสว กจฺจนฺติ
เอวํ ปคฺคณํ สมถวิปสฺสณาภาวนํ อนุยฺยชฺชนตฺตฺส อนฺตรนฺตรา
ถาณวิปฺยตฺตจิตฺเตนาปี มนสิกาโร ปวตฺตติ ๑ สพฺพนตฺตํ ปน
มหกฺคตฺกฺุสฺสเจตฺตานํ วเสน ภวานามยเมว ปุณฺณกิริยวตฺตุนิ โหติ
น อิตฺธานิ ๑ คาถาย อตฺโถ เหนฺจฺจ วุตฺโตเยว ๑

ปรจฺมสฺสตวณณา นิฏฺฐิตา ๑

จกขุสฺสตวณณา

ทฺุติเย จกฺขุณฺตีติ จกฺขุณฺตีติ จกฺขุณฺตีติ สม วิสฺมํ
อาจิกฺขุณฺตานิ วิย ปวตฺตนฺตีติ อตฺโถ ๑ อถ วา จกฺขุณฺทฺเจน
จกฺขุณฺตีติ ๑ กิมีทํ จกฺขุณฺตีติ นาม อสฺสาทํ ๑ ตถา วทนฺตี
๑. อญฺ. อฏฺฐก. ๒๓/๓๖/๒๔๕ ๑ ๒. ม. ปรีวตฺเตนตฺตฺส ๑

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 322

มธฺ จกฺขติ พุยฺยชนฺํ จกฺขตีติ ฯ อิมานิ จ อารมฺมณฺรลํ
อนุกฺวนฺตานิ อสฺสาเทนฺตานิ วิย โหนฺตีติ จกฺขนฺญฺเจน จกฺขฺนฺนิ ฯ
ตานิ ปน สจฺเจปโต เทว จกฺขฺนฺนิ ฌาณจกฺขฺ มํสจกฺข
จาทิ ฯ เตสฺส มํสจกฺขฺ เหฏฺฐา วุตฺตเมว ฯ ฌาณจกฺขฺ ทิพฺพ-
จกฺขฺ ปญฺญาจกฺขฺติ อธิ ทฺวิธา กตฺวา วุตฺตํ ฯ

ตตฺถ ทิพฺพจกฺขฺติ ทิพฺพสทิสตฺตา ทิพฺพํ ฯ เทวตานิ หิ
สุจฺริตกมฺมนิพฺพตฺตํ ปิตตเสมฺหฺรหิราทีหิ อปฺลิพฺพุทฺธํ อุกฺกิเลส-
วิมฺุตตตาย ทูเรปฺปี อารมฺมณฺคฺคหณสมตฺถํ ทิพฺพํ ปสาทจกฺขฺ โหติ ฯ
อิทฺยจฺาปี วีริยภาวนาพลนิพฺพตฺตํ ฌาณจกฺขฺ ตาทิสเมวาทิ
ทิพฺพสทิสตฺตา ทิพฺพํ ทิพฺพวิหารวเสน ปฏฺิถทฺรตฺตา อตฺตโน
จ ทิพฺพวิหารสนฺนิสฺสิตตฺตา อาโลกปริกฺคฺเคน มหาชฺุติกตฺตา
ติโรกฺุทฺทาติกตฺรปทฺสเนน มหาคตฺิกตฺตาปี ทิพฺพํ ฯ ตํ สพฺพํ
สทิสตฺานุสฺาเรณ(๑) เวทิตพฺพํ ฯ ทสฺสนฺญฺเจน จกฺขฺกิจฺจกรเณน
จกฺขฺมิวาทิปี จกฺขฺ ทิพฺพญฺจ ตํ จกฺขฺ จาทิ ทิพฺพจกฺขฺ ฯ

ปชานาตีติ ปญฺญา ฯ กิ ปชานาติ จตฺตาริ อริย-
สจฺจานิ อิทํ ทฺกฺขฺนฺติอาทีนา ฯ วุตฺตญฺหตฺตํ

ปชานาติ(๒) โข อาวุโส ตสฺมา ปญฺญาติ วุจฺจติ กิณฺจ
ปชานาติ อิทํ ทฺกฺขฺนฺติ(๓)อาที ฯ

อฏฺุจกถายํ ปน ปญฺญาปนวเสน ปญฺญา กิณฺติ

๑. ม. สทฺทสฺตฺานุสฺาเรณ ฯ ๒. ม. ปชานาตีติ ฯ

๓. ม. มฺ. ๑๒/๔๕๔/๕๓๖ ฯ

*เล่มที่ 20 จกขุสุตตวณณา หน้า 323

ปณฺณเปติ(๑) อนิจฺจนฺติ ปณฺณเปติ ทุกฺขนฺติ ปณฺณเปติ อนตฺตาติ
ปณฺณเปตีติ วุตฺตํ ฯ สทา ปณายํ ลกฺขณาทีโธ ยถาสภาว-
ปฏฺิเวธลกฺขณา อกฺขลิตปฏฺิเวธลกฺขณา วา กุสฺลิสฺสาสชิตฺตอุสฺส-
ปฏฺิเวโธ วีย วิสโยภาสนรธา ปทีโป วีย อสมฺโมหปจฺจุปฏฺิจานา
อรณฺณคตฺตฺเทสิโก วีย ฯ วิเสสโต ปเนตฺถ อาสวกฺขยณณ-
สงฺฆาตา ปณฺณา จตฺตจฺทสฺสนฺนฺเจเน ปณฺณาจกฺขุติ อธิปฺเปตา ฯ
ยํ สนฺธาย วุตฺตํ จกฺขุํ อุตฺปาที ณาณํ อุตฺปาที ปณฺณา
อุตฺปาที วิชฺชา อุตฺปาที อาโลโก อุตฺปาทีติ (๒)

เอเตสฺ จ มํสจกฺขุ ปรีตฺตํ ทิพฺพจกฺขุ มหคฺคตํ อิตฺริ
อปฺปมาณํ ฯ มํสจกฺขุ รูปํ อิตฺรานิ อรูปานิ ฯ มํสจกฺขุ
ทิพฺพจกฺขุ จ โลกียานิ สาสวานิ รูปวิสยानิ อิตฺริ
โลกุตฺตรํ อนาสวํ จตฺตจฺทวิสยํ ฯ มํสจกฺขุ อพฺยาคตํ
ทิพฺพจกฺขุ สียา กุสฺลํ สียา อพฺยาคตํ ตถา ปณฺณา-
จกฺขุ ฯ มํสจกฺขุ กามาวจรํ ทิพฺพจกฺขุ รูปาวจรํ อิตฺริ
โลกุตฺตรนฺติ เอวมาทีวิ(๓)ภาคา เวทิตฺตฺวา ฯ

คาถาสฺ อนุตฺตรนฺติ ปณฺณาจกฺขุํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ
ตํ หิ อาสวกฺขยณณภาวโต อนุตฺตรํ ฯ อกฺขาสี ปรีสฺสุตฺตโมติ
ปรีसानํ อุตฺตโม อคฺโค สมนฺมาสมฺพฺทฺโธ เทเสสิ ฯ อปฺปาทิ
๑. ม. ปณฺณาเปติ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ ๒. ส. มหา. ๑๕/๑๖๖๖/๕๒๕ ฯ
วิ. มหา. ๔/๑๕/๒๐ ฯ ๓. ส. เอวมาทีนา ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 324

มัสจกขุสฺส ปวตฺติ ฯ มคฺโคตฺติ อุปาโย ทิพฺพจกขุสฺส การณํ ฯ
ปกตฺติจกขุมโต เอว หิ ทิพฺพจกขุ อุปฺปชฺชติ ยสฺมา กสิณาโลกํ
วทฺเตตฺวา ทิพฺพจกขุณาณสฺส อุปฺปาทํ โส จ กสิณมณฺฑเล
อุคฺคหนิมิตฺเตน วินา นตฺถิติ ฯ ยโตติ ยทา ฯ ฌาณนฺติ
อาสวกฺขยฌาณํ ฯ เตเนวาท ปรุณฺณาจกขุ อนุตฺตรนฺติ ฯ ตสฺส(๑)
จกขุสฺส ปฏฺฐิภาตฺติ ยสฺส อริยสฺส ปรุณฺณาจกขุสฺส อุปฺปตฺติยา
ภาวนา ย สพฺพสฺมา วฏฺฏทกฺขโต ปมฺจจติ ปริมฺจจฺติติ ฯ
ทฺติยสฺสวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อินทฺริยสฺสวณณา

ตฺติเย อินทฺริยานิตี อธิปเตยฺยญฺเจน อินทฺริยานิ ฯ ยานิ
หิ สหชาตฺตมฺเมสฺส อิสฺสรา วิย หุตฺวา เตหิ อนุวตฺติตฺตพฺพานิ
ตานิ อินทฺริยานิ นาม ฯ อปิจ อินฺโท ภควา ฐมฺมิสฺสโร
ปรเมน จ จิตฺติสฺสริเยน สมนฺนาคโต เตน อินฺเทน สพฺพปรจํ
ทิฏฺฐตฺตา อธิคตฺตา ปเรสํ จ ทิฏฺฐตฺตา เทสิตฺตฺตา [๒]
วิหิตฺตฺตา โคจรภาวนาเสวนาหิ ทิฏฺฐตฺตา จ อินทฺริยานิ ฯ อินฺทํ วา
มคฺคาธิคมสฺส อุปฺนิสฺสยญฺจํ ปุณฺณกมฺมํ ตสฺส ลิงฺคานีตีปิ
อินทฺริยานิ ฯ อนนฺ(๑)ฌาตฺตญฺญสฺสามิตีนิทฺริยนฺติ อนมตฺตคฺเค สํสारे
๑. สฺยา. ม. ยสฺส ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร วิหิตฺตฺตาติ ทิสฺสตี ฯ
๓. ม. อนนฺตา... ฯ เอวมฺปริปี ฯ

*เล่มที่ 20 อินทริยสุตตวณณา หน้ 325

อนณตํ อนธิตํ อมตปทํ จตุสจจรมุมเมว วา ชานิสฺสามิติ
ปฏฺปนฺนสฺส อิมินา ปุพฺพภาเคน อฺปนฺนํ อินทริยํ โสตาปตฺติ-
มคฺคปณฺณายตํ อธิวณฺํ ฯ อณฺณินฺทริยฺนฺติ อาชานนอินฺทริยํ ฯ
ตฺตรายํ วจนฺตุโธ อาชานาติ ปจฺมมคฺคภาณน ทิฏฺฐมริยาทํ
อนตฺกุกมิตฺตวาว ชานาตีติ อณฺณว ฯ ยถเว หิ ปจฺมมคฺค-
ปณฺณว ทุกฺขาทีสุ ปริยณฺนาภิสฺมยาทิวเสน ปวตฺตติ ตถเว อํปี
ปวตฺตตีติ อณฺณว จ สยถาวุตฺเตนญฺเจน อินฺทริยํ จาติ
อณฺณินฺทริยํ อาชานนญฺเจเนว อณฺณสฺส วา อริยปฺกคฺคสฺส
อินฺทริยฺนฺติ อณฺณินฺทริยํ โสตาปตฺติผลโต ปญฺจาย นฺนสฺ จาเนสฺ
ณณสฺเสตํ อธิวณฺํ ฯ อณฺณตาวินฺทริยฺนฺติ อณฺณตาวินฺ
จตุสฺส สจฺเจสฺส นิฏฺฐิตณณกิจฺจสฺส ชีณาสวสฺส อฺปฺปชฺชนโต
อินฺทริยญฺจสมฺภวโต จ อณฺณตาวินฺทริยํ ฯ เอตฺถ จ ปจฺม-
ปจฺฉิมานิ ปจฺมมคฺคจตุตฺถผลวเสน เอกญฺจานิกานิ อิตฺริ อิตฺร-
มคฺคผลวเสน นญฺจานิกนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

คาถาสฺส สิกฺขมานสฺสชาติ อธิสึลลสิกฺขาทโย สิกฺขมานสฺส
ภาเวนตฺสสฺส ฯ อฺขุมคฺคานุสฺสارينฺติ อฺขุมคฺโค วุจฺจติ อริยมคฺโค
อนตฺทวยวชฺชิตตฺตา(๑) ตฺสสฺส อนฺนสฺสรณโต อฺขุมคฺคานุสฺสارينฺติ ฯ
ปฏฺฐิปาฏิยา มคฺเค อฺปฺปาทนตฺสสชาติ อตฺโถ ฯ ขยสฺมินฺติ อนนฺวเสสํ
กิลีสํ ขปนฺโต ขยสงฺขาเต อคฺคมคฺเค ณาณํ ปจฺมํ ปุเรยเว
๑. ม. อนตฺทวยวชฺชิตตฺตา ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 326

อุปัชชติ ฯ ตโต อญญา อนนตราติ ตโต มคฺคณณโต
อนนตรา อรหตฺตํ อุปัชชติ ฯ อถ วา อชฺชมคฺคานุสาริโนติ
สิณฺุทฺชจฺจปติฏฺฐานายูหนาทิเก วชฺเชตฺวา สมถวิปสฺสนํ ยุกนทฺธ
กตฺวา ภาวนาเวสน ปวตฺตํ ปุพฺพภากมคฺคํ อนุสฺสรนตฺตส
อนุจฺจนตฺตส ปฏฺิปชฺชนตฺตส โคตรภฺภณานนฺตรํ ทิฏฺฐเจกฺกฺฐานํ
กิลีสานํ เขปนโต ขยสฺมี โสตาปตฺติมคฺเค ปจฺมณณํ อนญฺญา-
ตญฺญสฺสามิตินฺุทฺธิยํ อุปัชชติ ฯ ตโต อญญา อนนตราติ ตโต
ปจฺมณณโต อนนตรา อนนตรโต ปฏฺุจาย ยาว อคฺคมคฺคา
อญฺญา อญฺญินฺุทฺธิยํ อุปัชชติ ฯ

ตโต อญฺญา วิมุตฺตสฺสาติ ตโต อญฺญา อญฺญินฺุทฺธิยโต
ปจฺจฉา อรหตฺตมคฺคณณานนฺตรา อรหตฺตผลน ปญฺญาวิมุตฺติยา
อญฺญาตาวินฺุทฺธิเยน วิมุตฺตสฺส ฯ ฃณํ เว โหติ ตาทิโนติ
(๑)อรหตฺตผลุปฺตติโต อุตฺตรกาลเอ อิกฺกฺขานิกฺกฺขาทีสุ ตาทิลกฺขณป-
ปตฺตสฺส ชีณาสวสฺส ปจฺจเวกฺขณณณํ อุปัชชติ ฯ กถํ
อุปัชชติติ อหา อกฺุปฺปา เม วิมุตฺติติ ฯ ตสฺส อกฺุปฺปภาวสฺส
การณํ ทสฺเสติ ภวสฺสโยชนกฺขยาติ ฯ

อิทานิ ตาทิสํ ชีณาสวํ โถเมนฺุโต ส เว อินฺุทฺธิย-
สมฺปนฺุโนติ ตติยํ คากมาห ฯ ตตฺถ อินฺุทฺธิยสมฺปนฺุโนติ ยถา-
วุตฺเตหิ ตีหิ โลกุตฺตรินฺุทฺธิเยหิ สมฺนฺุณนาคโต สฺุทฺเชหิปี วา

๑. ม. อรหตฺตผลุปฺตติโต อุตฺตรกาลเอ ฯ

ปฏิปสสทฐิตทฐเอหิ สทฐาทิหิ อินทฐิเยหิ สมณนาคโต
ปริปนฺโน ตโต เอว จกขวาทิหิ สุกฺกุ วุปสนฺเตหิ นิพพิเสวเนหิ
อินทฐิเยหิ สมณนาคโต ฯ เตนาห สนฺโตติ สพฺพกิเลส-
ปริพาหฺวูปสมเนน อุปสนฺโตติ อตุโถ ฯ สนฺติปเท รโตติ นิพพาน
อภิรโต อธิมุตโต ฯ เอตถ จ อินทฐियสมฺปนฺโนติ เอเตน
ภาวิตมคฺคตา ปริณฺวาทกฺขนฺธตา จสฺส ทสฺสีตา สนฺโตติ
เอเตน ปหีนฺกิเลสตา สนฺติปเท รโตติ เอเตน สจฺฉิกต-
นิโรธตาติ ฯ เสถํ วุตฺตณฺยเมว ฯ

ตติยสฺสุตตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อทฐาสุตตวณณา

จตุตฺเถ อทฐาติ กาลา ฯ อตีโต อทฐาติอาทิสฺส เทว
ปริยาया สุตฺตณฺตปริยาโย อภิรมฺมปริยาโย จ ฯ ตตฺถ สุตฺตณฺต-
ปริยาเยน ปฏิสนฺธิโต ปุพฺเพ อตีโต อทฐา นาม ฯ

จฺจติโต ปจฺฉา อนาคโต อทฐา นาม สห
จฺจติปฏิสนฺธิหิ ตทณฺตรํ ปจฺจูปฺปนฺโน อทฐา นาม ฯ
อภิรมฺมปริยาเยน อุปาโท จิตฺติ ภฺงฺโกติ อิมे ตโย ขณ
ปตฺวา นิรุทฺธมฺมา อตีโต อทฐา นาม ตโยปิ ขณ
อสมฺปตฺตา อนาคโต อทฐา นาม ขณตฺตยสมฺงฺคิโน
ปจฺจูปฺปนฺโน อทฐา นาม ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 328

อปโร นโย อัย หิ อตีตาทวิภาโค อทฺธาสนฺตติสมย-
ขณฺวเสน จตุธา เวทิตฺตํโพ ๑ เตสฺส อทฺธาวิภาโค วุตฺโต ๑
สนฺตติวเสน สภาคเอกอตุสมฺภูจฺจนา เอกาหารสมฺภูจฺจนา จ
ปฺพุพาปริยวเสน วตฺตมานาปี ปจฺจุปฺปนฺนา ตโต ปฺพุเพ
วิสภาคอตุอาหารสมฺภูจฺจนา อตีตา ปจฺจนา อนาคตา ๑ จิตฺตชา
เอกวีธีเอกชวเนกสมาปตฺติสมฺภูจฺจนา ปจฺจุปฺปนฺนา นาม ตโต
ปฺพุเพ อตีตา ปจฺจนา อนาคตา ๑ กมฺมสมฺภูจฺจนา นํ ปาฎิเยกํ
สนฺตติวเสน อตีตาทิเถโท นตฺถิ เตสฺสเยว ปน อตุอาหารจิตฺต-
สมฺภูจฺจนา นํ อุตฺตมกฺกวเสน (๑) ตสฺส อตีตาทิภาโว เวทิตฺตํโพ ๑
สมยวเสน เอกมฺหุตฺตปฺพุพณฺหสายนฺหฺรตฺตินฺทิวาทิสฺส สมยฺส
สนฺตนาเวเสน ปวตฺตมานา ตํตฺสมเย ปจฺจุปฺปนฺนา นาม ตโต
ปฺพุเพ อตีตา ปจฺจนา อนาคตา ๑ อัย ตาว รุปรชฺมเมสฺสุ
นโย ๑ อรุปรชฺมเมสฺสุ ปน ขณฺวเสน อฺปฺปาทาทิกฺขณฺตฺตย-
ปริยาปฺนฺนา ปจฺจุปฺปนฺนา ตโต ปฺพุเพ อตีตา ปจฺจนา
อตีตา(๒) อปีจ อตฺถิกนฺตเหตุปจฺจยกิจฺจา อตีตา นิฏฺฐิตเหตุ-
กิจฺจา อนิฏฺฐิตปจฺจยกิจฺจา ปจฺจุปฺปนฺนา อุกฺยกิจฺจมสมฺปตฺตา
อนาคตา ๑ อตฺตโน วา กิจฺจกฺขณฺเ ปจฺจุปฺปนฺนา ตโต
ปฺพุเพ(๒) อตีตา ปจฺจนา อตีตา(๒) เอตฺถ จ ขณาทิกถา ว
นิปฺปริยาया เสสา ปริยาया ๑ อัย หิ อตีตาทิเถโท นาม
๑. กตฺถจฺจิ. อฺปฺปตฺติวเสน ๑ ๒. ม. ปฺพุเพ อตีตา ปจฺจนา อนาคตา ๑

ธมฺมานํ โหติ น กาลสฺส ฯ อตีตาภิเกเท ปน ธมฺเม
อุปาทาย ปรมคฺคโต อวิชฺขมาโนปี กาลो อิธ เตเนว
โวหารเณ อตีโตติอาทินา วุตฺโตติ เวทิตพฺโพ ฯ

กาธาสฺ อกฺเขยฺยสณฺณินฺติ เอตฺถ อกฺขายติ กถียติ
ปลฺลญาปียตีติ อกฺเขยฺยํ กถาวตฺถุ อตฺถโต รูปาทโย ปลฺลจก-
ขณฺฐา ฯ วุตฺตญฺเหดํ อตีตํ วา อทฺธานํ อารพฺภ กถํ
กถेยฺย อนาคตํ วา ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ วา อทฺธานํ อารพฺภ
กถेยฺยชาติ(๑) ฯ ตถา ยํ ภิกฺขเว รูปี อตีตํ นิรุทฺธํ วิปริณตํ
อโหสีติ ตสฺส สงฺขา อโหสีติ ตสฺส สมณฺญา อโหสีติ ตสฺส
ปลฺลยตฺติ น ตสฺส สงฺขา ภวิสฺสตีติ(๒) น ตสฺส สงฺขา อตฺถิติ
เอวํ วุตฺเตน นิรุตฺติปลฺลยตฺเตนปี เอตฺถ อตฺถโต ทีเปตพฺโพ ฯ
เอวํ กถาวตฺถุภาเวณ อกฺเขยฺยสงฺขาเต ขณฺฐปลฺลจเก อหนฺติ จ
มมฺนฺติ จ เทโวติ จ มนุสฺโสติ จ อตฺถิติ จ ปฺริโสติ จาทินา
ปวตฺตสณฺณาวเสน อกฺเขยฺยสณฺณินฺ ปลฺลยสฺส อุปาทานกฺขนฺธเส
สคฺคตฺตคฺคลาทิสณฺณินฺติ อตฺถโต ฯ อกฺเขยฺยสฺมี ตณฺหาทิกฺกจิกฺคาห-
วเสน ปตฺติกฺกิตฺตา รากาทิวเสน วา อฏฺฐหากาเรหิ ปตฺติกฺกิตฺตา ฯ
รตฺโต หิ รากวเสน ปตฺติกฺกิตฺโต โหติ ทฏฺฐโจ โทสวเสน มพฺโพ
โมหวเสน ปรามฺภูโจ ทิกฺกิวเสน ถามคฺโต อนุสยวเสน
วินิพฺพนฺโร มานวเสน อนิกฺกจฺจคฺโต วิจิกฺกจฺจวเสน วิกฺเขปคฺโต
๑. ที. ปา. ๑๑/๒๒๘/๒๓๑ ฯ ม. กถํ กถेยฺยชาติ ฯ
๒. ตี. ข. ๑๓/๑๓๔/๘๘ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 330

อุทฺทจฺจวเสณ ปติฏฺฐิตโธ โหตีติ ฯ

อกุเขยฺยํ อปริณฺญาตํ ตํ อกุเขยฺยํ เตภูมกฺขมเม ตีหิ
ปริณฺญาหิ อปริชานิตฺวา ตสฺส อปริชานนเหตฺ ฯ โยคฺมายนฺติ
มจฺจุโนติ มรณฺสส โยคํ เตน สํโยคํ อุปฺกจฺจนฺติ น วิสํโยคฺนฺติ
อตุโธ ฯ อถ วา โยคฺนฺติ อุปายํ เตน โยชิตํ ปสริตํ
มารเสนญฺจนฺนํ อนตฺตชาลํ กิเลสชาลญฺจ อุปฺกจฺจนฺตีติ วุตฺตํ
โหตี ฯ ตถา หิ วุตฺตํ

น หิ โน สงฺกฺรณฺเตน มหาเสเนน มจฺจุณาติ(๑) ฯ

เอตฺตวตฺตา วฏฺฏํ ทสฺเสตฺตฺวา อิทานิ วิวฏฺฏํ ทสฺเสตฺตํ
อกุเขยฺยญฺจ ปริณฺญาตํอาหิ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ จ สทฺโท พุยฺติเรเก ฯ
เตน อกุเขยฺยปริชานเนน ลทฺทพฺพิ วกฺขมานเมว วิเสสํ โชเตติ ฯ
ปริณฺญาตํ วิปสฺสนาสหิตาย มกฺคปฺลญฺจาย ทฺกฺขนฺติ ปริจฺฉิซฺช
ชานิตฺวา ตปฺปฏิพทฺชกิเลสปฺปหานเนน วา ตํ สมตฺติกฺกมิตฺวา
ติสฺสนนฺมปิ ปริณฺญานํ กิจฺจํ มตฺถกํ ปาเปตฺวา ฯ อกฺขาตารํ
น มลฺลตีติ สพฺพโส มลฺลนํ ปหีนฺตฺตา ชีณาสโว
อกฺขาตารํ น มลฺลตี การกาทิสภาวํ กิณฺจ อตฺตานํ น
ปจฺเจตีติ อตุโธ ฯ สฺมุจฺโจ วิโมกฺโข มนฺสา สนฺติปทฺมนฺตฺตรนฺติ
ยสฺมา สพฺพสงฺขตฺวิมุตฺตตฺตา วิโมกฺโขติ สพฺพกิเลสสนฺตาปฺวป-
สมนฺนฺจฺจานตฺยา สนฺติปทฺนฺติ ลทฺธนาโม นิพฺพานธฺมโม สฺมุจฺโจ

๑. ม. อ. ๑๔/๕๒๗/๓๔๘ ฯ ข. ๒๘/๔๔๑/๑๖๕ ฯ

มุสิโต ปตุโต ตสฺมา อกฺขาทาริ น มณฺณตีติ ฯ อถวา
ปริณฺณายาติ ปเทน ทุกฺขสจฺจสฺส ปริณฺณากิสมฺมํ สมฺมทฺยสจฺจสฺส
ปหานากิสมฺมณฺจ วตฺวา อิทานิ มฺภูจฺโจะ วิโมกฺโขมฺนสา สนนฺติ-
ปทมนฺนุตฺตรนฺติ อิมินา มคฺคณิโรธานํ ภาวนาสจฺฉนิกิริยาภิสมฺมํ
วทติ ฯ ตสฺสสตฺโถ สมฺมจฺเจทวเสน สพฺพกิเลเสหิ วิมฺมจฺฉีติ วิโมกฺโข
อริยมคฺโค ฯ โส ปนสฺส มคฺคจิตฺเตน มฺภูจฺโจะ มุสิโต ภาวิตो
เตเนว อนฺนุตฺตรํ สนนฺติปํทํ นิพฺพานํ มฺภูจฺจํ มุสิตํ สจฺฉนิกตฺตนฺติ ฯ
    อกฺเขยฺยสมฺปนฺโนติ อกฺเขยฺยนิมิตฺตํ วิวิธาหิ วิปตฺตีหิ
อูปทฺทุกฺเต โลเก ปหีนวิปฺลฺลสฺตาย ตโต สฺสปริมฺมุตฺโต อกฺเขยฺย-
ปริณฺณายาหิ นิพฺพตฺตยาหิ สมฺปตฺตีหิ สมฺปนฺโน สมฺนฺนาคโต ฯ
สงฺขาย เสวีติ ปณฺณเวปฺปฺลฺลปฺตฺตติยา จีวรธาปิจฺเจเย สงฺขาย
ปริตฺตฺเลตฺตวาว เสวนสีโล สงฺขาทธฺมมฺมตฺตา จ(๑)อาปาถคตฺตํ สพฺพมฺปิ
วิสขํ นพฺงคฺคฺเพกฺขาวเสน สงฺขาย เสวนสีโล ฯ ธฺมมฺภูจฺฉิตฺติ อเสกฺ-
ขธฺมเมสฺสุ นิพฺพานธฺมเม เอว วา จิตฺโต ฯ เวทคฺคฺติ เวทิตพฺพสฺส
จตฺตสจฺจสฺส ปาริ คตตฺตวา เวทคฺคฺ ฯ เอวํคฺคฺโน อรหา ภวาทิสฺสุ
กตฺตจฺจิ อายตี (๒) ปฺนพฺภวาทิตฺโต มนฺนุสฺสเทวาทิ สงฺขยํ น อูเปติ
อปฺลฺลตฺตติกาเมว คจฺฉนฺตีติ อนฺนุปาทาปรีนิพฺพานเนน เทสนํ นิฏฺฐาเปตี ฯ
    จตฺตฺตสฺสจฺฉตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. วาติ ยุตฺตตรํ ฯ ๒. สฺ. อายตี ฯ

สุจริตสุตตวณณา

นญฺเจ สุญฺสุ จริตานิ สุนฺทรานิ वा จริตานิ สุจริตานิ ฯ
กาเยน สุจริตํ กายโต वा ปวตุตํ สุจริตํ กายสุจริตํ ฯ
เสเสสุปี เอเสว นโย ฯ อิธาปี ปน ปญฺญตฺตวิเสน กम्मปถวเสน
จาทิ ทูริธา กถา ฯ ตตฺถ กายทฺวาเร ปญฺญตฺตสิกฺขาปทสฺส
อวิติกฺกโม กายสุจริตํ วจิทฺวาเร ปญฺญตฺตสิกฺขาปทสฺส อวิติกฺกโม
วจิสฺสุจริตํ อุภยตฺถ ปญฺญตฺตสฺส อวิติกฺกโม มโนสุจริตฺตํ อโย
ปญฺญตฺติกถา ฯ ปาณาติปาตาทีหิ ปน วิรมนฺตสฺส อุปฺปन्นา
ติสุโส เจตนาปี วิริตโยปี กายสุจริตํ มุสาวาทาทีหิ วิรมนฺตสฺส
จตฺสุโส เจตนาปี วิริตโยปี วจิสฺสุจริตํ อนภิชฺฉา อพฺยาปาโท
สมฺมาทิฏฺฐิตี ตโย เจตนาสมฺปยุตฺตธมฺมา มโนสุจริตฺตํ อโย
กम्मปถกถา ฯ เสสํ วุคฺตฺตํ เมว ฯ

นญฺจสุตตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

โสเจยฺยสุตตวณณา

ตตฺถเม โสเจยฺยานิตี สุจิทฺวา ฯ กายโสเจยฺยญฺตี กาย-
สุจริตํ วจิมโนโสเจยฺยานิปี วจิมโนสุจริตาเนว ฯ ตถา हि วุคฺตํ
ตตฺถ กตมํ กายโสเจยฺยํ ปาณาติปาตา เวรมณีตฺธาที ฯ (๑)

กาถายํ สมฺมุจฺเจทวเสน ปหีนสพฺพกายทฺวจริตฺตฺตา

๑. อญฺ. ติก. ๒๐/๕๖๐/๓๕๕ ฯ อตฺถโต สมานํ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปทวณณา หน้ท 334

กายน สจฺจิติ กายสจฺจิจิ ๑ โสเจยฺยสมฺปนฺนุนฺนติ ปฏิปฺปสฺสทฺฐกิลสฺสตฺตทา
สฺสปริสฺสทฺฐราย โสเจยฺยสมฺปตฺตติยา อุเปตฺติ ๑ เสถิ วุตฺตนยเมว ๑
สฺตตฺตมฺสฺตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ๑

โมนยฺยสฺตฺตวณณา

อฏฺฐเม โมนยฺยานีติ เอตถ อธิโลกปรโลกํ อตฺตหิต-
ปรหิตตฺตจ มฺนทิตติ มฺนุ กถยณฺนปฺนุชฺชเนน สทฺธิ สตฺต
เสกฺขา อรหา จ ๑ อธิ ปน อรหาว อธิปฺเปโต ๑
มฺนุโน ภวาทิ โมนยฺยานิ ๑ อรหโต กายวจิมนสมจารา ๑
อถ วา มฺนุภวกรร โมนยฺยปฏิปทธรมฺมา โมนยฺยานิ ๑

เตสมฺม วิตฺถลโร ตตฺถ กตมํ กายโมนยฺยํ ติวธิกาย-
ทฺฐจฺจริตฺตสฺส ปหณฺนํ กายโมนยฺยํ ติวธิ กายสฺจฺจริตฺตํ กายโมนยฺยํ
กายารมฺมณฺณ ฅณฺณํ กายโมนยฺยํ กายปริณฺญา กายโมนยฺยํ
ปริณฺญาสทฺทโค(๑) มคฺโค กายโมนยฺยํ กายสฺสมิ ฅนฺนทฺรคปฺ-
ปหณฺนํ กายโมนยฺยํ กายสงฺขารนิโรธา จตฺตถชฺชณานสมปตฺติ
กายโมนยฺยํ ๑

ตตฺถ กตมํ วจิโมนยฺยํ จตฺตพฺพิธวจิทฺฐจฺจริตฺตสฺส ปหณฺนํ
วจิโมนยฺยํ จตฺตพฺพิธํ วจิสฺจฺจริตฺตํ วจฺจารมฺมณฺณ ฅณฺณํ วจฺจ-
ปริณฺญา ปริณฺญาสทฺทโค มคฺโค วจฺจสฺสมิ(๒) ฅนฺนทฺรคปฺ-
๑. ม. ปริณฺญาสทฺทโค ๑ ๒. ม. วจฺจาย ๑

*เล่มที่ 20 ปรมราคสุตฺตวณณา หน้า 335

ปหานํ วจิสฺซขารนโรธา ทุตฺตชฺชฌานสมาปตฺติ วจโมนเอยฺยํ ฯ

ตตฺถ กตมํ มโนโมนเอยฺยํ ติวริชมโนทฺวจจริตฺตสฺส ปหานํ
มโนโมนเอยฺยํ ติวริชํ มโนสุจริตํ มนารมฺมเณ ฌานํ มโน-
ปริยฺญา ปริยฺญาสทฺทโค มคฺคโค มนสฺสมี ฉนฺทราคป-
ปหานํ จิตฺตสฺซขารนโรธา สยฺยเวทิตฺตนิโรธสมาปตฺติ มโน-
โมนเอยฺยนฺติ ฯ (๑) นินฺหาตปาปกนฺติ(๒) อคฺคมคฺคชเลน(๓) สฺกฺกฺสุ
วิกฺขาลิตปาปมลํ ฯ

อภฺจรมสุตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปรมราคสุตฺตวณณา

นวเม ยสฺส กสฺสจิติ อนิยฺमितวจันํ ตสฺมา ยสฺส
กสฺสจิ ปุคฺคกสฺส กทฺทกสฺส วา ปพฺพชิตฺตสฺส วา ฯ ราโค
อปฺปหีนฺติ รณฺชนกฺุเณ ราโค สมฺมุจฺเจทวเสน อปฺปหีนฺติ มคฺเคน
อนุปฺปตฺติชฺชมฺมตํ น อปาทิตฺโต ฯ โทสโมหฺสุปี เอเสว นโย ฯ
ตตฺถ อปายคมนียา รากโทสโมหา ปรมมคฺเคน โอปาริกา
กามราคโทสา ทุตฺตียมคฺเคน เตเยว อนวเสสา ตติยมคฺเคน
ภวราโค อวสฺสิฏฺฐโมโห จ จตฺตมคฺเคน ปหีนฺติ ฯ เอวเมเตสุ
ปหีนฺเตสุ ตเทกฺกฺสุโตสพฺเพปี กิเลสา ปหีนฺเตว ฯ เอวเมเต
๑. บุ. มหา. ๒๕/๖๗/๖๗ ฯ บุ. ฐพ. ๓๐/๑๖๔/๘๓ ฯ
๒. สฺยา. ม. นินฺหาตปาปกนฺติ ฯ ๓. ม. อคฺคมคฺคชเลน ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณนา หน้า 336

ราคาทโย ยสฺส กสฺสจิจิ ภิกฺขุสฺส วา ภิกฺขุณียา วา อุปาสกสฺส
วา อุปาสิกาย วา มคฺเคน อปฺปหีนา ฯ พทฺโธ มารสฺสาติ
กิลฺลสมาเรณ พทฺโธติ วุจฺจติ ฯ ยทคฺเคน จ กิลฺลสมาเรณ พทฺโธ
ตทคฺเคน อภิสงฺขารมาราทีหิปี พทฺโธเยว โหติ ฯ ปฏิมุกฺกสฺส
मारปาโสติ ปฏิมุกฺโก อสฺส อนฺนํ อปฺปหีนกิลฺลเสน ปุคฺคเลน
ตายนฺ เอว อปฺปหีนกิลฺลตายนฺ มารปาสสงฺขาโต กิลฺลโส อตฺตโน
จิตฺตสนฺदानํ ปฏิมุกฺโก ปเวสิโต เตน สยํ พนฺธราปีโตติ
อตุโธ ฯ อถ วา ปฏิมุกฺโก อสฺส ภเวยฺย มารปาโส ฯ สุกฺก-
ปกฺเข โอมุกฺกสฺสาติ อวมุกฺโก โมจฺจโต อปฺปนีโต อสฺส ฯ
เสถํ วุตฺตวิปริยาเยน เวทิตพฺพิ ฯ

อิธ คาคา สุกฺกปกฺกขวเสเนว อากตา ฯ ตตฺรารยํ
สงฺเขปฺตุโธ ยสฺส อริยปุคฺคสฺส รากโทสาวิชฺชา วิราชิตา
อคฺคมคฺเคน นิโรธิตา ตํ ภาวิตกายสีลจิตฺตปญฺญตายนฺ
ภาวิตตฺเตสฺส อรหนฺเตสฺส อญฺญตรํ อพฺภนฺตรํ เอกํ พุรหฺมภูตํ
พุรหฺมํ วา เสฏฺฐํ อรหฺตตฺถลํ ปตฺตํ ยถา อญฺญเอ ชีณาสวา
ปุพฺพูปนฺิสฺสยสมฺปตฺติสมนฺนาคตา หุตฺวา อากตา ยถา จ
เต อนฺตทวฺยรหิตาย สีลสมาธิปญฺญาภฺจนฺทรสฺสทคฺตาย มชฺฌิมาย
ปฏฺธิปทายนฺ นิพฺพานํ คตา อธิคฺตา ยถา วา เต ขนฺธราทีนํ
ตถลภฺขณํ ยถาวโต ปฏฺธิวิชฺฌีสุ ยถา จ เต ตถธมฺเม
ทูกฺขาทโย อวิปริตโต อพฺภญฺญีสุ ฐปาทิกे จ วิสเย ยถา
เต ทิฏฺฐมตฺตาทิวเสเนว ปสฺสึสุ ยถา วา ปเนเต อฏฺฐ

*เล่มที่ 20 ทุติยรากลสุตตวณณา หน้า 337

อนริยโหวหาระ วชเชตววา อริยโหวหาระเสเนว ปวตตววาจา
วajanurupajja pavuttakaya kayanurupajja pavuttavajja tta
oyampi oriyapukoloti ttaakatti jattasajjaputtatay puttii pukkulaveri
kilesaveri ottadanuvatahikayajja ottikannatti(๑) verayattitti saphetthi
kilesasasijjarathina phinnattata saphupphayina puttathay oriyaya
aha kaddhetti kaddhettitti ฯ

นวมสุตตวณณา นิฏฐิตา ฯ

ทุติยรากลสุตตวณณา

ทสมะ ฯ น(๒) อตริตติ ตินฺโน (๒) น ตินฺโน อตฺติโน สมุตฺตทนฺตติ
สํสารสมุตฺตํ จกขุวายนานาติสมุตฺตํ วา ฯ ตทกฺขมฺปิ ทุปฺปฺรณฺญฺเจน สมุตฺตโท
วียาติ สมุตฺตํ ฯ อถ วา สมุตฺตทนฺตเจน สมุตฺตํ กิเลสวสฺสเนน
สจฺจตฺตทนฺตสฺส กิเลสสทฺนโตตติ (๓) อตฺโต ฯ สวิจฺจินฺตติ โกธฺปายา-
สววิจฺจิทิ สววิจฺจิทิ ฯ วุตฺตญฺเฑหํ วิจฺจียนฺตติ โข ภิกฺขุ โกธฺปายาสสฺเสตฺติ
อริวจฺจนฺตติ(๔) ฯ สวาทฺตญฺญนฺตติ ปญฺจกามคฺคณาวาทฺตญฺญนฺตติ สห อวาทฺตญฺญนฺตติ ฯ
วุตฺตมฺปิ เจตฺติ อวาทฺตญฺญนฺตติ โข ภิกฺขุ ปญฺจจฺนเนตฺติ กาม-
คฺคณานํ อริวจฺจนฺตติ (๕) ฯ สกฺหํ สรกฺขสฺนตติ อตฺตโน โคจรรคตฺตานํ
อนตฺถชนนโต จณฺทมกรมจฺจกจฺจปรกฺขสสฺสทิสฺสทิสฺส วิสภากปฺกฺคเลทิสฺส

๑. ม. อตฺติกนฺตทนฺตติ ฯ ๒. ม. อตริตติ ตินฺโน อตฺติโน ฯ

๓. ส. กิเลสสทฺนโตตติ ฯ ๔. ม. ม. ๑๓/๑๕๑/๑๕๕ ฯ

พ. อิตฺติ. ๒๕/๒๘๕/๓๑๖ ฯ อตฺถโต สมานํ ฯ

๕. ม. ม. ๑๓/๑๕๓/๒๐๑ ฯ อญฺ. จตฺตฺก. ๒๑/๑๒๒/๑๖๘ ฯ

พ. อิตฺติ. ๒๕/๒๘๕/๓๑๖ ฯ

*เล่มที่ 20 ดิกนิปาตวณณา หน้า 338

สคหฺ(๑) ฯ ตถา จาห สคหฺ สรกุขสนฺติ โข ภิกฺขุ มาตฺคามสฺเสตฺติ
อริวจนฺนฺติ(๒) ฯ อตฺริตฺติ มคฺคปฺลยฺณานาวาย ยถาวุตฺตํ สมฺมทฺติ
อตุตฺตริ ฯ ตินฺนฺโณตฺติ นิตฺตินฺนฺโณ ฯ ปฺรากลฺโตตฺติ ตสฺส สมฺมทฺตสฺส
ปารี ปฺรตฺติตํ นิโรธํ อุกฺกโต ฯ ถเล ตินฺนฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
มโหฬํ กามาติมโหฬญจ อติกุกฺกมิตฺวา ถเล ปฺรตฺติเร นิพฺพาน
พาหิตปาปพฺรหฺมโณ ตินฺนฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ

อิธปิ คาลา สุกฺกปฺกขวเสเนว อาคตา ฯ ตตฺถ
อุมฺมิภยฺนฺติ(๓) ยถาวุตฺตอุมฺมิภยํ ภายิตพฺพํ เอตฺตสฺมาตฺติ ตํ อุมฺมิ
ภยํ(๔) ฯ ทุตฺตรนฺนฺติ ทฺรุตฺติกฺกมํ อจฺจตาริตฺติ อติกุกฺกมํ ฯ สงฺกาคฺติโคตฺติ
รากลฺทินํ ปฺลยฺจนฺนํ สงฺกานํ อติกุกฺกนฺตตฺตา ปหฺนิตฺตา สงฺกาคฺติโต ฯ
อตุตฺถงฺกโต โส น ปฺมาณเมตฺติ(๕) โส เอวํกุโต อรหา รากลฺทินํ
ปฺมาณกรรฺมมานํ อจฺจนฺตเมว อตุตฺถงฺกตตฺตา อตุตฺถงฺกโต ตโตเอว
สีลาทิสฺรมมฺกขนฺชปารีปฺริยา จ เอทิสฺส สีเลน สมาริณา
ปฺลยฺณายาตฺติ เกนจิ ปฺมิณฺตต อสฺกุกฺกณฺยโย ปฺมาณํ น เอตฺติ ฯ
อถ วา อนุปาทิสฺสสนิพฺพานสงฺขาตํ อตุตฺถํ กโต โส อรหา
อิมาย นาม คตฺติยา จิตฺโต เอทิสฺส จ นาม จ นามโคตฺเตนาคฺติ ปฺมิณฺตํ
อสฺกุกฺกณฺยตฺตา ปฺมาณํ น เอตฺติ น อุกฺกจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
อโมหยิ มจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ

- # ๑. อิตฺโต ปรี สรกุขสนฺติ ปเทน ภวิตพฺพํ ฯ
- # ๒. ม. ม. ๑๓/๑๕๔/๒๐๒ ฯ พุ. อิติ. ๒๕/๒๘๕/๓๑๖ ฯ
- # ๓. สฺยา. ม. อุมฺมิภยํ ฯ ๔. สฺ. ตํ อุมฺมิภยํ ฯ
- # ๕. สฺยา. สมานเมตฺติ ฯ

*เล่มที่ 20 มิจฉาทิกุจิกสุตตวณณา หน้า 339

อนุปาทิเสสนิพพานชาตยวาท เทสนัน นิฏฐาเปสิ ฯ อิติ อิมสมิ
วคฺเค ปจฺมปฺลยจมณฺเฏเจสุ วณฺณํ กถิตํ ทุคฺคิยสตุตฺตมณฺเฏเจสุ วิวณฺณํ ฯ
เสเสสุ วณฺณวิวณฺณํ กถิตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

ทสมสุตตวณณา นิฏฐิตา ฯ

ทุคฺคิยวคฺควณณา นิฏฐิตา ฯ

ตติยวคฺควณณา

มิจฉาทิกุจิกสุตตวณณา

ตติยวคฺคสุตฺต ปจฺเม ทิกฺกฺขา มยาคิ มยา ทิกฺกฺขา มม
สมนตจกฺขุณา ทิพฺพจกฺขุณา จาคิ ทฺวิหิปี ทิกฺกฺขา
ปจฺจกฺขโต วิทิตา ฯ เตน อนฺนุสฺสวาทิ ปฏิกฺกฺขิปติ อยฺยจ อตฺโต
อิทาเนว ปาพิขิ อากมิตฺตติ ฯ กายทฺวจฺจริเตน สมฺนฺนาคคาคิ
กายทฺวจฺจริเตน สมฺงฺคฺคิฏฺฐตา ฯ อริยานํ อุปฺวาทกาคิ พุทฺธาทีนํ
อริยานํ อนฺนตฺมโส คิหิโธตาปฺนฺนํ นมฺปิ คฺคณฺปรีชฺสเนน
อพฺภูตพุกฺกฺขานเนน อุปฺวาทกา อุกฺโกสกา ครหกา ฯ
มิจฉาทิกุจิกาคิ วิปรีตทฺสฺสนา ฯ มิจฉาทิกุจิกมฺมสมาทานาคิ
มิจฉาทฺสฺสนเหตุ สมาทินฺนํ นานาวิธกมฺมา เย จ มิจฉาทิกุจิมฺลเกสุ
กายกมฺมาทีสุ อยฺยเยปี สมาทเปฺนฺติ ฯ เอตฺถ จ วจิมฺโน-
ทฺวจฺจริตคฺคหณฺเนเนว อริยฺอุปฺวาทมิจฉาทิกุจิสฺส คหิตาสฺส ปฺน วจัน
มหาสาวชฺชภวาทฺสฺสนตฺถิ เนลฺล ฯ มหาสาวชฺชโห หิ อริยฺอุปฺวาโท

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 340

อานนตรียสทีโส ฯ ยถาห เสยฺยถาปี สาริปุตฺต ภิกฺขุ
สีลสมฺปนฺโน สมาธิสมฺปนฺโน ปญฺญาสมฺปนฺโน ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม
อณฺเณ อาราเชยฺยเ อเวิ สมฺปทมิทํ สาริปุตฺต วทามิ ตํ
วามํ อปฺปหยา ตํ จิตฺตํ อปฺปหยา ตํ ทิฏฺฐี อปฺปฏฺิ-
นิตฺตสฺสชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต อเวิ นิริเยติ ฯ (๑) มิจฺญา-
ทิฏฺฐีโต จ มหาสาวชชตฺริ นาม อณฺเณ นตฺถิ ฯ ยถาห ฯ
นาหํ ภิกฺขเว อณฺเณ เอกธมฺมมฺปี สมฺนุสฺสสามิ ยํ อเวิ
มหาสาวชชตฺริ ยถยิทํ ภิกฺขเว มิจฺญาทิฏฺฐิ มิจฺญาทิฏฺฐิ-
ปรmani ภิกฺขเว วชฺชานีติ(๒) ฯ

ตํ โข ปนาติอาทิ ยถาวุตฺตสฺส อตฺถสฺส อตฺตปจฺจกฺข-
ภาวํ ทพฺพตฺริ กตฺวา ทสฺเสตฺถ อารทฺธํ ตมฺปี สุวิญญฺเยยฺยเมว ฯ

กาธาสฺ มิจฺจามนํ ปณฺิชายาติ อภิขฺฌาทีนํ วเสน จิตฺตํ
อโยนิโส จเปตฺวา ฯ มิจฺจาวาจญฺจ อภาสียาติ (๓) มุสวาทาทิวเสน
วามํ ภาสิตฺวา ฯ มิจฺจนา กมฺมานิ กตฺวานาติ ปาณาติปาตาทิ-
วเสน กายกมฺมานิ กตฺวา ฯ อถ วา มิจฺจามนํ ปณฺิชายาติ
มิจฺจาทิฏฺฐิวเสน จิตฺตํ วิปริตํ จเปตฺวา ฯ เสสปรททฺวเยปี
เอเสว นโย ฯ อิทานิสฺส ตถาทุจฺจริตฺจรเณ การณํ ทสฺเสติ ฯ
อปฺปสฺสโตติ อตฺตโน ปเรสญฺจ หิตาวเหเน สฺเตเน วิรหิตฺติ
๑. ม. ม. ๑๒/๑๖๖/๑๔๔ ฯ ๒. อญ. เอก. ๒๐/๑๕๑/๔๔ ฯ
๓. ม. มิจฺจาวาจญฺจ ภาสียาติ มิจฺจนา ฯ

อตุโธ ๑ อปฺลณกโรติ ตโต เอว อริยธมฺมสฺส อโกวิทตาย
กิปฺพิสการี ปาปชฺโม ๑ อปฺปสฺมี อิช ชีวิตติ อิช มนุสฺสโลก
ชีวิต อติปริตฺเต ตถา จาห โย จิร ชีวติ โส วสฺสสตํ
อปฺปปี วา กิโยติ (๑) อปฺปมาเย มนุสฺसानนฺติ จ ๑ ตสฺมา พหุสฺสุโต
สฺปฺปณฺโณ สีนํ ปฺลณานิ กตฺวา สกฺกูปโก นินฺพพานปติฏฺโฐ
วา โหติ ๑ โย ปน อปฺปสฺสุโต อปฺลณกโร กายสฺส เกทา
ทฺปฺปณฺโณ นิริยํ โส อฺปฺปชฺชตีติ ๑

ปรมสฺตฺตวณณา นินฺจิตา ๑

สมฺมาทิฏฺฐิกสฺตฺตวณณา

ทฺติเย ปรมสฺสฺเต วุตฺตวิปริยาเยน อตุโธ เวทิตฺตฺโพ ๑

ทฺติยสฺตฺตวณณา นินฺจิตา ๑

นิสฺสรณียสฺตฺตวณณา

ตฺติเย นิสฺสรณียาติ(๒) นิสฺสรณปฺปฏิสฺยฺตฺตา ๑ ธาตุโยติ
สฺตฺตสฺสฺสณฺสกาวา ๑ กามานนฺติ กิเลสกามานนฺญเฆว วตฺถุกามา-
นนฺจ ๑ อถ วา กามานนฺติ กิเลสกามานํ ๑ กิเลสกามโต หิ
นิสฺสรณา วตฺถุกาเมหิปี นิสฺสรณฺเฆว โหติ น อณฺณถา ๑
วุตฺตญฺเหตี

๑. ที. มหา. ๑๐/๕๕/๖๒ ๑ ส. ส. ๑๕/๔๔๐/๑๕๘ ๑

๒. ม. นิสฺสรณียาติ ๑

*เล่มที่ 20 ดิกนิปาตวณณนา หน้า 342

น เต กามา ยานิ จิตฺรานิ โลกเ

สงฺกปฺปราโค ปุริสสฺส กาโม

ติฏฺฐนฺติ จิตฺรานิ ตเถว โลกเ

อเถตฺถ ธีรา วินยฺนติ ฉนฺทนฺติ(๑) ฯ

นิสฺสรณฺติ อปฺคโม ฯ เนกฺขมฺมฺนฺติ ปจฺมชฺฌานํ วิเสสโต
ตํ อสุภารมฺมณํ ทฏฺฐพฺพํ ฯ โย ปน ตํ ฌานํ ปาทกํ
กตฺวา สงฺขารे สมฺมสฺสิตฺวา ตตฺติยมคฺคํ ปตฺวา อนาคามีผลเณ
นิพฺพานํ สจฺฉิกโรติ ตสฺส จิตฺตํ อจฺจนตเมว กามะหิ นิสฺสณฺณติ
อิทํ อุกฺกฏฺจโต กามานํ นิสฺสรณํ เวทิตพฺพํ ฯ รูปรานฺนติ
รูปชฺมฺมานํ วิเสเสน สทฺธี อารมฺมเณหิ กุสลวิปากิรียาเกทโต
สพฺเพสํ รูปาวจรชฺมฺมานํ ฯ อรูปนฺติ(๒) อรูปาวจรชฺฌานํ ฯ เกจิ
ปน กามานนฺติ ปทสฺส สพฺเพสํ กามาวจรชฺมฺมานนฺติ อตฺถํ
วทฺนติ เนกฺขมฺมฺนฺติ จ ปญฺจ รูปาวจรชฺฌานานีติ ฯ ตํ
อฏฺฐกถาสฺ นตฺถิ น ยุชฺชติ จ ฯ ภูตฺนฺติ ชาตํ ฯ สงฺขตฺนฺติ
สเมจฺจ สมฺภุชฺช ปจฺจเยหิ กตํ ฯ ปฏฺิจฺจสมฺปฺปนฺนฺติ การณโต
นิพฺพตฺตํ ฯ ตีหิปี ปเทหิ เตญฺมเก ชฺมเม อนวเสสโต ปริยาทียติ ฯ
นิโรโรติ นิพฺพานํ ฯ เอตฺถ จ ปจฺมาย ชาติฺยา กามปริณฺญา
วฺตุตา ทุตฺติยาฯ รูปปริณฺญา ตตฺติยาฯ สพฺพสงฺขตปริณฺญา
สพฺพภาวสมตฺกุกโม วฺตุโต ฯ

๑. อ.จ. น.ก.ก. ๒๒/๓๓๔/๔๖๐ ฯ ๒. ม. อารูปนฺติ ฯ

*เล่มที่ 20 สนุตตรสูตถวณนา หน้า 343

คากาสู กามนีสสรณั ถตวาทิ อิทั กามนีสสรณั
เอวณจ กามโต นีสสรณนติ ชานิตวา ฯ อติกกมติ
เอเตนาคิ อติกกโม อติกกมณูปาโยตัง อติกกมัม อารูปป์ ถตวา ฯ
สพเพ สงขาราคิ สมนติ วูปสมนติเอตถาคิ สพพสงขาร-
สมโถ นีพพานัง ตัง ปสสนโต ฯ (๑) เสถั เหฏฐาคิ วุตตณนยเมว ฯ
ตติยสูตถวณนา นิฏฐิตา ฯ

สนุตตรสูตถวณนา

จตุตถเอ รุปเปหิติ รุปปาวจรรคมเมหิ ฯ สนุตตราติ อติสเยน
สนุตตา ฯ รุปปาวจรรคมมา หิ กิลสวิกขมมกนโต วิตถกาทิ-
โอพาริกงคปฺพานโต สมานิต(๒)ภูมิกาวโต จ สนุตตา นาม ฯ
อารูปปา ปน เตหิปี อังกสนุตตตาย เจว อารมมณสนุตตตาย
จ อติสเยน สนุตวุตติกา เตน สนุตตราติ วุตตา ฯ นิโรชิติ
นีพพานัง ฯ สงขาราวเสสสุขุมภาวปฺปตฺติโตปี หิ จตุตถารูปปโต
ผลสมานปฺตฺติโยว สนุตตรา กิลสทรธปฺปิปฺปสฺสทฺธิโต นีพพานา-
รมมณโต จ กิมงคัง ปน สพพสงขารสมโถ นีพพานัง ฯ
เตน วุตตัง อารูปเปหิ(๓) นิโรชิติ สนุตตโรติ ฯ

คากาสู รุปปคาคิ รุปภวูปคา ฯ รุปภโว หิ อิช
รูปนติ วุตโต รุปปตฺติยา มคคัง ภาเวตฺติอาทิสฺ วีย ฯ
๑. ม. ตัง ผุสฺส ผุสนโต ฯ ๒. ม. สมานิตฺติภูมิกาวโต ฯ
๓. สฺยา. อรูปเปหิ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 344

อรุปฏฺจาอินฺติ อรุปาวจราฯ นิโรธํ อปฺปชานนฺตา อากนฺตาโร
ปฺนพฺภวณฺติ เอเตน รุปรารุปาวจรชฺชเมหิ นิโรธสฺส สนฺตภาวเมว
ทสฺเสติฯ อรุเปสฺส อสณฺจिताติ อรุปรากเนน อรุปรภเวสฺส
อปฺปติฏฺฐหนฺตา เตปี ปริชานนฺตาติ อตุโถฯ นิโรเช ย
วิมฺภูจณฺตีติ เอตถ ยติ นิปาตมตฺตํฯ เสสํ เหฏฺฐา วุตฺตณฺยเมวฯ
จตุตฺตสฺสวณฺณา นิฏฺฐิตาฯ

ปฺตฺตสฺสวณฺณา

ปฺลจเม ปฺตฺตาคิ อตฺตธา โอรสฺปฺตฺตา ทินฺนกาทโยปี
วาฯ สนฺโตติ ภวณฺตาฯ สํวิชฺชมานา โลกสฺมินฺติ อิมสฺมี
โลเก อฺปลพฺภมานาฯ อตฺถิภาเวน สนฺโต ปากฺกฺภาเวน
วิชฺชมานาฯ อติชาโตติ อตฺตโน คฺุณฺเหหิ มาตาปีตโร อติภฺกมิตฺวา
ชาโต เตหิ อธิกฺกุณฺเดติ อตุโถฯ อฺนุชาโตติ คฺุณฺเหหิ มาตาปีตฺถนํ
อฺนุรูปฺ หุตฺวา ชาโต เตหิ สฺมานคฺุณฺเดติ อตุโถฯ อวชาโตติ
คฺุณฺเหหิ มาตาปีตฺถนํ อสโม (๑) หุตฺวา ชาโต เตหิ หีนคฺุณฺเดติ
อตุโถฯ ยหิ ปน คฺุณฺเหหิ ยุตฺโต มาตาปีตฺถนํ อธิโก สโม
หิโนติ จ อธิปฺเปโต เต วิภฺชิตฺวา ทสฺเสตฺถํ กถณฺจ ภิกฺขเว
ปฺตฺโต อติชาโต โหตีติ กเถตฺถกมฺยตฺถาย ปฺจจฺฉิ กตฺวา อธิ
ภิกฺขเว ปฺตฺตสฺสวณฺณา นิทฺเทโส อารทฺโธฯ
๑. สี่. อวโมฯ ม. อธโมฯ

*เล่มที่ 20 ปุตุตตสุตตวณณา หน้า 345

ตตถ น พุทธิ สรณิ กตาดิอาทิสู พุทธิโรติ สพุพมเมสุ
อปฏิหตถาณนิมิตตานุตตรวิโมกขาธิคมปริภาวิต ขนุชสนุตาน
สพุพมณุตถยานปทฐานัน วา สจจาภิสมโพธิ อูปาทาย
ปลยลตติโก สตตาดิสโย พุทธิโร ๑ ยถาห ๑

พุทธิโรติ โย โส ภควา สยมภู อนาจริโย ปุพเพ
อนนุสสุเตสุ ฐมเมสุ สามิ สจจานิ อภิสมพุทธิ ตตถ จ
สพุพมณุตติ ปตโต พเลสุ จ วสิภวานุตติ (๑) ๑ อัย ตาวตถโต
พุทธิวิภวานา ๑

พยลชนโต ปน สวาสนาย กิเลสนิททาย อจจนตวิกเมน
พุทธิวา ปฏิพุทธิวาติ พุทธิโร พุทธิยา วา วิกสิตภาเวน(๒)
พุทธิวา วิพุทธิวาติ พุทธิโร พุทธิตาดิ พุทธิโร โพเชตาดิ
พุทธิโรติ เอวมาทินา นเยน เวทิตพุโพ ๑ ยถาห พุทธิตาดิ
สจจานิติ พุทธิโร โพเชตา ปชายาติ พุทธิโร สพุพมณุตตาย
พุทธิโร สพุพทสสาวิตาย พุทธิโร อนนุณนเยยตาย พุทธิโร
วิสวิตาย พุทธิโร ชินาสวสงขาเตน พุทธิโร นิรูปกุกิเลส-
สงขาเตน พุทธิโร เอกนุตวิตราโคติ พุทธิโร เอกนุตวิทโทโสติ
พุทธิโร เอกนุตวิทโมโหติ พุทธิโร เอกนุตติกุกิเลสติ พุทธิโร
เอกายนมคคจกโตติ พุทธิโร เอโก อนนุตตริ สมมาสมโพธิ
อภิสมพุทธิโรติ พุทธิโร อพุทธิวิหตตดา พุทธิปฏิลาภาติ พุทธิโร
๑. พุ. จุฬ. ๓๐/๕๔๖/๒๗๑ ๑ พุ. ปฏิ. ๓๑/๓๘๖/๒๖๑ ๑
๒. กตถจิ. วิกสิตตาย ๑

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 346

พุทฺโธติ เนตํ นามํ มาตรา กตํ น ปีตรา กตํ น ภาตรา
กตํ น ภคินิยา กตํ น มิตฺตามจุเจหิ กตํ น ชาติ-
สาโลหิตฺเตหิ กตํ น สมณพฺราราหุมนฺเนหิ กตํ น เทวตาหิ กตํ
อถ โข วิโมกฺขนฺตฺกเมตํ พุทฺธานํ ภควนฺตํ โพธิยา มฺเ
สท สพฺพณฺณตฺถวณฺณสฺส ปฏฺฐิตาภา สจฺฉิกขาปณฺณตฺติ ยทิตํ
พุทฺโธติ(๑) ฯ

หีเสตีติ สรณํ ฯ สพฺพํ อนตฺถํ อปายทฺถุขํ สพฺพํ
ลํสสารทฺถุขํ หีเสตี วินาสเตติ วิทฺธเสตีติ อตฺถโถ ฯ สรณํ กตฺตาติ
พุทฺโธ ภควา อมฺหากํ สรณํ คติ ปรายนํ ปฏฺฐิสรณํ อมฺสฺส
ฆาตา หิตสฺส วิชฺชาตาติ อิมินา อธิปฺปาเยน พุทฺธํ ภควนฺตํ
กจฺฉาม ภขาม เสวาม ปยฺรฺปาสาม เอวํ วา ชานาม
พุชฺฌามาติ เอวํ คตา อูปคตา พุทฺธํ สรณํ คตา ฯ
ตปฺปฏฺฐิกฺเขเปน น พุทฺธํ สรณํ คตา ฯ

ธมฺมํ สรณํ กตฺตาติ อธิคตมคฺเค สจฺฉิกตนิโรเช
ยถานุสสิญฺจํ ปฏฺฐิพฺชมาเน จตฺตฺส อปาเยสฺส อปตฺมาน(๒) ฐาเรตีติ
ธมฺโม ฯ โส อตฺถโต อริยมคฺโค เจว นินฺพพานํ จ ฯ วุตฺตญฺเหดํ
ยวตา ภิกฺขเว ธมฺมา สจฺขตา อริโย อญฺจจฺกโก มคฺโค
เตสํ อคฺคมกฺขายตีติ (๓) ฯ วิตฺถาโร ฯ น เกวลญจ อริยมคฺค-

๑. พุ. จุฬ. ๓๐/๕๔๖/๒๗๑ ฯ พุ. ปฏฺ. ๓๑/๓๘๖/๒๖๒ ฯ
๒. ม. อปตฺมาน กตฺวา ฯ ๓. อจ. จตฺตฺก. ๒๑/๓๔/๔๔ ฯ

*เล่มที่ 20 ปุตุตสุตตวณณา หน้า 347

นิพพานานิ เอว อปีจ โข อริยผลเหหิ(๑) สทุธิ ปริยตติชมโม

จ ๑ วุตตญเหหตี ฉตตมาณวภิมาเน

ราควิราคมเนชมิโสกั

ชมมมสงขตมปปฏิภูกั

มชฺฐมิมิ ปคฺฉิ สฺวิกตติ

ชมมมิมิ สรณตถมูเปหิติ ๑ (๒)

ตตถ หิ รากวิราโคติ มคฺโค กถิตโต ๑ อเนชมิโสกนติ
ผลั ๑ ชมมมสงขตนติ นิพพานั ๑ อปปฏิภูกั มชฺฐมิมิ ปคฺฉิ
สฺวิกตตนติ ปิฏกตตเยน วิภตตทา สพพชมมกขนุชา กถิตา ๑
ติ ชมมิมิ วุตตนเยน สรณนติ คตา ชมมิมิ สรณิ คตา ๑
ตปปฏิภูเกเปเน น ชมมิมิ สรณิ คตา ๑

ทิฏฐิสีลสงฆาเตน สัหโตติ สงฺโฆ ๑ โส อตถโต
อฏฐอริยปุกคตสมุโห ๑ วุตตญเหหตี ตสฺมี เอว วิมาเน

ยตถ จ ทินฺน มหปผลมาหุ

จตุสฺ สฺจิสฺ สุริสฺยเคสฺ

อฏฐ จ ปุกคต ชมมทสา เต

สัชมิมิ สรณตถมูเปหิติ(๓) ๑

ติ สงฺฆมิ วุตตนเยน สรณนติ คตา สงฺฆมิ สรณิ
คตา ๑ ตปปฏิภูเกเปเน น สงฺฆมิ สรณิ คตาติ ๑

๑. ม. อริยผลเหหิ ๑ ๒. พ. วิमान. ๒๖/๕๓/๕๔ ๑

๓. พ. วิमान. ๒๖/๕๓/๕๔ ๑

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้ 348

เอตถ จ สรณคมนโกสลลคถึ สรณั สรณคมนั โย
จ สรณั คจจติ สรณคมนปฺปเกโท ผลั สจฺกิลโส เกโท
โวทานนุติ อัย วิโร(๑) เวทิตพฺโพ ฯ

ตคถ ปทคถโต ตาว หีสตีติ สรณั สรณคตานิ เตเนว
สรณคมนเนน ภยั สนุตาสั ทุกขั ทุกคตี ปริกิลลั หนติ
วินาสตีติ อตุโธ รตนตฺตยสฺเสตฺติ อธิวจันั ฯ อถวา หิตะ
ปวตฺตเนน อหิตโต(๒) นีวตฺตเนน จ สตฺตานิ ภยั หีสตีติ
พฺพุโร สรณั ภวกนุตารโต อุตฺตารเนน อสฺสาสทานเนน จ
ชฺมุโม อปฺปกานมฺปิ การานั วิปฺลผลปฺภีลาภกรเนน สจฺโฆ ฯ
ตสฺมา อิมินาปี ปรียาเยน รตนตฺตยั สรณั ฯ ตปฺปสาท-
กฺครุตาหิ วิหตฺกิลโส ตปฺปรายนตาการปฺปวตฺโต จิตฺตปฺปาโท
สรณคมนั ฯ ตัสมจฺกิสตฺโต(๓) สรณั คจจติ วุตฺตปฺปการเณ
จิตฺตปฺปาเทน เอตานิ เม ตินิ รตนานิ สรณั เอตานิ
ปฺรายนนุติ เอว อฺเปตีติ อตุโธ ฯ เอวํ ตาว สรณั สรณคมนั
โย จ สรณั คจจตีติ อิทํ ตยั เวทิตพฺพั ฯ

ปเกทโต ปน ทฺวิธั สรณคมนั โลกียั โลกุตฺตรญจ ฯ
ตคถ โลกุตฺตรั ทิฏฺฐสจฺจานั มกฺกกฺขณเ สรณคมนุปฺกิลล-
สมฺจฺเจเทน อารมฺมณโต นีพฺพานารมฺมณั หุตฺวา กิจฺจโต
๑. ม. วิธั ฯ ๒. ม. อหิตา ฯ ๓. ม. ตัสมจฺกิสตฺโต ฯ
๔. อัย นีปาโต เหฏฺฐาน ทิสฺสติ ฯ

*เล่มที่ 20 ปุตุตตคตวณนา หน้า 349

สกเลปี รตนคตเย อิชคตติ โลกียี ปุตุชชนานัน สรณ-
คมนุปกุเกสวิกุขมุกเนน อารมมคโต พุทฐาทิกุณารมมณัน
หตุวา อิชคตติ ๑ ตัน อคตโต พุทฐาทิสฺ วคคฺคสุ สทฐา-
ปฏิสทาโก สทฐามุทิกกา จ สมมาทิกุจิสฺ ทสสุ ปุณณกิริยวคคฺคสุ(๑)
ทิกุจิสฺกมมณันติ วุจจติ ๑

ตยิทํ จคฺคฐา ปวคคตติ อคตคสนนียยาคเนน ตปปรายนตย
สิสฺสทวูปคคเนน ปณิปาเตนาคิ ๑ คคต อคตคสนนียยาคนัน
นาม อชฺช อาทึ กคฺควา อหํ อคตคานัน พุทฐคฺคส นียยาเทมิ(๒)
ชมมคฺคส สัมคคสาคิ เอวํ พุทฐาทินัน อคตคปริจฺจชนัน ๑ ตปปรายนัน
นาม อชฺช อาทึ กคฺควา อหํ พุทฐคฺคปรายโน ชมมคฺคปรายโน
สจฺจคฺคปรายโน อิติ มํ ชารคคาคิ(๓) เอวํ ตปปฏิสรรณภาโว
ตปปรายนตย ๑ สิสฺสทวูปคคณัน นาม อชฺช อาทึ กคฺควา อหํ
พุทฐคฺคส อนคฺคเววสิโก ชมมคฺคส สัมคคส อิติ มํ ชารคคาคิ(๔) เอวํ
สิสฺสทวคฺคส อุปคคณัน ๑ ปณิปาโต นาม อชฺช อาทึ กคฺควา อหํ
อภิวาทนปจฺจกฺคจฺจานอนคฺคชลิกมมสามิจิกมมํ พุทฐาทินัน เอว คคณณัน
วคคฺคณัน กโรมิ อิติ มํ ชารคคาคิ เอวํ พุทฐาทิสฺ ปรหมนิปจฺจ-
กาโร ๑ อิมคฺคสฺ หิ จคฺคณนัน อาการานัน อนคฺคคตรํ กโรนคคเนน
คคิตํ เอว โหคคิ สรณคคณัน ๑

อปีจ ภคควโต อคตคานัน ปริจฺจชามิ ชมมคฺคส สัมคคส

๑. ม. ปุณณกิริยวคคฺคสุ ๑ ๒. ม. นียยาเทมิ ๑

๓. ม. ชารคคาคิ ๑ ๔. ม. ชารคคาคิ ๑

อตตานิ ปริจจขามิ ชีวิตัม ปริจจขามิ ปริจจตุโต เอว เม
อตตชชีวิตตจ ชีวิตปริยนตักัม พุทฺธัม สรณัม กจฺจนามิ พุทฺโธ
เม สรณัม ตาณัม เถณนุตติ เอวมปิ อตฺตสนฺนินฺยฺยาตณฺนํ เวทิตพฺพํ ฯ
สตถุถารณจ วตาคัม ปสฺสสามิ(๑) ภควนฺตเมว ปสฺสเสยฺยํ สุกตตจ
วตาคัม ปสฺสเสยฺยํ ภควนฺตเมว ปสฺสเสยฺยํ สมฺมาสมฺพุทฺธตจ วตาคัม
ปสฺสเสยฺยํ ภควนฺตเมว ปสฺสสามิตฺติ(๒)เอวํ มหากสฺสปตฺเตรสฺส สรณ-
กมณฺ์ วีย สิสฺสภาวุปกมณฺ์ ทฏฺฐพฺพํ ฯ

โส อหํ วิจริสฺสามิ กามา คามํ ปุรา ปุริ

นมนสฺสมาโน สมฺพุทฺธัม ฐมฺมสฺสจ สฺสฐมฺมตฺตนฺติ ฯ (๓)

เอวํ อาพวกาทีนํ สรณกมณฺ์ วีย ตปฺปรายนตา เวทิตพฺพา ฯ
อถ โข พุทฺธมาเยพุราหุมนโณ อุกฺกุจฺยาสนา เอกังสํ อุตฺตราสงฺกํ
กริตฺวา ภควโต ปาเทสฺส สิริสา นิปตฺติควา ภควโต ปาทานิ
มฺูเขน จ ปริจฺจมุพฺพิ ปาณินิ จ ปริสฺมฺพาหติ นามตฺจ สาเวติ
พุทฺธมาเย อหํ โภ โคตม พุราหุมนโณ พุทฺธมาเยหํ(๔) โภ โคตม
พุราหุมนโณติ(๕) เอวํ ปณฺิปาโต ทฏฺฐพฺโพ ฯ

โส ปเนส ภาติภยจริยทกฺขินฺเณยฺยวเสน จตฺตพฺพิโธ โหติ ฯ

ตตฺถ ทกฺขินฺเณยฺยปณฺิปาเตน สรณกมณฺ์ โหติ น อิตฺเรหิ ฯ

๑. ม. ปสฺสเสยฺยํ ฯ เอวมฺปิปริปี ฯ ๒. ส. น. ๑๖/๕๒๓/๒๕๕ ฯ

ปสฺสเสยฺยนฺติ ทิสฺสตี ฯ ๓. ส. ส. ๑๕/๘๔๖/๓๑๖ ฯ

ขุ. ส. ๒๕/๓๑๑/๓๖๑ ฯ ๔. ม. พุทฺธมาเย อหํ ฯ

๕. ม. ม. ๑๓/๕๕๘/๕๔๔ ฯ

*เล่มที่ 20 ปุตุตตสุตตวณณา หน้า 351

เสฏฐวเสเนว หิ สรณั คยหติ เสฏฐวเสน ภิชชติ ฯ ตสฺมา
โย อยเมว โลเก สพฺพสตุตฺตโม อคฺคทกฺขิณฺเอยฺติ วนฺทติ เตเนว
สรณั คหิตั โหติ น ฌาติภยาจริยสญฺญา ย วนฺทนฺเตน ฯ เอว
คหิตสรณสฺส อุปาสกสฺส วา อุปาสิกา ย วา อณฺณตติตฺติเยสุ
ปพฺพชิตฺตี ฌาตี(๑) ฌาตโก เม อยฺนฺติ วนฺทโต สรณั น
ภิชชติ ปเคว อปพฺพชิตฺติ ฯ ตถา ราชานั ภยเณ วนฺทโต ฯ โส
หิ รฏฺฐปฺพชิตตฺตา อวฺนฺทียมาโน อนตฺตมฺปิ กเรยฺยาติ ฯ ตถา
ยงฺกิลฺลิจิ สิปฺปํ สิฏฺขาปํกั ติตฺถียมฺปิ อจฺริโย เม อยฺนฺติ วนฺทโตปิ
น ภิชชติ ฯ เอว สรณคฺมณสฺส ปเกโท เวทิตพฺโพ ฯ

เอตถ จ โลกุตฺตรสฺส สรณคฺมณสฺส จตฺตารี สามณฺณ-
ผลานี วิปากผลั สพฺพทฺกฺขกฺขโย อาณิสฺสผลั ฯ วุตฺตญฺเหตฺตํ

โย จ พุทฺธญฺจ ฐมฺมญฺจ สัณฺญจ สรณั คโต ฯ เปฯ

เอตํ สรณมกฺกมฺ สพฺพทฺกฺขา ปมฺจจตีติ(๒) ฯ

อปิจ นิจฺจโต อนุปคฺมณาทีนึปี เอตสฺส (๓) อาณิสฺสผลั

เวทิตพฺพํ ฯ วุตฺตญฺเหตฺตํ อฏฺฐานเมตฺตํ ภิกฺขเว อนวกาโส ยํ

ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล กณฺจิจิ สงฺขารั นิจฺจโต อุปคฺจญฺเอย

สุขโต อุปคฺจญฺเอย กณฺจิจิ ฐมฺมํ อตฺตโต อุปคฺจญฺเอย ฯ มาตริ

ชีวิตา โวโรเปยฺย ปิตริ ชีวิตา โวโรเปยฺย อรหนตฺตํ ชีวิตา

๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. ขุ. อิติ. ๒๕/๒๔/๔๐-๔๑ ฯ

๓. อนุปคฺมณาทีวเสน เปตสฺส ฯ (สุมงฺกลวิลาสินียญฺเจว

มโนรตฺตปุรณฺณญฺจ อากตฺตํ ตนฺตตฺตํ ปสฺสตีตพฺพํ) ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 352

โวโรเปยฺย ทฏฺฐจิจฺจเตน(๑) ตถาคตฺตสฺส โลหิตํ อุปฺปาเทยฺย สงฺฆํ

ภินฺนุเทยฺย อณฺณํ สตุถารํ อุทฺทิสฺเสยฺย เนตํ จานํ วิชฺชตีติ ฯ (๒)

โลกิยสฺส ปน สรณคฺมนสฺส ภาวสมฺปทาปี โภคสมฺปทาปี

ผลเมว ฯ วุตฺตญฺเฬหิตํ

เย เกจิจิ พุทฺธํ สรณํ คตาเส

น เต คมิสฺสสนฺติ อปายญฺมึ (๓)

ปฺหาย มานูสํ เทหํ

เทวกาຍํ ปริปฺปุเรสฺสสนฺตีติ ฯ (๔)

อปรมปี วุตฺตํ

อถ โข สกฺโก เทวานมินฺโท อสีติยา เทวตาสหสฺเสหิ สทฺธิ

เขนายสฺมา มหาโมคฺคฺคฺลาโน เตนฺอุปสงฺกมิ ฯเปฯ เอกมฺนตํ จิตํ

โข สกฺกํ เทวานมินฺทํ आयสฺมา มหาโมคฺคฺคฺลาโน เอตทโวจ

สาธฺว โข เทวานมินฺท พุทฺธํ สรณคฺมนํ โหติ ฯ พุทฺธํ สรณ-

คฺมนเหตุ โข เทวานมินฺท เอวมิเชกฺจเจ สตุตา กายสฺส ภาทา

ปรี มรณา สุกฺตี สกฺกํ โลกํ อุปฺปชฺชนฺติ เต อญฺเฬ เทเว

ทสฺหิ จานฺเห อธิคฺณหนฺติ ทิพฺเพน आयุนา ทิพฺเพน วนฺณเณน

ทิพฺเพน สุเขน ทิพฺเพน ยเสน ทิพฺเพน อาริปีเตยฺเยน ทิพฺเพหิ

รูเปหิ ทิพฺเพหิ สทฺเทหิ ทิพฺเพหิ คณฺเฐหิ ทิพฺเพหิ รเสหิ

๑. ม. ทฏฺฐจิจฺจโต ฯ ๒. ม. อ. ๑๔/๒๔๕/๑๓๐ ฯ

อจ. เอก. ๒๐/๑๕๓-๑๖๑/๓๕-๓๖ ฯ

อภิ. วิ. ๓๕/๘๓๕/๔๕๔-๔๕๕ ฯ ๓. ส. อปายํ ฯ

๔. ส. ส. ๑๕/๑๒๑/๓๗ ฯ

*เล่มที่ 20 ปุตุตตสุตตวณณา หน้า 353

ทิพเพหิ โยฎฐพเพหิ ๗เป๗ ฌมมํ สงงมํ ๗เป๗ โยฎฐพเพหิติ ๗ (๑)
เวลามสุตตาทิวเสนปี (๒) สรณคมนสฺส ผลวิเสโส เวทิตพฺโพ ๗ เอว
สรณคมนสฺส ผลํ เวทิตพฺพํ ๗

โลกิยสรณคมนญเจตถ ตีสํ วตฺถุสฺส อญฺญาณสํสยมิจฺญา-
ณาณาทีหิ สงฺกิลิสฺสตี น มหาชุตฺกํ โหตี น มหาวิปฺผาริ ๗
โลกุตฺตรสฺส ปน สงฺกิลเโส นตฺถิ ๗ โลกิยสฺส จ สรณคมนสฺส
ทฺวิโร เกโท สาวฺชโร อนวฺชโร จ ๗ ตตฺถ สาวฺชโร
อญฺยสฺตถาราทิสฺส อตฺตสนฺนินิยฺยาตนาทีหิ โหตี โส อนิฎฺฐผลโ ๗
อนวฺชโร ปน กาลกิริยาย โส อวิปากตฺตา อผลโ ๗
โลกุตฺตรสฺส ปน เนวตฺถิ เกโท ๗ ภวนฺตเรปี หิ อริยสาวโก
น อญฺญํ สฺตถาริ อฺทฺทิสฺสตีติ เอว สรณคมนสฺส สงฺกิลเโส
จ เกโท จ เวทิตพฺโพ ๗

โวทานมฺปิ จ โลกิยสฺเสว ๗ ยสฺส หิ สงฺกิลเโส ชาโต(๓)
ตฺสฺเสว [๔] โวทานเนน ภวิตพฺพํ ๗ โลกุตฺตรํ ปน นิจฺจโวทานเมวาทิ ๗

ปาณาติปาตาติ เอตฺถ ปาณสฺส สรเสนเนว ปตฺนสภาวสฺส
อนฺตรวา เอว อติปาตํ อติปาโต สณฺนิกํ ปติตฺถุ อทฺตวา
สีงมํ ปาตฺนนฺติ อตฺถโ ๗ อตฺถกมฺม วา สฺตถาทีหิ อภิภวิตฺวา

๑. ส. สฟา. ๑๘/๕๒๖-๕๓๐/๓๓๒-๓๓๗ ๗

๒. อจ. นวก. ๒๓/๒๒๔/๔๐๕ ๗ ๓. ม. อัย ปาโร นตฺถิ ๗

๔. ม. เอตฺถนฺตเร ตโตติ ทิสฺสตี ๗

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 354

ปาดนั อติปาโต ปาณมาโตติ วุตตัม โหติ ฯ ปาโณติ เจตถ
ขนุทธนุตาโน โย สตุโตติ โวหริยติ ปรมคตโต รูปารูป-
ชีวิตินุทริยัม รูปชีวิตินุทริเย หิ วิโกปีเต อิตรมปิ ตัมสมพนุชตาย
วินสสุตตีติ ฯ ตสมมี ปน ปาณ ปาณสญญินโน ชีวิตินุทริย-
ปจเจตถอุปกกมสมมุจจาปีกา กายวจิทวารานัน อญจตรทวารป-
ปวตตยา วรกเจตนา ปาณาติปาโต ฯ ยาย หิ เจตนาย
ปวตตมานสสุ ชีวิตินุทริยสสุ นิสสยญเตสสุ อุปกกมกรรมเหตุก-
มหาภูตปจจยา อุปปชชนกมหาภูตา ปุริมสทิสาน อุปปชชนติ
วิสทิสาน เอว อุปปชชนติ สา ตาทิสปโปยคสมมุจจาปีกา เจตนา
ปาณาติปาโต ฯ ลทฐูปกกมานิ หิ ภูตานิ ปุริมภูตานิ วिय
น วิสทานีติ สมานชาติยานัน การณานิ น โหนตตีติ ฯ
กายวจิทวารานัน อญจตรทวารปวตตยาติ อิทัม มโนทวาร
ปวตตยา วรกเจตนาย ปาณาติปาตคตาสมภวทสสัน ฯ กุลุมพ-
สุตเตปี หิ อีเรกจโจ สมโณ วา พุราหุมโณ วา อิทฐิมา
เจโตวสีปโปโต อสสา(๑) กุจจิคคัม คพุกัม ปาปเกน มนसानุเปกขิตโต(๒)
โหตตีติ วิชชามยิทฐิ อธิปเปตา ฯ สา จ วจิทวารัน มุญจิตวา
น สกกา นิพพตเตตุนติ วจิทวารวเสนว นิปปชชติ ฯ เย
ปน ภาวนามยิทฐิ ตตถ อธิปเปตาติ วทนติ เตสั วาโท
๑. ม. อญญิสสา ฯ ๒. ม. มนสา อญญเปกขโก ฯ
(อญญสาลินิยญเจว สมนตปาสาทิกาย จ ปสฺสิตัพพ) ฯ

*เล่มที่ 20 ปุตุตตสุตถาณณา หน้า 355

กุสลดตติกวเณนตติกวิตกุกตติกภูมุนตเรหิ วิรุชฌติ ฯ

สวายิ ปาณาติปาโต คุณรหิตะสุ ตีรจฺจนาคตาทีสุ
ขุทฺทเก ปาณเ อปฺปสวชฺโช มหาสรีเร มหาสวชฺโช ฯ
กสฺมา ปโยคมहनฺตตาย ปโยคสมตฺเตปิ วตฺถุมहनฺตตาทีหิ
มหาสวชฺโช คุณวุนฺเตสุ มนุสฺสาทีสุ อปฺปกุณเ ปาณเ
อปฺปสวชฺโช มหาคุณเ มหาสวชฺโช ฯ สรีรฺคุณานํ ปน
สมภาเว สติ กิเลสานํ อูปกฺกमानนฺจ มุทฺตาย อปฺปสวชฺโช
ติพฺพตาย มหาสวชฺโชติ(๑) ฯ

เอตถ จ ปโยควตฺถุมहनฺตตาทีหิ มหาสวชฺชตา เตหิ
ปจฺจयेหิ อูปฺชชฺชมานาย เจตนาย พลวภาวโต เวทิตพฺพา ฯ
ยถาธิปฺเปตสฺส ปโยคสฺส สหสา นิปฺผาพนวเสน สกิจฺจสาธิกาย(๒)
พหุภขตฺตํ ปวตฺตชวเนหิ(๓) ลทฺธาเสวนาย จ สนนฺนิฏฺฐาปกเจตนาย (๔)
ปโยคสฺส มहनฺตภาโว ฯ สติปิ กทาจิ ขุทฺทเก เจว มहनฺเต จ
ปาณเ ปโยคสฺส สมภาเว มहनฺตํ หนนฺตสฺส เจตนา ติพฺพตรา
อูปฺชชฺชิตฺติ วตฺถุมहनฺตตาปี เจตนาย พลวภาวสฺส การณํ ฯ อิติ
อูกฺขมฺเปตํ เจตนาพลวภาเวเนว มหาสวชฺชตาย เหตุ โหติ ฯ
ตถา หนนฺตพฺพสฺส มหาคุณฺภาเว ตตฺถ ปวตฺตอูปการเจตนา วิย

๑. ม. อิติสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. สกิจฺจสาธิกาย ฯ

๓. ม. ปวตฺตชวเนหิ ฯ ๔. สนนฺนิฏฺฐาปกเจตนาย วเสน

(ม. ม. สมมาทิฏฺฐิสฺสุตฺตฎฺฐีกายํ ฯ ที. สී. พุรหฺมชาลสฺสุตฺตฎฺฐีกายณฺจ) ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 356

เขตตวิเสสนิปผตติยา อุปการเจตนาปี(๑) พลวดี ตีพพตรา จ
อุปชชชิตติ ตสฺส มหาสาวชชตา ทฏฺฐพฺพา ฯ ตสฺมา ปโยค-
วตฺถุอาทิจฺจยำนํ อมหตฺเตปี कुณฺมหนุตตาทิจฺจเยหิ เจตนา
พลวภาวเสเนว มหาสาวชชตา เวทิตพฺพา ฯ

ตสฺส ปาโณ ปาณสญฺญิตา วรทจิตฺตํ อุปกุกโม เตน
มรณฺนติ ปญฺจ สมฺภารา ฯ ปญฺจสมฺภารยฺตุโต ปาณาติปาโตติ
ปญฺจสมฺภาราวินิมฺุตโต ทฏฺฐพฺโพ ฯ เตสุ ปาณสญฺญิตาวรท-
จิตฺตานิ ปุพฺพภากิยานิปี โหนฺติ อุปกุกโม วรทเจตนา-
สมฺภุจฺจาปีโต ฯ ตสฺส ฉ ปโยคา สาหตฺถิโก อาณตฺถิโก นิสฺสคฺคิโย
ถาวโร วิชฺขามโย อิทฺธิมโยติ ฯ เตสุ สหตฺถเณ นีพฺพตฺโต
สาหตฺถิโก ฯ ปเรสํ อาณาปนวเสน ปวตฺโต อาณตฺถิโก ฯ
อุสฺสตฺตติอาทินํ นิสฺสชฺชนวเสน ปวตฺโต นิสฺสคฺคิโย ฯ
โอปาตขณฺนาทิวเสน ปวตฺโต ถาวโร ฯ อาถพฺพณฺิกาทินํ วิย
มนุตฺตปริชฺปนปโยโค วิชฺขามโย ฯ ทาธาโกฏฺฏนาทินํ วิย
กมฺมวิปากชิตฺธิมโย ฯ

เอตฺถาห ขณฺเ ขณฺเ นีรุชฺฌนสภาเวสุ สงฺขาราสุ โก
หนฺตา โก วา หนฺยติ ฯ ยทิ จิตฺตเจตสิกสนฺดาโน โส
อรูปีตาย น เณทนเกทนาทิวเสน วิโกปนสมตฺถิโก นาปี
วิโกปนีโย ฯ อถ รูปสนฺดาโน โส อเจตนาถ กฏฺฐกฺกิลฺงฺครูปโมติ
๑. ม. อุปการเจตนาปี ฯ

*เล่มที่ 20 ปุตุตฺตฺตวณณา หน้า 357

น ตตฺถ เจตนาทีนา ปาณาติปาโต ลพฺภติ ยถา มตฺสรีเร
ปโยโคปี ปาณาติปาตสฺส ยถาวุตฺโต ปหฺรณปฺปหาราทิโก
อตีเตสฺส สงฺขารेषฺส กเวยฺย อนาคเตสฺส ปจฺจุปฺปนฺเนสฺส วา ฯ
ตตฺถ น ตาว อตีเตสฺส อนาคเตสฺส จ สมฺภวติ เตสํ อวิชฺชมาน-
สภาวตฺตา ปจฺจุปฺปนฺเนสฺส จ สงฺขารานํ ขณิกตฺตา สรเสเนว
นिरุชฺฌนสภาวตฺตาย วินาสาภิมฺหเสสฺส นิปฺปโยชฺโณ ปโยโค ลียา
วินาสสฺส จ การณฺรหิตตฺตา น ปหฺรณปฺปหาราทิปฺปโยคเหตุกํ
มรณํ นีริหตฺตา จ สงฺขารานํ กสฺส โส ปโยโค ขณิกภาวน
วธาธิปฺปายสมกालเมว กิञฺชชนกสฺส ยาว กิริยาปฺริโยสานํ
กาลมนวฏฺฏานโต กสฺส วา ปาณาติปาโต (๑) กมฺมพฺนฺโหติ

วฺจฺเจเต ยถาวุตฺตวธกเจตนาสมฺภคินา(๒) สงฺขารานํ ปฺลฺลฺโซ
สตุตฺตสงฺขาโต หนฺโต ฯ เตน ปวตฺตติตฺวธกปฺปโยคณิมิตฺตํ (๓)อปคมฺม
ตฺสฺมา วิญฺญาณชีวิตฺนฺทฺริโย(๓) มโตติ โวหารสฺส วตฺถุญฺโต
ยถาวุตฺตปฺปโยคกรณฺเ ปฺพฺเพ วิย อฺุทฺธํ ปวตฺตนารโห
รฺูปารฺูปฺรหมปฺลฺลฺโซ หนฺยติ จิตฺตเจตฺตลิกสนฺดาโน เอว วา ฯ
วธปฺปโยคาวิสยภาเวปี ตสฺส ปฺลฺลฺจโวการภเว รฺูปสนฺตานาธิน-
วตฺติตฺตาย ภูตฺรฺูเปสฺส กตปฺปโยควเสน ชีวิตฺนฺทฺริยวิจฺเจเทน โสปี
วิจฺฉิษฺชตีติ น ปาณาติปาตสฺส อสมภโว นาปี อเหตุโก น
๑. กตฺถจฺิ. ปาณาติปาเตน ฯ ๒. ม. ยถาวุตฺตวธกเจตนาสมฺภคิ ฯ
๓. ม. อปคตฺสฺมาวิญฺญาณชีวิตฺนฺทฺริโย ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 358

จ ปโยโค นิปปโยชโน ฯ ปจฺจุปปนฺเนสุ สงฺขารesu กตฺตปโยค-
วเสน ตทนนฺตรํ อุปฺปชฺชนารหฺสฺส สงฺขารกลาปฺสฺส ตถา
อนฺุปฺตติโต ขณิกานนฺจ สงฺขารานํ ขณิกมรณฺสฺส อิธ
มรณภาเวน อนธิปฺเตตฺตทา สนนฺตติมรณฺสฺส จ ยถาวุตฺตนเยน
สเหตุกภาวโต น อเหตุกํ มรณํ นิรีหเกสุปี สงฺขารesu ยถา-
ปจฺจยํ อุปฺปชฺชิตฺวา อตฺถิภาวตฺเตเนว อตฺตโน อนฺุ-
รูปผลฺลูปาหนนียตานิ การณานิเยว กโรนฺุตีติ(๑) ยถา
ปทีโป ปกาเสตีติ ตเถว ฆาตกโวหารो ฯ น จ เกวลฺสฺส
วธาธิปฺปายสทฺฐโต(๒) จิตฺตเจตสิกกลาปฺสฺส ปาณาติปาโต อิจฺฉิโต
สนฺตानวเสน วตฺตมานฺุเสว ปน อิจฺฉิโตติ อตฺเถว ปาณาติ-
ปาเตน กมฺมพฺนฺุโ ๑ สนฺตानวเสน วตฺตมานานนฺจ ปทีปาทีนํ
อตฺถกิริยา(๓) ทิสฺสตีติ ๑ อยํ จ วิจารณา อทินฺุนาทานาทีสุปี
ยถาสภาวํ(๔) วิภาเวตฺตพฺพา ๑ ตสฺมา ปาณาติปาตา ๑ น
ปฏฺิวีรตาติ อปฺปฏฺิวีรตา ๑

อทินฺุนฺุสฺส อาทานํ อทินฺุนาทานํ ๑ ปรสฺส หรณํ เถยฺย
โจริกาติ วุคฺคํ โหติ ๑ ตตฺถ อทินฺุนฺุติ ปรปรฺคฺคหิตํ ยตฺถ
ปโร ยถากามการิตํ อาปชฺชนฺุโต อทฺตญฺุทารโ อณฺุปวชฺุโ
จ โหติ ตสฺมี ปรปรฺคฺคหิตเต ปรปรฺคฺคหิตสณฺุณฺุโน ตทาทยก-
๑. ม. วุจฺจติ อิธ จ ๑ ๒. ม. วธาธิปฺปายสทฺฐโน ๑
๓. ม. อตฺถกิริยาทีสุปี ๑ ๔. ม. ยถาสภาวํ ๑

*เล่มที่ 20 ปุตุตสุตวณณา หน้า 359

อุปกุกมสมุฏฐาปีกา เถยยเจตนา อทินนาทานํ ฯ ตํ หีน
ปรสนุตเก อุปปสาวชฺชํ ปณีเต มหาสาวชฺชํ ฯ กสุมา ฯ
วตฺตูปณฺฑิตตาย ฯ ตถา ขุทฺทเก ปรสนุตเก อุปปสาวชฺชํ มหนฺเต
มหาสาวชฺชํ ฯ กสุมา วตฺตุมหนฺตตาย ปโยคมหนฺตตาย จ ฯ
วตฺตुสมตฺเต ปน สติ คุณฺธาณํ สนฺตเก วตฺตุสุมี มหาสาวชฺชํ
ตํตํคุณฺธาณํ อุปาทาย ตโต ตโต หีนคุณฺสฺส สนฺตเก
วตฺตุสุมี อุปปสาวชฺชํ ฯ วตฺตุคุณฺณํ ปน สมภาเว สติ
กิลฺเสณํ ปโยคสุส จ มุทฺทาเวเน อุปปสาวชฺชํ ติพฺพภาเวเน
สหาสาวชฺชํ ฯ

ตสุส ปณฺจ สมุทฺธาธา ปรปริกุคฺคิตํ ปรปริกุคฺคิตสณฺณิตา
เถยยจิตฺตํ อุปกุกโม เตน ทรณฺนุติ ฯ จ ปโยคา สาหตฺถิ-
กาทโยว ฯ เต จ โข ยถานูรูปฺเถยยวหาโร ปสยฺหาวหาโร
ปริกปฺปาวหาโร ปฏิจฺจนฺนาวหาโร กุสวหาโรติ อิมสํ
อวหารานํ วเสน ปวตฺตา ฯ เอตถ จ มนฺตปริชฺขปฺเนน
ปรสนุตกทรณํ วิชฺชามโย ปโยโค วินา มนฺเตน ตาทิเสน
อิทฺธานุภาวสิทฺเธน กายวจีปโยเคน ปรสนุตกสุส อากปฺปนี(๑)
อิทฺธิมโย ปโยโคติ เวทิตพฺพํ ฯ

กาเมสุติ เมถฺนสมาจาเรสุ ฯ มิฉฺฉาจาโรติ เอกนฺตนินฺนุติโต
ตามกาจาโร ฯ ลกฺขณโต ปน อสทฺฐมฺมาธิปฺปาเยน กายทฺวาร
๑. ม. อากทฺตมนํ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 360

ปวตฺตา อคมนียญฺจานวิตฺกุกมเจตนา กามเมสุ มิจฺฉาจาโร ฯ ตตฺถ
อคมนียญฺจานํ นาม ปุริสานํ ตาว มาตฺรกฺขิตาทโย ทส
ชนกฺกิตาทโย ทสชาติ วิสฺติ อิตฺถิโย อิตฺถิสฺส ปน ทฺวินฺนํ
สารถฺขสปริทณฺฑทานํ ทสนฺนณฺจ ชมกฺกิตาทินฺนฺติ ทฺวาทสนฺนํ
อิตฺถินํ อณฺณปฺริสา ฯ สุวายํ มิจฺฉาจาโร สีลาทิกุณฺรหิเต
อคมนียญฺจานเณ อปฺปสวาชฺโช สีลาทิกุณฺสมปฺนเน มหาสวาชฺโช ฯ
คุณฺรหิเตปี จ อภิภวิตฺวา มิจฺฉา จรณฺตสฺส มหาสวาชฺโช
อฺภินฺนํ สมานจฺฉนฺทตฺตาย อปฺปสวาชฺโช ฯ สมานจฺฉนฺทภาเวปี
กิลฺลสถานํ อฺปกกฺมานณฺจ มุทฺตตฺตาย อปฺปสวาชฺโช ติพฺพตฺตาย
มหาสวาชฺโช ฯ

ตสฺส จตฺตาโร สมนฺถารา อคมนียวตฺถุ ตสฺมี เสวน-
จิตฺตํ เสวนปโยโค มคฺเคนมคฺคปฺปฏฺธิปคฺคตฺติวาทสนฺนฺติ ตตฺถ
อตฺตโน รุจฺยา ปวตฺติตสฺส ตโต พลกฺกาเรน ปวตฺติตสฺส
ตโยติ อนวเสสคฺคหณฺเนน จตฺตาโร ทฺฐจพฺพวา อตฺถสิทฺธิ
ปน ตีเหว ฯ เอโก ปโยโค สาหตฺถิโกว ฯ

มุสชาติ วิสฺวาทนปฺเรกฺขารสฺส อตฺถภณฺชโก กายวชิ-
ปโยโค วิสฺวาทนาธิปฺปาเยน ปนสฺส ปฺรวิสฺวาทกกายวชิ-
ปโยคสมฺภูจฺจาปีกา เจตนา มุสวาวิทฺตํ อปโร นโย มุสชาติ
อภฺตํ วตฺถุ วาวิทฺติ ตสฺส กฺขตฺโต ตจฺฉตฺโต วิณฺญาปนํ ฯ
ตสฺมา อตฺถํ วตฺถุ ตถโต ปฺริ วิณฺญาเปตฺตกามสฺส ตถา-

วิณณาปนปโยคสมฎฐาปีกาเจตนา มุสาวาโท ฯ

โส ยมตุถิ ฃณชติ ตสุส อปฺปตาย อปฺปสวชฺโช
มหนุตตาย มหาสวชฺโช ฯ อปิจ ฃณฐานํ อตฺตโน สนฺตุถิ
อทาคูคามตายนตฺถิติอาทินยปฺปวตุโต อปฺปสวชฺโช สกฺขิ(๑)
หุตฺวา อตฺถฃณชนวเสน วุตฺโต มหาสวชฺโช ฯ ปพฺพชิตานํ
อปฺปกมฺปิ เตลฺล วา สปฺปิ วา ลกฺขิตฺวา หสาธิปฺปาเยน
อชฺช ฃาเม เตลฺล นที มณฺเฒ สนฺทตฺติ ปฺรูณกถานเยน ปวตุโต
อปฺปสวชฺโช อทิกฺขญฺเยว ปน ทิกฺขญฺนติอาทินา นเยน วทนฺตานํ
มหาสวชฺโช ฯ ตถา ยสุส อตุถิ ฃณชติ ตสุส อปฺปคฺคตายน
อปฺปสวชฺโช มหาคฺคตายน มหาสวชฺโช ฯ กิเลसानํ มุทฺ-
ติพฺพตาวเสน จ อปฺปสวชฺชมหาสวชฺชตา ลพฺภเตว ฯ

ตสุส จตฺตาโร สมภารา อตฺถิ วตุถุ วิสฺวาทนจิตฺติ
ตชฺโช วายาโม ปรสุส ตทตฺถวิชานนฺนฺติ ฯ วิสฺวาทนาธิปฺปาเยน
หิ ปโยเค กเตปี ปเรน ตสมฺมิ อตุเถ อวิณฺณาเต วิสฺ-
วาทนสุส อสมิขฺฃนโต(๒) ปรสุส ตทตฺถวิชานนฺนฺติ เอโก สมภารो
เวทิตพฺโพ ฯ เกจิ ปน อฏฺฐวณฺํ วิสฺวาทนจิตฺติ ปรสุส ตทตฺถ-
วิชานนฺนฺติ ตโย สมภาราคิ วทนฺติ ฯ สเจ ปน ปโร ทนฺชตายน
วิจเรตฺวา ตมตฺถิ ฃานาคิ สนฺนิฎฺฐาปกเจตนาเยน ปวตุตฺตตา
กิริยาสมฎฐาปกเจตนาญฺเฒเยว มุสาวาทกมฺมุนา พชฺฃติ ฯ
๑. ม. สกฺขินา ฯ ๒. ม. อสิขฺฃนโต ฯ

สุราติ ปิฏจสุรา ปุวสุรา โอทนสุรา กิณณปกุขิตตา
สมภารสัยตุตตาดิ ปณจ สุราฯ เมรยนติ ปุปฺผาสโว ผลาสโว
มฐวาสโว กุพาสโว สมภารสัยตุโตติ ปณจ อาสวาฯ ตทุกยมฺป
ิ มทนียฺภูเณ มชฺชัฯ ยาย เจตนา ตํ ปิวติ สา ปมาท-
การณตฺตา ปมาทภูจันฯ ลกฺขณโต ปน ยถาวุตตสฺส
สุราเมรยสงฺขตสฺส มชฺชสฺส พิชโต ปฏฺจาย มทวเสน
กายทวารปฺปวตฺตา ปมาทเจตนา สุราเมรยมชฺชปมาทภูจันฯ
ตสฺส มชฺชภาโว ปาตูกมฺยตัจจิตฺติ ตชฺโซ วายาโม อชฺโณ-
หรรณนฺติ จตฺตารโ สมาราฯ อกฺุสลจิตฺเตเนว จสฺส ปาตพฺยโต(๑)
เอกนฺเตน สวชฺชภาโวฯ อริยสาวกานํ ปน วตฺถุ อชานนฺตานมฺปิ
มฺขํ น ปวิสติ ปเคว ชานนฺตานํฯ อปฺปกมตฺตสฺส(๒) ปานํ
อปฺปสวชฺชํ อชฺชภาพฺหกมตฺตสฺส ปานํ ตโต มหนฺตํ
มหาสวชฺชํ กายสลฺยจาลนสมตฺถํ พหุํ ปิวิตฺวา ความฆาตกาทิ-
กมฺมํ กโรนฺตสฺส มหาสวชฺชเมวฯ ปापกมฺมํ หิ ปาณาติปาดํ
ปตฺวา จีณาสเว มหาสวชฺชํ อทินฺนาทานํ ปตฺวา
จีณาสวสฺส สนฺติเก มหาสวชฺชํ มิจฺจจารํ ปตฺวา
จีณาสวาย ภิกฺขุณิยา วิตฺติกฺกเม มุสวาทํ ปตฺวา มุสา-
วาทนํ สัมภเทสุราปานํ ปตฺวา กายสลฺยจาลนสมตฺถํ
พหุํ ปิวิตฺวา ความฆาตกาติกมฺมํ มหาสวชฺชํฯ สพฺเพหิปี
๑. ปาตพฺยโตฯ ๒. สี. อปฺปกสฺส ปสตมตฺตสฺสฯ
ม. อชฺชปสตมตฺตสฺสฯ

*เล่มที่ 20 ปุตุตตคตถา หน้าที่ 363

เจเตหิ มุสวาทน สัมภเวโทว มหาสวชโช ๑ ตัง หิ กตวา
กปปี นริเย ปจจติ ๑

อิทานิ เอเตสุ สภาวโต อารมมณโต เวทนาโต(๑) มุลโต
กมมโต ผลโตติ จหิ อากาเรหิ วินิจจโย เวทิตพุโพ ๑ ตตถ
สภาวโต ปาณาติปาตาทโย สพุเพปี เจตนาสภาวว ๑
อารมมณโต ปาณาติปาโต ชีวิตินุทริยารมมณโต สงขาราร-
มมณโต อทินนทานัน สตตารมมณัน วา สงขารารมมณัน วา
มิจจจาโร โสภุจพุพวเสน สงขารารมมณโต สตตารมมณโต
เอเก ๑ มุสวาทโต สตตารมมณโต วา สงขารารมมณโต วา ๑
สุรปานัน สงขารารมมณัน ๑ เวทนาโต ปาณาติปาโต ทุกข-
เวทโน อทินนทานัน ติเวทนัน มิจจจาโร สุขมชฌต-
วเสน ทูเวทโน ตถา สุรปานัน ๑ สนุณิฏฐาปกจิตเตน ปน
อุภยมุปี มชฌตเวทนัน น โหติ ๑ มุสวาทโต ติเวทโน ๑ มุลโต
ปาณาติปาโต โทสโมหวเสน ทูวิมุลโก อทินนทานัน มุสา-
วาทโต จ โทสโมหวเสน วา โลกโมหวเสน วา มิจจจาโร
สุรปานัน จ โลกโมหวเสน ทูวิมุล ๑ กมมโต มุสวาทโตเยเวตถ
วจิกมมัม เสสั จตพุพิชมุปี กายกมมเมว ๑ ผลโต สพุเพปี
อปายุปปตติผลา เจว สุกคิยมุปี อปปายุกตาทินานาวิธอนิฏฐผลา
จати เอเวเมตถ สภาวาทิตโต วินิจจโย เวทิตพุโพ ๑

๑. ม. เวทนาโต ๑ เอวมุปรีปี ๑

*เล่มที่ 20 ดิกนิปาตวณณา หน้า 364

อปปฎิวีรตติ สมาทานวีรติยา สมปุตตวีรติยา จ
อภาเวน น ปฏิวีรตา ฯ ทุสฺสีลาติ ตโต เอว ปญฺจสีลมตฺตสุสาปี
อภาเวน นิสฺสีลา ฯ ปาปชฺชมาติ ตามกชฺชมา หีนาจารา ฯ
ปาณาติปาตา ปฏิวีรตติ สิกฺขาปทสมาทานเนน ปาณาติปาตโต
วีรโต อารกา จีโต ฯ เอส นโย เสเสสุปี ฯ

อิชาปี ปาณาติปาตาเวรมณิอาทีนํ สภาวโต อารมณโต
เวทนาโต มूलโต กมฺมโต สมาทานโต เกทโต ผลโต จ
วิญญาตพุโพ วินิจฺฉโย ฯ ตตฺถ สภาวโต ปญฺจปี เจตนาโยปี
โหนติ วีรติโยปี วีรติวเสน ปน เทสฺนา อาคตา ฯ ยา
ปาณาติปาตา วิรมนตฺตสุสฺยา ตสฺมี สมเย ปาณาติปาตา
อารติ วีรตีติ เอวํ วุตฺตา กุสลจิตฺตสมฺปยุตฺตา วีรติ สา
ปเภทโต ติวิชา สมปุตตวีรติ สมาทานวีรติ สมฺมุจฺเจทวีรตีติ ฯ
ตตฺถ อสมาทินฺนสิกฺขาปทานํ อตฺตโน ชาตีวฺยพาสุจฺจาทีนํ
ปจฺจเวกฺขิตฺวา อยุตฺตเมตฺตํ อมฺหากํ กาคฺคฺนติ สมปุตตวตฺตํ
อวีตฺติกมฺนฺตานํ อูปฺปชฺชมานา วีรติ สมปุตตวีรติ นาม ฯ
สมาทินฺนสิกฺขาปทานํ สิกฺขาปทสมาทานเน ตตฺตตฺตริญฺจ อตฺตโน
ชีวิตมฺปิ ปรีจฺจชิตฺวา วตฺถอ อวีตฺติกมฺนฺตานํ อูปฺปชฺชมานา
วีรติ สมาทานวีรติ นาม ฯ อริยมคฺคสมฺปยุตฺตา ปน วีรติ
สมฺมุจฺเจทวีรติ นาม ยสฺส อูปฺปตฺติโต ปญฺจาย อริย-
ปุกฺคฺลानํ ปาณํ ฆาเตสฺสามาติ จิตฺตมฺปิ น อูปฺปชฺชติ ฯ

*เล่มที่ 20 ปุตุตฺตสุตฺตวณณา หน้า 365

ตาสฺว สฺมาทานวิริติ อธิราชิปฺเปตา ฯ

อารมฺมณโต ปาณาติปาตาทีนํ อารมฺมณาเนว เอเตสํ
อารมฺมณานิ ฯ วิติกุมิตพฺพโตเยว หิ วิริติ นาม โหติ ฯ
ยถา ปน นิพฺพานารมฺมโณ อริยมคฺโค กิเลส ปชฺหติ
เอวํ ชีวิตินุทฺริยาทีอารมฺมณาเยว เอเต กุสลา ฐมฺมา
ปาณาติปาตาทีนํ ทุสฺสึลฺยานิ ปชฺหนฺตึติ(๑) ฯ

เวทนโต สพฺพปาปี สุขเวทนาว ฯ มฺลโต ฌาน-
สมฺปยุตฺตจิตฺเตน วิรมนฺตสฺส อโลภอโทสอโมหวเสน ติมฺลตา
โหนติ ฌานวิปฺยุตฺตจิตฺเตน วิรมนฺตสฺส อโลภอโทสวเสน
ทวิมฺลตา โหนติ ฯ

กมฺมโต มุสาวาทา เวรมณิ วิจิกมฺมํ เสสฺ(๒) กายกมฺมํ ฯ
สฺมาทานโต อลฺยสฺส ทรุญฺจานิชฺส สนฺติเก ตํ อลฺกนฺเตน
สยเมว วา ปญฺจ สึลฺยานิ เอกชฺฉํ ปาฎิเยกํ วา สฺมาทิชฺนฺเตน
สฺมาทินฺนานิ โหนติ ฯ เกทโต กหฺญฺจานํ ยํ ยํ วิติกฺกนฺตํ ตํ ตเทว
ภิชฺชติ อิตฺริ น ภิชฺชติ ฯ กสฺมา กหฺญฺจา หิ อนิพฺพทฺสึลา
โหนติ ยํ ยํ สกฺโกนฺติ ตํ ตเทว รกฺขนฺติ ฯ ปพฺพชิตานํ ปน
เอกสฺมี วิติกฺกนฺเต สพฺพานิ ภิชฺชนฺตึติ ฯ

ผลโตติ ปาณาติปาตา เวรมณิยา เจตฺถ องฺคปจฺจงฺก-
สมฺปนฺนตาอาโรหปริณาหสมฺปตฺติ ชวนสมฺปตฺติ สฺปติญฺจิต-
๑. ม. อิติสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ม. เสสา ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 366

ปาทตา จารุตา มุฑตา สัจจिता สุตตา มหพพตตา วิสสุกฺก-
วจนตา สตฺตทานํ ปิยมนาปตา อภิษชปริสตา อจฺจนมฺกิตา
ทฺฐปฺปฺริสฺยิตา ปฺรฺฐปฺกุกเมน อมรณตา มหาปฺริวารตา สฺวณฺณตา
สฺสณฺณจนาตา อปฺปาพาทตา อโสกตา ปิยมนาเปหิ อวิปฺโปโยโค
ทีฆมายูกตาคี เอวมาทีนํ ผลานํ ฯ

อทินฺนทานา เวมณฺเญยา มหาชนชณฺณตา อนนฺตโกกตา
ถิรโกกตา อิจฺฉิตานํ โภคานํ ขิปปํ ปฏฺฐิตาโก ราชาทีหิ
อสาชารณโกกตา อุพารโกกตา ตตฺถ ตตฺถ เชฏฺฐกภาโว
นตฺถิกาวสฺส อชานนตา สุขวิหาริตาคี เอวมาทีนํ ฯ

อพฺรหฺมจฺริยา เวมณฺเญยา วิคตปฺจจตฺถิกตา สพฺพสตฺตทานํ
ปิยมนาปตา อนฺนปानวตฺถจฺฉาพนาทีนํ ลากิตา สุขสฺปนตา
สุขปฏฺฐิพฺพชณฺณตา อปายภยวิโมกฺโข อิตฺถิกาวนปฺปสภกาวานํ
อภพฺพตา อุกฺโกชนตา สจฺจการิตา (๑) อมฺงฺกฺตา อาราชน-
สุขตา ปฺริปฺณณินฺทฺริยิตา ปฺริปฺณณลกฺขณฺณตา นีราสฺงฺกตา
อปฺโปสฺสูกฺกตา สุขวิหาริตา อุกฺโตภยตา ปิยวิปฺปคฺยคาภาโวติ
เอวมาทีนํ ฯ ยสฺมา ปน มิจฺฉาจารา เวมณฺเญยา ผลานํปี
เอตฺถเว อนฺโตคฺชานํ ตสฺมา ฯ (๒)อพฺรหฺมจฺริยา เวมณฺเญยา(๒) ฯ

มฺสาวาทา เวมณฺเญยา วิปฺปสนฺนินฺทฺริยิตา วิสฺสุกฺกมฺชฺร-
ภาณิตา สมสฺตีสฺสทฺททนฺตตา นาคีถฺลตา นาคีกิสตา นาคีรฺสฺสตา
๑. สී. สกฺกจฺจการิตา ฯ ๒. ม. อีเม ปาจา นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 20 ปุตุตสุตวณณา หน้า 367

นาตีที่ขมา สุขสมภสุตตา(๑) อุปลกนุชมุขตา สุตสุตกปริสตา
อาทยุวจนตา กมลทลสทิสมุทุโลहितตनुชิวหตา อาทินุนตา
อนุทุชตตาคี (๒) เอวมาทินี ฯ

สุรามรยชชปมาทญจนา เวมณียา อตีตานาคต-
ปจจุปนุเนสุ กิจจกรณียesu อุปปมาทตา ฌาณวุนตตา สทา-
อุฏฐิตสุตตีตา อุปปนุเนสุ กิจจกรณียesu จานุปปตติก-
ปฏิกานวุนตตา อนลสตา อชพตา อมุคตา (๓) อจณมุกิตา
อसारมุกิตา อนิสสุกิตา อมจณริตา สจจวาทิตา อปีสุณอพรุส-
อสมพปุปลาปวาทิตา กตณญตตา กตเวทิตา โภควนุตตา(๔)
สีลวุนตตา อุชุกตา อุกโกชนตา หิโรตตปุปสมปุนนตา อุชุกิฏฐิตา
มहनุตตา ปณฐิตตตา อตุถานตถกุตตตาคี เอวมาทินี ผลานี ฯ
เอวมตถล ปาณาติปาตา เวมณียาทินมปิ สภาวาทิตโต วินิจจโย
เวทิตพโพ ฯ

สีลวาคี ยถาวุตตปญจสีลวา(๕) ฯ กถยาณชมโมติ สุนทร-
ชมโม สรณคมนปริทีปิตาย ทิฏฐิสมปตติยา สมปุนนปญโยติ
อตุโถ ฯ โย ปน ปุตุโต มาตาศิปุสสุ อสุสทุเชสุ ทุสสีเลสุ จ
สยมปิ ตาทิสโส สปิ อวชาโตยเวทิตเวทิตพโพ ฯ อสุสทุธิ-
ยาทโย หิ อธิ อวชาตภาวสุส ลกขณั วุตตา เต จ

๑. ม. สุขสมภสุตตา ฯ ๒. ม. อลีนตา อนุทุชตาคี ฯ

๓. ม. อนุมมตตตา ฯ ๔. ม. จาควนุตตา ฯ

๕. ม. ยถาวุตตปญจสีลวเสน สีลวา ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 368

ตสฺมี สฺวิขฺชนฺติ ฯ มาตาปิตโร ปน อุปาทาย ปุตุตฺตสฺส
อติชาตาทิกาโว วุจฺจตีติ ฯ

โย โหติ กุลคฺชนฺติ กุลจฺเจทโก กุลวินาสโก ฯ
เจทนตฺโต หิ อिธ คฺชนฺสทฺโท อุปลคฺชนฺปจฺจตฺติกาติ(๑)อาทิสฺสุ
วีย ฯ เกจิ ปน กุลธฺสนฺติ ปจฺนฺติ โส เอวมตฺโต ฯ

เอเต โข ปุตุตา โลกสฺมินฺติ เอเต อติชาตาทโย ตโย
ปุตุตา เอว อิมสฺมี สตฺตโลเก ปุตุตา นาม น อิตฺโต วินิมฺตฺตา
อตุถิ อิมสฺสุ ปน เย ภวนฺติ อุปาสกา ye สรณคฺมณ-
สมฺปตฺติยา อุปาสกา ภวนฺติ กมฺมสฺสกตฺตวาณน กมฺมสฺส
โกวิทา เต จ ปณฺหิตา ปณฺณวณฺโต ปณฺจสีลทสฺสีเลน
สมฺปนฺนา ปริปุณฺณา ยางกานํ วจันํ ชานนฺติ เตสํ
มฺหาการทสฺสเนเนว อธิปฺปายปฺรณฺโตติ วทญฺญุ ฯ เตสํ วา
เทหิติ วจันํ สุตฺวา อิมํ ปุพฺเพ ทานํ อทตฺวา เอวํภูตา
มยา ปน เอวํ น ภวิตพฺพนฺติ เตสํ ปริจฺจาเคน ตทคฺถํ
ชานนฺตีติ วทญฺญุ ฯ ปณฺหิตานํ วา กมฺมสฺสกตฺตาทิติปกํ วจันํ
ชานนฺตีติ วทญฺญุ ฯ ปทญฺญติ(๒) จ ปจฺนฺติ ปทานิยา ปริจฺจาค-
สีลาติ อตุถิ ฯ ตโต เอว วิคตฺมจฺเจรมลตฺตาย วิคตฺมจฺจรา ฯ
อพฺภกฺขนาติ อพฺภกฺสงฺขาตา ฆนา ฆนเมฆปฺภฺกฺลา วา วิมฺตฺโต
๑. วิ. มหาวี. ๑/๔๔/๖๑ ฯ ๒. ปุราณโปตฺถเกสฺสุ วรญฺญติ ปาโง ฯ
โส อตุถวณฺณนาย น สเมติ ฯ

จนุโท วย อุปาสกาทีปรีสาสุ ขตติยาทีปรีสาสุ จ วิโรจเร

วิโรจนติ โสภนตีติ อนุโถ ๕

ปณจมสุตตวณณา นิภูจिता ๕

อวภูจิกสุตตวณณา

ณภูเจ อวภูจิกสโมติ อวภูจิกเมฆสโม ๕ เอกจโจ หี
เมโฆ สตปฏลสทสสปฏิโธ หุตวา อฏฐหิตวา ถนนโต คชชนโต
วิชฺโชเตนโต เอกํ อุตกพินทุมปี อปาเตตวา วิคจณนติ ตถุปโม
เอกจโจ ปุคคโลติ ทสฺเสนโต อาห อวภูจิกสโมติ ๕ ปเทสวสุตีติ
เอกเทสวสุตีเมฆสโม. ปเทสวสุตี วยยติ หี ปเทสวสุตี ๕
เอกจโจ เอกสฺมีเขว จาเน จิตฺสฺ มนุสฺเสสฺ ยถา เอกจเจ
เตเมนติ เอกจเจ น เตเมนติ เอว มนุทํ วสฺสติ ตถุปมํ
เอกจจํ ปุคคลํ ทสฺเสติ ปเทสวสุตีติ ๕ สพฺพตถาภิวสุตีติ สพฺพสฺมี
ปจวีปพฺพตสมุทฺทาทีเก ชคตีปฺปเทเส อภิวสุตี เมฆสโม ๕ เอกจโจ
หี สกลจกุกวพคพุกํ ปตถริตฺวา สพฺพตถกเมว อภิวสุตี ตํ
จาทฺททีปิกมหามฆํ(๑) เอกจจสฺส ปุคคลสฺส อุปมํ กตฺวา วุตฺตํ
สพฺพตถาภิวสุตีติ ๕

สพฺพเพसानนฺติ สพฺพเพลลํ อยเมว วา ปาโโจ ๕ น ทาตา
โหตีติ อทานสีโล โหติ ถทฺธมจฺจริตฺยา น กสฺสจจิ กิณฺจจิ

๑. ม. จาทฺททีปิกมหามฆํ ๕

เทตฺติ อตุโถ ฯ อิทานิ ทานสุส เขตฺตํ เทยฺยธมฺมญฺจ วิภาเคน
ทสฺเสตฺตํ สมณพฺรหฺมณาติอาทิมานํ ฯ ตตฺถ สมิตปาปสมณา
เจว ปพฺพชฺชมคฺตสมณา จ พหิตปาปพฺรหฺมณา เจว
ชาติมคฺตพฺรหฺมณา จ อธิ สมณพฺรหฺมณาติ อธิปฺเปตา ฯ
กปณา นาม ทุกฺคตา ทลิตฺทมนุสฺสา ฯ อทฺธิกา นาม ปถาวินो
ปริพฺพยวิหีนํ ฯ วณฺนิพฺพกา นาม เย อิกฺกัจฺจ เทถ กนฺตํ มนํปี
กาเลน อนวชฺชํ อุตฺกคฺคิตฺตา ปสนฺนจิตฺตา เอวํ เทนฺตา กจฺจถ
สุคฺคํ กจฺจถ พฺรหฺมโลกนฺตฺติอาทินํ นเยน ทานे นโยเชนฺตา
ทานสุส วณฺณํ โถเมนฺตา วิจฺรนฺติ ฯ ยาจกา นาม เย เกวลํ
มฺกฺกฺจิมคฺตํ เทถ ปสฺตมคฺตํ เทถ สรราวมคฺตํ เทถาติ อปฺปกมฺปิ
ยาจมานา วิจฺรนฺติ ฯ ตตฺถ สมณพฺรหฺมณคฺคหณฺนํ คฺคณฺกเขตฺตํ
อุปการิเขตฺตญฺจ ทสฺเสตฺติ กปณาทิกฺคหณฺนํ กรุณาเขตฺตํ ฯ
อนฺนนฺติ ยงฺกิลฺลิจิ ขาทนํ โภชนํ ฯ ปานนฺติ อมฺพปानาทิ-
ปานํ ฯ วตฺถนฺติ นิवासนปารุปนาทิอจฺฉาพณํ ฯ ยานนฺติ
รถยฺยาหาติ อนฺตมโส อุปาหนํ อุปาทาย คมนฺสาธนํ ฯ มาลาติ
คฺคณฺตาคฺคณฺตเกทํ สพฺพํ ปุปฺผํ ฯ คฺคณฺนฺติ ยงฺกิลฺลิจิ คฺคณฺชาตํ
ปีสฺตี(๑) อปีสฺตี คฺคณฺรูปกรณญฺจ ฯ วิเลปนนฺติ ฉวิราคกรณํ ฯ
เสยฺยาติ มญฺจปีจาทิ เจว ปาวารโกชวาทิ จ สยิตพฺพวตฺถญฺจ ฯ
เสยฺยคฺคหณฺนํ เจตฺถ อาสนมฺปิ คหิตนฺติ ทฺกฺกฺจพฺพํ ฯ อวสถนฺติ
๑. ม.ปีสฺตี ฯ

วาทตปาทีปริสฺสยวิโนทนํ ปฏิสฺสยํ ปทีเปยฺยนฺติ ทีปก-
ปลฺลิกาที ปทีปฺปกรณํ ฯ

เอวํ โข ภิกฺขเวตี วิชฺชมาเนปี เทยฺยธมฺเม ปฏิกฺคาหกาณํ
เอวํ ทาทพฺพวตฺถุํ สพฺเพน สพฺพํ อเทนฺโต ปุคฺคโล อวสฺสีก-
เมฆสทีโส โหตี ฯ อิทํ วุตฺตํ โหตี ภิกฺขเว ยถา โส เมโฆ
สตปฏฺลสทสฺสปฏฺโล อฏฺฐหิตฺวาน กิณฺจิจิ วสฺสึ วิคฺจฺจตี
เอวเมว โย อุพาริ วิปลฺลยฺจ โภกํ สํหริตฺวาเคหิ อวสนฺโต
กสฺสจิจิ กฏฺฐจฺจมตฺตํ ภิกฺขํ วา อุพฺงกมตฺตํ ยาคู วา อทตฺวา
วิกฺจฺจตี วิวโส มจฺจวสฺสํ คจฺจตี โส อวฺภูจิกสโม นาม
โหตีตี ฯ อิมินา นเยน เสเสสฺสุปี นิคมนํ เวทิตพฺพํ ฯ อิเมสฺสุ จ
ตีสุ ปุคฺคเลสุ ปจฺโม เอกํเสเนว ครหิตพฺพโ พุตีโย ปสฺสณียो
ตตีโย ปสฺสณียตโร ฯ ปจฺโม วา เอกนฺเตเนว สพฺพนฺนินโน พุตีโย
มชฺฌิมโ มตตีโย อุตฺตโมตี เวทิตพฺพโ ฯ

คาถาสฺว สมนฺเตตี อุปโยควเสน พหฺวจฺจัน ตถา
เสเสสฺสุปี ฯ ลทฺธานาตี ลภิตฺวา สมนฺเต ทกฺขิณฺเญยฺเย ปวาเรตฺวา
ปุฏฺฐโ จ น สํวิภชตี อนฺนํ ปานญฺจ โภชนนฺตี อนฺนํ วา
ปานํ วา อญฺญํ วา ญฺญชิตพฺพยฺยตฺตํ โภชนํ ตํ น
สํวิภชตี ฯ อयํ เหตุถ สจฺเจปฺตฺโต โย อตฺตถิกภาเวน
อุปคเต สมนฺปฏิกฺคาหเก ลภตฺวา อนฺนาทีนา สํวิภากมตฺตมปี
น กโรตี ที โส อญฺญํ ทานํ ทสฺสตี ตํ เอวรूपํ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 372

ถทุขมจฺจริยํ ปุริสาธมํ นิหีนปฺกคฺคํ ปณฺฑิตา อวฺกุจฺจิสโมติ
อาหุ กถยฺนฺตฺติ ฯ

เอกจฺจํ น ททาตีติ วิชฺชมาเนปี มหติ ทาทพฺพธมฺเม
เอเกสฺส สุตตํ เตสุ โภชวเสน วา เทยฺยธมฺเม โลภวเสน
วา น ททาตี ฯ เอกจฺจํ ปเวจฺจตีติ เอเกสฺสเยว ปน
ททาตี ฯ เมธาวิโนติ ปณฺณวโนโต ปณฺฑิตา ชนา ฯ

สุภิกฺขวาโจติ โย อูปคตํ ยาจกํ อนนํ เทถ ปานํ
เทถาติอาทินา ตํ ตํ ทาเปติ โส สฺสภิกฺกขตาย สุภิกฺขา
วจา เอตสฺสชาติ สุภิกฺขวาโจ ฯ สุภิกฺขวสฺสตีปี ปจฺนติ ฯ
ยถา โลโก สุภิกฺโข โหติ เอวํ สพฺพตฺถาภิวสฺสตีตมฺหาเมโฆ
สุภิกฺขวสฺสตี นาม โหติ ฯ เอวมยฺมปี มหาทานฺเห สพฺพตฺถาภิ-
วสฺสตี สุภิกฺขวสฺสตี ฯ อาโมทมาโน ปกิเรตีติ ตฺถจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
สทฺตฺถน ทานํ เทนฺโต ปฏิกฺคาหกเขตฺเต เทยฺยธมฺมํ ปกิเรนฺโต
วีย โหติ วาจาปี เทถ เทถาติ ภาสตี ฯ

อิทานิ นํ สุภิกฺขวสฺสตีภาวํ ทสฺเสตฺถํ ยถาปี เมโฆติอาทิ
วฺจฺจํ ตตฺตรายํ สงฺเขปฺตฺโต ยถา มฺหาเมโฆ ปจฺมํ มนฺท-
นิกฺโขเสน ธนฺยิตฺวา ปุณฺ สกถนทิกนฺทรานิ เอกนินฺนาทํ
กโรนฺโต กชฺชยิตฺวา ปวสฺสตี สพฺพตฺถกเมว วารินา อุตเทน
ถลํ นินฺนถจ อภิสนฺทนฺโต ปุเรตี เอโกหํ กโรตี เอวเมว
อิธ อิมสฺมี โลเก(๑) เอกจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
๑. ม. สุตตฺโตเก ฯ

*เล่มที่ 20 สุขปตถนาสุตตวณณา หน้า 373

มหาเมโฆ วิย วสุตัพพตตะ ตาทีโส ยถา ฐนํ อฏฺฐานาธคคํ
อตุตโน อฏฺฐานวีรียาภินิพฺพตตํ โหติ เอวํ อนลโส หุตฺวา
ตลฺลจ ฐมฺเมณ ฉาเยน สํหริตฺวา ตนฺนินิพฺพตเตน อนฺเนน
ปฺปาเนน อลฺลเยน จ เทยฺยฐมฺเมณ ปตฺเตเต สมนฺปตฺเตเต วณฺนิพฺพเก
สมฺมา สมฺมเทว เทสกาลานูรูปฺลเยจฺว อิจฺฉานูรูปฺลเยจ ตปฺเปตี
สมฺปวาเรตีติ ฯ

นฏฺฐสุตตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สุขปตถนาสุตตวณณา

สตฺตเม สุขานีติ สุขนิมิตฺตานี ฯ ปตฺตยมาโนติ อิจฺฉมาโน
อากงฺขมาโน ฯ สีสฺนุติ คหณฺฐสีลํ ปพฺพชิตสีลญฺจ ฯ คหณฺโฐ
เจ คหณฺฐสีลํ ปพฺพชิตฺ เจ จตฺตปาริสฺสุทฺธิสีลนฺติ อธิปฺปาโย ฯ
รกฺขเยยฺยติ สมหาทิยิตฺวา อวีตฺติกมฺนฺโต สมนฺมเทว โคเปยฺย ฯ
ปัสฺสา เม อากจฺจตฺตติ มม กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อากจฺจตฺติ
อิจฺฉนฺโต ปณฺหิตฺโต สปฺปญฺโย สีลํ รกฺขเยยฺย ฯ สีลวโต หิ
คหณฺฐสฺส ตาว อสุโก อสุกฺกสฺส ปฺตฺโต สีลวา กลฺยาณ-
ฐมฺโฆ สทฺโธ ปสนฺโน ทายโก การโกติอาทินา ปรีสมชฺเณ
กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺจติ ปพฺพชิตสฺส อสุโก นาม
ภิกฺขุ สีลวา วตฺตสมฺปนฺโน โสโรโต สุขสํวาโส สการโว
สปฺปติสฺสโสตฺติอาทินา ฯเปฯ อพฺภุคฺคจฺจตีติ ฯ วตฺตญฺเหดํ ปฺน
จปรี คหปติโย สีลวโต สีลสมฺปนฺนสฺส กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 374

อพุฏุกคจฺจตีติ ๑ (๑)

ตถา อากงฺเขยฺย เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สพุรหฺมจารีณํ
ปีโย จสฺสํ มนาโป ครุ จ ภาวนีโย จาติ สีเลเสววสฺส
ปริปุรการีติ(๒)อาทิ ๑

โกคา เม อุปฺปชฺชนฺตฺติ เอตถ คหฺภูจฺจสฺส สีลวโต
กฺลฺยาณชฺมมฺสฺส เยเยน สีปฺปฏฺจาเนน จีวิกํ กปฺเปติ
ยทิ กสิยา ยทิ วณฺชิชฺชาย ยทิ ราชโปริเสนํ ตํ ตํ ยถากาลํ
ยถาวิชฺฌจ อติวिय อุปฺปมตฺตภาวโต อตฺสฺส อนฺุปฺปนฺนา เจว
โกคา อุปฺปชฺชนฺติ อุปฺปนฺนา จ โกคา ชาติ คมิตฺสฺสนฺติ ๑
ปพฺพชิตฺสฺส ปน สีลาจารสมฺปนฺนสฺส อุปฺปมาทวiharิสฺส สโต
สีลสมฺปนฺนสฺส สีลสมฺปทาย อุปฺปิจฺจตาทิกฺุณฺเสสุ จ ปสฺนฺนา
มนฺุสฺสา อูพารุพารे ปจฺจเย อภิหรนฺติเอวมฺสฺส อนฺุปฺปนฺนา
เจว โกคา อุปฺปชฺชนฺติ อุปฺปนฺนา จ ธีรา โหนฺติ ๑ ตถาหิ
วฺตุตฺติ

ปฺนุ จปรี คหปตโย สีลวา สีลสมฺปนฺโน อุปฺปมา
ทวธิกรณํ มหนฺตํ โภกฺกขนฺธํ อธิคจฺจตีติ(๓) ๑ ตถา อากงฺเขยฺย
เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ลาภี อสฺสํ จีวรปิณฺปาตเสนาสนคิลาน-

๑. วิ. มหา. ๕/๖๕/๘๘ ๑ อง. ปญฺจก. ๒๒/๒๑๓/๒๘๑ ๑

พุ. อุ. ๒๕/๑๓๐/๒๑๓ ๑ ๒. ม. มุ. ๑๒/๓๓/๕๘ ๑

๓. วิ. มหา. ๕/๖๕/๘๘ ๑ อง. ปญฺจก. ๒๒/๒๑๓/๒๘๑ ๑

พุ. อุ. ๒๕/๑๓๐/๒๑๓ ๑

ปจฺจยภตฺตชฺชปริกฺขารานนฺติ สีเลเสววสุส ปรีปฺรการีติ (๑)ฯ เสถิ
วุตฺตณนยเมว ฯ

กาถาสฺ ปตฺถยาโนติ ปตฺถยฺนฺโต ฯ ตโย สุขเขติ ตีณิ
สุขานิ ฯ วิตฺตลาภนฺติ ฌนลาภิ โภกฺขปฺตฺตินฺติ อตฺถโถ ฯ
วิเสสโต เจตฺต ปสฺสาย เจตฺตีกิ สฺขํ โภเคหิ กายิกิ สฺขํ
อิตฺเรน อุปฺตฺตีสฺขํ ตถา ปจฺเมน ทิฏฺฐจฺมมฺสฺขํ ตติเยน
สมฺปฺรายนฺ สฺขํ ทฺติเยน อุกฺขํ สฺขํ กหิตฺตฺติ เวทิตฺตฺติ ฯ
อิทานิ ปสฺสชาติการณฺสฺส สีลสฺส วิย ปสฺสชาตินฺมฺปิ วิเสส-
การณฺ ปาปมิตฺตปรีวชฺชนํ กลฺยาณมิตฺตเสวนญจ อาทินวา-
นีสฺเสหิ สทฺธิ ทสฺเสนฺโต อกโรนฺโตติอาทิมาย ฯ ตตฺถ สงฺกิโอติ
ปาปสฺมี ปรีสงฺกิตฺตฺติ อทฺธา อิมินา ปาปํ กตฺติ วา
กริสฺสตี วา ตถา หิ โส ปาปปรีเสหิ สทฺธิ สญฺจเรตีติ ฯ
อสุสชาติ อิมสฺส ปาปชนเสวินิ ปุคฺคสฺส [๒] อวณฺโณ อฏฺโฏตี
ปาปชนเสวิตาย ฯ รุหตีติ วิรุฬฺหิ เวปุลฺลํ อาปชฺชตี ปตฺถเรตี ฯ
อสุสชาติ วา ภูมฺมตฺถे สามีวจนํ ตสฺมี ปุคฺคเลตี อตฺถโถ ฯ
ส เวตาทิสโก โหตีติ โย ยาทิสํ ปาปมิตฺตํ วา กลฺยาณมิตฺตํ
วา ภชตี อุปฺเสวตี จ โส ปุคฺคโถ ภูมิกวเสน อุกฺกํ
วีย ตาทิสว โหตี ปาปชฺมโม กลฺยาณชฺมโม วา โหตี ฯ
กสฺมา สหวาโส หิ ตาทิสอ ยสฺมา สหวาโส สฺสคฺโค
๑. ม. ม. ๑๒/๗๓/๕๕ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร อุปรี อสุส
วา ปุคฺคสฺสชาติ ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 376

อุปสกุโค(๑) วย ผลิกมณีสฺ ปุริสอุปนิสฺสยภูตํ ปุคฺคลาการํ
คาหาเปติ ตสฺมา ปาปปุคฺคเลน สหวาโส น กาทพุโพติ
อธิปฺปาโย ฯ

เสวมาโน เสวमानนฺติ ปริ ปกตีสฺสทฺธํ ปุคฺคัลลํ กาเลน กาลํ
อตฺตานิ เสวานํ เสวมาโน ภขมาโน ปาปปุคฺคโล เตน วา
เสวียมาโน ฯ สมฺมุจฺโจ สมฺมุสนฺติ(๒) เตน ปกตีสฺสทฺธเรน ปุคฺคเลน
สหวาเสน สํสฺสเคน สมฺมุจฺโจ ปาปปุคฺคโล สยมฺปิ ตถา
ตํ สมฺมุสนฺโต ฯ สโร ทฺฐุจฺโจ(๓) กลาปํ วาติ ยถา นาม สโร
วิเสน ทิทฺโธ ลิตฺโต สรกลาปฺลโต สรสมฺหสงฺขาตํ สรกลาปํ
อตฺตนา มุจฺจํ อลิตฺตมฺปิ อุปฺลิมฺปติ เอวํ ปาเปน อุปฺเลปฺภยา
ธีโรติ ธิติสมฺปนฺนตฺตา ธีโร ปณฺฑิตฺตปฺริโส ปาปสหาโย น
ภเวยฺย ฯ

ปฺุตติมจฺจํ กุสฺสเคนาติ ยถา กุจฺจิตฺตภาเวน ปฺุตติภูตํ มจฺจํ
กุสฺสติณฺศเคน โย ปฺุริโส อุปฺนยฺหติ ปฺุญฺพนฺชวเสน พนฺชติ
ตสฺส เต กุสา อุปฺุตติกาปิ ปฺุตติมจฺจสมฺพนฺเรน ปฺุติ ทฺุคฺคณฺชเมว
วายนฺติ ฯ เอวํ พาลูปฺเสวนาติ เอวํสมฺปทา พาลชฺนูปฺเสวนา
ทฺุจฺพุพา ฯ เอวํ ธีรูปฺเสวนาติ ยถา อสุรฺกิโนปิ ปตฺตา
ตคฺครสมฺพนฺเรน สุรฺกิ วายนฺติ เอวํ ปณฺฑิตฺตูปฺเสวนา
ปกตฺติยา อสีลฺวโต สีลสมาทานาทิวเสน สีลคฺนฺชวายนฺตฺส

๑. ม. อุปฺราโค ฯ ๒. กตฺถจฺ. สมฺมุจฺจฺนฺติ ขายติ ฯ

๓. ม. ทฺุจฺโจ ฯ เอวํปฺริปี ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปตวณณา หน้ 378

อายนุติ ตโตติ(๑) อาโย ๑ เก อายนุติ กุจนิตา เกสาทโย ๑
อิตติ กุจนิทานัน อาโยติปี กาโย ๑ อตุถโต ปน จตุสนุตติวเสน
ปวตุตมานัน ภูตูปาทายธมมานัน ปุณซ์(๒) ๑ อิท วุตต โหติ
ภิกขเว อัย จตุมหากุตมโย รูปกาโย ภิกุโร เกทนสีโล
เกทนสภาโว ขณ ขณ วิทฺธสนสภาโวติ ๑ กิณุทรายนุติปี
ปาโจ โส เอวตุโ ๑ วิญญาณนุติ เตภูมกั กุสลาทิจิตต ๑
วจนตุโ ปน ต ต อารมมณ วิชานาตีติ วิญญาณ ๑
ยั หิ สลฺขานนปชานนวิฑูริ อารมมณวิชานน(๓) อุปลทฺธิ ต
วิญญาณ ๑ วิราคธมมณฺติ วิรัชชนธมมํ ปุชฺชนสภาวนุติ
อตุโ ๑ สพฺเพ อุปฺธิติ ขนฺธูปฺธิ กิเลสุปฺธิ อภิสงฺขารูปฺธิ
ปญฺจกามคฺคฺคฺธิติ เอเต อุปฺธิยติ เอตุถ กุกฺขนุติ อุปฺธิ-
สลฺลิตา สพฺเพปี อุปาทานกฺขนุทกิเลสาภิสงฺขารปญฺจกาม-
คฺคฺคฺธมมา หุตฺวา อภาวญฺเณ อนิจฺจา อุทฺยพฺพปฏฺิปีพนญฺเณ
ทูกฺขา ชราย มรณฺน จาติ ทฺวิธา วิปริณาเมตพฺพสภาวตฺยา
ปกตฺติวิขหนญฺเณ วิปริณามธมมา ๑

เอวเมตฺถ อนิจฺจทฺสสนฺสุขตฺยา รูปธมฺเม วิญญาณญจ วิสุ
คเหตุวา ปฺน อุปฺธิวิภาเคน สพฺเพปี เตภูมกธมฺเม เอกชฺฉ
คเหตุวา อนิจฺจทูกฺขานุปฺสสนามฺเขน ตถापฺพชฺฉนกันนํ ปุคฺคฺคฺลัน
อชฺฉาสยฺน สมฺมสนจาโร(๔) กถิโต ๑ กามญฺเจตฺถ ลกฺขณทฺวยเมว
๑. ม. เอตุถาติ ๑ ๒. ม. ปุณฺโซ ๑ ๓. ม. อารมมณวิชานน ๑
๔. ม. สมฺมสนจาโร ๑

*เล่มที่ 20 กิฬุรสุตตวณณา หน้า 379

ปาพิย อากตฺ ยํ ทุกขํ ตทนตฺตาทิ (๑) ปน วจนโต ทุกข-
ลกุขณเนว อนตฺตลกุขณมปี ทสฺสิตเมวาทิ เวทิตพฺพํ ฯ

กาลายํ อุปฺปัสฺสํ ภายํ ทิสฺวาทิ ตีสุ(๒)อุปฺปัสฺสํ ภาย-
ปฏฺฐานณาวเสน ภายํ ทิสฺวาเตสํ ภายิตพฺพตํ ปสฺสิตฺวา ฯ
อิมินา พลววิปฺสฺสนํ ทสฺสเสติ ฯ ภายตฺตปฏฺฐานณณาวเสน ภา-
ยิตฺตวา วิเสสวเสน อาทินวานุปฺสฺสนา นิพฺพิทานุปฺสฺสนาติ
จ วุจฺจติ ฯ ชาติมรณมจฺจกาติ เอวํ สมฺมสนฺโต วิปฺสฺสนานํ
มกุเคน ฆณฺเฑตฺวา มกุคฺคปรมฺปราย อรหตฺตํ ปตฺโต ชาติมรณํ
อตีโต นาม โหติ ฯ กถํ สมฺปตฺวา ปรมํ สนฺตินฺติ ปรมํ
อตุตฺตมํ อนุตฺตรํ สนฺตี สพฺพสงฺขารูปสมํ นิพฺพานํ อธิกฺนตฺวา ฯ
เอวํภูโต จ กาลํ กงฺขติ ภาวิตตฺโตติ จตฺนุนํ อริยมกุคฺคานํ
วเสน ภาวนาภิสมยนิปฺสฺสตียา ภาวิตกายสีลจิตฺตปญฺญตฺตา
ภาวิตตฺโต มรณํ ชีวิตญจ อนภินนฺทนฺโต เกวลํ อตฺตโน
ขนฺธปรินิพฺพานกาลํ กงฺขติ อุกฺกขติ น ตสฺส กตฺถจि ปตฺถนา
โหติตีติ ฯ เตนาน

นาภินนฺทามิ มรณํ นาภินนฺทามิ ชีวิตํ

กาลญจ ปฏฺฐิกงฺขามิ นิพฺพิสํ ควาโต(๓) ยถาติ(๔) ฯ

อฏฺฐมสุตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ส. ข. ๑๓/๔๒/๒๘ ฯ ๒. สพฺเพ อุปฺปัสฺสิติ ปทภาชนวาเร

จตฺตาวโร อุปฺปัสฺสํ วนฺณิตา ฯ ตญจ อิมินา น สเมติ ฯ

สพฺเพสุตฺติ ยุตฺตตรํ ฯ ๓. ม. ภตฺโตโก ฯ ๔. พุ. เถร. ๒๖/๓๗๓/๓๕๓ ฯ

ชาตุโสัสสนทนสุดตวณณา

นวมเม ชาตุโสติ ชาตุโต ฯ ชาตุติ จ อชฺฆาตยชาตุ
อชฺฆาตยสภาโว อธิปฺเปโต โย อธิมุตฺตีปิ วุจฺจติ ฯ สัสสนทนฺตฺติ
ตาย ชาตุสภากาย ยถาชาตุ ยถาอชฺฆาตย อลฺลีสยนฺติ เอกโต
โหนฺติ ฯ สเมนฺตฺติ ตาย เอว สมานชฺฆาตยตาย เอกจิตฺตา
หุตฺวา สมากจฺจนฺติ อณฺณมณฺณํ ภชนฺติ อุปฺสงฺกมฺนฺติ
อตฺตโน รุจฺจิทวณฺติทฺธิจฺโย วา ตตฺถ ตตฺถ สเม กโรนฺตา
ปวตฺตนฺติ ฯ หีนานิมุตฺติกาติ หีนเ กามคฺคณาทิกเ อธิมุตฺติ
เอเตสนฺติ หีนานิมุตฺติกา หีนชฺฆาตยา ฯ กลฺยาณานิมุตฺติกาติ
กลฺยาณเ เนกขมฺมาทิกเ อธิมุตฺติ เอเตสนฺติ กลฺยาณานิมุตฺติกา
ปณฺธิชฺฆาตยา ฯ สเจ หิ อจฺริยฺปชฺฆาตยา น สีลวณฺโต
อนฺเตวาสิกสทฺธิวาทริกจ สีสลวณฺโต เต อจฺริยฺปชฺฆาตเยปิ
น อุปฺสงฺกมฺนฺติ อตฺตโน สทิสเ สารูปฺปทิกฺขุเยว อุปฺสงฺกมฺนฺติ ฯ
สเจ ปน อจฺริยฺปชฺฆาตยา สีลวณฺโต ฯ อิตเร น สีลวณฺโต
เตปิ น อจฺริยฺปชฺฆาตเย อุปฺสงฺกมฺนฺติ อตฺตโน สทิสเ
หีนานิมุตฺติเกเยว อุปฺสงฺกมฺนฺติ ฯ เอว อุปฺสงฺกมฺนํ ปน น
เกวลํ เอตฺรหิ เอว อถ โข อตฺตนาทเเตปิตฺติ ทสฺเสนฺโต อตฺตมฺปิ
ทิกฺขเวตฺติอาทิมาท ฯ สงฺเขปโต สงฺกิลเสทฺมเมสฺส อภินิวิจฺจา
หีนานิมุตฺติกา โวทานชฺมเมสฺส อภินิวิจฺจา กลฺยาณานิมุตฺติกา ฯ
อิทํ ปน ทสฺสีลนํ ทสฺสีลเสวนเมว สีลวณฺตานํ สีล-

วนุตเสวนเมว ทุปป์ลณัน ทุปป์ลณเสวนเมว ปณณวนุตัน
 ปณณวนุตเสวนเมว โก นียาเมตตี อชฌาตยธาตุ นียาเมตตี ฯ
 สมพหุลา กิร ภิกขุ เอกสุมิ คามะ ภิกขาจารย์ จรณติ เต
 มนุสสา พหุ ภตตี อหริตวา ปตฺตานี ปุเรตฺวา ยถาสภาเคน
 ปรีภุชชาติ ทตฺวา(๑) อโยเชตส ฯ ภิกขุ อหิสฺ อวฺโส มนุสสา
 ธาตุสมฺปยุตฺตกมฺเม ปโยเชตตีติ ฯ เอว อชฌาตยธาตุ นียาเมตตี ฯ
 ธาตุสมฺปยุตฺเตน อยมตฺโต ทีเปตพฺโพ กิซมฺกฺกูปพตฺตุมิ หิ
 กิลานเสยฺย นินฺโน ภควา อารกฺขตฺถาย ปรีวาเรตฺวา
 วสนฺเตสุ สารีปฺตตฺโมคฺคตฺตานาทีสุ เอกเมกํ อตฺตโน ปรีสาย
 สทฺธี จงฺกมนฺตํ โอลเกตฺวา ภิกขุ อามนฺเตสิ ปสฺส
 โน ตุมฺเห ภิกฺขเว สารีปฺตตฺ สมพฺหุเลหิ ภิกฺขุหิ สทฺธี
 จงฺกมนฺตฺนฺติ ฯ เอว ฆนฺเตติ(๒) ฯ สพฺเพ โข เต ภิกฺขเว ภิกฺขุ
 มหาปณฺณาติ (๓) ฯ สพฺพิ วิตฺถาเรตฺพพิ ฯ

คากาสฺ สัสสุคาคี สงฺกิลเสโต สหฺวาสาทิวเสน
 สมายคโต อถ วา ทสฺสนสัสสุโค สวณสัสสุโค สมฺลลาป-
 สัสสุโค สมฺภอกสัสสุโค กายสัสสุโคติ เอว ปณฺจวิเช สัสสุเค
 ยโต กุโตจิ สัสสุคโต ฯ วนโถ ชาโตติ กิลโส อูปฺนโน
 มคฺเคน อสมฺหโต ฯ อสัสสุเคน นิซชตีติ สัสสุคปฏิกฺเขเปน
 กายวิเวกาทีนา ปุพฺพภาเค นิซชิตฺวา ปฺน อจฺจนฺตอัสสุเคน
 # ๑. ม. วตฺวา ฯ ๒. ม. อิติสทฺโท นตฺติ ฯ
 # ๓. ส. นี. ๑๖/๓๖๖/๑๘๖ ฯ มหาปณฺณาติ ฯ

*เล่มที่ 20 ดิกนิปาตวณณา หน้า 382

สมุจเจทวิเวเคน นิชฺชติ ปหียติ ฯ เอตตาวตา สงฺเขปโต หีนานิ-
มุตฺติยา สมุทโย อตฺถงฺกโม จ ทสฺสีโต โหติ ฯ

ยสฺมา ปน เต สํสฺสุคา เต จ กิเลสา โกสฺชช-
วเสน อุปฺปชฺชนฺติ เจว วทฺถนฺติ จ น วิริยารมฺภวเสน
ตสฺมา หีนานิมุตฺติเก กุสฺสีเต ปุคฺคเล วชฺเชตฺวา กลยาณาธิ-
มุตฺติเก อารทฺธวิริเยน เสวนฺเตน อสํสฺสุเคน สํสฺสุคฺโข วนโถ
นินฺนิตฺตพฺโพติ ฯ ยถาวุตฺตมตฺถํ วิตุถารโต ทสฺเสนฺโต กุสฺสีต-
เสวนาย ตาว อาทินํ ปกาเสตฺุ ปริตฺตํ ทารุณฺติอาทิมาย ฯ

ตตฺถ ปริตฺตํ ทารุณฺติ ขุทฺทกํ ทารุ(๑) ฯ ยถา สීเท
มหญฺณเวติ ยถา ขุทฺทกํ กุลฺลํ อารุหิตฺวา มหาสมุทฺทํ
ตริตุกาโม ตีโร อุปฺปตฺวา สมุทฺทมชฺเฌเยว สීเทยฺย ปติตฺวา
มจฺจกจฺจปภฺกฺโข ภเวยฺย ฯ เอวํ กุสฺสีตํ อากมฺม สาธุชีวีปี
สීทตีติ เอมฺเวว กุสฺสีตํ วิริยารมฺภรหิตํ กิเลสวสฺสํ ปุคฺคลํ
นิสฺสายเตน กตสํสฺสุโค สาธุชีวีปี ปริสฺสุทฺธาชีโวปี ปริสฺสุทฺธ-
สීโลปี สมานโน หีนสํสฺสุคโต อุปฺปนฺเนหิ กามวิตกฺกาทีหิ
ขชฺชมานโน ปาโร คนฺตุํ อสมตฺโถ มหญฺณเวเยว(๒) สීทติ ฯ
ตสฺมาติ ยสฺมา เอมมนตฺถาวโห กุสฺสีตสํสฺสุโค ตสฺมา ตํ
อากมฺม อาลสิยานุโยเคน กุจฺจิตํ สීทตีติ กุสฺสีตํ ตโตเอว
หีนวิริยํ นิพฺพิริยํ มิตฺตํ(๓) ปรีวชฺเชยฺย ฯ เอกนฺเตเนว ปน กาย-
วิเวกาทีนญฺเจว ตทงฺควิเวกาทีนญฺจ วเสน ปวีวิตฺเตหิ ตโตเอว
๑. ม. กกุจฺจมยํ กุจฺจลํ ฯ ๒. ม. สํสฺสารณฺณเวเยว ฯ
๓. ม. อกฺลฺยาณมิตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 20 ปริหานสุตตถวณนา หน้า 383

กิลเสหิ อารกตฺตา อริเยหิ ปริสุทฺเทหิ นิพฺพานํ ปฏฺิ-
เปสิตตฺตภาวโต ปหิตตฺเตหิ อารมฺมณลกฺขณฺูปนิชฺฌานานํ วเสน
ฌายนโต ฌายีหิ สพฺพกาลํ ปคฺคหิตวีริยตาย อารทฺธวีริยตาย
อารทฺธวีริเยหิ ปณฺฑิตฺเตหิ สปปญฺเณหิเยว สห อาวเสยฺย
ถ้วเสยฺยาติ ฯ

นวมสุตตถวณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ปริหานสุตตถวณนา

ทสเม ปริหานาย ถ้วตฺตนฺตี อวฺทฺตฺติยา ภวนฺตี
มกฺคาธิคฺคมาสฺส ปรีปนฺถาย โหนฺตี ฯ อธิคฺคตฺสฺส ปน มกฺคตฺสฺส
ปริหานิ นาม นตฺติ ฯ ตโย ฐมฺมาติ ฐมฺมาธิฏฺฐานวเสน
อุทฺทฺธิฏฺฐฐมฺเม ปุคฺคลาธิฏฺฐานาย เทสฺนายน วิภชนฺโต อธิ
ภิกฺขเว เสโฆ ภิกฺขุติอาทิมานฺ ฯ

ตตฺถ กมฺมํ อารมิตพฺพโต อาราโม เอตฺตฺสชาติ
กมฺมาราโม ฯ กมฺเม รโตติ กมฺมรโต ฯ กมฺมารามตฺตํ กมฺมาภีรตี
อนฺนุยฺตฺโต ปยฺตฺโตติ กมฺมารามตฺตมฺนฺนุยฺตฺโต ฯ ตตฺถ กมฺมํ นาม
อิตฺทิกตฺตพฺพํ กมฺมํ เสยฺยถิถํ จีวรวิจารณฺํ จีวรกรณฺํ
อุปตฺถมฺภนฺํ ปตฺตตฺถวิกิํ องฺสพฺนฺธนฺํ กายพฺนฺธนฺํ ฐมกรณฺํ
อาธารกิํ ปาทกถลิกิํ สมฺมุชฺชนีติ เอวมาทินฺํ อุปกรณานํ กรณฺํ
ยญฺจ วิหารเ ขณฺฑพฺลลาทิปฏฺฐิสงฺขรณฺํ ฯ เอกจฺโจ หิ เอตานิ
กโรนฺโต สกถทิวถิํ เอตานิเว กโรติ ฯ ตํ สนฺธาเยตฺตํ วุตฺตํ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 384

โย ปน เอเตสั กรณเวลายเมว เอตานิ กโรติ อุทเทส-
เวลายั อุทเทสั คณฺหาติ สชฺฌายเวลายั สชฺฌายติ เจตियฺกณ-
วตฺตาทิกรณเวลายั เจตियฺกณวตฺตาทินิ กโรติ มนสิการเวลายั
มนสิการั กโรติ สพฺพตฺตถกมฺมกฺกุจฺจเน วา ปาริหารियกมฺมกฺกุจฺจเน
วาน โส กมฺมาราโม นาม. ตสฺส ตั ยานิ โข ปน
ตานิ สพฺรหฺมจารินั อูจฺจาวจานิ ก็กรณียานิ ตตฺถ ทกฺโข
โหติ อนนฺตโส ตตรุปายาย วิมฺสาย สมฺนฺนาคโต อลั กาคุ
อลั สัวิธาตุนฺติ(๑)อาทิเน สตฺถารา อนฺนุณฺตกรณเมว โหติ ฯ

ภสฺสสาราโมติ โข ภควตา ปฏิกฺขิตฺตราชกถาทิวเสน
รตฺตินฺทิว วิดีนาเมติ อัย ภสฺเส ปรียนฺตการิ น โหตีติ(๒)
ภสฺสสาราโม นาม. โข ปน รตฺติมฺปิ ทิวาปี รมฺม
กเถติ ปณฺหิ วิสฺสชฺเชติ อัย อปฺปภสฺโส ภสฺเส ปรียนฺต-
การิเยว ฯกสมฺมา สนฺนิปตฺตานัโว ภิกฺขเว ทวยั กรณีย
รมฺมี วา กถา อริโย วา ตฺถเนหิภาโวติ (๑) วุตฺตวิธีเยว
ปฏฺธิปนฺโนติ ฯ

นิทฺทาราโมติ โข ยาวตฺถลั อูทฺทราวเทหํ ภูณฺชิตฺวา
เสยฺยสฺสํ ปสฺสสฺสํ มิทฺทสฺสํ อนฺนุณฺชติ โข จ กจฺจนฺโตปี
นินฺนฺโนปี จิตฺปี ถินมิทฺธาภิกฺโกโต นิทฺทายติ อัย นิทฺทาราโม
นาม ฯ ยสฺส ปน กรชฺกายเคลณฺณเณน จิตฺตํ ภาวํกั โอตฺตติ ฯ

๑. ที. ปา. ๑๑/๓๕๗/๒๘๒ ฯ อัง. ทสฺก. ๒๔/๑๗/๒๖ ฯ

๒. ม. โหตีติ ฯ ๓. ม. มฺ. ๑๒/๓๑๓/๓๑๔ ฯ

*เล่มที่ 20 ปรีหานสุตตวณณา หน้า 385

นาย นีททาราโม ๑ เตเนวาห อภิขานามิ โข ปนาห
อคุติเวสสน คิมหานัน ปจฺฉิเม มาเส ปจฺฉาภคตํ ปินฺนทปาท-
ปฺปฏิกกนฺโต จตฺตคฺคณฺ์ สงฺฆาภี ปญฺญาเปตฺวา ทกฺขิณฺน ปสฺเสน
สโต สมฺปชาโน นีทฺทํ โอกกมิตาติ ๑ (๑)

เอตถ จ ปุณฺชชนกถฺยาณ โกปี เสโฆเตวว เวทิตพฺโพ
ตสฺมา ตสฺส สพฺพสฺสปี วิเสสธิกมสฺส อิตเรสํ อุปรี วิเสสธิ-
กมสฺส ปรีหานาย วตฺตณฺ์ตีติ เวทิตพฺพํ ๑ สุกกปกฺขสฺส วุตต-
วีปรียาเยน อตฺถวิภาวณา เวทิตพฺพา ๑

กาธาสฺ อุทฺธโตติ จิตฺตวิกฺเขปกรณ อุทฺธจฺเจน อุทฺธโต
อวฺปสนฺโต ๑ อปฺปกิจฺจสฺสาติ อนฺุณฺณาตสฺสปี วุตตปฺปการสฺส
กิจฺจสฺส ยุตตปฺปยุตตกาเลเยว กรณฺโต อปฺปกิจฺจโจ อสฺส
ภเวยฺย ๑ อปฺปมิตฺโธติ ทิวสํ จงกเมน นิสฺขุชฺชาติอาทินา
วุตตชาคริยานุโยเคน นีทฺทารหิโต อสฺส ๑ อนฺุทฺธโตติ ภสฺสา-
รามตฺยา อปฺปชฺชนกจิตฺตวิกฺเขปสฺส อภสฺสाराโม หุตฺวา
ปรีวชฺชนน น อุทฺธโต วฺปสนฺตจิตฺโต สฺมาหิโตติ อตฺถโธ เสสํ
ปฺพเพ วุตตณฺยตฺตา สุวิญญฺเยยฺยเมว ๑

อติ อิมสฺมี วคฺเค ปจฺมทฺติยจตฺตถ(๒) ปญฺจมนฺุฏฺฐสฺสจฺจ-
อญฺจมนวเมสฺส สฺตเตสฺส วญฺญํ กถิตํ อิตเรสฺส วญฺญวิวญฺญํ ๑

ทสมฺสฺสจฺจวณณา นีฏฺฐิตา ๑

ตติยวคฺควณณา นีฏฺฐิตา ๑

๑. ม. ม. ๑๒/๔๓๐/๔๖๑ ๑ ๒. ม. จตฺตถาติ นตฺถิ ๑

จตุตถวคฺควณณา

วิตกกสุตฺตวณณา

จตุตถวคฺคสุตฺต ปจฺเจ อกฺุสฺสา วิตกกฺกาติ อโกสฺลลสมฺภูตา
วิตกกฺกา มิจฺจววิตกกฺกาติ อตฺตโถ ๑ อนวณฺณตฺตปิฎฺฐิตฺตฺตโตติ
เอตฺถ อนวณฺณตฺตตีติ อนวณฺณา ปเรหิ อตฺตโน อหิพิตฺตา
อปริกฺกตฺตา อโห วัต มํ ปเร น อวชาเนยฺยุนฺติ เอวํ
ปวตฺโต อิจฺจจาโร ตาย อนวณฺณตฺตติยา ปิฎฺฐิตฺตฺตโต ตํสฺสฺสฺส
ตํ วา อารพฺภ ปวตฺโต อนวณฺณตฺตปิฎฺฐิตฺตฺตโต วิตกกโก ๑
ตสฺมา กถํ นฺ โข มํ ปเร คหฺนฺจฺจา เจว ปพฺพชิตฺตา
จ น โอรกโต ทเหยฺยุนฺติ สมฺภวานกมฺยตาย อิจฺจจาเร จตฺวา
ปวตฺติตฺตวิตกกสุตฺต อธิวจัน ๑ ลาภสฺสการสิโลกปิฎฺฐิตฺตฺตโตติ
จิวราทิลานเณ เจว สกฺกาเรน จ กิตฺติสทฺเทน จ อารมฺมณ-
กรณวเสน ปิฎฺฐิตฺตฺตโต ๑ ปรานฺนทฺทตฺตปิฎฺฐิตฺตฺตโตติ ปเรสุ
อนฺนทฺทตฺตปิฎฺฐิตฺตฺตโต เกหสิตฺตเปเมน ปิฎฺฐิตฺตฺตโต ๑ ยํ สนฺนชาย
วตฺตํ ตํสฺสฺสฺส วิหริติ ราชฺหิ ราชมฺหามตฺเตหิ พุราหฺมเณหิ
คหฺปติเกหิ ติตฺถิเยหิ ติตฺถิยสวาทฺเทหิ สหฺนฺนุที สห โสเก สฺสฺสฺส
สฺสฺสฺส ทุกฺขิตฺตฺต ทุกฺขิตฺต อนุปฺนเนนฺนุ กิจฺจกรณฺเณยฺยสุ อตฺตโน
โยคํ (๑) อาปฺชชตีติ ๑ (๒)

๑. สี่. อตฺตโน โวโยคํ ๑ ม. อตฺตนาเว โยคํ ๑

๒. สี่. สฺพวา. ๑๘/๓๒๓/๒๒๕ ๑ อภิ. วิ. ๓๕/๕๐๕/๔๘๒ ๑

*เล่มที่ 20 วิตกกสูตรวณณา หน้า 387

กาธาส อนวนณตติยา ปฏิสัตุโต ปุคฺคโล อนวนณตติ-
สัตุโต ฯ ตากสกุการเ कारโว ऐतस्स न चममेति लग-
सकुकारारो व सुखकुखेसु ओमा सह ग्वाति (॑) ओमज्जा सहाय-
सथिसा ओपुण्णका व तेहि केहसितपेमवसेन सह ननुत्तसीलो
सहननुत्ति ओमज्जेहि ओमिना प्रानुत्तयतापुण्णसुत्तं वित्ठकं
तसुसेत्ति व आरा त्तिओचनकुषयाति ओमेहि तीहि वित्ठकेहि ओगुण्णो
पुคฺคलो त्तिओचनकुषयो ओरहतत्तो तुरे तस्स त्ति तुल्लगन्ति
ओत्तो व

पुत्तपसुन्ति पुत्ते ज पस्वो ज व पुत्तसत्तेन जेतु
तारातो पस्वत्तेन ओसम्महिस्सเขตत्तवत्तातो ज संकथिता व
विवहेत्ति विवाहारापणे व ओमिना ओवाओपी संकितो व
संकथान्ति (॒) प्रिकुथानि प्रिकुथारसंकथान्ति ओत्तो व सन्नवान्ति
ज पन्नन्ति मित्तसन्नवान्ति ओत्तो सप्पत्ते हित्वात्ति
सम्पन्ने षे गप्पो सो तात्तिओ गिक्खुत्ति सो यत्तावत्तं सप्पं
पप्पञ्जं प्रिज्जच्चित्ता यत्ता सत्तारा वत्तया सम्मा-
पुण्णत्तिया तत्ता पस्सितप्पोत्तो तात्तिओ त्तिओर गे ओगुत्तित्ति
गिक्खु ओत्तम्मं सम्पोत्ति ओरहतत्तं पत्तं ओरहत्ति व

ปรมสูตรวณณา นิฎฺฐิตา व

॑. กตฺถจि. กตฺถาติ व ๒. ม. สัหฺรานิติ व

สฤการสุตวณณา

ทฤเต สฤการเรนาตี สฤการเรน เหตุฤเตน อถวา

สฤการเรนาตี สฤการเหตุณา สฤการเหตุเกน วา ฤ สฤการี

หี นิสสาย อีเชกจเจ ปุคฤลา ปาปีจณา อิจณาปฤตา

อิจณาจारे สฤวา สฤการี นีพพตเตสสามาตี อนเกวีหิต์ อนเสน์

อปรปตริรูป์ อापชชิตฺวา อีโต จฤตา อปาเยสุ นีพพตตฺนตี ฤ

อปรเ ยถาสฤการี ลฤตฺวา ตนฺนิมิตฺตํ มานมทมจฺรียาทิวเสน

ปมทา อापชชิตฺวา อีโต จฤตา อปาเยสุ นีพพตตฺนตี ฤ

ยํ สนฺธาย วุตฺตํ สฤการเรน อภีฤตา ปรียาทินฺนจิตฺตาตี ฤ

ตตฤ อภีฤตาตี อชฺโฆตฤฎา ฤ ปรียาทินฺนจิตฺตาตี เขปิตจิตฺตา

อิจณาจारेน มานมทาทีนา จ ขยํ ปาปิตกฺสลจิตฺตา ฤ อถวา

ปรียาทินฺนจิตฺตาตี ปรีโต อาทินฺนจิตฺตา วุตฺตปฺปการเรน

อฤสลโกฤจาสเณ ยถา กฺสลจิตฺตสฺส อปรปตฺติวาโร น โหตี

เอวํ สมนตโต คหิตจิตฺตสนฺตานาตี อตฺโถ ฤ อสฤการเรนาตี

หีเพตฺวา ปรีภวีตฺวา ปเรหี อตฺตนิ ปวตฺติเตน อสฤการเรน

เหตุณา อสฤการเหตุเกน วา มานาทีนา ฤ สฤการเรน จ

อสฤการเรน จาตี เกหิจิ ปวตฺติเตน สฤการเรน เกหิจิ ปวตฺติเตน

อสฤการเรน จ ฤ เย หี เกหิจิ ปจฺมํ สฤกตา หฤตฺวา

เตหีเยว อसारภาวํ (๑) ฤตฺวา ปจฺณา อสฤกตา โหนตี ตาทีเส

สนฺธาย วุตฺตํ สฤการเรน จ อสฤการเรน จาตี ฤ

๑. สี. อสฺสทฺธาทีภาวํ ฤ

*เล่มที่ 20 สกการสุตตวณณา หน้า 389

เอตถ สกการเรน อภิภูตา เทวตตตาทโย นิตสเสตพพา ฯ

วุตตมปิเหต(๑)

ผลั เวทลึ หนุติ ผลั เวพพ ผลั นพิ

สกการโร กปริสิ หนุติ คพโภ อสสตรึ ยถาติ ฯ (๒)

สาธุนิ อปริ กเตน อสกการเรน อภิภูตา ทณทกัราชกาลิงค-

ราชมชฌราชาทโย นิตสเสตพพา ฯ วุตตมปิ เจต

กิลิ หิ วจัน อวกรिय ทณทกั

อุจันนินมุโล สชโน สรภูโจ

กุกกพนามะ นัรยมาหิ ปจจติ

ตสส สุลิงกานิ ปตनुติ กายะติ(๓) ฯ

ตถา(๔)

โย สณนเต ปพพชิตะ อวณจยิ

ธมมึ ภณนเต สมณะ อพุสเก

ตึ นาลิกิริ(๕) สุนขา ปรัตถ

สงคมุม ขาทนุติ วิพนทมานนุติ(๖) ฯ

อุปหจจ มานัน เมชโล(๗) มาตงกสมึ ยสสลิโน(๘)

สปริสชโช อุจันนโน มชฌารณณิ(๙) ตทา อหุติ ฯ (๑๐)

๑. ม. วุตตมปิ เจต ฯ ๒. วิ. จุล. ๗/๓๖๐/๑๘๒ ฯ

ส. ส. ๑๕/๖๑๐/๒๒๖ ฯ อัง. จตุกก. ๒๑/๖๘/๕๖ ฯ

๓. ม. อิติสทโท นตุติ ฯ ๔. ม. ตถาติ นตุติ ฯ

๕. ม. นาฬิเกริ ฯ ๖. ขุ. ขา. ๒๗/๒๔๖๔/๕๓๕ ฯ

ม. อิติสทโท นตุติ ฯ ๗. ม. มนั มชโล ฯ

๘. ม. ยสสลิเน ฯ ๙. ม. มชฌารณณิ ฯ

୧୦. ପୃ. ୩୩. ୩୩/୧୩/୧୧ ୧

สกุกาเรน จ อสกุกาเรน จ อภิภูตา อณฺณตติคฺคิยา
นาฏฺปุตฺตาทโย นิตฺตเสตฺตพฺพา ฯ

คาถาสฺ อุกฺขณฺติ อุกฺเขน สกุกาเรน จ อสกุกาเรน
จ ฯ สฺมาธิ น วิกมฺปตีติ น จลฺลติ เอกสฺภาโว(๑) ว ติฏฺฐติ ฯ
กสฺส ปน น จลฺลตีติ อาห อปฺปมาทวิหริโนติ ฯ (๒) โย
ปฺมาทกรฺชฺมมานํ (๓) ราคาทินํ สฺฏฺฐุ ปหีนฺตฺตา อปฺปมาทวิหริ
อรฺหา ตสฺส ฯ โส หิ โลกชฺรเมหิ น วิกมฺปติ ฯ สฺขุมทิกฺขิ-
วิปฺสฺสกนฺติ ผลสฺมาปฺตติอฺตฺถิ สฺขุมาย ทิกฺขิยา ปณฺณาย
อภิณฺ्हํ ปวตฺตวิปฺสฺสนตฺตา สฺขุมทิกฺขิวิปฺสฺสกํ ฯ อฺปาทานก-
ขยารามนฺติ จตฺตุนํ อฺปาทานานํ ขยํ ปรีโยสฺยานฺตฺติ อรฺหตฺตผลํ
อารมิตฺตพฺพิ เอตฺตสฺสาติ อฺปาทานกขยารามํ ฯ เสสิ วฺตฺตุนยเมว ฯ
ทฺตฺติยสฺตฺตวณฺณา นิกฺขิตฺตา ฯ

เทวสทฺทสฺตฺตวณฺณา

ตฺตฺติเย เทเวสฺสูติ จเปตฺวา อรฺูปาวจรเทเว เจว อสณฺณเทเว
จ ตทฺถฺลเสสฺ อฺปฺปตฺตติเทเวสฺ ฯ เทวสทฺทาทิ เทวานํ ปีติ-
สมฺมทาหารสทฺทา ฯ นิจฺจรฺนฺตีติ อณฺณมณฺณํ อลฺลาปสฺลลาป-
วเสน ปวตฺตุนฺติ ฯ สมฺยา สมยํ อฺปาทายาติ สมยโต สมยํ
๑. สฺ. เอกคฺคภาเวว ฯ ม. เอกคฺคภาเวน ฯ
๒. สฺ. อปฺปมาทวิหริโนติ ฯ ๓. สฺ. ปฺมาทกรฺชฺมมานํ ฯ

ปฏิจจ ๑ อิท วุตตํ โหติ ยสฺมี กाले จิตา เต เทวา
ตํ กาลํ อากมฺม นํ ปสฺสิสฺสนฺติ ตโต ตํ สมยํ สมฺปตฺตํ
อากมฺมาติ ๑ สมยํ สมยํ อุปาทายาติ จ เกจิ ปจฺนฺติ ๑
เตสํ ตํ ตํ สมยํ ปฏิจฺจาติ อตฺโถ ๑ ยสฺมี สมเยติ ยทา
อฏฺฐจิงฺกฏฺฐปฺมา กามาติ(๑)อาทินา สมฺพาโร ฆรราวาโสติ(๒)อาทินา จ
กामสฺส ฆรราวเส จ อาทินวา ตปฺปฏิปกฺขโต เนกฺขมฺเม
อานิสฺสา จ สฺทธิฏฺฐา โหนฺติ ตสฺมี สมเย ๑ ตทา หิสฺส
เอกนฺเตน ปพฺพชฺชาย จิตฺตํ นมฺติ ๑ อริยสวโกติ อริยสฺส
พฺพชฺสส ภควโต สาวโก สาวกภาวํ อุปนฺตฺกามาโม อริยสวโก
วา อวสฺสํภาวี ๑ (๓)อนฺติมภวีกํ ตํ สาวกโพธิสฺสत्ตํ สนฺชาย
อยมามฺภโก ๑ เกสมสฺสสส โธหารเตวฺวาติ เกเส จ มสฺสํ จ
โธหารเตวฺวา อปเนตฺวา ๑ กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉนาเทวฺวาติ
กสายน รตฺตตฺตา กาสายานิ พฺรหฺมจริยํ จรฺนฺตานํ
อนฺจฺฉนาวิทานิ วตฺถานิ นิวาเสตฺวา เจว ปารุปีตฺวา จ ๑
อการสฺมา อนการิยํ ปพฺพชฺชาย เจเตตฺตีติ อการสฺมา ฆรา
นิกฺขมิตฺวา อนการิยํ ปพฺพชฺชํ ปพฺพชฺชยุณฺติ ปพฺพชฺชาย เจเตติ
วิกปฺเปติ ปพฺพชฺตีติ อตฺโถ ๑ เอตฺถ จ ยสฺมา อการสฺส
หิตํ กสิวณฺชชาทิกมฺมํ อการิยณฺติ วุจฺจติ ตถจ ปพฺพชฺชาย
๑. วิ. มหาวี. ๒/๖๖๒/๔๓๒ ๑ ม. ม. ๑๒/๒๗๔/๒๖๒ ๑
๒. ส. นี. ๑๖/๕๒๓/๒๕๕ ๑ ๓. ม. อนฺติมภวีกํ สาวกโพธิสฺสत्ตํ ๑

โพธิปักขิกานนุติปี ปาโจ โพธิปักขวณุตานัง โพธิปักขเว วา
นियุตตานนุติ อตุโธ ฯ ภาวนานุโยคมนุยุตโตติ วิปัสสัน อุตฺตสุกกา-
เปตฺวา อริยมคฺคภาวนานุโยคมนุยุตโต ฯ วิปัสสนากุขณเ หิ
สติปญฺจนาทโย ปริยาเยน โพธิปักขิยา นาม มคฺคกุขณเยว
ปน เต นิปฺปริยาเยน โพธิปักขิยา นาม โหนฺติ ฯ

อาสวานัง ขยาติ กามาสวาทีนัง สพฺเพสํ อาสวานัง ขยา ฯ
อาสเวสุ หิ ขิเณสุ สพฺเพปิ กิเลสา ขิณาเยว โหนฺติ ฯ
เตน อรหตฺตมคฺโค วุตฺโต โหติ ฯ อนาสวานนุติ อาสววิรหิตี ฯ
เจโตวิมุตฺติ ปญฺญาวิมุตฺตินนฺติ เอตฺถ เจโตวจนเนน อรหตฺตผล-
สมาธิ ปญฺญาวจนเนน คัมภปฺยุตฺตา จ ปญฺญา วุตฺตา ฯ
ตตฺถ สมาธิ รากโต วิมุตฺตตฺตา เจโตวิมุตฺติ ปญฺญา อวิชฺชาय
วิมุตฺตตฺตา ปญฺญาวิมุตฺติตี เวทิตพฺพา ฯ วุตฺตญฺเหตํ ภควตา

โย หิสฺส ภิกฺขเว สมาธิ ตทสฺส สมาธินุทฺธิยํ ฯ ยา
หิสฺส ภิกฺขเว ปญฺญา ตทสฺส ปญฺญินุทฺธิยํ ฯ อิติ โข ภิกฺขเว
รากวिरาคา เจโตวิมุตฺติ อวิชฺชาวिरาคา ปญฺญาวิมุตฺติตี ฯ (๑)
อปิเจตฺถ สมถผลํ เจโตวิมุตฺติ วิปัสสนาผลํ ปญฺญาวิมุตฺติตี
เวทิตพฺพา ฯ ทิฏฺฐเจว ชมฺเมติ อิมสฺมีเยว อตฺตภาเว ฯ สยํ อภิญฺญา
สจฺจณิกตฺวาติ อตฺตนาเยว อภิวิสฺสิฏฺฐาย ปญฺญาเย ปจฺจกฺขํ กตฺวา
อปรปฺปจฺจเยน ญตฺวา ฯ อุปสมฺปชฺช วิหฺรตีติ ปาปฺณิตฺวา

๑. ส. มหา. ๑๕/๑๐๒๑/๓๐๐ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 394

สมุปาเทตฺวา วิหริติ ฯ ตเมว สงฺคามสีลํ อภิวิชิย อชฺฌาวสตีติ
มาริ อภิวิชิณฺติวฺวา วิชิตฺวิชยตฺตา เตน กตสงฺคามสงฺขาตฺส
อริยมกฺคตฺส สีลญฺติ อรหตฺตผลสฺมาปตฺติอิตฺสริยญฺจํ อภิภวนฺโต
อวสตี สฺมาปชฺชตี อิจฺเจว อตฺโถ ฯ อิเม จ เทวสทฺทา
ทิกฺกุสจฺเจสุ เทวสุ ปวตฺตฺนตี วิเสสโต สุตฺทาวาสเทวสุตี
เวทิตพฺพิ ฯ

กาถาสฺ มหนตฺนตี สีลาทิกฺกมฺมทตฺเตน มหนตฺ ฯ
วิทฺตสารถฺนตี สารถฺชกรานํ กิเลสานํ อภาเวน วิคตสารถฺช
อปคตมฺงฺกุภาวํ ฯ ปุริสาชฺฌณฺวตี อสฺสชาติสุ อสฺสชาชนิยาทโย วีย
ปุริเสสฺ อาชาชนิยฺกตฺ อุตฺตมปุริส ฯ ทุชฺชยมชฺฌญฺติ ปจฺรชเนหิ
เชตฺ อสฺกฺกญฺเยยฺยํ กิเลสวาทินี อภิภาวิ อชฺโฌตฺถริ ฯ อชฺชยิตฺปิ
ปจฺนตี อชินฺตีติ อตฺโถ ฯ เขตฺวาน มจฺจุโน (๑) เสนํ วิโมกฺเขน
อนาวรณฺตี โลกตฺตยาภิปุยาปนโต ทิชฺชตฺตสทฺสชาติวิภาคโต จ
วิปฺลตฺตฺตา อญฺเฆหิ อาหริตฺ(๒) ปฏฺิเสเชตฺ อสฺกฺกญฺเยยฺยตฺตา จ
อนาวริ มจฺจุโน มารฺสฺส เสนํ วิโมกฺเขน อริยมกฺเคน เขตฺวา
โย ตฺวํ ทุชฺชยํ อชฺยิ ตฺสฺส นโม เต ปุริสาชฺฌณฺวตี
สมฺพนฺโร ฯ

อิตฺตี วุตฺตปฺปการเณ ฯ หิอิตฺติ นิปาตมตฺตํ ฯ เอตํ
ปตฺตมานสิ อธิคตารหตฺตํ ชีณาสวํ เทวตา นมฺสฺสนฺตีติ

๑. กตฺถจิ. มโนภฺโน ฯ ๒. ม. อวาริตฺ ฯ

*เล่มที่ 20 ปญจปุพพนิมิตตสุตตวณณา หน้ 395

วุตตเมวตถํ นิคมนวเสน ทสุเสติ ฯ อถ วา อิติติ อิมินา
การณน ฯ กิ ปน เอตํ การณํ นมุจิสเนาวิขเยน ปตฺตมาน-
สตุตํ ฯ อิมินา การณน เอว(๑) เทวตา นมสฺสนฺตฺติ อตุโถ ฯ
อิทานิ ตํ การณํ ผลโต ทสุเสตุํ ตถฺหิ ตสฺส นมสฺสนฺติ
เยน มจฺจุวสํ วเชติ วุตฺตํ ฯ

ตสฺสตุโถ ยสฺมา ตสฺส ปุริสาชณฺณสฺส ปณฺีตสฺส
คเวสนตาปี เทวา อณฺุมตฺตมฺปิ ตํ การณํ น ปสฺสนฺติ เยน
โส มจฺจุโน มรณฺสฺส วสํ วเช อฺุปกจฺเจยฺย ตสฺมา ตํ
วิสฺสุทฺธิเทวา นมสฺสนฺตฺติ ฯ

ตติยสุตตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ปญจปุพพนิมิตตสุตตวณณา

จตุตฺเถ ยทาติ ยสฺมี กาเล ฯ เทโวติ อฺุปปตฺติเทโว ฯ
ตโย หิ เทวา สมฺมุติเทวา(๒) อฺุปปตฺติเทวา วิสฺสุทฺธิเทวาติ ฯ
เตสฺสุ สมฺมุติเทวา นาม ราชาโน ขคฺติยา ฯ อฺุปปตฺติเทวา
นาม จาคุมหาราชิกโต ปญฺุชาย ตทฺุปริเทวา ฯ วิสฺสุทฺธิเทวา
นาม จินฺนสวา ฯ อิธ ปน กามาวจรเทโว อิธปฺุเปตา ฯ
เตน วุตฺตํ เทโวติ อฺุปปตฺติเทโวติ ฯ เทวกาयाติ เทวสมฺมุหโต
เทวญฺุจानโต วา เทวโลกโตติ อตุโถ ฯ สมฺมุทฺติเทวาจโก หิ
๑. ม. ตํ ฯ ๒. ม. สมฺมุติเทวา ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 396

อัย กายสทโท ๑ จวนธมโมติ มรณธมโม อายุกขเยน วา

ปุลลขเยน วา อุปุจจิตมรโณติ อตุโธ ๑

ปลยจสส ปุพพนิมิตตานิ ปาตุภวณฺตีติ อสฺส อุปุจจิต-
มรณสฺส เทวปุตฺตสฺส ปลยจ มรณสฺส ปุพพนิมิตตานิ อุปฺปชฺชนฺติ
ปกาสานี วา โหนฺติ ๑ มาลามิลาณฺตีติ เตน ปิพฺพนฺธิตมาลา
มชฺฌนฺนํหิกสมเย อาตเป จิตฺตา วีย มิลาตา วิหตโสภา
โหนฺติ ๑

วตฺถานี กิลิสฺสนฺตีติ สรทสมเย วิคตวลาหเก อากาเส
อพฺภุสฺสกุภมานพาลสุริยสทิสปฺปทานี นานาวิราควณณานิ เตน
นิวตฺตปารุตวตฺถานี ตํขณฺเวย กทฺทเม จิปิตฺวา มทฺทิตานี
วีย วิหตปฺปทานี มลินานี โหนฺติ ๑

กจฺเจहि เสทา มุจฺจนฺตีติ สุปริสฺสุทฺทชาติมณฺนิ วีย สฺสสิกฺขิต-
สิปฺปาจริยรจิตฺตวณฺณปฺปฏีมา วีย จ ปุพฺเพ เสทมลชฺลฺลิการหิต-
สรีรสฺส ตสฺมี ขณฺเ อูโภหิ กจฺเจहि เสทชารา สนนฺติ
ปคฺจมนฺติ ๑ น เกวลญจ กจฺเจหิเยว สกฺลสรีร โดปี (๑) ปนฺสฺส
เสทชลกณฺณิกา มุญฺจติเยว เยน อามุตฺตมุตฺตาชาลควจฺจิติ
วีย ตสฺส กาโย โหติ ๑

กาย เทพฺพณฺณิยํ โอกฺกมตีติ ปุพฺเพ ยถานุภาวํ เอก-
โยชนํ ทฺวิโยชนํ ยาว ทฺวาทสโยชนมตฺตมปี ปเทสํ อากาย
๑. สี. สกฺลสรีรมปี ๑ ม. สกฺลสรีร โดปี ๑

*เล่มที่ 20 ปลูกปลูกพนิมิตตตตตถวณนา หน้า 397

ผริตวา วิชโชตมาโน กาโย ตังขณณเวว นิปปเป นิตเตเช
วิรูปภาโว อนุปวิสติ สณจชาติ ฯ ปฏิสนุชิต ปฏุจาย สัต
โหติ น อุปฆาตัง น อุน्हัน น ขณฺหิจจปาติจจาทย
เทวชิตา โสฬสวสุตฺตเทสิกา วิย โหติ เทวปฺตฺโต วิสติ-
วสุตฺตเทสิโก วิย(๑) ฯ

สเก เทโว เทवासเน นาทิรมตีติ อตฺตโน อจฺจรากลณี
สทฺธิ กิพนปริจฺจรณกทิตฺตพาสเน น รมติ น จิตฺตสฺสาท ลกฺติ ฯ
ตสฺส กิร มนุสฺสคณนาย สตฺตทิตฺติ ทิวเสหิ มรณฺม ภาวิสฺสตีติ
อิมานิ ปลูกปลูกพนิมิตตานิ ปาตฺตทวนฺติ ฯ โส เตสํ อุปฺปตฺติยา
เอวรฺูปาย นาม สมฺปตฺติยา วินา ภาวิสฺสามิติ พลวโสภากิฏฺโต
โหติ เตนสฺส กายเ มหาปริพาโห อุปฺปชฺชติ เตน สพฺพโต
กตฺเตหิ เสทา มุญฺจนฺติ ฯ จิรตฺริ กาลํ อปริจฺจิตทุกฺโข ตํ
อริวเสตฺถุ อสฺสโกนฺโต เอกจฺจโ จ ทฺยหามิ ทฺยหามิตฺติ กนฺทนฺโต
ปริเทวนฺโต กตฺถจฺจ อสฺสาทํ อลภนฺโต วิชฺปฺปนฺโต วิลปนฺโต (๒)

- ๓๓. อิมสฺมี อตฺถวิกปฺเป มรฺมมโปตฺถเก เอวํ กายเ ทฺพพฺพณฺณิยํ
- # โอกกมตีติ ปลูกปลูก ปฏิสนุชิต ปฏุจาย ยถานุภาวํ เอกโยชนํ ทฺวิโยชนํ
- # ยาว ทฺวาทสโยชนมตฺตมฺปิ ปเทสํ อากาย ผริตวา วิชโชตมาโน
- # กาโย โหติ ขณฺหิจจปาติจจาทิวิริโต น สัต น อุน्हัน อุปฆาตัง
- # เทวชิตา โสฬสวสุตฺตเทสิกา วิย โหติ เทวปฺตฺโต วิสติวสุตฺตเทสิโก
- # วิย ตังขณณเวว นิปปเป นิตเตเช กายเ วิรูปภาโว อนุปวิสติ
- # สณจชาติติ ฯ ตํ สฺกฺริ วิย ตังขณณเวว นิปปเป นิตเตเช กายเ
- # วิรูปภาโว อนุปวิสติ สณจชาติติ ฯ ตํ สฺกฺริ อตฺถกคฺคหณฺตํ ฯ

#๒. ลี. วิชมนุโต นิสสนุโต ๗ ม. วิชปนูโต วิลปนูโต ๗

วีการิ อกโรนุโตปี ปียวิปโยคทุกขัง อสหนุโต วิหณณมานโน
วิจรติ ฯ

อิมานิ ปน ปุพฺพนิมิตฺตานิ ยถา โลก มหาปุณฺณานัน
ราชราชมหามตฺตาทินันฺเขว อุกกาปาทภูมิจาลจนฺทคฺคาหาทีน
นิมิตฺตานิ ปฺลณฺยณฺติ น สพฺเพสฺส เอวเมว มหฺสกุขเทวานันฺเขว
ปฺลณฺยติ ฯ อุปฺปนฺนานิ จ ตานิ อิมานิ มรณฺสฺส ปุพฺพ-
นิมิตฺตานิ นามาติ เกจิ เทวา ชานนฺติ น สพฺเพ ฯ
ตตฺถ โย มนฺเทน กุสลกมฺเมน นิพฺพตฺโต โส อิทานิ โภ
ชานาติ กุหิ นิพฺพตฺติสฺสามิตี ภายติ ฯ โย ปน มหาปุณฺโณ
โส พหุ มยา ทานันฺ ทินฺนํ สีลํ รกฺขิตํ ปุณฺณํ อุปฺจิตํ
อิตฺถ จุตฺสฺส เม สุกฺติเยว ปาฎิกงฺขาติ น ภายติ น
วิกมฺปติ ฯ เอวํ อุปฺภูจิตฺตปุพฺพนิมิตฺตํ ปน ตํ คเหตุวา เทวตา
นนฺทนฺวณฺ ปเวเสนฺติ สพฺเพเทวโลกฺสฺส นนฺทนฺวณฺ อตฺถิเยว ฯ

ตีหิ วาจาหิ อนฺุโมเทนฺตีติ อิทานิ วุจฺจมานเหี ตีหิ
วจนเหี อนฺุโมเทนฺติ โมทํ ปโมทํ อุปฺปาเทนฺติ อสฺสาเสนฺติ
อาสิตฺวเสน (๑) วา ตังฆณฺนารูปรํ ปโมทํ กโรนฺติ ฯ เกจิ ปน
อนฺุโมเทนฺตีติ ปทสฺส โอวเทนฺตีติ วเทนฺติ ฯ อิตฺติ เทวโลกโต ฯ
โภติ อาลปณฺํ ฯ สุกฺตินฺติ สุนฺทรคตฺตี มนฺุสฺสโลกํ สนฺุชาย
วเทนฺติ ฯ คจฺจลาติ ปฏิสนฺุชคฺคหณฺวเสน อุเปหิ ฯ

๑. ม. อภิวทนวเสน ฯ

*เล่มที่ 20 ปญจปุพพนิมิตตสุตตวณณา หน้ 399

เอวํ วุตฺเตติ เอวํ ตทา เตหิ เทเวหิ ตสฺส อโตะ โภ
สุคฺคิ คจฺจนฺตอทาธินา วตฺตพฺพวงเน ภควตา วุตฺเต อณฺณตโร
นามโคตฺเตน อปากโฏ ตสฺสํ ปรีสายํ นิสินฺโน อนฺนสนฺธิกฺุสโ
เอโก ภิกฺขุ เอเต สฺคตอทาโย ภควตา อวิเสสโตะ วุตฺตา
อวิฏฺฐา หนฺนท เน วิฏฺฐตฺเร การาเปสฺสามิติ เอตํ กิณฺนุ โข
ภนฺเตติอาทิวจฺจํ อโวจ ๗ สทฺธาทิกฺุณวิเสสปฏิลาภการณโตะ
เทวูปตฺตติเหตุโตะ จ มนฺุสฺสตฺตํ เทวานํ อภิสมฺมตฺนฺติ อหา
มนฺุสฺสตฺตํ โข ภิกฺขุ เทวานํ สฺคติกมฺนสงฺขาตฺนฺติ ๗

สุคฺติกมฺนสงฺขาตฺนฺติ สฺคติกมฺนนฺติ สมฺมา กถิตํ วณฺณิตํ
โธมิตฺนฺติ อตฺโธ ๗ ยํ มนฺุสฺสฏฺโตะติ เอตฺถ ยนฺติ กิริยา-
ปรามสนฺนิ เตน ปฏิภตฺติติ เอตฺถ ปฏิภนกิริยา ปรามสฺติ(๑) ๗
โย สทฺธาปฏิลาภโตะ อตฺโธ ๗ มนฺุสฺสฏฺโตะติ มนฺุสฺเสสฺสุ อฺุปฺนฺโน
มนฺุสฺสภาวํ วา ปตฺโตะ ๗ ยสฺมา เทวโลเก อฺุปฺนฺนํ ตถา-
คตฺสฺส ฐมฺมเทสนา เขภฺยุเขน ทฺลลภา สวานาย น ตถา
มนฺุสฺसानํ ตสฺมา วุตฺตํ มนฺุสฺสฏฺโตะติ ๗ ตถาคตฺปฺเวทิตฺเต ฐมฺม-
วินยฺติ ตถาคเตน ภควตา เทสฺสิตฺเต สิกฺขตฺตยสงฺคเห สาสเน ๗
ตํ หิ ฐมฺมโตะ อนเปตฺตฺตา ฐมฺโฆ จ อาสยานุรูปํ วินยฺยานํ(๒)
วินยฺนโตะ วินโย จาติ ฐมฺมวินโย อฺุปฺนฺิสฺสยสมฺปตฺติยา วา
ฐมฺมโตะ อนเปตฺตฺตา ฐมฺมํ อฺุปฺปฺรชกฺขชาติกํ วินยํ วินยฺตีติ
๑. ม. อามสฺยตี ๗ ๒. ม. วินยฺยานํ ๗

ชฺมมวินโย ฯ ชฺมเมเนว วา วินโย น ทณฺทสตุเถหีติ ชฺมม-
วินโย ชฺมมยุตฺโต วา วินโยติ ชฺมมวินโย ชฺมมาย วา
ยถา(๑) มคฺคผลนิพฺพานาย วินโยติ ชฺมมวินโย มหากรุณา-
สพฺพญฺตลฺลยณณาทิชฺมมโต วา ปวตฺโต วินโยติ ชฺมมวินโย ฯ
ชฺมโม วา ภควา ชฺมมญฺโต ชฺมมกาโย ชฺมมสฺสามี ตสฺส
ชฺมมสฺส วินโย น ตกฺกียานนฺติ(๒) ชฺมมวินโย ชฺมเม วา
มคฺคผล นิพฺพาเตตฺตพฺพวิสยญฺเต วา ปวตฺโต วินโยติ ชฺมม-
วินโยติ วุจฺจติ ฯ ตสฺมี ชฺมมวินเย ฯ

สทฺธึ ปฏฺิลลทฺตีติ สุวากฺขาโต ภควตา ชฺมโมติอาทินา
สทฺธึ อุปฺปาเทติ ฯ สทฺโธ หิ อิมสฺมี ชฺมมวินเย ยถานฺนุสฺสิญฺจ
ปฏฺิพชฺชมาโน ทิฏฺฐชฺมมิกสมฺปรายิกปรมตฺเถ อาราเชสฺสติ ฯ

สุลฺลทฺลลภสงฺฆาตฺนฺติ เอตฺถ ยถา หิรณฺยสฺวณฺณเชตฺต-
วตฺถาทิลาโภ สตฺตานํ อุปฺโลกฺสุํ อาวหติ ชฺมปฺปิปาสาทิทุกุํ
ปฏฺิพาหติ ชฺนทาลิทุทฺธิํ วุปฺสเมติ มุตฺตาทิรตฺนปฏฺิลาภเหตุโต
โลกสนฺตติญฺจ อาวหติ ฯ เอวํ โลกียโลกุตฺตรา สทฺธาปี ยถาสมฺภวํ
โลกียโลกุตฺตรํ วิปាកสุํ อาวหติ สทฺธาธฺเรน ปฏฺิปนฺนानํ
ชาติชฺรชาติทุกุํ ปฏฺิพาหติ คฺุณทาลิทุทฺธิํ วุปฺสเมติ สติ-
สมฺโพชฺฃณฺคาทิรตฺนปฏฺิลาภเหตุ โหติ โลกสนฺตติญฺจ อาวหติ ฯ
วุตฺตญฺเอหติ

๑. ม. ชฺมมาย วา สห ฯ ๒. กตฺถจฺ. ตติคฺคียานนฺติ ฯ

ปนสฺสาตีอาที วุตฺตํ ฯ ตตฺถ อสฺสาตี อิมสฺส ภเวยฺยาตี อตุโถ ฯ
นิวิฐฺจาตี อภินิวิฐฺจา จิตฺตสนฺตานิ อนฺุปวิฐฺจา ฯ มฺลชาตาตี
ชาตมฺลทา ฯ ที ปน สทฺธาย มฺลํ นาม สทฺธเยยวตฺถุสฺมี
โอกปฺปนเหตุภูโต อุปายมนสิกาโร ฯ อปีจ สปฺปุริสเสวนา
สทฺธมฺมสฺสวํ โยนิโสมนสิกาโร ฐมฺมานุฐมฺมปฺฏิปตฺตีตี จตฺตารี
โสตาปตฺตियงฺกานิ มฺลानิ เวทิตพฺพานิ ฯ ปตฺติภูจिताตี อริย-
มกฺคาธิคฺคมนเนน เกนจิ อกมฺปนียภาเวน อวภูจिता ฯ เตเนวาท
ทพฺพา อสฺหาริยาตี ฯ ทพฺพาทิ ธีรา ฯ อสฺหาริยาตี เกนจิ
สฺหริตฺถุ วา หาเปตฺถุ วา อปฺเนตฺถุ วา อสกฺกุณฺเญยฺยา ฯ อิติ เต
เทวาทสฺส โสตาปตฺติมกฺคสมธิคฺคํ อาสีสนฺตา เอวํ วทฺนตี ฯ
อตุตฺถโน เทวโลเก กามสฺขุปรโถการหเมว हि อริยปฺุคฺคํ เต
อิจฺจนฺตี ฯ เตเนว เอิหิ เทว ปฺุณปฺุณนฺตี ฯ

กาถาสฺ ปฺุณฺณกขยมรณมฺปิ จีวิตินุทฺริยฺุจฺเจเทเนว โหตีตี
อาห จวฺนตี อายุกขยาตี(๑) ฯ อนฺุโมทตฺนตี อนฺุโมทนฺตานิ ฯ
มนฺุสฺसानํ สหพฺยตฺนตี มนฺุสฺเสหิ สหภาวํ ฯ สหพฺยตีตี
สทฺโทย สทฺปวตฺตโนโก ตสฺส ภาโว สหพฺยตา ฯ นิวิฐฺสฺสาตี
นิวิฐฺจา ภเวยฺย ฯ ยาวจีวฺนตี ยาว จีวิตปฺุวตฺตียา ยาว
ปรินิพฺพานาตี อตุโถ ฯ

อปฺปมาณฺนตี สกฺกจฺจํ พหุํ อุพาริ พหุกขตฺถุ จ

๑. สฺยา. จวตี อายุสฺงขยาตี ฯ

ตถาคโตว ปจเจกพุทธา อคฺคสาวกา อสีติมหาเถรา พุทฺธมาตา
พุทฺธปีตา จกฺกวตฺติราชา อณฺเณ จ สารปฺปตฺตา พุราหุมนคฺ-
หปติกา เอตฺถเว อุปฺปชฺชนฺติ ฯ อิธ ปน ตถาคตวาระเยว
สพฺพตฺถกวเสน อัย นโย ลพฺภติ อิตเรสุ เอกเทสวเสน ฯ

อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชนฺตฺติ อิทํ ปน อุกฺขมฺปิ วิปฺปกต-
วจนเมว อุปฺปชฺชนฺตา พหุชนหิตตฺถาย อุปฺปชฺชนฺติ น อณฺเณน
การณฺนตฺติ เอวเมตฺถ อตฺถโถ เวทิตฺพุโพ ฯ เอวรूपํ เหตุถ ลกฺขณฺ(๑)
น สกฺกา อณฺเณน สทฺทลกฺขณฺน ปฏฺิพาหิตต ฯ

อปิจ อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ นาม อุปฺปนฺนา
นามาติ อัย ปเถโท เวทิตฺพุโพ ฯ ตถาคโต หิ มหาภินิหารี
กโรนฺโต พุทฺธกเร ฐมฺเม ปรีเยสนฺโต ปารมฺมโย ปุเรนฺโต
ปญฺจ มหาปรีจจาเค ปรีจจฺชนฺโต ฌาตคฺคจฺริยํ [๒] โลกคฺคจฺริยํ
พุทฺธคฺคจฺริยํ โกฏฺิ ปาเปนฺโต ปารมฺมโย ปุเรตฺวา ตฺถิสฺสเว
ตฺถิฏฺจฺชนฺโต ตโต โอตริตฺวา ปจฺฉิมภเว(๓) ปฏฺิสนฺธิ คณฺหนฺโต
อการมชฺเณ วสนฺโต อภินิภฺขมฺนฺโต มหาปฺธานํ ปทหนฺโต
ปรีปกฺกถาโณ โพรธมณฺฑลํ อารุຍห มารพลํ วิธเมนฺโต ปจฺมยाम
ปฺพุเพนิวาสํ อนุสฺสรนฺโต มชฺฉิมยამํ ทิพฺพจกฺขุ วิโสธเนนฺโต
ปจฺฉิมยाम ปฏฺิจฺจสมฺปปาเท ฌาณํ โอตาระตฺวา อเนกาการ-
สพฺพสงฺขารे สมฺมสฺติตฺวา โสตาปตฺติมคฺคํ ปฏฺิวิชฺฌนฺโต ยาว
๑. ม. สทฺทลกฺขณฺน ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร จรฺนฺโตติ ทิสฺสติ ฯ
๒. ม. จริมภเว ฯ

*เล่มที่ 20 พุชนหิตสูตตวณณา หน้า 407

อนาคามีผล สจฺจิกโรนุโตปี อุปฺปชฺชมาโน เอว นาม อรหตฺต-
มคฺคกฺขณฺณ อุปฺปชฺชติ นาม อรหตฺตผลกฺขณฺณ ปน อุปฺปนฺโน
นาม ฯ พุทฺธานํ หิ สวากานํ วิย ปฏิปาฏิยา อิทฺธิวิธ-
ธานาทีนํ อุปฺปาทนกิจฺจํ อตฺถิ สเหว ปน อรหตฺต-
มคฺเคน สกโลปี พุทฺธคฺคณฺราสี อากโต นาม โหติ ฯ ตสฺมา
เต นิพฺพตฺตสพฺพกิจฺจตฺตา อรหตฺตผลกฺขณฺณ อุปฺปนฺนา นาม
โหนติ ฯ อิธ อรหตฺตผลกฺขณฺณ สนฺชาย อุปฺปชฺชตีติ วุตฺโต
อุปฺปนฺโน โหตีติ อัยฺ เหตุถ อตฺถิโ ๑

สาวโกปี จินฺนาสโว สาวกโพธิยา เหตุภูเต ปุณฺณสมฺภาเร
สมฺมา เนนฺโต(๑) ปุพฺพโยคํ ปุพฺพจริยํ กตฺปจฺจจากตฺวตฺตํ ปุเรนฺโต
จริมภเว นิพฺพตฺเตนฺโต อนุกฺกเมน วิญฺญุตํ ปตฺวา สํสारे
อาทีนํ ทิสฺวา ปพฺพชฺชาย เจตฺยมาโน ปพฺพชฺชํ มตฺถกํ
ปาเปตฺวา สีลาทีนํ ปริปุเรนฺโต รุตฺตมฺเม สมากาย วตฺตมาโน
ชาครियํ อนฺุญฺญชฺชนฺโต ฌานานํ นิพฺพตฺเตนฺโต วิปฺสฺสนํ
ปฏฺฐเปตฺวา เหฏฺฐิมมคฺเค อธิคฺจฺจนฺโตปี อุปฺปชฺชมาโนเอว นาม
อรหตฺตมคฺคกฺขณฺณ อุปฺปชฺชติ นาม อรหตฺตผลกฺขณฺณ ปน
อุปฺปนฺโน นาม ฯ เสกฺโข ปน ปุพฺพูปนิสฺสยโต ปฏฺฐาย ยาว
โคตฺตรภูณานา อุปฺปชฺชมาโน นาม ปจฺมมคฺคกฺขณฺณ อุปฺปชฺชติ
นาม ปจฺมผลกฺขณฺณโต ปฏฺฐาย อุปฺปนฺโน นาม ฯ เอตฺตาวตฺตา
๑. ม. สมฺภรณฺโต ๑

ตโยเม ภิกฺขเว ปุคฺคลา โลกํ อุปฺปชฺชมาณา อุปฺปชฺชนฺตํ
ปทานํ อตฺถํ วุตฺตํ โหติ ฯ

อิทานิ พุทฺชนฺทิตายาตีอาทีสุ พุทฺชนฺทิตายาตี มหาชนฺตสฺส
หิตฺตถาย ฯ พุทฺชนฺตฺสฺสยาตี มหาชนฺตสฺส สฺสขฺตถาย ฯ โลกานฺน-
กมฺปายาตี สตฺตโลกสฺส อนุกมฺปํ ปฏฺิจฺจ ฯ กตฺรสฺตฺตโลกสฺสชาติ ฯ
โย ตถาคตฺสฺส ฌมฺมเทสนํ สุตฺวา ฌมฺมํ ปฏฺิจฺฉิตฺติ อมตปानํ
ปิวัตติ ตสฺส ฯ ภควโต หิ ฌมฺมจกฺกปฺปวตฺตตฺนสฺสตฺนตฺตเทสนาย
อณฺณตโกณฺณทณฺณปฺปมฺขา อฏฺุจารสฺส พฺรหฺมโกฏฺุโย ฌมฺมํ ปฏฺิจ-
ฉิตฺตํ ฯ เอวํ ยาว สุกฺกทฺทปริพฺพาชกวินยนา ฌมฺมํ ปฏฺิจฺฉิต-
ตฺตตฺตํ คณฺณา นตฺถิ มหาสมยฺสฺสตฺตเทสนาย มงฺกฺลสฺสตฺต-
จฺจพฺราหฺมโลวาทสมฺจิตฺตเทสนายนฺตํ อิมํสุ จตฺตฺสฺส จาเนตฺส อภิสมยฺ
ปตฺตตฺตตฺตํ ปริจฺเจโท นตฺถิ ฯ เอวเมตฺสฺส อปริมาณสฺส สตฺต-
โลกสฺส อนุกมฺปาย ฯ สาวกสฺส ปน อรหโต เสกฺขสฺส จ
โลกานฺนุกมฺปาย อุปฺปตฺติ ฌมฺมเสนาปตีอาทีหิ ฌมฺมภณฺณา-
คาริกาทีหิ จ เทสิตฺตเทสนาย ปฏฺิจฺฉิตฺตปตฺตตฺตตฺตํ วเสน
อปรภาเค จ มหามหิณฺทตฺตเถราทีหิ เทสิตฺตเทสนาย ปฏฺิจฺฉิต-
ตฺตจฺจํ วเสน ยาวชฺชตฺตนา อิตฺโต ปรี อนาคเต จ สาสนํ
นิตฺตสย สกฺคโมกฺขมกฺเคสุ ปตฺติจฺจหนฺตํ วเสนปี อยมตฺถํ
เวทิตฺตํโพ(๑) ฯ

๑. ม. วิภาเวตฺตํโพ ฯ

*เล่มที่ 20 พุทธนหิตสุตตวณณา หน้า 409

อปีจ พุทธนหิตายาติ พุทธนสุส หิตตุถาย เนลล
ปญญาสมปตติยา(๑) ทิฏฐธมมิกสมปรายิกหิตูปเทสโกติ พุทธน-
สุขายาติ พุทธนสุส สุขตุถาย จาคสมปตติยา อุปรกรณสุข
สมปทายโกติ ๑ โลกานุกมปายาติ โลกสุส อนุกรมปนตุถาย ๑
เมตตากรณาสมปตติยา มาตาปิตโร วีย โลกสุส รกขิตา
โคปีตาติ ๑ อตุถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานนติ อิศ
เทวมนุสสานัน คหณณ ภพพปุกุเกเล เวเนยยสตุเต เอว กเหตุวา
เตลล นีพพานมกคผลาธิกมาย ตถาคตสุส อุปปตติ ทสสิตา
ปรจมวาระ พุติยตติยวาระสุ ปน อรหโต เสกขสุส วเสน
โยเชตพุฬ ๑ ตตุถ อตุถายาติ อิมินา ปรมตุถาย นีพพานายาติ
วุตตุต โหติ ๑ หิตายาติ ตสมปปาปกมกคตุถายาติ วุตตุต โหติ ๑
นีพพานสมปปาปกมกคโต หิ อตุตตรี หิต นาม นตุถิ ๑
สุขายาติ ผลสมปตติสุขตุถายาติ วุตตุต โหติ ตโต อตุตตรี
สุขาภาวโต ๑ วุตตุถเหตุหิต อัย สมาธิ ปจจุปปนุสนุโข เจว
อายติญจ สุขวิปาโกติ ๑ (๒) ตถาคโตติอาทีน ปทานัน อตุถโถ เหฎฐา
วุตตุโต วิชชาจรณสมปนโนติอาทีสุ ติสสุโสปี วิชชา ภยเกรเว (๓)
อากตณเยน จปี วิชชา จพภิกขุถาวเสน อฎฐปี วิชชา
อมุพภูจสุตเต อากตาติ (๔) วิชชาหิ สีสลั้วราทีหิ ปณณรสหิ
๑. กตุถจ. ปุญญานัน สมปตติยา ๑ ๒. ที. ปา. ๑๑/๔๑๘/๒๕๕ ๑
อจ. ปญจก. ๒๒/๒๗/๒๕ ๑ อภ. วิ. ๓๕/๘๓๔/๔๕๒ ๑
๓. ม. ม. ๑๒/๒๗/๒๘ ๑ ๔. ส. อากตาหิ ๑

จรณชฺมเมหิ จ อนณฺณสาธารณฺเหสิ สมฺปนฺโน สมฺนฺนาคโตติ
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน ฯ โสภณกมฺนตฺตา สุนฺหฺริ จานฺํ กตฺตฺตา[๑]
สมฺมา กตฺตฺตา วา สุคฺโต ฯ สพฺพธา วิทิตฺโลกฺตฺตา โลกฺวิฑู ฯ
นตฺถิ เอตฺสฺส อุตฺตโรติ อนุตฺตโร ฯ ปุริสทมฺเม ปุริสเวเนยฺเย
สारेติ วิเนตีติ ปุริสทมฺมสारेติ ฯ ทิฏฺฐชฺมมิกสมฺปฺรายิกปรมตฺเถหิ
ยถารหํ อนุสาสตีติ สตฺถา ฯ สพฺพสฺสาปี เนยฺยสฺส สพฺพป-
ปกारेณ สยมฺภุจฺจาณเณ พุทฺธตฺตา พุทฺธโรติ อยเมตฺถ สงฺเขโป
วิทฺถาโร ปน วิสุทฺธิมคฺคโต (๒) กเหตุพฺโพ ฯ

โส ชฺมมํ เทเสติ อาทิ ฯเปฯ ปรีโยसानกฺลฺยาณนฺติ
โส ภควา สตฺเตสฺส การุณฺณํ ปฏิจฺจ หิตฺวาปี อนุตฺตรํ วิเวกฺสฺสํ
ชฺมมํ เทเสติ ตณฺจ โข อปฺปํ วา พหุํ วา เทเสนฺโต
อาทิกฺลฺยาณาทูปฺปการเมว เทเสติ ฯ กถํ เอกคาลาปี หิ
สนฺตกรุกฺตฺตา(๓)ชฺมมฺสฺส ปจฺมปาเทณ อาทิกฺลฺยาณา ทุตฺติยตฺติเยหิ
มชฺเชกฺลฺยาณา ปจฺฉิเมณ ปรีโยसानกฺลฺยาณา ฯ เอกานุสนฺธิกํ
สุตฺตํ นิทานเณ อาทิกฺลฺยาณํ นิคมเนน ปรีโยसानกฺลฺยาณํ เสเสน
มชฺเชกฺลฺยาณํ ฯ นานานุสนฺธิกํ สุตฺตํ ปจฺเมณ อนุสนฺธินา
อาทิกฺลฺยาณํ ปจฺฉิเมณ ปรีโยसानกฺลฺยาณํ เสเสหิ มชฺเชก-
กฺลฺยาณํ ฯ สกโลปี วา สาสนชฺมโม อตฺตโน อตฺถญฺเตน สีเลน
๑. ม. เอตฺถนฺตเร สมฺมา กตฺตฺตาติ ทิสฺสตีติ ฯ
๒. วิสุทฺธิมคฺค. ๑/๒๕๑ ฯ ๓. ม. สมฺนฺตภทฺทกตฺตา ฯ

อาทิกลยาโณ สมถวิปัสสนามคฺคผลเสหิ มชฺเฌกลยาโณ นิพฺพานน
ปริโยสานกฺลยาโณ สีลสมาธิหิ วา อาทิกลยาโณ วิปัสสนา-
มคฺเคหิ มชฺเฌกลยาโณ ผลนิพฺพานนหิ ปริโยสานกฺลยาโณ ฯ
พุทฺธสุพุทฺธตาย วา อาทิกลยาโณ ฌมฺมสุฌมฺมตาย มชฺเฌกลยาโณ
ลัมฺส
ปฏิบัติปฺนฺนเนน อธิคฺนตพฺพาย อภิสมฺโพธิยา วา อาทิกลยาโณ
ปจฺเจกโพธิยา มชฺเฌกลยาโณ สวากโพธิยา ปริโยสานกฺลยาโณ ฯ
สุยฺยมาโน เจส นีวฺรณวิกฺขมฺภนโต สวเนนปี กฺลยาณเมว
อวหตีติ อาทิกลยาโณ ปฏิปชฺชียมาโน สมถวิปัสสนาสฺขาวหนโต
ปฏิบัติปฺตติยาปี สุขเมว อวหตีติ มชฺเฌกลยาโณ ตถาปฏิบัติปฺนฺโน
จ ปฏิปฺตติผลเน นิฏฺฐิตเต ตาทิกาววหนโต ปฏิปฺตติผลเนปี
กฺลยาณเมว อวหตีติ ปริโยสานกฺลยาโณ ฯ นาดปฺปภวตฺตา
จ ปภวสุทฺธิยา อาทิกลยาโณ อตฺตสุทฺธิยา (๑) มชฺเฌกลยาโณ
กิจฺจสุทฺธิยา ปริโยสานกฺลยาโณ ฯ เตน วุตฺตํ โส ฌมฺมํ เทเสติ
อาทิกฺ ๑เปฯ ปริโยสานกฺลยาณนฺติ ฯ

ยํ ปน ภควา ฌมฺมํ เทเสนฺโต สาสนพฺรหฺมจฺริยํ
มคฺคพฺรหฺมจฺริยญจ ปกาเสติ นานานเยหิ ทีเปติ ตํ ยถา-
นฺรูปํ อตฺตสมฺปฺตติยา สาคฺถํ พุยฺยชนสมฺปฺตติยา สพุยฺยชนํ ฯ
สมฺปกาสน(๒)ปกาสนวिवฺรณวิกฺชนอฺตฺตานีกรณปฺลยตฺตติอฺตฺตปทสมา-
๑. ม. อตฺตสุทฺธิยา ฯ ๒. ม. สกฺกาสน... ฯ

โยคโต สาคฺถํ อกฺขรปทพฺยณฺชนาการนินฺรุตฺตินิกุเทสสมฺปตฺติยา
สพฺยณฺชนํ ๑ อตฺถคฺคมฺภีรตาปฺภีเวรคฺคมฺภีรตาหิ วา สาคฺถํ ฌมฺม-
คฺคมฺภีรตาเทสนาคฺคมฺภีรตาหิ สพฺยณฺชนํ ๑ อตฺถปฺภิกฺกานปฺภีสมฺภีทา-
วิสยโต วา สาคฺถํ ฌมฺมนินฺรุตฺตปฺภีสมฺภีทาวิสยโต สพฺยณฺชนํ ๑
ปณฺฑิตเวทนียโต ปริกฺขกชนปฺปสาทกนฺติ สาคฺถํ สทฺธเยยโต
โลกิยชนปฺปสาทกนฺติ สพฺยณฺชนํ ๑ คมฺภีราธิปฺปายโต สาคฺถํ
อฺตุตฺตานปทโต สพฺยณฺชนํ อฺปนเนตพฺพสฺส อภาวโต สกฺล-
ปฺริปฺนฺณภาเวน เกวลปฺริปฺนฺณํ อฺปนเนตพฺพสฺส อภาวโต
นินฺทโทสภาเวน ปฺริสฺสุทฺธํ อฺปิจ ปฺภีปตฺติยา อธิคฺคมพฺยตฺติโต
สาคฺถํ ปฺริยตฺติยา อากมพฺยตฺติโต สพฺยณฺชนํ สีลาทีปณฺจ-
ฌมฺมกฺขนฺธปาริปฺปฺริยา ปฺริปฺนฺณํ นินฺรุปกฺกิลเสโต นินฺตฺถรณฺตฺถาย
ปวตฺติโต โลกามีสนิรเปกฺขโต จ ปฺริสฺสุทฺธํ สิกฺขตฺตยปฺริคฺค-
หิตตฺตา พุรหฺมญฺเจหิ เสฏฺฐญฺเจหิ จริตพฺพโต เตสํ จริยภาวโต
จ พุรหฺมจริยํ ๑ ตสฺมา สาคฺถํ สพฺยณฺชนํ ๑เปฯ ปกาเสตีติ
วฺจจติ ๑ ปจฺโมติ คณฺนानุปฺพโต สพฺพโลกุตฺตมภาวโต จ
ปจฺโม ปุคฺคโล ๑

ตสฺเสว สตฺถุโน สาวโกติ ตสฺเสว ยถาวตฺตคฺคณฺสฺส สตฺถุ
สมฺมาสมพฺพทฺธสฺส ฌมฺมเทสนาย สวณฺนเต ชาโต ฌมฺมเสนาปติ-
สทฺธิโส สาวโก น ปฺรณฺมาที วิย ปฺภีณฺณามตฺเตน สตฺถุ
สาวโก ๑ ปาภีปโทติ ปฺภีปทาสงฺขาเตน อริยมคฺเคน อริยา

*เล่มที่ 20 พุทธนหิตสุตตวณณา หน้า 413

ชาติยา ชาโต ภโวติ ปาฏิปโท อนิฏฺฐิตปฏิปัตติกิจฺโจ ปฏิ-
ปชฺชมานนฺติ อตุโธ ฯ สุตตเคยฺยาที ปริยตฺติธมฺโม พหุํ สุตโต
เอเตนาคี พหุสฺสุโต ฯ ปาติโมกฺขสํวราทีสีเลน เจว อารญฺญนิ-
งฺกาทีรุตฺตงฺกเวที จ อุปปนฺโน สมฺปนฺโน สมฺนฺนาคโตติ สีลวตฺตูป-
ปนฺโน ฯ อิติ ภควา โลกานุกมฺปา นาม หิตชฺฌาสเยน
ธมฺมเทสนา สว จ อิมํสฺส เอว คีสุ ปุคฺคเสสุ ปฏิพทฺฐาติ
ทสฺเสตี ฯ เสถํ สฺววิญญเยยฺยมเว ฯ

กาถาสฺส ตสฺสทฺทวโยตี ตสฺสเสว สตถุ ปฏิปัตติยา ธมฺม-
เทสนาย จ อนุกมฺเนน ตสฺสทฺทวโย อนุชาโต ฯ อวิชฺชนธ-
การํ วิธมิตฺวา สปรสฺสนฺตนาเสสุ ธมฺมาโลกสงฺฆาตาย ปกาย
กธฺมโต ปกฺกกรา ฯ ธมฺมมฺุทึรยฺนฺตาคี จตฺตจฺจธมฺมํ กเถนฺตยา ฯ
อปาปฺเรนฺตีตี (๑) อุกฺขมาเตนฺตี ฯ อมตสฺส นีพฺพานสฺส ฯ ทวารํ
อริยมคฺคํ ฯ โยคาคี กามโยคาคีโต ฯ สตถฺวาทเณาคี เวเนยฺย-
สตถฺวาทนโต ภวกนฺตารนิตฺถธฺมโต สตถฺวาโห ภควา เตน
สตถฺวาทน ฯ สฺวเทสีตํ มคฺคกมฺนุกมฺนฺตีตี (๒) เตน สมฺมา เทสีตํ
อริยมคฺคํ ตสฺส เทสนานุสาเรน อนุกจฺจนฺตี ปฏิปชฺชนฺตี ฯ
อิเชวาคี อิมสฺสมิเยว อตฺตภาเว ฯ เสถํ อุตฺตทานเมว ฯ

ปญฺจมสฺสุตตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. กตฺถจฺจ. อปาปฺเรนฺตีตี ฯ ๒. กตฺถจฺจ. มคฺคกมฺนุกมฺนฺตีตี ฯ

อสุภานุปัสสีสูตตวณณา

ณฺฐเจ อสุภานุปัสสีตี อสุภนฺตฺติ(๑) อนุปัสสนตา ทวตฺตีสา-
การวเสน เจว อุทฺฐมาตกาทีสุ คหิตนินิตตฺตสฺส อุปัสฺสัรณวเสน
จ กายสฺมี อสุภํ อสุภาการํ อนุปัสสกา หุตฺวา วิหเรถ ฯ
อานาปานสฺสตีตี อานาปานเ สตี ตํ อารพฺภ ปวตฺตา สตี
อสฺสาสปฺสฺสาสปรึคฺคาหิกา สตีตี อตฺโถ ฯ วุตฺตญฺเหตํ อานนฺตฺติ
อสฺสาโส โน ปสฺสาโส ฯ ปานนฺตฺติ ปสฺสาโส โน อสฺสาโสตี(๒)-
อาที ฯ

โวลี ตุมฺหากํ ฯ อชฺฉตฺตนฺตฺติ อึช โคจรัชฺฉตฺตํ อธิปฺเปตํ ฯ
ปริมุขนฺตฺติ อภิมุขํ ฯ สฺวปฺญฺจิตาตี สฺวญฺจฺ อุปฺญฺจิตา ฯ อิทํ วุตฺตํ
โหตี อานาปานสฺสตี จ ตุมฺหากํ กมฺมญฺจานานาภิมุขํ สฺวญฺจ
อุปฺญฺจิตา โหตฺติ ฯ อถ วา ปริมุขนฺตฺติ ปรีคฺคหิตนินิยุยานํ ฯ
วุตฺตญฺเหตํ ปฏิสมฺภิทายํ ปรีตี ปรีคฺคหญฺโจ มุขนฺตฺติ
นิยุยานญฺโจ สตีตี อุปฺญฺจานญฺโจ เตน วุจฺจตี ปริมุขํ
สตินฺตฺติ ฯ (๑) อิมินา จตฺตตีปฺญฺจานโสพสฺสปฺปเกทา อานาปานสฺสตี-
กมฺมญฺจานภาวนา ทสฺสีตาตี ทญฺจพฺพา ฯ

เอวํ สงฺเขเปเนว รากจริตฺตวิตกฺกจริตฺตานิ สปฺปานํ ปฏฺธิ-
กฺกมฺนสิการกาขานุปัสสนาวเสน สมถกมฺมญฺจานํ วิปสฺสนา-
กมฺมญฺจานญฺจ อุปฺทิสิตฺตวา(๔) อิทานิ สฺวทฺธวิปสฺสนากมฺมญฺจานเมว
๑. ม. อิติสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. ข. ปฏฺธิ. ๓๑/๓๘๖/๒๕๘ ฯ
๓. ข. ปฏฺธิ. ๓๑/๓๘๘/๒๖๔ ฯ ๔. สී. อุทฺทิสิตฺตวา ฯ

*เล่มที่ 20 อสุภานุปัสสีสูตตวณณา หน้า 415

เทเสนโต สพฺพสงฺฆาเรสุ อนิจฺจานุปัสสี วิหรธาคี อาห ฯ
ตตฺถ อนิจฺจํ อนิจฺจลฺกฺขณํ อนิจฺจานุปัสสนา อนิจฺจานุปัสสีติ
อิทํ จตฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ หุตฺวา อภาวโต อุทฺยพฺพโยคโต
ตาวกาลีโก นิจฺจปฏิกฺเขปโต จ ขนฺธปฺลยจํ อนิจฺจํ นาม ฯ
ตสฺส โย หุตฺวา อภาวกาโร ตํ อนิจฺจลฺกฺขณํ นาม ฯ ตํ
อารพฺก ปวตฺตา วิปัสสนา อนิจฺจานุปัสสนา ฯ ตํ อนิจฺจนฺติ
วิปัสสโก อนิจฺจานุปัสสี ฯ เอตฺถ จ เอกาทสฺวิธา อสุภกถา
ปรมชฺฌานํ ปาเปตฺวา โสฬสวตฺตฺถกา จ อานาปานกถา
จตฺตฺถชฺฌานํ ปาเปตฺวา วิปัสสนากถา จ วิตุถารโต วตฺตพฺพา
สา ปน สพฺพการโต วิสฺสุทฺธิมคฺค(๑) กถิตาติ ตตฺถ วุตฺตนเยเนว
เวทิตพฺพา ฯ

อิทานิ อสุภานุปัสสนาทีหิ นิปฺพาเตตพฺพํ ผลวิเสสํ ทสฺเสตฺถ
อสุภานุปัสสีนฺนตฺติอาทิมาห ฯ ตตฺถ สฺภาย ชาติยาติ สฺภภาเว
สฺภนินฺนิตฺเตติ อตฺถโธ ฯ รากานุสโยติ สฺภารมฺมเณ อุปฺปชฺชนารโห
กามรากานุสโย ฯ โส เกสชาติสุ อุทฺธมาตกาทีสุ วา อสุภานุ-
ปัสสีนํ อสุภนินฺนิตฺตํ คเหตฺวา ตตฺถ ปรมชฺฌานํ นิพฺพตฺเตตฺวา
ตํ ปาทกํ กตฺวา วิปัสสนํ ปญฺญเปตฺวา อธิคเตน อนาคามิ-
มคฺเคน ปหียติ สพฺพโส สมฺมจฺฉินฺนิตฺตีติ อตฺถโธ ฯ วุตฺตญฺเหดํ
อสุภา ภาเวตพฺพา กามราคสฺส ปหานายาติ ฯ (๒) พาทิราติ
พหิทฺฐาวตฺตฺถตา อนตฺถาวตฺตฺถตา จ พาทิรา พหิทฺฐตา ฯ
๑. วิสฺสุทฺธิมคฺค. ๒/๑๔ ฯ ๒. อจฺ. นวค. ๒๓/๒๐๗/๓๗๑ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 416

วิตกกาสยาติ กามสงกปฺปาติมิจฺฉาวิตกกา ฯ เต หิ อปฺปหีนา
อาสยานุคตา สติ ปจฺจยสมวาเย อปฺปชฺชนโต วิตกกาสยาติ
วุตฺตาคี(๑) ฯ กามวิตกโก เจตฺถ กามราคคฺคหณฺน คหิตโต เอวาติ
ตทวเสสา วิตกกา เอว วุตฺตาคี เวทิตพฺพา ฯ วิฆาตปฺกฺขิกาติ
ทฺกฺขภากิยา อิจฺฉาวิฆาตนิพฺพตฺตนา วา ฯ เต น โหนฺตีติ
เต ปหียนฺติ ฯ พยาปาทวิตกโก วิหีสาวิตกโก ฌาติวิตกโก
ชนปทวิตกโก อนวณฺณตฺตปิฏฺฐิตฺตโต วิตกโก
ลาภสฺสการสิโลกปิฏฺฐิตฺตโต วิตกโก ปรานุทฺทตฺตปิฏฺฐิตฺตโต
วิตกโกติ อฏฺฐ กามวิตกฺเกน สทฺธี นววิธา มหาวิตกกา
อานาปานสฺสตีสมาริณา ตนฺนิสฺสิตาย จ วิปฺสฺสนาย ปุพฺพภาเค
วิกฺขมฺภิตา ตํ ปาทกํ กตฺวา อธิคเตน อริยมกฺเคน ยถารหํ
อนวเสสโต ปหียนฺติ ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ อานาปานสฺสตี ภาเวตพฺพา
วิตกฺกุปฺจเจทาयाติ ฯ (๒)

ยา อวิชฺชา สา ปหียตีติ ยา สจฺจสภาวปฺปฏิจฺฉาทินิ
สพฺพานตฺถการี สกฺลสฺส วฏฺฏทฺกฺขสฺส มฺลฏฺฐตา อวิชฺชา สา
อนิจฺจานุปฺสฺสินํ วิหฺรตํ สมฺมุจฺฉิขฺชติ ฯ อิํ กิร ภควตา
อนิจฺจาการโต วฏฺฏจิตฺตสฺส สุขวิปฺสฺสกขีณาสวสฺส วเสน วุตฺตํ ฯ
ตสฺสสํยํ สงฺเขปฺตโต เตภูมเกสุ สพฺพสงฺขารesu อนิจฺจาทีโต
สมฺมสนํ ปฏฺฐเปตฺวา วิปฺสฺสนตฺตานํ ยทา อนิจฺจนฺติ ปวตฺตมาณา
๑. ม. อิตฺติสทฺโท นตฺถิ ฯ ๒. อจฺ. นวก. ๒๓/๒๐๕/๓๖๕ ฯ
พุ. อุ. ๒๕/๘๕/๑๒๘ ฯ

*เล่มที่ 20 อสุภานุปัสสีสูตตวณณา หน้า 417

วฏฺฐานคามินี วิปัสสนา มกุเคนน ฌฎฺฐิยติ อนุกฺกเมน อรหตฺต-
มกุโค อุปฺปชฺชติ เตสํ อนิจฺจานุปัสสีนํ วิหฺรตํ อวิชฺชา
อนวเสสโต ปหิยติ อรหตฺตมกุคฺควิชฺชา อุปฺปชฺชตีติ ฯ อนิจฺจานุ-
ปัสสีนํ วิหฺรตฺนฺติ อิทํ อนิจฺจลกฺขณฺสฺส เนลํ ปากฺกฺภาวโต
อิตรสฺส ลกฺขณทฺวยสฺส กหณฺเณ อุปายภาวโต วา วุตฺตํ ฯ
น ปน เอกสฺเสว ลกฺขณฺสฺส อนุปัสสีตพฺพโต วุตฺตเณหตฺถิ
ยทฺนิจฺจํ ตํ ทฺวํ ๑ ยํ ทฺวํ ๑ ตทฺนตฺตฺตาติ ๑ อปรมฺปิ วุตฺตํ
อนิจฺจสฺสณฺณิโน หิ เมฆิย อนุตฺตสฺสณฺณา สณฺฺจติ อนุตฺตสฺสณฺณิ
อสุมิมานสมฺมุขมาตํ ปาปฺณาตีติ ๑

กาธาสฺ อานาปานํ ปฏฺฐิสฺสโตติ อานาปานนิมิตฺตสฺมี
ปฏฺฐิ ปฏฺฐิ สโต อุปฺภูจิตฺตสฺสตีติ อตฺโถ ๑ ปสฺสนฺติ อาสวกฺขย-
ณณจกฺขุณา สงฺขารูปสมํ นิพฺพานํ ปสฺสนฺโต ๑ อาตาปี
สพฺพทาติ อนุตฺตรา โวसानํ อนุปชฺชิตฺวา อสุภานุปัสสนาทีสุ
สตตํ อาตาปี ยุตฺตปฺปยุตฺโตเอว ยโตติ วายมฺมาโน นียโต วา
สมฺมุตฺตนิยาเมน ตตฺถ สพฺพสงฺขารสมฺเถ นิพฺพานํ อรหตฺต-
ผลวิมุตฺตติยา วิมูจติ ๑ เสลํ วุตฺตนยเมว ๑

ณฺฏฺฐสูตตวณณา นิฏฺฐิตา ๑

ธมมานุชฌมปฏิบัติปณฺนสฺสวณณนา

สตฺตเม ธมมานุชฌมปฏิบัติปณฺนสฺสวณณนา เอตฺถ ธมฺโม นาม
นววิโร โลกุตฺตรธมฺโม ตสฺส ธมฺมสฺส ธมฺมธมฺโม สีสฺสวณฺณนา
ปฺพพฺภากปฏิบัติทาธมฺโม ตํ ธมฺมานุชฌมํ ปฏิปณฺนสฺส อธิคณฺตุ
ปฏิบัติชฺชมานสฺส ฯ อยฺมธมฺโม โหตีติ อโย อญฺจนวิกสฺภาโว
ปติรฺูปสฺภาโว โหตี ฯ เวยฺยากรณายาตี กถนายนฺ ฯ ธมฺมานุ-
ชฌมปฏิบัติปณฺนโนยฺนติ ยนฺติ กรณตฺถเอ ปจฺจตฺตวณฺณนํ ฯ อิทํ
วฺตุตํ โหตีเยน ธมฺมธมฺเมน ตํ ธมฺมานุชฌมํ ปฏิปณฺนโนติ
พฺยากรมาโน สมฺมเทว พฺยากรโรนฺโต นาม สฺยาน ตโต-
นิตานํ วิญญฺหิ ครหิตพฺโพ สฺยาคิ ฯ ยนฺติ วา กิริยา-
ปรามสนฺ เตเนตํ ทสฺเสตี ยทิตํ ธมฺมธมฺเมว ภาสนํ ธมฺม-
วิตกฺกสฺเสว จ วิตกฺกนํ ตทฺทภยาภาเว ฌานฺนเปกฺขาย อโย
ธมฺมานุชฌมปฏิบัติปณฺนสฺส ภิกฺขุโน ตถารูโป ยนฺติ กถนายน
อนฺนรูปเหตุ อญฺจนวิกการณํ ภาสฺมาโน ธมฺมธมฺเมว ภาเสยฺยาตี(๑)
กเถนฺโต เจ ทสฺสกถาวตฺถธมฺมธมฺเมว กเถยฺย น ตปฺปฏิบัติปฺกข-
มทิจฺจตาทือธมฺมํ ฯ วฺตุตฺถเฑหฺตํ

ยาโย กถา อภิสฺสเลชิกา เจโตวิวรณสฺปฺปายา เอกนฺต-
นิพฺพิทาย วิราคายนฺ โรธาย อุปสมาย อภิลฺลายน สมฺโพธายน
นิพฺพานาย สํวตฺตติ ฯ เสยฺยถิทํ อปฺปิจฺจนกถา สนฺตฺตฺตฺจิกถา
๑. ม. สฺย. ภาสตีติ ฯ

*เล่มที่ 20 ธรรมานุธรรมปฏิบัติปุนนุตตวณณา หน้า 419

ปวิเวกกถา อัสสัคคกถา วีริยารมภกถา สีลกถา สมาธีกถา
ปญญาภกถา วิมุตติกถา วิมุตติญาณทสฺสนกถา เอวรूपาย กถาย
นิกามลาภี โหติ อภิจนฺลาภี อกสิรลาภีติ ฯ (๑)

อภิสุตฺตเลขิกาย กถาย ลาภี เอว หิตํ ภาเสยฺย ฯ เอเตน
กถุยาณมิตฺตสมปทา ทสฺสีตา ฯ

ธรรมวิตกกนฺติ เนกขมฺมวิตกกาที ชมฺมโต อนเปตํ
วิตกกยโต สีลาทีปปฏิปทํ ปริปุเรสฺสามีติ อูปรูปริ อุสฺสาโห
อภิวฑฺฒิสฺสตี ฯ โส ปน วิตกโก สีลาทีนํ อนุปการชฺมเม
วชฺเชตฺวา อูปการชฺมเม อนุพฺรุหนวเสน หานภากิยภาวํ
อปเนตฺวา จิตฺตภากิยภาเวปี อญฺจตฺวา วิเสสภากิยตํ นิพฺเพชภากิย-
ตญฺจ ปาปนวเสน ปวตฺติยาอเนกปฺปเกโท เวทิตพฺโพ ฯ
โน อชฺมมวิตกกนฺติ กามวิตกกํ(๒) โน วิตกเกยฺยาติ อุตฺโต ฯ ตทฺถยํ
วา ปนาติ ยเทตํ ปเรสํ อนุกฺกหณตฺถํ ชมฺมภาสํ อตฺตโน
อนุกฺกหณตฺถํ ชมฺมวิตกกนญฺจ วุตฺตํ ฯ อถ วา ปน ตํ อุกฺขํ
อภินิวชฺเชตฺวา อปฺปฏิปชฺชิตฺวา อกตฺวา ฯ อูเปกฺขโกติ ตถาปฺปฏิ-
ปตฺติยํ อูปาสิโน สมถวิปสฺสสนาภาวนเมว อนุพฺรุหนโต วิหเรยฺย
สมถปฺปฏิปตฺติยํ วา อูเปกฺขโก หุตฺวา วิปสฺสนายเมว กมฺมํ
กโรนฺโต วิหเรยฺย ฯ วิปสฺสนมฺปิ อุตฺตูกกาเปตฺวา ตตฺถปิ สงฺขารุ-
เปกฺขภาณวเสน อูเปกฺขโก ยาว วิปสฺสนาภาณํ มคฺเคน
๑. อ.จ. ทศก. ๒๓/๒๐๗/๓๗๐ ฯ พ. อ. ๒๕/๘๘/๑๒๗ ฯ
๒. อิธ อาทิสทฺโท อิจฺฉิตพฺโพ ฯ

ฃฎียติ ตาว ยถา ตํ ดิกขํ สุริํ ปสนนํ หุตฺวา วหติ

ตถา วิหเรยฺย สโต สมฺปชาโนติ ฯ

กาถาสฺ สมถวิปฺสสนาฃมฺโม อารมิตพฺพญฺเจน อาราโม
เอตฺตฺสชาติ ฃมฺมาราโม ฯ ตสฺมีเยว ฃมฺเม รโตติ ฃมฺมรโต ฯ
ตสฺเสว ฃมฺมสฺส ปฺนปฺปํ วิจฺจฺนฺตฺนโต ฃมฺมํ อนุวิจฺจฺนฺตฺยํ
ตํ ฃมฺมํ อวชฺเชนฺโต มนสิกรฺโรนฺโตติ อตุโถ ฯ อนุสฺสรนฺติ
ตเมว ฃมฺมํ อุปรุปริ ภาวนาวเสน อนุสฺสรนฺโต ฯ อถวา
วิมฺตฺตฺยตฺนสีเส จตฺวา ปเรสํ เทสฺนาวเสน สีลาทิฃมฺโม
อารมิตพฺพญฺเจน อาราโม เอตฺตฺสชาติ ฃมฺมาราโม ฯ ตถेว ตสฺมี
ฃมฺเม รโต อภิรโตติ ฃมฺมรโต ฯ เตสํเยว สีลาทิฃมฺมานํ คติโย
สมเนวสฺนฺโต กามวิตกฺกาทึนํ โโอกาสํ อทตฺวา เนกฺขมฺม-
สงฺกปฺปาทิฃมฺมํเยว อนุวิจฺจฺนฺตฺนโต ฃมฺมํ อนุวิจฺจฺนฺตฺยํ ฯ ตทฺภยํ
วา ปน โอฟาริกโต ทหนฺโต อชฺฃเปกฺขิตฺวา สมถวิปฺสสนา-
ฃมฺมเมว อุปรุปริ ภาวนาวเสน อนุสฺสรนฺโต อนุพฺรุหนวเสน
ปวตฺเตนฺโต สทฺตฺตฺสปีปฺเกทา โพธิปฺกฺขิยฃมฺมา
นววิธโลกฺกุตฺตรฃมฺมา จ น ปรีหายติ นจิริสฺเสว ตํ
อธิคจฺจฺตีติ อตุโถ ฯ

อิทานิ ตสฺส อนุสฺสรณฺวิธึ ทสฺเสนฺโต จริ วาตีอาทิมาห ฯ

ตตฺถ จริ วาติ ภิกฺขาจาวเสน จงฺกมฺนวเสน จ

จรนฺโต วา ฯ ยทิ วา ติจฺจฺนฺติ ติจฺจฺนฺโต วา นิสินฺโน วา ฯ

*เล่มที่ 20 อนุกรรมสูตรวณณา หน้า 421

อุท วา สยนติ สยนโต วาฯ เอว จตุสุปี อิริยาปถสฺฯ
อชฺมตฺตํ สมยํ จิตฺตุนฺติ ยถาวุตฺเต กम्मฏฺจานสงฺขาเต
โภจฺรชฺมตฺเต อตฺตโน จิตฺตํ ราคาทิกิเลสํ ฐปฺสมนฺวเสน
ปชฺชนวเสน สมยํ สมนฺโตฯ สนฺติเมวาทิจจฺจตีติ อจฺจนตฺสนฺตี
นิพฺพานเมว ปาปฺณาตีติฯ

สตฺตมฺสตฺตวณณา นิฏฺจิตาฯ

อนุกรรมสูตรวณณา

อภฺจเม อกฺสลวิตฺกกาติ อโกสฺลสมฺภูตา วิตฺกกาฯ
อนุกรรมณาติอาทิสฺส ยสฺส สยํ อุปฺปชฺชนฺติ ตํ ยถาภูตทสฺสน-
นิวารเณน อนุชฺ กโรนฺตีติ อนุกรรมณาฯ น ปญฺญาจกฺขุ
กโรนฺตีติ อจฺกขุกรรมณาฯ อญฺญาณํ กโรนฺตีติ อญฺญาณกรรมณาฯ
ปญฺญานิโรธิกาทิ กम्मสฺสกตปญฺญาณณานปญฺญา วิปฺสสนา-
ปญฺญาติ อีมา ติสฺโส ปญฺญา อปฺปวตฺติกรเณน นิโรธเณตีติ
ปญฺญานิโรธิกาฯ อนิฏฺฐผลทายกตฺตา ทฺกขสงฺขาตสฺส วิฆาตสฺส
ปกฺখে วตฺตุนฺตีติ วิฆาตปกฺขิกาฯ กิเลสฺนิพฺพานํ น สํวตฺตยฺนฺตีติ
อนิพฺพานสํวตฺตนิกาฯ

กามวิตฺกโกติ กามปฏฺฐิสฺยฺตุโต วิตฺกโกฯ โส หิ กิเลส-
กามสฺหิตอ หุตฺวา วตฺตูกาเมสฺส ปวตฺตติฯ พฺยาปาทปฏฺฐิสฺยฺตุโต
วิตฺกโก พฺยาปาทวิตฺกโกฯ วิหีสฺยาปฏฺฐิสฺยฺตุโต วิตฺกโก วิหีสฺยา-

วิตกโก ฯ อิม เทว จ สตุเตสุปี สงฺขารesuปี อุปฺปชฺชนฺติ ฯ
กามวิตกโก หิ ปิยมนาเป สตุเต วา สงฺขารे วา วิตกฺเกนฺตสุส
อุปฺปชฺชติ พุยาปาทวิตกโก อุปฺปิเย อมนาเป สตุเต วา
สงฺขารे วา กุชฺฌิตฺวา โอลอกนกาลโต ปฏฺจาย ยาว นาสนา
อุปฺปชฺชติ วิหีสาวิตกโก สงฺขารesu น อุปฺปชฺชติ สงฺขารो
ทุกฺขาเปตพฺพา นาม นตฺถิ อิม สตุตา หลฺลนฺตฺวา
พชฺฌนฺตฺวา อฺจฺฉิชนฺตฺวา วินสฺสนฺตฺวา มา วา
อฺหฺสฺนฺติ จินฺตฺนกาเล ปน สตุเตสุ อุปฺปชฺชติ ฯ

อิมเยว ปน กามสงฺกปฺปาทโย ฯ อตฺถโต หิ กาม-
วิตกฺกาทีนํ กามสงฺกปฺปาทีนญฺจ นานากรณี นตฺถิ ตํสมฺปยุตฺตา
ปน สลฺยา(๑) กามสลฺยาทโย ฯ กามธาตฺวาทีนํ ปน ยสฺมา
ปาพิยํ กามปฏฺฐิสฺสุตฺโต ตกโก วิตกโก ฯเปฯ มิจฺจาสงฺกปฺโป
อຍ် วุจฺจติ กามธาตฺ สพฺเพปิ อฺกฺสลา ชมฺมา กามธาตฺ ฯ
พุยาปาทปฏฺฐิสฺสุตฺโต ตกโก วิตกโก ฯเปฯ มิจฺจาสงฺกปฺโป อຍ်
วุจฺจติ พุยาปาทธาตฺ ฯ ทสฺสุ (๒) อฺมาตฺวตฺถุสฺ จิตฺตฺสฺส อฺมาโต
ปฏฺฐิมาโต ฯเปฯ อนตฺตมฺนตา จิตฺตฺสฺส อຍ် วุจฺจติ พุยาปาท-
ธาตฺ วิหีสापฏฺฐิสฺสุตฺโต ตกโก วิตกโก มิจฺจาสงฺกปฺโป อຍ်
วุจฺจติ วิหีสาทธาตฺ อฺเชกฺจฺโจ ปาณินา วา เลทฺทฺพฺพนา วา
ทญฺเฑน วา สตุเถน วา รชฺชยา วา อญฺจตรญฺจตฺเรณ วา
๑. ม. สลฺยาทโย ฯ ๒. สී. นวสุ ฯ

*เล่มที่ 20 อนุชกรณสุตตวณณา หน้า 423

สตเต วิหเจติ อัย วิหีสธาตติ (๑) อากตตตา วิเสโส ลพภติ ฯ

ตตถ เทว กถา สพพสงคาหิกา จ อสมภินนา จ ฯ

ตตถ กามธาตยา คหิตาย อิตรา เทวปี คหิตา นาม

โหนติ ฯ ตโต ปน นีหริตฺวา อัย พยาปาทธาตฺ อัย

วิหีสธาตติ ทสเสตีติ อัย สพพสงคาหิกา นาม ฯ กามธาตฺ

กเถนฺโต ปน ภควา พยาปาทธาตฺ พยาปาทธาตฺจฺจฺจฺจ

วิหีสธาตต วิหีสธาตฺจฺจฺจ จเปตฺวาว อวเสถํ กามธาตฺ

นามาติ กเถสีติ อัย อสมภินนถา นาม ฯ

สูกกปกฺเข วุตตวิปริยาเยน อตฺโต เวทิตพฺโพ ฯ เนกขมฺม-

ปฏิสฺยตฺโต วิตกฺโก ฯ เนกขมฺมวิตกฺโก ฯ โส อสุภปฺพพภาเค

กามาวจโร โหติ อสุภชฺชฺชฺช รุปาวจโร ตํ ฉานํ ปาทกํ

กตฺวา อูปฺปนฺนํมคฺคผลกาเล โลกุตฺตโร ฯ อพฺยาปาทปฏิสฺยตฺโต

วิตกฺโก อพฺยาปาทวิตกฺโก ฯ โส เมตฺตาปฺพพภาเค กามาวจโร

โหติ เมตฺตาคฺคานํ รุปาวจโร ตํ ฉานํ ปาทกํ กตฺวา

อูปฺปนฺนํมคฺคผลกาเล โลกุตฺตโร ฯ อวิหีสปฏิสฺยตฺโต วิตกฺโก

อวิหีสาวิตกฺโก ฯ โส กรฺณปฺพพภาเค กามาวจโร กรฺณาชฺชฺช

รูปาวจโร ตํ ฉานํ ปาทกํ กตฺวา อูปฺปนฺนํมคฺคผลกาเล

โลกุตฺตโร ฯ ยทา ปน อโลโก สีสํ โหติ ตทา อิตเร เทว

ตทนวายิกา โหนติ ฯ ยทา เมตฺตา สีสํ โหติ ตทา อิตเร

๑. อภ. วิ. ๓๕/๕๒๗/๔๕๑ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 424

เทว ตทนวายิกา โหนติ ฯ ยทา กรุณา สีล โหติ ตทา

อิตเร เทว ตทนวายิกา โหนติ ฯ

อิมเยว ปน เนกขมฺมสงฺกปฺปาทโย ฯ อตุลโต หิ
เนกขมฺมวิตกฺกาทีนํ เนกขมฺมสงฺกปฺปาทีนญจ นานากรณี
นตฺถิ ตํสมฺปยุตฺตา ปน สลฺยา(๑) เนกขมฺมสลฺยาทโย ฯ
เนกขมฺมชาตฺวาทีนํ ปน ยสฺมา ปาพิยฺย เนกขมฺมปฺปฏิสฺยฺตุโต
ตฺกโก วิตกฺโก สงฺกปฺโป อຍ် วุจฺจติ เนกขมฺมชาตฺ สพฺเพปี
กฺกุสลา ฆมฺมา เนกขมฺมชาตฺ อพฺยาปาทปฺปฏิสฺยฺตุโต ตกฺโก
วิตกฺโก สงฺกปฺโป อຍ် วุจฺจติ อพฺยาปาทชาตฺ ฯ ยา สตฺเตสุ
เมตฺติ เมตฺตายนฺนา เมตฺตาเจโตวิมฺุตฺติ อຍ် วุจฺจติ อพฺยาปาท-
ชาตฺ ฯ อวิหีสํปฺปฏิสฺยฺตุโต ตกฺโก วิตกฺโก สงฺกปฺโป อຍ် วุจฺจติ
อวิหีสํชาตฺ ฯ ยา สตฺเตสุ กรุณา กรุณายนฺนา กรุณาเจโต-
วิมฺุตฺติ อຍ် วุจฺจติ อวิหีสํชาตฺติ (๒) อากตฺตฺตา วิเสโส ลพฺภติ
อิธํปี สพฺพสงฺกาหิกา อสมฺภินฺนาติ เทว กถา วุตฺตนเยเนว
เวทิตพฺพา ฯ เสลฺลํ สุวียนฺเยยฺยเมว ฯ

คาถาสฺว วิตกฺกเยติ วิตกฺกเยยฺย ฯ นีรํกเรติ อตุลโน
สนฺตํนโต นีหเรยฺย วิโนทฺเยยฺยติ อตุลโน ฯ สเว
วิตกฺกานํ วิจาริตานํ สเมติ วุจฺจิว รํชํ สมฺมุตฺตํนติ ยถา
นาม คิมฺหานํ ปจฺฉิม มาเส ปจฺฉิม สมฺมุตฺตํ สมฺมุตฺโต อญฺจิตํ
๑. ม. สลฺยาทโย ฯ ๒. อภ. วิ. ๓๕/๑๒๒/๑๐๓ ฯ

*เล่มที่ 20 อนุตรามลสุตตวณณา หน้า 425

รัช มหาโต อกาลเมฆสุต วสุโต วุฏฐิ จานโส รูปสมมติ
เอวมเว โส โยคาวจโร วิตกกถานิ มิจฺฉาวิตกเก จ วิจารณ์านิ
คัมภยุตฺตวิจารณ์ิ จ สมมติ รูปสมมติ สมุจฺฉินฺนทติ ฯ ตถาภูโต
จ วิตกกูปสมเมน เจตสา สพฺเพสํ มิจฺฉาวิตกกถานํ อูปสมนโต
วิตกกูปสมเมน อริยมกฺคจิตฺเตน อิเชว ทิฏฺฐเจว ฌมฺเม สนฺติปทํ
นิพฺพานํ สมชฺฉกา สมชฺชิตโต โหตีติ ฯ

อภฺจรมสุตตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อนุตรามลสุตตวณณา

นวมเ อนุตรา มลาติ เอตถ อนุตราสทฺโท
นทีตีเรสุ จานesu(๑) สภาสุ รัถิยาสุ จ
ชนา สงฺกมฺม มนฺเตนฺติ มลฺลจ ตยจ กิมนฺตรนฺติ-
อาทิสฺสุ(๒) การณเ อากโต ฯ อทฺทสา มํ ภาเนเต อณฺณตรา
อิตฺถิ วิชฺชนฺตริกาย ภาชนํ โชรนฺตีตีอาทิสฺสุ (๓) ขณเ ฯ อปีจายํ
ตโปทา ทฺวินฺนํ มหานิรยานํ อนุตริกาย อากจฺฉตีอาทิสฺสุ (๔)
วิวเร ฯ

ปีตวตฺเต ปิตฺชเช ปีตาลงฺการภูตฺเต

ปีตนฺตราหิ วคฺคฺหิ อปีพฺนฺทาว โสภสฺตี-

๑. ม. สณฺจานเ ฯ ๒. ส. ส. ๑๕/๓๘๑/๒๕๖ ฯ

๓. ม. ม. ๑๓/๑๓๖/๑๘๑ ฯ ๔. วิ. มหาวิ. ๑/๒๕๖/๒๑๘ ฯ

อาทิสฺ(๑) อุตฺตริสฺ(๒) ฯ ยสฺสนฺตรโต น สฺนฺติ โโกปฺติอาทิสฺ (๓)
จิตฺเต ฯ อธิปฺ จิตฺเต เอว ทฺฐจฺโพ ฯ ตสฺมา อนฺตรเร จิตฺเต
ภวา อนฺตรรา ฯ ยสฺมี สฺนฺตฺนเน อฺปฺปฺนฺนา ตสฺส มฺลिनภวา-
กรณฺโต มฺลา ฯ ตตฺถ มํ นาม ทฺวิธํ สฺริรมํ จิตฺตมฺลนฺติ ฯ
เตสฺส สฺริรมํ เสทฺชลิกาทิ สฺริเร นิพฺพตฺตํ ตตฺถ ลกฺขมาคฺนฺตฺก-
รชณฺจ ตํ อฺทฺเคนปฺ นีหฺรณฺมฺยํ น ตถา สงฺกิลฺลิกํ ฯ จิตฺตมํ
ปฺน รากาทิสฺกิลฺลิกํ ตํ อริยมกฺเคหฺว นีหฺรณฺมฺยํ ฯ วุตฺตฺเถหฺตํ
ไปฺราณฺหิ

รฺูปเน สงฺกิลฺลิจฺจฺมฺหิ(๔) สงฺกิลฺลิสฺสนฺติ มาณฺวา

รฺูปे สฺทฺเช วิสฺซฺฆณฺนฺติ อนกฺขาตํ มฺहेสิณา ฯ

จิตฺเตเน สงฺกิลฺลิจฺจฺมฺหิ(๕) สงฺกิลฺลิสฺสนฺติ มาณฺวา

จิตฺเต สฺทฺเช วิสฺซฺฆณฺนฺติ อติ วุตฺตํ มฺहेสิณาติ(๖) ฯ

เตนาห ภควา จิตฺตสงฺกิลฺลเสสา ภิกฺขเว สตฺตา สงฺกิลฺลิสฺสนฺติ
จิตฺตโวทานา วิสฺซฺฆณฺนฺตฺติ ฯ (๗) ตสฺมา ภควา อธิปฺ จิตฺตสฺส
มฺลวิโสธนาย ปฺปฺปฺชฺชิตฺตพฺพนฺติ ทสฺเสนฺโต ตโยเม ภิกฺขเว
อนฺตรรา มฺลาติ อหา ฯ

ยถา เจเต โลภาทโย สตฺตานํ จิตฺเต อฺปฺปฺชฺชิตฺวา

๑. พุ. วิมาน. ๒๖/๓๖/๖๔ ฯ ๒. สฺ. อุตฺตรสฺสาฎฺเณ ฯ

๓. พุ. อฺ. ๒๕-๖๕/๑๐๑ ฯ ๔. ม. รฺูปเน สงฺกิลฺลิจฺจฺเนน ฯ

๕. ม. จิตฺเตเน สงฺกิลฺลิจฺจฺเนน ฯ ๖. สฺมฺงคฺล. ๑/๓๕๔ ฯ

ปฺปฺณฺจ. ๑/๓๕๔ ฯ ๗. สฺ. พ. ๑๗/๒๕๕/๑๘๔ ฯ

*เล่มที่ 20 อนุตรามลสูตรวณณา หน้า 427

มลินภาวกรานานุปการสงฺกิลเสวิชายกาติ อนุตรามลา เอว
เอกโต ภูณฺชิตฺวา เอกโต สยิตฺวา โอตารคเวสี อมิตฺตสฺตฺ
วีย สฺตฺเตเอว(๑) อุปฺปชฺชิตฺวา สฺตฺตานิ นานาวิธอนฺตฺถาวหา
นานุปการทุกฺขนิพฺพตฺตกาติ ทสฺเสนฺโต อนุตรา อมิตฺตาทิ-
อาทิมหา ฯ ตฺตฺถ มิตฺต
สฺปฺตฺตฺตา หีสฺนฺโต(๒) วรฺกกา อุชฺฐวิปฺจฺจนิโกโต ปจฺจตฺตฺติกา ฯ

ตฺต
เวทิตฺต
สฺต
อุปฺปาทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สฺมฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺป
กถํ จกฺขฺขฺขฺขฺขฺขฺขฺขฺขฺขฺข
ยถารหํ ตานิ อารพฺก โลภาทโย อุปฺปชฺชฺชฺชฺช
ปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺป
นโย ฯ เอวํ ตาว ปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺป
เวทิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
เกทา จตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺปฺป
โหนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
๑. ม. จิตฺเตเอว ฯ ๒. วรฺนฺโตติปิ ปาโธ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 428

เวทิตพฺพา ฯ อิติ โลภาทโย อมิตฺตาทิสทิสตาย จิตฺตสมฺภูตตาย

จ อนุตฺตรา อมิตฺตาคีอาทินา วุตฺตทา ฯ อปิจ อมิตฺเตหิ กาคู

อสกฺกุณฺเณยฺ โลภาทโย กโรนฺติ อมิตฺตาทิภาโว จ โลภาทีหิ

ชายตีติ เตสํ อมิตฺตาทิภาโว เวทิตพฺโพ ฯ วุตฺตญฺเหดํ

ทิสํ ทิสํ ยนฺตํ กยิรา เวรี วา ปน เวรินํ

มิจฺจนาปณฺหิตํ จิตฺตํ ปาปิโย นํ ตโต กรตฺติ(๑) ฯ

กาตาสฺ อตฺตโน ปเรสจจ อนตฺถํ ชเนตีติ

อนตฺถชฺชนโน ฯ วุตฺตญฺเหดํ ยทปี ลฺลทฺโธ อภิสงฺขโรติ กาเยน

วาชาย มนฺสา ตทปี อกฺขลํ ฯ ยทปี ลฺลทฺโธ โลเกน อภิกฺกโต

ปริยาทินฺนจิตฺโต ปฺรสุส อสตา ทุกฺขํ อุปฺปาเทติ วเชน วา

พฺนฺเชน วา ชานียา วา กรหาย วา ปพฺพาชนาย วา

พลวมฺหิ พลลฺลโธ อิติ ตทปี อกฺขลํ อิติสุส เม โลภชา

โลภนิตานา โลภสมฺมุทฺยา โลภปฺจฺจยา อนเนเก ปาปกฺกา อกฺขลา

ชฺมฺมา สมฺภวณฺตีติ ฯ (๒)

อปรมฺปิ วุตฺตํ รตฺโต โข พฺราหฺมณฺ ราเคน อภิกฺกโต

ปริยาทินฺนจิตฺโต อตฺตพฺยาพาชายปี เจเตติ ปฺรพฺยาพาชายปี

เจเตติ อุกฺกยพฺยาพาชายปี เจเตติ เจตสิกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนฺสุสํ

ปฏฺฐิสฺเวเทตีติ(๓)อาทิ ฯ

๑. พุ. ฐ. ๒๕/๑๓/๒๐ ฯ พุ. อุ. ๒๕/๕๒/๑๓๑ ฯ

๒. อัง. ติก. ๒๐/๕๐๕/๒๕๘ ฯ ๓. อัง. ติก. ๒๐/๔๕๓/๑๕๕ ฯ

อถวา ยนฺติ กิริยาปรามสนํ โลโก สหเตติ เอตถ ยเทตํ
โลกสฺส สหํ อภิภวนํ วุตฺตํ เอตํ อนฺธภาวกรสฺส ตมสฺส
คมนํ อุปฺปาโทติ อตุโถ ฯ อถ วา ยํ นรํ โลโก สหเต
อภิภวติ ตสฺส อนฺธตมํ ตทา โหติ ตโต จ

ลฺลทฺโธ อตฺถํ น ชานาติ ลฺลทฺโธ รมํ น ปสฺสตีติ
เอวเมตถ อตุโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ

โย จ โลกํ ปหฺนตฺวานาติ โย ปุพฺพภาเค ตทงฺกฺวเสน
จ วิภฺขมฺภนฺวเสน จ ยถารหํ สมถวิปสฺสนาหิ โลกํ ปชฺหิตฺวา
ตถา ปชฺชนเหตุ โลกนฺยเย ทิพฺเพปิ รุปาภิเก อุปฏฺฐิตฺเต น
ลฺลทฺโถ พลววิปสฺสนานฺภาเวน โลโก ปหฺยเต ตมฺหาติ
ตสฺมา อริยปฺกฺกฺลา อริยมกฺเคน โลโก ปหฺยติ ปชฺหียติ
อจฺจนฺตเมว ปรีจฺจชฺยติ ฯ ยถา ก็ อุตฺพิณฺฑ(๑) ว โปกฺขราติ
ปทุมิณีปณฺณโต อุตฺพิณฺฑ วิย ฯ เสสคฺคาณมฺปิ อิมินา นยฺน
อตุโถ เวทิตฺพฺโพ ฯ

ตถา โทสสฺส ยทฺปิ ทฏฺฐโธ อภิสงฺขโรติ กาเยน วาจา
มนสา ตทฺปิ อกฺุสลํ ฯ ยทฺปิ ทฏฺฐโธ โทเสน อภิกฺุโต
ปรียาทินฺนจิตฺโต ปฺรสฺส อสตา ทุกฺขํ อุปฺปาเทติ วเรน วา
พฺนฺเรน วา ชานียา วา ครหาเย วา ปพฺพาชนายา วา
พลวมฺหิ พลตฺโถ อติ ตทฺปิ อกฺุสลํ ฯ อติสฺส เม โทสชา
๑. ม. อุตฺพิณฺฑว ฯ

โทสนิทานา โทสสมุทยา โทสปัจจยา อนเนเก ปาปกา อกุสลา
ธมฺมา สมภวนฺตฺติ ฯ (๑)

ตถา ทฎฺฐโ จ โข พุราหุณฺณ โทเสน อภิภูโต ปริยาทินฺน-
จิตฺโต อุตฺตพฺยาพาชาयी เจเตติ ปรพฺยาพาชาयी เจเตติ อุกฺข-
พฺยาพาชาयी เจเตติ เจตสิกมฺปิ ทุกฺโข โทมนสฺส ปฏฺฐิสฺเวเตตฺติ ฯ (๒)

ตถา ทฎฺฐโ จ โข พุราหุณฺณ โทเสน อภิภูโต ปริยาทินฺน-
จิตฺโต อุตฺตตฺถมฺปิ ยถาภูตํ น ปชานาติ ปรตฺถมฺปิ ยถาภูตํ
น ปชานาติ อุกฺขตฺถมฺปิ ยถาภูตํ น ปชานาตฺติอาทิสฺต-
ปทานุสारेณ อนตฺถชนฺนตา อตฺถหานิเหตุตา จ เวทิตพฺพา ฯ

ตถา โมหสฺส ยทปี มุโฬห อภิสงฺขโรติ กาเยน วาจา
มนสาตฺติอาทินา (๓) มุโฬห โข พุราหุณฺณ โมहेเน อภิภูโต
ปริยาทินฺนจิตฺโต อุตฺตพฺยาพาชาयी เจเตตฺติอาทินา อตฺตตฺถมฺปิ
ยถาภูตํ น ปชานาตฺติอาทินา (๔) จ อากตฺตตฺตปทานุสारेณ
เวทิตพฺพา ฯ

ตาลปฺกัถว พนฺธนาติ ตาลผลํ วิย อฺสุมฺปฺปาเทเน วณฺญโต
ตติยมกฺกณฺณปฺปาเทเน ตสฺส จิตฺตโต โทโส ปหฺียติ ปริจฺจชฺียตฺติ
อตุโถ ฯ โมหํ วิหนฺติ โส สพฺพนฺติ โส อริยปฺกฺคโล สพฺพํ
อนวเสสฺส โมหํ จตฺถมกฺเคน วิหนฺติ วิธมฺติ สมฺภูจฺฉินฺทติ ฯ

๑. อ.จ. ต.ก. ๒๐/๕๐๕/๒๕๕ ฯ ๒. อ.จ. ต.ก. ๒๐/๔๕๓/๑๕๕ ฯ

๓. อ.จ. ต.ก. ๒๐/๕๐๕/๒๕๕ ฯ ๔. อ.จ. ต.ก. ๒๐/๔๕๓/๑๕๕ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปตวณณา หน้ 432

อาทิจโจ วุทขั ตมนนติ อาทิจโจ วิย อุทขั อุคคจณนโต
ตมึ อนุชการึ ฯ

นวมสุตตวณณา นิฏจिता ฯ

เทวทตตสุตตวณณา

ทสม เตหิ ฎิกขเว อสทชมเมหิ อฎิฎโตติ กา
อุปปตติ ฯ

เทวทตเต หิ อวิจิมหานิรยั ปวิฎเจ เทวทตตปฎิจยา
อณนตติตติยา จ สมณน โคตเมน อฎิสปีโต เทวทตโต ปจวิ
ปวิฎโจติ อพฎาจิกขีสุ ฯ ตั สุตวา สาสเน อนฎิปปสนนนา
มนุสสา สียา นุ โข เอตเทวั ยถา อิเม ฎณนตติ อาสงกั
อุปปาเทสส ฯ ตั ปวตตี ฎิกขู ฎกวโต อาโรเจสส ฯ อถ ฎกว
น ฎิกขเว ตถาคตา กสสจิ อฎิสปี เทนุติ ตสมมา น
เทวทตโต มยา อฎิสปีโต อตตโน กมเมเนว นิรยั ปวิฎโจติ
วตวา เตสั มิจฎาคาหิ ปฎิเสเชนโต อิมาย อฎุจูปตติยา
อิมึ สุตตึ อฎาสิ ฯ

ตตถ อสทชมเมหิตี อสตั ชมเมหิ [๑] ฯ อเตกัจจโณติ พุทเชหิปี
อนิวตตนิยตตา อวิจินิพพตติยา ติกจฎาฎาวโต อเตกัจจโ
อติกัจจนิโยติ อตโต ฯ อสนนตคณสมฎาวนาธิปปาเยน ปวตตา
๑. ม. เอตถนตเร อสนนเตหิ วา ชมเมหิตี ทิสสติ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 434

โหตุติ ฯ ตมมินาปี ซานาถ ปาปิจฺจณํ ยถา คตฺติติ ปาปิจฺจณํ
ปุกฺคถานํ ยถา คติ ยาทิสี นิปฺผตฺติ ยาทิสฺ อภิสฺมปฺราโย
ตํ อิมินาปี การณน ซานาถาติ เทวทตฺตํ นิสฺเสนฺโต
เอวมาห ฯ

ปณฺฑิตฺติ สมณฺวาโตติ ปฺริยตฺติพาหุสจฺเจน ปณฺฑิตฺติ
วาโต ฯ ภาวิตฺตฺโตติ สมฺมโตติ ฆานาภิกฺขวาหิ ภาวิตฺตฺโตติ(๑)
สมฺภาวิทฺ ฯ ตถา หิ โส ปุพฺเพ มหิทธิโก โคธิปฺตฺโต มหาณฺ-
ภาโว โคธิปฺตฺโตติ ฐมฺเสนาปฺตินาปี ปสฺสิโต อโหสิ ฯ ซลฺว
ยสฺสา อฏฺฐา เทวทตฺโตติ วิสฺสุโตติ อตฺตโน กิตฺติยา ปฺริวารน
ซลนฺโต วิย โอบาเสนฺโต วิย จิโต เทวทตฺโตติ เอว วิสฺสุโต
ปากโฏ อโหสิ ฯ เม สฺตฺนฺตีปี ปาโจ มยา สฺตํ สฺตมตฺตํ
กตฺติปาเหเนว ตถา ฏตฺตฺตา (๒) ตสฺส ตํ ปณฺฑิตฺติจาทิสวณมตฺตเมวาติ
อตุโถ ฯ

โส สมานมนฺจฺฉโน (๓) อาสซช นํ ตถาคตฺนฺตี โส เอวฺภูโต
เทวทตฺโต พุทฺโธปี สกฺยปฺตฺโต อหฺมปี สกฺยปฺตฺโต พุทฺโธปี สมฺโน
อหฺมปี สมฺโน พุทฺโธปี อิทฺธิมา อหฺปี อิทฺธิมา พุทฺโธปี
ทิตฺพพจฺกฺขโก อหฺมปี ทิตฺพพจฺกฺขโก พุทฺโธปี ทิตฺพโสตโก อหฺปี
ทิตฺพโสตโก พุทฺโธปี เจโตปฺริยณานลาภิ อหฺมปี เจโตปฺริย-

๑. ม. ภาวิตจิตฺโต ฯ ๒. ม. อตถาฏตฺตา ฯ

๓. ม. สมานมนฺจฺฉโน ฯ กตฺถจฺ. ปฺมาณมนฺจฺฉโน ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 436

คฺมภิรภาเวน จ ภีสาเปนุโต วย วิปฺลคฺมภิโรติ อตุโถ ๑
วาเทนาติ โทเสน ๑ วิหีสตีติ พาธาติ อาสาเทติ ๑ วาโท ตมฺหิ
น รุหตีติ ตสฺมี ตถาคเต ปเรน อาโรปิยมาโน โทโส น
รุหติ น ติกฺกฺจติ วิสกฺมฺโภ วย สมฺมุตฺตสฺ น ตสฺส วิการิ
ชเนตีติ อตุโถ ๑

เอวํ นหิ คถาหิ ปาปิจฺจตาทิสมนฺนาคตฺสฺ นิริยฺปก-
ภาวทสฺสเนน กุกฺขโต อปริมุตฺตํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ ตปฺปฏิ-
ปกฺขมฺมสมฺนฺนาคตฺสฺ กุกฺขกฺขยํ ทสฺเสนุโต ตาทิสํ มิตฺตนฺติ
โอสานคถมาห ๑

ตสฺสตุโถ ยสฺส สมฺมา ปฏิปนฺนสฺส มกฺกานุโค ปฏิปฺตติ-
มกฺกํ อนุกโต สมฺมา ปฏิปนฺโน อปฺปิจฺจตาทิกฺุณสมฺนฺนาคเมน
สกลสฺส วฏฺฏกุกฺขสฺส ขยํ ปรีโยสานํ ปาปฺญเยยฺย ตาทิสํ พุทฺธํ
วา พุทฺธสาวกํ วา ปณฺหิโต สปฺปญฺโถ อตุตฺตโน มิตฺตํ
กุกฺกฺเพถ เตน เมตฺติกํ(๑) กเรยฺย ตถจฺ เสเวยฺย ตเมว ปยิริปา-
เสยฺยาติ ๑

อิติ อิมสฺมี วกฺเค ฉฏฺฐสฺตตฺมสฺสฺเตสฺ วิวฏฺฏํ กถิตํ ๑
อิตเรสฺ วฏฺฏวิวฏฺฏํ กถิตํ ๑

ทสมฺสฺสฺตวณณา นิฏฺฐิตา ๑

จตุตฺถวกฺกวณณา นิฏฺฐิตา ๑

๑. ม. เมตฺติกํ ๑

ปณจวมวคควณณา

อคคปปสาทสุตตวณณา

ปณจวมวคคสุต ปจเม อคคปปสาทาติ เอตถ อัย อคค-
สทโท อาทิโกฏฐิโกฏฐาสเสฏฐเสฏฐ ทิสฺสตี ฯ ตถา เหส อชฺชตคฺเค
สมม โทวาริก อวารามิ ทวาริ นิคฺคจฺจัน นิคฺคจฺจัน ฯ (๑)
อชฺชตคฺเค ปาณฺเปตี สรณฺ คตฺนฺตี (๒) จ อาทิสุ อาทิสมฺหิ ทิสฺสตี ฯ
เตเนว องฺคฺคคฺเคน ตํ องฺคฺคคฺคํ ปรามเสยฺยํ ฯ (๓) อุจฺจคฺคํ เวพฺพคฺคฺนฺตี (๔)
จ อาทิสุ โภฏฺยิ ฯ อิมฺพิลคฺคํ วา มชฺชรคฺคํ ติตฺตคฺคํ
วา ฯ (๕) อนุชานามิ ภิกฺขเว วิหารคฺคฺเคน วา ปรีเวณคฺคฺเคน
วา ภาเชตฺนฺตี (๖) จ อาทิสุ โภฏฐาสเส ฯ อัย อิมสํ จตฺนํ
ปฺคฺคตฺนํ อคฺโค จ เสฏฺโฐ จ อุตฺตโม จ ปวโร จ ฯ (๗)
อคฺโคหฺมสมฺมิ โลกสฺสาติ จ อาทิสุ (๘) เสฏฺฐเจ ฯ สฺวายมิชาปี
เสฏฺฐเจเวว ทฏฺฐพฺโพ ฯ ตสฺมา อคฺเคสุ เสฏฺฐเจสุ ปสาทา
อคฺคจฺจตา เสฏฺฐจฺจตา วา ปสาทา อคฺคปปสาทาติ อตฺถิ ฯ

ปฺริมสมฺมิ จ อตฺถ อคฺคสทฺเทน พุทฺธาทิตฺตคฺคตฺถิ วุจฺจตี ฯ
เตสุ ภควา ตาว อสทิสฺสจฺเจน คฺคณฺวิสิฏฺฐจฺเจน อสมสมฺมจฺเจน
๑. ม. ม. ๑๒/๓๕/๖๘ ฯ ๒. ที. ที. ๕/๑๓๕/๑๑๒ ฯ
๓. วิ. มหาว. ๑/๔/๑๐ ฯ ๓. อภ. ก. ๓๗/๑๐๗๓/๓๔๒ ฯ
๔. ม. เวพฺพคฺคฺนฺตี ฯ ๕. ส. มหา. ๑๕/๗๐๔/๒๐๐ ฯ
๖. วิ. จุส. ๗/๒๗๕/๑๒๗ ฯ ๗. อัง. จตฺตคฺค. ๒๑/๕๕/๑๒๕ ฯ
๘. ที. มหา. ๑๐/๒๖/๑๗ ฯ ม. อ. ๑๔/๓๗๗/๒๕๓ ฯ

*เล่มที่ 20 อคฺคปฺปสาทสุตฺตวณณา หน้า 439

สุปฺปฏิปนฺนตาทิกฺคณวิเสสฺสเห อณฺณธมฺมสํฆา สทิสฺสา อปฺปตฺรนิหีนา
วา นตฺถิ กุโธ เสฏฺฐาฯ สยเมว จ ปนฺ เตหิ วิสิฏฺฐ-
คฺคณตฺยา เสฏฺฐาฯ ตถา ทฺลลภฺปฺปาทอจฺจนฺริยาทพฺพชฺชนทิต-
สุทฺทวหา อทฺตฺติยอสฺสหายาทิสฺภาวา จ เตฯ ยทคฺเคน หิ ภคฺวา
ทฺลลภฺปฺปาตฺตภาโว ตทคฺเคน ธมฺมสํฆาปฺ(๑)ฯ อจฺจนฺริยาทิกฺกาเวปฺปี เอเสว
นโยฯ เอวํ อคฺคเสฏฺฐ เสฏฺฐเจสฺสุ อุตฺตเมสฺสุ ปวเรสฺสุ คฺคณวิสิฏฺฐเจสฺสุ
ปฺปสาทาติ อคฺคปฺปสาทาฯ

ทฺตฺติยสฺมี ปนฺ อตฺถเ ยถาวุตฺเตสฺสุ อคฺคเสฏฺฐ พุทฺธาทีสฺสุ
อฺปฺปตฺตฺติยา อคฺคกฺก
อริยธมฺมคฺเคน อากตฺตา อเวจฺจปฺปสาทา เต เอกนฺเตเนว อคฺคกฺกฺกฺก
ปฺปสาทาติ อคฺคปฺปสาทาฯ ยถาห อิทฺ ภิกฺขเว อริยสฺสาวโก
พุทฺธเช อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโธ โหตีตีอาทิฯ (๒) อคฺค-
วิปากตฺต
ปฺปสนฺนํ อคฺคโค วิปาโกติฯ

ยวตฺตาติ ยตฺตฺตฺกฯ สตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ทฺวิปฺปาทฺติ ทฺวิปฺปาทฺกฯ เสสฺปทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺทฺท
สฺมฺจฺจยตฺต
อฺปฺปชฺชตฺติ อฺปฺปนฺโน วา กามาสโว ปวทฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต (๓) เอตฺถ อฺปฺปนฺโน
จ อฺปฺปนฺโน จาติ อตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
๑. ม. ธมฺมสํฆาปฺปตีฯ ๒. ม. โหตีตีอาทิฯ ๓. ม. ม. ๑๒/๑๒/๑๓ฯ

จิตียา สมภเวสีนั วา อนุคฺคหยาติ (๑) เอตฺถ ภูตानญจ
สมภเวสีนญจาติ อตุโถ ๑ ยถา จ อคฺคิโต วา อุตฺกโต วา
มิถฺูเกทโต วาติ (๒) เอตฺถ อคฺคิโต จ อุตฺกโต จ มิถฺูเกทโต
จาติ อตุโถ เอวํ อปทา วา ๑เป๑ อคฺคมกฺขายตีติ เอตฺถาปี
อปทา จ ทฺวิปทา จาติ สมฺปิณฺฑทนวเสน อตุโถ ทฺฐุพฺโพ ๑
เตน วุตฺตํ วาสทฺโท สมฺจฺจยตุโถ น วิกปฺปตุโถติ ๑

รูปินฺติ รูปวนฺโต ๑ น รูปินฺติ อรูปิน ๑ สลฺยณินฺติ
สลฺยณวนฺโต ๑ น สลฺยณินฺติ อสลฺยณิน ๑ เนวสลฺยณินา-
สลฺยณิน นาม ภวคฺคปรียาปนฺนา ๑ เอตฺตาวตา จ กามภโว
รูปภโว อรูปภโว เอกโวการภโว จตุโวการภโว ปญฺจโวการ-
ภโว สลฺยณภโว อสลฺยณภโว เนวสลฺยณินาสลฺยณภโวติ นววิเชปี
ภเว สตุเต อนวเสสโต ปรียาทียิตฺวา ทสฺเสสิ ฌมฺมราชา ๑
เอตฺถ หิ รูปิคฺคหณฺน กามภโว รูปภโว ปญฺจโวการภโว
เอกโวการภโว จ ทสฺสีโต อรูปิคฺคหณฺน อรูปภโว จตุโวการ-
ภโว จ ทสฺสีโต ๑ สลฺยณภวาทโย ปน สรฺูเปเนว ทสฺสีตา ๑
อปทาทียคฺคหณฺน กามภวปญฺจโวการภวสลฺยณภวานํ เอกเทโส
ทสฺสีโตติ ๑

กสฺมา ปเนตฺถ ยถา ทฺุติยสฺตุเต(๓) ทฺวิปทานํ อคฺคิโต

๑. ม. ม. ๑๒/๔๔๖/๔๗๕ ๑ สํ. นี. ๑๖/๓๑/๑๕ ๑

ที. มหา. ๑๐/๘๒/๑๐๔ ๑ ๓. อจ. เอก. ๒๐/๑๔๓/๒๕ ๑

ม. อทฺุติยสฺตุเต ๑

ภทโต ๑ เตสุ โลกียสุต ดาว

เย เกจิ พุทฺธึ สรณํ คตาเส

น เต คมิสุสนฺติ อปายญฺมี

ปหาย มานูสิ เทหิ

เทวกายิ ปริปุเรสุสนฺติ ๑ (๑)

พุทฺโธติ กิตฺตยนฺตสุต (๒)ยสุต ภวติ ยา ปีติ (๒)

วรเมว हि सा पीति กสิณฺณปี ชมฺพุทีปสุต ๑

สตํ หตฺถิ สตํ อสุตา สตํ อสุตริ รธา

สตํ กณฺณาสหฺसानิ อามตฺตมณฺนิกฺกฺชลา

เอกสุต ปทวิติหารสุต กถํ นากุณฺนติ โสฬสี ๑ (๑)

สาธฺว โข เทวานมินฺท พุทฺธึ สรณฺคมนํ โหติ พุทฺธึ

สรณฺคมนเหตุ โข เทวานมินฺท เอวมิเชกฺกฺเจ สตุตา กายสุต

ภททา ปรี มรณา สุคตฺตี สุกฺคิ โลกิ อูปชฺชฺชนฺติ เต อญฺเณ

เทเว ทสฺหิ จานฺเห อธิคณฺหนฺติ ทิพฺเพน आयฺนา ทิพฺเพน

วณฺณฺเนน ทิพฺเพน สุเขน ทิพฺเพน ยเสน ทิพฺเพน อธิปเตยฺเยน

ทิพฺเพหิ รูเปหิ ทิพฺเพหิ สทฺเชหิ ทิพฺเพหิ กนฺเชหิ ทิพฺเพหิ

รเสหิ ทิพฺเพหิ โฝฏฺจพฺเพหิติ (๔) เอวมาทินํ สุตฺตปทานํ วเสน

ปสาทสุต ผลวิเสสโยโค เวทิตฺพุโป ๑ ตสฺมา โส อปายทุกฺข-

๑. ที. มหา. ๑๐/๒๓๕/๒๘๘ ๑ ถี. ส. ๑๕/๑๒๒/๓๗ ๑

๒. ม. กายเ ภวติ ยา ปีติ ๑ ๓. วิ. จุล. ๗/๒๔๖/๑๐๕ ๑

ถี. ส. ๑๕/๘๒๗/๓๑๑ ๑ ๔. ถี. สฟา. ๑๘/๕๓๐/๓๓๗ ๑

*เล่มที่ 20 อคฺคปฺปสาทสฺตวณณา หน้า 443

วินิวตฺตเนน สทฺธี สมฺปตฺติภเวสุ สุขวิปากทายโกติ ทฏฺฐพฺโพ ฯ
โลกุตฺตโร ปน สามณฺณผลวิปากทายโก วฏฺฐทฺทุกฺขวินิวตฺตโก จ ฯ
สพฺโพปิ จายฺ ปสาทอ ปรมฺปราย วฏฺฐทฺทุกฺขํ วินิวตฺตเตติเยว ฯ
วุตฺตญฺเหหํ

ยสฺมี ภิกฺขเว สมเย อริยสาวโก อตฺตโน สทฺธํ อนุสฺสรติ
เนวสฺส ตสฺมี สมเย รากปริยฺญจฺติ จิตฺตํ โหติ น โทส-
ปริยฺญจฺติ น โมหปริยฺญจฺติ จิตฺตํ โหติ อฺขุคฺตเมวสฺส ตสฺมี
สมเย จิตฺตํ โหติ ฯ อฺขุคฺตจิตฺตสฺส ปาโมชฺชํ ชายติ ปมฺุทิตสฺส
ปีติ ชายติ ฯเปฯ นاپริ อิตฺถตฺตยาติ ปชานาตีติ ฯ (๑)

ธมฺมาติ สภาวธมฺมา ฯ สงฺขตาติ สเมจฺจ สมฺภุชฺช
ปจฺจเยหิ กตาติ สงฺขตา สปฺปจฺจยธมฺมา ฯ เหตุหิ จ
ปจฺจเยหิ จ น เกหิจิ กตาติ ฯ อสงฺขตาอปฺปจฺจยนิพฺพานํ ฯ
สงฺขตานํ ปฏฺิโยคิภาเวน อสงฺขตาติ ปุณฺณจฺนํ ฯ วิราโคเตสํ
อคฺคมกฺขายตีติ เตสํ สงฺขตาสงฺขตธมฺมานํ โย วิราคสงฺขาโต
อสงฺขตธมฺโม โส สภาเวเนว สณฺหสฺสุมภาวโต สนฺตตร-
ปณฺีตตรภาวโต คมฺภีราทิภาวโต มทนิมฺมทนาทิภาวโต จ อคฺคํ
เสฏฺฐํ อุตฺตมํ ปวเรนฺติ วุจฺจติ ฯ ยทิทฺนฺติ นิปาโต โย
อยนฺติ อตุโล ฯ มทนิมฺมทโนติอาทีนํ สพฺพานิ นิพฺพาน-
เววจานานิเยว ฯ ตถา หิ ตํ อากมฺม มานมทปฺริสมทาทิกอ สพฺโพ
๑. อ.ง. น.ก.ก. ๒๒/๒๘๑/๓๒๑ ฯ กตฺถจฺ. สมฺมทฺทียติ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 444

มโท นิรมุทียติ ปมทุทียติ (๑) กามปีปาสาทิกา สพุพาปีปาสา
วินียติ กามาลยาทิกา สพุเพปี อาลยา สมุคฺฆมาตียนฺติ สพุเพปี
กมฺมวฏฺฏกิลเสวฏฺฏวิปากวฏฺฏา อุปัจฉิษฺชนฺติ อฏฺฐสฺตปเกทา
สพุพาปี ตณฺหา ขียติ สพุเพปี กิลเสา วิรัชฺชนฺติ ฯ สพุพ
ทุกุขํ นิรุชฺชติ ตสฺมา มทนิมฺมทโน ฯเปฯ นิโรชฺติ วุจฺจติ ฯ
ยา ปเนสา ตณฺหา ภเวน ภวํ ผลเนน กมฺมํ วินติ ตํสัพฺพตีติ
กตฺวา วานนฺติ วุจฺจติ ตํ วานํ เอตฺถ นตฺถิ เอตฺสํมี วา
อธฺกเต อริยปฺกฺกสฺส น โหตีติ นิพฺพานํ ฯ

อคุโโค วิปาโก โหตีติ เอตฺถาปี

เย เกจิ ฐมฺมํ สรณํ คตาเส ฯเปฯ (๑)

ฐมฺโมติ กิตฺตยนฺตสฺส กาเย ภวติยา ปีติ(๒)

สาธู โข เทวานมินฺท ฐมฺมํ สรณคฺมนํ โหติ ฐมฺมํ สรณ-
คฺมนเหตุ โข เทวานมินฺท เอวมิเชกฺจเจ ฯเปฯ ทิพฺเพหิ
โผฏฺฐพฺเพหีติ(๑) เอวมาทินํ สุตฺตปทานํ วเสน ฐมฺเม ปสาทสฺส
ผลวิเสสโยโค เวทิตฺตฺวโป ฯ เอวเมตฺถ อสงฺขตฐมฺมวเสนเว
อคฺคภาโว อากโต สพุพสงฺขตนิสฺสรณทสฺสนตฺถิ อริยมคฺค-
วเสนาปี อยมตฺถิโต ลพฺภเตว ฯ วุตฺตญฺเหหํ

ยวตา ภิกฺขเว ฐมฺมา สงฺขตา อริโย อฏฺฐจฺจโก มคฺโค

๑. ที. มหา. ๑๐/๒๓๕/๒๘๘ ฯ ส. ส. ๑๕/๑๒๒/๓๗ ฯ

๒. ม. กาเย ภวติ ยา ปีติ ฯ ๑. ส. ส. ๑๘/๕๓๐/๓๓๗-๓๓๘ ฯ

*เล่มที่ 20 อคฺคปฺปสาทสฺตวณณา หน้า 445

เตสํ อคฺคมกฺขายตีติ ฯ (๑) มคฺคานญฺจงฺกโก เสฏฺโฐจติ จ(๒) ฯ

สํฆา วา คณฺหา วาติ ชนสมฺมุหสฺสงฺฆาตา ยาวตา โลกเ
สํฆา วา คณฺหา วา ฯ ตถาคตสวากสงฺโฆติ อญฺจอรียปฺคฺคก-
สมฺมุหสฺสงฺฆาโต ทิฏฺฐิสีลสวณฺเณน สํโหโต ตถาคตสฺส สวาก-
สงฺโฆ ฯ เตสํ อคฺคมกฺขายตีติ อตฺตโน สีลสมาธิปญฺญาวิมุตฺติ-
อาทิกุณฺวิเสเสน เตสํ สํฆานํ อคฺโค เสฏฺโฐ อุตฺตโม ปวโรติ
วุจฺจติ ฯ ยทิทฺตฺติ ยานิ อิมานิ ฯ จตฺตาริ ปุริสยฺกานีติ
ยฺกพวเสน ปจฺมมคฺคญฺโจะ ปจฺมผลญฺโจะติ อิทเมกํ ยฺกพํ ยาว
จตฺตตมคฺคญฺโจะ จตฺตตผลญฺโจะติ อิทเมกํ ยฺกพฺนฺติ เอวํ จตฺตาริ
ปุริสยฺกานิ ฯ

อญฺจ ปุริสปฺคฺคกฺลาติ ปุริสปฺคฺคกฺลวเสน เอโก ปจฺมมคฺคญฺโจะ
เอโก ปจฺมผลญฺโจะติ อิมินา นเยน อญฺจ ปุริสปฺคฺคกฺลา ฯ เอตถ
จ ปุริโสติ วา ปฺคฺคกฺโลติ วา เอกตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
เวเนยฺยวเสน ปนํวํ วุจฺจติ ฯ เอส ภควโต สวากสงฺโฆติ ยานิมานิ
ยฺกพวเสน จตฺตาริ ปุริสยฺกานิ ปาญฺเฏกฺกโต อญฺจ ปุริสปฺคฺคกฺลา
เอส ภควโต สวากสงฺโฆ ฯ

อาหุเนยฺโยติอาทิสฺส อานตฺตฺวา หุนิตพฺพฺนฺติ อาหุณํ ฯ
ทฺุโรโตปี อาคฺนฺตฺวา สีลวฺนฺเตสฺส ทาทพฺพฺนฺติ อตฺตฺโต ฯ จตฺตฺนํ
ปจฺจยฺนํ เอตํ อธิวจฺนํ ฯ มหปฺผลภวกรณโต ตํ อาหุณํ

๑. อญฺ. จตฺตฺก. ๒๑/๓๔/๔๕ ฯ ๒. พุ. อญฺ. ๒๕/๒๓๐/๒๕๘ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 446

ปฏิคฺคเหตุ ยุคฺโตติ อาหุเนยฺโย ฯ อถ วา ทูโรโตปี อากนฺตฺวา
สพฺพํ สุปเตยฺยมปี เอตถ อาหุณิตพฺพํ สกฺกาธาทีนมปี (๑) อาหวนํ
อรหตีติ วา อาหวนีโย ฯ โย จายํ พุราหฺมณานํ อาหวนีโย
นาม อคฺคิ ยตถ หุตํ มหปฺผลนฺติ เตสํ ลทฺธิ โส เจ
หุตสฺส มหปฺผลตฺยา อาหวนีโย สงฺโฆว อาหวนีโย ฯ สงฺฆे
หุตณฺหิ มหปฺผลํ โหติ ฯ ยถาห

โย จ วสฺสสตี ชนฺตุ อคฺคิ ปริจฺเจ วเน
เอกณฺจ ภาวิตตฺตานํ มุหุตฺตมปี ปุชฺเช
สาเอว ปุชฺณาเสยฺโย ยถฺเจ วสฺสสตี หุตนฺติ ฯ (๒)

ตฺยิทํ นิกายนฺตเร อาหวนีโยติ ปทํ อิธ อาหุเนยฺโยติ
อิมีนา ปเทน อตฺถโต เอกํ พุชฺชนโต ปน กิณฺจิมตฺตเมว
นानํ ตสฺมา เอวมตฺถวณฺณา กตา ฯ

ปาหุเนยฺโยติ เอตถ ปน ปาหุณํ วุจฺจติ ทิสาวิตฺสโต
อากตฺตานํ ปิยมนฺาปานํ ฌาตีमितฺตานํ อตฺถาย สกฺกาเรน
ปฏฺยตฺตํ อากนฺตฺกทานํ ตมปี จเปตฺวา เต ตถารูเป ปาหุณเก
สํฆสฺเสว ทาตุํ ยุตฺตํ ฯ ตถาเอส เอกพุทฺธนฺตเรปี ทิสฺสตี
อพุทฺธิกณฺณณฺจ ฯ อโย ปเนตฺถ ปทฺตุโถ ปิยมนฺาปตฺตกเรหิ
ธมฺเมหิ สมฺนเนตพุทฺโติ (๓) เอวํ ปาหุเนยฺยํ (๔) ทาตุํ ยุตฺตํ ปาหุณณฺจ

๑. ม. สกฺกาทีนมปี ฯ ๒. พุ. ธ. ๒๕/๑๘/๒๕ ฯ

๓. ม. สมฺนนาคโตติ ฯ ๔. ม. ปาหุณมสฺส ฯ

*เล่มที่ 20 อคฺคปฺปสาทสุตฺตวณณา หน้า 447

ปฏิกฺคเหตุํ ยุตฺโตติ ปาหุเนยฺโย ฯ เยสํ ปน ปาหวนิโยติ ปาลี
เตสํ ยสฺมา สงฺโฆ ปุพฺพการํ อรหติ ตสฺมา สงฺโฆ สพฺพปจฺม
อาเนตฺวา เอตถ หนฺติพฺพนฺติ ปาหวนิโย สพฺพปฺการเณ
วา อาหวนํ อรหติติ ปาหวนิโย ฯ สุวายมิธ เตเนว อตฺเถน
ปาหุเนยฺโยติ วุจฺจติ ฯ

ทกฺขิณาติ ปรโลกํ สทฺทหิตฺวา ทาทพฺพทานํ ตํ ทกฺขิณ
อรหติ ทกฺขิณาย วา หิโต มหปฺผลภาวกรเณน วิโสธฺนโตติ
ทกฺขิณเณยฺโย ฯ อุโภถ หตฺเถ สิริสํ ปติฏฺฐเปตฺวา สพฺพโลเกน
กริยมาณํ อณฺชติกรมํ อรหติติ อณฺชติกรณิโย ฯ อนุตฺตร
ปฺญณกฺเขตต์ โลกสฺสาติ สพฺพโลกสฺส อสทิสํ ปฺญณ-
วิรูหนฺฏฺจานํ ฯ ยถา หิ รตฺตสาลินํ วา ยวานํ วา
วิรูหนฺฏฺจานํ สาลิกฺเขตต์(๑) ยวกฺเขตฺตฺนฺติ วุจฺจติ เอวํ สงฺโฆ
สเทวกสฺส โลกสฺส ปฺญณวิรูหนฺฏฺจานํ ฯ สงฺฆํ นิสฺสาย หิ
โลกสฺส นานปฺปการหิตฺสูขนิพฺพตฺตกาณิ ปฺญณานิ วิรูหนฺติ
ตสฺมา สงฺโฆ อนุตฺตรํ ปฺญณกฺเขตต์ โลกสฺส ฯ อธิราปี

เย เกจฺจ สงฺฆํ สรณํ คตาเส ฯเปฯ (๒)

สงฺโฆติ กิตฺตยฺนตฺตสฺส กาเย ภวติ ยา ปีติ ฯเปฯ

สาธฺว โข เทวานมฺินฺท สงฺฆํ สรณคมฺณํ โหติ สงฺฆํ

๑. ม. รตฺตสาลิกฺเขตต์ นวกฺเขตฺตฺนฺติ ฯ วิสุทฺธิ. ๑/๒๘๒ ฯ

๒. รณฺโณ สาลิกฺเขตต์ รณฺโณ ยวกฺเขตฺตฺนฺติ ฯ

๓. ที. มหา. ๑๐/๒๓๕/๒๘๘ ฯ ถ. ส. ๑๕/๑๒๒/๓๗ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 448

สรณคณเหตุ โข เทวานมินุท ฯเปฯ ทิพเพหิ โฝฏฐพเพหิตี(๑)-
อาทีนํ สุตตปทานํ วเสน สงฺฆे ปสาทสฺส ผลวิเสสโยโค ฯ
เตนสฺส อคฺคตา อคฺควิปากตา จ เวทิตพฺพา ฯ ตถา อนุตฺตรिय-
ปฏฺฐิตาโก สตฺตมภวาทิโต ปฏฺฐาย วฏฺฐทฺกฺขสมฺมุจฺเจโท อนุตฺตร-
สุขาธิคโมติ(๒) เอวมาทีอุพารผลนิปฺผาทนวเสน อคฺควิปากตา
เวทิตพฺพา ฯ

กาถาสฺ อคฺคโตติ อคฺเค รตนตฺตเย อคฺคภาวโตว
ปสนฺนानํ ฯ อคฺคํ ฌมฺมนฺติ อคฺคสภาวํ พุทฺธสุพุทฺธตํ ฌมฺม-
สุฌมฺมตํ สัมมสุปฏิปตฺตี รตนตฺตยสฺส อนนฺยสธารณํ
อฺตุตฺตมสภาวํ ทสฺพลาทิสฺวากฺขาตคทาทีสุปฏิปฺนฺนตาทิกฺคณสภาวํ วา
วิชานตํ วิชานนฺตานํ ฯ เอวํ สธารณโต อคฺคปฺปสาทวตฺถุ
ทสฺเสตฺวา อิทานิ อสธารณโต ตํ วิภาเคน ทสฺเสตฺตุ อคฺเค
พุทฺธเชตฺวาที วุตฺตํ ฯ ตตฺถ ปสนฺนानนฺติ อเวจฺจปฺปสาทน
อิตรปฺปสาทน จ ปสนฺนानํ อธิมฺตฺตานํ ฯ วิราจฺปสมเมติ วิราเค
อฺปสมเ จ สพฺพสฺส รากสฺส สพฺเพสํ กิเลสานํ อจฺจนต-
วิราคเหตุญฺเต อจฺจนตอฺปสมเหตุญฺเต จาติ อตฺโถ ฯ สุขเขติ
วฏฺฐทฺกฺขกฺขยภาเวน สงฺขารูปสมฺมุขภาเวน จ สุขเ ฯ

อคฺคสฺมี ทานํ ททตฺนติ อคฺเค รตนตฺตเย ทานํ
ททนฺตานํ เทยฺยฌมฺมํ ปริจฺจนฺตานํ ฯ
๑. ส. สฟา. ๑๘/๕๒๓/๓๓๕ ฯ ๒. ม. อนุตฺตรสุขาธิคโมติ ฯ

*เล่มที่ 20 อคฺคปฺปสาทสุตฺตวรรณา หน้า 449

ตตฺถ ธรรมานํ ภควนฺตํ จตฺตฺหิ ปจฺจเยหิ อฺปฏฺฐหนฺตา
ปฺุเชนฺตา สกฺกโรนฺตา ปรีนินฺนพฺพตฺตญจ ภควนฺตํ อฺทฺทิสฺส ชาติ-
เจตียาทิเก อฺปฏฺฐหนฺตา ปฺุเชนฺตา สกฺกโรนฺตา พุทฺเธ ทานํ
ททฺนติ นาม ๑ ฌมฺมํ ปฺุเชสฺสามาติ ฌมฺมชเร ปฺุคฺคเล
จตฺตฺหิ ปจฺจเยหิ อฺปฏฺฐหนฺตา ปฺุเชนฺตา สกฺกโรนฺตา ฌมฺมณฺจ
จิริฎฺจิติกํ กโรนฺตา ฌมฺเม ทานํ ททฺนติ นาม ๑ ตถา
อริยสงฺฆํ จตฺตฺหิ ปจฺจเยหิ อฺปฏฺฐหนฺตา ปฺุเชนฺตา สกฺกโรนฺตา
ตํ อฺทฺทิสฺส อิตฺรสมฺมิปปี ตถา ปฺุฎฺฐชฺชนฺตา สงฺฆे ทานํ
ททฺนติ นาม ๑ อคฺคํ ปฺุณฺณํ ปวทฺตเตตฺติ เอวํ รตนตฺตเย
ปฺสนนฺเนน เจตฺสา อฺพาริ ปรีจจาคํ อฺพารณฺจ ปฺุชาสกฺการิ
ปวตฺเตนฺตานํ ทิวเส ทิวเส อคฺคํ อฺพาริ กุสลํ อฺปฺจียติ ๑
อิทานิ ตสฺส ปฺุณฺณสฺส อคฺควิปากตฺาย อคฺคภาวํ ทสฺเสตฺถ
อคฺคํ อายฺติอาทิ วุตฺตํ ๑ ตตฺถ อคฺคํ อายฺติ ทิพฺพิ วา
มานุสฺสํ วา อคฺคํ อฺพารตมฺมํ อายฺ ๑ ปวทฺตเตตฺติ อฺปรุปริ
พฺรุหติ ๑ วณฺโณติ รุปรสมฺปทา ๑ ยโสติ ปรีวารสมฺปทา ๑
กิตฺติติ ภูติโมโส ๑ สุขนฺติ กายิกิ เจตฺตีกิณฺจ สฺขํ ๑ พลนฺติ
กายพลิ ฌาณพลณฺจ ๑

อคฺคสฺส ทาตาติ อคฺคสฺส รตนตฺตยสฺส ทาตา ๑
อถ วา อคฺคสฺส เทยฺยฌมฺมสฺส ทานํ อฺพาริ กตฺวา ตตฺถ
ปฺุณฺณํ ปวตฺเตตา ๑ อคฺคฌมฺมสมาหิโตติ อคฺเคน ปฺสาทฌมฺเมน

ทานาธิธมฺเมณ จ สฺมาหิตฺโต อจฺลปฺปสาทยฺตุโต ตสฺส
วา วิปากกฺุเตหิ พุชฺชนสฺส ปิยมนฺนาปตาธิธมฺเมหิ ยฺตุโต ฯ
อคฺคปฺปโต ปโมทตีติ ยตฺถ ยตฺถ สตฺตนิกาเย อุปฺปนฺโน
ตตฺถ ตตฺถ อคฺคภาวํ วิสติฏฺฐภาวํ อธิคฺโต อคฺคภาวํ วา
โลกุตฺตรมคฺคผลํ อธิคฺโต ปโมทติ อภิรมติ ปริตฺตสฺสตีติ ฯ
ปรจฺมสฺตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ชีวิตสุตฺตวณณา

พฺุคฺคิยํ อฏฺฐปฺปตฺตวิเสสน เทสิตํ ฯ

เอกสฺมี หิ สมเย ภควติ กปิลวตฺตสฺมี นิโครธาราม

วิหรนฺเต ภิกฺขุ อากนฺตฺกภิกฺขุณฺโณ สฺนาสนานิ ปญฺญาเปนฺตา
ปตฺตจิวฺรานิ ปฏฺฐิสฺมาเนนฺตา สฺมาเนรา จ ลาภภาชนิยฺญฺจฺาน(๑)
สมฺปตฺตสมฺปตฺตानํ ลากํ กณฺหนฺตา อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทา อเหตุํ ฯ
ตํ สฺตฺวา ภควา ภิกฺขุ ปณฺนามสิ ฯ เต กิร สพฺเพว นวา
อรุณาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ ฯ ตํ ญตฺวา มหาพฺุรหฺมา อากนฺตฺวา
อภินฺนทฺตุ ภนฺเต ภควา ภิกฺขุสํฆนฺติ (๒) เตสํ ปณฺนามิตภิกฺขุณฺโณ
อนุคฺคณฺหณํ ยาจิ ฯ ภควา ตสฺส โอคาสํ อกาสิ ฯ อถ
มหาพฺุรหฺมา กตาวกาโส โขมฺหิ ภควตาติ ภควนฺตํ อภิวา-
เทตฺวา ปทกฺขิณฺณํ กตฺวา ปกฺกามิ ฯ อถ ภควา ภิกฺขุสงฺโฆ
๑. ม. ลาภภาชนิยฺญฺจฺาน ฯ ๒. ม. ม. ๑๓/๑๘๗/๑๕๖ ฯ

*เล่มที่ 20 ชีวิตสูตตวณณา หน้า 451

อาคจตุตติ อานนุทตเถรสสุ อาการิ ทสเสลลิตี ฯ อถ เต ภิกขุ
อานนุทตเถเรน ปกุโกลิตา ภควนุตติ อุปสงกมิตวา สารชชย-
มานรูปาเอกมนุตติ นิสีทิสฺสุ ฯ ภควา เตลลิตี สปปายเทสนัน
วีมฺสนโต อิม อามิสเหตุ ปณามิตา ปินฺทิตยาโลปชมฺมเทสนา
เนลลิตี สปปายาติ จินฺเตตฺตวา อนุตมิตํ ภิกขเวติ อิมฺมเทสนัน
เทเสลลิตี ฯ

ตตฺตรายํ อนุตตสทฺโท สนฺติ ภิกขเว เอก สมณพฺรหฺมณา
ปฺพพฺพนตกปปีกา ปฺพพฺพนตานุทฺติจฺฉินฺติตฺวาทิสฺสุ (๑) โกฎฺจาเส อาคโต ฯ
อนุตมกาสิ ทฺกขสฺส อนุตฺวา อัย โลโก ปรีวณฺโถมิตฺวาทิสฺสุ (๒)
ปริจฺเฉเต ฯ หริตฺนตํ วา ปถนตํ(๓) วา เสถนตํ วาติอาทิสฺสุ (๔)
ปริยาทาัย ฯ อนตํ อนตฺตคฺคณฺนตฺวาทิสฺสุ (๕) สรีราวเว ฯ

จฺรณฺติ เหเก(๖) ปรีวารณฺนา

อนโต อสุทฺธา พหิ โสภมานาติ(๗)-

อาทิสฺสุ จิตฺเต อปฺเปกจฺจანი อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา
ปฺพณฺทรีกานิ วา อฺทเก ชาตานิ อฺทเก ลัวฑฺฒานิ อฺทกา-
นุกฺคตานิ อนโต นิมนฺคฺคโปลีนิตฺวาทิสฺสุ (๘) อพฺกนฺตเร ฯ

๑. ที. ส. ๘/๒๗/๑๖ ฯ ๒. ที. ส. ๘/๓๕/๓๐ ฯ

๓. ปถนตฺนปปี ปาโจ ฯ ๔. ม. ม. ๑๒/๓๔๔/๓๕๕ ฯ

๕. ที. มหา. ๑๐/๒๗๗/๓๒๘ ฯ พ. พ. ๒๕/๓/๒ ฯ

๖. ม. โลก ฯ ๗. ส. ส. ๑๕/๓๕๘/๑๑๖ ฯ พ. มหา. ๒๘/๘๘๘/๕๔๘ ฯ

๘. วิ. มหา. ๔/๘/๑๑ ฯ ที. มหา. ๑๐/๔๔/๔๔ ฯ

ส. ส. ๑๕/๕๕๗/๒๐๒ ฯ

มิกานัน โภฏฐุโก(๑) อนุโต ปกฺขินัน ปน วายโส

เอรณฺโฑ อนุโต รุกฺขานัน ตโย อนุตา สมากตาคิ(๒)-

อาทิสฺส ลามเก ฯ อิธาปี ลามเก เอว ทฏฺฐพฺโพ ฯ ตสฺมา อนุตมิตฺ
ภิกฺขเว ชีวิกานนฺตฺติ ภิกฺขเว อิทํ ชีวิกานัน อนุตฺตํ ปจฺฉิมํ ลามกํ
สพฺพนิหีนํ ชีวิตนฺตฺติ อตุโถ ฯ ยทิตฺตํ ปิณฺโฑลยฺนฺตฺติ ยํ อิทํ
ปิณฺฑพฺปริเยสเนน ภิกฺขาจริยาย ชีวิกํ กปฺเปนฺตสฺส ชีวิตํ ฯ
อัยํ ปเนตฺถ ปทฺตฺโถ ปิณฺฑาย อุลลิตฺติ ปิณฺโฑโล ตสฺส
กมฺมํ ปิณฺโฑลยํ ปิณฺฑพฺปริเยสเนน ชีวิกาคิ อตุโถ ฯ

อภิสวาปีติ อุกโกโส ฯ กุปีตา หิ มนฺุสฺสา อตฺตโน
ปจฺจตฺถิกํ ปีโลตฺติกขณฺฑํ นิวาเสตฺวา กปาลหตฺโถ ปิณฺฑํ ปฺริเย-
สมานโน จเรยฺยาสีตฺติ อุกโกสนฺตฺติ ฯ อถ วา ก็ ตฺยํ อกาตพฺพิ (๓)
อตุลฺลิตฺติ โย ตฺวํ เอวํ พลวิริยฺูปนฺโนปี หิโรตฺตปฺปํ ปหาย
กปฺโณ ปิณฺโฑโล วิจฺรลฺลิตฺติ ปตฺตปานิติ เอวมฺปิ อุกโกสนฺตฺติเยว ฯ
ตลฺลจ โข เอตฺนฺตฺติ ตํ เอตํ อภิสปฺมฺปิ สมานัน ปิณฺโฑลยํ ฯ
กุลปฺตฺตา อฺุเปนฺตฺติ อตฺถวสิกาติ มม สาสเน ชาตฺติกุลปฺตฺตา จ
อาจารกุลปฺตฺตา จ อตฺถวสิกา การณฺวสิกา หุตฺวา การณฺวสํ
ปฏฺิจฺจ อฺุเปนฺตฺติ อฺุปกจฺจนฺตฺติ ฯ

ราชาภินิตาติอาทิสฺส เย รณฺโธ สนฺตํ ขาทิตฺวา รณฺณา

๑. โภฏฐุโก อภิธานปฺปทีปิกาย โภฏฐุติ ทิสฺสติ ฯ

ตสฺมา โภฏฐุโกติ ยุตฺตตฺตรํ ฯ ๒. พุ. ขา. ๒๓/๔๘๖/๑๒๔ ฯ

๓. กตฺถจฺ. อุกโกตฺติพฺพิ ฯ

*เล่มที่ 20 ชีวิตสูตถาถนา หน้า 453

พนุทธนาถา พนุทธาปิตา ปลายิตถา ปพพชนุตติ เต รณณา
พนุทธนั อภินิตตถา ราชานิตถา นาม ๑ เย ปน โจเรหิ
อภิวีถิ กเหตุวาทา เอกจเจสุ มารियมาเนสุ เอกจเจ มยิ สามิ
ตุเมหหิ วิสสุถา เกหิ อนชฎาวสิตถา ปพพชิสสามิ ตตถ
ตตถ ยัยิ พุทธปฐาที่ปญญัน กริสสาม ตโต ตุมหากั
ปตตี ทสสามาติ เตหิ วิสสุถา ปพพชนุตติ เต โจราภินิตถา
นาม โจเรหิ มาเรตพพตติ อภินิตตถา ๑ เย ปน อิมิ กเหตุวาทา
ปฐิทาตุ อสกุโกนถา ปลายิตถา ปพพชนุตติ เต อิมิ
นาม ๑ ตถจ โข เอตติ ปญญโทลยิ กุลปุตถา มม สาสเน
เนว ราชานิตถา ๑เป ๑ น(๑) อาชีวิกาปกถา อุเปนติ อปิ
โจ ओติณณมหา ซาติยา ๑เป ๑ ปลณญาเยถาติ อุเปนติ
ปทสมพนุโร ๑

ตตถ ओติณณมหาติ ओติณณา อมหา ๑ ซาติยาติอาทิส
ตมहि ตมहि สตตตนิกาเย ขนุทธนั ปจมาภินิพพตติ ซาติ ๑
ปริปาโก ซรา เกโท มरณั ๑ ถาติโรคโกคสิลทิฏฐิพยสเนหิ
มุจ्जसस สนดาโป อนโต นิชฎานัน โสโก เตหิ มุจ्जसस
วจิวิปปลาโป ปริเทโว ๑ อนิฏฐโผฏฐพพปฏิหตถายสส กายปีพา(๒)
ทุกขั อาฆาตวตถุสสุ อุพหตจิตตสส เจโตปีพา(๓) โทมนสสิ ๑
ถาติพยสนาที่หิ เอว มุจ्जसस ปริเทเวนปี อธิวาเสตุ อสมตถสส
๑. อธิ นสทุโท ปาลियัน ทิสสติ ๑
๒. ม. กายปีพนั ๑ ๓. ม. เจโตปีพนั ๑

จิตตสนดาปสมภูจโต ภูโส อายาโส อุปายาโส ฯ เอเตหิ ชาตืออาทีหิ
โธติณณา ทุกุโขติณณา เตหิ ชาตืออาทีหิ ทุกุเขหิ อนุโต
อนุปฏิภูจธา ฯ ทุกุขปรเตตติ เตหิ ทุกุขทุกุขวตถุหิ อภิภูจธา ฯ
ชาตืออาทโยหิ ทุกุขสส วตถุภาวโต ทุกุขา ทุกุขภาวโต จ
โสภปริเทวทุกุขโทมนสสุปายาสา ทุกุชาติ ฯ อปเปวนาม ฯเป ฯ
ปลณณาเยถติ อิมสส สกลสส วภูจทุกุขราสีสส ปริจเณทกรณั
โอสานกิริยา อปี นาม ปลณณาเยย ฯ

โส จ โหติ อภิขมลาตติ อิทั โย กุลปุตโต ทุกุขสส
อนตั กริสสามิติ ปุพเพ จิตตึ อุปปาเทตวา ปพพชิตโต
อปรภาเก ตั ปพพชั ตถารูปี กาคู น สกโกติ ตั
ทสเสต্তু วุตตึ ฯ ตตถ อภิขมลาตติ ปรภณณานั อภิขมลายิตา ฯ
ติพพสाराโคติ พลวราโค ฯ พุยาปนุนจิตโตติ พุยาปาเทน
ปุตติภูตตตวา วิปนุนจิตโต ปทภูจมนสงกปโป ติจิณสังโค วिय
จณทโคโณ ปเรตตี อุปมาตวเสน ทภูจจิตโต ฯ มภูจสสตีติ
ภตตนิภจิตตกาโก วिय มंसนิภจิตตสุนโข วिय จ นภูจสสตี
อิธ กตึ เอตถ น สรตี ฯ อสมปชาโนติ นิปปญโย ขนธาติ-
ปริจเณทหิโต ฯ อสมมาหิโตติ จณทโสเต พทฐนาวา(๑) วिय
อสนจโต ฯ วิพภูจตจิตโต ปนุถรพหมิโค วिय ภนตมโน ฯ
ปากตินุทริโยติ ยถา คีหิ สัวราภาเวน ปริกคหปริชเน โอลเณติ
๑. ม. พทฐนาวา ฯ

อสิวุตติทริยา เอวิ อสิวุตติทริโย โหติ ฯ

ฉวลาตตนิ นวานิ ททตฏจानเ อลาติ ฯ อุกโต ปทิตติ
มชเณ กุกตตนิ ปมาเณน อฏจงกคตติ อุกโต ทวิสุ โกฐิส
อาทิตติ มชเณ กุกตตนิ ฯ เนว คามติ สเจ หิ ตัง ชุคตค-
โคปานสิปคชปาสกาทีนั อตถาย อุปเนตัง สกกา อสุส คาม
กุกตติ เพรยย ฯ สเจ เขตตคกุกขิ กุกตตรมณจกาทีนั อตถาย
อุปเนตัง สกกา อสุส อรณเณ กุกตติ เพรยย ฯ ยสุมา ปน
อุกยตถาปี น สกกา ตสุมา เอวิ วุตติ ฯ ตถุปมาหนติ ตถุปม
ฉวลาตตสิ อหิ อิมิ ยถาวุตติ ปุคคสิ วทามิ ฯ คิหิโกคา จ
ปริหิโนติ โย อคาเร วสนเตหิ คิหิหิ ทายชเช ภาชชมาน
อณณตา จ โภโก ลททพโพ อสุส ตโต จ ปริหิโน ฯ
สามณณตถจติ อจาริยุปชฌายานิ โอวาเท จตวา ปริยตติ-
ปฏิวะรวเสน ปตตพพิ สามณณตถจ น ปริปุเรติ ฯ อิมิ ปน
อุปม สตถา น ทุสสิลสส วเสน อหริ ปริสุททสิลสส ปน
อลสสส อภิชฌาทีหิ โทเสหิ ทุสสิจตตสส ปุคคสส วเสน
อหริติ เวทิตพพิ ฯ

คาถาสู คิหิโกคาติ กามสุขสมุภกโต(๑) ฯ ปริหิโนติ ชีโน ฯ
สามณณตถนติ ปฏิวะรวาหุสจจณเจว ปริยตติพาหุสจจณจ ฯ
ตาทิส หิ อสุตัง สิตัง สุตัง ปรีโยทาเปตัง น สกโกติ
๑. ม. กามสุขสมุภกโต ฯ

จานคมนาทีสุ อวิขหนุโต สพุพกาลัม มยฺหิ สมิเป เอว วิหเรย
เจปีติ ทสฺเสติ ฯ โส อารกาว มยฺหิ อหฺลจฺ ตสฺสาติ โส
ภิกฺขุ มยา วุตฺตปฏิปฺปํ อปุเรนุโต มม ทูเรยว อหฺลจฺ ตสฺส
ทูเรยว ฯ เอเตน มํสจฺกขุณา ตถาคตทสฺสนํ รูปกายสโมธานลฺล
อการณํ ฌานจฺกขุณาว ทสฺสนํ ฌมฺมกายสโมธานเมว จ
ปฺมาณนฺติ ทสฺเสติ ฯ เตเนวาท ฌมฺมํ หิ โส ภิกฺขเว
ภิกฺขุ น ปสฺสตี ฌมฺมํ อปสฺสนุโต มํ น ปสฺสตีติ ฯ ตตฺถ
ฌมฺโม นาม นววิโร โลกุตฺตรฌมฺโม โส จ อภิชฺฌาทีหิ
ทสฺสตีตฺตเจเตน น สกฺกา ปสฺสตีตฺตํ ตสฺมา ฌมฺมสฺส อทสฺสนโต
ฌมฺมกาเย จ น ปสฺสตีติ ตถา หิ วตฺตต

ภินฺเต วกฺกฺลึ อิมินา ปุตฺติกาเยน ทิฏฺฐเณ โย โย
วกฺกฺลึ ฌมฺมํ ปสฺสตี โส มํ ปสฺสตี ฯ โย มํ ปสฺสตี โส
ฌมฺมํ ปสฺสตีติ(๑)

ฌมฺมญฺโต พุรหฺมญฺโตติ (๒) จ ฌมฺมกาโย อิติปิ พุรหฺมกาโย-
อิตีปิติ (๓) จ อาที ฯ

โยชนสฺเตติ โยชนสฺเต ปเทเส โยชนสฺตมตฺถเกติ อตฺถโล ฯ
เสสํ วุตฺตวิปริยาเยน เวทิตพฺพํ ฯ อริยมคฺคาธิกมวเสน จสฺส
อนภิชฺฌาลูอาทีภาโว ทญฺจพฺโพ ฯ

๑. ส. ข. ๑๓/๒๑๖/๑๔๖ ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๒๔๓/๒๒๕ ฯ

ข. ปฏฺ. ๓๑/๖๖๘/๕๗๒ ฯ ๓. ที. ปา. ๑๑/๕๕/๘๒ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 458

กาถาสฺ มหิจฺฉินฺติ กามเสฺ ติปุพฺสราศตาย มหาอิจฺฉินฺ ๑
วิฆาตวาติ ปทุญฺจมนสงฺกปฺปตตาย สตุเตสฺ อาฆาตวเสน มหิจฺฉิน-
ตตาย อิจฺฉิตาธาเกณ จ วิฆาตวา ๑ เอชานุโคติ เอชา-
สงฺฆาตตาย ตณฺหยา ทาโส วิย หุตฺวา ตํ อนุคจฺฉนฺโต ๑ ราคาทิ-
กิลฺลสปริพาหาภิเวน อนิพฺพุโต ๑ รูปาทิวิสยานํ อภิกงฺขเนน (๑)
กิทฺุโธ. ปสฺส ยาวณฺจ อารกาติ อนฺเชสฺส นิพฺพุตสฺส วีตเชสฺส
สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส โอภาสวเสน สมฺเปปี สมานิ มหิจฺฉิน
วิฆาตวา เอชานุโค อนิพฺพุโต กิทฺุโธ พาลปฺลูชฺชโน ฌมฺม-
สภาวโต ยตฺตกํ ทูเร ตสฺส โส ทูรภาโว ปสฺส วตฺถุปี
น สฺกฺรณฺติ อตฺถิโก ๑ วุตฺตญฺเหดฺ

นภณฺจ ทูเร ปจฺวีจ ทูเร

ปารี สมฺพุทฺทสฺส ตถาหุ ทูเร

ตโต หเว ทูรตฺร วทนฺติ

สฺตลฺยจ ฌมฺโม อสฺตลฺยจ ฌมฺโมติ(๒) ๑

ฌมฺมมภิญญาชาติ จตฺตสจฺจฌมฺมํ อภิญญา ยปญฺญา(๓)
ลาตตีรณปรินฺญาหิ ยถารหํ ปุพฺพภาเค ชานิตฺวา ๑ ฌมฺม-
มญฺญาชาติ ตเมว ฌมฺมํ อปรภาเค มคฺคณาณฺน ปรีณฺญาทิ-
วเสน ยถามรียาํ ชานิตฺวา ๑ ปญฺหิโตติ ปฏิวธพาสฺสจฺเจน

๑. กตฺถจฺ. อภิสฺสฺเคน ๑ ๒. ม. ราชาคิ ๑ ตํ อาลปนี ๑

อจฺ. จตฺถกฺก. ๒๑/๔๗/๖๕ ๑ พุ. ชา. ๒๗/๓๖๓/๑๔๓ ๑

๓. ม. อญฺญา ๑

วิเสสโต มโนปโทสิกา เทวา โมหสฺส อนุทหนตาย จิฑุฑา-
ปโทสิกา เทวา จ นิทสฺสนํ ฯ โมหวเสน หิ เตสํ สติสมฺโมโส
โหติ ตสฺมา จิฑุฑาวเสน อาหารเวลํ อติวุตเตนฺตา กาลํ
กโรนฺติ ฯ อัย ตาว รากาทีนํ ทิฏฺฐธมฺมิโก อนุทหนภาโว ฯ
สมฺปรายโก ปน นิริยาทีสุ นิพฺพตฺตาปนวเสน โมรตโร ทูริ-
วาโส จ อยญจ อตฺโถ อาทิตฺตปริยาเยน วิภาเวตพุโพ ฯ

กาถาสฺ กามเสฺ มุจฺฉิตฺติ วตฺตุกามเสฺ ปาตพฺยตาวเสน
มุจฺฉํ พาลยํ ปมาทํ มิจฺฉาจาริ อापฺนเน ฯ พฺยาปนฺเนติ
พฺยาปนฺนจิตฺเต ทหฺตีติ สมฺพนฺโห ฯ นเร ปาณาติปาติโนติ
อิทํ โทสคฺคิสฺส ฯ อริยธมฺเม อโกวิทฺติ เย ขนฺธายตนาทีสุ
สพฺเพน สพฺพํ อุกฺคหปฺริจฺฉาย มนสิการรหิตา อริยธมฺมสฺส
อกุสลา เต สมฺโมเหเน อภิภูตา วิเสเสน สมฺมุพฺพา นามาติ
วตฺตา ฯ เอเต อคฺคิ อชานนฺตาคิ เอเต รากคฺคิอาทโย อิธ
เจว สมฺปราเย จ อนุทหนฺตีติ อชานนฺตา ปริณฺญาภิสมยวเสน
ปหานาภิสมยวเสน จ อปฺปฏิวิชฺฌนฺตา ฯ สกฺกาเยกริตาคิ
สกฺกาเย อูปาทานกฺขนฺธปฺลยเจ เตณฺหาทิฏฺฐิमानนฺนทฺนากริตา ฯ
วฑฺฒยฺนฺตีติ ปุณฺปุณฺนิ อูปฺปชฺชเนน วฑฺฒยฺนฺติ อาจिनฺนฺติ ฯ
นิริยฺนฺติ อฏฺฐวิธิ มหานิรยํ โสพฺสวิธิ อุตฺสทฺนิริยฺนฺติ สพฺพมฺปิ
นิริยํ ฯ ติริจฺฉานญจ โยนิโยติ ติริจฺฉานโยนิโย จ ฯ อสุรฺนฺติ
อสุรฺกายํ เปตฺติวิสยญจ วฑฺฒยฺนฺตีติ สมฺพนฺโห ฯ

*เล่มที่ 20 อคฺคิสฺตวณณา หน้า 461

เอตตวตา รากคฺคิอาทินิ อธิ เจว สมฺปฺราเย จ อนฺุทหน-
ภาวทสฺสนมฺุเขน วฏฺฺณํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ เนสํ นิพฺุพาปนเนน
วิวฏฺฺณํ ทสฺเสตฺุ เย จ รตฺตินุทิวาติอาทิ วุตฺติ ๑ ตตฺถ ยุตฺตาคี
ภาวานานุโยคฺวเสน ยุตฺตา ๑ กตฺถ สมฺมาสมฺพุทฺทสาสนเน ๑
เตน อนฺุยสาสนเน รากคฺคิอาทินิ นิพฺุพาปนาภาวํ ทสฺเสติ(๑) ๑ ตถา
หิ อนฺุยสาธาธณํ เตสํ นิพฺุพาปนวิธึ อสุภกมฺมฏฺฺจานํ(๒) จ
สงฺเขเปเนว ทสฺเสนโต

เต นิพฺุพาปนฺติ รากคฺคิ นิจฺจ อสุภสฺสณฺิโน

โทสคฺคิ ปน เมตฺตาย นิพฺุพาปนฺติ นรุตฺตมา

โมหคฺคิ ปน ปญฺญา ยายํ นิพฺุเพชคามินฺติ อาห ๑

ตตฺถ อสุภสฺสณฺิโนติ ทฺวตฺตีสาการวเสน เจว อฺุทฺฐ-
มาตกาทิวเสน จ อสุภภาวานานุโยเคน อสุภสฺสณฺิโน ๑
เมตฺตายาติ โส เมตฺตาสหคเตน เจตฺสา เอกํ ทินิ ฝริตฺวา
วิหฺรตีติ(๓) วุตฺตาย เมตฺตภาวนาย ๑ เอตฺถ จ อสุภชฺฺฆมานญจ
ปาทกํ กตฺวา นิพฺุพตฺติตอนาคามิมคฺเคน รากคฺคิโทสคฺคินิ
นิพฺุพาปนํ เวทิตฺพุ ๑ ปญฺญาयाติ วิปฺสุสนาปญฺญาสหิตาย
มคฺคปญฺญา ๑ เตเนวาท ยายํ นิพฺุเพชคามินฺติ ๑ สา หิ

๑. อิทํ วากฺยํ มรฺมมฺโปตฺถเก เอวํ ทิสฺสตีเตน สมฺมาสมฺพุทฺทสาสนโต

รากคฺคิอาทินิ นิพฺุพาปนาภาวํ ทสฺเสติ ๑ ๒. อธิ อาทิสฺสุทฺโท อิจฺฉิตฺพุโพ ๑

จสฺสุทฺโท อติเรโก ขายตี ๑ ๓. อ.จ. ต.ก. ๒๐/๕๐๓/๒๓๕ ๑

กิลเสกขนฺธํ วินิวิชฺฌนฺตี กจฺจติ ปวตฺตตีติ นิพฺเพชคามินีติ

วฺจฺจติ ฯ

อเสถํ ปรินิพฺพนฺตีติ อรหตฺตมกฺเคน อเสถํ รากคฺคิอาที
นิพฺพาเปตฺวา สอุปาทิเสสาย นิพฺพานธาคฺยา จิตฺตา ปญฺญา-
เวปฺพลปฺปตฺตติยา นิปกา ปุพฺเพว สมฺมปฺปชานนฺ สพฺพโส
โกสชฺชสฺส สฺสพฺหีนตฺตา ผลสมฺมาปตฺตติสมฺมาปชฺชเนน อภิลาสุภาเวน
จ รตฺตนิทิวมตฺนุทีตา จริมกจิตฺตนิโรเชน อนุปาติเสสาย
นิพฺพานธาคฺยา อเสถํ ปรินิพฺพนฺติ ตโต จ อเสถํ อนวเสถํ(๑)
วฏฺฏทฺทุกํ อชฺฌกฺ(๒) อติกฺกมฺมีสุ ฯ

เอวํ เย รากคฺคิอาทีเก นิพฺพาเปตฺติ เตถํ อนุปาติเสส-
นิพฺพานนฺ นิพฺพุตี ทสฺเสตฺวา อิทานิ ปฏฺวิวิทฺชฺกุณฺเหี โถเมนฺโต
โอสานคาถมาห ฯ

ตตฺถ อริยทฺทสาตี อริเยหิ พุทฺธาทีหิ ปสฺสิตพฺพํ กิลเสเห
วา อารกตฺตา อริยํ นิพฺพานํ อริยํ จตฺตจฺจเมว วา ทิฏฺฐ-
วฺนฺโตตี อริยทฺทสา ฯ เวทสฺส มกฺคณฺณสฺส เตน วา เวเทน
สํสารสฺส ปรีโยสานํ คตฺตาตี เวทฺกฺโน ฯ สมฺมทญฺญาชาติ สมฺมเทว
สพฺพํ อาชานิตพฺพํ กุสลาที ขนฺธาทีญจ ชานิตฺวา ฯ เสถํ
วตฺตตฺนยเมว ฯ

จตฺตจฺจตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. นิสฺเสถํ ฯ ๒. ม. อจฺจกฺ ฯ

อุปปริกขสุตตวณณา

ปณฺจเม ตถา ตถาติ เตน เตน ปกาเรน ฯ

อุปปริกขเขยฺยาติ วิมฺเสยฺย ปริตุลฺลเยยฺย สมฺมเสยฺย วา ฯ ขถา
ยถาสฺส อุปปริกขโตนฺติ ขถา ขถา อสฺส ภิกฺขุโน อุปปริก-
ขนฺตสฺส ฯ พหิทฺธา จสฺส วิญฺญาณํ อวิกฺขิตฺตํ อวิสฺฐนฺติ
พหิทฺธา รุปาทีอารมฺมเณ อุปปฺชชนกวิกฺเขปาทวโตนฺติ อวิกฺขิตฺตํ
สมาหิตํ ฯ ตโตนฺติ อเว อวิสฺฐํ สียา ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ ภิกฺขเว เยน
เยน ปกาเรน อิมสฺส อารทฺธวิปสฺสกสฺส ภิกฺขุโน อุปปริกขโตนฺติ
สงฺขารे สมฺมสนฺตสฺส ปุพฺเพ สมาหิตการสฺสทฺถกฺขณวเสน สมถ-
นิมิตฺตํ (๑) กเหตุวา สกฺกจฺจํ นินฺนตฺรํ สมฺมสนฺตวณฺณํ ปวตฺเตนฺตสฺส
อตุตฺตโน วิปสฺสนาจิตฺตํ กมฺมฏฺฐานโตนฺติ พหิทฺธา รุปาทีอารมฺมเณ
อุปปฺชชนกํ น สียา อจฺจารทฺธวีริยตฺยา อทฺธจฺจปฺกขิยํ น
สียา เตน เตน ปกาเรน ภิกฺขุ อุปปริกขเขยฺย ปริตุลฺลเยยฺย(๒) ฯ
อหฺมตฺตํ อสฺนฺจิตฺตํ ยสฺมา วีริเย มนฺทํ วหนฺเต สฺมาธิสฺส
พลวาทโตนฺติ โกสฺซชฺชาภิกฺกเวเน อหฺมตฺตํ โคจฺรหฺมตฺตสงฺขาทเ
กมฺมฏฺฐานารมฺมเณ สงฺโกจฺวเสน จิตฺตฺตา สฺนฺจิตฺตํ นาม โหติ
วีริยสมฺตฺยา ปน โยชิตฺยา อสฺนฺจิตฺตํ โหติ วีธี ปฏฺิปนฺนํ ฯ
ตสฺมา ขถา ขถาสฺส อุปปริกขโตนฺติ วิญฺญาณํ อหฺมตฺตํ อสฺนฺจิตฺตํ
อสฺส วีธิปฏฺิปนฺนํ สียา ตถา ตถา อุปปริกขเขยฺย ฯ อนุปาทาย
๑. กตฺถจฺจ. ปวตฺตจฺจิตฺตํ ฯ ๒. ม. ปริตุลฺลเยยฺยาติ ฯ

*เล่มที่ 20 ติกนินิปาตวณณา หน้า 464

น ปรีตสุเสยยาติ ยถา ยถาสุส อูปปริกขโต เอตัม มม เอโส
เม อตตาทิ ตณฺหาทิกฺกุจิกฺคาหฺเวสฺน รุปาทีสุ กณฺจิ สงฺขาริ
อคฺคเหตฺวา ตโต เอว ตณฺหาทิกฺกุจิกฺคาหฺเวสฺน น ปรีตสุเสย
ตถา ตถา อูปปริกฺเขยฺยาติ สมฺพนฺโร ๑ กถิ ปน อูปปริกขโต
ติวริํ เปตํ สียาติ อุกฺทจฺจปฺกฺขิเย จ โกสชฺชปฺกฺขิเย จ
ชฺมเม อวชฺเชนฺโต (๑) วิริยสมตํ โยเชตฺวา ปุพฺเพว วิปฺสฺสนฺนฺก-
กิลเสหิ จิตฺตํ วิโสเชตฺวา ยถา สมฺมเทว วิปฺสฺสนาณานิ
วิปฺสฺสนาวิถิํ ปฏฺิพชฺชติ ตถา สมฺมสโต ๑

อติ ภควา จตฺสจฺจกมฺมฏฺานิกสฺส กิกฺขุโน อนุกฺกเมน
ปฏฺิพทาณานทสฺสนวิสุทฺธิยา อารทฺธาย อจฺจารทฺธวิริยอติลิล-
วิริยวิปฺสฺสนฺนฺกิลเสหิ จิตฺตสฺส วิโสชนฺนฺปาຍိ ทสฺเสตฺวา อิทานิ
ตถา วิโสชิตฺเว วิปฺสฺสนาณาณเณ นจิริสฺเสว วิปฺสฺสนํมฺกฺเคน
จฺมญฺเฐตฺวา สกฺลวฏฺฏทฺกฺขสมตฺกฺกมาຍ สํวตฺตตีติ ทสฺเสนฺโต
พหิทฺธา (๒) กิกฺขเว วิญฺญาณเณติอาทิมาย ทํ วุคฺตฺนยเมว ๑

ยํ ปน วุคฺตํ อายตี ชาติชฺรามรณทฺกฺขสมฺมทฺยสมฺภโว
น โหตีติ ตสฺสตุโถ เอวํ วิปฺสฺสนํ มฺกฺเคน จฺมญฺเฐตฺวา มคฺค-
ปฏฺิปาฏิยา อคฺคมมฺกฺเคน อนวเสสโต กิลเสสฺส จิณฺเณสุ อายตี
อนาคเต ชาติชฺรามรณสกฺลวฏฺฏทฺกฺขสฺส สมฺมทฺยสงฺขาโต สมฺภโว
อูปปาโท จ น โหติ ชาติสงฺขาโต วา ทฺกฺขสมฺมทโย ชฺรา-
๑. ม. วชฺเชนฺโต ๑ ๒. สී. พหิทฺธา จสฺส ๑

*เล่มที่ 20 กามูปตติสุตตวณณา หน้ 465

มรณสงขาทอ ทุกขสมภโว จ น โหติ ฯ

คถาย สุตตสงคปป์หีนสชาติ ตณหาสงโค ทิกุสิสงโค
มานสงโค โกรสงโค อวิชชาสงโค กิเลสสงโค ทุกจริตสงโคติ
อิมถ สุตตุนัน สงคานัน ปหีนตตทา สุตตสงคปป์หีนสส ฯ เกจิ
ปน สุตตตานุสยา เอว สุตต สงคาคติ วทนติ ฯ เนตติจณินนสชาติ
ณินนภวเนตติกสส ฯ วิกขีโณ ชาตีสสาริโรติ ปุนปุนัน ชายนวเสน
ปวตติยา ชาตืเหตุกตตทา จ ชาตืภูโต สสาริโรติ ชาตีสสาริ
โส ภวเนตติยา ณินนตตทา วิกขีโณ ปริกขีโณ ตโต เอว นตติ
ตสส ปุนภกโวติ ฯ

ปณจมสุตตวณณา นิภูจिता ฯ

กามูปตติสุตตวณณา

ณภูเจ กามูปตติโยติ กามปฏิลากา กามปฏืเสวนา
วา ฯ ปจจุปฏุจิกกามาติ นิพทชกามา นิพทชรามมณา ยถา
ต มนุสสา ฯ มนุสสา หิ นิพทชวตตุสมี วสั วตเตนติ ฯ ยตถ
ปฏืพทชจิตตา โหนติ สตมปิ สหสสมปิ ทตวา ตเมว มาตुकามัน
อานตวา นิพทชโภถ ภูณชนติ ฯ เอกจเจ จ เทวา ฯ
จาคมหาราชิกโต ปฏุจาย หิ จตเทวโลกวาสิโน นิพทช-
วตตุสมีเยว วสั วตเตนติ ฯ ปณจสิขวตตุ เจตถ นืทสสนัน ฯ
ตถา เอกจเจ อปาโยเก เนรโยเก จเปตวา เสสอพายสตุตทปิ

*เล่มที่ 20 ติกนิปตวณณา หน้ 466

นิพทรวตถุสมึเยว วลั วตเตนุติ ๑ มจจนา หิ อตตโน มจจนิยา
กจจโป กจจปียาติ เอว สพเพปี ตีรจจนา ปเตา วินิปตีกา
จ ๑ ตสุมานเริเก จเปตวา เสสอปายสตุเต อุปาทาย ยาว
ตสึตกาธา อิม สตุตา ปจจุปฏจิตกามา นาม ๑ นิมนานรติโนติ
สยั นิมนิต นิมนานเ รติ เอเตสนุติ นิมนานรติโน ๑
เต หิ นิลปีตาทิวเสน ยาทีลั ยาทีลั รุปี อิจจनुติ ตาทีลั ตาทีลั นิมนินิตวา
รมนุติ อายสมุโต อนรุทฐสสุ ปุโรโต มนาปกาธิกา เทวตา
วีย ๑ ปรมนิมิตวสวตติโนติ ปเรหิ นิมนิต กามे วลั วตเตนุตีติ
ปรมนิมิตวสวตติโน ๑ เตลั หิ มนั ถตวา ปเร ยถารุจิติ
กามโกถั นิมนินนุติ เต ตตุถ วลั วตเตนุติ ๑ ถถั เต
ปรัสส มนั ชานนุตีติ ปกตเสวนาวเสน ๑ (๑) ยถา หิ กุสโล
สุโท รลโย ภูณชนุตสสุ ยั ยั รุจจติ ตั ตั ชานาติเอว
ปกตียา อธิรุจิตารมมณั ถตวา ตาทีเสเยว นิมนินนุติ เต
ตตุถ วลั วตเตนุติ เมถุนเสวนาทิวเสน กามे ปรีภูณชนุติ ๑
เกจิ ปน หลิตมตเตน โอโลกิตมตเตน อาลึงกิตมตเตน
หตุถกคหณมตเตน จ เตลั กามกิจจัน อิชมตีติ วทनुติ ตั
อฏจกถายั เอต ปน นตถิติ ปฏิกุขิตตุ ๑ น หิ กาเยน
อสุสนตสสุ โฝฏจพุกามกิจจัน สาเชติ ๑ จนนมปี กามาวจร-
เทวานัน กามา ปากตีกา เอว ๑ วุตตญเหตุ
๑. ลี. ปติเสวนาวเสน ๑

*เล่มที่ 20 กามโยคสุตตวณณา หน้า 467

ณ เอเต กามาวจรา สัพพกามสมิทฺธิโน(๑)

สพฺเพสํ เอกสงฺขาคํ อายุ ภวติ กิตฺตกนฺติ ฯ (๒)

กาถาสฺย เย จญฺเณติ เย ยถาวุคฺตเทเวหิ อญฺเณ จ
กามโภคิโน มนุสฺสา เจว เอกจฺเจ อปายูปลกา จ สพฺเพ จ
เต ฯ อิตฺถกาวณฺณถากาวนฺติ อิมํ ยถาปฏิสทฺทตฺถกาวณฺณเจว
อุปตฺตติภวณฺตรสงฺขาคํ อิทฺถ อญฺเณถากาวณฺณจาทิ ทฺวิปฺปเกทํ
ลํสําริ นาทิวตฺตเร น อติภฺกมณฺติ ฯ สพฺเพ ปริจฺจเช กามเมติ
ทิพฺพาภิเกเท สพฺเพปิ กามे วตฺตูกามे จ กิเลสฺกามे จ
ปริจฺจเชยฺย ฯ กิเลสฺกามे อนาคามิมฺคฺเคน ปชฺชนฺโตเยว หิ
วตฺตูกามे ปริจฺจชติ นาม ฯ ปิยรूपสาดรूपคฺริตฺนฺติ ปิยรूपेสุ
รูปาทิสฺสุ สุขเวทนฺสฺสาเทเน คฺริตํ กิทฺธิ ฯ เจตฺวา โสคํ
ทฺรจฺจยณฺติ อญฺเณหิ ทฺรจฺจยํ ทฺรติภฺกมํ ตณฺหาโสคํ อรหตฺต-
มคฺเคน สมฺมจฺฉินฺนิตฺวา ฯ เสสํ เหนฺจฺจา วุคฺตณฺยเมว ฯ

นฺจฺจสุตฺตวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

กามโยคสุตตวณณา

สฺตฺตเม กามโยคยฺตุโตติ ปญฺจกามคฺคณิโก ราโค
กามโยโค เตเน ยฺตุโต กามโยคยฺตุโต อสมฺมจฺฉินฺนกาม-
ราคฺสฺเสตํ อธิวณฺํ ฯ รูปารูปภเวสุ ฉนฺนทฺราโค ภวโยโค ฯ
๑. ม. สัพพกามสมิทฺธิโน ฯ ๒. อภ. วิ. ๓๕/๑๑๐๖/๕๗๐ ฯ

ตถา ฉานนิกนฺติ สสฺสตทิกฺกจิสฺสทฺโศ จ ราโค เตน ยุตฺโต
ภวโยคยฺตุโต อปฺปหีนภวราโคติ อตุโธฯ อากาเมตี พุรหฺมโลเก
จโตะปี ปฏิสนฺธิคฺคหณวเสน อิมํ มนุสฺสโลกํ อากมนฺสีโธ ฯ
เตเนวาท อากนฺตฺวา อิตฺถตฺตฺนฺติ มนุสฺสตฺตภาวสงฺฆาตํ
อิตฺถภาวํ อากมนฺชฺโม มนุสฺเสสุ อฺปฺปชฺชนฺสีโธติ อตุโธ ฯ
กามญฺเจตฺถ กามโยโค อิตฺถตฺตํ อากมนฺสฺส การณํ โย ปน
กามโยคยฺตุโต โส เอกนฺเตน ภวโยคยฺตุโตปี โหตีติ ทสฺสนตฺถํ
กามโยคยฺตุโต ภิกฺขเว ภวโยคยฺตุโตติ อุกฺขมฺปี เอกชฺฌํ กตฺวา
วุตฺตํ ฯ

กามโยควิสฺยฺตุโตติ เอตฺถ อสฺสภฺชฌานมฺปี กามโยควิสฺโยโค ฯ
ตํ ปาทกํ กตฺวา อธิคฺโต อนากาเมมฺภโค เอกนฺเตเนว กามโยค-
วิสฺโยโค นาม ตสฺมา ตติยมกฺคผล จโตะ อริยปฺภคฺโค
กามโยควิสฺยฺตุโตติ วุตฺโต ฯ ยสฺมา ปน รูปรูปภเวสุ ฉนฺทราโค
อนากาเมมฺภเคน น ปหียตี ตสฺมา โส อปฺปหีนภวโยคตฺตา
ภวโยคยฺตุโตติ วุตฺโต ฯ อนากาเมตี กามโลกํ ปฏิสนฺธิคฺคหณ-
วเสน อนากมนฺโต อนากาเมตี ฯ กามโยควิสฺโยควเสเนว หิ สทฺธี
อนวเสสโอรฺมภากิยสฺโยชนสมฺภุชฺชาเตน อชฺฌตฺตสฺโยชนาภาวสฺทฺธิโตะ
อิตฺถตฺตํ อนากนฺตา โหตี ตตฺถ ปรีนินฺพุพายี อนาวตฺติชฺโม ฯ

ยสฺส ปน อนวเสสํ ภวโยโค ปหีนฺโน ตสฺส อวิชฺชา-
โยคาทิวสฺสิญฺจกิลเสาปี ตเทกฺกฺภวโตะ ปหีนฺนาเอว โหนฺตีติ โส

*เล่มที่ 20 กามโยคสูตตวณณา หน้า 469

ปริกขีณภวสัโยชโน อรหัง ชีณาสโวติ วุจจติ ฯ เตน วุตตัม
กามโยควิสัยุตโต ภิกขเว ภวโยควิสัยุตโต อรหัง โหติ ชีณา-
สโวติ ฯ เอกถ จ กามโยควิสัยโค อนาคามี จตฺตถชฌานสุส-
สุขทุกขโสมนสุสน โทมนสุสปปห่าน วิย ตติยมคฺคสุส ทิฏฺฐิ-
วิจิกิจฺจาสีลพฺพตปรามาสสัโยชนปริกขโย วิย จ จตฺตถมคฺคสุส
วณณภณนตฺถัม วุตโตติ ทฏฺฐพฺพิ ฯ ปจฺมปเทน โสตาปนฺนสก-
ทาคามีหิ สทฺฐี สพฺโพ ปุณฺธุชฺชโน คหิโต ทุติยปเทน สพฺโพ
อนาคามี ตติยปเทน อรหติ อรหตฺตนิฏฺเณน เทสนัน
นิฏฺฐาเปสิ ฯ

กาธาสฺ อุภยฺนติ อุภยฺเนน กามโยเคน ภวโยเคน จ
สัยุตฺตาทิ ฯ อตฺถโธ ฯ สตฺตทา กจฺจนฺติ สัสนฺนติ ปุณฺธุชฺชนา
โสตาปนฺนา สกทาคามีโนติ อิมํ ติวิธา สตฺตทา กามโยค-
ภวโยคานํ อปฺปหีนตฺตทา กจฺจนฺติ สัสนฺนติ ตโตเอว ชาติมรณ-
คามิโน โหณฺติ ฯ เอกถ เอกพิชั โกลัโกโล สตฺตถกฺขตฺตฺตฺปรโมติ
ตีสุ โสตาปนฺเนสุ สพฺพมฺพฺพ สตฺตถกฺขตฺตฺตฺปรโม โส อฏฺฐมัม ภวํ
น นีพฺพตฺตติ อตฺตโน ปริจฺฉินฺนชาติวเสน ปน สัสนฺนติ ฯ
ตถา อิตเรปี ฯ สกทาคามีสุปี โย อธิ สกทาคามีมคฺคัม ปตฺวา
เทวโลเก อปฺปชฺชิตฺวา ปุณ อธิ นีพฺพตฺตติ โส อตฺตโน
ปริจฺฉินฺนชาติวเสเนว สัสนฺนติ ฯ เย ปน สกทาคามีโน
ไวมิสฺสกนฺเยน วินา ตตฺถ ตตฺถ เทเวสุเยว มนุสฺเสสุเยว วา

นิพพุตตุนติ เต อุปริมคคาธิคมาย ยาว อินุทริยปริปากา
ปุนปฺปุนิ อุปฺปชฺชนโต สัสนฺติเยว ฯ ปฺนุชฺชเน ปน วุตตพฺพเมว
นตฺถิ สพฺพภวสัโยชนานํ อปริกฺขิณตฺตา ฯ เตน วุตฺตํ
    กามโยเคน สัยฺตฺตา   ภวโยเคน จุกฺขํ
    สตฺตา กจฺจนฺติ สัสารํ   ชาติมรณคามิโนติ ฯ
    กามे ปหนตฺวานาติ กามราคสงฺขาเต กิเลสกาเม อนาคามิ-
มกฺเคน ปชฺหิตฺวา ฯ ฉินฺนสัสยาติ สมฺมจฺฉินฺนกงฺขา ตถจ โข
โสตปาตฺติมกฺเคนเนว ฯ วณฺณณนตฺถิ ปน จตฺตมกฺกสฺส เอว
วุตฺตํ ฯ อรหนฺโต हि อिธ ฉินฺนสัสยาติ อธิปฺเปตา ฯ เตนวาท
ฉิณฺมานปฺนพฺภวาทิ ฯ สพฺพโส จิโณ นววิโรปี มาโน आयตี
ปฺนพฺภโว จ เอเตสนฺติ ฉิณฺมานปฺนพฺภวา ฯ มานกฺกหณฺน
เจตฺถ ตเทกฺกฺจตฺตาย ลกฺขณวเสน वा सपुपो जत्तुत्त-
मक़वशुष्मो गिलेसो कहितोति ฯ चिณฺมานตฺตาย ज सुप्रातिसेसा
निपुपानธत्तु वुत्ता होति चिणฺปฺนพฺภवตฺตาย अनुप्रातिसेसा ฯ
सेसं सुविण्णेष्यमेव ฯ

    สत्तมสฺสวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

กถาณีสลุตตวณณา

อฏฺฐเม กถาณีสลุตติ สุนฺทรสลุตติ ปสฺตถสลุตติ (๑) ปริปุณณ-
สลุตติ ๑ ตถฺถ สลุตติปริปุรี ทวีหิ การณฺหิ โหติ สมฺมเทว
สลุตติวิปตฺติยา อาทินวทสฺสเนน สลุตติสมฺปตฺติยา จ อานิสฺส-
ทสฺสเนน ๑ อธิ ปน สพฺพปริพนฺธวิปฺปมุตฺตสฺส สพฺพา-
การปริปุณณสฺส มคฺคสลุตฺส จ ผลสลุตฺส จ วเสน กถาณตา
เวทิตพฺพา ๑ กถาณชฺมโมติ สพฺเพ โภชฺชิปกฺขิยชฺมมา อธิปฺเปตา ๑
ตสฺมา กถาณา สติปฺญฺจานาทีโภชฺชิปกฺขิยชฺมมา เอตฺตสฺสาคี
กถาณชฺมโม ๑ กถาณปญฺโหติ จ มคฺคผลปญฺจาวเสน
กถาณปญฺโห ๑ โลกุตฺตรา เอว หิ สลุตติชฺมมา เอกนฺต-
กถาณา นาม อฏฺฐปฺสทวตฺตา ๑ เกจิ ปน จตฺตปริสุทฺธิ-
สลุตฺวเสน กถาณสลุตติ วิปฺสฺสนามคฺคชฺมมวเสน กถาณชฺมโม
มคฺคผลปญฺจาวเสน กถาณปญฺโหติ วทฺนฺติ ๑ อเสกฺขาเอว เต
สลุตติชฺมมปญฺจาคี เอเก ๑ อปเร ปน ฆณฺณฺติ โสตาปฺนฺนส-
ทาทคามินิ มคฺคผลสลุตฺติ กถาณสลุตฺติ นาม ตสฺมา กถาณ-
สลุตติ อิมินา โสตาปฺนฺโน สทาทคามิ จ คหิตา โหณฺติ ๑
เต หิ สลุตฺติ ปริปุรการิโน นาม อนาคามิมคฺคผลชฺมมา
อคฺคมคฺคชฺมมา จ กถาณชฺมมา นาม ตถฺถ หิ โภชฺชิ-
ปกฺขิยชฺมมา ภาวนาปริปุรี คจฺจนฺติ ๑ ตสฺมา กถาณชฺมโมติ
๑. ม. ปสฺตถสลุตติ ๑

อิมินา ตติยมกฺกฏฺโศ ปฏฺจาย ตโย อริยา คหิตา โหนฺติ ฯ
ปณฺณากิจฺจสฺส มตฺถกปฺปตฺติยา อกฺคผลฺล ปณฺณา กลฺยาณ-
ปณฺณานาม ตสฺมา ปณฺณเวปฺปุลลปฺปตฺโต อรหา กลฺยาณ-
ปณฺโณติ วุตฺโต ฯ เอวเมว ปุคฺคลา คหิตา โหนฺตีติ ฯ ก็ อิมินา
ปปณฺเจน อกฺคมกฺคผลฺลธมฺมา อิธ กลฺยาณสีลาทโย วุตฺตาติ
ออยมฺมหากํ ขนฺติ ฯ ธมฺมวิภาเคน หิ อัยํ ปุคฺคลวิภาโค น
ธมฺมวิภาโคติ ฯ

เกวลีติ เอตฺถ เกวลํ วุจฺจติ เกนจิ อโวมิสฺสกตฺตาย
สพฺพสขฺขตวิวิตฺตํ นิพฺพานํ ตสฺส อธิคตฺตตา อรหา เกวลี ฯ
อถ วา ปหานภาวนาปาริปุริยา ปรีโยสานอนวชฺชธมฺมปาริ-
ปุริยา จ กลฺยาณกฺกุเณน อพฺยาเสกสฺสขตฺตาย จ เกวลํ อรหตฺตํ
ตทฺธิคเมน เกวลี ชีณาสโว ฯ มกฺคพฺรหฺมจริยวาสํ วสิตฺวา
ปรีโยสาเปตฺวา จิตฺติ วสิตฺวา ฯ อุตฺตเมหิ อกฺกฏฺเตหิ วา
อเสกฺขธมฺเมหิ สมนฺนาคตฺตตา อุตฺตมปฺริโสติ วุจฺจติ ฯ

สีลวาติ เอตฺถ เกนฺกฺกุเณน สีลํ สีลนฺกฺกุเณน สีลํ ฯ
กิมิทํ สีลนํ นาม สมารานํ(๑) สฺสึสฺสยวเสน กายกมฺมาทินํ
อวิปฺปกิณฺณตฺตาติ อตฺโถ ฯ อถ วา อูปชารณํ ฆานาติกุสฺล-
ธมฺมานํ ปตฺติกฺุจฺจานวเสน อาชารภาโวติ อตฺโถ ฯ ตสฺมา สีลติ
สีเลตีติ วา สีลํ ฯ อัยํ ตาว สทฺทลกฺุขณฺนเยน สีลฺกฺุโถ ฯ

๑. สมารานนฺติปี ปาโง ฯ

อปเร ปน สิริฎุโจ สึลลฎุโจ สึตลฎุโจ สึลลฎุโจ สิวฎุโจ สึลลฎุโจติ
นิรุตตินเณน อตถั วณณเณนติฯ ตยิท ปารีปุริโต อติสยโต
วา สึลล อสส อตถิติ สึลลวา จตุปารีสุทฐิสึลลวเสน สึลล-
สมปนุโนติ อตถโตฯ ตตถ ยั เชฎุจกสึลล ตั วิตุถาเรตุวา
ทสเสตตุ ปาติโมกขสัวรสัวโตติอาทิ วุตตุนติ เอกจจัน อัจริยานัน
อธิปโปโยฯ

อปเร ปน ภณนติ อุภยถาปี ปาติโมกขสัวโร ภกวตา
วุตโตฯ ปาติโมกขสัวโร เอว หิ สึลล อิตเรสุ อินุทฐิยสัวโร
จทวารรกขณมตตกเมว อาชีวปารีสุทฐิ ฐมเมเนน ปจจยอุป-
ปาทนมตตกเมว ปจจยสนนุสสิตติ ปฎิลทฐปจจเย อิทมตตกนติ
ปจจเวกขิตถวา ปรีกขณมตตกเมวฯ นิปปริยาเณน ปาติโมกข-
สัวโรว สึลลฯ ยสส โส ภินุโน โส ฉินุณสีโส ปุริโส
วีย หตถปาเท เสธานี รกขิสสตีติ น วตตพโพฯ ยสส ปน
โส อโรโค อจฉินุณสีโส วีย ปุริโส ตานิ ปุณ ปากติกานิ
กตถวา รกขิต्तु สกโกติฯ ตสฺมา สึลลวติ อิมินา ปาติโมกขสึลลเมว
อุทฐิสิตถวา ตั วิตุถาเรตตุ ปาติโมกขสัวรสัวโตติอาทิ วุตตุนติฯ

ตตถ ปาติโมกขนติ สิกขาปทึฯ ตั หิ โย นั ปาติ
รกขติ ตั โมกขเขตติ โมจยติ อาปายิกาทิหิ ทุกเขหิติ ปาติโมกขัฯ
สัวรณั สัวโร กายวาจาหิ อวิตถกโมฯ ปาติโมกขเมว สัวโรติ(๑)
๑. ม. อติสทโท นตถิฯ

ปาติโมกข์สัรวโร เตน สัรวโต ปิหิตกายวาโจติ ปาติโมกข์สัรว-
สัรวโต อิทมสฺส ตสฺมี สีเล ปติฏฺฐิตภาวปริทีปนี ฯ วิหฺรตีติ
ตทนุรูปวิหารสมงฺกิกาวปริทีปนี ฯ อาจารย์โคจรสมฺปนฺโนติ เหฏฺฐา
ปาติโมกข์สัรวสฺส อุปฺริ วิเสทานุโยคสฺส จ อุปการกธมฺม-
ปริทีปนี ฯ อณฺมตเตสฺส วชฺเชสฺส ภัยทสฺสาวีติ ปาติโมกข์สีลโต
อจวนธมฺมตาปริทีปนี ฯ สมာทายาติ ลิกฺขาปทานํ อนวเสสโต
อาทานปริทีปนี ฯ ลิกฺขตีติ ลิกฺขาย สมงฺกิกาวปริทีปนี ฯ
ลิกฺขาปเทสฺสตีติ ลิกฺขิตพฺพธมฺมปริทีปนี ฯ

อปโร นโย กิเลสํ พลวภาวโต ปาปกริยาย สฺกกร-
ภาวโต ปุณฺณกริยาย จ ทฺกกรภาวโต พหุภฺยตฺตํ อปาเยสฺส
ปตนสีโลติ ปาตี ปุณฺชชฺชโน ฯ อนิจฺจตาย วา ภาวาทิสฺส กมฺม-
เวทกฺขิตฺโต ฆณฺฑิยนฺตํ วิย อนวฏฺฐาเนน ปริพฺภมฺนโต คมนสีโลติ
ปาตี มรณฺวเสน วา ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย อตฺตภาวสฺส
ปาตนสีโลติ ปาตี สตฺตสนฺดาโน จิตฺตเมว วา ฯ ตํ ปาตินํ
สัสฺสาร์ทฺกฺขโต โมกฺขเตตีติ ปาติโมกฺโข ฯ (๑) จิตฺตสฺส หิ วิโมกฺเขน
สฺสโต วิมุตฺโต ฯ จิตฺตโวทานา วิสฺสุทฺถนฺตีติ (๒) อนุปาทาย อาสเวหิ
จิตฺตํ วิมุตฺตนฺติ (๓) จ วุตฺตํ ฯ อถ วา อวิชฺชานิทานเหตฺตนา (๔) สัสฺสาร์
ปตติ กจฺจนฺติ ปวตฺตตีติ ปาตี ฯ อวิชฺชานีวฺรณํ สตฺตทานํ

๑. สี่. ปาติโมกข์ ฯ ๒. สี่. ข. ๑๗/๒๕๕/๑๘๔ ฯ

๓. ม. ม. ๑๓/๒๗๔/๒๖๘ ฯ ๔. ม. อวิชฺชาทินาเหตฺตนา ฯ

*เล่มที่ 20 กลุยามสึลลุตตวณณา หน้า 475

ตณฺหาสัโยชนานํ สนฺชาวตํ สัสรตฺตฺตฺติ (๑) หิ วุตฺตํ ๑ ตสฺส ปาติโน
สตุตฺตสฺส ตณฺหาทิสงฺกิลสตุตฺตยโต โมกฺโข เอเตนาติ ปาติโมกฺโข ๑
กณฺเฏกาโลติ(๒)อาทึนํ วิยสฺส สมาสสิทฺธิ เวทิตพฺพา ๑

อถ วา ปาเตติ วินิปาเตติ ทุกฺเขติ ปาติ จิตฺตํ ๑ วุตฺตลฺลหิ

จิตฺเตน นียติ โลโก จิตฺเตน ปริกสฺสตีติ(๓) ๑

ตสฺส ปาติโน โมกฺโข เอเตนาติ ปาติโมกฺโข ปตติ วา เอเตน
อปายทุกฺเข สัสารทุกฺเข วาติ ปาติ ตณฺหาทิสงฺกิลโส ๑
วุตฺตลฺลหิ ตณฺหา ขเนติ ปุริสํ (๔) ตณฺหาทฺติโย ปุริโสติ (๕) จ
อาทึ ๑ ตโต ปาติโต โมกฺโขติ ปาติโมกฺโข ๑ อถ วา ปตติ
เอตฺถาติ ปาติ น อชฺชตฺตฺติกานิ พาทิรานิ จ อายตฺนานิ ๑ วุตฺตลฺลหิ

นสฺส โลโก สมฺปฺปนฺโน นสฺส กุพฺพติ สนฺถวณฺติ(๖) ๑

ตโต นอชฺชตฺตฺติกพาทิรายตฺนสงฺขาตโต ปาติโต โมกฺโขติ
ปาติโมกฺโข ๑ อถ วา ปาโต วินิปาโต อสฺส อตฺถิติ ปาติ
สัสารโร ๑ ตโต ปาติโต(๗) โมกฺโขติ ปาติโมกฺโข ๑ อถวา ๑
สพฺพโลกาธิปติภาวโต ชฺมฺมิสฺสโร ภควา ปตีติ วุจฺจติ มุจฺจติ
เอเตนาติ โมกฺโข ปติโน โมกฺโข เตน ปญฺญตฺตฺตฺตาติ
ปติโมกฺโข ๑ ปติโมกฺโข เอว ปาติโมกฺโข ๑ สพฺพคฺุณฺนํ วา

๑. สั. นี. ๑๖/๔๒๒/๒๑๒ ๑ สั. มหา. ๑๕/๑๐๒๐/๓๐๐ ๑

๒. ม. กณฺเฏกาโลติอาทึนํ ๑ ๓. สั. ส. ๑๕/๑๘๑/๕๔ ๑

๔. สั. ส. ๑๕/๑๗๑/๕๒ ๑ ๕. พุ. อิติ. ๒๕/๑๕๓/๒๓๖ ๑

๕. พุ. ฐุพ. ๓๐/๖๖๗/๓๒๐ ๑ ๖. สั. ส. ๑๕/๑๕๗/๕๖ ๑

๗. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ๑

มุลภาวโต อุตตมภูเจน ปติ จ โส ยถาวุตตภูเจน โมกฺโข
จาติ ปติโมกฺโข ปติโมกฺโข เอว ปาติโมกฺโข ฯ ตถา หิ วุตฺตํ
ปาติโมกฺขนฺติ มุขเมตํ ปมุขเมตฺนฺติ(๑) วิตุถาโร ฯ

อถวา ปอติติ ปการเร อตีติ อจฺจนตฺตเถ นิปาโต ฯ
ตสฺมา ปการเรหิ อจฺจนตํ โมกฺขเจตีติ ปาติโมกฺโข ฯ อิํ หิ
สีลํ สยํ ตทงฺควเสน สมาริสีหิตํ ปญฺญาสหิตญจ วิกฺขมฺภน-
วเสน สมฺมุจฺเจทวเสน จ อจฺจนตํ โมกฺขเจติ โมเจตีติ ปาติโมกฺโข(๒) ฯ
ตํ(๓) จ ปาติโมกฺขํ(๓) ฯ ปติ ปติ โมกฺโขติ วา ปติโมกฺโข ตมฺหา
ตมฺหา วิติกฺกมิตฺตพฺพโทสโต ปติ ปจฺเจกํ โมกฺโขติ อตุโถ ฯ
ปติโมกฺโข เอว ปาติโมกฺโข ฯ โมกฺโขติ วา นิพฺพานํ ตสฺส
โมกฺขสฺส ปฏฺิพิมฺภฺภูตฺนฺติ ปติโมกฺขํ ฯ ปาติโมกฺขสีลสฺวโร หิ
สุริยสฺส อรุณฺณกฺกมณํ วิย นิพฺพานสฺส อุตฺยญฺโต ตปฺปฏฺิ-
ภาโค วิย โหติ ยถารหํ กิเลสฺนิพฺพาปนโตติ ปติโมกฺขํ
ปติโมกฺขํ เอว ปาติโมกฺขํ ฯ อถ วา โมกฺขํ ปติวตฺตติ โมกฺขา-
ภิมฺขนฺติ ปติโมกฺขํ ปติโมกฺขเมว ปาติโมกฺขนฺติ เอวํ ตาเวตฺถ
ปาติโมกฺขสทฺทสฺส อตุโถ เวทิตฺตพฺพโ ฯ

สฺวโรติ ปีทหติ เอเตนาคี สฺวโร ปาติโมกฺขเมว สฺวโรติ
ปาติโมกฺขสฺวโร ฯ อตุโถ ปน ตโต ตโต วิติกฺกมิตฺตพฺพโต
วิริตฺติโย เจตนา วา เตน ปาติโมกฺขสฺวเรน อูเปโต สมฺนฺนาคโต

๑. วิ. มหา. ๔/๑๕๐/๒๐๔ ฯ ๒. ม. ปาติโมกฺขํ ฯ

๓. ม. อิม ปาจา นตฺถิ ฯ

โคจโรติ ติวโร ๙ ตตถ ทสกาตวตถุคณสมนุณาคโต วุตต-
ลภขโณ กลยาณमितโต ยํ นิสสาย อสุตํ สุณาติ สุตถจ
ปรีโยทเปติ กงฺขํ วิโนเทติ (๑) ทิฏฐี อชฺฐํ กโรติ จิตฺตํ ปสาเทติ
ยสฺส จ อนุสิกฺขนฺโต สทฺธาย วทฺตติ สีเลน สุตฺเตน จาเคน
ปญฺญา ยทฺตติ อโย อุนิสฺสยโคจโร ๙ โย ภิกฺขุ อนฺตรมริ
ปวิฏฺโฐ วิถี ปฏฺธิปนฺโน โอกฺขิตตจกฺขุ ยฺมมตฺตทสฺสาวิ สํวฺโต
คจฺจติ น หตฺถิ โอลเณฺโต น อสุตํ น รถํ น ปตฺตี
น อิตฺถิ น ปฺริสํ โอลเณฺโต น อชฺฐํ โอลเณฺโต น
อโร โอลเณฺโต น ทิสาวิตฺสา เปกฺขมาโน คจฺจติ อโย
อารกฺขโคจโร ๙ อุนิพนฺธโคจโร ปน จตฺตารो สติปฺญจानา
ยตฺถ ภิกฺขุ อตฺตโน จิตฺตํ อุนิพนฺธติ ๙ วุตฺตเณหํ ภาควา
โกจฺ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน โคจโร สโก เปตฺติโก วิสโย
ยทิตํ จตฺตารो สติปฺญจานาติ ๙ (๒)

อติ ขลาวุตฺตาย อาจารสมฺปตฺติยา อิมาย จ โคจร-
สมฺปตฺติยา สมนุณาคตฺตตา อาจารโคจรสมฺปนฺโน ๙

อนฺมตฺเตสฺ วชฺเชสฺ ภยทสฺสาวิตฺติ อปฺปมตฺตเกสฺ อนฺป-
ปมาเนสฺ อสฺยจิจฺจ อาปนฺนเสขียอกุสลจิตฺตูปปาทาทีเกเทสฺ
วชฺเชสฺ ภยทสฺสนสีโล ๙ โย หิ ภิกฺขุ ปรมานฺมตฺตํ วชฺชํ
อญฺจสญฺจโยชนสฺตสฺสสุพฺเพสฺสิเนรูปพฺพตฺราษสฺทิสํ กตฺวา ปสฺสตี
๑. วิตรตีติปี ปาโร ๙ ๒. ส. มหา. ๑๕/๓๐๐/๑๕๘ ๙

โยปี ภิกขุ สพฺพลหุํ ทุพฺภาสิตมตฺตํ ปาราชิกสทิสํ กตฺวา ปสฺสตี
อัย อณฺมตฺเตสุ วฺชเชสุ ภยทสฺสาวิ นาม ๑ สมาทาย สิกฺขตี
สิกฺขาปเทสุติ ยงฺกิลฺลิจิ สิกฺขาปเทสุ สิกฺขิตพฺพิ ตํ สพฺเพน สพฺพิ
สพฺพธา สพฺพิ อนวเสสํ สมาทิยิตฺวา สิกฺขตี วุตฺตตี ปฺเรตีตี
อตุโถ ๑

อิติ กลุยามสีโลติ อิมินา ปกาเรน กลุยามสีโล
สมาโน ๑ (๑) ปุคฺคลาธิฏฺฐานวเสน หิ นินฺทิตฺถุจํ สีลํ เอว โข
ภิกฺขเว ภิกฺขุ กลุยามสีโล โหตีตี วุตฺตปุคฺคลาธิฏฺฐานวเสนาว
นิกเมตฺวา กลุยามชฺโมติ เอตถ วุตฺตชฺมเม นินฺทิตฺตฺกามาเนน เตสํ
ชฺมมานํ อิํทํ สีลํ อธิฏฺฐานนฺติ ทสฺเสตฺถ ปฺน อิติ กลุยามสีโลติ
วุตฺตํ ๑

สตุตฺตนํ โปธิปฺกขิยานนฺตฺวาติ สพฺพิ เหนฺจฺจา วุตฺตตุตฺตเมว ๑
ปฺน กลุยามสีโลติอาทิ นิกมนํ ๑

คาถาสฺ ทฺกฺกณฺนฺติ ทฺกฺกฺ จตฺ (ตฺถา) ทฺกฺจฺจริตฺนฺติ อตุโถ ๑
หิริมนฺนฺติ หิริมนฺตํ หิริสฺหิตจฺจิตฺตํ หิริสมฺปนฺนํ สพฺพโส ปาปปวตฺติยา
ชฺคฺจฺจนฺสภาวนฺติ อตุโถ ๑ หิริมนฺนฺติ วา หิริสฺหิตจฺจิตฺตํ หิริคฺค-
หณฺเนว เอตถ โอตฺตปฺปมฺปี คหิตนฺติ เวทิตพฺพิ ๑ หิโรตฺตปฺ-
ปคฺคหณฺเนน จ สพฺพโส ทฺกฺจฺจริตาภาวสฺส เหตุํ ทสฺเสนฺโต
กลุยามสีลตํ เหตุโต วิภาเวตี ๑
๑. กตฺถจฺจ. กลุยามสีลสมฺปนฺโน ๑

(๑)สมุโพธิ์ติ อริยมกคณาณ(๑) กจุนนติ ภาชนุตติ สมุโพธิ์-
คามิโน โพธิ์ปกุชิกาคิ อตุโถ ๗ อนุสสทนต์ิ ราชุสสทาหิ-
รหิตติ ๗ ตถาวิชนุตติปี ปจุนนติ ๗ โพธิ์ปกุชิกานัน ฐมมานัน ภาวนานู-
โยคมนุยุตโตติ ยถา ยถา ปุพเพ วุตตัม ตถาวิธี ตาทิสนุตติ อตุโถ ๗

ทุกุขสสาติ วัณฺณทุกุขสส วัณฺณทุกุขเหตุโน วา ๗ อิเชว
ขยมตฺตโนติ อาสวกุขยาริคมเนน อตฺตโน วัณฺณทุกุขเหตุโน
สมุททยปกุชียสส กิเลสคณสส อิเชว อิมสฺมีเยว อตฺตภาเว
ขยั อนุปฺปาทํ ปชานาติ วัณฺณทุกุขสเสว วา อิเชว จริมก-
จิตฺตนิโรเชน ขยั ชีณภาวํ ปชานาติ ๗

เตหิ ฐมเมหิ สมุปนฺนนติ เตหิ ยถาวุตตสีลาติฐมเมหิ
สมนฺนาคตํ ๗ อสิตนุตติ ตณฺหาทิกุจฺจินิสฺสยानํ ปหีนตฺตา อสิตํ
กตฺตจฺจ อนิสฺสิตํ ๗ สพฺพโลกสฺสชาติ สพฺพสฺมี สตฺต โลเก ๗ เสสํ
วุตฺตนยเมว ๗

อภฺจรมสฺสคฺตวณณา นิฏฺจิตา ๗

๑. ม. สมุโพธิ์ติ อริยวณณํ ตํ ๗

ทานสูตรวณณา

นวม ทานนุติ ทาดพพิ สวตถุกา วา เจตนา ทานํ ฯ
สมปตฺติปริจจาคสฺเสตํ อธิวณฺํ ฯ อามิสทานนุติ จตฺตาริ ปจฺจยา
เทยฺยภาวเวเสน อามิสทานํ นาม ฯ เต หิ ตณฺหาทีหิ อามสิ-
ตพฺพโต อามิสนุติ วุจฺจนุติ ฯ เตสํ วา ปริจจาคเจตนา อามิส-
ทานํ ฯ ฌมฺมทานนุติ อีเชกฺจฺโจ อีเม ฌมฺมา กุสลา อีเม ฌมฺมา
อกุสลา ฯ อีเม ฌมฺมา สาวชฺชา อีเม ฌมฺมา อนวชฺชา ฯ
อีเม วิญญฺครหิตา อีเม วิญญฺปฺปสฺตถา ฯ อีเม สมตฺตา สมากินฺนา
อหิตาย ทุกฺขาย สํวตฺตติ อีเม หิตาย สุขาย สํวตฺตนฺตํ
กุสลากุสลกมฺมปเถ วิชฺชนุโต กมฺมกมฺมวิปาเก อีชฺโลกปรโลกํ
ปจฺจกฺขโต ทสฺเสนุโต วิย ปากฺกํ กโรนุโต อกุสเลหิ ฌมฺเมหิ
นิวตฺตาเปนุโต กุสเลสุ ฌมฺเมสุ ปตฺติจฺจาเปนุโต ฌมฺมํ เทเสติ
อิทํ ฌมฺมทานํ ฯ โย ปน อีเม ฌมฺมา อภิญฺเญยฺยา อีเม
ปริญฺเญยฺยา อีเม ปหาตพฺพา อีเม สจฺฉิกาทพฺพา อีเม
ภาเวตพฺพาติ สจฺฉานิ วิภาเวนุโต อมตฺตาธิคฺมาย ปฏฺธิปตฺติฌมฺมํ
เทเสติ อิทํ สิบาปฺปตฺตํ ฌมฺมทานํ นาม ฯ เอตทกฺคนุติ เอตํ
อคฺคํ ฯ ยทิทนุติ ยํ อิทํ ฌมฺมทานํ วุตฺตํ เอตํ อีเมสุ
ทวิสุ ทานेषु อคฺคํ เสฏฺฐํ อุตฺตมํ ฯ วิวญฺญฺคามิฌมฺมทานญฺหิ
นิสฺสาย สพฺพานตฺถโต (๑) ปริมุจฺจติ สกฺลํ วญฺญฺทกฺขํ อตฺติกฺกมฺติ ฯ
๑. กตฺถจฺจิ. สพฺพวญฺญฺโต ฯ

โลกิยมฺปน ฌมฺมทานํ สพฺเพสํ ทานานํ นิตานํ สพฺพสมฺปตฺตินํ
มฺลํ ๑ เตนาห

สพฺพทานํ ฌมฺมทานํ ฌินาติ

สพฺพรสํ ฌมฺมรโส ฌินาติ

สพฺพรตี ฌมฺมรตี ฌินาติ

ตณฺหกุขโย สพฺพกุขํ ฌินาตีติ ๑ (๑)

อภยทานญฺเจตฺต ฌมฺมทานเนเนว สงฺกหิตนฺติ ทฏฺฐพฺพิ ๑

สาธาณโกกิตาธิปฺปาเยน อตฺตนา ปรีกฺขชิตฺตพฺพโต จตฺต-
ปจฺจยโต สยเมว อภฺยชิตฺวา ปเรสํ สํวิกฺขณํ อามิสสํวิภาโก ๑
สาธาณโกกิตาธิปฺปาเยเนว อตฺตนา วิทิตฺตสฺส อธิคตฺตสฺส ฌมฺมสฺส
อปฺโปสฺสกุโก อหฺตฺวา ปเรสํ อฺปเทโส ฌมฺมสํวิภาโก ๑ จตฺตฺติ
ปจฺจเยหิ จตฺตฺติ จ สงฺกหวตฺตฺตฺติ ปเรสํ อนุคฺคณฺหณํ อนุกมฺปนํ
อามิสานุกฺคโห ๑ วุคฺตฺนเยเนว ฌมฺเมน ปเรสํ อนุคฺคณฺหณํ
อนุกมฺปนํ ฌมฺมานุกฺคโห ๑ เสสํ วุคฺตฺนยเมว ๑

คาถาสฺ ขมาหุ ทานํ ปรมฺนฺติ ยํ ทานํ จิตฺต-
เขตฺตเทยฺยฌมฺมานํ อฺพารภาเวน ปรมํ อุตฺตมํ โภคสมฺปตฺติ-
อาทินํ วา ปฺรูณโต ผลนโต ปฺรสุส วา โลกมจฺจริยาทิกสฺส
ปฺฏิปกฺขสฺส มทฺทนโต หีสนโต ปรมฺนฺติ พุทฺธา ภควนฺโต
อาหุ ๑ อนุตฺตรนฺติ ยํ ทานํ เจตนาทิสมฺปตฺติยา สาทิสยป-

๑. พุ. ฐ. ๒๕/๓๔/๖๓ ๑

*เล่มที่ 20 ทานสุตตวณณา หน้า 483

ปวตติยา อคฺคภาเวน อคฺควิปากตฺตา จ อุตฺตรรหิตํ อนุตฺตร-
ภาวสาธนญฺจาติ อาหุ ๑ ยํ สํวิภาคนฺติ เอตฺถาปี ปรมํ
อนุตฺตรนฺติ ปททวํ อานตฺวา โยเชตพฺพํ ๑ อวณฺณยิตฺติ กิตฺตยิ
โกชนํ ภิกฺขเว ททมาโน ทายโก ปฏิกฺคาหกานํ ปญฺจภูจฺจานานิ
เทตีติ(๑)อาทินา สเจ(๒) ภิกฺขเว สตฺตา ชาเนยฺยํ ทานสํวิภาคสฺส
วิปากนฺติ(๓)อาทินา จ ปัสสยิ ๑ ยถา ปน ทานํ สํวิภาโค จ
ปรมํ อนุตฺตรณจ โหติ ตํ ทสฺเสตฺถ อคฺคมุหิตฺติอาทิ วุตฺตํ ๑

ตตฺถ อคฺคมุหิตฺติ สีลาทิกฺคณวิเสสโยเคน เสฏฺฐเจ อนุตฺตร
ปฺลฺลยกฺเขตฺเต สมฺมาสมฺพุทฺเธ อริยสงฺฆे จ ๑ ปสนฺนจิตฺโตติ
กมฺมผลสทฺธาย รตนตฺตยสทฺธาย จ จิตฺตํ ปสาเทนฺโต
โอกปฺเปเนฺโต ๑ จิตฺตสมฺปตฺติยา หิ เขตฺตสมฺปตฺติยา จ ปริตฺเตปิ
เทยฺยธมฺเม ทานํ มหानุภาवं โหติ มหาชุตฺติกํ มหาวิปฺผาริ ๑
วุตฺตญฺเหหํ

นตฺถิ จิตฺเต ปสนฺนมุหิ อปฺปกา นาม ทกฺขิณา

ตถาคเต จ(๔) สมฺพุทฺเธ อถ วา ตสฺส สาวเกติ ๑ (๕)

วิญฺญูติ สปฺปญฺโย ๑ ปชานนฺติ สมฺมเทว ทานผล-
ทานานิสฺสํ ปชานนฺโต ๑ โก น ยเชถ กาลेติ ยุตฺตปฺปตฺต-
กาลे โก นาม ทานํ น ทเทยฺย ๑ สทฺธาเทยฺยธมฺโม

๑. อญฺ. ปญฺจก. ๒๒/๓๓/๔๔ ๑ ๒. ม. เอวิ เจ ๑

๓. พุ. อิติ. ๒๕/๒๐๔/๒๔๓ ๑ ๔. ม. วา ๑

๕. พุ. วิมาน. ๒๖/๔๓/๘๑ ๑

ปฏิคคาหกาติ อิมสั ตินณั สมมุขิภูตกาเลเยว หิ ทานั สมภวติ
น อณฺณตา ปฏิคคาหกานั วา ทาตุ ยุตฺตกาเล ฯ

เอวั ปจฺมคทาย อามิสทานสัวิภากานุกุคเห ทสฺเสตฺวา
อิทานิ ฌมฺมทานสัวิภากานุกุคเห ทสฺเสตฺตุ เย เจว ภาสฺนุตฺติ
ทฺติยั คถมาห ฯ

ตตฺต อุกฺขณฺติ ภาสฺนุตฺติ สฺสนฺตฺติ วุตฺตา(๑) เทสฺนา
ปฏิคคาหกาติ อุกฺขั ฯ อยมฺปนฺตตฺต สงฺเขปฺตฺโต เย สฺกตฺสฺส
ภควฺโต สาสฺเน สทฺธมฺเม ปสฺนฺนจิตฺตา วิมฺตฺตตายตฺนสึเส จตฺวา
เทสฺนฺติ ปฏิคฺคณฺหนฺติ จ เตสั เทสฺกปฏิคคาหกานั โส ฌมฺม-
ทานฌมฺมสัวิภากฌมฺมานุกุคหฺสงฺขาโต อตฺโต ปรมคตฺสาธฺนโต
ปรโม ตณฺหาสฺงฺกิเลสาทิสฺพฺพสฺงฺกิเลสมลฺวิโสธฺเนน วิสฺุชฺฉตฺติ ฯ
กิตฺติสํณั เย อปฺปมคฺตา สฺกตฺสฺส สาสฺเน ฯ เย จ

สพฺพปาปสฺส อกรณั กุสฺลสฺสุปฺสมปทา

สจฺจิตฺตปริโยทฺปนั เอตํ พุทฺธาน สาสฺนฺตฺติ (๒)

สงฺเขปฺโต เอวั ปกาสิเต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สาสฺเน โอวาเท
อนฺุสฺสิฏฺฐิยั อปฺปมคฺตา อธิสึลลิกฺขาทโย สกฺกจฺจํ สมฺปาเทนฺติ
เตสั วิสฺุชฺฉตฺติ อรหตฺตผลวิสฺุทฺธิยา อติวีย โวทายตฺติ ฯ

นวมฺสฺตฺตวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. วุตฺตตฺตฺตาติ ยุตฺตตฺตรั ฯ ๒. ที. มหา. ๑๐/๕๔/๕๗ ฯ

พุ. ฐ. ๒๕/๒๔/๓๕ ฯ

เตวิชชสูตรวณณา

ทสมเม ฐมฺเมนาติ ฌาเยน สมฺมาปฏิปตฺติสงฺฆาเตน เหตุนา
การณน ๑ ยาย หิ ปฏิปทาย เตวิชฺโฆ โหติ สา ปฏิปทา
อิธ ฐมฺโมติ เวทิตพฺพิ ๑ กา ปน สา ปฏิปทาติ จรณ-
สมฺปทา จ วิชฺชาสมฺปทา จ ๑ เตวิชฺชนฺติ ปุพฺเพนิวาสา-
นุสฺสตีลาณาทีหิ ตีหิ วิชฺชาหิ สมฺนฺนาคตฺ ๑ พฺราหฺมณฺนฺติ
พาหิตปาปพฺราหฺมณฺ ๑ ปญฺญาเปมิติ พฺราหฺมโณติ ปชานาเปมิ(๑)
ปติญฺญาเปมิ ๑ นาณญํ ลปีตลาปนมตฺเตนาติ อญฺญํ ชาติมตฺต-
พฺราหฺมณฺ อญฺญกาทีหิ ลปีตมตฺตวิปฺปลปนมตฺเตน พฺราหฺมณฺ น
ปญฺญาเปมิติ ๑ อถ วา ลปีตลาปนมตฺเตนาติ มนฺตานํ อชฺฌเนน-
อชฺฌาปนมตฺเตน ๑ อุกฺขธาปี ยํ ปน พฺราหฺมณา สามเวทาที-
เวทตฺตยชฺฌเนน เตวิชฺชํ พฺราหฺมณฺ วทนฺติ ตํ ปฏิกฺขิปติ ๑
ภควตา หิ ปรมตฺถโต อเตวิชฺชํ พฺราหฺมณฺเยว เจเต โภวาทีโน
อวิชฺชานิวฺตฺตา เตวิชฺโฆ พฺราหฺมโณติ วทนฺติ เอวํ ปน เตวิชฺโฆ
พฺราหฺมโณ โหตีติ ทสฺสนตฺถํ ตถา พุชฺฌนกาณํ ปุคฺคกาณํ
อชฺฌาเสยฺน อโย เทสฺนา อารทฺธา ๑

ตตฺถ ยสฺมา วิชฺชาสมฺปนฺโน จรณสมฺปนฺโนเยว โหติ
จรณสมฺปทาย วินา วิชฺชาสมฺปตฺติยา อภาวโต ตสฺมา
จรณสมฺปทํ อนฺโตคฺธํ กตฺวา วิชฺชาสีเสเนว พฺราหฺมณฺ
๑. ม. ชานาเปมิ ๑

ปลุณาเปตุกาโม ฐมเมนาหิ ภิกขเว เตวิชชั พุราหุณั
ปลุณาเปมีติ เทสนั สมุจจาเปตุวา กถลจาหิ ภิกขเว ฐมเมนา
เตวิชชั พุราหุณั ปลุณาเปมีติ กถลคกมุยตาย ปุจันิ กตวา
ปุคคลาธิภูจานาย เทสนาย วิชชตตัย วิภชนโต อธิ ภิกขเว
ภิกขุติอาทิมาย ๗

ตตถ อนกวิหิตนุติ อนกวิธั อนกเกหิ วา ปกาเรหิ
ปวตติตั ลัวณณิตนุติ อตโต ๗ ปุพเพนิวาสนุติ สมณนุตราตีตั
ภวั อาที กตวา ตตถ ตตถ นีวูจกขนุชสนตานิ ๗ นีวูจนุติ
อชฎาวูจันิ อนุกตั อตตโน สนตานิ อุปปชชิตวา นีรุตั
นีวูจฐมมั วา นีวูจันิ โจรนิวาเสน นีวูจันิ อตตโน
วิลญาณน วิลญาตั ปรวิลญาณวิลญาตมปิ วา นินนวมุกกา-
นุสสรณาทีสุ ๗ อนุสสรตีติ เอกมปิ ชาตี เทวปิ ชาติโยติ เอวั
ชาติปฎิปาฏิวเสน อนุคนุตวา สรติ อนุเทว วา สรติ จิตเต
อภินินนามิตเต ปริกมมสมนุตรั สรติ ๗

เสยยถิทนุติ อารทฐปการทสสนตเถ นีปาโต ๗ เตเนว
ยวายั ปุพเพนิวาส อารทฐ โหติ ตสส ปการั ทสเสนโต
เอกมปิ ชาตินุติอาทิมาย ๗

ตตถ เอกมปิ ชาตินุติ เอกมปิ ปฎิสนุธิมุลกั จุติ-
ปรีโยสานันิ เอกภวปรียาปนุณันิ ขนุชสนตานิ ๗ เอส นโย
เทวปิ ชาติโยติอาทีสุ ๗ อนกเปปี ลัวูจกขปเปติอาทีสุ ปน

ปริหายมาโน กปโป ลัฏฐกปโป วฑฒมาโน วิฎฐกปโป ฯ
ตตถ ลัฏฐเณ ลัฏฐญายี คหิตโต โหติ ตมมุลกตตะตา วิฎฐเณ
จ วิฎฐญายี ฯ เอวํ หิ สติยานิ ตานิ จตตาริมานิ
ภิกขเว กป্পสฺส อสงฺเขยฺยยานิ กตมานิ จตตาริ ฯ ลัฏฐโฏ
ลัฏฐญายี วิฎฐโฏ วิฎฐญายีติ (๑) วุตตานิ จตตาริ อสงฺเขยฺยยานิ
ตานิ ปริคฺคหิตานิ โหนติ ฯ

ตตถ ตโย ลัฏฐา เตโชลัฏฐโฏ อาโปลัฏฐโฏ วาโย-
ลัฏฐโฏติ ฯ ติสฺโส ลัฏฐสีมา อภสฺสรา สุกกิมฺหา เวหฺป-
ผลาติ ฯ ยथा กปโป เตเชน ลัฏฐติ อภสฺสรโต เหฏฐา
อคฺคินา ทฺยหติ ฯ ยथा อุตฺเทน ลัฏฐติ สุกกิมฺหโต เหฏฐา
อุตฺเทน วิลียติ ฯ ยथा วาเคน ลัฏฐติ เวหฺปผลโต เหฏฐา
วาเคน วิทฺธฺสียติ ฯ วิตฺถารโต ปน โกฏิสฺตสฺสจกฺกวาฬํ
เอกโต วินสฺสติ ฯ อิติ เอวรฺูโป อัยฺ ปุพฺเพนิวาสิ อนฺุสฺสรนฺุโต
ภิกขุ อนเเกปี ลัฏฐกปฺเป อนเเกปี วิฎฐกปฺเป อนเเกปี
ลัฏฐวิฎฐกปฺเป อนฺุสฺสรติ ฯ กถิ อมฺุตราสินฺุติอาทินา
นเยน ฯ

ตตถ อมฺุตราสินฺุติ อมฺุหิ ลัฏฐกปฺเป อมฺุหิ ภเว
วา โยนียา วา คติยา วา วิญฺญาณญฺุจฺติยา วา สตฺตาวาเส
วา สตฺตนิกาเย วา อหฺมโหสิ ฯ เอวฺุณฺนาโมติ ติสฺโส วา

*เล่มที่ 20 ติกนิปทวณณนา หน้ท 488

ผุสุโส วท เอวโคตุโตติ โคตโม วท กสุสโป วท เอวณฺโณติ
โธทาทิ วท สทโม วท เอวมททโรติ สทลิมโสนทททโร ว
ปวตุตผลโกชน วท เอวสุขทุกขปปฏิสเวทิตี อนนคปปรกรณ
กทิกเจตลิกน สทมิสนิรทมิสททปปรเกทน วท สขทุกขน
ปปฏิสเวทิตี เอวมทยุปริยนฺโตติ เอว วสุสสตปริมทณทยุปริยนฺโต
วท จตุรทลิตกปสตุสทสทปริมทณทยุปริยนฺโต วท โส ตโต
จตุโต อมุตฺร อุทปททินฺติ โสท ตโต ทวโต โยนิโต คติโต
วิณฺณณณฺจิตฺโต สตุตทวทสโต สตุตฺนิกทโต วท จตุโต ปุน
อมุกสฺมี นทท ทเว โยนิท คติท วิณฺณณณฺจิตฺติท สตุตทวทเส
สตุตฺนิกทเว วท อุทปททิตี ตตุรทปทสินฺติ อถ ตตุรทป ทเว
โยนิท คติท วิณฺณณณฺจิตฺติท สตุตทวทเส สตุตฺนิกทเว ว
ปุน อโหสิ ท เอวณฺนทโมติอทท วุตฺตนยเมว ท

อถวท ยสฺมท อมุตฺรทสินฺติ อิทฺ อณฺุปฺพเพน อโรหนตุส
อตุตโน อทินิหทรนฺรูปฺ ยถทพลฺ สรณฺ โส ตโต จตุติ
ปปฏินิวตุตฺนตุส ปจจเวกขณฺ ตสฺมท อธิฐปปฺนโนติ อิมิสฺสท
อิฐปปฺตติท อนนฺตฺร อมุตฺร อุทปททินฺติ วุตฺต ทตุรทปทสินฺติ
ตตุรทป ทเว ทเปท สตุตฺนิกทเว วท อสิท เอวณฺนทโมติ
ทตุโต วท มิตุโต วท เอวโคตุโตติ วทเสฏฺโฐ วท กสุสโป
วท เอวณฺโณติ กทโพ วท โธทาทิ วท เอวมททโรติ
สุทฺธทททโร วท สทลโธทททททโร วท เอวสุขทุกข-

ปฏิสัเวตี ทิพพสุขปปฏิสัเวตี วา มานุสสุขทุกขปปฏิสัเวตี วา ฯ
เอวมายุปริยญโตติ เอวํ ตัตฺตปรมายุปริยญโต ฯ โส ตโต จุโตติ
โส อหํ ตโต ภาวาทิตโต จุโต ฯ อิธูปปนฺโนติ อิธ อิมสฺมี จริมภเว
มนุสฺโส หุตฺวา อุปปนฺโนนิ พุพฺตุโต ฯ

อิตฺตี เอวํ ฯ สาการํ สอุทฺเทสนฺติ นามโกตฺตาทิวเสน
สอุทฺเทสํ วนฺณาทิวเสน สาการํ ฯ นามโกตฺเตน หิ สตฺตา
ติสฺโส โคตโมติ อุทฺทิสฺยฺนฺติ วนฺณาทีหิ สามี โอทาทิตติ
นानตฺตโต ปญฺญาณฺติ ฯ ตสฺมา นามโกตฺตํ อุทฺเทโส อิตฺเร
อาการา ฯ อยมสฺส ปจฺมา วิชฺชา อธิคฺตาคิ อัย อิมินา
ภิกฺขุณา ปจฺมํ อธิคมวเสน ปจฺมา วิทิตกรณญฺเณน วิชฺชา
อธิคฺตา สจฺฉนิกฺคา โหติ ฯ กิ ปนํยํ วิทิตํ กโรติ ฯ
ปุพฺเพนิวาสํ ฯ อวิชฺชาติ ตสฺเสว ปุพฺเพนิวาสสฺส อวิทิต-
กรณญฺเณน ตสฺส ปฏิจฺฉาทกโมโห วุจฺจติ ฯ ตโมติ เสว
โมโห ปฏิจฺฉาทกญฺเณน ตโมติ วุจฺจติ ฯ อาโลโกติ สามี
วิชฺชา โอทาสกรณญฺเณน อาโลโก ฯ เอกฺถ จ วิชฺชา อธิคฺตาคิ
อยมคฺถุโล เสสํ ปัสสวจฺฉนํ ฯ โยชฺณา ปเนตฺถ อัย โย
เตน ภิกฺขุณา วิชฺชา อธิคฺตา ตสฺส อธิคฺตวิชฺชสฺส อวิชฺชา
วิหฺตา วินญฺจฺจติ (อฺตฺถ(๑)) กสฺมา ยสฺมา วิชฺชา อุปฺปนฺนา(๒) ฯ
๑. อิทํ อติเรกํ ขายติ ฯ ๒. ปปญฺจ. ๑/๒๑๔ ฯ
สี. ตสฺมา วิชฺชา อุปฺปนฺนา ฯ ม. ยสฺมา วิชฺชา อุปฺปนฺนาติ ฯ

เสสปรทพยปี เอเสว นโย ฯ

ยถา ตนฺติ เอตฺถ ยถาติ โอปมฺมตฺเต ตนฺติ นิปาต-
มตฺตํ ฯ สติยา อวิปฺปวาเสน อปฺปมตฺตสฺส ฯ วีริยาตาเปน
อาตาปีโน ฯ กายเ จ ชีวีเต จ อนเปกฺขตาย ปหิตตฺตสฺส
เปสิตตฺตสฺสชาติ(๑) อตฺโถ ฯ อิํ ฐตฺตํ โหติ ยถา อปฺปมตฺตสฺส
อาตาปีโน ปหิตตฺตสฺส วิหโรโต อวิชฺชา วิหณฺเณยฺย วิชฺชา
อุปฺปชฺเชยฺย ตโม วิหณฺเณยฺย อาโลโก อุปฺปชฺเชยฺย เอวเมว
ตสฺส ภิกฺขุโน อวิชฺชา วิหตา วิชฺชา อุปฺปนฺนา ฯ ตโม วิหโรโต
อาโลโก อุปฺปนฺโน ตสฺส ปธานานุโยคสฺส อนฺรูปรเมว ผลิ
ลภิตฺวา วิหโรตีติ ฯ

ทิพฺเพน จกฺขุณาติ เอตฺถ ยํ วตฺตพฺพิ ตํ เหฏฺฐา
วตฺตเมว ฯ วิสุทฺเทนาคี จุตฺตปาตทสฺสเนน ทิฏฺฐิวิสุทฺธิเหตุภาวโต
วิสุทฺธิํ ฯ โย หิ จุตฺตมตฺตเมว ปสฺสตี น อุปฺปาดํ โส
อุจฺเจททิฏฺฐี คณฺหาติ ฯ โย อุปฺปาทมตฺตเมว ปสฺสตี น จุตฺตี
โส นวสตฺตปาตภาวทิฏฺฐี คณฺหาติ ฯ โย ปน ตทฺถยํ ปสฺสตี
โส ยสฺมา ทูริยมฺปิ ทิฏฺฐิคคฺคํ อตีวตฺตตี ตสฺมาสฺส ตํ ทสฺสนํ
ทิฏฺฐิวิสุทฺธิเหตุ โหติ ตทฺถยํ จายํ พุทฺธปฺตฺโต ปสฺสตี ฯ เตน
วตฺตํ จุตฺตปาตทสฺสเนน ทิฏฺฐิวิสุทฺธิเหตุภาวโต วิสุทฺธินฺติ
เอกาทสฺสอุปกฺกิลเสววิหโรโต วา วิสุทฺธิํ ฯ ยถาห
๑. ม. เปสิตจิตฺตสฺสชาติปี ฯ

วิจิจฺจมา จิตฺตสฺส อุปฺกุกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา วิจิจฺจํ จิตฺตสฺส
อุปฺกุกิเลสํ ปชหี อโยนิโสมนสิกาโร(๑)ฯเปฯ ถินมิทฺธํ ฌมฺภิตตฺตํ
อุพฺพิลํ (๒) ทฺฏฺฐลฺลํ อจฺจารทฺธวิริยํ อติลีนวิริยํ อภิชปฺปา
นानตฺตสฺสญฺจมา อตินิขฺมมายิตตฺตํ รูปานํ จิตฺตสฺส อุปฺกุกิเลโสติ
ปชหิตฺตพฺโพติ(๓) เอวํ วุตฺเตหิ เอกาทสฺหิ อุปฺกุกิเลเสหิ อนุ-
ปฺกุกิเลทฺฐตฺตา วิสฺสุทฺธํ ฯ มนุสฺสฺสูปจาร์ อติกุกมิตฺวา รูปทสฺสเนน
อติกุกนตฺตมานุสํกํ มํสจกฺขํ อติกุกนตฺตตฺตา อติกุกนต-
มานุสํกํ ฯ เตน ทิพฺเพน จกฺขุณา วิสฺสุทฺธเนน อติกุกนต-
มานุสเกน ฯ สตฺเต ปสฺสตีติ มนุสฺสํมํสจกฺขุณา วิย สตฺเต
ปสฺสตี ทกฺขติ โอลเกติ ฯ

จวมาเน อุปฺปชฺชมาเนติ เอตฺถ จุตฺติกฺขณฺเณ อุปฺปตฺตติกฺขณฺเณ
วา ทิพฺพจกฺขุณาปี ทฺฏฺฐํ น สกฺกาฯ เย ปน อาสนฺนจุตฺติกา
อิทานิ จวิสฺสนฺติ เต จวมาณาฯ เย จ คหิตปฺปฏิสนฺธิกา
สมฺปติ นิพฺพตฺตา วา เต อุปฺปชฺชมานาติ อธิปฺเปตาฯ เต
เอวรูปฺเป จวมาเน อุปฺปชฺชมาเน จ ปสฺสตีติ ทสฺเสติ ฯ หีนฺเต
โมหนิสฺสนฺทฺยตฺตตฺตา หีนานํ ชาตฺกฺลโภคาทินํ วเสน หีลิตฺเต
ปรีฏฺเต ฯ ปณฺเฑติ อโมหนิสฺสนฺทฺยตฺตตฺตา ตพฺพิปรีเต ฯ สุวณฺเณติ
อโทสนิสนฺทฺยตฺตตฺตา อิกฺกุจกนฺตมณาปวณฺณยฺตฺเต ฯ ทพฺพณฺเณติ
โทสนิสนฺทฺยตฺตตฺตา อนิกฺกุจกนฺตอมณาปวณฺณยฺตฺเต ฯ อภิรฺูเป
๑. ม. อุปฺกุกิเลสํ ปชหี อมนสิกาโร ฯ เป ฯ
๒. สී. อุปฺพิลํ ฯ ๓. ม. อ. ๑๔/๔๖๕/๓๐๕ ฯ

วิรูเปตีปี อตุโถ ๑ สุกเตติ สุกตีกเต อโลภนิสฺสนุทยุตตตุตา วา
อทุเฒ มหทุเน ๑ ทุกคเตติ ทุกคตีกเต โลภนิสฺสนุทยุตตตุตา
วา ทลิตุเท อุปฺนุณปานโกชเน ๑ ยถากมฺมุปลเคติ ยํ ยํ กมฺมํ
อุปฺจิตํ เตน เตน อุปฺคเต ๑ ตตฺถ ปฺริเมหิ จวมานเตอาทีหิ
ทิพฺพจกฺขุกิจฺจํ วุคฺคํ อิมินา ปน ปเทน ยถากมฺมุปลคณฺณณ-
กิจฺจํ ๑

ตสฺส จ ฅาณสฺส อโย อุปฺปตฺติกโม อิธ ภิกฺขุ
เหฏฺฐา นิริยาภิมฺขํ อาโลกํ วทุเฒตฺวา เนรยิกเ สตฺเต ปสฺสตี
สหนตฺํ ทุกฺขํ อนุภวมาเน อิํ ทสฺสนํ ทิพฺพจกฺขุฅาณ-
กิจฺจเมว ๑ โส จ เอวํ มนสิกโรติ กิณฺณุ โข กมฺมํ กตฺวา
อิเม สตฺตา เอตํ ทุกฺขํ อนุภวนฺตฺิติ อถสฺส อิํ นาม
กตฺวาตี ตํกมฺมารมฺมณฺํ ฅาณฺํ อุปฺปชฺชตี ๑ ตถา อุปฺริ
เทวโลกาภิมฺขํ อาโลกํ วทุเฒตฺวา นนฺทนวนมิสฺสกวณฺปารุสฺส-
วนาทีสุ สตฺเต ปสฺสตี ทิพฺพสมฺปตฺตี อนุภวมาเน อิํทมฺปิ ทสฺสนํ
ทิพฺพจกฺขุฅาณกิจฺจเมว ๑ โส เอวํ มนสิกโรติ กิณฺณุ โข กมฺมํ
กตฺวา อิเม สตฺตา เอตํ สมฺปตฺตี อนุภวนฺตฺิติ อถสฺส อิํ
นาม กตฺวาตี ตํกมฺมารมฺมณฺํ ฅาณฺํ อุปฺปชฺชตี ๑ อิํ ยถา-
กมฺมุปลคณฺณณํ นาม ๑ อิมสฺส วิสส ปริกมฺมํ นาม นตฺถิ ๑
ยถา จิมสฺส เอวํ อนาคตฺสฅาณสฺสาปี ๑ ทิพฺพจกฺขุปาทกาเนว
หิ อิมานิ ทิพฺพจกฺขุณา สเหว อิชฺฅนฺตฺิ ๑ กายทฺวจริเตนาตี-

*เล่มที่ 20 เติวิชชุตตวณณา หน้า 493

อาทิสฺยํ วุตตพฺพิ ตํ เหฏฺฐา วุตตนยเมว ฯ อิธ วิชฺชาติ
ทิพฺพจกฺขุณาณวิชฺชา ฯ อวิชฺชาติ สุตตानํ จุตฺตปฏิสฺสนฺธิจฺญาติกา
อวิชฺชา ฯ เสถํ วุตตนยเมว ฯ

ตติยวาระ วิชฺชาติ อรหตฺตมคฺคณาณวิชฺชา ฯ อวิชฺชาติ
จตุสจฺจปฺปฏิจฺญาติกา อวิชฺชา ฯ เสถํ เหฏฺฐา วุตตนยตฺตา
สุวิญญेยเมว ฯ เอวํ โขติอาทิสฺยํ นิคมนํ ฯ

กาถาสฺย อัย สงฺเขปตฺโต โย ยถาวุตฺตํ ปุพฺเพนิวาทํ
อเวติ อธิจฺจติ(๑) วุตตนยเนน ปากฺกํ กตฺวา ชานาติ ฯ โย
เวทิตฺปิ ปาโจ โย อเวทิตฺ วิทิตํ กตฺวา จิตฺติ อตฺโต ฯ
ฉพฺพิสฺสตีทเวโลกสงฺฆาตํ สกฺกํ จตุพฺพิชฺชํ อปายญฺจ วุตตนยเนน
ทิพฺพจกฺขุณา ปสฺสตี ฯ ธาติ(๒) ตโต ปรี ชาตฺกฺขยสงฺฆาตํ
อรหตฺตํ นิพฺพานเมว วา ปตฺโต อธิคฺโต ตโต เอว อภิญญา
อภิวิสฺสุจาย มคฺคปญฺญาช ชานิตพฺพิ จตุสจฺจธมฺมํ ชานิตฺวา
กิจฺจโวสาเนน โวสีโต นิฏฺฏานปฺตฺโต โมเนยฺยธมฺมสมนฺนาคเมน
มุนิ จินาสโว ยสฺมา เอตาหิ ยถาวุตฺตาหิ ตีหิ วิชฺชาหิ
สมนฺนาคตฺตฺตา ตโต ตติยวิชฺชาย สพฺพธา พาหิตปาปตฺตา
จ เติวิชฺชํ พุราหุณฺณํ นาม โหติ ตสฺมา ตเมว อหํ
เตวิชฺชํ พุราหุณฺณํ วทามิ อญฺญํ ปน ลปิตฺลาปนํ ยชฺฐาติ-
มนฺตปทานํ อชฺฐาปนปรี เติวิชฺชํ พุราหุณฺณํ น วทาม
๑. ม. อวคฺจติ ฯ ๒. ม. อโถติ ฯ

ขุททกนิกายกุกกถา อิติวุตตกวณณา (ปรมตถที่ปนี) - หน้าที่ 494
*เล่มที่ 20 ติกนิปาตวณณา หน้า 494

เตวิชโชติ ตํ น กถมิตี ฯ

อิตี อิมสมี วคเ ทุตยสุตเต วภูฏํ กถิตํ ปญจมอฏฐม-
ทสมสุตเตสุ วิวภูฏํ กถิตํ อิตเรสุ วภูฏวิวภูฏํ กถิตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

ทสมสุตตวณณา นิฏฐิตา ฯ

ปญจมวคควณณา นิฏฐิตา ฯ

ปรมตถที่ปนิยา ขุททกนิกายกุกกถาย อิติวุตตกสฺส

ติกนิปาตวณณา นิฏฐิตา ฯ

จตุกกนิปาตวณณา

พราหฺมณชฺมยาคสูตวณณา

จตุกกนิปาตสฺส ปจฺเม อหฺนฺติ อตฺตนิทฺเทโส ฯ โย
หิ ปโร น โหติ โส นียกชฺมตฺตสงฺขาโต อตฺตา อหฺนฺติ
วฺจฺจติ ฯ อสฺมึติ ปฺฏิขานนา ฯ โย ปรมคตพฺราหฺมณภาโว
อหฺนฺติ วฺจฺจมาโน ตสฺส อตฺตนิ อตฺติภาโว ปฺฏิขานนฺโต หิ
สคฺคา อสฺมึติ อโวจ ฯ อหฺมสฺมึติ จ ยถา อหฺมสฺมิ พฺรหฺมา
มหาพฺรหฺมา เสโยหฺมสฺมึติ จ อปฺปหีนทิกฺกุจิมานานุสยา ปุถุชฺชนา
อตฺตโน ทิกฺกุจิมานมณฺเฒนาภินเวสวเสน อภิวทฺนฺติ น เหว วุตฺติ ฯ
สพฺพโส ปน ปหีนทิกฺกุจิมานานุสโย ภควา สมณฺณํ อนฺติธาวนฺโต
โลกสมณฺณานูโรเชน เวนเนยฺยสนฺตानุสฺส ชฺมมํ ปตฺติจฺเญนฺโต
เกวลํ ตาทิสสฺส คฺคณฺสฺส อตฺตนิ วิชฺชมานตํ ปฺฏิขานนฺโต
อหฺมสฺมึติ อหฺ ฯ พฺราหฺมโณติ พาทิตปาปตฺตา พฺรหฺมสฺส จ
อณฺนโต พฺราหฺมโณ ฯ อโย เหตุถ อตฺโถ ภิกฺขเว อหํ
ปรมคตโต พฺราหฺมโณสฺมึติ ฯ ภควา หิ สพฺพทาการปฺริญฺณสฺส
ทานสํยมาทิวคตฺตสมาทานสฺส นีรวเสสยา ตปจฺริยาชฺช ปาโร
คโต สมฺมเทว วุสิตพฺรหฺมจฺริยวาโส สกฺลเวทนฺตคฺคฺช สฺวีสฺสทฺช-
วิชฺชาจฺโร สพฺพธา นินฺหาตปาปมโล อนฺตฺตรสฺส อริยมคฺค-
สงฺขาตสฺส พฺราหฺมณสฺส วตฺตา ปวตฺตา สฺปฺริสฺสทฺชสฺส จ

สาสนพุมหจริยสุส ปเวเตตา ตสุมา สพุโส พาหิตปาปตดา
พุมหสุส จ อณนโต กณนโต ปรมคฤณ พุมหโมติ
วูจติ ฯ

อิติ ภควา สเทวก โลก อตุตโน อนุตุตริ พุมหณภาว
ปเวเตตวา(๑) ยานี ตานี พุมหณทานาทีนึ ฉ กมฺมานิ
พุมหณสุส ปณฺญาเปนฺติ เตสมฺปิ สุปริสุทธานํ อุกกัโสโต
อตุตนิ ตัวิชฺชमानตํ ทสฺเสตฺถุ ยาจโยโคติอาทิมหา ฯ

ตตุถ ยาจโยโคติ ยาจโยเคหิ(๒) ยุตฺโต ฯ ยาจนฺตฺติ ยาจ
ยาจกาเต ปเนตฺถ เวเนยฺยา เวทิตพฺพา ฯ เต หิ เทเสตฺถ
ภนฺเต ภควา ชมฺมํ เทเสตฺถ สุกโต ชมฺมนฺติ ภควนฺตํ
อุปสงฺกमितฺวา ชมฺมเทสนํ ยาจนฺติ ฯ ภควา จ เตสํ อิจฺฉา-
วิฆาตํ อกโรนฺโต ยถารุจิ ชมฺมํ เทเสนฺโต ชมฺมทานํ เทตฺติ
ยาจโยโค สทา สพุพกาลํ เตหิ อวิริหิตฺวา ฯ อถวา ฯ
ยาจโยโคติ ยาจนโยคฺโค(๓) อธิปฺปายปฺปฺรณฺโต ยาจิตต ยุตฺโตติ
อตุโถ ฯ ยาจโยโคติปิ ปาโง ฯ ตตุถ ยาไซ วูจติมหาทานํ ฯ
ยิจฺฉนฺติ อตุโถ ฯ อธิ ปน ชมฺมทานํ เวทิตพฺพํ ฯ ยาเช นียุตฺโตติ
ยาจโยคา ฯ สทาติ สพุพทา อนวฺรตปฺปวตฺต(๔)สทฺชมฺมมหา-
ทานนฺติ อตุโถ ฯ อถ วา ยาเชน โยเชตฺติปิ ยาจโยโค ฯ
๑. กตุถจิ. โชเตตฺวา ฯ ๒. ม. ยาเจหิ ฯ ๓. ยาจเน นียุตฺโตติ
ยาจโยโคติปิ ปาโง ฯ ๔. ม. อนวฺรตปฺปวตฺต... ฯ

ติวิธทานสงขาเตน ยาเชน สตุเต ยถารหิ โยเชติ ตตุถ ทาเน
นิโยเชตีติ อตุโถ ฯ ยาชโยโค สตตनुติปิ ปจันติ ฯ

ปยตปาณิตี ปริสุทฺทหตุโถ ฯ โย หิ ทานาธิมุตฺโต
อามิสทานิ เทนฺโต สกุกจฺจํ สหตุเถน เทยฺยธมฺมํ ทาคู สทา
โรตฺตหตุโถเยว โหติ โส ปยตปาณิตี วุจฺจติ ฯ ภควาปิ ธมฺม-
ทานาธิมุตฺโต สกุกจฺจํ สพฺพกาลิ ธมฺมทานเณ ยุตฺตปฺปยุตฺโตติ
กตุวา วุตฺติ ปยตปาณิตี ฯ สทาติ จ ปํ อิมินาปิ สทฺธิ
โยเชตพฺพํ ฯ สทา ปยตปาณิตี ฯ อวิภาเคน หิ สตุตา เวเนยฺย-
โลกสฺส สทฺธธมฺมทานิ สทา สพฺพกาลิ ปวตุเตนฺโต ตตุถ
ยุตฺตปฺปยุตฺโต หุตฺวา วิหริติ ฯ

อปโร นโย โยโค วุจฺจติ ภาวนา ฯ ยถาห โยคาเว
ชายเต ฐริตี ฯ (๑) ตสฺมา ยาชโยโคติ ยาชภวานิ ปริจฺจจากภวานิ
อนฺนยุตฺโตติ อตุโถ ฯ ภควา หิ อภิสมฺโพธิโต ปุพฺเพ โพธิสตุต-
ภูโตปิ กรุณาสมฺมุสฺสาหิโต อนวเสสโต ทานิ ปริพฺรุเหฺนฺโต ตตุถ
อุกฺกัสปารมิปฺปตุโต หุตฺวา อภิสมฺโพธิ ปาปุณิ พุทฺโธ หุตฺวาปิ
ติวิธิ ทานิ ปริพฺรุเหสิ วิเสสโต ธมฺมทานิ ปเรปิ ตตุถ
นิโยเชสิ ฯ ตถา หิ โส เวเนยฺยยาจกานิ กสฺสจิ สรณานิ อทาสิ
กสฺสจิ ปญฺจ สีลานิ กสฺสจิ ทส สีลานิ กสฺสจิ จตุปาริสุทฺธิสีลํ
กสฺสจิ ชุตฺตธมฺเม กสฺสจิ จตุตาริ ฌานานิ กสฺสจิ อฏฺฐ

๑. พุ. ฐ. ๒๕/๓๐/๕๒ ฯ

สมาปตติโย กสฺสจि ปญจาภิญญาโย จตฺตารโ มกุเต จตฺตาริ
สามณฺณผลานิ ติสฺโส วิชฺชา จตฺสฺโส ปฏิสมฺภิทาติ เอวมาทิ-
โลกิยโลกุตฺตรเกทํ คุณฺชนํ ฌมฺมทานวเสน ยถาธิปฺปายํ เทนฺโต
ปเร จ เทถาติ นิโยเชนฺโต ปริจฺจาคภาวนํ ปริพฺพุเทสิ ฯ
เตน วุตฺตํ ปริจฺจาคภาวนํ อนฺนุยฺตฺโตติ ฯ ปยตปาณฺติติ वा
อายตปาณฺติ ฯ หตฺถคตํ กิณฺจิจิ ทาตุ เอहि คณฺหาติ ปสฺวาริต-
หตฺโถ วิย อาจริยมฺภุจฺสิ อกตฺวา สทฺธฌมฺมทานे ยุตฺตปฺปยฺตฺโตติ
อตุโถ ฯ ปยตปาณฺติติ वा อุสฺสาหิตหตฺโถ อามิสทานํ ทาตุ
อุสฺสาหิตหตฺโถ วิย ฌมฺมทานे กตฺสฺสาโหติ อตุโถ ฯ

อนฺติมเทหฺชโรติ พฺรหฺมจริยวาเสน พฺรหฺมณฺณกรณานํ
ฌมฺมานํ ปาริปุริยา ปจฺฉิมคตฺตภาวธาโร ฯ อวฺสิตฺวโต หิ
วสฺลกรณานํ ฌมฺมานํ อปฺปหานเนน วสฺลาทิสฺมณฺญา คติ อายตี
คพฺภเสยฺยา สียา ฯ เตน ภควา อตฺตโน อจฺจนตฺวสฺสิตพฺรหฺมณ-
ภาวํ ทสฺเสติ ฯ อนฺนุคฺตโร ภิสฺสโก สลฺลคฺตฺโตติ ทุตฺติกิจฺจสฺส
วณฺณทฺทกฺขโรคฺสฺส ติกิจฺจนฺโต อุตฺตโม ภิสฺสโก อณฺเณหิ
อนฺนุทฺตรณฺนิยานํ ราคาทิสฺลฺลทานํ กนฺตฺนโต สฺมจฺเจทวเสน
สฺมทฺตรณฺโต อุตฺตโม สลฺลกนฺตฺนเวชฺโซ ฯ อิมินา นิปฺปฺริยายโต
พฺรหฺมณฺณกรณานํ ฌมฺมานํ อตฺตนิ ปติฏฺฐิตานํ ปฺรสนฺตฺตिय
ปติฏฺฐาปเนน ปเรสมฺปิ พฺรหฺมณฺณกรณมาห ฯ

ตสฺส เม ตฺเมห ปฺตฺตาทิ ตสฺส เอวรูปสฺส มม ตฺเมห

ภิกขเว ปุตตาอตุรชา โหถ ฯ โอรสาติ อูรสิ สมุพนุชา ฯ
ยถา หิ สตุตถานัน โอรสปุตตาอตุรชา วิเสเสน ปิตุ สนตุตถสสุ
ทายชชสสุ ภากิโน โหนติ เอวเมเตปิ อริยปุคคถา สมมา-
สมพุทฐสสุ ชมมสสุวณนเต อริยาย ชาติยา ชาตา ตสสุ
สนตุตถสสุ วิมุตติสสุชชสสุ อริยชมมรตนสสุ จ เอกังสภากิยตาย
โอรสา ฯ อถ วา ภควโต ชมมเทสนานูภาเวน อริยภูมี
โอกกมมานา โอกกนุตา จ อริยสาวกา สตุถุ อูเร วายาม-
ชนิตาภิชาติตาย นิปปริยาเยน โอรสปุตตาติ วตุตพุพตุ
อรหนติ ฯ ตถา หิ เต ภควตา อาสยานุสยจริยาชมิตุติ-
อาทิโโลกเนน วชชานูจินตเนน จ หทย กตุวา วชชโต
นิวาเรตุวา อนวชเช ปติภูจเปเนเตน สีลาทิชมมสริโรปสเนน
สัวพุตติตา ฯ

มุขโต ชาตาติ มุขโต ชาตาย ชมมเทสนาย อริยาย
ชาติยา ชาตตุตา มุขโต ชาตา ฯ อถ วา อนญญสาธารณโต
สพุพสสุ กุสลชมมสสุ มุขโต ปาติโมกขโต วุจจันคามินี-
วิปัสสนาสงฆาตโต วา วิโมกขมุขโต อริยมคคชาติยา ชาตาติปิ
มุขโต ชาตา ฯ สิกขตุตยสงคเห สาสนชมเม อริยมคคชมเม
วา ชาตาติ ชมมชา ฯ เตเนว ชมเมน นิम्मิตา มาปีตาปี
ชมมนิम्मิตา ฯ สติชมมวิจยาทิชมมทายาทา น ลากสกุการาติ-
อามิสทายาทา ชมมทายาทา โน อามิสทายาทา โหถาติ อตุโถ ฯ

ตตฺถ ฌมฺโม ทฺวิโร นิปฺปรียายฌมฺโม ปรียายฌมฺโมติ ฯ
อามิสฺมปิ ทฺวิริํ นิปฺปรียายามิสฺ ปรียายามิสฺนฺติ ฯ กถํ ฯ
มคฺคผลนิพฺพานปฺปเกโท หิ นวฺวิโร โลกุตฺตรฌมฺโม นิปฺปรียาย-
ฌมฺโม นิพฺพตฺติตฺตฌมฺโมเยว น เกนจि ปรียายเณ การเณน วา
เลเสน วา ฌมฺโม. ยมฺปนินฺทํ วิวญฺญูปนินฺตฺติ กุสฺลํ เสยฺยถินํ
อิเชกฺกจฺโจ วิวญฺญุํ ปตฺถเนนฺโต ทานํ เทติ สีนํ สมายิตฺติ
อุโปสถกมฺมํ กโรติ คนฺธมาลาทีหิ สตฺถุ ปุชฺชํ กโรติ ฌมฺมํ
สุณฺนาติ เทเสติ ฌานสมายิตฺติโย นิพฺพตฺเตติ เอวํ กโรนฺโต
อนฺุปฺพุเพน นิปฺปรียายํ อมตํ นิพฺพานํ ปฏฺิถกฺติ อຍ ปรียาย-
ฌมฺโม ฯ ตถาปิ จีวราทโย จตฺตารो ปจฺจยา นิปฺปรียาย-
ยามิสฺเมว น อญฺเณน ปรียายเณ วา การเณน วา เลเสน
วา อามิสฺ ฌมฺปนินฺทํ วิวญฺญุกามิกุสฺลํ เสยฺยถินํ อิเชกฺกจฺโจ วิวญฺญุํ
ปตฺถเนนฺโต สมายิตฺติภาวํ อิจฺจมาโน ทานํ เทติ ฯเปฯ สมายิตฺติโย
นิพฺพตฺเตติ เอวํ กโรนฺโต อนฺุปฺพุเพน เทวมนุสฺสสมายิตฺติโย
ปฏฺิถกฺติ อิทํ ปรียายามิสฺ นาม ฯ

ตตฺถ นิปฺปรียายฌมฺโมปิ ภควโตเยว สนฺตโก ฯ ภควตา
หิ กถิตตฺตธา ภิกฺขุ มคฺคผลนิพฺพานานิ อธิคฺจจฺนฺติ ฯ วุตฺตญฺเฬหตํ

โส หิ พุราหฺมณ ภควา อนฺุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส
อุปฺปาเตตา อสฺสชาติสฺส มคฺคสฺส สยฺชเนตา ฯเปฯ มคฺคานฺุคา
จ ปเนตฺรหิ สวากา วิหรนฺติ ปจฺจนา สมฺนฺนาคตาติ ฯ (๑)

ตตุเถว เน นิโยเชนโต เอวมาห ตสฺส เม ตุมฺเห ปุตฺตา

โอรสา ฯเปฯ โน อามิสทายาทาติ ฯ

อิติ ภควา ปริปุณฺณวตสมาทานํ ตปจฺริยํ สมฺมเทว

วุตฺติพฺรหฺมจฺริยํ สุวิสฺสุทฺธิวชิชาจฺรณสมฺปนฺนํ อนวเสสเวทนต์-

ปารคฺคํ พาทิตสพฺพปาปํ สตตํ ยาชโยคํ(๑) สเทวเก โลเก อนุตฺตร-

ทกฺขิณฺเษยภาวปฺปตฺตํ อตฺตโน ปรมตฺตพฺรหฺมณฺณาอริยสาวกา-

นญจ อตฺตโน โอรสปุตฺตาทีภาวํ ปเวเทสิ ฯ ภควา หิ สීโหติ

โฆ ภิกฺขเว ตถาคตฺสเสตํ อธิวจฺนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสาติ(๒)

เอตฺถ สීหสทิสํ ปฺริโส มคฺคกฺกุสโลติ โฆ ติสฺส ตถาคตฺสเสตํ

อธิวจฺนนฺติ (๓) เอตฺถ มคฺคทฺเทศกปฺริสทิสํ ราชหมฺสมิ เสลาติ(๔)

เอตฺถ ราชสทิสํ ภิสกฺโก สลฺลกตฺโตติ โฆ สุนกฺขคฺคตฺ ตถา-

คตฺสเสตํ อธิวจฺนนฺติ (๕) เอตฺถ เวชฺชสทิสํ พฺรหฺมณฺโณติ โฆ

ภิกฺขเว ตถาคตฺสเสตํ อธิวจฺนนฺติ (๖) เอตฺถ พฺรหฺมณฺสทิสํ อตฺตानํ

กเถสิ อธิวปี พฺรหฺมณฺสทิสํ กตฺวา กเถสิ ฯ

อิทานิ เยหิ ทานาทีหิ ยุตฺตสฺส อิตโต พาทิรกพฺรหฺมณฺสฺส

พฺรหฺมณฺกิจฺจํ ปริปุณฺณํ มลฺlynฺนฺติ เตหิ อตฺตโน ทานาทีนํ

อคฺคเสฏฺฐภาวํ ปกาเสตตฺตเทวmani ภิกฺขเว ทานานีติอาทิ

อารทฺธํ ฯ ตตฺถ ยาคาติ มหายนฺณว มหาทานานีติ อตฺถโถ

๑. ม. ยาจโยคํ ฯ ๒. อจฺ. ปญฺจก. ๒๒/๕๕/๑๓๗ ฯ

๓. สී. ข. ๑๗/๑๕๗/๑๓๒ ฯ ๔. ม. ม. ๑๓/๖๐๕/๕๕๔ ฯ

๕. ม. อฺ. ๑๔/๗๗/๗๒ ฯ ๖. อจฺ. อญฺฺจก. ๒๓/๑๕๒/๓๕๒ ฯ

*เล่มที่ 20 สุลกสุตถวณนา หน้า 503

ยานิ ยัญญานีติปี วุจจนฺติ ฯ ตตถ เวลามทานเวสุสนฺตรทาน-
มหาวิชิตยณฺณสทิสทา อามิสยาทา เวทิตพฺพาท มหาสมยสุต-
มกฺคสุตตจฺจพฺพราหุโลวาทสุตตสมจิตฺตสุตตเทสนาทโย ฐมฺมยาทา ฯ
เสถี เหญฺญา วุคฺตณฺยเมว ฯ

กาถายํ อสขชฺชิตฺติ(๑) อทาสี ฯ อมจฺจเรตี สพฺพมจฺจเรยานัน
โพธิมฺมุเลเยว สุปฺปหีนตฺตามจฺจเรรหิตฺโต ฯ สพฺพสฺตตฺตานุกมฺปิตี
มหากรฺรณาย สพฺพสฺตเต ปิยปฺตตํ วิย อนุคฺคณฺหณสีโล ฯ
วุคฺตณฺยเหตุ

วธเก เทวทตฺเตจ โจเร องฺคฺคิมาลเก

ชนปาเล ราหุเล เจว สมจิตฺโต มหามฺมฺนีติ ฯ (๒)

เสถี สุวิญญฺเยยเมว ฯ

ปรมสุตถวณนา นิฏฺฐิตา ฯ

สุลกสุตถวณนา

ทฺุคฺคิเย อปฺปานิตี ปริตฺตานิ ฯ สุลกานีติ สุเขน ลทฺุชพฺพานิ
ยตฺถ กตฺถจि วา สกฺกา โหตี ลทฺุช ฯ อนวชฺชานีติ วชฺชรหิตานิ
นิทฺุโทสานิ อากมนฺนสฺุทฺุทิตฺโต กายมณฺณทาทิกิเลสวตฺถุภาวาทโต
จ ฯ ตตถ สุลกตฺาย ปริเยสนทฺุชฺส อภาโว ทฺุสฺสิโต

อปฺปตฺาย ปริหรณทฺุชฺสปี อภาโว ทฺุสฺสิโต อนวชฺชตฺาย

๑. สฺุยา. อยชฺชิตฺติ ฯ ๒. บฺุ. อป. ๓๒/๘/๖๘ ฯ

*เล่มที่ 20 สุตกสุตวณณา หน้า 505

สนตุฏฺโง ๑ อิมสฺสาหฺนฺติ(๑) ยฺวํ ยํ จตฺตฺพิเชน ยถาวุตฺเตน
ปจฺเจเยน อปฺเปน สฺลเกน [๒] สฺนฺโตโส อิทํ อิมสฺส ภิกฺขุโน
สีลสํวราทีสุ อณฺเฏตรํ เอกํ สามณฺญงฺกํ สมณภาวกรณฺนฺติ อหํ
วทามิ ๑ สฺนตุฏฺฐสฺส หิ จตฺตฺปาริสฺสฺสฺสํ สฺสฺสฺสฺสํ โหติ
สมถวิปสฺสนา จ ภาวนา ปาริปฺปรี คจฺฉนฺติ ๑ อถ วา สามณฺญํ
นาม อริยมคฺโค ๑ ตสฺส สงฺเขปโต เทว องฺกานิ พาหิรํ
อชฺฉตฺตฺกนฺติ ๑ ตตฺถ พาหิรํ สปฺปฺริสฺส
อชฺฉตฺตฺกํ ปน โยนิโสมนสฺสิกาโร ฌมฺมานุฌมฺมปฺปฏิปตฺติ จ ๑
เตสุ ยสฺมา ยถารํ ฌมฺมานุฌมฺมปฺปฏิปตฺติภูตา ตสฺสา มฺลภฺตุตา
เจเต ฌมฺมา ยทิตํ อปฺปิจฺฉตา สฺนตุฏฺฐิจฺฉตา ปวิวิตฺตตา อสฺสฺสฺสฺสฺส
อารทฺธวีริยตาติ เอวมาทโย ตสฺมา วุตฺตํ อิมสฺสาหํ อณฺเฏตรํ
สามณฺญงฺกนฺติ วทามิติ ๑

กาถาสฺ เสนาสนมฺมารพฺภาติ วิหาราที มณฺจปฺิจาทีณฺจ
เสนาสนํ นิสฺสํสา ๑ จิวฺรํ ปานโกชนนฺติ นิสฺสํสาทีจิวฺรํ อมฺพ-
ปานกาทีปํ ขาทนียโกชนียาทิภฺยชิตพฺพตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สมฺพนฺโธ ๑ วิฆาโต วิหตภาโว (๑) เจโตทฺทุกํ น โหติตี
โยชนา ๑ อยํ เหตุถ สงฺเขปโต อมฺกสฺมี นาม อาวาเส
ปจฺจยา สฺลภาติ ลภิตพฺพญฺจานคฺมเนน วา มยฺหํ ปาปฺณาติ
๑. สฺยา. อิมสฺสาหฺนฺติ ๑ ๒. เอตฺถนฺตเร อนวชฺเชนาติ ปเทน
ภวิตพฺพิ ๑ ๓. กตฺถจฺ. วิฆาตภาโว ๑

น คฺยฺหฺนฺติ วิวาทาปชฺชเนน วา นวกมฺมกรณาทิวเสน วา
เสนาสนาทีนํ ปริเยสนฺदानํ อสนฺตุจฺ्ञานํ อิจฺฉิตลาภาทีนา
โย วิมาโต จิตฺตสฺส โหติ โส ตตฺถ สนฺตุจฺ्ञสฺส น
โหตีติ ฯ ทิสสา นปฺปฏิหฺลยฺตตีติ สนฺตุจฺ्ञิยา จาคฺคฺทฺทิสภาเวน
ทิสสา นปฺปฏิหฺนฺติ ฯ วุตฺตญฺเฬหฺตํ

จาคฺคฺทฺทิสฺส อปฺปฏิโฆ จ โหติ

สนฺตุสฺสมาโน อิตริตเรนาติ ฯ (๑)

ยสฺส ทิ อสุกฺจฺ्ञานํ นาม กโต จีวราทินี ลภิสฺสามีติ
จิตฺตํ อฺปฺปชฺชติ ตสฺส ทิสสา ปฺปฏิหฺลยฺตติ นาม ฯ ยสฺส ปน
เอวํ น อฺปฺปชฺชติ ตสฺส ทิสสา นปฺปฏิหฺลยฺตติ นาม ฯ

ธมฺมาติ ปฺปฏิปฺตฺติธมฺมา ฯ สามญฺยสฺसानุโลมิกาติ สมณ-
ธมฺมสฺส สมถวิปฺสฺสนาภาวนาย อริยมคฺคฺสฺเสว วา อนุจฺฉวิกา
อฺปฺปิจฺฉตาทโย ฯ อธิคฺคฺทิตาติ สพฺเพ เต คฺคฺจฺฉิตฺตสฺส
สนฺตุจฺ्ञจิตฺเตน ภิกฺขุณา อธิคฺคฺทิตา ปฺปฏิปฺกฺขธมฺเม อภิภวิตฺวา
คฺทิตา โหนฺติ อพฺภนฺตรคฺตา น พาหิรคฺตาติ ฯ

ทฺติยสฺสฺตวณณา นิจฺฉิตา ฯ

๑. บ. ส. ๒๕/๒๕๖/๓๓๓ ฯ บ. จุฬ. ๓๐/๒๕๕/๓๔๕ ฯ

อาสาขยสุตตวณณา

ตติเย ชานโตติ ชานนตสฺส ฯ ปสฺสโตติ ปสฺสนตสฺส ฯ
ยทีปี อิมานี เทวปี ปทานี เอกตฺถานี พุยฺยชนเมว นานํ
เอวํ สนฺเตปี ชานโตติ ฌาณลกฺขณํ อุปาทาย ปุคฺคัลลํ
นินฺทิตฺติ ฯ ชานนลกฺขณํ หิ ฌาณํ ฯ ปสฺสโตติ ฌาณปฺปภาวํ
อุปาทาย ฯ ทสฺสนปฺปภาวํ หิ อุปาทาย ฌาณสมงฺคี ปุคฺคโล
จกฺขุมา วีย ปุคฺคโล จกฺขุมา รูปานิ ฌาณน วิวญฺเฐ ชมฺเม
ปสฺสตี ฯ อถ วา ชานโตติ อนุโพชฌาณน ชานโต ฯ ปสฺสโตติ
ปฏฺวิเวชฌาณน ปสฺสโต ฯ ปฏฺวิโลมโต วา ทสฺสนมกฺเคน ปสฺสโต
ภาวนามกฺเคน ชานโต ฯ เกจิ ปน ฌาตตีรณปทานปริยฺยหาหิ
ชานโต ลิกฺขาปฺปคฺตวิปสฺสนาย ปสฺสโตติ วทฺนฺติ ฯ อถวา ฯ
ทูกํ ปริยฺยหาภิสฺมเยน ชานโต นโรธํ สจฺฉนิกิริยาภิสฺมเยน
ปสฺสโต ฯ ตทูกเย จ สติ ปทานภาวนาภิสฺมยา สิทฺธาเอว
โหนตฺตีติ จตฺสจฺจาภิสฺมโย วุตฺโต โหติ ฯ ยทา เจตฺถ วิปสฺสนา-
ณานํ อธิปฺเปตฺตํ ตทา ชานโต ปสฺสโตติ ปทานํ เหตุ-
มคฺคที่ปนตา(๑) ทฏฺฐพฺพา ฯ ยทา ปน มคฺคณานํ อธิปฺเปตฺตํ
ตทา มคฺคกิจฺจตฺถที่ปนตา ฯ

อาสาขนํ ขยฺนฺติ ชานโต อหํ ภิกฺขเว ปสฺสโต อาสวานํ
ขยํ วทามิตฺติ (๒) เอวมาคเต สพฺพาสวสัวรปริยาเย อาสวานํ ขยา
๑. ม. เหตุอฺตฺถที่ปนตา ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๑๑/๑๒ ฯ
ส. ข. ๑๗/๒๖๐/๑๘๕ ฯ ส. มหา. ๑๕/๑๗๐๕/๕๔๔ ฯ

อนาสว เจโตวิมุตตินุติ(๑)อาทิสฺ จ สุตตปเทสุ อาสวานํ ปหานํ
อจจนตกฺขโย อสมฺปฺปาโท จีณาการโ นตฺถิกาโว อาสวกฺขโยติ
วุตฺโต ฯ อาสวานํ ขยา สมโณ โหตีติอาทิสฺ (๒) ผลํ ฯ

ปรวชฺชานุปฺสฺสิสฺส นิจฺจํ อุชฺฌมานสณฺณิน
อาสวา ตสฺส วทฺตฺตฺตฺตฺติ อารา โส อาสวกฺขยาติ(๓)-
อาทิสฺ นินฺพพานํ ฯ

เสขสฺส สิกฺขมานสฺส อุชฺหมกฺกานฺสสารินน
ขยสฺมี ปจฺมํ ฌาณํ ตโต อณฺณา อนนฺตฺรา
ตโต อณฺณา วิมุตฺตสฺส ฌาณํ เว โหติ ตาทินนติ (๔)

เอวมากเต อินฺทฺริยสฺสฺสฺเต อิทฺ จ มกฺโก อาสวกฺขโยติ วุตฺโต ฯ
ตสฺมา ยถาวุตฺตฺตฺนเยน ชานนฺตสฺส ปฺสฺสนฺตสฺส อหํ อริย-
มกฺกาธิคํ วทามิติ วุตฺตํ โหติ ฯ โน อชานโต โน จ
อปฺสฺสโตติ โย ปน น ชานาติ น ปฺสฺสตี ตสฺส โน
วทามิติ อตฺถโ ๑ เอเตน เย อชานโต อปฺสฺสโตปี สํสารสฺสฺสฺ
วทนฺติ เต ปฏิกฺขิปตี ฯ ปฺริเมน วา ปททฺวเยน อุปาโย
วุตฺโต อิมินา อณฺุปายปฏฺิเสโร ฯ สงฺเขเปน เจตฺถ ฌาณํ
อาสวกฺขยกรํ เสสํ ตสฺส ปฺริกฺขาโรติ ทสฺเสตี ฯ

อิทานิ ยํ ชานโต ยํ ปฺสฺสโต อาสวกฺขโย โหติ ตํ

๑. ม. ม. ๑๒/๔๘๒/๕๑๘ ๑ ๒. ม. ม. ๑๒/๔๘๒/๕๑๘ ๑

๓. พ. ฐ. ๒๕/๒๘/๔๕ ๑ ๔. อ. ติ. ๒๐/๕๒๕/๒๕๗ ๑

พ. อิติ. ๒๕/๒๔๐/๒๗๑ ๑

ทสฺเสตฺถุ กิณฺณิ กิฏฺขเว ชานโตติ ปุจฺฉิ อารภิ ฯ ตตฺถ ชานนา
พหุวิธา ฯ ทพฺพชาติโก เอว हि โกจิ กิฏฺขุ จตฺตํ กาคฺคํ ชานาติ
โกจิ จีวราทีนํ อณฺณตฺรํ ตสฺส อีทิสานิ กมฺมานิ วตฺตสีเส
จตุวา กโรนฺตสฺส สทา ชานนา มคฺคผลานํ ปทฺฐจฺานํ น
โหตีติ น วตฺตพฺพา ฯ โย ปน สาสเน ปพฺพชิตฺวา
เวชชกมฺมาทีนํ กาคตฺต ชานาติ ตสฺเสวํ ชานโต อาสวา
วทฺตณฺนติเยว ฯ ตสฺมา ยํ ชานโต ยํ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย
โหติ ตเทว ทสฺเสนฺโต อาห อิทํ ทุกฺขนฺติอาทิ ฯ ตตฺถ
ยํ วตฺตพฺพิ จตฺตจฺจกมฺมจฺานํ ตํ เหฏฺฐา โยนิโสมนสิการ-
สุตฺเต สงฺเขปโต วตฺตเมว ฯ

ตตฺถ ปน โยนิโส กิฏฺขเว กิฏฺขุ มนสิกรोโรโต อกฺสลํ
ปชหติ กุสลํ ภาเวตีติ (๑) อากตฺตตา อิทํ ทุกฺขนฺติ โยนิโส
มนสิกรโหตีติอาทินา อตฺถวิภาวนา กตา ฯ อิธ อิทํ ทุกฺขนฺติ
กิฏฺขเว ชานโต ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหตีติ (๒) อากตฺตตา
อิทํ ทุกฺขนฺติ ปริณฺญาปฺปฏิเวทฺวเสน ปริณฺญาภิสมยวเสน มคฺค-
ลาณเณ ชานโต ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหตีติอาทินา
นเยน โยเชตพฺพิ ฯ อาสเวสุ จ ปจฺมมคฺเคน ทิฏฺฐาสโว จียติ
ตติยมคฺเคน กามาสโว จตฺตมคฺเคน ภวาสโว อวิชฺชาสโว จ
จียตีติ เวทิตพฺโพ ฯ

๑. ขุ. อิติ. ๒๕/๑๕๔/๒๓๖ ฯ ๒. ตี. มหา. ๑๕/๑๓๐๕/๕๔๔ ฯ

กาธาสฺ วิมุตฺติธานนฺติ วิมุตฺติยํ นิพฺพานํ ผลํ จ
ปจฺจเวกฺขณณานํ ฯ อุตฺตมฺนฺติ อุตฺตมธมฺมารมฺมณฺตฺตา อุตฺตมํ ฯ
ขเย ธานนฺติ อาสวานํ สํโยชนานญฺจ ขเย ขยฺกเร อริยมกฺเค
ณานํ ฯ จีณฺวา สํโยชนา อิติ ธานนฺติ อิทาปี อานตฺวา
สมฺพฺนฺริตฺตํ ฯ เตน ปหีนฺกิลฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
จตุตฺตาริปี ปจฺจเวกฺขณณานานิ วุตฺตานิ โหนฺติ ฯ อวสฺสิญฺจกิลฺส-
ปจฺจเวกฺขณณา หิ อิท นฺตฺถิ อรหตฺตผลาธิกมฺสฺส อธิปฺเปตฺตฺตา ฯ
ยถา เจตฺถ ชานโต ปสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
กิจฺจํ อธิกํ กตฺวา วุตฺตํ เอวํ สมฺมปฺปฺชานกิจฺจมฺปิ อธิกเมว
อิจฺฉิตฺตพฺพนฺติ ทสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
กาธมาห ฯ

ตฺตฺถ น เถวฺวิทฺตฺตํ น ตฺถ เอว อิทํ ฯ ตฺสฺสฺสฺส
นิปาตมตฺตํ ฯ พาเลนฺนมิชานตฺตํ มกาโร ปทสฺนฺธิกโร ฯ
อฺยญฺเจตฺถ สฺงฺเขปฺตฺถอ อิทํ เสกฺขมกฺเคน อเสกฺขมกฺเคน จ
ปคฺตฺตํ อภิขมฺมกฺเคนทิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
นิมิตฺตํ นิพฺพานํ อิทํ ทฺถกฺขนฺติอาทินา จตุตฺตาริ สจฺจานิ
ยถาญฺจ อวิชานตฺตํ เอว พาเลน อวิทฺตฺตฺตนา ยถา อธิกนฺตฺตํ
น สกฺกา เอวํ กุสฺสีเตน นิพฺพิริเยนาปี ตฺสฺสมา ตทฺธิคฺมาย
อารทฺธิวิริเยน ภาวิตฺตฺตํ ฯ เตนหา ภควา อารทฺธิวิริยฺสฺสํ
๑. นิพฺพานาธิกเมน ฯ

ธมโม โน กุสึตสส ฯ (๑)

อารมภถ นิกุมถ(๒) ยุลชถ พุทฐสาสเน

ฐนาถ มจจุโน เสนํ นพาคาริว กุลชโรติ ฯ (๓)

ตติยสุตตวณณา นิฐจिता ฯ

สมณพราหมณสูตรวณณา

จตุตถเถ เยหิ เกจิติ เข เกจิ ฯ อิํทํ ทุกขนฺติ

ยถาภูตํ นปฺปชานนฺตํอิํทํ ทุกฺขํ เอตตํ ทุกฺขํ น อิโต

ภิกฺขุโยติ อวิปริตํ สภาวสรสกฺขณโต วิปสฺสนาปญฺญาสहितาย

มคฺคปญฺญาช ทุกฺขสจฺจํ น ชานนฺติ น ปญฺญิวิฆฺณนฺติ ฯ เสเสสุปี

เอเสว นโย ฯ น เม เต ภิกฺขเวตีอาทิสฺส อโย สงฺเขปตฺโต

ภิกฺขเว จตุสจฺจกมฺมญฺจานํ อนนฺยุตฺตา ปพฺพชชามตฺตสมณฺนา

เจว ชาติมตฺตพฺราหมณฺนา จ น มยา เต สมิตปาปสมณฺเสสุ

สมโณติ พาทิตปาปพฺราหมณฺเสสุ พฺราหมโณติ จ สมฺมตา

อนฺนุลฺลาตา ฯ กสฺมา สมณฺกรณานํ พฺราหมณฺกรณานญจ

ธมฺมานํ อภาวโตติ ฯ เตเนวาห น จ ปน เต อายสฺมณฺโตติ-

อาทิ ฯ ตตฺถ สามญฺยตฺถนฺติ สามญฺยสงฺขาตํ อตฺถํ จตฺตารี

สามญฺยผลานํติ อตฺโต ฯ พฺรหฺมญฺยตฺถนฺติ ตสฺเสว เววจนํ ฯ

๑. ที. ปา. ๑๑/๔๕๑/๑๒๕ ฯ ๒. อญฺยตฺถ นิกฺขมถาติปี ปาโฐ ฯ

๓. ถี. ส. ๑๕/๖๑๗/๒๓๐ ฯ

อปเร ปน สามณฺณตฺถนฺติ จตฺตารโ อริยมคฺคา พุรหฺมณฺณตฺถนฺติ

จตฺตาริ อริยผลานีติ วทนฺติ ฯ เสถิ วุตฺตณฺยเมว ฯ สุกฺขปฺกฺเข

วุตฺตวิปริยาเณ เวทิตฺตฺโพ ฯ กาลาสฺ อปฺพุพฺพิ นตฺถิ ฯ

จตุตฺถสฺตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สึลสมฺปนฺนสฺตฺตวณณา

ปฺลจเม สึลสมฺปนฺนาติ เอตฺถ สึลํ นาม ชีณาสวานํ

โลกิยโลกุตฺตรสึลํ เตน สมฺปนฺนา สมฺนฺนาคตฺตาติ

สึลสมฺปนฺนา ฯ สมฺมาธิปฺลณฺสาสุปี เอเสว นโย ฯ วิมุตฺติ ปน

ผลวิมุตฺติเยว วิมุตฺติฌานทสฺสนํ ปจฺจเวกฺขณฺณณํ ฯ เอวเมตฺถ

สึลาทโย ตโย โลกิยโลกุตฺตรวิมุตฺติ โลกุตฺตราว วิมุตฺติ-

ฌานทสฺสนํ โลกิยเมว ฯ

ทิกฺุจรมฺมิกสมฺปฺรายิกปรมคฺคเถหิ ยถารหํ ปเร โอวทนฺติ

อนฺุสาสนฺตึติ โอวาทกา ฯ วิญฺญาปกาติ กมฺมานิ กมฺมผลานิ

จ วิญฺญาปกา ตตฺถ จ อิม ฃมฺมา กุสลา อิม ฃมฺมา

อกุสลา อิม สาวชฺชา อิม อนวชฺชาติอาทินา กุสลาทิ-

วิภาคโต ขนฺธาทิวิภาวโต สลฺกฺขณโต สามณฺณลฺกฺขณโตติ ติวิเชหิ(๑)

นเยหิ ฃมฺมานํ ญาปกา อวโพธกา ฯ สนฺทสฺสกาติ เตเยว

๑. ม. วิวิเชหิ ฯ

*เล่มที่ 20 สีสมนุสนสุตตวณณา หน้า 513

ธมเม หตฺถน คเหตุวา วีย ปรสฺส ปจฺจกฺขโต ทสฺเสตาโร ฯ
สมาทปกาคิ ยํ สีลาที เยหิ อสมาทินฺนํ ตสฺส สมาทาเปตาโร
ตตฺถ เต ปตฺติจฺญาเปตาโร ฯ สมฺมุเตชกาคิ เอวํ กุสลธมฺเมสุ
ปตฺติจฺจิทานํ อุปริ อธิจฺจิตานุโยเค นิโยชนวเสน จิตฺตสฺส สมฺมา
อฺตุเตชกา ยถา วิเสสาธคโม โหติ เอวํ นิสามนวเสน
โวทปก(๑) ฯ สมฺปหิสกาคิ เตสํ ยถาลทฺเธหิ อุปริ ลทฺทพฺเพหิ
จ คุณฺวิเสเสหิ จิตฺตสฺส สมฺมา ปหิสกา ลทฺทสฺสาทวเสน
สุญฺจ โตสกา ฯ อลฺลสมฺกฺขาตาโรติ อลฺลํ ปรียตฺตํ ยถาวุตฺตํ
อปริหาเปตฺวา สมฺมเทว อนุกฺคหาธิปฺปาเยน อกฺขาตาโร ฯ

อถวา สนฺทสฺสกาติ ธมฺมํ เทเสนฺดา ปวตฺตนิวตฺติโย (๒)
สภาวสรสลกฺขณโต สมฺมเทว ทสฺเสตาโร ฯ สมาทปกาคิ จิตฺเต
ปตฺติจฺญาปนวเสน ตสฺเสว อตฺถสฺส กหาปกา ฯ สมฺมุเตชกาคิ
ตทตฺถกฺคหณฺเ อฺสุสาหชนเนน สมฺมเทว โวทปก(๑) โชตกา วา ฯ
สมฺปหิสกาคิ ตทตฺถํ ปฏฺธิปตฺติโย (๓) อานิสฺสทสฺสเนน สมฺมเทว
ปหิสกา โตสกา ฯ อลฺลํ สมฺกฺขาตาโรติ สมฺมตฺตา หุตฺวา วุตฺตนเยน
สมฺกฺขาตาโร ฯ สทฺธธมฺมสฺสาติ ปฏฺธิเวธสทฺธธมฺมสฺส ติวิสฺสสาปี
วา สทฺธธมฺมสฺส เทเสตาโร ฯ

ทสฺสนมฺปหนฺติ ทสฺสนมฺปิ อหํ ฯ ตมฺปเนตํ จกฺขุทสฺสนํ
ถาณทสฺสนนฺติ ทฺวิธํ ฯ ตตฺถ ปสนฺเนหิ จกฺขุหิ อริยานํ
๑. ม. เตชกา ฯ ๒. กตฺถจ. ปวตฺติโต ฯ ๓. ม. ตทตฺถปฏฺธิปตฺติโย ฯ

โไอโลกนั จกขุทสุสนั นาม อริยภาวกรานั ปน ฐมมานั
อริยภาวสุส จ วิปสุสนามคคผลเสหิ อธิคโม ฌาณทสุสนั
นาม. อิมสุมี ปนตฺเถ จกขุทสุสนั อธิปเปตึ ๑ อริยานั
หิ ปสนุนเหิ จกขุหิ โไอโลกนัปี(สตุตานั)(๑) พหุปการเมว ๑
สวณนุติ อสุโก นาม จีณาสโว อสุกสุมี นาม รฎฺเจ วา
ชนปเท วา คาเม วา นิคเม วา วิหารเ วา เณ
วา วสตีติ กเถนุตานั โสเตน สวณั เอตมปิ พหุปการเมว ๑
อุปสงกมณนุติ ทานั วา ทสุสามิ ปญหั วา ปุจฺฉิสสามิ
ฐมมึ วา โสสุสามิ สกการั วา กริสสามิติ เอวรูเปน จิตฺเตน
อริยานั อุปสงกมณั ๑ ปยิริปาสนนุติ ปญหปยิริปาสนั (๒) อริยานั
กฺุณเ สตุวา เต อุปสงกมิตฺวา นิมนเตตฺวา ทานั วา ทตุวา
วตุตึ วา กตุวา กิ ภานฺเต กุสลนุติอาทินา นเณ
ปญหปุจฺฉนนุติ อตุโธ ๑ เวยฺยาวจฺจาทิกฺรณั ปยิริปาสนัเเว ๑
อนุสุตฺตินุติ(๑) รตฺติฎฺฎฺจานทิวาฎฺฎฺจानเสุ นิสินฺนุสุส อิทานิ อริยา
คฺุมฺพเลณมณฺฑปาทีสุ ฌานวิปสุสนามคคผลสุเขหิ วิดีนาเมนุตีติ
เตสั ทิพฺพวิหาราทิกฺุณวิเสสารมฺมณั อนุสุสรณั ๑ โย วา เตสั
สนุติกา โไอวาโท ลทุโธ โหติ ตั อวชฺชิตฺวา อิมสุมี จานเ
สีลั กถิตึ อิมสุมี สมาริ อิมสุมี วิปสุสนา อิมสุมี มคฺุโค
๑. อิทั เกสุจิ โปตฺถเกสุ ทิสฺสติ ๑ ๒. ม. ปญหปยิริปาสนั ๑
กตุถจิ. ปญเหน ปยิริปาสนั ๑ ๓. ม. อนุสุสรณนุติ ๑

*เล่มที่ 20 สีสมนุสนุตตวณณา หน้า 515

อิมสมิ ผลนติ เอว อนุสสรณิ ฯ

อนุปพพชชนติ อริเยสุ จิตตํ ปสาเทตฺวา ฆฺรา นิกฺขมม
เตสํ สนฺติเก ปพฺพชฺชํ ฯ อริเยสุ หิ จิตตํ ปสาเทตฺวา
เตสํ เยว สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา เตสํเยว โยวาทานุสาสนี ปจฺจาสิ-
สฺมานสฺส จรโตปี ปพฺพชฺชา นาม อญฺเณสํ
สนฺติเก โยวาทานุสาสนี ปจฺจาสิสฺมานสฺส จรโตปี ปพฺพชฺชา
อนุปพพชฺชา นาม อริเยสุ ปสาเทน อญฺเณตฺถ ปพฺพชิตฺวา
อริยานํ สนฺติเก โยวาทานุสาสนี ปจฺจาสิสฺมานสฺส จรโตปี
ปพฺพชฺชา อนุปพพชฺชว ฯ อญฺเณสุ ปน ปสาเทน อญฺเณสํเยว
สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา อญฺเณสํเยว โยวาทานุสาสนี ปจฺจาสิ-
สฺมานสฺส จรโต ปพฺพชฺชา อนุปพพชฺชา นาม น โหติ ฯ
วุตฺตนเยน ปพฺพชิตฺสุ ปน มหากฺขสฺสปตฺเตรฺสฺส ตาว อนุปพพชฺชํ
ปพฺพชิตา สตฺสทฺสสมตฺตา อหฺลํ ตถา เณรฺสฺเสว สทฺธิ-
วิหาริกฺขสฺส จนฺทกฺขตฺตฺเตรฺสฺส ตฺสฺสาปี สทฺธิวิหาริกฺขสฺส ตฺสฺสาปี
สทฺธิวิหาริกฺขสฺส โยนกรมฺมรฺกฺขิตฺตฺเตรฺสฺส ฯ ตฺสฺส ปน สทฺธิ-
วิหาริกฺโก อโสกรญฺโย กนิฏฺฐภาตา ติสฺสคฺเตโร นาม อโหสิ ฯ
ตฺสฺส อนุปพพชฺชํ ปพฺพชิตา อจฺจตฺเตยฺยโกฏฺฐิสฺงฺขยา อหฺสส ฯ
ทีปฺปปฺสาทกมฺหามหิณฺทตฺเตรฺสฺส ปน อนุปพพชิตานํ คณฺน-
ปริจฺเจ โท นคฺติ ยาวชฺชทิวสา ลฺงฺกาทีเป สคฺถริ ปสาเทน

ปพฺพชนฺตามหามหิณฺทตฺเถรสฺเสว อนฺุปพฺพชนฺติ นาม ฯ

อิทานิ เยน การณฺน เตสํ อริยานํ ทสฺสนาติ

พหุปรการนฺติ วุตฺตํ ตํ เทสฺเสตฺถํ ตถารูเปตฺติอาทิมาย ฯ ตตฺถ

ตถารูเปตฺติ ตาทิเส สีลาทิกุณฺสมฺปนฺเน อริเย ฯ ยสฺมา ทสฺสน-

สวานานุสฺสรณานิ อุปรสํกมฺนปยิริปาสนญฺจานานิ ตสฺมา ตานิ

อนามสฺติววา อุปรสํกมฺนปยิริปาสนานิเยว ทสฺเสตฺถํ เสวโต ภาชโต

ปยิริปาสโตติ วุตฺตํ ฯ ทสฺสนสวานานุสฺสรณโต หิ อริเยสฺสุ

อุปรนฺนสทฺโท เต อุปรสํกมฺติววา ปยิริปาสฺติววา ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติววา

ลทฺธสวานานุสฺตรียอ อปริปฺปุเร สีลาทิกุณฺเ ปรีปุเรสฺสตีติ ฯ ตถาหิ

วุตฺตํ สทฺธราชาโต อุปรสํกมฺติ อุปรสํกมฺนโต ปยิริปาสตีติ(๑)อาทิ ฯ

ตตฺถ เสวโตติ วตฺตปฏฺิวตฺตกรณฺวเสน กาลเณ กาลํ

อุปรสํกมฺโต ฯ ภาชโตติ สมฺปิยาชนภตฺติวเสน ภาชโต ฯ ปยิริปาสโตติ

ปญฺหปุจฺฉนฺเนน(๒) ปฏฺิปรตฺติอนฺกรณฺน จ ปยิริปาสโตติ ตินฺณํ

ปรทานํ อตฺถวิภาโก ทิปेतฺตพฺโพ ฯ วิมฺตฺติณฺณทสฺสนสฺส ปารีปุริ

เอณฺนวิสตฺติมสฺส ปจฺจเวกฺขณฺณณสฺส อุปรตฺติยาเวทิตพฺพา ฯ

เอวรูปา จ เต ภิกฺขเว ภิกฺขุติอาทิสฺส เย ยถา-

วุตฺตคฺคณฺสมฺนฺนาคเมณ เอวรูปา เอทิสฺสา ภินฺนสพฺพกิลเสสา ภิกฺขุ

เต ทิฏฺฐจรมฺมิกาทิจิตฺเตสฺส สตฺตณํ นิชฺชนวเสน อนฺุสฺสาสนโต

สตฺถาโรตีปิ วุจฺจนฺติ ชาติกนฺตาราทีนิตฺถรณฺโต สตฺถวาหาตีปิ

๑. ม. ม. ๑๓/๒๓๘/๒๓๓ ฯ ๒. ม. ปญฺหปุจฺฉนฺเนน ฯ

*เล่มที่ 20 สีสมนุสนุตตวณณา หน้า 517

รคาคิรณานัน ชหนโต ชหอปนโต จ รณชหาคิปี อวิชชา-
ตมสุส วิโนทนโต วิโนทอปนโต จ ตโมนุทาคิปี สปร-
สนุทานesu ปรณวอาโลกปรณวอาโภสปรณวปชโชทานัน กรณน
นิพพตตเนน อาโลกาทิกราคิปี ตถา(๑)ถาณปรภากษมมกิรณกรณน
ปรภุกราคิปี อุกกาธาราคิปี(๑) ปรภุกราคิปี อารกตดา กิเลสเห อนเย อนิรียนโต
อเย จ อิริยานโต(๒)เนตัง จ ตถภาเว เหตุภาวโต(๒) สเทวเกน
โลเกน อรณียโต อริยาคิปี ปรณวจกขุชมมจกขุณัน สาคิสย-
ปรภุทาเกน จกขุชมนุโตติปี วุจจนุติ ฯ

คาคาสุ ปาโมชชกรณญจันนุติ นีรามิสปรปโมทสุส
นิพพตตัง จัน การณัน ฯ เอตนุติ อิทานิ วตตพพนิทสุสนัน
สนุชราย วทติ ฯ วิชานตตุนุติ สงกิลเสโวทานเน ยถาวโต
ชานนุทานัน ฯ ภาวิตตตทานนุติ ภาวิตสภาวานัน กายภาวนาทอิ
ภาวิตสนุทานานนุติ อตุโถ ฯ ชมมชิวินนุติ มิจจาชิวี ปหาย
ชมนเนน ถาเยน ชิวีกกปรปนโต ชมนเนน วา ถาเยน อตตภาวสุส
วหนโต (๓) สมารปรตติพหุลตาย วา อกคผลชมนเนน ชิวินโต ชมน-
ชิวินัน ฯ อเยเมตถ สงเขปรตโต ยทอิ ภาวิตตตทานัน ปรนิญจิต-
สมาริปรณวภาวานัน ตโต เอว ชมนชิวินัน อริยานัน ทสุสนัน เอตัง
อวิปรภุทิสารนิมิตตทานัน สีลาทินัน ปริปูริเหตุภาวโต วิชานตัง
๑. ม. ถาณุกถาถาณปรภากษมมกุกาชมนนปรภากัน ชารณน
จ อุกกาธาราคิปี ปรภุกราคิปีติ ฯ ๒. ม. ปรเรตัง ตถภาเวเหตุภาวโต ฯ
๓. ม. ปรวตตนโต ฯ

สปปญชชาติกานํ เอกนุเตเนว ปิตีปาโมชชการณนุติ ฯ

อิทานิ ตํ ตสฺส การณภาวํ ทสฺเสตํ เต โชตยนุตีติ

โอสานคาถาทวยมาห ฯ

ตตถ เตติ เต ภาวิตตฺตา ฌมฺมชีวิน อริยา ฯ โชตยนุตีติ(๑)

ปภาสยนุติ ฯ ภาสยนุตีติ สทฺธมฺโมภาเสน โลกํ ปภาสยนุติ ฌมฺม

เทเสนตีติ อตุโธ ฯ เยสนุติ เยสํ อริยานํ ฯ สาสนนุติ โอวาทำ ฯ

สมมฺมทลฺลยาชาติ ปุพฺพภาคณาณฺเห สมมฺมเทว ชานิตฺวา ฯ เสสํ

วุตฺตนยเมว ฯ

ปลยจมฺมสฺตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

ตณฺหุปปาทสฺตฺตวณณา

นฏฺฐเจ ตณฺหุปปาทาติ เอตถ อุปปชฺชติ เอเตสุติ

อุปปาทา ฯ กา อุปปชฺชติ ตณฺหา ฯ ตณฺหาย อุปปาทา

ตณฺหุปปาทา ตณฺหาวตฺถุณี ตณฺหาการณานีติ อตุโธ ฯ

ยตฺถาติ เยสุ นิमितฺตญฺเจสุ ฯ อุปปชฺชมานาติ อุปปชฺชนสีลา ฯ

จีวรเหตุติ เอตถ(๒) มนาลี จีวรํ ลภิสฺสามีติ จีวรการณา

อุปปชฺชติ ฯ เสสฺสเปเตสุปิ เอเสว นโย ฯ อิติ ภาวาทเหตุติ

เอตถ ปน อิตีติ นิทสฺสนตฺเถ นิปาโต ฯ ยถา จีวรทเหตุปีติ(๓)

๑. โวหรนุตีติปิ ปาโจ ฯ ปาลิยา ปน วิสทิสํ ฯ

๒. ที. ปา. ๑๑/๒๓๓๖/๒๓๖ ฯ อจ. จตุกถ. ๒๑/๕/๒๑ ฯ

ม. กตถ ฯ ๓. ม. จีวรทเหตุ เอว ภาวาทเหตุปีติ ฯ

สพฺรหฺมกสฺสวณณา

สตุตเม สพฺรหฺมกานีติ สเสฏฺฐกานี ฯ เยสนฺตฺติ เยสํ
กฺลานํ ฯ ปุตฺตานนฺตฺติ ปุตฺเตหิ ฯ ปุชิตสทฺทโยเคน หิ อิทํ ករณฺตฺเต
สํมิวจนํ ฯ อชฺฌํคฺคาเรติ สเก ฌเร ฯ ปุชิตา โหณฺตฺติ ยํ
ฌเร อตฺถิ เตน ปุชิตฺตฺติ มนาเปน เจว กายิกวาจสิเกน
จ ปจฺจุปฺภูจฺจิตา โหณฺตฺติ ฯ อิติ มาตํปิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สพฺรหฺมกานีติ ปสฺสิตฺตฺวา อฺปริปิ เนสํ ปสฺสํนียตํ ทสฺเสนฺโต
สพฺรหฺมกานีติอาทิมํห ฯ

ตตฺถ พฺรหฺมาตีอาทินิ เตสํ พฺรหฺมาทิกาวสาธนตฺถํ
วตฺตํ ฯ ตตฺต
ยถา หิ พฺรหฺมโน จตฺสฺโส ภาวนา อวิหิตา โหณฺตฺติ
เมตฺตฺตา ករុณา มุทิตา อฺเปกฺขาติ เอวํ มาตํปิตฺตํ ปุตฺเตสฺ
จตฺสฺโส ภาวนา อวิหิตา โหณฺตฺติ ฯ ตา ตสฺมี ตสฺมี กาล
เวทิตพฺพา กุจฺฉิตตสฺมี หิ ทารเก กทา นฺ โข ปุตฺตํ
อโรคํ ปฺริปฺณณฺจปจฺจํคํ ปสฺสิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อฺปฺปชฺชติ ฯ ยทา ปเนส มนฺโท อุตฺตํนเสยฺยโก อฺกาหิ วา
มํกุลฺเลหิ (๒) วา ทฺฐุโจ ทฺกฺขเสยฺยว วา ปิพิตฺโต ปโรทติ วิรวติ
ตทาสฺส สทฺทํ สุตฺวา มาตํปิตฺตํ កารุณฺณํ อฺปฺปชฺชติ ฯ
อาธาวิตฺวา วิธาวิตฺวา กิพฺนกาล ปน โสภนียวยสฺมี วา
๑. ม. มาตํปิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
๒. ม. มํกุลฺเลหิ ฯ

จิตกาเถ ทารกั โอลเถตุวา มาตาปีตุนัน จิตตัม สปปิมณเฑ
ปกุจิตตสทวิหตทกปฺปาสปิฏกั วีย มุทกั อาโมทิตัม ปโมทิตัม
ตทา เนลั มุทิตา ลพุกติ ฯ ยทา ปน เตลั ปุตุโต
ทารภรณั ปจฺจุปฏฺฐเปตุวา ปาฏฺฐิเยกุกั อการั อชฺฌาวสติ
ตทา มาตาปีตุนัน สกโกติ ทานี โน ปุตุตโก อตุตโน ฌมฺมตาย
ชีวิตุนติ มชฺฌตตภาโว อุปฺปชฺชติ ฯ เอวํ ตสฺมี กาลเถ อุเปกฺขา
ลพุกติ ฯ เอวํ มาตาปีตุนัน ปุตุเตสุ ยถากาลั จตฺตพฺพิชฺสสาปี
พฺรหมวิหารสฺส ลพฺกนโต พฺรหมสทิสฺสวตุตติตาย วุตตัม พฺรหมมาติ
ภิกฺขเว มาตาปีตุนัน เอตัม อธิวจนฺนติ ฯ

ปฺพุพเพวาทิ(๑) เอตุถ เทวา นาม ติวิธา สมฺมุตติเทวา
อุปฺปตฺติเทวา วิสุทฺธิเทวาทิ ฯ เตสุ สมฺมุตติเทวา นาม ราชาโน
ขตุติยา ฯ เต หิ เทโว เทวิติ โลเก โวหริยฺนติ เทวา วีย
โลกสฺส นิกฺคหานุกฺคหสมตฺถา จ โหนฺติ ฯ อุปฺปตฺติเทวา นาม
จาตุมหาราชิกโต ปฏฺฐาย ยาว ภคฺคา อุปฺปนฺนาสตุตา ฯ
วิสุทฺธิเทวา นาม จินฺนัสวา สพฺพสฺงกิเลสฺวิสุทฺธิโต ฯ ตตฺตฺรายั
วจนฺตุโถ ทิพฺพนฺติ กิพฺพนฺติ ลพฺพนฺติ โชตฺนฺติ ปฏฺฐิปกฺขั ชยฺนฺติ
จาทิ(๒) เทวา ฯ เตสุ สพฺพเสฏฺฐา วิสุทฺธิเทวา ฯ ยถา เต
พาลชเนหิ กตัม อปฺราธั อคเณตุวา เอกนฺเตเนว เตลั อนตฺถหานี
อตุฏฺฐปฺปตฺติณฺจ อากฺขณฺตาว ยถาวุตฺตพฺรหมวิหาร โยเคน อตุถาย
๑. ม. ปุพฺพเพวตา ฯ ๒. ม. วาติ ฯ

หิตาย สุขาย ปฏิปชฺชนฺติ ทกฺขิณฺเอยตฺตาย จ เตสํ การานํ
มหปฺผลตํ มหानิสฺสตฺตฺตฺยจ อวฺहनฺติ เอวเมว มาตาปิตโรปิ ปุตฺตานํ
อปฺราธํ อคฺเณตฺวา เอกนฺเตเนว เตสํ อนตฺตฺหานี อตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อากฺขฺนฺตา วุตฺตนเยเนว จตฺต
อตฺต
อตฺต
สพฺพเทเวหิ จ ปจฺมํ เตสํ อุปการวฺนตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
เทวาทฺเตสํ หิ วเสน เต ปจฺมํ อญฺเณ เทเว เทวาทิ
ชานนฺติ อาราเชนฺติ ปิยฺรฺปาสนฺติ อาราชนวิธี ญตฺวา ตถา
ปฏิปชฺชนฺตา ตสฺสา ปฏิปตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ปจฺจฺฉาทฺเตว นาม ๑ เตน วุตฺตํ ปุพฺพเทวาทิ ภิกฺขเว
มาตาปิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
เอตํ อธิวจฺจนฺตฺตฺตฺตฺต

ปุพฺพพจฺจริยาติ ปจฺมอจฺจริยา ๑ มาตาปิตโร หิ ปุตฺเต
สิกฺขาเปนฺตา อตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
[๑]เอวํ ติฏฺฐฺจ เอวํ สย เอวํ ขาท เอวํ ญตฺตฺตฺตฺตฺต
วตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
วฏฺฏฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อสุกํ นาม น วฏฺฏฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อจฺจริยาปิ สิปฺปํ มุทฺธํ คณนฺตฺตฺต
เอวมาที สิกฺขาเปนฺติ อญฺเณ

๑. ม. เอตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

๒. ม. ตาตฺตฺต

สรณานิ เทนุติ สีเสสุ ปติฏฐาเปนุติ ปุพพาเซนุติ ชมมัม
อุคคณหาเปนุติ อุปสมปาเทนุติ โสตาปตติมคคาทีนิ ปาเปนุติ ฯ
อิติ สพเพปี เต ปจฺฉาอาจรียา นาม ฯ มาตาปีตโร ปน
สพพปมัม ฯ เตนาห ปุพพาจรียาติ ภิกขเว มาตาปีตุนัม เอตัม
อริวจนนุติ ฯ

(๑)อาหุเนยฺยาติ อานตฺวา ทูโรโตปี อานตฺวา
ผลวิเสสํ อากงฺขนฺเตน คุณฺวณฺเตสุ ทาทพฺพนุติ อาหุณฺ ฯ
อนุนฺปานวตฺตจฺฉาทนาทีนัม เอตัม นาม อุปการกฺเขตฺตตฺตาย ตัม
อาหุณฺ อรหนฺตึติ อาหุเนยฺยา ฯ เตน วุตฺตัม อาหุเนยฺยาติ ภิกขเว
มาตาปีตุนัม เอตัม อริวจนนุติ ฯ

อิทานิ เตสํ พุรฺหมาทิภาเว การณํ ทสฺเสตฺตัม ตัม กิสฺส
เหตุ พหุการาติอาทิ วุตฺตัม ฯ ตัม กิสฺส เหตุติ ตัม มาตาปีตุนัม
พุรฺหมาทิอริวจนฺ เกน การณฺนาติ เจติ อตฺโถ ฯ พหุการาติ
พหุปการา ฯ อาปาทกาติ จีวิตฺตฺส อาปาทกา ปาลกา ฯ
ปุตฺตทานํ หิ มาตาปีตฺตฺหิ จีวิตฺตํ อาปาทิตํ ปาลิตํ ฆฎิตฺตัม
อนุปฺปนฺเรน ปวตฺติตฺตัม สมฺปาทิตฺตัม ฯ โปสกาติ หตฺถปาเท
วทฺธเมตฺวา หทยโลหิตํ ปาเยตฺวา โปเสตาโร ฯ อิมสฺส โลกสฺส
ทสฺเสตาโรติ ปุตฺตทานํ อิมสฺมี โลเก อิกฺขฺยานิกฺขฺยารมฺมณทสฺสนํ

๑. ม. อาหุเนยฺยาติ อานตฺวา อนุตฺตพฺพนุติ อาหุณฺ ฯ

ทูโรโตปี อานตฺวา ผลวิเสสํ อากงฺขนฺเตน คุณฺวณฺเตสุ ทาทพฺพานํ

อนุนฺปานวตฺตจฺฉาทนาทีนัม เอตัม นาม ฯ

นาม มาตาปิตโร นิสฺสาย ชาตุนฺติ เต เนลฺลํ อิมสฺส โลกสฺส
ทสฺเสตารो นาม ฯ

อิติ เตลฺลํ พหุการตฺตํ พุรหุมาทิกาวสฺส การณํ ทสฺสิตํ
เยน ปุตุโต มาตาปิตฺตุนํ โลกิเยน อุปกาเรน เกนจิ ปริยาเยน
ปริยุนฺตํ ปฏิการิ กาทฺตุนํ สมตฺโถเยว ฯ สเจ หิ ปุตุโต
มาตาปิตฺตุนํ อุปการสฺส ปจฺจุปการิ กริสฺสามิตี อฏฺฐาย สมฏฺฐาย
วายนฺนโต ทกฺขิณเณ องฺสกุณฺเณ มาตริ อิตฺรสมิ ปิตริ จเปตฺวา
วสฺสสตาเยโก สกถํ วสฺสสตมฺปิ ปริหเรยฺย จตฺตฺหิ ปจฺจเยหิ
อุจฺฉาทนปริมทฺทนนฺหาปนสมฺพาหนาทิหิ จ ยถารุจิ(๑) อุปฏฺฐหนฺนโต
เตลฺลํ มุตฺตกริสฺมฺปิ อชฺชิจฺฉนฺนโต น เอตฺตาวตฺตา ปุตุเตน มาตาปิตฺตุนํ
ปฏิการิ กโต โหติ อณฺณตฺร สทฺธาทิกุณฺวิเสเส ปตฺติฏฺฐาปนา ฯ
วุตฺตเยหตี ภควตฺตา

ทฺวินฺนนาหํ ภิกฺขเว น สฺส
มาตุ จ ปิตุ จ ฯ เอเกน ภิกฺขเว องฺเสน มาตริ ปริหเรยฺย
เอเกน องฺเสน ปิตริ ปริหเรยฺย วสฺสสตาเยโก วสฺสสตชีวิ โส
จ เนลฺลํ อุจฺฉาทนปริมทฺทนนฺหาปนสมฺพาหนเนน[๒] เต จ ตตฺถ
มุตฺตกริสฺสํ จเชยฺยํ น เตวว ภิกฺขเว มาตาปิตฺตุนํ กตํ วา
โหติ ปฏิกถํ วา ฯ อิมิสฺสา จ ภิกฺขเว มหาปจฺจเวีย ปหฺต-
สฺตฺตรตฺตนาเย (๓) มาตาปิตโร อิสฺสรียาธิปจฺเจ รชฺเช ปตฺติฏฺฐาเปยฺย
๑. ม. ยถารุจิ ฯ ๒. เอตฺตณฺนตฺเร ทฺกฺกจฺจตฺตรปาลิยํ ปฏฺธิชฺชฺชฺชฺชฺชฺช
ทิสฺสตี ฯ ๓. ม. ปหฺตฺตรตฺตรตฺตนาเย ฯ

น เตวว ภิกฺขเว มาตาปีตฺถนํ กตฺถ วา โหติ ปฏิกตฺถ วา
ตํ กิสุสฺส เหตุ พหุการา ภิกฺขเว มาตาปีตโร ปุตฺตทานํ
อาปาทกา โปสกา อิมสุสฺส โลกสุสฺส ทสฺเสตาโร ฯ โย จ
โฆ ภิกฺขเว มาตาปีตโร อสุสฺสทฺเต สทฺธาสมฺปทาย สมาทเปติ
นิเวเสติ ปติฏฺฐาเปติ ฯ ทสฺสึเส เต สึลสมฺปทาย มจฺฉริโน จา-
สมฺปทาย ทฺพฺปลฺลเย ปลฺลยาสมฺปทาย สมาทเปติ นิเวเสติ
ปติฏฺฐาเปติ เอตฺตาวตฺตา โฆ ภิกฺขเว มาตาปีตฺถนํ กตฺถจ
โหติ ปฏิกตฺถจ อติกตฺถจาทิ(๑) ฯ ตถา มาตาปีตฺถุปฺปญฺจानํ
ปุตฺตทวารสุสฺส สงฺกโหติ ฯ มาตาปีตฺถุปฺปญฺจानํ ภิกฺขเว ปลฺลยิต-
ปลฺลยตฺตนฺตฺติ จ

เอวมาทีนํ มาตาปีตฺถนํ ปุตฺตสุสฺส พหุปการภาวสาธกานํ
สุตฺตทานํ ทฏฺฐพฺพานํ ฯ

กาธาสฺสุ วุจฺจเรติ วุจฺจนฺติ กถิยนฺติ ฯ ปชาย อนุกมฺปกาติ
ปเรสฺส ปาณํ ฉินฺหิตฺตฺวาปี อตฺตโน สนฺตกํ ยงฺกิลฺลิจิ จชิตฺตฺวาปี
อตฺตโน ปชํ ปฏิชคฺคณฺติ โคปยนฺติ ตสฺมา ปชาย อตฺตโน
ปุตฺตทานํ อนุกมฺปกา อนุกฺคาหกา ฯ นมฺสฺเสยฺยาติ สายํ ปาตํ
อุปฺปญฺจानํ คนฺตฺวา(๒) อิทํ มยฺหํ อุตฺตมํ ปุณฺณกฺเขตฺตนฺตฺติ นมการํ
กเรยฺย ฯ สกฺกเรยฺยาติ สกฺกาเรณ ปฏฺิมาเนยฺย ฯ อิทานํ ตํ
สกฺกาเร ทสฺเสนฺโต อนฺเนนาติอาทิมายฺห ฯ ตตฺถ อนฺเนนาติ
ยาคุภตฺตขาทีเยน ฯ ปาเนนาติ อฏฺฐวิธปาเนน ฯ วตฺถेเนนาติ
๑. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ ๒. กตฺตฺวาติปี ปาโจ ฯ

นิวาสนปารูปเนน ฯ สยเนนาติ มลฺยจปีจกิสฺสิมฺโพหนาทีนา
สยเนน ฯ อุกฺกาทเนนาติ ทุกฺกนุธิ ปฏฺวิโนเตตฺวา สุกฺกนุช-
กธฺกุกฺกาทเนน ฯ นุหาปเนนาติ สีสกาเล อุโณห-
ทเกน อุณฺหกาเล สีสททเกน กตฺตานี ปรีสฺสิจิตฺวา นุหาปเนน ฯ ปาทานํ
โรวเนน จาติ อุโณหทกีสีสททเกหิ ปาทโรวเนน เจว เตลมกฺขเนน
จ ฯ

ตาย นํ ปารีจริยาชาติ เอตฺถ นนฺติ นิปาตมตฺตํ ฯ
ยถาวุตฺตปรีจเรณน ฯ อถ วา ปารีจริยาชาติ ภารณกิจฺจกรณ-
กฺลวีสปตฺติกฺกจาปนาทีนา ปญฺจวิธอุปกฺกจาเนน ฯ วุตฺตญฺเหดฺ

ปญฺจหิ โข กหปตฺติปุตฺต จาเนหิ ปุตฺเตน ปุรตฺติมา ทิสา
มาตาปิตโร ปจฺจุปกฺกจาตพฺพา ภโต เนส(๑) ภริสฺสสามิ กิจฺจ
เนสํ ภริสฺสสามิ กุสวํสํ จเปสฺสสามิ ทายชฺชํ ปฏฺปิชฺชิสฺสสามิ ฯ
อถ วา ปน เนสํ เปตानํ กาลกตानํ ทกฺขิณมนุสฺสพฺทสฺสามิติ ฯ
อิมหิ โข กหปตฺติปุตฺต ปญฺจหิ จาเนหิ ปุตฺเตน ปุรตฺติมา
ทิสา มาตาปิตโร ปจฺจุปกฺกจिता ปญฺจหิ จาเนหิ ปุตฺตํ
อนุกฺมปฺนฺติ ปาปา นิวาเรนฺติ กลฺยาณเณ นิเวเสนฺติ สิปฺปํ
สิกฺขาเปนฺติ ปตฺริรูเปน ทาเรน ลํโอยเชนฺติ สมเย ทายชฺชํ
นียยาเทนฺตฺติติ ฯ (๒)

อปิจ โย มาตาปิตโร ตีสฺส วตฺถุสฺส อภิปฺปสฺสนเน กตฺวา
๑. ม. เน ฯ ๒. ที. ปา. ๑๑/๑๕๕/๒๐๓ ฯ

ปุลลเขตต์ ยตถ มย อุตฺทคฺคิกํ ทกฺขิณํ ปติญฺจาเปม โสวคฺคิกํ
สุขวิปากํ สคฺคสํวตฺตนิกฺกนฺติ จิวราทีหิ ปจฺจเยหิ ปติอุปฺภุจฺจิตาติ ฯ

เอวํ อามิสทานเนน อามิสสํวิภาเคน อามิสานุกฺคเหน
คหฺญา ภิภฺขุนํ อุปการวณฺโโตติ ทสฺเสตฺวา อิทานิ ชมฺมทานเนน
ชมฺมสํวิภาเคน ชมฺมมานุกฺคเหน ภิภฺขุนมฺปิ เตสํ อุปการวณฺตตํ
ทสฺเสตฺตุ ตฺมุหฺปิ ภิภฺขเวตฺถิทาที วุตฺตํ ตํ วุตฺตนยเมว ฯ

อิมินา กิํ กถิตํ ปิณฺฑทาปจายนํ นาม กถิตํ ฯ
อเยเนหฺตถ อธิปฺปาโย ภิภฺขเว ยสฺมา อิเม พุราหฺมณคฺคหฺปติกา
เนว ตฺมุหํกํ ฅาตกา น มิตฺตนา น อธิณฺ วา ฅาเรนฺติ อถโฆ
อิเม สมณฺา สมฺมคฺคตา สมฺมา ปฺฏิปฺนฺนาเอตฺถ โน การา
มหฺปผลา ภาวิสฺสนฺติ มหฺานิสฺสาติ ผลวิเสสํ อากงฺขนฺตา ตฺมุห
จิวราทีหิ อุปฺภุจฺจหนฺติ ฯ ตสฺมา ตํ เตสํ อธิปฺปาโย ปฺริปฺุเรนฺตา
อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ ชมฺมเทสนาปี โว การกานฺเยว โสภติ
อาเทยฺยา จ โหติ น อิตเรสนฺติ เอวํ สมฺมาปฺฏิปฺตฺติยํ
อปฺปมาโท กรณิโยติ ฯ

เอวมิทํ ภิภฺขเวตฺถิทาทีสุ อยํ สงฺเขปฺตฺโต ภิภฺขเว เอวํ
อิมินา วุตฺตปฺปการเนน คหฺญาปฺพุพฺพิเตหิ อามิสทานชมฺมทานวเสน
อณฺณมณฺณํ สนนิสฺสาย กามาทิวเสน จตฺตฺพุพิชฺสสาปี โอมฺสฺส
นิตฺถรณฺตฺถาย สกฺลสฺสปี วณฺฺญทฺกฺขสฺส สมฺมเทว ปฺริโยสาน-
กรณาย อุปฺสถสฺสีนฺยมาทิวเสน จตฺตฺปาริสฺสุทฺธิสฺสลาทิวเสน จ อิทํ

สคคโมกขสมปตติยา ส้วตตตีติ อภิสททหนตติ อตุโถ ๑ สทททา-
ตติปี(๑) ปาโจ ๑ อริยปถญาติ สวิสุทฐปถญา ๑ ฌายีโนติ
อารมมถลกขณูปนิชฌานวเสน ทูริเชนปี ฌาเนน ฌายีโน ๑

อิธ ฌมม จริตวานาติ อิมสมิ อตตภาเว อิมสมิ วา
สาสเน โลกียโลกุตตรสุขสส มคคกุกต สีสาทิฌมม ปฐิปชชิตวา
ยาว ปรีนินพพานัน น ปาปถนตติ ตาวเทว สุกตติคามิโน ๑
นนทินโนติ ปีติโสมนสสโยเคน นนทนสีลา ๑ เกจิ ปน ฌมม
จริตวาน มคคนตติ โสตาปตติมคค ปาปถิตวาติ วทนตติ ๑
เทวโลกสมินตติ ฌพพิเชปี กามเทวโลก(๒) ๑ โมทนตติ กาม-
กามิโนติ ยถิจฉิตวตถุณีปตตติโต กามกามิโน กามวโนโต หุตวา
ปโมทนตติติ ๑

อภุจมสตุตถวณณา นิฎฐิตา ๑

กุกสตุตถวณณา

นวเม กุกาติ มนตชปปนาทินา(๓) กุกหนวตถุณา กุกกา
อสนตคณสมภาวนตถาย(๔) โกหลณณ กตวา ปเรสสิ วิมุทาปกาติ
อตุโถ ๑ ถทฐาติ โกเชน จ มาเนน จ ถทฐมานสา ๑
โกธโน โหติ อุปายาสพหุโล อปปมปี วุตโต สมานอ อภิสชชติ
๑. ม. สทททหนตติปี ๑ ๒. ม. กามาวจรเทวโลก ๑
๓. ม. สามนต... ๑ ๔. ม. อสนตคณสมภาวนิจญา ๑

*เล่มที่ 20 กุหสุตถวณณา หน้ 531

กุปติ พุยาปชตติ(๑) ปฎิปศรติติ (๒) เอว วุตเตน โกเรน จ
ทพพโจ โหติ โทวจสกรเนหิ ฐมเมหิ สมนนาคโต อกขโม
อปุทกชิตคคาหิ อนุสาสนินติ (๓) เอว วุตเตน โทวจสเสน จ
ชาติมโท โคตตมโท ลิงคมโท(๔) อารอคยมโท โยพพนมโท
ชีวิตมโทติ (๕) เอว วุตเตน ชาติมทาทีเกเทน มเทน จ กรุกา-
ตพเพสุ กรุสุ ปรหมนิปจจการิ อกตวา อโยสลากิ คิลิตวา
จิตา วีย อโนนตา หุตวา วิจรณกาฯ ลปาติ อุปลาปกา
มิจจนาชีวเสน กุลสงกาหกา ปจจยตถิ ปยุตตวาจาวเสน
นิปเปสิกตาวเสน จ ลปกาติ วา อตโต ๑

สิงคิติ ตตถ กตม สิงคิ ย สิงคิ สิงการตา จาตุรตา
จาตุริย ปริกคตियนติ (๖) เอว วุตเตหิ สิงคสทิสเสหิ ปากฎกิลเสหิ
สมนนาคตาฯ อนุนพาติ อุกคตตพ นพสทิส ตจจมานิ
อุกขิปิตวา วิจรณกาฯ อสมาทิตาติ จิตเตกคตตามตตสสาปี
อลาภิน ๑ น เม เต ภิกขเว ภิกขู มามกาติ เต มยหิ
ภิกขู มม สนตกา น โหนติฯ มยหนติ (๗) อิทิ ปทิ อตตานิ
อุททิสส ปพพชิตตตวา ภกวตา วุตติฯ ยสุมา ปน เต
กุหนาทิโยคโต น สมมา ปฎิปนนา ตสฺมา น มามกาติ

๑. ม. พุยาปชตติ ๑ ๒. อง. ติก. ๒๐/๔๖๔/๑๕๕ ๑

อภ. ปุ. ๓๖/๘๘/๑๖๖ ๑ ม. ปติตถียติ ๑ ๓. ม. ม. ๑๒/๒๒๒/๑๘๕ ๑

๔. ม. สิปปมโท ๑ ๕. อภ. วิ. ๓๕/๘๔๘/๔๖๗ ๑

๖. อภ. วิ. ๓๕/๘๖๘/๔๗๔ ๑ ม. ปาริกขตติยนติ ๑ ๗. ม. เมติ ๑

วุตตาฯ อปคตาคี ยทปิ เต มม สาสเน ปพพชิตา ยถานุ-
สิฏฺฐิ ปน อปฺปฏิปชฺชนโต อปคตาเอว อิมฺมหา ฐมฺมวินยา
อิโต เต สุวิฑูรวิฑูเร จิตาคี ทสฺเสติ ฯ วุตฺตญฺเหหํ

นภณฺจ ทูเร ปจฺวีจ ทูเร

ปาริ สมฺมทสฺส ตทาหุ ทูเร

ตโต หเว ทูรตฺร วทนฺติ

สตนฺจ ฐมฺมํ อสตนฺจ ราชาคี(๑) ฯ

วุฑฺฒิ(๒) วิฑูรฺหิ เวปฺลุลํ อปชฺชนฺตฺติ สีลาทิกฺุณฺเหหิ วฑฺฒนฺวเสน

วุฑฺฒิ ตตฺถ นิจฺจลภาเวน(๓) วิฑูรฺหิ สพฺพตฺถ ปตฺถญฺภาเวน

สีลาทิกฺุณฺมกฺขนฺธปาริปุรียา เวปฺลุลํ ฯ น จ เต กุหาทิสภาวา

ภิกฺขุ อปชฺชนฺติ น จ ปาปฺณนฺตฺติ อตฺโถ ฯ

เต โข เม ภิกฺขเว ภิกฺขุ มามกาคี อิทาปี(๔) เมติ

อตฺตานํ อุกฺกิสฺส ปพพชิตตฺตา วทติ (๕) สมฺมาปฺปฏิปฺนฺตฺตา ปน

มามกาคี อาห ฯ วุตฺตวิปริยาเยน สุกฺกปกฺโข เวทิตพฺโพ ฯ

ตตฺถ ยาว อรหตฺตมกฺคา วิฑูรฺหนฺติ นาม อรหตฺตผล ปน

สมฺปตฺเต วิฑูรฺหิ เวปฺลุลํ อปฺนฺนา นาม ฯ

คาคา สุวิญญฺเยยฺยา เอว ฯ

นวมฺสฺตฺตวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. อญฺ. จตุกฺก. ๒๑/๔๓/๖๕ ฯ ขุ. ชา.๒๘/๓๖๓/๑๔๓ ฯ

๒. ม. วุฑฺธิ ฯ ๓. ม. นิจฺจลภาเวน ฯ ๔. ม. อิทาปี ฯ

๕. กตฺถจฺ. วุตฺตํ ฯ

นทีโศตสุตตวณณา

ทสม เสยถาปีติ โอปมมทสสนตเถ นีปาโต ยถา
นามาติ อตุโถ ๑ นทียา โสเตน โอยูยเหยยาติ สีมโศตาย
หริตानทียา(๑) นทียา อุตทเวเคน เหฏฐโต วุยฺเหยย อโธ หริเขต ๑
ปิยรูปสาตฺรुเปนาติ ปิยสภาวเณ สาสภาวเณ จ การณภูเตน
ตสฺสํ นทียํ ตสฺสา วา ปรีตีเร มณิสฺวณณาที อญญํ วา
ปิยวตฺถุ วิตฺถุปรกณํ อตุถิ ตํ กहेสฺสามีติ นทียํ ปติตฺวา
โศเตน อวทฺเทเมย ๑ กิจจาปีติ อนุชานนอสฺมภาวนตฺเถ
นีปาโต ๑ กิ อนุชานาติ กิ น สฺมภาวเวตีเตน ปรีเสน
อธิปฺเปตสฺส ปิยวตฺถุโน ตตฺถ อตุถิภาวํ อนุชานาติ ตถา
กมณํ ปน อาทีนววนฺตตาย น สฺมภาวเวตี ๑ อิทํ วุตฺตํ โหติ
อมฺโภ ปรีส ยทิปิ ตยา อธิปฺเปตํ ปิยวตฺถุ ตตฺถ อฺปลพฺภติ
เอวํ กมเน ปน อຍมาทีนโว ยํ ตวํ เหฏฐา รหํ ปตฺวา
มรณํ มรณมตฺตํ วา ทุกุขํ ปาปุณฺเญยาสีตี ๑

อตุถิ เจตฺถ เหฏฐา รหโหติ เอติสฺสา นทียา เหฏฐา
อนุโศตภาเค อติวिय กมฺภีรวิตฺถโต เอโก มหาสโร อตุถิ ๑ โส
จ สมนฺตโต วาตาภิฆาตสฺมภูจिताหิ มณิมยปฺพพตฺถุสนฺนิภาหิ
มหตีหิ อุมิหิ วิจฺหิ สอุมิ วิสเมสฺสุ ภูมิปฺปเทเสสฺสุ
สเวคํ อนุปฺกขนฺนฺตเตน อิมิสฺสา ตาว นทียา มโหเมน ตหิ
๑. ม.หารหารินียา นทียา ๑

*เล่มที่ 20 จตุกกนิปาตวณณา หน้า 534

ตहीं อวฏฏมานวิปุลชตตาย พลวามุขสทิสเห(๑) สห อวฏฏเหหิตี
สาวฏฏโณ ตั รหทัง โอดิณณสตุเตเยว อตุตโน นิพทฐามิสโคจเร (๒)
กตุวา อชฎาวสนุนเตน อติวिय ภยานกทสฺสเนน โฆรเจตสา
ทกรกฺขเสน สคโ(๓) สรกฺขโส จณฺทมจณฺมกราทินา วา สคโ
ยถาวตุตฺตรกฺขเสน สรกฺขโส ฯ

ยฺนฺติ เอวํ สปฺปฏิกฺขํ ยํ รหทัง ฯ อมฺโภ ปุริสาติ อาลปนํ ฯ
มรณํ วา นิกจฺจนฺตีติ ตาหิ วา อุมิหิ อชฺโฆตฺถโต เตสุ
วา อวฏฏญฺเฐสุ นิปติโต สีสํ อุกฺขิปิตุํ อสฺกโกนฺโต เตสํ วา
จณฺทมจณฺมกราทินํ มุขํ นิปติโต ตสฺส วา ทกรกฺขสฺส
หตุถํ กโต มรณํ วา กมิสฺสตี อถ วา ปน อายฺเสเส สติ
ตโต มุญฺจิตฺวา อปฺกจฺจนฺโต เตหิ อุมิอาทีหิ ชนิตมฺภูติ-
วเสน มรณมคฺตํ มรณปฺปมาณํ ทุกฺขํ นิกจฺจนฺตี ฯ ปฏฺิโสติ
วายเมยฺยาติ โส ปุพฺเพ อนฺุโสติ วุຍหฺมาโน ตสฺส ปุริสสฺส
วณฺํ สุตฺวา อนคฺโถ กิร เม อฺปฏฺิจิโต มจฺจุมฺเข กิร่าหิ
ปรีวตฺตามิตี อฺปฺปนฺนพลวกโย สมฺภมฺนฺโต ทฺวิกฺคณฺํ กตุวา
อฺุสฺสาหิ หตุเถหิ จ ปาเทหิ จ วายเมยฺย ตเรยฺย น จิเรเนว
ตีริ สมฺปาปุณฺเณยฺย ฯ

อตุตฺตสฺส วิญฺญาปนาयाติ จตุสจฺจปฏฺิเวชานฺุกลสฺส อตุตฺตสฺส
สมฺโพชนาย อฺปฺมา กตา ฯ อยฺญเจเวตฺถ (๔) อตุโถติ อยเมว
๑. ม. พลวามุขสทิสเห ฯ ๒. ม. นิพทฐามิสโคจเร ฯ
๓. ม. สคโ ฯ ๔. ม. อยฺ เจตฺถ ฯ

อิทานิ วุจจมาโน อิธ มยา อธิปเปโต อุปเมยฺยตุโถ ยสฺส
วิญญาปนาย อุปมา อาหฺวา ฯ

ตณฺหาเยตฺ อธิวจนฺนติ เอตถ จตฺตฺหิ อากาเรหิ ตณฺหา-
โสตสทิสตาเวทิตพฺพา อนุกกมปริปฺวภูจฺจโตะ(๑) อนุปฺปนฺนฺชโตะ
โอสีทาปนโตะ ทฺรุตฺตรณโตะ จ ฯ ยถา หิ อุปฺริ มหาเมฆ
อภิปฺวภูเจ อุกกํ ปพฺพตกนฺทรปฺทรสาขาโย ปฺรุตฺวา ตโตะ
ภสฺสิตฺวา กุสฺสพฺเภ ปฺรุตฺวา ตโตะ ภสฺสิตฺวา กุณฺนทฺโย ปฺรุตฺวา
ตโตะ มหานทฺโย ปกฺขนฺนฺทิตฺวา เอโกณฺมิ หุตฺวา ปวตฺตมานํ
นทีโสโตติ วุจฺจติ เอวเมว อชฺชตฺตฺกพาหิราทิวเสน อนนฺก-
เกเทสฺส รูปาทิสฺส อารมฺมณฺสฺส โลโก อุปฺชฺชิตฺวา อนุกกเมน
ปริวฺชฺชตี กจฺจนฺนโตะ ตณฺหาโสโตติ วุจฺจติ ยถา จ นทีโสโต
อากมนโตะ ยาว สมฺมทฺทปฺปตฺติ ตาว อสฺติ(๒) วิจฺเจทปฺปจฺจยาภาเว
อวิจฺจิชฺชมาโน อนุปฺปนฺนฺเชน ปวตฺตติ เอวํ ตณฺหาโสโตปิ
อากมนโตะ ปฺกฺกฺชาย อสฺติ วิจฺเจทปฺปจฺจเย อวิจฺจิชฺชมาโน
อปายสมฺมทฺทาทิมฺโข อนุปฺปนฺนฺเชน ปวตฺตติ ฯ ยถา ปน
นทีโสโต โสตนฺนฺโตคเต(๓) สตฺเต โอสีทาเปติ สีสํ อุกฺกปิตุํ
น เทติ กุสฺลมูลจฺเจทเนน สงฺกิลฺลสฺสรมฺมสมาปฺชฺชเนน จ มรณํ
๑. ม. อนุกกมปริวฺชฺชตีโตะ ฯ ๒. ม. สติ ฯ ๓. ม. กทฺนฺนฺโตคเต ฯ

*เล่มที่ 20 จตุกุกนิปาตวณณา หน้ 536

มรณมคฤท วา กุกข ปาเปติ ๑ ยถา จ นทียา โสโต
มโหฆภาเวน ปวตตมาโน อพุมปี วา นาวี วา พนุชิตุ
เนตุ จ เณิ ปุริส นิสสาย ปรีตีริ คนตุ อชฌาสัย กตวา
ตชช วายามิ กโรนุเตน ตริตพุโพ น เยน วา เตน วาติ
ทुरुตโร เอวิ ตณหาโสโตปี กาโมฆกโวฆฏโต สีลสวาริ ปุเรตุ
สมถวิปัสสนาสู กมม กาคต นิปเกน อรหตต ปาปณิสสามิติ
อชฌาสัย สมุญจาเปตวา กลุยามิตเตเต นิสสาย สมถ-
วิปัสสนานาวี อภิรุหิตวา สมมาวายามิ กโรนุเตน ตริตพุโพ
น เยน วา เตน วาติ ทुरुตโร ๑ เอวิ อนุกกมปริวูฏจโต(๑)
อนุปปพนชโต โอสีทาปนโต ทुरुตตรณโตติ จตุหิ อากาเรหิ
ตณหาย นทีโสตสทิสตา เวทิตพุพา ๑

ปิยรูปสาตรูปนติ ปิยชาติกัม ปิยสภาวํ ปิยรูปํ มรुरुชาติกัม
มรुरुสภาวํ สาตรูปํ อัญจสภาวนติ อตุโถ ๑ ฉนเนตุนติ ฉนณํ
เอตํ ๑ อชฌตติกานนติ เอตถ เอวิ มยํ อตุตาคติ คหณํ
คมิสสามาติ อิมินา วิย อธิปฺปาเยน อตุตานิ อธิการิ กตวา
ปวตตานิติ อชฌตติกานิ ๑ ตตถ โคจรชฌตตํ นียกชฌตตํ
วิสยชฌตตํ อชฌตตชฌตตุนติ จตุพุพิธิ อชฌตตํ ๑ เตสุ
อชฌตตรโต สમાหิตติ เอวมาทิสฺ(๒) วุตตํ อิทํ โคจรชฌตตํ
นาม ๑ อชฌตตํ สมปฺสาทนนติ (๓) อากตํ อิทํ นียกชฌตตํ
๑. อิทํ อนุกกมาภิปฺวูฏจโตติ ปุพุพิสทิสํ ๑
๒. พุ. ธ. ๒๕/๓๕/๖๔ ๑ ๓. ที. สี. ๕/๑๒๘/๕๘ ๑
อภิ. สจ. ๓๔/๑๘๕/๖๕ ๑

*เล่มที่ 20 นทีโสตตตถา หน้าที่ 537

นาม ฯ สพพนิมิตตานัน อมนสิการา อชฺมตฺตํ สฺยตฺตํ อฺปสมฺปชช
วิหฺรตีติ (๑) เอวมาคตฺ อิทํ วิสยชฺมตฺตํ นาม. อชฺมตฺตिका ชฺมมา
พาหิรา ชฺมมาติ (๒) เอตถ วุคฺตํ อชฺมตฺตชฺมตฺตํ นาม. อิชาปี
เอตเทว อธิปฺเปตํ ตสฺมา อชฺมตฺตานิเยว อชฺมตฺติกานีติ(๓) ฯ
อถ วา ยถาวุคฺเตเนว อตฺเถน อชฺมตฺตา ชฺมมา พหิทฺธา
ชฺมมาติอาทิสฺสู วิย เตสฺสู อชฺมตฺเตสฺสู ภวานิ อชฺมตฺติกานิ
จกฺขฺวาทีนํ ฯ เตสํ อชฺมตฺติกานํ ฯ

อายุตนาณนฺติ เอตถ อายุตนาโต आयानं ตนนโต
อายุตสฺส จ นยนาโต อายุตนาณนฺติ ฯ จกฺขฺวาทีสฺสู หิ ตตฺตทวาร-
วตฺตกา จิตฺตเจตฺติกา ชฺมมา สเกน สเกน อนฺุภวานาทินา
กิจฺเจน อายุตนาณนฺติ อฺภูจฺหนฺติ ฆณฺณนฺติ วายมนฺติ เต จ อายุญฺเต
ชฺมเม เอตานิ อายุตนาณนฺติ(๔) วิตฺถาเรณฺติ ยถจ อนมตฺตคฺเค สํสारे
ปวตฺตํ อตีวียอายุตํ วญฺญทฺกํ ตํ นยนาณนฺติ ปวตฺเตนฺติ ฯ อิติ
สพฺพถาปิเม ชฺมมา อายุตนาโต आयानं ตนนโต อายุตสฺส
จ นยนาโต อายุตนาณนฺติ วุจฺจนาณนฺติ ฯ อปิจ นีวาสนญฺจानญฺเจน
อากรญฺเจน สโมสฺรณญฺจानญฺเจน สลฺยชาติเทสฺญฺเจน การณญฺเจน
จ อายุตนาณนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ตถา หิ โลเก อีสฺสรายตนาณนฺติ เทวาย-
ตนาณนฺติอาทิสฺสู นีวาสนญฺจานํ อายุตนาณนฺติ วุจฺจติ ฯ สฺวณฺณายตนาณนฺติ
รชตยาตนาณนฺติ(๕)อาทิสฺสู อากโร ฯ สาสเน ปน

๑. ม. อ. ๑๔/๓๔๖/๒๓๖ ฯ ๒. อภ. สจ. ๓๔/๑๑/๕ ฯ

๓. ม. อิติสทโท นตฺติ ฯ ๔. ม. ตโนนฺติ ฯ ๕. ม. รชตยาตนาณนฺติ ฯ

มโนรเม(๑) आयตने सेवन्ति न विहङ्गमादि-

อาทิสฺ สโมสรรณภูจกถานํ ฯ ทกฺขินาปโถ कुन्नि आयตननुตฺตีอาทิสฺ
สญฺชาตฺเตโส ฯ ตฺตร ตฺเตรว สกฺขิกพฺพตฺ(๒) ปาปฺณาติ สติ
สติอายตเนตฺตีอาทิสฺ (๓) การณํ आयตननुตฺติ วุจฺจติ ฯ จกฺขวาทิสฺ จ
เต เต จิตฺตเจตฺติกา ฌมฺมา นีวสนฺติ ตทายตฺตวฺตฺติตฺตยาติ
จกฺขวาทโย เตสํ นีวาสภูจกถานํ ฯ ตตฺถ จ เต อากิณฺณา
ตฺนฺนิตฺตฺตตฺตาติ เต เนสํ อากโร สโมสรรณภูจกถานญฺจ ตตฺถ
วตฺตทวารภาเวน สโมสรรณโต สญฺชาตฺเตโส จ ตฺนฺนิตฺตฺสย-
ภาเวน เตสํ ตตฺถเว อุปฺปตฺติโต การณญฺจ ตทภาเว เตสํ
อภาวโตติ อิติ นีวาสภูจกถานญฺเจเน อากรญฺเจเน สโมสรรณภู-
จกถานญฺเจเน สญฺชาตฺเตสญฺเจเน การณญฺเจนาติ อิเมหิ การणेหิ
จกฺขวาทีนํ आयตนาเนติ วุจฺจันติ ฯ เตเน วุตฺตํ ฌนฺเนตฺ
อชฺชตฺตฺกานํ आयตนาณนฺติ ฯ

ยทฺธิปี รูปาทโยปี (๔) ฌมฺมา รูปํ โลเก ปิยรูปํ สาทรูปํ
เอตฺเตเส ตมฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชตีติ ตมฺหาเวตฺตทวารโต
ปิยรูปสาทรูปภาเวน วุตฺตา จกฺขวาทีเก ปน มฺลยจิตฺวา อตฺต-
ภาวปฺลยตฺตฺติยา อภาวโต มม จกฺขู มม โสตฺนฺตฺตีอาทีนา
อธฺกสิเนหเวตฺตทวารโต (๓) จกฺขวาทโย สาทิสฺยํ ปิยรูปํ สาทรูปนฺติ
๑. ม. มโนรเม ฯ ๒. ม. สกฺขิกพฺพตฺ ฯ ๓. ม. อ. ๑๔/๓๑๔/๒๑๓ ฯ
อญ. ติก. ๒๐/๕๔๓/๓๑๑ ฯ ม. สติ สติอายตเนติ ฯ
๔. สී. ยทฺธิ ปิยรูปาทโยปี ฯ

นทีเทส อรหนตตี ทสเสตุ (๑)ปียรูปี สตรูปนตี โข กิกขเว

ฉนเนต อชฎตตีกาน อายตनาน อธิวฉนนตี วุตตี ๑

โอรหมภาคียานนตี เอตุถ ออร์ วุจติ กามธาตุ

ตปปริยาปนนา โอรหมภาคา ปจยภาเวน เตส หิตาติ

โอรหมภาคียา ๑ ยสส สวิชฉนตี ต ปุคคัลล วฏฐสมี สโยเชนตีติ(๒)

พนฉนตีติ สโยชนานี ๑ สกกายทีฏฐิจิจิจฉฉาสีลพพตปรามาสกามรากลพยา-

ปาทาน เอต อธิวฉน ๑ เต หิ กามภวูปคาน สงขาราน ปจยยา

หุตวา รูปารูปธาตุโต เหฏฐาภาเวน นีหีนภาเวน โอรหมภาค-

ภวเตน กามภเวน สตุเต สโยเชนตี ๑ เอเตเนว เตส เหฏฐา-

รทสทิสตา ทีปิตาติ ทฏฐพพา ๑

อุมิภยนตี โข(๓) กิกขเว โกรฐปายาสสเสต อธิวฉนนตี

ภายตี เอตสมมาตี ภย อุมิ เอว ภยนตี อุมิภย ๑ กุชฉนภวเจน

โกโธ. เสวว จิตตสส กายสส จ อภิปปมทททนปเวฉนูปปาเทน

ทพห อายาสนภวเจน อูปายาโส ๑

เอตุถ จ อนเนกวารี ปวตตติตวา อตุตนา สมเวต(๔) สตุต

อชฎตตริตวา สีส อุกขิปิตุ อทตวา อนนยพยสนาปาทเนน

โกรฐปายาสสส อุมิสทิสตา ทฏฐพพา ๑

ตถา กามคณาน กิเลสาภิกวเต สตุเต อิต จ เอตุโต

๑. สยา. ปียรูปีสตรูปเนนตี โขตี ๑ ๒. ม. สโยเชนตี พนฉนตีติ ๑

๓. สยา. สอุมิตี โขตี ๑ โส อตุถวฉฉนนาย น สเมตี ๑

๔. ม. สมเวต ๑

เอตโต จ อิตติ เอว มนปียรูปาทิสยสงขเต อตตนิ
สัสาเรตฺวา ยถา ตโต พหิภูเต เนกขมเม จิตตมปิ น อุปฺปชฺชติ
เอว อวภูฏฺฐตฺวา พุยสนาปาทเนน อวภูฏฺฐทิสตา ทฏฺฐพฺพา ฯ
ยถา ปน คหฺรกุขโสปี อารกุขรหิตํ อตตโน โคจรภูมิกตํ
ปฺริสํ อภิกฺขุยฺย กเหตุวอ อโคจเร จิตตมปิ รกุขสมายาย โคจฺร
เนตฺวา เภรวรูปทสฺสนาทินา อวสํ อตตโน อุปการิ กาคู
อสมตฺถํ กตฺวา อนฺวาวิสิตฺวา วณฺณพลโกคยสฺสฺเซหิปี โยเชนฺโต
มหนตํ อนนยพฺยสนํ อาปาเทติ ฯ เอว มาตุคามปิ โยนิโสมน-
สิการรหิตํ อวิรปฺริสํ อิตฺถิกุตฺตภูเตหิ อตตโน หาสภาววิลาเสหิ(๑)
อภิกฺขุยฺย กเหตุวอ วีรชดัยมปิ อตตโน รูปาทิหิ ปโลภนวเสน
อิตฺถิมายาย อนฺวาวิสิตฺวา อวสํ อตตโน อุปการชฺมเม สีลาทโย
สมฺปาเทตต อสมตฺถํ กโรนฺโต कुณวณฺณาทีหิ วิโยเชตฺวา มสนตํ
อนนยพฺยสนํ อาปาเทติ เอว มาตุคามสฺส คหฺรกุขสสทิสตา
ทฏฺฐพฺพา ฯ เตน วุตฺตํ อวภูฏฺฐนฺติ โข(๒) ภิกฺขเว ปณฺจนฺเนตํ
กามकुณานํ อธิวจฺนํ คหฺรกุขโสติ โข(๓) ภิกฺขเว มาตุคามสฺสเสตํ
อธิวจฺนนฺติ ฯ

ปฏฺฐิสโตติ โข(๔) ภิกฺขเว เนกขมมสฺสเสตํ อธิวจฺนนฺติ เอตถ
ปพฺพชฺชา สห อุปจารเนน ปจฺมํ ฌานํ วิปสฺสนา ปญฺญา

๑. ม. หาวภาววิลาเสหิ ฯ ๒. สฺยา. สวภูฏฺฐนฺติ โขติ ฯ

๓. สฺยา. สคโห สรกุขโสติ โขติ ฯ ๔. สฺยา. ปฏฺฐิสตฺนฺติ โขติ ฯ

*เล่มที่ 20 นทีโสตตถวณนา หน้า 541

จ นิพพานญจ เนกขมมัม นาม สพเพปี กุสลา ชมมา

เนกขมมัม นาม ๆ วุตตถเวหตี

ปพพชชา ปจम्म ฉานัน นิพพานญจ วิปัสสนา

สพเพปี กุสลา ชมมา เนกขมมมุนตี ปววจเรตี ๆ

อิมัส ปน ปพพชชาที่นั ตณหาโสตตส ปฎิโถมโต ปฎิโสต-

สทิสตาเวทิตพพา ๆ อวิเสเสน หี ชมมวินโย เนกขมมัม ๆ

ตตส จ อธิกฺขจัน ปพพชชา จ ชมมวินโย จ ตณหา-

โสตปฎิโสตี วุจจตี

ปฎิโสตกามี นิปฺณัน คมฺภีริ ทุททลั อณณ

ราครตฺตาน ทกขนฺตี ตโมกขนฺเชน อาวฺตาทิ ๆ (๑)

วีริยารมฺภสฺสาตี จตฺตพฺพิชสมฺมปฺปชานวีริยสฺส ๆ ตตส

กาโมชชาติภทตณหาโสตตสนฺตรณสฺส หตฺเถหิ ปาเทนิ จตฺตฺรจฺจिय-

นทีโสตตสนฺตรณวายามสฺส สทิสตา ปากฺกฺวาเยว ๆ ตถา

นทีโสตตส ตีเร จิตฺตส จกฺขุมโต ปุริสสฺส กามาที จตฺตพฺพิชมฺปิ

โอหมฺ ตริตฺวา ตตส ปรีตีรฺกฺเต นิพพานถเล จิตฺตส ปญฺจหิ

จกฺขุหิ จกฺขุมโต ภควโต สทิสภาโว ๆ เตน วุตฺตํ จกฺขุมา

ปุริโส ๆเป ๆ สมมาพฺพุทฺธสฺสาตี ๆ

ตตฺริทํ โอปมฺมสฺสนฺทนนํ นทีโสโต วิย อนฺนปฺปนฺนชวเสน

ปวตฺตมาโน ตณหาโสโต เตน วุชฺชมาโน ปุริโส วิย อนมตฺตคฺเค

๑. ที. มหา. ๑๐/๔๒/๔๑ ๆ ม. ม. ๑๒/๓๒๑๓๒๔ ๆ

ส. ส. ๑๕/๕๕๕/๒๐๐ ๆ

ต้สรวฏญฺเฐ ปรีพุมนโต ตณฺหาโสเตน วุฑฺฒาโน สตุโต ฯ
ตสฺส ตตฺถ ปีรฺรูปสตรูปวตฺตฺตฺสฺมึ อภินิเวโส วีย อิมสฺส
จกฺขฺวาทีสุ อภินิเวโส สอุมิสาวฏฺฐสฺสทฺรกฺขโส เหฏฺฐา รหโต
วีย โกฐฺปายาสปฺลจกามคฺคณฺมาตฺคามาสมากุโล ปญฺโจรมภากิย-
ต้โยชนสมฺภูโห ตมตฺถึ ยถาภูตํ วิทิตฺวา ตสฺส นทีโสตสฺส
ปรีตีเร จีโต จกฺขฺมา ปรีโส วีย สกฺลึ ต้สราทีนํ สพฺพลจ
เณยฺยธมฺมํ ยถาภูตํ วิทิตฺวา ตณฺหาโสตสฺส ปรีตีรฺภูเต นิพฺพาน-
ถเล จีโต สมฺนตฺตจกฺขุ ภควา ตสฺส ปรีสฺส ตสฺมึ นทียา
โสเตน วุฑฺฒาเน ปรีเส อนุกฺมปาย รหทสฺส รหทาทีนวสฺส
จ อากิขฺนํ วีย ตณฺหาโสเตน วุฑฺฒานสฺตตสฺส (๑) มหากรฺณาย
ภควโต ตณฺหาทีนํ ตทาทีนวสฺส จ วิภาวนา ตสฺส วจฺนํ
อสทฺทหิตฺวา อนุโสตคามิโน ตสฺส ปรีสฺส ตสฺมึ รหเท มรณป-
ปตฺติมรณมตฺตทฺกฺขฺปฺตฺติโย วีย ภควโต วจฺนํ อสมฺปฏฺิจฺจนตสฺส
อปายุปฺตฺติ จ สุกคิยํ ทฺกฺขฺปฺตฺติ จ ตสฺส ปน วจฺนํ
สทฺทหิตฺวา หตฺถเหหิ จ ปาเทหิ จ วายามกรณํ วีย เตน จ
วายาเมน ปรีตีรี ปตฺวา สุขเณน ยถิจฺฉิตฺตฺตฺจกฺกมณํ วีย
ภควโต วจฺนํ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา ตณฺหาทีสุ อาทินํวํ ปสฺสิตฺวา
ตณฺหาโสตสฺส ปฏฺิโสตปพฺพชฺชาทีเนกฺขมฺมวเสน วีริยารมฺโภ
อารทฺธวีริยสฺส จ เตเนว วีริยารมฺเณน ตณฺหาโสตาตฺติกฺกมณํ
๑. สี่. วุฑฺฒาเน ปรีเส ฯ ม. วุฑฺฒานสฺส สตฺตสฺส ฯ

นิพพานตีรี ปตฺวา อรหตฺตผลสมปตฺติวเสณ ยถารุจิ สุข-
วิหาโรติ ฯ

คถาสฺ สหปิ ทุกฺเขณ ชเหยย กามติ ฆานมคฺคาธิ-
คมคฺถํ สมถวิปสฺสนานุโยคํ กโรนฺโต ภิกฺขุ ยถีปี เตสํ ปุพฺพภาก-
ปฺปฏิปทา กิจฺเณ กสิเรน สมปชฺชติ น สฺเขณ วีถิ อิตฺรติ
ปุพฺพภากภาวนาย กิเลสํ พลวภาวโต อินฺทฺริยานํ วา
อติภวโต ตถา สติ สหปิ ทุกฺเขณ ชเหยย กาม
ปรมชฺฆานเนน วิภวมนฺโต ตติยมคฺเคน สมจฺฉินฺทฺโต กิเลส-
กาม ปชเหยย ฯ เอเตน ทุกฺขาปฺปฏิปเท ฆานมคฺเค ทสฺเสติ ฯ
โยคกฺเขมํ อายตี ปตฺถยาโนติ อนาคมิตํ อรหตฺตํ อิจฺฉนฺโต
อากงฺขมาโน ฯ อเยหตฺถ อธิปฺปาโย ยถีปี เอตฺรหิ กิจฺเณ
กสิเรน ฆานปฺริมมคฺเค อธิจฺฉนํ อิม ปน นิสฺสาย
อุปริ อรหตฺตํ อธิคฺคฺวา กตฺกจิ โจ ปหีนสพฺพทุกฺโข ภวิสฺสามิติ
สหปิ ทุกฺเขณ ฆานาทิหิ กาม ปชเหยยติ ฯ อถวา ฯ
โย กามวิตกฺกพฺพโล ปุคฺคโล กลฺยาณมิตฺตสฺส วเสณ ปพฺพชฺช
สีลวิโสธนํ ฆานาทินํ ปุพฺพภากปฺปฏิปตฺตี วา ปฺปฏิปชฺชนฺโต
กิจฺเณ กสิเรน อสฺสมุโข โรทมาโน ตํ วิตกฺกํ วิภวเมติ
ตํ สนฺธาย วุตฺตํ สหปิ ทุกฺเขณ ชเหยย กามติ ฯ โส หิ
กิจฺเณปิ กาม ปชหนฺโต ฆานํ นิพพตฺเตตฺวา ตํ ฆานํ
ปาทกํ กตฺวา วิปสฺสนฺโต อนุกฺกเมน อรหตฺเต ปตฺติจฺเหยย ฯ

เตน วุตฺตํ โยคกฺกเขมํ อายตี ปตฺถยาโนติ ฯ

สมุมปฺปชาโนติ วิปฺสฺสนาสหิตาย มคฺคปญฺญาय สมุมเทว
ปฺชานนฺโต ฯ สุวิมุตฺตจิตฺโตติ ตสฺส อริยมคฺคาธมฺมสฺส อนนฺตรํ
ผลวิมุตฺตียา สุกฺกุสุ วิมุตฺตจิตฺโต ฯ วิมุตฺตียา ผสฺสเย ตตฺถ
ตตฺถาติ ตสฺมี ตสฺมี มคฺคผลาธมฺมนกาเล วิมุตฺตี นิพฺพานํ
ผสฺสเย ผุเสยฺย ปาปฺปุณฺเยย อธิคฺจฺเจยฺย สจฺฉนิกเรยฺย ฯ อุปฺโยคตฺถ
หิ วิมุตฺตียาติ อิํ สามีวจัน ฯ วิมุตฺตียา วา อารมฺมณฺญตาย
ตตฺถ ตตฺถ ตนฺตํผลสฺมาปตฺติกาเล อตฺตโน ผลจิตฺตํ(๑) ผสฺสเย
ผุเสยฺย ปาปฺปุณฺเยย นิพฺพานิคราย ผลสฺมาปตฺติยา วิหเรยฺยาติ
อตุโธ ฯ ส เวทฺหฺตุติ โส เวทฺสงฺขาเตน มคฺคญาเณน จตฺนุนํ
สจฺฉจัน กตฺตฺตา ปฏฺวิทฺษตฺตา เวทฺหฺนุ ฯ โลกนฺตฺหฺตุติ ขนฺธโลกสฺส
ปรียนฺตํ คโต ฯ เสถํ สุวิญฺเญยฺยเมว ฯ

ทสมฺมสุตฺตวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

จรฺสุตฺตวณฺณา

เอกาทสฺเม จรฺโตติ กจฺฉนฺตสฺส จงฺกมฺนฺตสฺส วา ฯ
อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก วาติ วตฺถกามาสุ อวิตราคตาย ตาทีเส
ปจฺจเย กามปฏฺฐิยฺยุตฺโต วา วิตกฺโก อุปฺปชฺชติ เจ ยทิ
อุปฺปชฺชติ ฯ พุยาปาทวิตกฺโก วา วิหีสาวิตกฺโก วาติ อาฆาต-
๑. ม. ผลจิตฺตํ ฯ

นิมิตตพฺยาปาทปฏิสฺยฺตุโต วา วิตกโก เลขทุททณฺฑาทิหิ
ปรวิเหจนวเสน วิหีสาย ปฏิสฺยฺตุโต วา วิตกโก อุปฺปชฺชติ
เจติ สมฺพนฺโธ. อธิวาเสตีติ ตํ ยถาวุตฺตํ กามวิตกกาหิ ยถา-
ปจฺจยํ อุตฺตโน จิตฺเต อุปฺปนํ อิติปายํ วิตกโก ปาปโก
อิตฺปิ อุกฺกุโล อิตฺปิ สาวชฺโซ โส จ โข อุตฺตพฺยาพาธายปี
สํวตฺตตีติอาทินา นเยน ปจฺจเวกฺขณาย อภาวโต อธิวาเสติ
อุตฺตโน จิตฺตํ อารोเปตฺวา วาเสติ เจ อธิวาเสนฺโตเยว
จ นปฺปชฺหติ ตทฺงกาหิปฺปหานวเสน นปฺปฏฺฐินิสฺสชฺชติ ตโต เอว
น วิโนเทติ อุตฺตโน จิตฺตสนฺตานโต น นฺนุทฺติ น นีหฺรติ
ตถาวินฺทนโต น พฺยนฺตีกโรติ น วิกตฺนตํ กโรติ ฯ
อาตานิ ปหิตฺตุโต ยถา เตสํ อนฺโตปี นาวสิสฺสติ อนฺตมโส
ภงฺกมตฺตมฺปิ เอวํ กโรติ อัย ปน ตถา น กโรตีติ อตุโธ ฯ
ตถาญฺโตว(๑) น อนภาวํ คเมติ อนฺ อญฺ อญฺ อภาวํ น คเมติ ฯ
นปฺปชฺหติ เจ น วิโนเทติ เจติอาทินา เจสทฺทํ โยเชตฺวา
อตุโธ เวทิตฺตพฺโพ ฯ

จฺรณฺติ จฺรณฺโต ฯ เอวํญฺโตติ เอวํ กามวิตกกาหิ-
ปาปวิตกเกหิ สมํสฺกฺกุโต ฯ อนาตานิ อโนตฺตานิ(๒) กิลฺลสํ
อาตานิ สสฺ วิริยสฺส อภาเวน อนาตานิ ปาปฺตฺราสอาตานิ-
ปริตฺตานิ ลกฺขณสฺส โอตฺตปฺปสฺส อภาเวน อโนตฺตานิ ฯ สตฺตํ
๑. ม. ตถาญฺโตว ฯ ๒. ม. อโนตฺตานิ ฯ

สมิตนุติ สพุพกาลิ นิจจํ ๑ กุสีโต หีนวีริโยติ กุสเลหิ ชมเมหิ
ปรีหยิตฺวา อกุสลปกฺเข กุจฺจิตฺ สีนฺโต โกสชฺชสมนฺนาคมนฺโต
จ กุสีโต สมฺมปฺปชานวีริยาภาเวน หีนวีริโย วีริยวิริหิตฺติ
วุจฺจติ กถียติ ๑ จิตฺตฺสาติ คมนํ อุปฺจฺจนิทฺติวา ติฏฺฐโต ๑
สยฺนอิริยาปถสฺส วิเสสโต โกสชฺชปกฺขิกคฺคตา ยถา ตํสมงฺคิโน
วิตกฺกา สมภฺวานฺติ ตํ ทสฺเสตฺถุ ชาครสฺสาติ วุคฺคํ ๑

สุกฺกปกฺเข ตณฺเจ ภิกฺขุ (๑) นาธิวเสตีติ อารทฺธ-
วีริยสฺสาปี วิหโรติ อนาติมฺติ สํสारे จิรกาลภาวิเตน ตถารูป-
ปจฺจยสมาโยเคน สติสมฺโมเสน วา กามวิตกฺกาหิ อุปฺปชฺชติ
เจ ตํ ภิกฺขุ อคฺคตโน จิตฺตํ อโรเปตฺวาน วาเสติ เจ
อพฺภนฺตเร น วาเสติ เจติ (๒) อคฺคโต ๑ อนธิวเสนฺโต ก็
กโรตีติ ปชหติ ฉทฺเทติ ๑ ก็ กจฺวรํ วิย ปิฏฺเณน นหิ
อปิจ โข ตํ วิโนเทติ นุทฺติ นีหริติ ๑ ก็ พลีพทฺทำ วิย
ปฏฺเณน น หิ อถ โข น พุยนฺตีกโรติ วิคตฺนุตํ กโรติ ๑
ยถา เตสํ อนฺโตปี นาวสิสฺสตี ฆงฺกมคฺคตมฺปี ตถา
เต กโรติ ๑ กถํ ปนฺ เต ตถา กโรติ อนภาวํ คเมติ
อนฺ อณฺ อภาวํ คเมติ วิกฺขมภฺนปฺปหานेन ยถา (๑)สุขํ
วิกฺขมภฺกิตา โหติ(๑) ตถา น(๒) กโรตีติ วุคฺคํ โหติ ๑

เอวํ ภูโตติอาทิสฺส เอวํ กามวิตกฺกาหิณํ อนธิवासเนน

๑. ม. สฺวิกฺขมภฺกิตา โหติ ๑ ๒. ม. เน ๑

*เล่มที่ 20 จรสุตตวณณา หน้า 547

สูวิสุทฐาสาโย สมนาน ตาย จ อาสยสมปตฺติยา ตนนิมิตฺตตาย
จ ปโยคสมปตฺติยา ปริสุทฐสีโล อินฺทริเยสุ กุตฺตทวารो
โกชเน มตฺตตณฺณ สติสมปชณฺเณน สมนนาคโต ชาครिय
อนฺนุยฺตโต ตทงฺกาทิวเสน กิเลสานํ อาตาปนลกฺขณฺเนน วีริเยน
สมนนาคตตฺตา อาตาปี สพฺพโส ปาปฺตุราเสน สมนนาคตตฺตา
โอตฺตอาปี(๑) สตตํ รตฺตินฺทิว สมิติ นรินฺตรํ สมถวิปสฺสนา-
ภาวานานฺนโยควเสน จตฺตพฺพิชสมมปฺปธานสิทฺธิยา อารทฺธวีริโย
ปหิตตฺโต นิพฺพานํ ปฏิเปตฺตจิตฺโตติ วุจฺจติ กถิตฺติ อตฺโต ๑
เสถํ วุตฺตนยเมว ๑

กาธาสู เกหนิสฺสิตฺตนิคฺติ เอตฺถ เกหวาสีหิ อปริจจตฺตตฺตา
เกหวาสินํ สภาวตฺตา เกหชมฺมตฺตา วา เกหํ วุจฺจติ วตฺตกาโม๑
อถ วา เกหปฺปฏิพฺพทฺธภาวโต กิเลสกาแมนํ นิवासกฺุจฺจานภาวโต
วา วตฺตกตฺตา วา กามวิตกฺกาทิเกหนิสฺสิตฺตํ นาม. กุมฺมคฺคํ
ปฺปฏิปนฺโนติ ยสฺมา อริยมคฺคสฺส อุปถภาวโต อภิชฌาทย
ตเทกฺกฐรมฺมา จ กุมฺมคฺโค ตสฺมา กามวิตกฺกาทิพฺพหฺโล
ปฺบุกฺคโล กุมฺมคฺคํ ปฺปฏิปนฺโน นาม. โมหนเยเยสุ มุจฺจติโตติ
โมหสํวตฺตนิเยสุ ฐปาทีสุ มุจฺจติโต สมมตฺโต อชฺโหมปนฺโน ๑
สมโพธิณฺติ อริยมคฺคธานํ ๑ สฺมุจฺจุนฺติ สฺมุสิตต ปตฺตต ๑ โส
ตาทิสฺส มิจฺจาสงฺกปฺโปจโร อภพฺโพ น กทาจิ ตํ
๑. ม. โอตฺตอาปี ๑

ปาปณาตีติ อตุโถ ฯ

วิตุกัม สมยิตวานาติ ยถาวุตตัม มิจฺฉาวิตุกัม ปฏิสงฺขาน-
ภาวนาพลเหหิ วูปสมตฺวา ฯ วิตุกุปสมเม รโตติ นวณฺณมปี
มหาวิตุกานัน อจฺจนตฺวูปสมภูเต อรหตฺเต นีพฺพานเเอา วา
อชฺฉาสยเน รโต อภีรโต ฯ ภพฺโพ โส ตาทีโสติ โส ยถาวุตฺโต
สมฺมา ปฏิชฺชมาโน ปุคฺคโล ปุพฺพภาเก สมถวิปสฺสนาพลน
สพฺพวิตุกเก ยถารหํ ตทงฺกาทีวเสน วูปสมตฺวา จีโต วิปสฺสนัน
อุสฺสุกกาเปตฺวา มคฺคปฏฺฐิปาฎิยา อรหตฺตมคฺคญาณสงฺขาคํ
นีพฺพานสงฺขาทถฺย อนุตฺตรํ สมโพธิํ สฺมุจฺจํ อธิคณฺตุํ ภพฺโพ
สมตฺโถติ ฯ

เอกาทสมสฺตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

สมฺปนฺนสีลสฺตฺตวณณา

ทฺวาทสม สมฺปนฺนสีลาติ เอตฺถ ตีวธี สมฺปนฺนํ

ปริปฺปณฺณสมงฺคิมชฺรเวเสน ฯ เตสุ

สมฺปนฺนํ สาลีเกทาร์ สุวา ภูณฺชนฺติ โกลิย

ปฏฺฐิเวเทมิ เต พฺรเหม น เเน วาเรตฺตมฺสฺสเหติ (๑)

เอตฺถ ปริปฺปณฺณตฺโถ สมฺปนฺนสทฺโท ฯ อิมินา ปาตีโมกฺขสํวเรน

อุเปโต โหติ สมฺเปโต อุปลโต สมฺปลโต สมฺปนฺโน สมฺนฺนาคโตติ (๒)

๑. พุ. ชา. ๒๗/๑๘๗๒/๓๖๖ ฯ ๒. อภี. วิ. ๓๕/๖๐๒/๓๓๑ ฯ

*เล่มที่ 20 สมปนฺนสีลสุตฺตวณณา หน้า 549

เอตฺถ สมงฺคิภาวตฺโถ สมปนฺนสทฺโท ฯ อิมิสฺสา ฆนฺเต
มหาปจฺวียา ฆญฺจิมตฺลํ สมปนฺนํ เสยฺยถาปี ขุทฺทมํหุ อนีลํ
เอวมสฺสาทนฺติ (๑) เอตฺถ มจฺจตฺโถ สมปนฺนสทฺโท ฯ อิธ ปน
ปรีปฺณตฺถเอปี สมงฺคิภาเวปี วกฺกตฺติ ตสฺมา สมปนฺนสีลาติ
ปรีปฺณตฺถีลา หุตฺวาติปี สีลสมงฺคิโน หุตฺวาติปี เอวเมตฺถ อตฺโถ
เวทิตพฺโพ ฯ

ตตฺถ ปรีปฺณตฺถีลาติ อิมินา อตฺถเณน เขตฺตทอสวิกเมน
เขตฺตปารีปฺริ วีย ปรีปฺณตฺถํ นาม โหติ ฯ เตน วุตฺตํ
เขตฺตทอสวิกเมน เขตฺตปารีปฺริ วีย สีลทอสวิกเมน สีลปารีปฺริ
วุตฺตาติ ฯ สีลสมงฺคิโนติ อิมินา ปนตฺถเณน สีเลน สมงฺคิภูตา
สโมชานกตา สมนฺนาคตา หุตฺวา วิหรธาติ วุตฺตํ โหติ ฯ
ตตฺถ ทวีหิ การณฺเหหิ สมปนฺนสีลตา โหติ สีลวปฺตฺติยา อาทินว-
ทสฺสเน สีลสมปฺตฺติยา อานิสฺสทสฺสเนน จ ฯ ตทฺถมฺปิ
วิสุทฺธิมกฺค (๒) วุตฺตนเยน เวทิตพฺพํ ฯ ตตฺถ สมปนฺนสีลาติ
เอตฺตาวตา กิร ภควา จตฺตปารีสุทฺธิสึลํ อุทฺทิสิตฺวา ปาติโมกฺข-
สํวรสํวตฺตาติ อิมินา ฆญฺจกสึลํ ทสฺเสตฺติอาทินา เอตฺถ ยํ
วตฺตพฺพํ ตํ ฆญฺจา วุตฺตเมว ฯ กิมสฺส อุตฺตริ กรณฺยณฺติ
เอวํ สมปนฺนสีลานํ วิหรตฺตํ คุมฺหากํ กิณฺติ สียา อุตฺตริ กาทพฺพํ
ปฺฏิปชฺชิตพฺพนฺติ เจติ อตฺโถ ฯ

๑. วิ. มหาวี. ๑/๖/๑๑ ฯ ๒. วิสุทฺธิมกฺค. ๑/๖๗-๗๒ ฯ

๓. ม. อุตฺตริ ฯ

เอวํ สมฺปนฺสีลา ภิกฺขเว วิหฺรธาติอาทินา สมฺปาทฺฐ-
ปาเยน สทฺฐี สีสสมฺปทาย ภิกฺขุ นโยเชนฺโต อนेกปฺกฺคฺลาธิญฺจानํ
กตุวา เทสํ อารภิตฺวา อิทานิ ยสฺมา เอกปฺกฺคฺลาธิญฺจान-
วเสน ปวตฺติตาปี ภควโต เทสฺนา อนेกปฺกฺคฺลาธิญฺจानา ว
โหติ สพฺพสาธาธมฺมตฺตา ตสฺมา ตํ เอกปฺกฺคฺลาธิญฺจानวเสน
ทสฺเสนฺโต จรโต เจปี ภิกฺขเว ภิกฺขุโนติอาทิมาย ๑

ตตฺถ อภิขฺมฺมายติ เอตายาติ อภิขฺมฺมา ปรภณฺฑา-
ภิขฺมฺยานลภฺขณฺสฺส โลกฺสฺเสตํ อธิวจฺนํ ๑ พฺยาปชฺชติ ปฺุตฺติภวติ
จิตฺตํ เอเตนาติ พฺยาปาโท อนตฺถํ เม อจฺริติ อาทินยป-
ปวตฺตสฺส เอญฺนวิสฺติอาฆาตวตฺถุวิสยสฺส โทสฺสฺเสตํ อธิวจฺนํ
อุภินฺนํปิ ตตฺถ กตโม กามจฺจนฺโท โย กามสฺสุ กามจฺจนฺโท
กามเสนฺโท กามปีปาสา กามปริพาโห กามมฺจุจฺจา กามชฺโฆ-
सानนฺติ (๑) ตถา โลภो ลุพฺภนา ลุพฺภิตตฺตํ สาราโค สารชฺชนา
สารชฺชิตตฺตํ อภิขฺมฺมา โลภो อุกฺสลมฺมฺลนฺติอาทินา (๒) โทโส ทฺสฺสนา
ทฺสฺสิตตฺตํ พฺยาปาโท พฺยาปชฺชนา พฺยาปชฺชิตตฺตํ วิโรโร
ปฺฏิวิโรโร จมฺหฺกํ อสุโรโป อนตฺตมฺนตา จิตฺตสฺสาติอาทินา (๓)
จ วิตฺถาโร เวทิตฺพุโป ๑ วิคฺโต โหตีติ อยญฺจ อภิขฺมฺมา อยญฺจ
พฺยาปาโท วิคฺโต โหติ อปฺคฺโต ปหีนฺโน โหตีติ อตฺถโธ ๑
เอตฺตาวตา กามจฺจนฺทนีวณฺสฺส จ พฺยาปาทนีวณฺสฺส จ

๑. อภ. สจ. ๓๔/๓๔๕/๒๕๕ ๑

๒. อภ. สจ. ๓๔/๒๕๕/๑๑๓ ๑ ๓. อภ. สจ. ๓๔/๓๒๖/๑๒๓ ๑

*เล่มที่ 20 สมปนุนสีตสุตตวณณา หน้า 551

ปหานัน ทสฺสตีตฺ โหตี ฯ

ถินมิทฺชนฺตฺ(๑) ถินญเจว มิทฺชญจ ฯ เตสุ จิตฺตสฺส
อกมฺมญฺจตา ถินํ อาลสิยสฺสเสตํ อธิวณฺํ เวทนาทีนํ ตินฺณํ
ชนฺธานํ อกมฺมญฺจตา มิทฺธํ อปจลาโยกภาวสฺสเสตํ อธิวณฺํ ฯ
อุภินฺนํปิ ตตฺถ กตมํ ถินํ ยา จิตฺตสฺส ลกฺขญฺตา(๒) อกมฺมญฺจตา
โวลียนา จลียนา(๓) ฯ ตตฺถ กตมํ มิทฺธํ ยา กายสฺส อกฺลฺลตา
อกมฺมญฺจตา โอนาโห ปริโยนาโหตีอาทีนา (๔) นเยน วิตุถาโร
เวทิตพฺโพ ฯ

อุทฺทจฺจกุกฺกจฺจนฺตี อุทฺทจฺจญฺเจว กุกฺกจฺจญฺจ ฯ ตตฺถ
อุทฺทจฺจํ นาม จิตฺตสฺส อุทฺทตกาโร ฯ กุกฺกจฺจํ นาม
อกตฺกฺลฺยาณสฺส กตปาปสฺส ตปฺปจฺจยา วิปฺปฎฺฐิสาโร ฯ อุภินฺนํปิ
ตตฺถ กตมํ อุทฺทจฺจํ ยํ จิตฺตสฺส อุทฺทจฺจํ อวฺวปฺสโม เจตโส
วิกฺเขโป ฆนตฺตตฺตํ จิตฺตสฺสาคีอาทีนา (๕) วิตุถาโร ฯ อกตํ วัต
เม กฺลฺยาณํ อกตํ กุสลํ อกตํ ภีรฺตฺตฺตาณํ กตํ ปาปํ กตํ ลฺลทฺธํ กตํ
กิปฺพิสฺสนฺตฺอาทีนา (๖) ปวตฺตฺตีอากาโร เวทิตพฺโพ ฯ

วิจิกิจฺจจฺจติ พุทฺธาทีสุ สํสโย ฯ ตสฺสา สจฺจธริ กงฺขติ
วิจิกิจฺจติ น อธิมฺมจฺจติ น สมฺปสีทตีตีอาทีนา(๗) ตตฺถ กตมา
๑. ม. ถินมิทฺชนฺตฺ ฯ เอมฺมปริปี ฯ ๒. ม. อกฺลฺลตา ฯ
๓. ม. สลฺลียนา ฯ ๔. อภี. สจฺ. ๓๔/๓๕๑/๒๕๖ ฯ
๕. อภี. สจฺ. ๓๔/๓๕๒/๒๕๖ ฯ ๖. ม. อุ. ๑๔/๔๓๑/๓๑๓ ฯ
๗. อภี. วิ. ๓๕/๕๘๑/๕๐๕ ฯ

*เล่มที่ 20 สมปนฺนสีลสุตฺตวณฺณา หน้า 553

อตุถิ ภิกฺขเว สุภณิมิตฺตํ ตตฺถ อโยนิโสมนสิการ-
พหุสิการโ อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺจนฺทสฺส
อนุปฺปาทาย อนุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺจนฺทสฺส ภิกฺขโถภาวาย
เวปฺปุลลาชาติ ฯ (๑)

เอวํ สุภณิมิตฺเต อโยนิโสมนสิการเณ อนุปฺปชฺชนกสฺส
กามจฺจนฺทสฺส ตปฺปฏิปกฺขโต อสุภณิมิตฺเต โยนิโสมนสิการเณ
ปหานํ โหติ ฯ ตตฺถ อสุภณิมิตฺตํ นาม อสุภมฺปี อสุภา-
รมมณฺมฺปี โยนิโสมนสิการโ นาม อนุปายมนสิการโ
ปถมนสิการโ อนิจฺเจ อนิจฺจนฺติ วา ทุกฺখে ทุกฺขนฺติ วา
อนตฺตนิ อนตฺตาคิ วา อสุภเ อสุภนฺติ วา มนสิการโ ฯ
ตํ ตตฺถ พหุลํ ปวตฺตยโต กามจฺจนฺโท ปหียติ ฯ เตนาน
ภควา อตุถิ ภิกฺขเว อสุภณิมิตฺตํ ตตฺถ โยนิโสมนสิการ-
พหุสิการโ อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺจนฺทสฺส
อนุปฺปาทาย อนุปฺปนฺนสฺส วา กามจฺจนฺทสฺส ปหานายาติ ฯ (๒)

อปิจ ฉ ฐมา กามจฺจนฺทสฺส ปหานาย สํวตฺตนฺติ
อสุภณิมิตฺตสฺส อุกฺคโห อสุภภาวนานูโยโค อินฺทฺริเยสุ กุตฺต-
ทวารตา โภชเน มตฺตถฺยญฺตา กลฺยาณมิตฺตตา สปฺปายกถาติ ฯ
ทสฺวิธํ หิ อสุภณิมิตฺตํ อุกฺคณฺหนตฺตสฺสปี กามจฺจนฺโท ปหียติ ฯ
ภาเวนตฺตสฺสปี กามจฺจนฺโท ปหียติ อินฺทฺริเยสุ ปิหิตทวารสฺสปี
๑. สํ. มหา. ๑๕/๓๕๘/๕๔ ฯ ๒. สํ. มหา. ๑๕/๕๓๕/๑๔๖ ฯ
๓. ม. อัย ปาโจ นตฺติ ฯ

จตุณฺณํ ปณฺจณฺณํ อาโลปานํ โອกาเส สติ อุกกํ ปิวิตฺวา

ยาปนสีตตายน โภชนเน มตฺตณฺณโนปิ เตน วุตฺตํ

จตุตฺวาโร ปณฺจ อาโลเป อภฺยชิตฺวา อุกกํ ปิเว

อลํ ฆาตุวิหาราย ปหิตตฺตสฺส ภิกฺขุโนติ ฯ (๑)

อสุกฺกมฺมิกติสฺสตฺเถรสฺสทิสฺเส กลฺยาณมิตฺเต เสวนตฺตสฺสปิ
กามจฺจนฺโท ปหียติ จานนีสฺสชฺชาทิสฺสุ ทสอสุกฺกนีสฺสตีตฺสปฺปาย-
กถายปิ ปหียติ ฯ เตน วุตฺตํ ฉ ฐมฺมา กามจฺจนฺทสฺส ปหานาย
ถ้วตฺตนฺตฺติติ ฯ

ปฏฺฐนนิมิตฺเต อโยนีสฺสมนฺสิกาเรน พฺยาปาทสฺส อฺปปาโท
โหติ ฯ ตตฺถ ปฏฺฐนฺมฺปิ ปฏฺฐนนิมิตฺตํ ปฏฺฐนารมฺมณฺมฺปิ ปฏฺฐนนิมิตฺตํ ฯ
อโยนีสฺสมนฺสิกาโร สพฺพตฺถ เอกลฺกฺขโณ เอว ฯ ตํ ตสฺมี
นิมิตฺเต พหุลํ ปวตฺตยโต พฺยาปาโท อฺปปชฺชติ ฯ เตนาย ภควา

อตุลฺลิกฺกฺขเว ปฏฺฐนนิมิตฺตํ ตตฺถ อโยนีสฺสมนฺสิกาโรพหุลี-
กาโร อยฺมาหาโร อนฺุปฺปนฺนสฺส วา พฺยาปาทสฺส อฺปปาทาย
อฺปปนฺนสฺส วา พฺยาปาทสฺส ภฺยโยภาวาย เวปฺลฺลยาติ ฯ (๒)

เมตฺตตายน ปน เจโตวิมฺุตฺตฺติยา โยนีสฺสมนฺสิกาเรนสฺส
ปหานํ โหติ ฯ ตตฺถ เมตฺตตฺติ วุตฺเต อฺปปนาปิ อฺปปจาโรปิ
วฏฺฏฺติ เจโตวิมฺุตฺตฺติ ปน อฺปปนาว ฯ โยนีสฺสมนฺสิกาโร
วุตฺตลฺกฺขโณว ฯ ตํ ตตฺถ พหุลํ ปวตฺตยโต พฺยาปาโท

๑. ขุ. เถร. ๒๖/๓๕๖/๔๐๑ ฯ ๒. สํ. มหา. ๑๕/๓๕๕/๕๔ ฯ

ปหียติ ฯ เตนาห ภควา

อตุถิ ภิกฺขเว เมตฺตาเจโตวิมุตฺติ ตตฺถ โยนิโสมนสิ-
การพหุตีกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส วา พยาปาทสฺส
อนุปฺปาทาย อฺปนฺนสฺส วา พยาปาทสฺส ปหานายาติ ฯ (๑)

อปิจ ญ ชฺมมา พยาปาทสฺส ปหานาย สํวตฺตุนฺติ
เมตฺตานิมิตฺตสฺส อุกฺคโห เมตฺตาภาวนา กมฺมสฺสกาปัจจเวกฺขณา
ปฏิสงฺขานพหุลตา กลฺยาณมิตฺตตา สปฺปายกถาติ ฯ โอติสฺสกาโน-
ทิสฺสกทิสฺสาพรณานิ หิ อณฺณตฺรวเสน เมตฺตํ อุกฺคณฺหนตฺตสฺสปี
พฺยาปาโท ปหียติ โอติสฺสอโนทิสฺสทิสฺสาพรณวเสน เมตฺตํ
ภาเวนตฺตสฺสปี พฺยาปาโท ปหียติ ตฺวํ เอตฺตสฺส กุทฺโธ ก็
กริสฺสติ กิมสฺส สีลาทีนึ วินาสตฺถุ สกฺขิสฺสตี นนฺ ตฺวํ
อตุตฺตโน กมฺเมเนว อากนฺตฺวา อตุตฺตโน กมฺเมเนว กมิสฺสตี ปรสฺส
กุชฺฌนํ นาม วิตฺตจิจฺจการตตฺตอยสฺสลาภกฺุณาทีนึ(๒) คเหตฺวา ปรึ
ปหริตฺตูกามตา วิย โหติ ฯ เอโสปี ตว กุทฺโธ ก็ กริสฺสติ
กีนฺเต สีลาทีนึ วินาสตฺถุ สกฺขิสฺสตี เอส อตุตฺตโน กมฺเมเนว
อากนฺตฺวา อตุตฺตโน กมฺเมเนว กมิสฺสตี อปฺปฏิจฺฉิตฺตปฺเพณกํ
วिय ปฏิวาตฺตชิตฺตรโชนฺภูจึ วिय จ เอตฺตสฺสว เอส โโกโธ
มตฺถเก ปตฺติสฺสตีติ เอวํ อตุตฺตโน จ ปรสฺส จาติ อุกฺเขลึ
กมฺมสฺสกาตํ ปจฺจเวกฺขโตปี ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปฏิสงฺขานเ จิตฺตสฺสปี

๑. ส. มหา. ๑๕/๕๓๖/๑๔๗ ฯ

๒. ม. วิตฺตจิจฺจการตตฺตอยสฺสลาภกฺุณาทีนึ ฯ

อสุสกุตตุเถรสทีเส เมตตาทาวนารเต กลุยามิตเต เสวนุตสุสปี
พฺยาปาโท ปหียติ จานนิตชชชาติสุ เมตตานิสุตีสปฺปาย-
กถายปี ปหียติ ฯ เตน วุคฺคํ ฉ ฐมา พฺยาปาทสุส ปหานาย
ถ้วคฺคตฺตตีติ ฯ

อธาทีสุ อโยนีสมนสิกาเรน ถินมิตฺตสุส อฺปปาโท
โหตี ฯ อธาติ นาม อุกฺกณฺจิกา(๑) ตนฺที นาม กายาลลียี ฯ
วิษฺมกิตฺตา นาม กายวินมฺนา(๒) กตฺตสมฺมโท นาม กตฺตมฺจฺฉา
กตฺตปริพาโห เจตโส ถินคฺคํ นาม จิตฺตสุส ถินากาโร ฯ
อิมสุ อธาทีสุ อโยนีสมนสิกาโร พหุลํ ปวตฺตยโต ถินมิตฺต
อฺปฺปชฺชตี ฯ เตนาท กถวา

อตุถิ กิกฺขเว อธาติ ตนฺที วิษฺมกิตฺตา กตฺตสมฺมโท
เจตโส ถินคฺคํ คคฺค อโยนีสมนสิกาโร พหุลิกาโร อยมาหาโร
อนฺนฺปฺนฺนฺสุส วา ถินมิตฺตสุส อฺปปาทาย อฺปฺนฺนฺสุส วา
ถินมิตฺตสุส กิโยภาวาย เวปฺปุลายาตี ฯ (๓)

อารมฺกธาตฺวาทีสุ ปน โยนีสมนสิกาเรน ถินมิตฺตสุส
ปหานํ โหตี ฯ อารมฺกธาตฺวา นาม ปจฺมารมฺกวีริยํ นิกฺกมฺธาตฺว(๔)
นาม โกสชฺชโต นิกฺขนฺตตาย ตโต พลวตฺโร ปฺรกฺกมฺธาตฺว
นาม ปฺริ ปฺริ จานํ อุกฺกมฺนโต ตโตปี พลวตฺโร ฯ อิมสมฺม

๑. ม. อุกฺกณฺจิตฺตา ฯ ๒. ม. กายวินมฺนา ฯ

๓. ถี. มหา. ๑๕/๓๖๐/๕๕ ฯ ๔. ม. นิกฺกมฺธาตฺว ฯ

ติปฺปเกเท วีริเย โยนิโสมนสิการี พหุลํ ปวตฺตยโต ถินมิทฺฐิ
ปหียติ ฯ เตนาห ภควา

อตุถิ ภิกฺขเว อารมฺภธาตฺถ นิกฺกมฺภธาตฺถ ปรกฺกมฺภธาตฺถ
ตตฺถ โยนิโสมนสิการพหฺลิกาโร อຍมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส
วา ถินมิทฺฐสฺส อนุปฺปาทาย อฺปนฺนสฺส วา ถินมิทฺฐสฺส
ปหานายาติ ฯ

อปิจ จ ฆมฺมา ถินมิทฺฐสฺส ปหานาย สํวตฺตฺนฺติ
อติโกชเน นิมิตฺตคฺคาโห อิริยาปถสมฺปฺริวตฺตฺนตา อาโลก-
สณฺณามนสิกาโร อพฺโปกาสวาโส กลฺยาณมิตฺตตา สปฺปาย-
กถาติ ฯ ออาหารตฺถถกฺกตฺตวมิทฺตตฺถวณฺณกอลฺลสาณฺณกกาภมาสก-
โกชนํ ภูณฺชิตฺตวารตฺตติณฺณจฺานทิวาณฺณจฺานเน นิสินฺนสฺส หิ สมณ-
ฆมฺมํ กโรโต ถินมิทฺฐิ มหาหตฺถิ วีย โอคฺถรณฺตํ อากจฺจติ
จตฺตฺถจอาโลปโอกาสํ ปน จเปตฺตวา ปานียํ ปิวิตฺตวา
ยาปนสีลสฺส ภิกฺขุโน ตํ น โหติ ฯ เหวํ อติโกชเน มคฺตํ(๑)
ณฺหนตฺตสฺสปี ถินมิทฺฐิ ปหียติ ฯ ยสฺมี อิริยาปถ ถินมิทฺฐิ
โอกกมฺติ ตโต อณฺณํ ปฺริวตฺเตนตฺตสฺสปี รตฺตี จนฺทาโลกํ
ทีปาโลกํ อุกฺกาโลกํ ทิวา สุริยาโลกํ มนสิกรโณตฺตสฺสปี
อพฺโปกาสว สนฺนตฺตสฺสปี มหาภสฺสปตฺเตรสฺสทิสเส วิคตถินมิทฺฐเ
กลฺยาณมิตฺเต เสวณฺตสฺสปี ถินมิทฺฐิ ปหียติ จานนีสชฺชาทิสฺ
๑. ม. นิมิตฺตํ ฯ

ฐตฺถกนิสฺสิตสปรายกถายปี ปหียติ ฯ เตน วุตฺตํ ฉ ฐมฺมา

ถินมัทธสฺส ปหานาย สํวตฺตนฺตฺติ ฯ

เจตโส อวฺปสเม อโยนิโสมนสิกาเรน อุทฺธจฺจกุกฺกจฺจสฺส
อฺปฺปาโท โหติ ฯ อวฺปสโม นาม อวฺปสนฺตากรอ อตฺตโต
ตํ อุทฺธจฺจกุกฺกจฺจเมว ฯ ตตฺถ อโยนิโสมนสิการํ พหุลํ ปวตฺตยโต
อุทฺธจฺจกุกฺกจฺจํ อฺปฺปชฺชติ ฯ เตนาน

อตฺถิ ภิกฺขเว เจตโส อวฺปสโม ตตฺถ อโยนิโสมนสิการ-
พหุสิการอ อยมาหาโร อฺนุปรปฺนฺนสฺส วา อุทฺธจฺจกุกฺกจฺจสฺส
อฺปฺปาทาย อฺปฺปนฺนสฺส วา อุทฺธจฺจกุกฺกจฺจสฺส ภิกฺขโยภาวาย
เวปรุลาชาติ ฯ (๑)

สมาธิสงฺขาเต ปน เจตโส วฺปสเม โยนิโสมนสิกาเรนสฺส
ปหานํ โหติ ฯ เตนาน

อตฺถิ ภิกฺขเว เจตโส วฺปสโม ตตฺถ โยนิโสมนสิการ-
พหุสิการอ อยมาหาโร อฺนุปรปฺนฺนสฺส วา อุทฺธจฺจกุกฺกจฺจสฺส
อฺนุปรปาทาย อฺปฺปนฺนสฺส วา อุทฺธจฺจกุกฺกจฺจสฺส ปหานายาติ ฯ (๒)

อปิฉ ฉ ฐมฺมา อุทฺธจฺจกุกฺกจฺจสฺส ปหานาย สํวตฺตนฺตฺติ
พหุสฺสุตตา ปรีปฺจฺจกตา วินเย ปกตญฺญตา วุฑฺฒเสวิตา
กฺลฺยาณมิตฺตตา สปรายกถาติ ฯ พาสฺสจฺเจนปี หิ เอกํ วา เทว
วา ตโย วา จตฺตาโร วา ปญฺจ วา นิกายเ ปาลิวเสน

๑. สํ. มหา. ๑๕/๓๖๑/๕๕ ฯ ๒. สํ. มหา. ๑๕/๕๓๘/๑๔๗ ฯ

*เล่มที่ 20 สมปนฺนสีลสุตฺตวณณา หน้า 559

จ อตฺถวเสน จ อุกฺคณฺหนตฺตสฺสปี อุตฺตจฺจกุกฺกจฺจํ ปหียติ ฯ
กปฺปิยา กปฺปิยปริปุจฺจาพหุสฺสปี วินยปฺลยตฺตยิ จินฺณวสิ-
ภาวตฺตาย ปกตฺตณฺณโนปี วุฑฺฒเม มหฺลลเก เถเร อุปฺสงฺกมฺนตฺตสฺสปี
อุปฺปาลิตฺเตรสฺสทิสฺเส วินยธเร □ กฺลฺยาณมิตฺเต เสวณฺตฺตสฺสปี อุตฺตจฺจ-
กุกฺกจฺจํ ปหียติ จานนีสฺสชฺชาทิสฺส กปฺปิยา กปฺปิยนีสฺสทิสฺสปฺปาย-
กถายปี ปหียติ ฯ เตน วุฑฺฒํ ฉ ชมฺมา อุตฺตจฺจกุกฺกจฺจสฺส
ปหานาย สํวตฺตณฺณตฺตติ ฯ □

วิจิจฺจณาจฺจานายเยสุ ชมฺเมสุ อโยนิโสมนสิกาเรณ วิจิจฺจณาย
อุปฺปาโท โหติ ฯ วิจิจฺจณาจฺจานายา ชมฺมา นาม ปฺนปฺปณฺ
วิจิจฺจณาย การณตฺตวา วิจิจฺจณาว ฯ ตตฺถ อโยนิโสมนสิกาโร
พหุลํ ปวตฺตยโต วิจิจฺจณา อุปฺปชฺชติ ฯ เตนาน

อตุถิ ภิกฺขเว วิจิจฺจณาจฺจานายา ชมฺมา ตตฺถ อโยนิโส-
มนสิกาโร พหุลิกาโร อยมาหาโร อนุปฺปณฺนายน วา วิจิจฺจณาย
อุปฺปาทาย อุปฺปณฺนายน วา วิจิจฺจณาย ภิชฺชโยภาย
เวปฺปุลลาชาติ ฯ (๑) กุสลาทิสฺสชฺชเมสุ ปน โยนิโสมนสิกาเรณ วิจิจฺจณาย
ปหานํ โหติ ฯ เตนาน

อตุถิ ภิกฺขเว กุสลากุสลา ชมฺมา สาวชฺชานวชฺชา
ชมฺมา (เสวิตพฺพาเสวิตพฺพา ชมฺมา) (๒) หีนปฺปณฺณิตา ชมฺมา
กณฺหสุกฺกสฺสปฺปฏิกฺกาชา ชมฺมา ตตฺถ โยนิโสมนสิกาโร พหุลิกาโร

๑. สํ. มหา. ๑๕/๓๖๒/๕๕ ฯ

๒. สํ. มหา. ๑๕/๕๓๕/๑๔๗ ฯ ปาลิขํ นตฺติ ฯ

อยมาหาโร อนุปฺปนุนาย วา วิจิกิจฺจนาย อนุปฺปาทาย

อุปฺปนุนาย วา วิจิกิจฺจนาย ปหานายาติ (๑)

อปิจ ฌ ฌมฺมา วิจิกิจฺจนาย ปหานาย สํวตฺตุนฺติ

พหุสฺสุตฺตา ปริปฺจุจฺจกฺตา วินเย ปกตฺตฺตฺตา อธิโมกฺข-

พหุลฺลา กฺลฺยาณมิตฺตฺตา สปฺปายกฺกธาติ ฯ พาหุสฺจฺจวเสนปี หิ

เอกํ วา ฯเปฯ ปฺลฺลจ วา นิกายเ ปาฬิวเสน จ อตฺถวเสน

จ อุกฺกณฺหนตฺตฺสปี วิจิกิจฺจนา ปหียติ ตีณิ รตนานิ อารพฺก

กฺสลาทิเกเทสฺ ฌมฺเมสฺ ปริปฺจุจฺจพหุสฺสปี วินเย จินฺณวสิ-

ภาวสฺสปี ตีสุ รตนสฺ โอกปฺปนียสทฺธาสงฺขาตอฺธิโมกฺขพหุสฺสปี

สทฺธาธิมฺตฺเต วกฺกิตฺเตรฺสทิสฺเส กฺลฺยาณมิตฺเต เสวณตฺตฺสปี

วิจิกิจฺจนา ปหียติ ฌานนิสฺชชชาติสุ ตินฺณํ รตนานํ ฌณฺนิสฺสิต-

สปฺปายกฺกธาปิ ปหียติ ฯ เตน วุคฺคํ ฌ ฌมฺมา วิจิกิจฺจนาย

ปหานาย สํวตฺตุนฺตีติ ฯ

เอตฺถ จ ยถาวุคฺคเตหิ เตหิ เตหิ ฌมฺเมหิ วิกฺขมฺภนฺวเสน

ปหีนานํ อิมสํ นีวฺรณานํ กามจฺจนฺทนีวฺรณสฺส ตาว

อรหตฺตมคฺเคน อจฺจนฺตปฺปหานํ โหติ ตถา ถินมิทฺฐนีวฺรณสฺส

อุทฺทจฺจนีวฺรณสฺส จ ฯ พฺยาปาทนีวฺรณสฺส ปน กุกฺกจฺจ-

นีวฺรณสฺส จ อนาคามิมคฺเคน วิจิกิจฺจนา นีวฺรณสฺส โสตา-

ปตฺติมคฺเคน อจฺจนฺตปฺปหานํ โหติ ฯ ตสฺมา เตสํ ตถา

๑. สํ. มหา. ๑๕/๕๓๕-๑๔๘ ฯ

*เล่มที่ 20 สมปนุนสีลสุตตวณณา หน้ 561

ปหานาย อุปการชเม ทสเสตต อารทฐ โหติ วีริยนฺติอาทิ
อารทฐ ๑ อิทเมว วา ยถาวุตฺตํ อภิขณฺณานํ นีวรณานํ
ปหานํ ยสฺมา หีนวีริยตาย กุสีเตน อนุปญฺจิตฺตสฺสตีตาย
มฺกฺกฺสฺสตีนา อปฺปฏิปฺปสฺสทฺทธรตตาย สารทฺทกาเยน อสมมา-
หิตตาย วิกฺขิตฺตจิตฺเตน น กทาจีปี เต สกฺกา นิพฺพตฺเตตฺตํ
ปกฺเว อิตฺริ ตสฺมา ยถา ปญฺปิพนฺนสฺส โส อภิขณฺณานํ
วิกโม ปหานํ สมภวตี ตํ ทสฺเสตฺตํ อารทฐ โหติ วีริยนฺติอาทิ
อารทฐ ๑ ตสฺสตฺโต เตสํ นีวรณานํ ปหานาย สพฺเพสมปี
วา สงฺกิลลชฺชมนานํ สมฺมจฺฉินฺนทนฺตตาย วีริยํ อารทฐ โหติ ปคฺคหิตํ
อสิถิลปฺวตฺตนฺตํ วุตฺตํ โหติ ๑ อารทฺทตฺตา เอว จ อนฺตรา
สงฺโกจสฺส อนาปชฺชนโต อสฺสลิโน ๑

อุปญฺจिता สตี อปฺปมฺกฺกฺจาทิ(๑) น เกวลญจ วีริยเมว สตีปี
อารมฺมณานิฆฺฆาเวณ อุปญฺจिता โหติ ตถา อุปญฺจิตฺตฺตาเอว จ
จิริกตฺจิริภาสิตานํ สรณฺสมตฺตตาย อสมมฺกฺกฺจา ปสฺสทฺทโรติ
กายจิตฺตทฺรตฺตปฺปสฺสมภเนน กาโยปีสฺส ปสฺสทฺทโร โหติ ๑
ตตฺถ ยสฺมา นามกาเย ปสฺสทฺทเร รูปกาโยปีสฺส ปสฺสทฺทโรเอว
โหติ ตสฺมา นามกาโย รูปกาโยติ อวิเสเสตฺวา ปสฺสทฺทโร
กาโยติ วุตฺตํ ๑ อสารทฺทโรติ โส จ ปสฺสทฺทตฺตาเอว
อสารทฺทโร วิกตฺทโรติ วุตฺตํ โหติ ๑ สมหิตํ จิตฺตํ
๑. ม. อสมมฺกฺกฺจาทิ ๑ เอวมฺปริปี ๑

*เล่มที่ 20 จตุกุกนิปาตวณณา หน้ 562

เอกคณติ จิตตมปีสุส สมมา อาหิต์ สุกุจ จปีต๋ อปปีต๋
วีย โหติ สมานิตตตดา เอว จ เอกคัก อจถ์ นิปพนนั
นิริชชนนติ ฯ เอตตวาทา ฆานมคณัน ปุพพภากปฏิปทา
กถิตา ฯ เตเนวาท

จรมปี ภิกขเว ภิกขุ เอวัฏโตะ อาตาลี โอะตตาลี สตต
สมิต์ อารทฐวีโรย ปหิตตโตะติ วุจจตีติ ฯ(๑)ตตสตุโตะ เหมฐา
วุตโตะ เอว ฯ

กาตาสุ ยตัง จเรติ ยตมาโน จเรยย จงกมณาทิวเสน
กมนั กปเปนุโตะปี อนุปปนนานัน ปาปกานัน อกุตลัน ฐมมานัน
อนุปปาทาย ฉนทัง ชเนติ วายมตีติอาทินา (๒) นเยน วุตต-
สมมปุปชานวีริยวเสน ยตนุโตะ ฆณเณนุโตะ วายมณุโตะ ยถา
อกุตลา ฐมมา ปหียนุติ กุตลา ฐมมา ภาวนาปารีปุรี กจจจนติ
เอวั กมนั กปเปยยาติ อตุโตะ ฯ เอส นโย เสเสสุปี ฯ เกจิ
ปน ยตนุติเอตตส สัยโตะติ อตุถัง วทนุติ ฯ ตัญเจติ ตัญเจยย
จัน กปเปยย ฯ อจเจติ นิสีเทยย ฯ สยติ นิปชเชยย ฯ
ยตเมนน ปสารถยติ เอตัง ปสารถพัพ หตุถปาทาทิ ยตัง ยตมาโน
ยถาวุตตวีริยสมงคีเยว หตุควา ปสารถยย สพพตุถ ปมาทัง
วิชเหยยาติ อธิปปาโย ฯ

อิทานิ ยถา ปฏิปชชนุโตะ ยตัง ยตมาโน นาม โหติ
๑. บ. อิติ. ๒๕/๒๕๐/๓๑๗ ฯ ๒. ส. มหา. ๑๕/๑๐๕๐/๓๑๕ ฯ
อภิ. วิ. ๓๕/๔๖๕/๒๗๕ ฯ

ปหิตตโตติ สพุพกาลิ ปหิตตโต นิพพานิ ปฏิเปสิตตโตติ
ตถาวริช ภิภุขุ พุทฐาทโย อริยา อาหุ อัจภิขนุติ กถนุติ ฯ
เสสิ วุตตนยเมว ฯ

ทวาทสมสุตตวณณา นิฏฐิตา ฯ

โลกสุตตวณณา

เตรสเม โลโกติ ลุขชนปฺลุขชนญฺเจน โลโก อตถโต
ปฺริมิ อริยสจฺจทวยิ อิช ปน ทุกฺขิ อริยสจฺจิ เวทิตพฺพิ ฯ
สวายิ สตฺตโลโก สงฺขารโลโก โอภาสโลโกติ วิภาคโต สรฺูปโต
จ เหนฺจฺจา วุตฺโตเยว ฯ อปิจ ขนฺธโลกาทิวเสน จ อนนฺกวิโร
โลโก ฯ ยถาห

โลโกติ ขนฺธโลโก ธาตุโลโก आयตฺนโลโก วิปฺตฺติ-
ภวโลโก วิปฺตฺติสมฺภวโลโก สมฺปฺตฺติภวโลโก สมฺปฺตฺติสมฺภวโลโก
เอโก โลโก สพุเพ สตฺตา อาหารญฺฐิติกา เทว โลกา นามญจ
รฺูปญจ ตโย โลกา ติสฺโส เวทนา จตฺตาโร โลกา จตฺตาโร
อาหารา ปญจ โลกา ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ฉ โลกา ฉ
อชฺชตฺติกานิ आयตฺนानิ สตฺต โลกา สตฺต วิญฺญาณญฺฐิติโย
อญฺจ โลกา อญฺจ โลกธมฺมา นว โลกา นว สตฺตาวาสา
ทส โลกา ทสายนานิ ทวาทส โลกา ทวาทสายนานิ
อญฺจารส โลกา อญฺจารส ธาตุโยติ ฯ (๑)

๑. ขุ.มหา. ๒๕/๑๔/๑๐ ฯ ขุ. จุฬ. ๓๐/๕๘/๘ ฯ

*เล่มที่ 20 โลกุตตวณณา หน้า 656

เอวมเนกธา วิภคฺโตปี โลโก ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเชสุเอว
สงฺคหํ สโมสรณํ คจฺจนฺติ อุปาทานกฺขนฺธา จ ทฺกขํ อริยสจฺจํ
ชาติปี ทฺกขา ฯเปฯ สงฺขิตฺเตน ปญฺจูปาทานกฺขนฺธาปี ทฺกชาติ ฯ
เตน วุตฺตํ อตฺถโต ปุริมํ อริยสจฺจทฺวํ อิท ปน ทฺกขํ
อริยสจฺจํ เวทิตพฺพนฺติ ฯ นนฺ จ ลฺลชฺชนปฺลชฺชนกฺโข อวิเสเสน
ปญฺจสุ ขนฺเชสุ สมฺภวตีติ สจฺจํ สมฺภวตี ยํ ปน น
ลฺลชฺชตีติ คหิตํ ตํ ตถา น โหติ เอกํเสเนว ลฺลชฺชตี ปฺลชฺชตีติ
โส โลโกติ อุปาทานกฺขนฺเชสุว โลกสทฺโท นิฐโปหฺติ
เวทิตพฺโพ ฯ ตสฺมา โลโกติ ทฺกขํ อริยสจฺจํ เอว ฯ

ยทฺธิปี ตถาคตสทฺทสฺส เหฏฺฐา ตถาคตสฺสฺเต นานานยฺหิ
วิตถารโต อตฺถโต วิภคฺโต ตถาปี ปาพิยา อตฺถสํวณฺณนามฺเขน
อยเมตฺถ วิภาวนา อภิสมฺพุทฺโธติ อภิญฺเญยฺยโต ปริณฺเญยฺยโตติ
ปฺพุเพ วุตฺตวิภาเคน วา อวิเสสโต ตาว อาสยานุสยจฺริยาธิ-
มฺคฺคฺติอาทิกฺเกทโต กุสลากุสลาทิวีกาโต วฏฺฏปฺปมาณสมฺภวานาทิก-
เกทโต วิเสสโต วา ปน อยํ สสฺสตาสโย อยํ อฺจุเจทาสโยติ-
อาทินา กกฺขพฺลกฺขณา ปจฺจวิธาคฺค ปกฺขมรณลกฺขณา อาโปธาคฺค-
อาทินา จ อภิวินฺนิฏฺเฐน สยมฺภวณฺเณน สมฺมา อวิปริตฺติ โย
โย อตฺถโต ยถา ยถา พุชฺฌิตพฺโพ ตถา ตถา พุทฺโธ ญาโต
อตฺตปจฺจกฺโข กโตติ อภิสมฺพุทฺโธ ฯ

โลกสมฺมาติ ยถาวุตฺตโลกโต ฯ วิสํยุตฺโตติ วิสํสฺสุจฺโ จ ฯ
ตปฺปฏิพฺพุธานํ สพฺเพสํ สํโยชนานํ สมฺมเทว สมฺมจฺฉินฺนตฺตา

คโต วิปฺปมุตฺโตติ อตุโถฯ โลกสมุทโยติ สุตฺตฺนฺตฺนเยน ตณฺหา
อภิมฺมฺนเยน ปน อภิสงฺขาเรหิ สทฺธิ ทิยทุฏฺกิลเสสฺสฺสํฯ
ปหีนฺติ โปธิมฺณฺเต อรหตฺตมคฺคณาณฺน สมฺจุญฺเจทปฺปหานวเสน
สวาสนํ ปหีนฺฯ โลกนโรโรติ นิพฺพานํฯ สจฺฉิกโตติ อตฺต-
ปจฺจกฺโข กโตฯ โลกนโรโรคามินี ปฏฺิพฺพาทิ สีสาทิกฺขนฺชตฺตย-
สงฺกโห อริโย อฏฺฺงฺกโก มคฺโคฯ โส หิ โลกนโรโร
นิพฺพานํ กจฺฉติ อธิกจฺฉติ ตทตฺถํ อริเยหิ ปฏฺิพฺพชฺชียติ วาติ
โลกนโรโรคามินี ปฏฺิพฺพาทิ วุจฺจติฯ

เอตฺตาวตฺตา ตถานิ อภิสมฺพุทฺโธ ยถาวโต กโตติ ตถา-
กโตติ อยมตฺโถ ทสฺสิโต โหติฯ จตฺตาริ หิ อริยสจฺจานิ
ตถานิ นามฯ ยถาห

จตฺตาริมานิ ภิกฺขเว ตถานิ อวิตถานิ อนนฺยถานิ
กตฺมานิ จตฺตาริ อิทํ ทฺกฺขนฺนฺติ ภิกฺขเว ตถเมตฺถํ อวิตถเมตฺถํ
อนนฺยถเมตฺถนฺติ (๑)ฯ วิตุถาโรฯ

อปีจฺ ตถาย กโตติ ตถากโต ตถํ กโตติ ตถากโต
กโตติ จ อวคโต อตีโต ปตฺโต ปฏฺิพฺพนฺติ อตุโถฯ อิทํ
วุตฺตํ โหติ ยสฺมา ภควา สกฺลํ โลกํ ตีรณฺปริณฺญาเย ตถาย
อวิปริตฺตาย กโต อวคโต ตสฺมา โลกํ ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺโธติ
ตถากโตฯ โลกสมุทฺยํ ปหานฺปริณฺญาเย ตถาย กโต อตีโตติ

๑. ส. มหา. ๑๕/๑๖๕๗/๕๓๕ฯ

*เล่มที่ 20 โลกุตตวณณา หน้า 567

ตถาคโต ฯ โลกนิโรธํ สจฺฉิกิริยา ย ตถาย คโต ปตุโตติ ตถาคโต ฯ

โลกนิโรธคามินี ปฏิปทํ ตถํ อวิปริตํ คโต ปฏิปนฺโนติ

จ ตถาคโตติ ฯ เอวํ อิมิสฺสา ปาฬิยา ภควโต ตถาคต-

ภาวทีปนวเสน อตุโธ เวทิตพฺโพ ฯ

อิติ ภควา จตุสจฺจาภิสฺมโพรธิวเสน อตุตโน ตถาคต-
ภาวํ ปกาเสตฺวา อิทานิ ตตฺถ ทิฏฺฐาทีภิสฺมโพรธิวเสนปี ตํ
ทสฺเสตฺตุํ ยํ ภิกฺขเวตีอาทิมาห ฯ องฺคุตฺตรภูจกถาย(๑) ปน จตฺตฺหิ
สจฺเจหิ อตุตโน พุทฺธภาวํ กเถตฺวาตีอาทิ วุตฺตํ ตํ ตถาคต-
สทฺทพุทฺธสทฺทานํ อตุตโต นินฺนนานากรรมตํ ทสฺเสตฺตุํ วุตฺตํ ฯ
ตถา เจว หิ ปาฬิ ปวตฺตาคี ฯ ตตฺถ ทิฏฺฐนฺติ รูปรายตฺนํ ฯ
สฺสฺสนฺติ สทฺทหายตฺนํ ฯ มุตฺนฺติ ปตุวา กเหตฺพฺพโต คนฺธายตฺนํ
รสายตฺนํ โฝฏฺฐพฺพายตฺนญจ ฯ วิญฺญาตฺนฺติ สุขทฺทฺขาทีธมฺมา-
รมฺมณํ ฯ ปตุตฺนฺติ ปริเยสิตฺวา วา อปริเยสิตฺวา วา ปตุตฺตํ ฯ
ปริเยสิตฺนฺติ ปตุตฺตํ วา อปฺปตุตฺตํ วา ปริเยสิตฺตํ ฯ อนุวิจฺริตํ
มนฺสาตี จิตฺเตน อนุสฺสนฺจฺริตํ ฯ กสฺส ปน อนุวิจฺริตํ มนฺสาตี
สทฺทกสฺส ฯเปฯ สทฺทมนฺสฺสาธาตี สมนฺพฺพนฺธิยํ ฯ ตตฺถ สท-
เทเวหีตี สทฺทโก ตสฺส สทฺทกสฺส โลกสฺส(๒) ฯ เสสฺปเทสฺปิ
เอเสว นโย ฯ

สทฺทกวจเนน เจตฺถ ปญฺจกามาจรเทวคฺคหณํ เวทิตพฺพํ
๑. ม. กงฺคุตฺตรภูจกถาย ฯ ๒. ม. อัย ปาโจ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ 20 จตุกุกนิปาตวณณา หน้า 568

สมารกวจเนน ฉกฺกคามาวจรเทวคฺคหณฺณ สพฺรหฺมกวจเนน
พฺรหฺมกายิกาทีพฺรหฺมคฺคหณฺณ สสฺสมณพฺรหฺมณฺเฑวจเนน สาสนสฺส
ปจฺจตฺถิกสมณพฺรหฺมณฺคฺคหณฺณเจว สมิตปาปพาหิตปาปสมณ-
พฺรหฺมณฺคฺคหณฺณจ ปชวาจเนน สตฺตโลกคฺคหณฺณ สเทว-
มนุสฺสวจเนน สมฺมุติเทวอวเสสมนุสฺสคฺคหณฺณ เอวเมตฺถ ตีหิ
ปเทหิ เทวมารพฺรหฺเมหิ สทฺธิ สตฺตโลก ทฺวีหิ ปชวาเสน
สตฺตโลกอว คหิโตติ เวทิตพฺโพ ฯ

อปโร นโย สเทวคฺคหณฺเนน อรูปาวจรเทวโลก คหิโตว ฯ
สมารกวจเนน ฉกामาวจรเทวโลก สพฺรหฺมกวจเนน รูปิ-
พฺรหฺมโลก สสฺสมณพฺรหฺมณฺเฑวจเนน สมฺมุติเทเวหิ สห
อวเสสสตฺตโลก คหิโต ฯ อปีเจตฺถ สเทวกวจเนน อุกกกุจ-
ปริจฺเจทโต สพฺพโลกวิสยสฺส ภควโต อภิสมฺพุทฺฐภาเว ปกาสิเต
เยสเมวํ สียา มาโร นาม มหฺนุภาโว ฉกामาวจริสฺสโร
วสวตฺตี พฺรหฺมา ปน ตโตปี มหฺนุภาวตโร ทสฺหิ องฺคฺลึหิ
ทสฺส จกฺกวาพสฺสเสสฺส อาโลกํ พรตฺติ อุดตมชฺฌานสมา-
ปตฺติสฺสํ ปฏฺฐิเสวเทติ ฯ ปุณฺณ จ สมณพฺรหฺมณฺเฑว อิทฺธิมนฺนโต
ทีพฺพจกฺขุภา ปฺรจิตฺตวิทฺโน มหฺนุภาวา สํวิชฺชนฺนติ อยญจ
สตฺตนิกาโย(๑) อนนฺนโต อปริมาโน กิเมเตสํ สพฺเพสํเยว วิสโย
อนวเสสโต ภควตา อภิสมฺพุทฺฐโรติ เตสํ วิมตฺตี วิชฺเมนนโต
๑. ม. สตฺตกาโย ฯ

*เล่มที่ 20 โลกุตตวณณา หน้า 569

ภควา สเทวกสุส โลกสุสาตีอาทิมหา ฯ

ไปราณา ปนาหุ สเทวกสุสาตี เทวดาหิ สทฐี อวเสสโลกั
ปริยาทียติ สมารกสุสาตี มาเรณ สทฐี อวเสสโลกั สพุรหุม-
กสุสาตี พุรหุมหิ สทฐี อวเสสโลกั ฯ เอวั สพุเพปี ติภวูปเค
สตุเต ตีสุ ปเทสุ ปกขิปิตวา ปุน ทวีหิ ปเทหิ ปริยาทียนุโต
สสุสมณพราหุมณียา ปชาย สเทวมนุสสาธาตี อาห ฯ เอวั
ปญจหิปี ปเทหิ ขนฺธตฺตยปริจฺฉินฺเน สพุสตุเต ปริยาทียติ(๑) ฯ

ยสุมา ตั ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺชนฺติ อิมินา อิทํ ทสฺเสติ
ยั อปริมาณาสุ โลกธาตฺตสุ อิมสุส สเทวกสุส โลกสุส นิลั
ปีตกนฺติอาทิ รูปารมฺมณั จกฺขุทฺวารเ อาปาถั อากฺจฺจติ ตั
สพุพั อัย สตุโต อิมสุมี ขณ อิมั นาม รูปารมฺมณั ทิสฺวา
สุมนโน วา ทุมฺมนโน วา มชฺชตฺโต วา ชาโตติ ตถาคตฺตสุ
เอวั อภิสมฺพุทฺธั ฯ ตถา ยั อปริมาณาสุ โลกธาตฺตสุ อิมสุส
สเทวกสุส โลกสุส เภริสทฺโท มุทิจฺจสทฺโทติอาทิ สทฺทา-
รมฺมณั โสตทฺวารเ อาปาถั อากฺจฺจติ มฺลคฺนุโร ตจคฺนุโรติ-
อาทิ คนฺธารมฺมณั ฆานทฺวารเ อาปาถั อากฺจฺจติ มฺลโรโส
ขนฺธโรโสติอาทิ รสารมฺมณั ชิวหาทฺวารเ อาปาถั อากฺจฺจติ
กกฺขพั มุทฺกนฺติอาทิ ปจฺวีธาตฺเตโชธาตฺวาโยธาตฺเกทํ โฝฏฺจพุพา-
รมฺมณั กายทฺวารเ อาปาถั อากฺจฺจติ อัย สตุโต อิมสุมี
๑. อิช อิติสทฺโท อิจฺฉพุโพ ฯ

ขณ อิมํ นาม โขฏฺฐพฺพํ สุตฺตฺวา สุมโน วา ทุมฺมโน วา
มชฺชตฺโต วา ชาโตติ สพฺพํ ตํ ตถาคตฺตสฺส เอวํ อภิ-
สมพฺพุทฺธํ ฯ

ตถา ยํ อปริมาณาสฺว โลกธาตฺวสุ อิมสฺส สเทวกสฺส
โลกสฺส สุขาทีเกทํ ชมฺมารมฺมณํ มโนทฺวาวเร อาปาถํ อากจฺจนติ
อโย สตฺโต อิมสฺมี ขณ อิมํ นาม ชมฺมารมฺมณํ ชานิตฺวา
สุมโน วา ทุมฺมโน วา มชฺชตฺโต วา ชาโตติ สพฺพํ ตํ
ตถาคตฺตสฺส เอวํ อภิสมพฺพุทฺธํ ฯ เอวํ ยํ อิมสฺส สเทวกสฺส
โลกสฺส ทิฏฺฐิํ สุตํ มุตํ วิญฺญาตํ ตํ ตถาคเตน อทิฏฺฐิํ
วา อสฺสํ วา อมุตํ วา[๑] อวิญฺญาตํ วา นตฺถิ ฯ อิมสฺส มหาชนสฺส
ปริเยสิตฺวา อปฺปตฺตมฺปิ อตฺถิ อปริเยสิตฺวา อปฺปตฺตมฺปิ อตฺถิ
ปริเยสิตฺวา ปตฺตมฺปิ อตฺถิ อปริเยสิตฺวา ปตฺตมฺปิ อตฺถิ ฯ สพฺพมฺปิ
ตถาคตฺตสฺส อปฺปตฺตํ นาม นตฺถิ ญาเนน อสจฺจิกตํ ฯ ตโตเอว
ยํ อปริมาณาสฺว โลกธาตฺวสุ อปริมาณานํ สตฺตฺตานํ จกฺขุทฺวาวเร
อาปาถํ อากจฺจนตฺตํ รูปารมฺมณํ นาม อตฺถิ ตํ ภควา
สพฺพํ สพฺพากาเรน ชานาติ ปสฺสตี ฯ เอวํ ชานตา ปสฺสตา
จาเนน ตํ อิกฺขฺยานิกฺขฺยาทิวเสน วา ทิฏฺฐสฺส ตมฺตฺวิญฺญาเตสฺส
ลพฺภมานปทวเสน วา กตมฺนตฺตํ รูปํ รูปายตฺนํ ยํ รูปํ จตฺนํ
มหาภูตानํ อุปาทาย วณฺณนิภาสนิทสฺสํ สปฺปฏฺฐิํ นีลํ
๑. ม. เอตฺถนฺตเร อวิญฺญาตํ วาติ ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 20 โลกสูตตวณณา หน้า 571

ปีตกนฺตืออาทินา(๑) นเณ อเนเกหิ นามะหิ เทรสหิ วาเรหิ
 เทวปญฺญาสา ย นเยหิ วิภชฺชมานํ ตเถว โหติ วิตถํ นตฺถิ ฯ
 เอส นโย โสตทวาราทิสฺสปี อาปาถมากจฺจนฺเตสฺ สทฺทาทิสฺส ฯ
 ตสฺมา ตถาคโถติ วุจฺจตีติ ยํ ยถา โลเกน คตํ ตสฺส
 ตเถว กตตฺตา ตถาคโถติ วุจฺจติ ฯ ปาฬิยํ ปน อภิสมฺพุทฺธนฺติ
 วุตฺตํ ตํ ตถาคตสทฺเทน สมานตฺถํ อิมินา ตถาทสฺสีภาวโต
 ตถาคโถติ อยมตฺโถ ทสฺสีโต โหติ ฯ วุตฺตญฺเหดํ ฐมฺมเสนาปติ น
 น ตสฺส อทฺทิจฺจมิชฺชตฺถิ(๒) กิณฺจิ
 อโถ อวิญญาตมชานิตพฺพิ
 สพฺพิ อภิญญาสิ ยทตฺถิ เนยฺยํ
 ตถาคโต เตน สมนฺตจกฺขุติ(๓) ฯ

สุตฺตนฺเตปี วุตฺตํ ภควตา
 ยํ ภิกฺขเว สเทวกสฺส โลกสฺส ฯเปฯ สเทวมนฺนุสฺสา ย
 ปชาย ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ วิญญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ อนฺนุวิจฺริตํ
 มนสา ตมํ ชานามิ ตมํ อพฺภญาสิ ตํ ตถาคตสฺส
 วิทิตํ ตํ ตถาคโต น อฺปปญฺจาสิตี ฯ (๔)

ขณฺจ ภิกฺขเว รตฺตี ตถาคโต อนฺนตฺตรํ สมมาสมฺโพธิ
 # ๑. อภ. สจ. ๓๔/๕๒๑/๒๐๕-๖ ฯ ๒. ม. อทฺทิจฺจมิชฺชตฺถิ ฯ
 # ๓. พุ. มหา. ๒๕/๒๓๒/๔๓๖ ฯ พุ. จุฬ. ๓๐/๔๕๒/๒๔๒ ฯ
 # พุ. ปฏฺ. ๓๑/๒๕๑/๑๕๓ ฯ ๔. อจ. จตุกฺก. ๒๐/๒๔/๓๓ ฯ
 # ม. ตํ. ตถาคโต น อฺปปญฺจาสิตี ฯ

อภิสมพุชฌตีติ ยสุลั จ วิสาขปฺณณมรตฺติยิ ตถาอาคตาทิอตุเถน
ตถาคโต ภควา โพธิมณฺเฑ อปราชิตปลฺลงเก นิสินฺโน ตินฺณั
มารานั มตฺถกั มหฺตฺติวฺวา อุตฺตริตฺราภาวโต อนฺนุตฺตริ สฺมมา-
สฺมโพธิ อาสวกฺขยฅาณน สทฺธิ สพฺพญฺญตฺตญฺญานั อธิคจฺจติ ฯ
ยญจ รตฺตี อนฺปาติเสสาย นิพฺพานชาตฺยา ปรีนิพฺพายตีติ ยสุลั
จ วิสาขปฺณณมรตฺติยิเยว กุสิรานายิ อฺปวตฺตเน มลฺลานั
สาลวเน ยมกสาลานมนฺตเร อนฺปาติเสสาย นิพฺพานชาตฺยา
ปรีนิพฺพายติ ฯ ยิ เอตฺตสมิ อนฺนตฺเรติ อิมาลั ทฺวินฺนํ สอฺปาติ-
เสสอนฺปาติเสสนิพฺพานชาตฺยนั เวมชฺเฅ ปญฺจจตฺตาลีสวสฺส-
ปรีมาณ กาลे ปจฺมโพธิยมฺปี มชฺฌิมโพธิยมฺปี
ยิ สุตฺตเคยฺยาทิปฺปเกทํ ฐมฺมํ ภาสตี นิทฺทิสนวเสน ลปตี
อฺทฺทิสนวเสน ฯ นิทฺทิสตี ปฏฺินิทฺทิสนวเสน ฯ สพฺพิ ตั ตเถว
โหตีตี ตั เอตฺถนฺตเร เทลิต्तํ สพฺพิ สุตฺตเคยฺยาทิ นวํกั
พฺพุทฺทวจนั อตฺถโต พฺยญฺชนโต จ อนฺปวชฺชํ อนฺนัอนธิกั
สพฺพการปรีปฺณณั รากมทนิมฺมทนั ฯเปฯ โมหมทนิมฺมทนั
นตฺถิ ตตฺถ วาลกฺคมตฺตมฺปี อวกฺขลิต्तํ เอกมฺทฺทิกาย ลญฺจิต्तํ
วีย เอกนาพิยา มิต्तํ วีย เอกตฺถาย ตฺถิต्तํ วีย จ [๑] ตเถว
โหตี ยสฺสตฺถาย ภาสิต्तํ เอกนฺเตเนว ตสฺส สาธนโต
โน อญฺญถา ฯ ตสฺมา กถิ อวิตถิ อญฺญถิ ฯ เอเตน
๑. ม. เอตฺถนฺตเร ตนฺตี ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ 20 โลกสูตตวณณา หน้า 573

ตถาคโตติ ทสฺเสติ ฯ กทอตุโถ อัย คตสทโท
ทการสฺส ตการĩ กตุวา ตสฺมา ตถĩ กทตีติ ตถาคโตติ
อตุโถ ฯ อถ วา อากทนĩ อากโท วจนนุติ อตุโถ ฯ ตโถ
อวิปริโต อากโท อสฺสาติ ทการสฺส ตการĩ กตุวา ตถาคโตติ
เอวเมตถ ปทสิทฺธิ เวทิตพฺพา ฯ

ยถาวาที ตถาการĩติ ยะ ชมฺมา ภควา อิเม ชมฺมา
อกุสลา สาวชฺชา วิญญุครหิตา สมตฺตา สฺมาทินฺนา อหิตาย
ทกฺขาย สํวตฺตุนตีติ ปเรสĩ ชมฺมĩ เทเสนุโต วทติ เต ชมฺเม
เอกนฺเตเนว สยĩ ปหาสิ ฯ ยะ ปน ชมฺเม ภควา อิเม ชมฺมา
กุสลา อนวชฺชา วิญญุปสฺตถา สมตฺตา สฺมาทินฺนา หิตาย
สฺขาย สํวตฺตุนตีติ วทติ เต ชมฺเม เอกนฺเตเนว สยĩ อฺปสมฺปชฺช
วิหาสิ ฯ ตสฺมา ยถาวาที ภควา ตถาการĩติ เวทิตพฺโพ ฯ
ยถาการĩ ตถาวาทีติ สฺมมเทว สีลาทิปริปุรณวเสน สฺมมา
ปฏฺธิปฺนโน สยĩ ยถาการĩ ภควา ตถาว ชมฺมเทสฺนายน ปเรสĩ
ตตฺถ ปติฏฺฐาปนวเสน ตถาวาที. ภควโต หิ วาจา ย กาโย
อนฺุโลเมติ กายสฺสปี วาจา ฯ ตสฺมา ยถาวาที ตถาการĩ
ยถาการĩ ตถาวาที จ โหติ ฯ เอวĩญฺตสฺส จสฺส ยถา วาจา
กาโยปี ตถา คโต ปวตฺโต ฯ ยถา จ กาโย วาจาปี ตถา
คตา ปวตฺตาคติ อตุโถ ฯ

อภิญฺญ อนภิญฺญโตติ อฺปรี ภวคฺคĩ เหญฺญา อวิจฺฉินฺริยĩ

ปริยนุตฺ กตฺวา ติริยํ อปริมาณสุ โลกธาตฺสู ภาควา สพฺพสตุเต
อภิกฺวติ สีเลนปี สมารินาปี ปญฺญาปี วิมุตฺติยาปี วิมุตฺติ-
ณานทสฺสเนนปี น ตสฺส ตฺลา วา ปมาณํ วา อตฺถิ
อสโม อสมสโม อปฺปฏิโม อปฺปฏิภาโค อปฺปฏิปุคฺคโล อตฺถโล
อปฺปเมยฺโย อนฺุตโร ชมฺมราชา เทวาทิตฺโว สกฺกานํ อติสฺกโก
พฺรหฺมานํ อติพฺรหฺมา ฯ ตโต เอว สยํ น เกนจิ อภิกฺวโตติ
อนภิกฺวโต ฯ อณฺฺยทตฺถฺนฺติ(๑) เอกสตุเถ นิปาโต ฯ ยนฺฺหิ กิลฺยจิ
เนยฺยํ นาม สพฺพนตฺ หตฺถเตเล อามลํ วิกฺย ปสฺสตีติ
ทโส ฯ อวิปริตฺ อาสยาทิวโพนฺเรน หิตฺฐปสฺสหาราทินา จ สตุเต
ภาวณฺฺยตฺตฺฐปนฺยวเสน (๒) สงฺขารเ สพฺพากาเรน สฺวจินฺณวสิตาย
สมาปตฺติโย จิตฺตฺยจ วเส วตฺเตตีติ วสวตฺตี ฯ เอตฺตฺวาทา
อภิกฺวณฺฺญเณ ภาควา อตฺตโน ตถาคตภาวํ ทสฺเสตี ฯ

ตเตรฺว ปทสิทฺธิ เวทิตพฺพา อคโท วิกฺย อคโท ฯ โภ
ปนฺส เทสนาวีลาโส เจว ปุณฺณฺยสฺสโย จ ฯ เตเนว เหน
มหานฺฺภาโว ภิสฺกโก วิกฺย ทิพฺพาคเทเน สปฺเป สพฺเพ ปฺรปฺป-
วาทีโน สเทวณฺฺยจ โลกํ อภิกฺวติ ฯ อิติ สพฺพโลกาภิกฺวเน
ตโต อวิปริโต เทสนาวีลาโส เจว ปุณฺณฺยสฺสโย จ อคโท
อสฺสาตี ทการสฺส ตการํ กตฺวา ตถาคโตติ เวทิตพฺโพ ฯ เตน

๑. ขุ. อิติ. ๒๕/๒๕๓/๓๒๒ ฯ อณฺฺยทตฺถฺนฺติโส ฯ

ม. อณฺฺยทตฺถฺนฺติ ฯ ๒. สี. ภาวตฺตฺฐปนฺยวเสน ฯ

ม. ภาวณฺฺยตฺตฺฐปนฺยวเสน ฯ ๓. ม. ภิสฺกโก ฯ

*เล่มที่ 20 โลกสุตตวณณา หน้ 575

วุตติ สเทวเก ภิกขเว โลก ๕เป๕ วสวุตติ ตสฺมา ตถาคโตติ
วุจจตีติ ๕

คถาสฺ สพฺพโลกํ อภิญญาชาติ เตชตฺถกโลกสนฺนิวาสิ
ชานิตฺวา ๕ สพฺพโลก ๕ถตถนฺติ ตสฺมี เตชตฺถกโลกสนฺนิวาเส
ยงฺกิญจि เนยฺยํ ตํ สพฺพํ ๕ถตถํ อวิปริตํ ชานิตฺวา ๕
สพฺพโลกวิสํขุตโตติ จตฺนุนํ โยคานํ อนวเสสปปหानเนน
สพฺพเพนปี โลกเนน วิสํขุตโต วิปฺปมฺขุตโต ๕ อณฺุปโยติ(๑) สพฺพสฺมิมปี
โลก ตณฺหาทิกฺขุจึอุปเยหิ (๒) อณฺุปโย เตหิ อุปเยหิ วิรหิตो ๕

สพฺพพาทิกฺขุติ รูปาทีนึ สพฺพพารมฺมณานิ สพฺพํ สงฺขารคตํ
สพฺพเพปี มาระ อภิกวิทฺวา จิตฺ ๕ ธีโรติ ธีติสมฺปนฺโน ๕
สพฺพคณฺุถปฺปโมจโนติ สพฺเพ อภิชฺฌากายคณฺุถาทิกเ โมเจตฺวา
จิตฺ เวเนยฺยสนฺดานเนน (๑) อคฺคตโน เทสนาวิลาสเนน จ เตสิ
ปโมจนโต สพฺพคณฺุถปฺปโมจโน ๕ สฺมุจฺจาสฺสาติ สฺมุจฺจา อสฺส ๕
กรณฺุตเถ อิทํ สามิวจันํ สฺมุจฺจา อนเนนาติ อคฺคโต ๕ ปรมา
สนฺตีติ นิพฺพานํ ๕ ตลฺหิ เตน ถาณฺุสเสนเนน สฺมุจฺจํ ๕ เตเนวาท
นิพฺพานํ อฏฺุโตภยฺนฺติ ๕ อถ วา ปรมา สนฺตีติ อุตฺตมา
สนฺติ ๕ กตฺรา สาคิ นิพฺพานํ ๕ ยสฺมา ปนฺ นิพฺพาน
กฺุโตจิ ภยํ นคฺคิ ตสฺมา ตํ อฏฺุโตภยฺนฺติ วุจจติ ๕

๑. สฺยา. อณฺุปโมติ ๕ ม. อณฺุปโยติ ๕ ๒. ม. ตณฺหาทิกฺขุจึอุปเยหิ ๕

๓. ม. เวเนยฺยสนฺดานเนปี ๕

*เล่มที่ 20 จตุกุกนิปาตวณณา หน้า 576

อนินฺโฆติ นิททุกุโข ฯ สพฺพกมฺมกฺขยํ ปตฺโตติ สพฺเพสํ
กมฺมานํ ขยํ ปรีโยสานํ อจฺจนฺตาภาวํ ปตฺโต ฯ วิมุตฺโต
อุปฺธิสฺงฺขเยติ อุปฺธิกฺขยสฺงฺขาเต นิพฺพานे ตทารมฺมณาย
ผลวิมุตฺตียา วิมุตฺโต ฯ เอส โสติ เอโส โส ฯ สีนฺโห อนฺุตฺตโรติ
ปรีสุตฺยานํ สหฺนญฺเจน กิเลสํ นนฺนญฺเจน จ ตถาคโ
อนฺุตฺตโร สีนฺโห นาม ฯ พุรหฺมนฺติ เสฏฺฐิ ฯ จกฺกนฺติ ฆมฺม-
จกฺกํ ฯ ปวตฺตยீติ ติปรีวญฺญํ ทฺวาทสาการิ ปวตฺเตสิ ฯ

อิตีติ เอวํ ตถาคตฺสฺส กุณฺเ ชานิตฺวา ฯ สํกมฺมาติ
สมาคนฺตฺวา ฯ ตํ นมฺสฺสนฺตีติ ตํ ตถาคตํ เต สรณํ กตา
เทวมฺนุสฺสา นมฺสฺสนฺติ ฯ มหฺนฺเตหิ สีนฺโห กุณฺเหิ สมนฺนาคตฺตฺตา
มหฺนฺติ จตุเวสฺสารชฺชโยเคน วิตฺสารถํ ฯ อิมานิ ยํ วทฺนฺตา
เต นมฺสฺสนฺติ ตํ ทสฺเสตฺถุ ทนฺโตติอาทิ วุตฺตํ ตํ อุตฺตา-
นตฺถเมว ฯ

อิติ อิมสฺมี จตุกุกนิปาเต ฉญฺเจ สตฺตเม จ สุตฺเต
วญฺญํ กถิตํ ปจฺมทฺตฺยตฺตฺยทฺวาทสมฺเตรสเมสฺสุ วิวญฺญํ กถิตํ ฯ
เสเสสฺสุ วญฺญวิวญฺญํ กถิตนฺติ เวทิตพฺพํ

เตรสมฺสฺตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

อิติ ปรมคฺลทีปนียา ขุททกนิกายกุกกถาย อิติวุตตกสฺส

จตุกุกนิปาตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

นิกมนกถา

เอตตาวตา จ

ชมฺมิสฺสเรณ ชคโต   ชมฺมโลกวิทฺตฺตนา(๑)

ชมฺมานํ โปชนเยยานํ   ชานตา เทสนาวีธี ๑

ตํ ตํ นิตานมามุมม   สพฺพโลกทีเตสนา

เอกกาทิปฺปเกเทน   เทสิตานํ มहेสนา ๑

ทสฺสตรสฺสํ เทว จ   สุตฺตานิ อิติวุตฺตํ

อิติวุตฺตปฺปเกเทน   สงฺคายํสฺส มหฺสโย ๑

ฉพาทินฺนาวาสิปฺปตฺตา   ปกฺกนฺนปฺปฏิสมฺภิตา

ยฺนตํ สาสนโรเรยหา   ชมฺมสงฺกาทกา ปุเร ๑

ตสฺส อตฺถํ ปกาเสตฺตํ   โปราณกุกกถานํ

นิตฺตสยฺยา สมารทฺธา   อตฺถสํวณฺณา มยา ๑

สา ตตฺถ ปรมคฺถานํ   สุตฺตฺนเตสฺส ยถารหํ

ปกาสนา ปรมคฺถ-   ทีปนี นาม นามโต ๑

สมฺปตฺตา ปรีนิจฺจานํ   อนากฺลวินิจฺจยา

อฏฺฐตฺตีสปฺปมาณาย   ปาฬียา ภาณวารโต ๑ (๑)

อิตฺติ ตํ สงฺขโรนฺเตน   ยฺนตํ อธิคตํ มยา

ปฺปญฺญํ ตสฺसानุภาเวน   โลกนาถสฺส สาสนํ ๑

๑. ม. ชมฺมาโลกวิทฺตฺตนา ๑ ๒. ม. อฏฺฐตฺตีสปฺปมาณาย ๑

โอภาเสตฺวา(๑) วิสุทฺธา	สีลาทีปฏิปตฺติยา
สพฺเพปี ปาณโน โหนตุ	วิมุตฺตีสภาคิโน ๑
จิริ ติฏฺฐตุ โลกสฺมี	สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสานิ
ตสฺมี สคารวา นิจฺจ	โหนตุ สพฺเพปี ปาณโน ๑
สมฺมา วสฺสตุ กาเลน	เทโวปี ชคตฺติปฺปติ
สทฺธมฺมนิรโต โลกิ	ธมฺเมเนว ปสาสตุตฺติ ๑

อิตฺติ พทฺธตฺตวิหารวาสินา (๒) อจฺริยธมฺมปาเลน กตา

อิตฺติวุตฺตกสฺส อฏฺฐกถา นิฏฺฐิตา ๑

๑. ม. โอภาเสตฺวา ๑ ๒. ม. พทฺธตฺตวิหารวาสินา ๑